

Slovensko berilo

za

peti in šesti razred srednjih šol.

Sestavil in izdal

dr. Jakob Sket,

e. kr. gimn. prof. v Celovcu.

Celovec, 1886.

Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja

Slovensko berilo

za

peti in šesti razred srednjih šol.

Sestavil in izdal

dr. Jakob Sket,

c. kr. gimn. prof. v Celoveu.

Karel Zichauer

Celovec, 1886.

Tiskala in založila tiskarna družbe sv. Mohorja

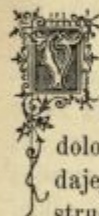
Slovensko petlo

peti in sošči tured srednjih soš

49039

Predgovor.

zadnjih dveh desetletjih se je naše slovstvo lepo razvilo, in tudi način, kako se najuspešnejše poučuje materin jezik, določil se je kolikor toliko i za slovenščino. Pravila, ki se podajejo za nemški pouk v navodu za avstrijske gimnazije (Instructionen für den Unterricht an den Gymnasien in Oesterreich, Wien 1884), veljajo v glavnih potezah tudi za jezik slovenski, in po njih naj se uporablja ta knjiga.

Potrebo novih slovenskih beril za srednje šole občutijo že davno ne le učitelji, temveč tudi učenci, in dandanes je pomanjkanje pripravnih beril za naše gimnazije največji nedostatek v pouku slovenskega jezika. Tej pomanjkljivosti v našem šolskem slovstvu poskusil sem s pričujočo knjigo za peti in šesti razred srednjih šol ustreči. Vse pohvale vreden je A. Janežičev „Cvetnik slovenske slovesnosti“ od l. 1868., ki nam je dobro služil ter glavnim potrebam v imenovanih dveh razredih ustrezal. Ali tretja izdaja (1870) je že pred dvema letoma pošla, in tedaj je trebalo skrbeti za novo, sedanjim načrtom odgovarjajočo knjigo.

Moje „Slovensko berilo“ se razločuje od prejšnjih vzlasti v tem, da podaje, kar je domačega in pristna naša last. Osobito v epskem pesništvu vidi se razločno, kolike vrednosti je naše narodno slovstvo. V tem delu se zasleduje duševni razvitek našega ljudstva; v njem se slikajo njega nagledi o prirodi in njenih prikaznih ter se kažejo utisi, ktere so delali tekom stoletij zgodovinski dogodki na narod naš. Vredno se mi je zdelo, to do sedaj naši mladini malo da ne skrito stran slovenskega narodnega slovstva razodeti in jej podati lepo učno gradivo, ki spremlja kulturno življenje našega ljudstva. Razpravam podobni sestavki, ki vežejo in razlagajo epske proizvode, naj učijo, v kako tesni zvezi z notranjimi in zvonanjimi dogodki je vsakega naroda epsko pesništvo. Ugajalo bode brez dvombe tudi, da sem se oziral kolikor mogoče na narodno pesništvo drugih, vzlasti nam sorodnih narodov in da so razni odstavki in pesni po celi knjigi v očitni zvezi med seboj.

Slovstvenim našim razmeram odgovarja prostor, ki se je raznim pesniškim vrstam določil. Lirsko pesništvo je posebič zató našlo manj prostora, ker se imajo berila v nižjih razredih v obilnejši meri ozirati ná-nj. Ne bode se mi menda štelo v zlo, da nisem v dramatski del sprejel nikakih prevodov. Ali najboljše drame, ktere imamo poslovenjene, beró se itak v nemškem originalu; sicer pa odlomki sami tú ne zadostujejo, temveč treba bi bilo posebnih, popolnih izdaj.

Knjigo sem sestavil na podlagi vse novejše književnosti slovenske. Izbral sem iz nje, kar se mi je zdelo najboljše in za tó šolsko stopinjo najpripravnejše. Ali v tem oziru nahaja se pri nas še mnogo nedostatkov. Zatorej sem moral skrbeti, da se praznina kolikor toliko nadomesti, in tedaj je v berilu več odstavkov, nikjer drugje še ne natisnjenih.

Na opombe sem vso pozornost obračal, hotéč z njimi učence usposobiti, da lahko to berilo tudi brez tuje pomoči uporabljajo. Gledé manj znanih izrazov sem se najbolj na iste oziral, ki niso v *Jan e ž i č e v e m* slovensko-nemškem rečniku zabeleženi.

O pisavi mi je omeniti, da sem se ravnal sploh po isti, ki je bila do sedaj v šolskih berilih navadna. Zdi se mi važno, da se obče veljavne oblike utrdijo, ne pa učenci z novimi begajo. Gledati nam je vzlasti na to, da se stalna in dosledna pisava v šolske knjige uvede. V narečju pisane pravljice podal sem v pisni slovenščini in druge odstavke sem le toliko spreminjal, kolikor to šolske razmere in sedanje stanje našega jezika zahtevajo.

Vsem prijateljem naše mladine, kteri so me kakor koli pri tem delu podpirali, osobito pa svojemu kolegi, gosp. prof. J. Scheiniggu, izrekam na tem mestu presréčno zahvalo. Mene samega je vodil le namen, podati našim učencem za peti in šesti razred srednjih šol kolikor moči pripravno slovensko berilo, ktero se, sestavljeno po veljavnem učnem načrtu, ob enem ozira tudi na naše domače potrebe. Ako se knjiga skaže pripravna in rabljiva, bode mi to največje zadostilo.

V Celovcu, dne 8. marca 1886.

Dr. J. Sket.

KAZALO.

(Odstavki z * zaznamovani imajo opombe.)

Stran

1

Uvod

Epsko pesništvo.

Pravljice in pripovedke.

1.* O važnosti tradicionalnega slovstva. <i>S. Rutar.</i>	11
2. O narodnih pravljicah in pripovedkah. <i>J. Sket.</i>	15
3.* Dečko nadvlada tri pozoje. (Nar. prip.) Zapisal <i>M. Valjavec.</i>	21
4.* Zločesta vila. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	25
5.* Človek osvobodi zakleto devojko. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	25
6.* Začarani kraljič. (Nar. pes.) <i>Stanko Vraz.</i>	27
7.* Deček in vila. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	27
8.* Jug in pastork. (Nar. prip.) <i>J. Majciger.</i>	29
9.* Mačeha in pastorka. (Nar. prip.) <i>Ican.</i>	31
10.* O osodnih božanstvih slovenskih. <i>J. Sket.</i>	33
11. Pravljica o sojenicah. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	36
12. Pravljica o rojenicah. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	37
13.* O vilah. <i>Fr. Marn.</i>	38
14.* Nebeška kola Dobroradova. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	42
15. Devojka postala vila. (Nar. pes.) <i>M. Valjavec.</i>	44
16.* Voda in njena moč v domišljiji prostega naroda. <i>J. Majciger.</i>	44
17.* Pravljica o povodnjem možu. (Nar. prip.) <i>J. Majciger.</i>	46
18. Pravljica o muku. (Nar. prip.) <i>J. Majciger.</i>	47
19.* Slovenske pripovedi o jezerih. <i>S. Rutar.</i>	48
20.* Malik. <i>J. Trdina.</i>	51
21.* Volkodlak. <i>Fr. Wiesthaler.</i>	53
22.* Polifem v narodni tradiciji slovanski. <i>Gr. Krek.</i>	56
23.* O pesoglavcih ali pesjanih. <i>Gr. Krek.</i>	67
24.* Pesen o Hildebrandu in njene sestre slovanske. <i>Fr. Hubad.</i>	72
25.* O živalskih pravljicah in basnih. <i>A. Bartel.</i>	77
26. Jež in srna. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	82
27. Lisica. (Nar. pes.) <i>Kranjska Čbelica V.</i>	83
28. Golob in lisica. (Nar. prip.) <i>M. Valjavec.</i>	83
29. Vojska z volkom in psom. (Pes. po nar. pravlj.) <i>M. Valjavec.</i>	84
30. Župan. (Pes.) <i>M. Vilhar.</i>	87

Bajke in legende.

31.* Solnce in Nasta. (Nar. prip.) Zapisal <i>M. Valjavec.</i>	89
32.* Marjetica in Trdoglav. (Nar. pes.) <i>Slov. pes. kr. nár. II.</i>	90
33.* Obredna narodna pesen. <i>Fr. Hubad.</i>	92
34.* Kolednica. (Nar. pes.) <i>D. Trstenjak.</i>	97
35.* Zmladetek. (Nar. pes.) <i>J. Pajek, Črtice</i>	98
36.* Tri device kresnice. (Nar. pes.) <i>M. Majar.</i>	98
37.* Sveta Marjeta. (Po nar. pes.) <i>P. Hicinger.</i>	99
38.* Kurent. (Nar. prip.) <i>J. Freuensfeld.</i>	99
39.* Školastika. (Nar. pes.) <i>Slov. pes. kr. nár. III.</i>	100
40. Razbojnik. (Nar. pes.) <i>M. Valjavec.</i>	101
41.* Pripovedka o Edipu v slovanski obliki. <i>Fr. Hubad.</i>	102

Balade in romance.

Stran

42.* Narodna pesen — zrealo narodnega života. <i>J. Scheinigg.</i>	104
43.* Desetnica. (Nar. pes.) Zapisal <i>St. Vras.</i>	111
44. Rožlin in Verjanko. (Nar. pes.) <i>A. Smolè.</i>	112
45.* Lepa Vida. (Nar. pes.) <i>A. Smolè.</i>	113
46.* Mornar. (Nar. pes.) <i>Fr. Meden.</i>	114
47.* Mlada Zora. (Nar. pes.) <i>R. Ledinski.</i>	116
48.* Mlada Breda. (Nar. pes.) <i>R. Ledinski.</i>	118
49.* Asan-Aginica. (Nar. pes. srbska.) <i>Fr. Cegnar.</i>	120
50.* Mutec osojski. <i>Gorazd.</i>	122
51.* Svetopolkova oporoka. <i>Gorazd.</i>	123
52.* Smrt carja Samuela. <i>J. Pagliaruzzi (Krilan).</i>	124
53.* Jeftejeva prisega. <i>S. Gregorčič.</i>	125
54. Ubežni kralj. <i>Fr. Levstik.</i>	127

Junaške pesni.

55.* Pegam in Lambergar. (Nar. pes.) Zapisal <i>V. Vodnik.</i>	128
56.* Kralj Matjaž in Alenčica. (Nar. pes.) <i>V. Vodnik.</i>	130
57.* Kralj Matjaž v turški vozi. (Nar. pes.) <i>Fr. Presèren.</i>	132
58. Kralj-Matjaževa smrt. (Nar. pes.) <i>A. Smolè.</i>	134
59. Kralj Matjaž pred peklom. (Nar. pes.) <i>St. Vras.</i>	135
60.* Dve pripovedki o kralju Matjažu. (N. pr.) a. <i>J. Freuensfeld, b. M. Majar.</i>	135
61.* Kralj Matjaž v narodnih pesnih in pripovedkah. <i>S. Rutar.</i>	137
62.* Ravbar. (Nar. pes.) <i>V. Vodnik.</i>	150
63. Alenčica, sestra Gregčeva. (Nar. pes.) <i>Fr. Presèren.</i>	152
64.* Oblega dunajska. (Nar. pes.) <i>Slov. pes. kr. nár. II.</i>	153
65.* Lavdon. (Nar. pes.) <i>Ahaceljeve Pesni. 1833.</i>	154
66.* Kraljevič Marko v narodni pesni jugoslovanski. <i>Fr. Hubad.</i>	154
67. Kralj Marko. (Nar. pes.) <i>Fr. Presèren.</i>	162
68.* Uroš in Mrljavčeviči. (Nar. pes. srbska.) <i>I. Jenko.</i>	164
69.* Smrt kraljeviča Marka. (Nar. pes. srbska.) <i>I. Jenko.</i>	166
70.* Ljubušina sodba. (Zelenogorski rokopis.) <i>Fr. Levstik.</i>	168
71.* Jaroslav. (Kraljedvorski rokopis.) <i>Fr. Levstik.</i>	171
72.* Slovo o polku Igorjevem. (Starorus. jun. pes.) <i>M. Pletersnik.</i>	177
73.* Krst pri Savici. <i>Fr. Presèren.</i>	182

Povest in roman.

74.* Martin Krpan. <i>Fr. Levstik.</i>	194
75. Prizor na kmetskem semnju. <i>J. Stritar.</i>	204
76. Lepa Vida. <i>J. Jurčič.</i>	211

Lirsko pesništvo.

P e s n i.

77. Tri rožice. (Nar. pes.) Zapisal <i>M. Majar.</i>	220
78. Božična pesen. (Cerkv. nar.) <i>M. Majar.</i>	220
79. Veseli hribček. (Nar. pes.) <i>Ahaceljeve Pesni. 1833.</i>	221
80. Zagorska. (Nar. pes.) <i>Razlag. Pesmarica.</i>	221
81. Zvonikarjeva. <i>B. Potočnik.</i>	222
82. Na grobih. <i>Fr. Cegnar.</i>	222
83. Vse mine. <i>V. Orožen.</i>	223
84. Veselja dom. <i>A. Slomšek.</i>	223
85. Pomladnji dan. <i>Fr. Cimperman.</i>	224
86. Jesenska pesen. <i>A. Koder.</i>	225
87. Ob žetvi. <i>A. Funtek.</i>	225
88. Prva pomladnja bučela. <i>Fr. Levstik.</i>	225
89. Planinar. <i>B. Potočnik.</i>	227
90. Popotnik. <i>J. Strel.</i>	227

	Stran
91. Popotnik. <i>Fr. Levstik.</i>	228
92. Domovina. <i>Andr. Praprotnik.</i>	228
93. Bled. <i>J. Stritar.</i>	229
94. Cerkniško jezero. <i>Fr. Cimperman.</i>	229
95. Kras. <i>M. Vilhar.</i>	230
96. Adrijansko morje. <i>S. Jenko.</i>	230
97. Rojakom. <i>Fr. Cegnar.</i>	231
98. Kdo je mar? <i>I. Koseski.</i>	231
99. Pobratimija. <i>S. Jenko.</i>	232
100.* Junak in lastovka. <i>J. Stritar.</i>	233
101.* Junak in dete. <i>J. Stritar.</i>	234
102. Vojaška. <i>I. Koseski.</i>	234
103. Nuna in kanarček. <i>Fr. Prešeren.</i>	236
104. Ujetega ptiča tožba. <i>S. Gregorčič.</i>	237
105.* Roža med trnjem. <i>Fr. Cegnar.</i>	237
106. Samostanski vratar. <i>S. Gregorčič.</i>	238

Ode in himne.

107.* Na Vršacu. <i>V. Vodnik.</i>	240
108.* Milanski dom. <i>L. Pesjakova.</i>	240
109. Boginji petja. <i>Fr. Levstik.</i>	242
110. Nazaj! <i>J. Stritar.</i>	242
111. Oljki. <i>S. Gregorčič.</i>	244
112.* Pozdrav Njega Veličanstvu cesarju. <i>S. Gregorčič.</i>	246
113. Večerna molitev pesnikova. <i>J. Cimperman.</i>	246
114. Reši nas zlega. <i>Fr. Levstik.</i>	247
115. Častite Gospoda. (Psalm 112.) <i>L. Jeran.</i>	249

Elegije.

116.* V spomin Andreja Smoleta. <i>Fr. Prešeren.</i>	250
117.* Na Jenkovem grobu. <i>J. Stritar.</i>	251
118.* Dunajske elegije. I. II. <i>J. Stritar.</i>	252

Lirske pesni v stalnih oblikah.

119.* Sonetje. 1—6. <i>Fr. Prešeren.</i>	253
7. <i>R. Ledinski.</i>	256
8—9. <i>J. Stritar.</i>	257
10. Življenja namen. <i>Fr. Svetličič.</i>	258
120. Ozir v nebo. (Glosa.) <i>A. Oliban.</i>	258
121. Gazela. 1. 2. <i>Pavlina Pajkova.</i>	259
122.* Samota. (Kancona.) <i>J. Zemlja.</i>	260
123. Triolet. <i>Fr. Zbašnik.</i>	261

Didaktično pesništvo.

Poučna pesen.

124. Zaničevalcem pevcev. <i>R. Ledinski.</i>	262
125.* „Novice“ bralcem h koncu leta. <i>I. Koseski.</i>	263
126.* Poslanica o tragediji. <i>J. Pajk.</i>	265
127. Zabavljica. <i>Fr. Svetličič.</i>	266
128.* Nova pisarija. <i>Fr. Prešeren.</i>	266

Basen, parabola, alegorija.

129.* Kos in brezen. (Pes.) <i>V. Vodnik.</i>	271
130. Ezopove basni. (1. Kavka, 2. Osel in koza, 3. Hrast in trst.) <i>Fr. Metelko.</i>	271
131. Kozel in zvonec. <i>A. Slomšek.</i>	272

	Stran
132. Solnce in veter. <i>A. Slomšek.</i>	272
133. Slavec. (Pes.) <i>M. Vilhar.</i>	273
134. Cena. (Pes.) <i>M. Vilhar.</i>	274
135. Vijolica. (Pes.) <i>A. Slomšek.</i>	274
136. Prepirajoči trepetliki. (Pes.) <i>Fr. Cegnar.</i>	275
137. Popotniki na svetu. <i>A. Slomšek.</i>	275
138. Morska roža. (Pes.) <i>A. Umek.</i>	276
139.* Sreča, Poezija in Prešeren. (Pes.) <i>J. Stritar.</i>	277

Epigrami, reki, uganke.

140. Nadpisi za mesece. 1—6. <i>V. Vodnik.</i>	279
141.* Muhe. 1—5. <i>M. Kastelec.</i>	279
142. Spoznanje. 1—2. <i>U. Jarnik.</i>	280
143. Puščice. 1—3. <i>J. Zupan.</i>	280
144. Zabavljivi napisi. 1—5. <i>Fr. Prešeren.</i>	280
145. Zlate resnice. 1—5. <i>A. Slomšek.</i>	281
146. Različne misli. 1—4. <i>Fr. Cegnar.</i>	281
147. Lesnike. 1—10. <i>Fr. Levstik.</i>	282
148. Iveri. 1—8. <i>J. Cimperman.</i>	283
149. Misli. 1—10. <i>L. Pintar.</i>	283
150. Kitica slovenskih pregovorov. 1—50.	285
151. Uganka. 1. 2. <i>Fr. Prešeren. (Casino.)</i>	286

Dramatsko pesništvo.

152.* Orest. <i>J. Stritar.</i>	287
153.* Regulovo slovó. <i>J. Stritar.</i>	288
154.* Tugomer. <i>J. Jurčič.</i>	290

P r o z a.

Pripoved.

155.* Posuto mesto Pompeji. <i>A. Zupančič.</i>	300
156. Akvileja. <i>S. Rutar.</i>	307
157. Narodna bramba za časa turških bojev. <i>J. Parapat.</i>	316

Životopis.

158.* Ivan Kacijanar. <i>S. Rutar.</i>	322
159.* Žiga Herberstein. <i>J. Apih.</i>	327
160.* Juri Vega. <i>Fr. Hauptmann.</i>	335

Opis in oris.

161.* Družne rastline. <i>M. Cilensšek.</i>	342
162.* O pojavu prirodnih nagonov pri živalih. <i>H. Schreiner.</i>	349
163.* Na piramidah. <i>J. Karlin.</i>	360
164.* Atene. <i>A. Ukmar.</i>	364
165.* Pobratimstvo. <i>Fr. Wiethaler.</i>	369

Opombe	375—404
------------------	---------

U V O D.

Slovstvo.

§ 1. Vsi duševni proizvodi, sporočeni v besedi ali zabeleženi v knjigi in v pismu, stvarjajo slovstvo, književnost ali literaturo posameznega národa.

Razlikujemo pa leposlovnno ali poetisko in znanstveno ali učeno književnost. Prva postaje po tvorni sili človeške domisljije in ni toliko pouku, kakor višji duševni zabavi namenjena. Učena literatura pa je zgoli plod človeškega razuma in preiskavanja ter nas poučuje o raznih znanstvenih predmetih.

Kedar se govori v obče o slovstvu kakega národa, misli se s to besedo navadno le leposlovnna literatura njegova; kajti v njej se kaže značaj národov in izraža se pristni duh célega ljudstva.

§ 2. Leposlovnna književnost ali pesništvo se prišteva k lepi umetnosti. Ona nam predstavlja v govoru ali pismu to, kar je dobro in lepo, v umetni obliki in dopada človeku sama ob sebi kot umotvor.

Po svojem izvoru deli se v národno in umetno slovstvo. Prvo je pognalo svoje kalí sredi med prostim národom in živi med ljudstvom vedno prehajajóč od roda do roda; zatorej ga tudi imenujemo sporočilno ali tradicijonalno slovstvo. Umetna književnost pa obsega duševne proizvode posameznih izobraženih pisateljev. Imena umetnih pesnikov so sploh znana, ali o národnih pesniških izdelkih se ne vé, kje in kdo jih je stvaril.

§ 3. Vsa slovstvena dela se prikazujejo ali v vezanem ali v nevezanem govoru, to je v poetiski ali v prozaični obliki. Vezani ali pesniški govor je skladno ubran po določenih zakonih, ki služijo blaglasju, nevezana beseda pa se ima le po pravilih slovnice ravnati.

Gledé na sodržaj prištevamo poeziji ali pesništvu vse óne duševne proizvode, ki delujejo na našo domisljijo in nam dajejo duševne zabave; prozo pa imenujemo óna dela, ki so pisana za razum in v pouk

v raznih znanstvenih predmetih. Tedaj more biti delo, pisano v nevezanem govoru, po svojem sodržaju poetiško, a delo, ki je pisano v vezanem govoru, tudi prozaično. V obče ugaja vezana beseda za pesniške umotvore, za leposlovno književnost; nevezani govor pa služi navadno znanstvenim svrham, učeni literaturi.

Pesništvo.

§ 4. V pesništvu razločujemo tri glavne vrste: epiko, liriko, dramatiko.

Umotvore, v katerih se pripovedujejo ali opisujejo dogodki in dejanja zvananjega sveta, imenujemo epske. K lirskega pesništva pristevamo proizvode, v katerih nam pesnik pojave notranjega sveta, čustva in misli, prikazuje. Pesmotvore pa, v kojih se nam predočuje dejanje v razgovoru delujočih oseb, nazivljemo dramatske.

Vse te vrste pesništva imajo tudi lahko poučni namen, in tedaj so posebej še didaktičnega ali poučnega značaja. Take proizvode smemo večinoma imenovati lirsko-poučne, ne da bi zaznamovali s tem kako novo vrsto v pesništvu.

§ 5. Epsko pesništvo je najstarejše; kajti človeški duh je najpreje zvananje stvari okoli sebe opazoval. Lirska poezija se je pri vseh narodih razvila pozneje, in sicer stoprav tedaj, ko je postala človeška duša sposobna, da je sama sebe in lastni svoj notranji život neodvisno od zvananjega sveta opazovala in svoja čustva izražala. Dramatika se je najpozneje razvila; ali ona združuje v sebi epiko in liriko ter je cvet vsega pesništva.

Epsko pesništvo.

§ 6. Pravljica in pripovedka. Najstarejši narodni proizvodi pripovedujočega pesništva so pravljice in pripovedke (Märchen und Sagen), bodo si v poetiški ali v prozaični obliki. V pravljici se pripoveduje nekaka čudovita dogodba, ne da se imenuje kraj in čas, kje in kdaj se ona vrši. Delujoče osebe v pravljicah so razven človeka in živalij nadnaravna bitja in druge posebljene moči v naravi. Pravljica je plod bujne in proste ljudske domišljije; ona se rodi v narodu, živi in umrje z njim. Priče, v katerih delujejo živali in se nam predočuje njih dejanje in nehanje, imenujemo živalske pravljice. Iz živalskih pravljic se je pozneje izcimila basen, ki pa je tekom časa postala zgoli poučnega značaja.

Pripovedka je po svojem čudnem sodržaju slična pravljici, ali ona se navadno naslanja na kak določen kraj ali na zgodovinski znano osebo. Pripovedka ima tedaj zgodovinsko podlago, a njo je ljudska domisljija tekom časa po svoje preobrazila.

§ 7. Bajka (mythos) in legenda. Posebna pavrstva pravljič in pripovedek so bajke in legende. Mythos je priča o bogovih, legenda pa o svetcih. Pravim bajkam ni več najti pri nas mnogo sledú. Ko je kristjanstvo izpodrinilo stare bogove, potisnilo je tudi bajke v pozabljenost ali jih pa preobrazilo po kristjanskih idejah. Med prostim ljudstvom še živijo bajke, ali le kot pravljice in v otemneli podobi. Take so priče o vilah in rojenicah, o belih ali žalik-ženah, o gozdnih in vodnih duhovih itd.

Legenda je prvotno pomenjala knjigo, ki je obsegala povesti iz življenja svetnikov in mučnikov, pozneje pa tako povest samo. Sedaj imenujemo legendo vsako pripoved v vezani ali nevezani besedi, kateri služijo za predmet pobožna in čudežna dejanja bogoljubnih oseb. Zgodovinska resničnost ni legendi potrebna, temveč v njej se lahko dogodba čudovito razvija liki v pravljicah in pripovedkah. Na mesto starih bajk stopila je legenda; zatorej nahajamo v nekterih národnih legendah primesi poganskih verskih nazorov.

§ 8. Balada in romanca. Balade in romance so pripovedne pesni, ktere ne opisujejo samo kak stvaren dogodek v glavnih potezah njegovih, temveč one nam rišejo tudi notranje stanje in čuvstva delujočih oseb. V njih se nahaja tedaj dvojni živelj, epski in lirski. Med slovenskim národom je nekdaj živel mnogo lepih balad in romanc. Umetne pesni te vrste so se razvile iz národne poezije. One se v obče odlikujejo po národnem duhu, po pevnem ritmu in po vzvišenem umetnem jeziku. — Beseda balada je nastala iz ital. balláta = pesen za ples; iz Italije je došlo to poznamenovanje črez Francosko na Angleško, kjer pomenja balada — národno pesen. Romanca je španskega izvora ter znači pesen v národnem, domačem jeziku (lingua romanza) nasproti pesnim latinskim. Dandanes se njih prvotni različni pomen ne loči več na tanko.

§ 9. Junaška pesen in epopeja. Junaške pesni imenujemo óne pripovedne pesni, ki opevajo znamenite dogodke in slavne čine iz življenja posameznih národovih junakov. One so národne in umetne. Národne junaške pesni se naslanjajo na razne zgodovinske dogodke in nam slikajo céli národ in njegove junake na svetovnem bojišču. Združijo se li pesni, ki opevajo slavne čine iz skupne junaške dobe kakega národa, v jednotno celoto, tedaj nastane velika národna junaška pesen ali národna epopeja, národní epos.

Epos (*ἔπος*, reč, povest) je največji in najbolj dovršeni pesmotvor, s katerim se more ponašati národno pesništvo. Národna epopeja se odlikuje po notranji in zvonanji velikosti. Ona nam prikazuje celo vrsto znamenitih dogodeb. Sredotočje vsemu dejanju je glavni junak, prava podoba svojega národa, ki se bori z nasprotnimi sovražnimi silami.

Dogodbe v národni in umetni epopeji morajo biti znamenite za ves národ ali za vse človeštvo sploh in naj stvarjajo v ozki zvezi skupno celoto. Med glavna dejanja vpletajo se epizode ali vložnice, ki podpirajo ali ovirajo razvitek celega dejanja. Vsak epos je razdeljen na več delov, ki se imenujejo spevi ali knjige. Beseda v epopeji je vzvišena in velikosti dejauja primerna. Oblika je vedno poetiska in z raznim lepotičjem okrašena. Umetna epopeja je po svojem predmetu junaska, nabožna, romantiška, idilska, šaljiva.

Pesni, ki slikajo v majhnem obsegu le eden dogodek iz življenja glavnega junaka, nazivljejo se epske pesni.

§ 10. Povest, roman in novela. Povest se imenuje ona vrsta pripovednega pesništva, ki nam opisuje resnično ali izmišljeno, pa vendar verjetno dogodbo iz človeškega življenja v njenem naravnem, popolnem razvitku. Po svojem sodržaju je povest resna ali šaljiva.

Povest, ki je zložena v vezani besedi, imenuje se poetiska povest. Opisuje li ona mirno, skromno, po najčesee selsko življenje brez silnih značajev in velikih činov, tedaj se nazivlje seljanka ali idila (*εἰδύλλιον*, obrazec).

Roman je ono pripovedno delo, ki obsega v olikani, nevezani besedi celo vrsto dogodeb, ki se ozko zvezane med seboj združijo v skupno celoto. V romanu se prikazuje borba človeškega srca z resnim življenjem človeškim. V njem se opisuje priroda, v kateri išče trudno in izmučeno srce človeško svojo zadovoljnost, v njem se rišejo mnogovrstni ljudski in kulturni odnošaji, v njem se nahajajo razprave o raznih predmetih in o vsakojakih dnevnih vprašanjih, skratka v romanu se izraža stanje obče prosvete in omike, v romanu se slika zvonanje in notranje življenje kake določene dobe. Tekom časa postale so razne vrste romanov. Dandanes so najbolj navadni zgodovinski, politiski, filozofski, umetniški, socialni in obiteljski romani.

Novela je povest majhnega obsežka, ki pripoveduje v pesniško navdahnjeni besedi poedin dogodek v njegovih najznamenitejših prikaznih iz življenja kake osebe. Novela bodi po svoji snovi v obče zanimiva, po sodržaju poetiska in nenavadna v svojem razvitku.

Lirsko pesništvo.

§ 11. Lirsko pesništvo nam razodeva prikazni notranjega sveta, čuvstva in misli. Sprva so se take pesni le pevale, in ker so stari Grki spremljali petje z liro (*λύρα*), dobila je ta vrsta pesništva ime lirske poezije.

Predmeti, ki utegnejo pesniku ganiti srce, da izlije svoje čute in misli v pesen, so mnogovrstni, in različne so tudi stopinje notranje navdušenosti, s katero on izraža svoja čuvstva. Razločujejo se tedaj razne vrste lirskega pesništva.

§ 12. **Pesen.** Pesen imenujemo oni pesniški umotvor, ki nam v ritmiško ubrani, pevni obliki razodeva občutke človeškega srca. Po snovi bodi pesen naravna in nežna, po obliki blagoglasna in priprosta.

Po sodržaju ločijo se pesni v svete in posvetne. Svete pesni izražajo pobožna čuvstva, ki jih goji človeško srce do stvarnika nebes in zemlje in do drugih svetih oseb. Pojó se li one pri božji službi, tedaj se nazivljejo cerkvene pesni.

Predmet posvetnim pesnim pa so misli ali čuvstva posameznih oseb ali celih stanov v določenih razmerah in položajih.

Pesni so ali národne ali umetne. Pesni, o katerih se ne vé, kdo jih je zložil, in ki se pojó med prostim ljudstvom od roda do roda, imenujemo národne. One nam kažejo čuvstva in misli célega národa, so proste v snovi in v oblikah ter verno zrcalo misljenja in življenja národovega. — Umetne pa se nazivljejo one pesni, ktere zlagajo posamezni naobraženi pesniki. Njih snov je vzeta višjim idejam svetovne omike, oblika pa jim je ritmiško-umetno ubrana.

§ 13. **Oda in himna.** Oda (*ὕμνῳ*, pesen) slove ona lirska pesen v umetno dovršeni obliki, ki s pesniškim navdušenjem in s svetim ognjem visoke, ozbiljne misli in čute razodeva. Povišuje oda z žarovito besedo Boga in njegovo vladarstvo, ali opeva z nenavadno navdušenostjo kaj posvetnega (domovino, cesarja itd.), tedaj je himna (*ἕμνος*). Odam in himnam podobni so psalmi (*ψαλμοί*), kakor se imenujejo pobožne pesni Izraelitov v sv. pismu stare zaveze.

Izraža li oda ali himna v dramatski obliki in v velikem obsegu vzvišene čute in misli, tedaj se imenuje kantata ali popevka. Razdeljena je na več odstavkov: spev (dvo-, tro-, čveterospev), recitativ (pri-povednega ali opisovalnega obsežka) in zbor. Popevke so posvetne in pobožne (oratorij).

§ 14. **Elegija.** Elegija ali žalostinka slove ona pesen, v kateri pesnik z mirno dušo svoja, navadno bridka čuvstva izraža; tedaj ne po-

trebuje ta pesen posebne mere in oblike. Beseda elegija pa znači tudi vsako lirsko pesen zloženo v distihih, takozvani elegijski meri. V tem slučaju opevajo se v njih jako mnogovrstne snovi. Beseda je grškega izvira. *Ἔλεγος* pomenja žalostinko, *ἔλεγειον* — distihon, *τὰ ἔλεγεια* pa lirsko pesen zloženo v distihih. Grške elegije so junaškega, politiškega, véasi i filozofskega sodržaja, ali one so tudi otožnega zapopadka. Žalobni značaj se jim je večjidel do dandanes ohranil.

§ 15. **Lirske pesni v stalnih oblikah.** Nekatere lirske pesni se odlikujejo po točno določenih zvanjih oblikah, po stihu in kiticah. Najbolj navadne lirske oblike so sonet, glosa, gazela, kancona in tencona. Vse so vzete iz tujih slovstev.

- a) Sonet izhaja od italijanskega lirika Petrarke (14. stol.) in znači vsako lirsko pesen obstoječo iz dveh štirivrstičnih in dveh trivrstičnih jambskih kitic. V prvih dveh kiticah se ujemata (rimata) zvanja in notranja stiha, v zadnjih pa je rima jako različna, čestokrat dvojna ali trojna ter zvezana med seboj.

Vsak dobro sestavljeni sonet se deli po sodržaju v dva dela. V prvem delu se izraža glavna misel v kaki podobi, v drugem pa se brez prilike jasno in določno pové pravo jedro cele pesni.

Sonetni venec je spleten iz 15 sonetov in sicer tako, da je zadnja vrstica sprednjega ob enem začetna vrstica vsakemu naslednjemu sonetu; začetna vrsta prvega pa je ob enem poslednja vrsta 14. soneta. Iz samih začetnih vrstic vseh 14 sonetov pa obstoji 15. sonet, takozvani magistrale (mojsterski sonet).

- b) Glosa je lirski pesen španskega izvira, kateri služi štirivrstična kitica kot geslo za podlago. Vsako kito, obstoječo iz deset trohejskih stihov, sklepa po vrsti éna vrstica iz gesla.
- c) Gazela je lirski pesniška oblika, presajena iz orientalskih v evropske jezike. Ona obstoji iz 8 do 14 ali še več stihov, izmed katerih se prva dva s sledečimi ravnimi ujemata: aa, ba, ca, da . . . Razven rime ponavljajo se čestokrat céle besede in stavki. Ritem in dolžina stihov sta različna.
- d) Kancona se imenuje ona lirski pesen, ki ima pet do sedem kitic, vsaka kitica pa 11—18 peterostopnih vrstic z umetno ubranim rimanjem. Pesen se navadno konča s kratko kitico s kakim ogovorom pesnikovim, ki veljá sami kanconi.
- e) Tencona je beseda španskega izvira in znači pesen, v kateri se dve ali več oseb o vrednosti kake stvari prepirajo. Priljubljen je boj med vodo in vinom, med jesenijo in zimo itd.

Didaktično pesništvo.

§ 16. Didaktičnemu pesništvu prištevajo se vsi pesniški proizvodi, katerim je viden namen, poučevati človeštvo o visjih zadevah njegovih, kakor o veri, čednosti, modrosti, umetnosti, znanosti itd. Po tem namenu razločujejo se didaktične pesni od ostalih pesniških vrst. Oblika jim more biti lirski, epski ali tudi dramski.

§ 17. Lirski-didaktičen proizvod v pesniški obliki, kateremu je namen poučevati, imenuje se **poučna pesen**. Je li ta pesen v obliki pisma določeni osebi namenjena in razpravlja obče veljavna pravila, tedaj se nazivlje poslanica (epistola); ako pa napake in slabosti človeške z ostro besedo šiba ali šaljivo obira, slove satira (zabavljica), in sicer je resna ali šaljiva.

§ 18. **Basen** se imenuje vsaka v obliki priprosta, kratka povest v vezani ali nevezani besedi, ktera na posebnem dogodku kak splošen nauk o pravosti ali kako resnico in pravilo iz vsakdanjega življenja pojasnjuje. Nauk je jedro, ki podaje basni poučni značaj, pripoved pa je le oblika, v katero je dotična resnica ogrnjena. Delujoče osebe v basnih so namesto človeka brezumna bitja, osobito živali ali rastline; kajti po njih stalnem, neizpremenljivem značaju se najlaže dokažejo obče resnice in vedno veljavna pravila iz človeškega življenja. Basen služi zgolj pouku in se tedaj strogo loči od živalske pravljice, katero je rodila prosta ljudska domišljija, poetisko zanimajoča se za pravo življenje živalsko.

Početnikom učene basni imenujejo Grka Ezopa (Aesopus 6. stol. pred Kr.), in po njem se cela vrsta nazivlje ezopska basen.

Parabola ali prilika je basni sorodna, kratka pripoved, ktera pa kako višjo, нравno resnico iz dušnega življenja človeškega pojasnjuje. Najlepše so parabole iz sv. pisma nove zaveze.

Alegorija (*ἀλληγορία*) je ona poučna pesen, ki kako misel v podobi razpravlja, kjer razni pojmi kot osebe (poosebljeni) delujejo.

§ 19. **Nadpisi** ali **epigrami** (*ἐπίγραμμα*) so majhni pesniški izdelki, ki v kratkih, pa jedernatih besedah kako dovtipno misel izražajo, tako da njih nepričakovani konec bralca ostrmljivo osupne. Grkom in Rimljanom so bili navadni kot nadpisi na svetiščih in stavbah, na grobnih spomenikih in posodah, in od tod njih ime: epigram.

Reki (*γνώμη*) izražajo več ali manj splošna нравna pravila ali resnice v bolj kot mogoče kratkih, jedernatih stavkih. Rekom slični so národní pregovori, ki hranijo v sebi pravi zaklad modrosti in naukov, ktere si je priprosto ljudstvo pridobilo po lastnih izkušnjah v življenju.

Zastavice ali **uganke** so kratki pesniški izdelki, v katerih se znaki kake stvari tako opišejo v slikah, da se more stvar sama po razmišljanju uganiti. Zastavice so jako stari duševni proizvodi ter se ločijo v narodne in umetne.

Dramatsko pesništvo.

§ 20. Dramatski pesmotvori predstavljajo dejanja v razgovoru pred našimi očmi delujočih oseb. V dramatski poeziji se prikazujejo dogodbe in dejanja kakor v epskem pesništvu; ali epski pesnik pripoveduje, kaj se je godilo ali se še godi, dramatski pa nam kaže, kako se dejanje pred našimi očmi po osebah samih izvršuje in kako se ono po razgovoru razvija iz značajev delujočih oseb. Ker pa morejo osebe v samo- in dvogovorih lastne svoje misli in čustva izražati, spaja dramatsko pesništvo v sebi tudi lirski značaj. Ono obsega tedaj epiko in liriko ter doseza s tem, da zasnuje dogodbe in misli v novo, živo pred nami vršeče se dejanje, vrhunec in cvet vsega pesništva. V zasnovanju skupnega dejanja in v karakteristiki delujočih oseb pa se kaže tudi prava umetnost dramatskega pesnika.

Dejanje, kažeče nam človeka v boju s protivno osodo, utegne biti zgodovinsko ali izmišljeno; vselej pa mora biti *a*) pesniške vrednosti, da povzdiguje človeka nad golo vsakdanjost, *b*) verjetno, tako da se dejanje po naravnem potu razvija iz vzrokov in iz značajev delujočih oseb, in *c*) *jednotno*, t. j. da se nam prikazuje čin skupno v popolni celoti od konca do kraja.

Jednota v drami zahteva, da se vse, kar se dogaja, suče okoli éne glavne misli ali osebe in da se posamezni momenti dejanja ne ločijo preveč po času in kraju.

Vsak dramatski umotvor se deli na čine (akte) in prizore (scene). Večje dramatske igre imajo navadno po pet činov, manjše po tri ali po dva in tudi po eden čin. Dejanje se loči v tri glavne dele: osnutek, zapletek, razpletek. Drame se pišejo v prozi in v verzih. Najbolj navadni so peterostopni stih, jambski kvinar.

§ 21. Dramatsko pesništvo se deli v resno in veselo. K prvemu se prišteva žaloihra (tragedija) in igrokaz, k zadnjemu šaloihra (komedija) in gluma.

Žaloihra nam prikazuje resno, po največ vzvišeno dejanje, v katerem zadene junaka boréčega se s svojo osodo in zvananjim svetom propast ali celó smrt. Tragični konflikt obstoji v tem, da se junak strastno bori proti človeškim razmeram, njegova tragična krivnja pa je ta, da se zaplete on v boj s temi odnosi. V tej borbi se popne junakov značaj do veličine, ktera nas povzdiguje ali tudi pretresa, krivnja pa opravičuje njegovo propast.

Igrokaz ali **drama** pomenja vsako igro, ki ni niti vseskozi žalostnega, ali tudi ne veselega značaja. Igrokaz se navadno ne konča s smrtjo junakovo.

Šaloigra prikazuje kako veselo dejanje večidel iz družbinskega, mestnega življenja in je nam po njegovih slabostih in napačnostih na saljiv način predstavlja.

Veselim igram sorodne so glume ali burke, v katerih se kaže kako prav smešno dejanje iz bolj nizkih, priprostih stanov.

§ 22. **Opera** ali **spevoigra** se imenuje vsaka drama, v kateri delujoče osebe ne govorijo, temveč večidel ali vseskozi prepevajo. Glavni, muzikalni del stvarja godbena umetnost, besede (tekst, libretto) pa spadajo v področje dramatskega pesništva. Spevoigre so tragične (opera seria) ali komične (opera buffa). Manjše opere imenujemo **operetke**.

Proza.

§ 23. Zraven poezije se je proza samostalno razvila kot izraz človeške razumne tvornosti, prosta vseh metriških okov, kot nevezani govor. Služeča znanosti in vsakdanjemu občenju je bolj razširjena in se rabi česče nego poezija.

Proza ima posebne umetne oblike, ktere rabijo različnim namenom. Proza vsakdanjega občenja je čestokrat v skladnji pomanjkljiva, po sodržaju siromašna, v izgovoru pokvarjena, ali dobra pisna proza se mora odlikovati po izbornem skladu, ritmiški lepoti ter po odbranih besedah in rekih, ki odgovarjajo mislim, ktere se baš izražajo. Ako se uporabljajo v njej pesniške prilike in prispodobe, tedaj je proza poetiska.

§ 24. Po sodržaju in po namenu deli se proza v več glavnih vrst. Samostalno so se sledeče prozaične oblike razvile:

1. **Pripoved** (pripovedovalna proza). V pripovedi se prikazujejo istinita dejanja in dogodki. Ona služi kot glavna oblika znanstveni prozi, osobito v zgodopisju ali povestnici.

2. **Životopis** (biografija) nam riše življenje kakega znamenitega človeka ter nas poučuje o zvanjih in notranjih razmerah in dogodkih, ki so uplivali na razvitek in osodo njegovo. Ako se opišejo osebe vzlasti po svojih posebnih lastnostih, kako so se v mislih, čuvstvu in delovanju razločevale od drugih, tedaj je to opis značaja ali karakteristika dotične osebe.

3. **Opis in oris** (Beschreibung und Schilderung). Opis nam razločno in jasno opisuje kak predmet ali dogodek po svojih znakih in delih. Opis služi vzlasti pouku, in to najbolj v prirodoznanstvu in potopisih. Oris se odlikuje od opisa v tem, da nam riše kak predmet v poetiški lepoti in nam ob enem tudi razkazuje utis, ki ga dela opisani predmet na dušo pisateljevo.

4. **Razprava** pretresuje razne dogodke, pojme, mnenja in nazore ter jih skuša dokazati, opovreči ali razjasniti. Ona je tedaj učena ali znanstvena. Neka posebna vrsta razprave je takozvana hrija (*ἔρεια*, poraba), ki kak znamenit izrek po celó določenih pravilih razpravlja.

5. **Razgovor** je posebna oblika v pripovedi ali razpravi. Predmet razpravljate v razgovoru dve osebi, od katerih ena drugo vzpodbuja in dopolnjuje. Razgovor postane dramatičen, ako se po njem prikazuje značaj razpravljajočih oseb, in kot tak stvarja temelj dramskemu pesništvu. Razgovor se rad uporablja v daljših povestih, romanih in novelah ter podaje vsakemu pesniškemu umotvoru posebno živahnost.

6. **Pismo** (poslanica). Razgovoru podobno in sorodno je pismo, katero piše kaka oseba na drugo odsotno. Po svojem namenu more pismo vse prozaične oblike uporabljati. Po sodržaju in svrhi ima poseben stiličen značaj. V njem se razpravljajo predmeti iz navadnega ali tudi iz najvišjega, duševnega življenja.

§ 25. Razven glavnih vrst razlikujemo še dva glavna pravca v prozi. Za nižje in višje potrebe v praktičnem življenju služi nam poslovna, za duševne interese pa umetna proza. V literaturi zavzema le zadnja važno mesto.

Umetna proza je znanstvena ali retorična. Znanstvene stvari se razpravljajo v pojedinih razpravah (monografijah) ali v obsežnih delih ali v učnih knjigah. Njen značaj je različen po predmetu, kateri se baš razpravlja. Njen slog (stil) je potém historiski, prirodoznanstveni, filozofski ali juridiški. Pri učnih predavanjih dobiva znanstvena proza tudi retoričen značaj.

Retorična proza je po sodržaju in namenu tudi različna. Mi razločujemo cerkvene, sodnijske, politične govore, vojaške nagovore (vojno povelje), akademijske in šolske, slavnostne in prigodne govore, kateri se vsi po značaju in slogu razlikujejo med seboj.

Epško pesništvo.

Pravlјice in pripovedke.

1. O važnosti tradiciјonalnega slovstva.

Slovstvu ktereга koli naroda pripadajo tudi oni ljudski umotvori, kterih niso izumili posamezni omikani pisatelji, nego skupni duh celega naroda in kteri živijo le v spominu ljudstva, prehajajoč od roda do roda po ustnem sporočilu.

Tradicionalno slovstvo je cvet narodovega života; v njem odseva njegov značaj, njegove prednosti in napake ter sploh vsa njegova individualnost, ki se razlikuje od posebnosti drugih, tudi najbližjih in najsorodnejših narodov. V tradicionalnem slovstvu opisuje vsak narod sam sebe ter slika podrobno in na široko svojo dušo, t. j. svoje mišljenje, svoje upe in strahе, svoje nazore o prirodi, svoje vraže in običaje svoje. Tradicionalno slovstvo je v najtesnejši zvezi z notranjim in zvananjim životom dotičnega naroda, in razvitek tega slovstva visi ob narodovi zgodovini in njegovem duševnem napredku. Čim znatnejše je torej narodno slovstvo, tem večje veljavo in tem zanimivejšo zgodovino moral je doživeti ta narod. 5 10 15

Brez tradicionalnega slovstva ni nobeno ljudstvo, naj se ono tudi nahaja še na toliko primitivni stopinji svojega izobraženja. Gotovo pa je med tradicionalnimi slovstvi raznih narodov velika razlika. Samo tisti narod, kteri si je tekom stoletij pridobil kaj historične veljave in ki more pokazati svojo lastno zgodovino, le óni ima tudi znatnejše, obče zanimivejše narodno slovstvo. Zató je tradicionalno slovstvo najzvestejše merilo za kulturno stanje vsakega naroda, ki še le stopa v kolo svojih sosedov, stoječih na vrhuncu omike. 20

Tradicionalno slovstvo je zadnji jek prastarih mythov, ono obsega ostanke stare vere poganske. V njem se spoznava, kake 25

nazore je imel naš narod o prirodi in njenih silah ter o uplivu vseh pojav na zemlji. Tekom časa pa se je narodno sporočilo mnogo izpremenilo ter izgubilo prvotno svojo podobo, tako da je dandanašnji navadno prav težko najti prvotni njegov mythski pomen. Le tiste 30 pravljice, pripovedi in pesni, ki govorijo o junakih, kako so rešili lepo devico iz oblasti zmajevе, so nam bolj razumljive in njih starinsko jedro se dá laže razluščiti.

Tradicionalno slovstvo obsega:

1. pravljice in pripovedke;
- 35 2. pesni kot najpopolnejši in najbolj dovršeni del narodnega slovstva;
3. basni, pregovore, uganke, zagovarjanja, vraže in jednako drobnjav v nevezani besedi.

Važnost tradicionalnega slovstva povzdiguje Ferdinand 40 Kočevar také-le: „V narodnem literarnem blagu leži tisočletna tradicija našega naroda, ki se ni nikoli pretrgala. In kdor hoče razvideti preteklost našega ljudstva do jedra, ta mora premozgati vso njegovo ustno tradicijo, ki jo je v tolikem izobilju ohranilo od roda do roda noter do današnjih dnij. Modroslovec najde v tradicionalnem slovstvu nazore našega naroda o bitju, življenju, vesoljnosti, večnosti, neumrjčnosti itd. Psiholog bode zasledoval po njem značaj in način mišljenja ter duševne zmožnosti našega naroda. Zgodovinar nahaja v njem marsiktero črtico vzlasti gledé naše kulturne zgodovine, ki se ne dobi v nobenem arhivu. Tudi jezikoslovec 45 sledi še marsiktero neznano, zanimivo besedo, ali pa že znano v drugi, prvotnejši in pravilnejši obliki; našel bode marsikteri lep izrek in čudil se narodovi skladnji. Pravnik pa dobiva v našem narodnem blagu pojasnila o pravnih in družinskih nazorih pri starih Slovencih in iz teh lahko sestavi „slovensko pravo“.

55 In kako važno je tradicionalno slovstvo za kritika in estetika! Obadva zasledita lahko v njem načelo, kako se naj umetno slovstvo razvija na podlagi tradicionalnega. Umetno slovstvo se utegne preživeti in ostareti, narodno pa nikdar ne; dà čim starejše je ono, tem več vrednosti ima v sebi, ker izraža narodovo bitje in ves 60 značaj njegov. To bitje in ta značaj pa mora dobro poznavati vsak, kdor hoče s pridom pisati slovenskemu narodu.“

In o narodnih starinah, ki so tesno spojene s tradicionalnim slovstvom, piše slavní Stanko Vraz prelepo: „Stari običaji narodni so podobni listju nekterih dreves, ki ostane na vejah do 65 prihodnje spomladi, dokler mlado ne požene. Odtrga li se pred

časom, pride mraz in led, od kterega drevo popoka in se posuši. Stare narodne običaje treba pustiti kakor staro listje na steblu dreves. Kedar pride spomlad in zasije solnce omike, pognalo bode novo, mlado listje, a staro se bo obletavalo samo po sebi in padlo na zemljo brez škode drevesu, brez škode narodu.

Resnica je, ti običaji so po največ izvora predkristjanskega; ali oni so tako nedolžni in neškodni, da je že ves njihov koren vzrasten s čistim stebлом kristjanstva in da nedolžno poganja zraven njega, kakor nerodovitno drevo kraj vinske trte, ki je poleg njega vsajena.

Pa ni li neumen vinogradnik, ki poseka drevo, po éegar vejah se je razrastla vinska trta? Ni li neumen oni človek, ki gre trgat in izkorenjevat stare običaje? — Kdor tako dela, podira jedino čvrsti temelj pobožnosti in npravnosti; kajti najévrstejši je verozakon, kteri je osnovan na značaj naroda, kteri je stopljen z njegovimi starimi običaji, in najiskrenejša ter najmilejša je pobožnost, která izvira iz tega studenca. Ta resnica je po zgodovini vekov potrjena.

V Nemcih spoznal je že slavni pesnik in filozof Herder veliko važnost tradicijsnalnega slovstva. Izdal je l. 1778. posebno zbirko narodnih pesnij: „Die Stimmen der Völker in Liedern“, ktere je on iz različnih jezikov preložil v nemščino. Vsled tega in vsled Ossianovih pesnij navdušil se je tudi velikan Goethe za narodno pesništvo in prevel celó srbsko narodno pesen: „Smrt Asan-Aginice“ po italijanski prestavi Fortisa, kteri jo je čul na svojem potovanju v Dalmaciji peti. V našem stoletju pa si je najbolj prizadeval Jakob Grimm zbrati nemško narodno blago in pokazati svetu njegovo občo veljavo. O marsikterih pravljicah, o kojih se je mislilo poprej, da so udomačene le pri posameznih narodih, dokazal je ta učenjak, da so obče blago vseh arijskih narodov, in tako je z nova potrdil sorodnost Arijev.

Tudi slovanski narodi imajo premnogo tradicijsnalnega slovstva v vezani in nevezani besedi, kar torej lepo dokazuje njihovo kulturno stanje.

Med avstrijskimi Slovani so se začeli prvi za narodno slovstvo zanimati Čehi. Vzlasti pesnik Čelakovský, prijatelj našega Prešérna, Šafařík in Hanka so bili hitro spoznali važnost njegovo. Že leta 1834. piše Čeh Hanka: „Pesni prostega naroda niso samo gledé jezikoslovja, ampak tudi gledé na kraso- in narodoslovje ime- nitne in koristne. One so podobe, iz kterih se more značaj vsakega naroda najbolje spoznavati; one so zgodovina notranjega sveta in življenja; one so tako rekóe ključ k svetišču narodnosti. Kdor narodne

pesni zametuje, ne bode nikdar spoznal, kaj je človeštvo, ki se ravno tako v pastirskih pesnih kakor v egiptovskih piramidah razodeva. Takih pesnij iskati in nabirati je po tem takem ravno tako zaslužno, kakor nabiranje starinskih ostankov.⁴

- 110 Najbogatejše tradicijsionalno slovstvo med vsemi Slovani je rusko, najlepše in najbolj poetično pa srbsko. Srbske narodne pesni so zadobile v pravem pomenu besede svetovni glas in prevajajo se v vse evropske jezike. Največje zasluge za nabiranje srbskih narodnih pesnij stekel si je Vuk Stefanović Karadžić (1787 — 1864), za
115 ostalo narodno blago pa Vuk Vrčević.

Tudi Slovenci imamo precej obširno tradicijsionalno slovstvo, na katero smemo biti zares ponosni. Na jedni strani je to naše slovstvo v daljši ali krajši zvezi z ostalimi slovanskimi in sploh arijskimi narodnimi slovstvi; na drugi pa se tudi razlikuje po svojih
120 posebnostih od vseh ostalih in celó od najbližjega nam srbsko-hrvatskega pesništva, tako da moremo o slovenskem narodnem duhu posebej govoriti.

Tudi drugi narodi priznavajo lepoto in vrednost slovenskih narodnih pesnij. Slavni pesnik Anastasius Grün je pokazal
125 nemškemu narodu v izvrstnem prevodu nežnost in milino naših pesnij. S splošnim priznanjem in navdušenjem sprejela se je leta 1850. njegova pesniška zbirka: „Volkslieder aus Krain“, in od tedaj se tudi hvali in povzdiguje velika notranja vrednost naših narodnih pesnij.

- 130 Ali preteklo je mnogo časa, predno so začeli i Slovenci sami spoznavati vrednost svojega tradicijsionalnega slovstva. Še l. 1854. izpodtikal se je marsikdo ob nabiranju narodnih svetinj, ktere je smatral za surovosti, ki kažejo, „kako neomikani, babjeverni in vražni so bili Slovenci“. Vendar pa so se našli možje, ki so imeli o našem
135 tradicijsionalnem slovstvu drugačno prepričanje in ga začeli marljivo nabirati, dobro vedóč, da je zadnji čas za to; kajti treznejši nazori o prirodi in zmirom bolj šireča se omika so za narodno slovstvo to, kar mrzla slana za evetlice.

S. Rutar.

2. O narodnih pravljicah in pripovedkah.

K najstarejšim duševnim proizvodom vsakega naroda prištevajo se pravljice in pripovedke, bodo si v vezani ali nevezani besedi. Tesno z ljudstvom spojene predočujejo nam njega mišljenje in življenje. Sredi prostega naroda so one v starodavnih časih nastale ter prehajajo neločljivo združene z njim po nepretrganem ustnem izročilu od roda do roda. Vse, kar je ljudstvo v svojem notranjem življenju občutilo in v zvananjem svetu doživelo, izraža se v njegovih pravljicah in pripovedkah. V prvih se zrcali versko mišljenje narodovo, njega nagledi o naravi in svetu, v drugih pa je pisana zgodovina njegova. Vse izpremembe v duševnem in družtenem oziru, vse zgrade in nezgode na polju svetovne povestnice zapustile so v narodnih pravljicah in pripovedkah svoje neizbrisljive sledove.

Po prvotnem bistvu in svoji vsebini razločujete se pravljica in pripovedka ena od druge; ali vendar je obema toliko skupnega, da se večkrat obadva izraza zamenjujeta med seboj. V obče se lahko opomni, da je pravljica (Märchen) bolj poetiškega, pripovedka (Sage) pa zgodovinskega značaja. V prvi prevladuje ljudska domišljija, v drugi pa razum in spomin; v óni so posebljene razne prikazni v prirodi, v tej pa so kakor v živi sliki ohranjeni mnogovrstni zgodovinski dogodki.

Pravljice segajo v ono staro dobo vsakega naroda, ko si je ljudstvo začelo po svoje tolmačiti obdajajoče ga prikazni na nebu in zemlji. Človek, pravi sin narave, popolnoma podvržen uplivu zvananja sveta in uklenjen v spone prirodnih močij, mislil si je, da delujejo v njih nadzemska bitja. V božjem strahu je trepetal, ko se je vzdignila huda nevihta, zatemnilo se zlato sonce, nebó se preobleklo v črne oblake, med njimi pa švigal blisk kakor kače žareče. Zemlja se je tresla pred strelonosnimi udarci, narava je potihnila, žival in človek se je skrival v svoje zatišje, da uide razburjenim silam nebesnih elementov. Človek si je domišljjal, da se bojujejo med seboj nadnaravna bitja svetlobe in teme. Strahoma je pričakoval boja konec. Nevihta nehá, blagodejni dež je porosil mater zemljo, oživil ovenelo naravo, zlatorumeni solnčni žarki so prodrli črne oblake ter prognali viharne demone z nebesnega oboka. Solnce se je zopet v vsem svojem veličastvu zmagonosno prikazalo na nebu, in tedaj je slaba človeška naráv spoznala in molila v njem najvišje in najmogočnejše božanstvo.

Ali ta zmaga ni bila večna. Solnčni žarki so jeli pojemati, njegovo svetlobo je zakrila siva megla, zemlja je otrpnila, njeno življenje nehalo. Nastopila je zima, tema je nadvladala svetlobo, zimski demon je premagal solnčno božanstvo. A uničil ga ni. Kmalu je jelo dobivati novih močij, njegovi žarki so prihajali toplejši in močnejši, otrpnela zemlja je pila vá-se njega gorko svetlobo — in narava se vzbudi iz dolgotrajnega zimskega spanja. Svetloba je premagala temo, zimski demon se je umaknil prekrasnemu, pomladanskemu božanstvu, gorkemu vse oživljajočemu solncu. In z naravo vred začel je tudi človek, sedaj prost zimskih spon, na novo živeti in veseliti se cvetoče prirode. V zahvalo pa je zažigal bogate darove na hribih in holmih, pevajoč v obrednih pesnih slavo in čast mogočnemu nadnaravnemu bitju.

Te in jednake prikazni v prirodi so delale globok utis na človeško srce in dušo. One so prvotno določevale njegove verske nazore, in ti so našli odmev svoj v pravljicah, v katerih je izražal ves narod svoje naglede o sovražnih si nadzemskih bitjih. In tako so v videzno neznatnih narodnih pravljicah čestokrat ohranjeni starodavni bajeslovni (mythiški) nazori naših pradedov. Takih prič nahajamo med vsemi narodi arjo-evropskega debla, tudi med Slovani in Slovenci posebej. Ali te pravljice niso podobne umetnim cvetlicam, ki jih je presadil vrtnar iz tuje v domačo zemljo in tú so se potém plodovito razmnožile ter rodile mnogo sorodnic, temveč ti duševni proizvodi so liki prave domače cvetlice, ki rasto povsod, kjer so prosta polja in travniki, ne da bi jih gojil gospodar in jim skrbno prilival. Naše narodne pravljice ne nahajajo samo med Slovani svojih sorodnic, temveč med vsemi arjo-evropskimi narodi. V njih vseh kažejo se nam oni in isti glavni nazori o prirodnih prikaznih, in to vse nam svedoči, da segajo priče mythiškega zapopadka daleč tja v ono dobo, ko so ta ljudstva skupaj ali vsaj v ozki zvezi in sorodstvu živela med seboj.

Daljni razvitek človeškega duha je pouzročil vidno izpremembo starodavnih mythov. Prirodne prikazni, v katerih si je človek poprej mislil delujoča božja bitja, počlovečil je on sedaj, t. j. predstavljal si jih je v človeški podobi. Iz pravljice o bogovih stvaril si je pripovedke o junakih — heroih. Prikazni v prirodi zvezal je z zgodovinskimi dogodki, dejanja nadzemskih bitij pridejal je svojim dobrotvornim zemskim junakom. Takim pôttem presadila se je bajka ali pravljica na določena zgodovinska tla. Ona je postala pripovedka, ki ima, če tudi stoječa na povestniški podlagi, vendar svoj začetek v starodavnih nazorih o naravi in njenih prikaznih.

A ne samo v junaških pripovedkah in pesnih, temveč tudi v pravlji- 80
 ciah o živalih ohranil se je znaten in važen spomin na stare
mythiške nazore naših pradedov. V dobi, ko je človek životaril kot
 pastir in lovec, opazoval je v živalih čudne posebnosti. Marsikaj je
 bilo v njihovi naravi sličnega človeškim lastnostim, ali mnogokaj
 nahajal je tudi v njih tako skrivnega in nezapodnega, da so se
 dozdevale živali ljudem kot nadnaravna, vzvišena bitja. Vsled tega
 jim je človek prisvajal človeške čute, misli in dejanja, dà živali so 85
 mu celó govorile. A na drugi strani jih je zopet prišteval višjim
 bitjem ter jih po božje častil, domišljujóč si, da se kažejo v njihovi
 vidni podobi nadnaravna, nevidna božanstva. Tedaj pa jim je tudi
 ljudstvo v svoji živi domišljiji pripisovalo dejanja bogov, prikazni v
 narodi, t. j. mislilo si višja bitja v živalski podobi. Bajke o 90
 bogovih so se sčasoma prelevile v živalske pravlji-
 ce, v katerih imajo
 razne živali svoj simbolski pomen. Te tri stopnje v razvitku starih
 mythov iz prvotno fizičnega nazora imenuje znanstveno bajeslovje
theo-, anthropo- in zoomorfozo.

Pravlji- in pripovedke so bile tedaj v tesni zvezi z duševnim 95
 življenjem in verskimi nazori celega naroda. Ljudstvo jih je čislalo
 kot božje resnice ter je izročalo neizpremenjene svojim potomcem
 po ustnem sporočilu. Le tako je bilo mogoče, da se jih je v pro-
 zorni, razumljivi obliki še mnogo ohranilo do današnjega dne.

Med slovanskimi narodi nahaja se lepo število starih pravlji- 100
 ce in pripovedek, ki so sorodne ali vsaj slične med seboj. Njih vsebina
 je jako raznovrstna in se razdeljuje v več skupin. Najvažnejšim
 pričam morajo se prištevati one, ki so ohranile prvotni svoj mythiški
 značaj. Med temi se odlikujejo osobito tiste pravlji-
 ce, v katerih se nam v prvotni obliki predočuje boj med svetlobo in temo. Jako 105
 različne so dogodbe, po katerih se nam predstavlja ta boj; ali pri
 vseh razlikah se vendar lahko spozna, da so te pravlji-
 ce le inačice prvotno jedne in iste oblike. Njih vsebina se lahko takó-le razvrsti:

1. Dnevno svetlobo požre strašni, dvanajsteroglavi pozoj (= ne-
 vihta); temu pa razkolje mladenec (= strelonosni gromovnik = Perun) 110
 glavo, in blažena svetloba se zopet razlije po celem kraljestvu.
 Znamenito v pravlji- ciah te vrste je vzlasti to, da se svetloba sama
 kot taka (fizično) prikaže in imenuje, a ne niti v živalski (zoo-
 morfski) niti v človeški (anthropomorfski) podobi. V inačicah pa
 ugrabijo Véter, Grom ali sokoli, orli, vrani — svetle device (= dnevno 115

svetlobo). Na mesto Větra stopi tudi Jaga-baba (= nevihta, črni oblaki) ali hudobna mačeha.

2. Nebesna svetloba se nam izraža po raznih čudovitih rečéh, ktere mora junaški mladeneč za očeta ali za kralja svojega priboriti, 120 kakor so na pr. zlata jabolka, zlatopera ptica, zlatorogi jelen, zlatogrivi konj itd. Zlato nam kaže sploh na svetlo bitje, in v takih pričah predočujejo se nam solnčni mythi v raznih oblikah. Semkaj se stavljajo tudi pravljice o čudotvorni vodi, ki mrtvo telo k življenju obudi (t. j. naravi novo življenje udahne) in očém zopet luč 125 življenja podeli (t. j. po blagotvornem dežu sveti z nova veliko nebesno okó = solnce). Vodo življenja pa dobivajo vrani, t. j. vetrovi, ki črne oblake na nebo pritepó. — Ali mladeneč si tudi pribori čuda krasno nevesto (t. j. solučna svetloba, svetla zora v poznejši anthropomorfski podobi), ktera s svojo lepoto in milim smehljanjem 130 krasno cvetje iz rožic izvabi (= naravo oživi). Semkaj se prištevajo razne in mnoge pravljice o snubljenju čudnih nevest; ali poznejšim pričam so že v obilni meri pridruženi zgodovinski dogodki. Taka je na pr. znana srednjeveška pripovedka o Ortnitu in o Wolfdietrichu.

3. Svetlobne prikazni se nam predstavljajo v človeški podobi. 135 Devico reši iz pozojeve oblasti junaški mladeneč, ali pa devica izbavi mladenčá iz rok pomorskega kralja. Slično vsebino opevajo čestokrat narodne epske pesni, kakor pri Slovanih (deloma v ruski pesni: Ilija Muromec), pri Nemcih (Siegfried), pri Grkih (Perseus reši Andromedo). Izmed slovenskih junaških pesnij omenjamo tukaj vzlasti 140 dve o kralju Matjažu: Kralj Matjaž reši svojo nevesto Alenčico, kraljico ljubo ogersko, iz sovražnikove (turške) oblasti, t. j. solučni junak (pomladanje solnce) otme pomlajeno zemljo iz zimskih spon. V drugi pesni pa izbavi Marjetica, turškega cara mlajša hči, kralja Matjaža iz turške ječe. Slično vsebino hrani tudi 145 rodna pesen in legenda o sv. Jurju in sv. Marjeti. — Junaški mladeneč, ki reši devico, je včasih tudi nenaravnega pokolenja. Svoj rod izvaja od bika, medveda, lisice, ribe itd., kar ni nič drugega kot theriomorfoza hudournega oblaka, kterega Perunova strela zadene. Tukaj se uvrščujejo tudi mnogoštevilne pravljice o palčeku, malčeku- 150 palčeku (Däumling). — Mati, žena, sestra ali hči se reši iz pozojevega žrela ali iz oblasti hudobnega ženskega bitja (Jage-babe), v nekterih pravljicah brez boja, v drugih pa se bijejo hudi boji za rešitev. Spomini na te naglede so se ohranili tudi v epskih pesnih. Med njimi imenujemo v prvi vrsti grški epos, kjer odvede Paris lepo 155 Heleno, ktero si mora potém mož po krvavih bojih zopet priboriti.

4. Mnogo pravljic nam tudi pripoveduje, da se reši spéča, začarana, okamenela ali v kakšno žival izpremenjena devica, kraljičina, tudi kraljič ali njegov pomagalec iz strašnega, nenaravnega stanú. Izpremembo v pozoje, medvede, kače in druge živali, ali v mrtvo otrpnelost pouzročujejo hudobne čarovnice po umetnih čarobijah, bodi si da jim dadó čarobnih jedij ali pijač, bodi si da se jih dotaknejo s čudotvornimi koreninami ali šibami. Začarance izbavi mladeneč ali deklica s tem, da se odloči, združiti se z začarano osebo v življenju, ali pa da jo otrpnelo poljubi ali da se je zopet z vse oživljajočim korenóm ali s šibico dotakne. Vse to pa ne znači drugega, nego da solnčna svetloba pojema in končno poneha. Vsled tega otrpne življenje v naravi, priroda spi odrevenela (okamenela) svoje zimsko spanje liki začarana devica. Iz zimske otrpnelosti jo reši pomladanje solnce (= junaški mladeneč) s tem, da se njega žarki združijo z zemljo. Včasih govorijo pravljice tudi o okamenelem cesarstvu, in to je zopet le mythiška slika za zimsko, otrpnelo življenje v naravi.

5. S svetlobnimi bitji bojujejo se sorodna, a sovražna jim bitja, skušajóe uničiti je. Hudobna sestra umori brata ali sestro. Iz groba pa vzraste trstika ali meklen; iz njega postanejo piščali in ovadijo potém v človeških glasovih strašno pregreho. Semkaj stavijo se pravljice pripovedujóce, kako obrekujejo sestre svojo sestrico, hotéč uničiti jo, pri njenem možu, podvrški jej živalski porod. Drugje skušajo zopet zlobne sestre ugonobiti ženina lastni svoji sestri, ali on uide vsem hudobnim naklepom in se združi z nevesto. Namesto zavidljivih sester nahajamo v drugih pričah brate, kojih zavist skuša mlajšega brata spraviti s sveta. Navadno so trije bratje; med njimi sta prva pametna, tretji pa budalast. Pametna dva zalezujeta neumnega brata, hotéč uničiti ga, ali ta se v svojih dejanjih skaže pametnega in jim vselej srečno uide. — Mnogoštevilne so na dalje pravljice o hudobni mačehi, ki dela proti pastorki, redkoma proti pastorku, zlobne naklepe ter jo skuša na vse načine spraviti s sveta. Ali vsi početki nečloveške mačehe imajo za ubogo pastorko srečen konec. Mačeha hoče s kraljičem, ki snubi umazano pastorko, po zvijači lastno hčerko omožiti, a vse to se jej nikakor ne posreči.

V teh pričah je prvotni mythiški značaj zeló otemnel, in le pazljivo okó ga še more s pomočjo bajeslovne vede zasledovati. Prvobitni nagledi o prirodnih prikaznih so se prenesli na navadno človeško življenje. Razmere in razna stališča, v katerih je živel človek, presajal je njegov duh v pravljice, in tako se tedaj tudi razumeva

njih vedna preobrazba po uplivu vsakdanjega življenja. Na mesto pozoja stopili so roparji; kar je bilo prej odmerjeno jednemu bitju, prisoja se sedaj več bitjem; v jedno pričo zšlo se je več pravljic. Tako je po krajevnih in narodnih razmerah nastalo mnogo inae, ki se včasih le po neznatnih posebnostih razločujejo med seboj. Tekom časa nastale so pravljice npravno-mythiškega značaja.

K pričam npravno-mythiškega sodržaja prištevajo se mnogovrstne pravljice o rojenicah ali sojenicah, ki odgovarjajo staroklasiškim moiram ali parkam in skandinavskim nornam. Tú se lahko uvrstijo razne pripovedke o vilah, o teh človeku jako priljubljenih bitjih, ki bivajo v vodah, na zemlji in v zraku. Vse te priče so polne nrvnih (ethiških) nazorov in vsakdanjih človeških razmer; ali vendar so v svoji prvobitnosti mythiškega značaja, kar nam že v njih delujoča nadnaravna bitja, če tudi v človeški podobi, dokazujejo. Psihološki in nrvni živelj pa prevladuje celoma v onih pričah, ki pripovedujejo o pravici in krivici, o bogastvu in uboštvu, o krivdi in nedolžnosti. Povsod zмага óni moralni princip v njih, ki je globoko utišnjen v srce prostemu ljudstvu, da se namreč dobro plačuje, kaznuje pa hudo. V teh pravljicah se nam prikazuje ljudstvo, kakoršno je, v svojem vsakdanjem življenju in mišljenju. Iz njih se učimo spoznavati starodavne šege in navade, nrvne naglede in pravne običaje posameznega naroda.

Na pravljice je mogočno uplivala tudi vera kristjanska. Vsak duševni napredek in boj velikanskih idej, tukaj boj med kristjanstvom in poganstvom, utisnil je tradicijalnemu slovstvu neizbrisljiv svoj pečat. Bajke (mythi), ki so kazale dejanja nadnrvnih bitij in njih razmere do človeka, dobile so tekóm časa kristjansko obliko. Dobro-tvorna dela in lastnosti poganskega bitja so se prenesla na znamenitega kristjanskega junaka ali junakinjo, in po bajki preobrazila se je stara legenda.

Razven pravljíc in pripovedek strogo mythiškega in nrvnega značaja pozna še slovenski narod mnogoštevilnih prič o povodujem in divjem možu, o morskih deklicah, o maliku ali škratu, o volkodlaku, môri, torklji itd. Skratka vsaka čudna nadnaravna prikazen, ktere si ni mogel človek s prostim razumom tolmačiti, našla je izraz svoj v posebni pravljici. Neštevilno je med ljudstvom raztrošenih mlajših krajevnih pripovedek in legend. Skoro vsako jezero in vsaka globina v gorah in dolinah ima svojo pripoved. O sto in sto cerkvah nahajajo se med narodom priče kažoče, kako so božji hrami nastali ali kako je mati božja s svojo nadnaravno močjo ondi

ustavila konjsko kopito krvoločnemu Turku. Mnogovrstne so pripovedke o onih svetnikih in svetnicah, ki se posebno čislajo med našim ljudstvom. Priče o njih so vzrastle na trdni podlagi poznejših kristjanskih legend, ali njih vsebino je ljudstvo rado preobražalo po narodnih in krajevnih razmerah. Dalje še imamo zgodovinskih pri- 240
povedek o pesoglavcih, o Pegamu in Lambergarju, o kralju Matjažu, o kraljeviču ali knezu Marku, in sploh o ljutih turških bojih. Med narodom živijo priče o močnem Štempiharju, o Petru Klepcu, o Martinu Krpanu, in slovenski Pavliha je pravi uzor narodnega humora in satire. 245

Narodne pravljice in pripovedke zavzemajo tedaj v vezani in nevezani besedi najvažnejše mesto v tradicionalnem slovstvu slovenskem. V njih se zrcalijo naših pradedov prvi mythiški nagledi o prirodnih prikaznih, v njih se kaže razvitek narodnega duševnega življenja iz starodavnih časov do novejše dobe, in v njih je tudi v 250
glavnih potezah pisana zgodovina slovenskega naroda.

J. Sket.

3. Dečko nadvlada tri pozoje.

Nekdaj je živel siromašen ribič. Vsak dan je nastavljal mreže, a uloviti ni mogel ničesa. Na enkrat pa ulovi zlato ribo. Ko jo nese domú, reče mu riba: „Ne nosi me domú, spusti me rajši v vodo, jaz ti donesem veliko hasen, in ti bodeš srečen, ako me izpustiš. Ribič se dá preprositi in jo spusti v vodo. Tudi v drugič 5
jo je ulovil in nesel domú, a zopet jo izpusti na njeno prošnjo. Še v tretje jo ulovi, a tedaj mu reče riba: „Ti si se mene dvakrat usmilil, a sedaj stori z menoj tako, kakor ti porečem: „Na dvanajst koscev me razseči in od teh daj tri pojediti ženi, tri kobili, tri psici, a tri posadi na vrt.“ To je storil ribič, in pred letom 10
dnij porodi mu žena tri sine, kobila dobi tri konje, psica tri pse, a na vrtu so vzrastle rože tri. Ovi trije dečki so lepo odrastli, in vsak si je vzel primerno svoji starosti psa, konja in rožo, in na to so obračali vso svojo skrb. A sedaj si izmislil starejši in reče: „Jaz zapiknem v tram svoj nož; ako bode iz mojega noža tekla kri, 15
tedaj znate, da sem mrtev.“ To izreče pa odide. Ko je že dolgo potoval, dojde v neko mesto, ki je bilo vse v črno svilo ovito. Povedali so mu, da mora kraljeva hči iti na smrt k pozojju, ki zahteva vsak dan jedno deklico. Zdaj je prišla vrsta na hčer kraljevo, in zató je vse žalostno. Ako bi pozojju ne dali deklice, ne imeli 20

bi vode; pozoj bi jim je ne dal. Dečko si vzame sabljo in psa ter odide zvečer na prežo. V krémi pa je bil neki babi, ki je za plačilo pazila na skledo, ktero je on z vodo napolnivi ostavil na mizi, naročil, naj mu tedaj, ko se bode voda burkala v skledi, 25 izpusti iz hleva njegovega konja, da mu dojde na pomoč. Ob dvanajsti uri ob polnoči bode se to zgodilo.

Ob deseti uri pripelje se kraljeva hči in poklekne na breg one vode. Ko vidi dečko, da že prihaja pozoj, koji jo hoče požreti, veli jej, naj odide na stran, češ da hoče on sam umoriti pozoja. 30 A ne znajoča, da jo hoče v istini osvoboditi, ne umakne se; kajti ako bi došel pozoj, a nje bi ne bilo tam, ne dal bi on vode. Ali mladeneč vidéč, da že pozoj dohaja, hiti jo na stran in se počne boriti s pozojem. Pes ga je držal, a on je sekal glave, kajti imel je pet glav. Pozoj ga skoro nadvlada, a sedaj brene dečko z nogo 35 ter zažene čizme babi v glavo, kajti bila je dvanajsto uro zaspala. Onda se prebudi ter izpusti konja. Ta poprime pozoja in junak mu poseka vse glave. Iz vseh peterih glav pa poreže jezikove konce, razdeli kraljičin prstan na dvoje in vzame ono polovico njenega robca seboj, kjer je bilo všito njeno ime, ter odide v mesto na stan. 40 A h kraljičini pristopi cigan in veli, da jo umori, ako ne reče očetu, da jo je on osvobodil; in rés ona priseže, da bode rekla takó. Ko dojde z njim domú, bil je kralj jako vesel, ali veselje njegovo se je hitro izpremenilo v žalost; kajti na večer morala je že druga hči k drugemu pozaju, da jo požre. Ta pa je imel devet glav. Ko 45 čuje dečko, da mora iti i druga kraljičina v smrt, tedaj gre tudi on njo osvobodit. In dogodilo se je baš tako, kakor s prvo hčerjo. Tudi tem glavam je konce od jezikov porezal ter kraljičini vzel pol prstana in robca in odšel v mesto na stan. Cigan pa je tudi to hčer prisilil, naj reče, da jo je on osvobodil, in vzel je seboj 50 glave ubitega pozoja. Zopet je bil kralj vesel, ali postal je hitro žalosten; kajti dati je moral še tretjo hčer tretjemu pozaju, ki je imel dvanajstero glav. A dečko začuvši, da mora iti v smrt i tretja hči, gre tudi njo reševat. Ko pride čas, da bi jo požrla pošast, pograbijo pozoja on, konj in pes ter ga držé, dokler mu junak vseh 55 dvanajstero glav ne poseka. In tudi od teh je porezal jezikove konce, vzel pol prstana in robca ter odšel v prejšnjo staro hišo v mesto na stan. Kraljičino pa dohiti cigan, in tudi tá se mu mora zakleti, da bode rekla, da jo je on osvobodil. Sedaj pa zahteva, da mu mora kralj dati najmlajšo hčer. To mu kralj privoli, kajti 60 mislil je, da je rés on osvobodil njegove hčere. Mlajša kraljičina

se temu protivi, dobro znajoča, da dojde on, ki jo je rés osvobodil; ali oče jo prisili, da mora vzeti cigana.

Ko je prišel dan ženitve, reče naš mladeneč svojemu gospodarju, je li bi rad pokusil one hrane, katero bode jedel kralj. Ta se začudi, kako bi bilo to mogoče, a dečko napiše listek in ga pošlje s košarico vred po svojem psu v grad. Psiček odbeži v grad k najmlajši kraljičini in jej vróči pismice. Ona spozna psa ter veli sokaču, naj naloži one hrane, ki ima priti na mizo, v košarico in jo naj dá psu. Sokač je storil to, a kralj je zapovedal, naj pazijo, kam bode šel ta pes; ali niso ga mogli spaziti. Potém je dečko zopet pisal po vina in kolače. Pes je došel k mlajši kraljičini, dal jej pismice, in ona mu je dala vina. Straže so se razpostavile, da bi videle, kam ide pes, ali niso ga mogle spaziti. Tedaj pa vpraša kralj svoje hčere, kaj pomeni to, in one so mu morale povedati, da je to njihovega osvoboditelja pes. Ko je došel pes v tretje po najboljše jestvine, hoteli so ga zadržati, pa ga niso mogli. A vendar so spazili, da je šel na kraj mesta v neko staro hišo. Tja se takoj napotijo kralj in njegove hčere z vojaki in kočijami. Dečko vidéc, da pride kralj po njega, opravi se v kraljevo obleko in odkrije prsi, kjer so bili videti solnce, mesec in zvezde. Tudi konja svojega razkrije, ki je bil zlat, kakor i pes in roža, katero je vzel v roko. Kralj se prestraši vidéc, da je vse svetlo v hiši; kajti cela hiša se je svetila od teh zlatih stvari, in tudi osvoboditelj sam je bil zlat na prsih in rokah do lakta. In kralj je padel na kolena in vprašal, je li on isti, ki je osvobodil njegove hčere. Kraljičine so ga spoznale in tudi on je pritegnil, da je. Nató se napotijo vsi v stolico kraljevo in tú so se gostili in veselili. Na koncu pa je moral vsak povedati neko dogodbo. Došel je red na kraljevega ženina, t. j. cigana. Začel je pripovedovati, kako se je mučil, ko je tri pozoje skončal in kraljeve hčere osvobodil. Nató pride vrsta na mladénča, ki je bil rés rešil kraljičine. Ta poudari odločno, da je sam pokončal one tri pozoje; naj le pogledajo glave pozojeve, ktere je donesel cigan. Gostje so je pogledali in videli, da so jezikom odrezani konci. In mladeneč vzame jezikove konce, rekóč, naj poskusijo, ali gredó ti konci k onim jezikom. Ko se je vse jedno k drugemu dobro prilagalo, veli dečko kraljičinam, naj dadó svoje robce in prstane. Vsaka je dala samo pol robca in pol prstana, in tudi on je dal svoji polovici, in glej, vse se je dobro ujemalo. Onda so vsi znali, da je on isti, ki je osvobodil kraljičine, in cigana so na konjskih repih raztrgali. Potém so se stoprav gostili, in on si je vzel najstarejšo kraljičino za ženo.

Ko je dečko prvo noč spaval v gradu, prebudi se in vidi goro goreti. Takoj skoči po koncu, opravi se in ide tja. Prišedši do gore, vidi ogenj, ki je gorel na njej. Žaba se obrača na ražnju, in baba kriči na drevesu poleg ognja: „Ijuj, ijuj, zima mi je!“ In on jej veli: 105 „Hodi se gret!“ Ali ona ne gre, češ da jo je strah njegovega psa in konja, ter mu dá tri šibe, rekóč, da pride dol, če mahne in udri z njimi konja in psa. On bedak je učinil to, in vsi trije so postali kameni: on, pes in konj. Njegov brat pa je sanjal, da mu je ta umrl. Takoj gre gledat, ali kaplje kri iz noža. Ko to vidi, obsedla 110 brže konja, vzame psa in rožo ter odlazi od doma. Došel je v isto mesto in grad. Tudi on je videl goro goreti. Prestraši se in gre tja, da vidi, kaj je to. In videl je, da se peče žaba na ražnju, a baba javče na drevesu: „Ijuj, ijuj, zima mi je!“ On jej reče, naj se hodi gret, ali ona ni tega storila, dokler mu ni dala šibe, 115 da mahne z njimi po konju in psu. On se dá prevariti ter udri konja in psa, in vsi trije postanejo kameni. — Tretji brat je sanjal potém, da mu je tudi ta umrl, ter gre gledat, ali teče kri iz noža. Nató se spravi i on na pot in pride v isto mesto in grad. V noči se vzbudi ter vidi goro goreti. Odpravi se tja in tú spozna, kak 120 konec sta storila brata njegova. Ali on se ni dal ukaniti. Videl je žabo peči ter slišal babo na drevesu javkati. Ona mu je tudi rekla, da se ne upa iti k ognju gret, ker se boji njegovega psa in konja, ter mu je tudi dala tri šibe, naj z njimi udari konja in psa, ako hoče, da se pride gret. On mahne rés po psu, ali mimo 125 njega, samo da se pride baba gret. Ko pa dojde baba dol, veli konju in psu, naj jo primeta. Ona sta jo prijela, in mladeneč jej reče: „Ti si, baba, okamenila brata moja; ako mi ju ne oživiš, tedaj storiš sama smrt.“ Baba se zboji in odvrne, da nima take trave, s katero bi ju mogla oživiti. Nató veli on konju, naj jo 130 vodi okoli, dokler trave ne najde. Baba je našla zelišče ter oživila vse, dotaknivši se s travo vsakega posebej. Bratje so uničili baburo in se napotili skupaj v grad. Vsaka kraljičina je dobila jednega brata za moža, in kralj je dal velikanske gosti napraviti, vesel, da je dobil take zete, ki imajo solnce, mesec in zvezde na prsih, zlate 135 roke do lakta in vsak zlatega konja, psa in rožo.

4. Zločesta vila.

Bila je nekđaj neka grofinja. Ta je imela jedno hčer. Ko se jej je hčerka porodila, pozvala je mati vse vile na gosti. Vsaka vila je imela zlate lase do zemlje, zlato opravo s srebrnimi zobci in s pasom srebrnim. Med njimi pa je bila jedna vila zločesta. Vsaka je dala novorojenki dober in lep dar, in tudi zločesta vila 5 jej je prinesla lep, ali zločest dar. To darilo bila je škatljica, v kateri je bilo zapisano: „Velike dobrote in lepote bodeš uživala, ali na zadnje bodeš nesrečno skončana.“ Deklica je vzrastla velika in krasna; vse lepote in dobrote je uživala med vilami, ali zločesta vila je ni mogla nikdar trpeti. Mislila se je že omožiti, a sedaj 10 dojde vila sovražnica, udari jo s šibico, in glej, devojka in vse njeno obližje se obrne na kamen. — Prišel pa je v ta kraj neki cesar na lov. On zajde ter blodi daleč okrog, da bi koga zasledil, ki mu pokaže domú. Došel je do grada, v katerem je bilo vse, kar živi in se giblje, okamenelo. Na vratih stoji sluga. Tega vpraša 15 cesar, kod naj hodi domú, ali kamen mu ne more odgovoriti. Tedaj gre dalje po gradu in tú najde krasno devojko, ki se pripravljá na ženitev. Bila je lepa, ali okamenela. Cesar jo same radosti poljubi, in ona se vzdrami ter reče: „Zakaj si me vzbudil? Kako lepo sam spala!“ Cesar še udari nató vsakega slugo, in vsi so 20 oživeli. Zločesto vilo pa je ustrelil, in njeni lasje in oprava so zgoreli sami od sebe. Deklico je vzel cesar za ženo in srečno sta skupaj živela.

5. Človek osvobodi zakleto devojko.

Tri devojke so bile zaklete v nekem gradu. Dve ste bili zločesti, jedna pa dobra. Te device so hoteli trije bratje osvoboditi. Najprej gre najstarejši brat, in ta dojde na potu proti gradu do mravljišča s svojim konjem. Tú se je hotel odpočiniti in se vsede na tla. Mravlje pa so želele hrane od njega in so ga grizle. On 5 pa razljučen pobije vse, gre nató dalje in dojde do bučel. A tudi bučele so hotele hrane od njega, in on je i te pobil, ker so ga pikale. Zopet je jahal dalje in dojde do grada. Okoli gradú pa je tekla voda, in v njej so bile patke (race), ki so gagale proti njemu. Človek pak je mislil, da se mu rogajo, vzame batino in 10

pobije vse. Sedaj pride v grad, in v gradu je bila baba. Takoj ga vpraša, kaj želi, in on jej pové, da hoče grad osvoboditi. „Dobro!“ veli mu ona, „ali neko delo ti moram dati.“ On obljubi storiti vse, kar mu bode koli zapovedala. Tedaj mu dá dve drvenki (mernik) 15 žita, koruze in pšenice, da vse to na jedno noč razbere jedno od drugega. Ko se stori dan, pride baba k njemu in ga pita, ali je učinil to. On odgovori, da ni mogel tega storiti. Nató mu dá baba še drugo delo. Zlate ključe je hitila v vodo, in te naj on vzame vèn. A tudi tega ni mogel storiti. Sedaj pa mu reče baba, naj 20 gre v grad, in tú mu pokaže, kje so one tri zaklete devojke. Med njimi ste dve zločesti, jedna pa dobra; ako si on izbere dobro, bode i njemu dobro, ako pa zločesto, bode tudi njemu zlo. Nató stopi v hišo in tú vidi tri devojke sedeče pod črnim zastorom. Pokrite pa so bile tako, da so se jim videle noge, teló in obraz 25 pa ne. Sedaj mu veli baba, naj si jedno izbere, in on si je izbral — zločesto. Hipoma se počne megliti. Desni oblok (okno) se odpre in tudi jama, kjer so bili drugi mrtvi, otvorila se je. Vsi mrtveci povzdignejo glave, pograbiyo ga s svojimi kremplji, raztrgajo vsega in hitijo vèn skozi oblok. Jama se zapre, in zopet je 30 postal lep dan, kakor je bil popreje.

Ker ni bilo prvega brata tako dolgo domú, odide mlajši za njim, ali tudi s tem se je tako dogodilo. Onda pa gre najmlajši od doma in vzame strošek na pot. Ko je došel do mravljišča in so ga počele mravlje nadlegovati, nadrobil jim je kruha, da so jedle. 35 Tedaj pa so mu obljubile, da mu bodo na pomoči v njegovem poslu. Nató gre dalje in dojde do bučel. Tudi te so ga počele pikati, in tudi njim je nabral cvetja ter ga prinesel pred njihov koš. Toda i one so mu rekle, da mu bodo na pomoči. Ide dalje in dojde do grada. Okoli gradú je tekla voda, in v vodi je zapazil patke. 40 Vikale se proti njemu, on pak jim je kruha metal, in one so mu rekle, da mu bodo na pomoči. Nató dojde pred grad, baba odpre vrata in ga vpraša, kaj hoče. Mladeneč jej razloži, zakaj je prišel. Ona mu dá dve drvenki žita, koruze in pšenice, naj bi po noči odbral jedno od drugega. Ko je tedaj premišljeval, kako bi mogel 45 učiniti to, došle so mravlje ter so mu pomogle, da je bilo vse do dneva gotovo. Drugi dan vrže baba zlate ključe v vodo, naj bi je potegnil vèn. Ko je zopet premišljeval, kako bi naj storil to, došle so patke in vzele ključe vèn. Onda mu je še baba pokazala devojke, da si jedno izbere. Prišedši v hišo, premišluje, ktero bi 50 si naj izbral, a sedaj dojde bučela ter mu pokaže, naj si izbere

srednjo devico. In ko si je r s izbral srednjo, pobrali ste se oni dve zlocesti in umorili sami sebe. Tako se je grad osvobodil. On pa se je oženil z dobro devojko in srečno sta skupaj živela.

6. Začarani kraljič.

(Národna pesen.)

	L�pa Vida pleje proso
Rano rano med zorami.
Prvo jutro pleje proso,
No steptano najde roso :	Ti boš sla po gladki stezi,
Jaz bom sla po gostem grnji ;
Konec steze b'v� se sešla
Na polju pri belem gradu.	
5	„Da bi, Bog daj, moje bilo,
Kar nocój je tod hodilo.“	Vtrgaj si tri drobne šibo,
Ki bod� tri leta stare.“	25
	Drugo jutro pleje proso
Stepeno si najde roso :
„Da bi, Bog daj, moje bilo,
Kar nocój je tod hodilo.“	Ka�o udri s prvo šibo,
Ona je od glave človek ;
Gda jo udri z drugo šibo,
Grata do pojasa človek ;	30
10		Gda jo udri s tretjo šibo,
Pa �e grata do pet človek.	
	Tretje jutro pleje proso,
V prosi najde vel'ko ka�o.
Ka�a ima devet repov,
Na vs�ksem repu devet ključev.	„Hvala, hvala, l�pa Vida !
Kaj si htela, si dobila.
Vzemi, vzemi z onih repov,
Z devet repov devet ključev,	35
15	„Ne ustra�' se, l�pa Vida !
Kaj s' prosila, si dobila ;
Saj jaz nisem huda kača,
Neg' jaz sem ti mladi kraljič,	No odkleni bele gradi
No poberi srebro, zlato.
�e sem bil ti do zdaj kača,
Pa sem zdaj ti mladi gospon,	40
20	Jaz sem ti en mladi kraljič,
Ki kraljuje v belem gradu.	Ki kraljuje v devet gradih
Z lepo Vido nestra�ljivo.“	

7. Deček in vila.

 ivel je nekdanj oče, in ta je imel tri sine. Dva sta bila pametna, jeden njih pa je bil za bedaka nazvan. Kar so koli začenjali, to so po eli samo pametni, a bedastega niso nikdar niti blizu pustili. Ta oče pa je imel sreberno hruško na vrtu, ki je vsako noč ocvela in dozorela, a vile so te hruške vsak dan odnesle. „Kaj naj bode 5 iz tega?“ re eta starejši in srednji brat ter gresta hruške  uvat,

bedaku pa velita, da je za tako delo preneumen. Brata si odneseta pod hruško vzglavja in blazine pak zaspita. Vile pa dojdejo in odnesó hruške, in še le ko so odisle, vzbudita se onadva. Prišedši domú, 10 povesta, kako je bilo. Sedaj pa reče bedasti brat, da pojde on. In rés šel je ter si donesel šibja, da spi na njem. Ko so došle vile, stopi jedna na šibje, on pak se prebudi in prime vilo za las. Ona odbeži, a zlati las ostane dečku v roki. Došedši na dom, pové, kako je bilo, ter reče: „Jaz jo grem tražit.“ Brata pa mu tega 15 ne dovolita in jo gresta rajši sama iskat. Na potu dojdeta do meseca, stopita noter in vprašata: „Ali je tukaj ona vila?“ Neka baba jima pové, da je pri solncu. „Kako pa prideva do solncea,“ bilo je njuno vprašanje. „Tú je jeden pajek,“ odvrne starka; „ta naj vama sprede lanec do solncea.“ Pajek ga sprede in priveže za 20 ključanico pri solncu. Onadva gresta, a lanec se utrگا; kajti solnce je bilo došlo domú ter odprlo vrata. Brata padeta na zemljo svojega kuma in tako dojdeta domú, kjer sta povedala, kaj se je njima dogodilo.

Sedaj pa velí bedasti brat, da pojde on. Dečko ide ter dojde do neke stare babure in jej reče, naj mu pové, kako bi došel do 25 meseca. Ona usliši prošnjo njegovo ter mu dá korito s perotni. Dečko sede vá-nje, dojde do meseca, stopi noter in pové, kako in kaj in da mora biti tú notri jedna vila. Ali baba mu odgovori, da je ni ondi, nego da je pri solncu. On gre dalje in dojde srečno do solncea. Korito pa postavi v pivnico, kjer je hladnejše, da se vosek 30 ne raztopi. Solnce pride domú in ga vpraša, kaj želi. „Jaz bi rad vilo,“ odgovori deček. Solnce mu jo dá, on sede v korito in odide. Na enkrat pa pride solnce iz hiše gledat, kako deček odhaja, in ono je tako peklo, da so se raztopile peroti. Sedaj pa gre korito z vilo in dečkom na tla in pade na neki hrast. Kaj hočeta storiti? Pod 35 hrastom je bil copernik, ki je trebil svoj klobuk, kajti bil je poln človeških las. Vila stopi s hrasta in starca v spanje zaziblje. Nató pride tudi dečko z drevesa in obadva gresta domú. Brat je pripovedoval, kako je bilo, a vile niso videli nikjer. Sedaj pa je počela plakati, in vsi so rekli: „Dobro, zdaj znamo, da je nekje tú.“ 40 Nató še dojde oni starec izpod hrasta v hišo, in ko reče vili: „Dober dan“, postala je hipoma krasna devojka, in onadva sta se vzela.

8. Jug in pastork.

Bil je nekdam fantič, ki je imel hudo mačeho. Nekega dne mu reče, naj gre z njo gob nabirat. Deček vzame košaro in gre z materjo v gozd. Mačeha ga pelje daleč v gozd do jame in mu reče, naj vrže kamen v njo, da bo slišal, kako je globoka. On stori, kakor mu je bilo ukazano, in da bi bolje slišal kamen bobneti, nagne se črez globočino, a hudobna mačeha ga sune za kamenom ter odide grohotaje domú. Domá pové očetu, da ga je silen medved raztrgal, a ona sama mu je jedva utekla.

Deček je med tem padal in padal tri dni in tri noči, a do dna še vendar ni prišel. Slednjič pade na mehko blazino. Precej dolgo leži kakor mrtev, slednjič se zavé in začudjen gleda okoli sebe. Bil je na drugem svetu. Blazina, na katero je padel, ležala je na sredi mesta. Lepe široke ulice so se razprostirale na vse strani. Hiše ni videl nobene, same prekrasne palače zrlo je začudjeno oko. Največja in najlepša pa je bila ona, pred katero je padel. Velika črna zastava je visela s strehe, a nobeden vetrič je ni mezil. Povsod je kraljevala mrtvaška tihota, vse ulice so bile prazne, nobena ptičica ni žvrgolela po zraku. Radoveden bliža se deček palači, s ktere je visela zastava. Velika vrata najde na stežaj odprta, boječe vstopi. Zdaj zagleda tikoma za durmi velikega možaka v čudni opravi, ki je na palico naslonjen nepremično zrl pred se. Deček se prestraši in misli že pobegniti; ker se pa vratar ne gane, bliža se mu počasi ter ga prime za roko. A kako ostrmi, ko zapazi, da je mož okamenel.

Nató stopa dalje, po širokih stopnicah dôspe v veliko dvorano, ki je bila polna raznih služabnikov in služabnic. Pa tudi ti so bili kakor vratar okameneli. Iz te dvorane pride v drugo. V tej najde razno gospodo; gospe so sedele na divanih, gospodje so stali v trumah, kakor bi se o čem važnem pomenkovali, a tudi v tej dvorani ni bilo nič živega. Slednjič dospe deček v prekrasno sobano, v kateri se je vse zlata, srebra in žlahtnega kamenja bliščalo. Sredi dvorane sedela je na zlatem prestolu prekrasna kraljičina, obdana od dvanajsternih prelepih devic. V snežnobelih prsih kraljičinih pa je tičalo ostro bodalce. Deček se približa in jej izdere bodalce iz prsij. Zdaj vzdihne kraljičina globoko in izpregleda. Začudjena uprè svoje mile oči v dečka, ki je bil v kratkem času, odkar je zapustil gornji svet, postal lep mladeneč.

„Moj rešitelj!“ pravi kraljičina, „kako se ti naj zahvalim, da si me rešil iz oblasti hudobnega čarovnika, ki je mene in celi moj narod izpremenil v kamenje? Če te je volja, ostani tukaj in postani moj mož; kraljeval bodeš čez devet dežel in čez devet morj!“

Vse device, ki so tudi že oživele, želijo mu srečo ter mu častitajo k nenadni slavi in moči. Nató ga prime lepa kraljičina za roko in ga pelje k oknu. Pa kaka izprememba se je vršila med tem v mestu! Ulice so bile polne veselo se šetajočih ljudij in na prostoru pred kraljevo palačo zbrala se je neštevilna množica ljudstva, ki je z glasnim krikom pozdravljala svojo kraljico in rešitelja svojega. Poprej črna zastava je bila zdaj bela in je veselo plapolala v zraku. Kmalu potém obhajali so veselo ženitovanje. Srečno je živel kralj s svojo prekrasno ženo na drugem svetu mnogo mnogo let. Nekega dne pa se spomni kralj gornjega sveta, in polasti se ga silna želja po svojem domačem kraju. Kraljica ga vpraša, zakaj je tako otožen. On jej odgovori: „Kaj bi ne bil otožen; imam na onem svetu starega očeta, in rad bi vedel, kako se jim godí.“ „Če drugega nič ni,“ odgovori kraljica, „idi in pripelji semkaj očeta. Vzemi tá-le prstan, po njem te bom spoznala, kedar se vrneš.“ Kralj se odpravi na pot. Hodil je devet dnij in devet nočij po suhem in po morju, dokler ni prišel v svoj rojstni kraj. Pa tú je našel vse tuje; na mestu male hišice, v kateri je odrastel, stala je velika, lepa hiša, a v njej so prebivali tuji ljudje, kateri so mu povedali, da so oče žalosti umrli, zvedevši, da jim je sina medved raztrgal. Kralj se vrne zdaj žalosten na drugi svet, a gorjé, pozabil je pot. Dolgo časa je blodil po gozdih, dokler ne pride do nekega puščavnika. Vpraša ga, ali vé znabiti on za pot na drugi svet. Odgovori mu, da ne, a znabiti vé zá-nj kak služabnik. Nató zažvižga, in od vseh stranij pritečejo vse štirinogate živali, toda pota v drugi svet ne vé nobena. Puščavnik mu reče, naj gre čez devet hribov in devet dolin in prišel bode k drugemu puščavniku, ki gospodari čez vse ptice. Znabiti vé on za pot na drugi svet. Kralj ga uboga, a tudi tukaj ne zve, 70 česar bi rad. Zopet mora čez devet dolin in devet hribov do tretjega puščavnika, ki je bil gospodar vetrov. Le-tá pokliče vetrove. Prišel je sivi Sever, mrzli Zdolec, suhi Gornjek in na zadnje prisopiha tudi Jug. Puščavnik ga vpraša, kje se je tako dolgo mudil. Jug mu odgovori, da je bil na drugem svetu, kjer se ravno kraljica 75 moži, ker jo je njen prvi mož zapustil. Prisilili so jo njeni svetovalci rekóč, da je kralj gotovo mrtev, sicer bi se bil povrnil. Kralj vpraša, kako daleč je na drugi svet. „Tri dni in tri noči,“ odgovori

Jug. „Črez tri dni bode tudi kraljičina poroka.“ Zdaj prosi kralj Juga, naj ga ponese na drugi svet. „Zakaj pa ne, če le gospodar dovoli,“ pravi Jug. Puščavnik mu odgovori: „Požuri se, sinko, da so še o pravem času prideš.“ Zdaj odideta. Kralj ni videl ne slišal, tako hitro sta letela po zraku. Že so tretji dan zvonili na drugem svetu v znamenje, da se ima poroka kmalu vršiti. Na enkrat se znajde kralj pred svojo palačo. Že so se vrata odprla, in v krasnem sprevodu prišli so svatje iz palače. Ko kralj kraljico ugleda, po- 85
 klekne pred njo in jej pokaže svoj prstan. Jedva ugleda kraljica prstan, spozna svojega soproga, in veselja ni bilo ne konca ne kraja. Novega kralja so spodili, a stari kralj je še potém mnogo let kraljeval v srečo in zadovoljnost svojim podložnikom.

9. Mačeha in pastorka.

Neka hudobna ženska primoži s svojim revnim možem malo deklico, z imenom Marica. Potém jej dá Bog še jedno pravo hčer, katero ljubi in goji bolj kakor lastno svoje okó. Pastorka pa, ki je bila dete dobro in prelepo, kar ne more s krajem očesa videti. Zató jo preganja, muči in mori, da bi jo skončala popreje. Meče 5
 jej najslabše ostanke jedij in še to kakor psu; celó kačjega repa, ko bi ga imela, dala bi ga jej bila jesti, in namesto na posteljco pošilja jo spat v staro korito.

Ko pisana mati vidi, da je deklica pri vsem tem dobra in potrpežljiva in da lepše raste kot njena hči, misli si in misli, kako 10
 bi našla uzrok sirotico izpoditi od hiše, ter si tó-le izmisli.

Nekega dne pošlje svojo hčer in pastorko volne prat. Hčeri dá bele volne, pastorki pa črne ter jej ostro zažuga: „Ako mi ti črne volne tako belo ne opereš, kakor jo bode moja hči, ne hodi mi več domú, sicer te iztepem od hiše.“ Ubožica pastorka milo plače, 15
 prosi in govori, da jej tega ni mogoče storiti; ali vse je bilo zastonj. Ker vidi, da ni milosti, oprti volno in gre plakaje za polsestro. Prišedši na vodo, razprtite svoji bremeni in začnete prati, kar se jima neko lepo belo dekle od nekod pridruži in ju pozdravi: „Dobra sreča, prijateljici! je li vama treba pomoči?“ Mačehina hči reče 20
 posmehovaje: „Meni ni treba pomoči, moja volna bo takoj bela; ali tukaj le naše pastorka ne bode tako hitro.“ Nató stopi tuje dekle k žalostni Marici, rekóč: „Daj! bove videli, ali se bode dala

ta volna belo oprati?« Obé počnete zdaj žikljati in prati, in hipoma
25 se beli črna volna kakor mladi sneg. Ko operete, prijateljica zopet
nekam izgine. Mačeha videča belo volno, čudi se in jezí, da nima
uzroka preganjati pastorko. —

Nekoliko časa za tem pride huda zima in sneg. Hudobna mačeha
še vedno misli, kako bi zatrla nesrečno pastorko. Sedaj jej zapové :
30 „Vzemi košek in spravi se v goro; ondi mi naberi zrelih jagodic
za novo leto; ako mi jih ne prineseš, bolje ti je, da ostaneš na gori.“
Sirotica Marica milo plače, prosi in govori: „Kako bom jaz revica
sedaj v ostri zimi dobila zrelih jagodic?“ Ali vse zastonj, ona mora
vzeti košek ter iti.

35 Ko hodi vsa objokana po gori, sreča dvanajst junakov in je
lepo pozdravi. Oni odzdravijo prijazno ter jo vprašajo: „Kam gaziš,
mlada ljuba, po tem snegu tako zaplakana?“ Ona jim vse lepo
pové. Junaki pa jej rekó: „Mi ti bomo pomagali, ako nam
znaš povedati, kateri mesec célega leta je najboljši?“ Marica od-
40 govori na to: „Vsi so dobri, ali mesec sušec je najboljši, ker nam
prinaša največ upanja.“ Oni zadovoljni z odgovorom rekó: „Pojdi
le v to prvo dolino na prisolnce; ondi dobiš jagodic, kolikor te je
volja.“ In rés pastorka prinese mačehi za novo leto poln košek
najlepših jagodic in pové, da so jih jej pokazali junaki, ktere je
45 srečala na gori.

Nekoliko dnij pozneje, ko je odjenjala zima, reče mati svoji
hčeri: „Pojdi tudi ti v goro po jagodic; morda najdeš one junake,
da ti dadó kako srečo, ker so se naši umazani pastorki tako čudno
dobrotljive skazali.“ Hči se ošabno obleče, vzame košek in skaklja
50 veselo v goro. Prišedši tja, sreča res onih dvanajst junakov ter
jim napuhnjeno reče: „Pokažite mi, kod rastejo jagodice, kakor ste
pokazali naši pastorki.“ Junaki rekó: „Dobro, ako uganeš, kateri
mesec celega leta je najboljši?“ Ona hitro odgovori: „Vsi so hudi,
mesec sušec pa je najhujši.“ Ali na te besede se vsa gora hipoma
55 naoblači, in vsa nevremena udarijo na njo, da je jedva prisopla živa
domú. Ti junaki so bili dvanajsteri meseci. —

Med tem se dobrota in lepota psovane pastorko razglasi daleč
po deželi; in neki pošten, bogat in mlad gospod sporoči njeni ma-
čehi, da pride ta in ta dan s svojo žlahto snubit pastorko. Ma-
60 čeha, zavistna tej siroti, ne zine jej niti besedice o tem, ampak
misli lastno svojo hčer potisniti v to srečo.

Ko pride napovedani večer, iztira brezvestna mačeha svojo
pastorko zgodaj v korito spat; potém očisti hišo, napravi večerjo,

našopiri svojo hčer, kolikor jo največ more, ter jo posadi s pletilom v rokah za mizo. Nató se pripeljejo snubači; mačeha je prijazno sprejme, pelje v hišo in jim govori: „Tukaj le je moja mila pastorka.“ Ali kaj pomaga, ker so v tej hiši imeli petelina, ki počne na ves glas in brez prestanka peti: „Kukurikú, lepa Marica v koritú! Kukurikú, lepa Marica v koritú!“ Ko snubači razberó in razumejo petelinovo petje, velé, naj se jim prava pastorka privede iz 70 korita. Ko deklico ugledajo, ne morejo se dosti načuditi njeni lepoti in ljubeznivosti ter jo še isti večer peljejo seboj. Hudobna mačeha in njena hči pa ste ostali na sramoti pred vsemi ljudmi. Marica je bila srečna s svojim možem in z vso svojo hišo do velike starosti in lahke smrti, ker jej je bila vila prijateljica in vsi meseci 75 prijatelji.

10. O osodnih božanstvih slovenskih.

Prehitro je človek spoznal, kako se igrajo z njim in njegovo osodo valovi življenja. Uvidel je, da je njega život ničev; najmanjša nezgoda ga lahko zatre, in v njem ugasne moč življenja, kakor se utrne zvezda na nebu. Nehoté je izprevidel, da je njegovo življenje po celoma v božjih rokah in z njim ravna osoda liki vihar z valčki 5 na morju. Višjemu nadzemskega bitju zahvaljeval se je za dolgo in srečno življenje, in njemu je zopet pripisoval nesrečno in naglo smrt.

Pri vseh arjo-evropskih narodih nahajali so se verski nazori, da je človeku tečaj življenja usojen. Vse naključbe, ki so ubogega zemljana nenadoma zadele, vsako srečo in nesrečo, katero je doživel, 10 podtikal je nekemu nadzemskega božanstvu. Sprva so poznavali naši pradedje le jedno vzvišeno bistvo, ki določuje osodo človeško, in temu nagledu odgovarjajóč imeli so tudi stari Grki s početka le jedno „moiro“; kajti oče vseh pevcev, Homer, govori razven na dveh mestih vedno le o enem osodnem bitju, in stoprav Heziod nam v 15 svoji theogoniji tri osodna bitja poimence navaja. Kakor je namreč človek čim dalje tem bolj tri glavne momente v svojem življenju, t. j. porod, življenje in smrt, razločeval, tako si je tudi domišljjal trojna višja bitja, ki so mu vodila osodo. Grki imenujejo ta božanstva Klotho, Lachesis in Atropos. Prva prede nit življenja, kateremu 20 je druga določila osodo, a tretja, ki konečno povsod le sama odločuje, utrga nit življenja na veke. Grškim nazorom odgovarja pravljica v

nordiški eddi, slavnoznani zbirki junaških pesnij iz 8. do 11. stoletja, o treh osodnih ženskih bitjih: „Pod tretjim korenem svetega jesena
 25 teče presveti studenec „urdarbrunnr“. Pri njem stoji krasna palača, in iz te prihajajo tri device: Urd, Werdandi in Skuld, t. j. minolost, sedanjost in prihodnost. Ta bitja prisojajo ljudém, kako dolgo bodo živeli, in se zovejo „norne“. Vsak dan zajemajo vodo iz studenca in z njo kropijo veje jesenove, da ne usahne in strohni. Voda pa
 30 je tako sveta, da postane vse, kar stopi vá-njo, belo kakor kožica v jajčji lupini.“

Kakor drugi narodi, poznavajo tudi Slovani osodna bitja, ki so slična grškim moiram, latinskim parkam in nordiškimi nornam. Slovenci jih imenujejo rojenice ali sojenice. Ime samo nam že jasno
 35 kaže njih lastnosti in delovanje. One določujejo pri porodu človeško osodo, predejo in vežejo nit življenja in jo prerežejo ob smrti.

V slovenskih narodnih pesnih in pravljicah navajajo se večinoma tri rojenice ali sojenice. „So v hišo prišle rojenice tri,“ poje narodna pesen, in pravljice nam pripovedujejo, da so došle tri rojenice ali tri devojke ali tri belo oblečene ženske in te so bile sojenice. Na drugih mestih govori se zopet v množini o rojenicah, ali nikjer se samo jedna ne omenja. Osodne boginje so Slovincem tri sestre, lepe device, okroglega lica in belo oblečene. Kedar se dete rodi, pridejo vse tri ali v sobo, kjer se je dete porodilo, ali
 40 pod okno ali v hlev ali kam drugam v hiši. V rokah navadno svečo držéc, sodijo o novorojencu. Ne smemo se čuditi, da pripisuje ljudstvo svečo kot vidni znak osodnim boginjam. Saj vemo, kako se človeško življenje rado primerja goreči sveči. Kakor dolgo ti gori sveča, katero so rojenice užgale o tvojem rojstvu, tako dolgo
 50 sveti tudi luč tvojega življenja. Rojenice prorokujejo o novorojencu, kaj bode doživel in osobito kakošno bode storil smrt. Najprej izusti prva, kaj ima dete doživeti. Ali s to določbo ni navadno druga rojenica zadovoljna ter izreče o bodočnosti novorojenčevi lastno sodbo. A hipoma oglasi se tretja rojenica in nezadovoljna z izreki prvih
 55 dveh tovaršic, objavi sodbo, ki opovrže ali pa vsaj zmanjša to, kar ste bili onidve dobrega prisodili detetu. Tako nam pripoveduje neka pravljica: „Ko je imela žena poroditi, došle so tri devojke v belih opravih oblečene. Počele so soditi, kako se bode detetu godilo v življenju njegovem. Najprej velí prva, da bode novorojenec jako
 60 bogat, ali druga odvrne, da to ne, nego naj se s trudom in muko hrani, a tretja določi rekóč: „Ker so ti ljudje jako skopi in nam ničesar na mizo dejati ne privoščijo, da bi se mogle mi dalje

tukaj zadržavati, — navada je namreč med našim ljudstvom, da postavljajo o takem času vsaj kruha in vina in košček mesa na mizo, da je potém dete srečnejše — zato se naj novorojenče v sedmem 65 letu utopi.“ In zadnja ostra sodba je rés obveljala. V tem so naše rojenice celó slične nordiškimi nornam. Tudi pri njih je baš značajno, da se to, kar ste prvi dve prisodili dobrega, po tretji deloma opovrže.

Kar rojenice detetu odsodijo, zove se sôd. Njihovi določbi 70 ne more nikdo uteči, proti njih samovoljnim izrekom je človek brez vsake pomoči. A vendar si je ta skušal osodo svojo kolikor mogoče olajšati. Ob rojstvu so obvezavali novorojenca, da bi mu ne mogla zla sreča škodovati, in odrastli morali so se reševati teh vezil. Na to šego nas še dandanes spominja navada „vezil“ pri rojstvu in 75 pozneje darila ob rojstnem godu, kateri slovesni praznik se pomenljivo imenuje rešitev.

Kakor je sôd izrečen, tako se navadno izvrši. Sevêda nahajamo tudi pravljice, v katerih človek ne umrje one smrti, ki mu je usojena; ali v takih pričah zrcali se že upliv poznejših kristjanskih idej. 80 Tako so prorokovale nekoč rojenice nekemu otroku, da se bode obesil, ko najjstjo leto nastopi. Roditelji so se silno prestrašili ter so pre-mišljevali, kako bi svojega otroka oteli hude osode. Naučili so dečka, naj vsako delo v božjem imenu začinja. Ko je prišla njegova ura, reče: „Zdaj grem, da se obesim v božjem imenu,“ vzame vrv 85 in odide v goščavo. Tu priveže konopec za vejo in reče: „Zdaj se pa obesim v božjem imenu.“ Pa vrv se mu utrga. Zopet jo zveže ter si dene zanko na vrat, a zopet se mu utrga. Še tretjič poskusi, a tudi zdaj se mu utrga konopec. Med tem pa mine zlokobna (nesrečna) ura, in on se povrne zdrav in vesel domú. — V tej in 90 sličnih pravljicah vidi se na tanko kristjanski upliv, kateremu se ostanki poganskih nagledov umičejo, kjer se še niso popolnoma umaknili. Zatorej se nahaja trdno mnenje, da more le molitev in boga-boječe življenje predrugačiti sodbo, kojo so izrekle rojenice nad človekom. 95

Kar človek v svojem življenju doživi, to je ali dobro ali zlo. Tedaj je sodba osodnih boginj ali dobra ali neugodna. Značajno pa je za slovenske pravljice, da je v njih sôd le redkokrat dober in ugoden. Navadno se prisoja, da dete ubije strela, ali da se utopi, ali da ubije ono očeta in mater, ali da ga volk požre. Potém bi 100 se smelo sklepati, da so nekdam pri Slovanih razločevali dobre in zlobne rojenice, kakor se ta razloček tudi v nordiški eddi nahaja.

Osodnih boginj ne vidi vsakdo, kedar sodijo. Redkokdaj jih
 105 sliši in opazi mati sama. Po največkrat vidi jih kak tujec, osobito
 se ima dete naroditi. Čestokrat jih sliši soditi tudi domači hlapec.
 Ta pové sodbe glas starišem ali hipoma ali drugi dan ali pa še le
 pozneje po dolgem času. Dosledno pa molčijo pravljice o tem, kje
 110 rojenice stanujejo. Ljudstvo misli sploh, da bivajo v jamah in
 votlinah, in še dandanes se v raznih krajih kažejo špilje, kjer so
 nekdam prebivale.

Razven ženskih osodnih boginj nahajamo še neko moško osodno
 božanstvo, in to je „usud“ v srbskih narodnih pripovedkah. Tudi
 115 slovenska pravljica, zapisana blizu Varaždina, ohranila nam je isto
 ime in one lastnosti, ktere pripisujejo Srbi svojemu usudu. Ta ima
 lastno hišo, kjer stanuje s svojimi služabniki in služabnicami. Na
 dvorišču njegovega bivališča je polno zverin, in one ne pusté človeka
 k usudu, ako jih z mesom ne potolaži. Usud trosi po hiši jedno noč
 120 zlato in srebro, t. j. bogastvo in srečo, a drugo noč zopet revščino
 in nesrečo. Kdor se rodi na srečno noč, ta bode srečen skozi celo
 svoje življenje, a kdor je rojen na nesrečno noč, isti pa ostane si-
 romak vse žive dni, naj se ubada in upira, kakor in kolikor hoče.

Vera na osodna bitja je bila tedaj med Slovenci in Slovani
 nekdam globoko ukoreninjena. Ostanke o teh verskih nazorih še v
 125 pravljičah in krajevnih pripovedkah močno živé. Njih vidni sledovi
 se pri raznih krstnih šegah in navadah še dandanes opazujejo.
 Narod še sedaj trdno verje, da so človeku vse nesreče in nezgode,
 ki ga zadenejo v življenju, usojene in da jim ne more z lastno
 močjo in prizadetjem uteči. Zatorej pa se naše ljudstvo tem bolj
 130 ozira na vsemogočnost in previdnost božjo, trdno se nadejajóč, da
 mu le molitev in udanost v božjo voljo olajša resnega življenja osodo.

J. Sket.

11. Pravljičica o sojenicah.

Nekdam je bil jeden bogec. Ta dojde k neki hiši in tú je bila
 baš žena porodila. On sedi na klopi pri peči in gleda k mizi. Na
 enkrat dojdejo tri žene. Bile so čisto belo oblečene, na glavi so
 imele bele velike robe in okoli vratú okrasje iz samih demantov, zlata
 5 in srebra; lica so bile okroglega, velekrasne žene kakor vile. Stopile
 so k mizi in vsaka se je vsedla na jeden ogel. Bogec pa vstane od

peči in sede k četrtemu oglu ter poslušaj, kaj se bodo ove tri žene pomenkovale. Sedaj velj jedna, naj odsodijo novorojenemu detetu, s kako smrtjo bode prešlo iz tega svetá. Prva reče: „O veliki zimi bode cepilo drva, došla bode huda zver, volk, in ta ga bode pojedel, 10 ko osemnajsto leto dopolni.“ Druga pristavi: „Ne bode tako, nego vojak naj bode in naj tam v zimi umre.“ Tretja pa reče: „Ne bode tako, ampak do dvanajstega leta naj živi in onda se naj utopi.“ Nató velijo vse tri: „To dete naj bode jako dober deček, da ga bodo prav radi imeli roditelji in drugi ljudje, a v dvanajstem letu 15 naj umre.“ Potém vstanejo one tri žene in odidejo. Tedaj pa reče bogec ženi, ki je dete porodila: „Jaz sem videl, da so došle sojenice, pa so temu detetu odsodile, da se utopi dopolnivi dvanajsto leto, in to se bode tudi zgodilo.“ Od sedaj so stariši vedno pazili ná-nj, da kam do vode ne pride in da se ne utopi. Ko pa 20 je došlo dvanajsto leto, iskal je vedno vode, da se utopi, a ni je našel. Ta deček je hodil v šolo in vsako jutro v cerkev mašniku streč. In baš tedaj, ko je stregel v cerkvi, dojde njegova zlokobna ura, da se ima utopiti; on vstane, gre k blagoslovljeni vodi, glavo vá-njo porine in tako umre isto uro, kojoj so mu odsodile sojenice. 25

12. Pravljica o rojenicah.

Tako je bil nekđaj jeden bogec. Blizu nekega sela doseže ga noč, in on gre takoj k prvi hiši. Tú prosi za stan, a žena, katero je prosil, mu reče: „Ljubi moj človek, jaz vam ne morem dati stana; nocój bodemo dobili porod, in vi bi ne imeli mirú pri nas; a trudni ste pa in bi radi počinka.“ „Naj bode, mamka; samo vas prosim, 5 dajte mi stana; jaz se bodem že počinil.“ Žena mu to dopusti, in on ostane v hiši. Vsa družina pa in gospodar, njen mož, bili so odšli v šumo po drva; samo jedna dekla je ostala domá. Ko je žena porodila, gre dekla brže netit v peč in pripravljat vode za dete, da ga opere. A rojenice so takoj došle sódit otroka. Žena je 10 ležala kakor mrtva, dekla je bila zvonaj, a on, bogec, ki je bil prišel stana prosit, ni mogel spatí. Tedaj je čul njihov sód. Jedna je rekla: „Za tri leta naj se utopi v onem studencu, ki je na dvo-rišču.“ Druga pristavi: „Ne, on naj vzraste velik, postane naj vojak in naj od puške umre.“ Tretja pa reče: „Ne, temveč ko bode 15

13 let, 13 dnij, 13 ur in 13 minut star, tedaj ga naj strela iz vedrega neba raznese na solnčni prah.“ Ta sôd je obstal in rojenice so odšle. Drugi dan velí bogec gospodarju: „Jaz vam imam nekaj novega povedati.“ Gospodar ga vpraša, kaj bi bilo takega, ali on mu noče povedati. Obljubi mu pač, ko ga jako prosi, da dojde za sedem let in da mu onda vse pové. Za sedem let je res došel isti bogec in vidéč, da je dete pametno, velí gospodarju, naj ga dá v šolo. Oče ga pošlje v šolo, in dete se je v enem dnevu več naučilo kakor drugi v enem letu. Bogec pa tudi sedaj ni hotel ničesa povedati, nego 25 rekel je, da dojde za dve leti in tedaj bode povedal. In to se je tudi izpolnilo. Za dve leti dojde starec in pové, kakov sôd se je storil takrat, ko se je narodilo dete: da ga bode udarila strela iz vedrega neba ob 13. letu, 13. dnevu, 13. uri in 13. minuti. Oče si nekaj premišlja in začne takoj voziti kamenje in železo. To vse je pripravljal, da 30 sezida hišo, v katero hoče zapreti svojega sina in tako zaprečiti, da ga ne bode mogla strela raztepti na solnčni prah. Devet sežnjev široko in devet sežnjev visoko dal jo je zidati in vso z železjem zvezati. Ko jo je dogotovil in so se že izpolnila leta, dnevi in ure, da mora on biti ubit, reče oče sinu, naj gre v to hišo. Ali ta se 35 obotavlja rekôč, zakaj bi naj šel v tako temnico. Med tem je došla določena ura, in blizu 13. minute pové mu oče: „Vidiš, ti moraš danes umreti ob 13. uri in 13. minuti. Jaz pa sem ti dal to hišo napraviti zatô, da te rešim. Hodi brže, čas je že; strela ne bode skozi železna vrata došla noter niti prebila debelih zidin.“ „A glejte, 40 oče,“ odvrne sin, „kazen božja me lahko povsod zadene.“ To izrekši vzame knjigo in gre na polje molit se Bogu. Ko pa dojde 13. minuta, zabliskne se na vedrem nebu, strela udari v hišo in jo raznese na solnčni prah. A sin je ostal na polju zdrav in vesel, in prišedši domú, reče očetu: „Ko bi bil poslušal vas, bil bi z ono hišo 45 vred prah in pepel, a zdaj sem, kakor vidite, zdrav in vesel.“

13. O vilah.

Vsakemu človeku je prirojeno, da si skuša pojasniti prikazni in dogodbe, ki je vidi v življenju, bodi si razlaga resnična ali napačna, da le zadostuje vedoželjnosti njegovi. Premnogo je prikaznij v naravi, kterih pravi uzroki so ostali duhu neznani; ker pa človek 5 vendar le nekakega pojasnila potrebuje, zašel je v domišljije. Take

domišljije so vsi bogovi in boginje poganske. Tako na pr. videl je človek ognjeni blisk, slišal doneči grom in nehoté je vprašal sam sebe: kaj je ta blisk? kaj grom? kdo ju nareja? Ker pa v starodavnosti še ni bilo spoznanja jednega najvišjega bitja, stvarnika vsega sveta, rodila se je sama od sebe misel, da neko skrivno bitje vse 10 to nareja; to bitje pa so si mislili v podobi njim najbližji, v podobi človeški, in imenovali so je Peruna.

Vse basnoslovje starodavnih poganskih narodov ni torej nič drugega, nego poosebljenje prirodnih močij in prikaznij. Ker so mu bile prirodne moči tu koristne, tam škodljive, nazival jih je dobre 15 in zle; in ker jih ni mogel premoči niti se jim ogniti, menil je videti povsod bitja, bolj mogočna in višja od sebe in imenoval jih bogove — dobre in hude. Taka bitja si je mislil človek, neveden in neizobražen, povsod, kjer je imel kaj pred seboj, česar mu prosti um ni mogel takoj pojasniti. Morje in reke so imele 20 svoje povodnje može; vsaka gora, vsak gozd, celó posamezna drevesa svoje čarovnike in svoje čaravnice, svoje vile, škrate itd. Take poosebljene prirodne moči so tudi vile, o katerih jugoslovanske pesni in pravljice tolikrat pojó in pripovedujejo. Vile se ločijo po svojih prebivališčih v vile zračne, ktere v zraku, v vile pogorske ali 25 zemske, ktere na zemlji, in v vile povodnje, ktere v vodi prebivajo. Po duševnih lastnostih so dobre ali zle. Vile zračne so skoro vselej dobre, vile povodnje vselej zle, vile zemske so večasi dobre, večasi hude. Ta delitev se kaj lahko pojasni in opraviči: z neba nadeja se človek vselej dobrega, izpod zemlje hudega, na 30 zemlji pa se vrstí dobro in zlo.

Prosto ljudstvo pripoveda, da so vile podobne krasnim mladim devicam v belem oblačilu. Lica so bledega, lase pa imajo zlate in dolge, da jim razpletene segajo črez čelo in pleča do tal; nimajo pa zastonj takih las, kajti v njih imajo svojo moč in življenje. Oči se 35 bliščé kakor solnčni žarki, in glas imajo tako prijeten in mil, da si človek še misliti ne more takega. Kdor je slišal vilo peti, ne pozabi tega glasú vse svoje žive dni; tako krasno in miloglasno pojó. Telo vilino je tanko kakor jela na gori in lahko kakor ptica ter ima krila, večasi zlata. 40

Vile so dobrim, poštenim, vzlasti junaškim ljudem velike prijateljice. Kdor se z njimi pobrati ali posestri, blagor mu! Naj hoče potém kar koli, vse mu gre po sreči, v vsakem še tako težavnem boju nadvlada, kajti povsod mu je vila na strani ter mu pomaga. In njena pomoč ni kar si bodi, ker njej ni kmalu kdo kos. 45

Vse narodne povesti vedó le o malo malo junakih povedati, ki so vile premogli; nekteri trdijo to celó samo o dveh: o kraljeviču Marku in o banu Sekuli, ujcu Sibirjanina Janka (Hunyada).

Imajo pa vile še druge prednosti. Najmanjša gotovo ni ta, da se lahko izpremené, v kar hočejo; vendar se to zgodí le malokdaj. Vsaka vila je dobra prorokinja in pozna tudi vsa zdravila; nobeden človek je ne preseže v modrosti. Vedoče so tudi v raznih drugih umetnostih: zidajo gradove tako krasne, kakoršnih še svet videl ni; junakom kujejo sablje, s katerimi preseka železo in najtrši kamen kakor gobo; darujejo jim konje, da na svetu ni enakih; izdelujejo umetne čolničke, v kakoršnih se še noben človek vozil ni; imajo pa tudi vetrove, dež in točo v svoji oblasti.

Vile zračne prebivajo na zvezdah in oblakih v zlatih in z biseri okinčanih gradovih. Tam zbirajo oblake in bliske ter se igrajo z njimi. Kdaj pa kdaj ponižajo se tudi na ubogi svet, na kterega gledajo iz svojih visokih gradov; one prorokujejo ljudem, varujejo jih marsikterega zla in je tudi poučujejo v raznih vednostih in umetnostih.

Vile zemске so v vsem podobne zračnim, samo noge imajo neki konjske ali kopitaste; zató je imajo tudi vedno zakrite z belim zavojem. Pripoveduje se, da so bile vile ošabne in prevzetne deklíce; zató jih je Bog preklel in jim izpremenil noge v konjska kopita. Nató so pobegnile v gozde, da laže prikrijó svoje sramotne noge. Drugod pa se pravi, da se rodé vile iz neke trave, ki raste po planinah. Na perju te rastline je videti za rana, ko mine rosa, neka bela pena; iz te pene rodé se baje vile. Zemске vile se ločijo v gorske in poljske ali planinske: pogorkinje in planinkinje.

Vile pogorkinje se rodé na gorah ter lové zver po planinah; zató imaje ostre puščice. Vrh tega se bavijo s petjem, z različnimi igrami, s plesanjem „kola“, dalje s prorokovanjem, z zdravilstvom in drugimi umetnijami. Kedar so dobre volje, obišejejo tudi ljudí in se menijo z njimi, govoré pa tudi z živalmi; večkrat so je že videli jezdití na divjih konjih, jelenih itd. Včasi zvbijó lovce, pastirje in junake med se in je storé srečne ali nesrečne, kakor se jim zdi. Kedar so zle volje, takrat pošljejo rade človeku kako nesrečo; omamijo ga, da v gozdu zaide, ali ga oslepé, ohromé ali pa celó na drobne kosce raztrgajo. In kdo bi si mislil, včasi si napravijo tudi med seboj vojsko, in kako strašen boj mora biti to! Tako vpitje in žvenketanje orožja se razlega, da odmevajo gore in se zemlja potresa. Najrajši imajo vendar le petje, in vile pevčice so najbolj znane; največkrat se jih spominjajo narodne pesni in povesti. Toda

v katerem jeziku prepevajo, tega ne more nobena živa duša dozvedeti; le to je znano, da so njih pesni vesele, podobne poskočnicam. Pojó pa tako krasno in milo, da bi jih več dnij zapored poslušal, pa bi niti lakote niti žeje ne čutil.

Pogostoma spominjajo se tudi vile prorokinje, lekarice in glasonoše. Trdijo celó, da imá vsak junak in vsak pošteni človek svojo vilo posestrimo, kateri je dolžnost, da pride svojemu varovancu v vsaki nesreči na pomoč. Svojim pobratincem dadó večkrat krasne, dragocene darove, pa tudi vsakemu drugemu, kdor jim kaj dobrega stori, na pr. ako vili senco naredí, če na solncu spava, ali pa jo lepo pozdravi, če jo sreča na potu. 90

Prebivajo po gorah v podzemskih jamah. In kakošne so te jame? Notri je velik prekrasen vrt, posejan z najlepšimi cveticami, raj prvih starišev ni mogel biti lepši; in njih poslopja so iz čistega kristala, bliščečega kakor najčistejše steklo, tla so posuta s cveticami in z biseri, in na sredi stoji miza, napolnjena z najboljšimi jedmi in pijačami, vse v posodah iz rumenega zlata. Ali gorjé človeku, ki bi stopil nepozvan v njih prebivališče! Hipoma bi se vse izpremenilo v golo skalo; tudi zlato in biseri, ki s solnčnimi žarki vred jamo razsvetljujejo, postali bi trd kamen. In tak nesrečnež bi moral bloditi po temi dalje in dalje, dokler bi strašen konec ne vzel. 100

Vile poljske ali planinkinje so prav take kakor gorske, samo da prebivajo na poljih in ravninah. Hodijo posebno rade po paši, a na holmeih in razpotjih pa plešejo; včasí se vsedejo in si češejo zlate lase. Videli so jih že tudi o luninem svitu, kako so okoli grobov ubitih ljudij s plamenečimi bakljami v rokah plesale „kolo“. Vile poljske so sploh dobrotljive. Bili so neki takrat zlati časi, ko so se vile sprehajale po poljih. Ljudje so bili z malim zadovoljni, polje je rodilo čisto pšenico, in ker so bili ljudje dobri, pomagale so jim tudi vile dostikrat žeti, pleti, travo kositi in sploh pri vsakem delu. Odkar pa so se ljudje izneverili starim navadam in čednostim, odkar so pastirji opustili piščali, tamburo in petje in namesto tega jeli na pašah kleti in vpiti ter z bičem pokati, odkar so jeli ljudje celó iz pušek streljati in narode preganjati: od tistega časa so izginile vile iz naših logov in dobrav ter pobegnile Bog vé kam v tuje dežele. Redek je človek, ki bi jim bil še današnji všeč. Tak poštenjak jih še vidi kdaj, kako po polju plešejo, ali pa na goli skali sedéč plakajo in tugujejo v žalostnih pesnih. 115

Vile povodkinje so tudi dvojne: take, ki so na pol ribe in na pol device in ki prebivajo samo v vodi, vzlasti v morju (morske 125

device ali deklice), in pa take, ki prebivajo v rekah, jezerih, studencih. Iz njih prihajajo večkrat na suho in vse so belim krasnim devicam podobne. Vile vodne so skoro vse hudobne. O jasni mesečini se dvigajo iz vode; hipoma se vsa voda razpeni in vznemiri, in pri taki vodni nevihti skačejo in plešejo po valovih in bregovih. Večkrat vodo ostrupé, zató ni nikdar zdravo piti tako vodo, kjer vile prebivajo; lahko se zgodi, da bi moral celó umreti. Posebno se razsrdé, če jim kdo vodo skalí. Na večer jih je večkrat videti, kako plešejo in prepevajo nad vodo. Kedar se razjezé, skalijo vso vodo, vzbudé vetrove in valove, da se v sosednjih lesih drevje lomi, in gorjé človeku, ki bi se vozil o takem času po vodi.

Fr. Marn.

14. Nebeška kola Dobroradova.

Jeden Adamov vnuk je bil jako dober in pošten človek. On je spoštoval vile ter je v vsem poslušal, kar so mu koli rekle; baš tako je delal, kakor so mu one velele. Tedaj je še zahajal Bog na zemljo med ljudi, ali on se ni pokazal, da je Bog, nego se je držal kot kak stranski človek, pripovedujóč jim, kako morajo živeti. Oni Adamov vnuk pa, po imenu Dobrorad, bil je hitro pri njem, začuvši, da je došel ta stranski človek med ljudi. Dajal mu je v vsem prav, kar koli je govoril ljudem, ter ga še sam večkrat popraševal, je li to dobro, kar počenja. Nekdaj ga pita stranski človek, kdo mu je povedal, da je on Bog. Onda mu reče, da so mu to povedale vile. Dokler ni tujec odšel, ni se Dobrorad ločil od njega, temveč spremljal ga je vedno in povsod ter se z njim lepo razgovarjal. Ravno to pa je Bogu jako dopadalo, da je on baš tako mislil, kakor je govoril. Tudi vilam je bil jako poslušen, in na celem svetu niso imele boljšega človeka od njega. Kedar koli jih je Bog pozval na račun, hvalile so ga in tudi tedaj so ga hvalile, kedar je došel Bog na zemljo; kajti Dobrorad jim je bil veselje na tem svetu. Enkrat so odredile vile, da bodo imele skupščino, kako bi mogle dobrim ljudem bolje pomagati, a zločeste preplašiti in kako bi jim najprej bilo mogoče, vse na dobro pot napeljati. To je seznanil Dobrorad (povedala mu je o tem neka vila) in zvedel je tudi, kje imajo one svojo skupščino. Bil je tedaj ravno na paši. Hitro je nabral lepega cvetja, donesel ga tja in spletel vsaki lep

venec ter je položil tja, predno so došle. Videče, da je vse jeden cvet in da ima vsaka tako lep venec, začudijo se in radujejo, da 25 imajo takega človeka, ki je pobožen in njim poslušen. Zatorej reče neka vila: „Ali znate, kdo nam je napravil to? To je učinil Dobrorad. Zdaj vidite, da nas spoštuje, in mi mu moramo to dobroto poplačati.“ In dogovorile so se, da mu bodo vse tako povrnile, da se ga bodo ljudje vedno spominjali. Hitro so se za- 30 hvalile za njegov dar, a za plačilo so mu pokazale, kako se delajo kola. Vila mu je sama napravila jarem, ham in celo pratež ter ga učila, kako se orje in goni.

V kratkem pa so se bili dobri ljudje z zločestimi posvadili in so se celi dan tolkli. Dobre vile so pomagale dobrim, in mnogo jih 35 je bilo potolčenih dobrih in zločestih. A zločesti ljudje niso hoteli svojih mrtvecev pokopati in so tudi zahtevali, da ne smejo i dobri svojih pogrebsti. Sedaj pa so se vile zbrale, šle med ljudi in jim rekle, da si morajo pokopati svoje brate in ne pustiti jih na prostem trohneti kakor nemo živinče. In Dobrorad je takoj napregel konje 40 in zvozil od blizu in daleč mrtvece v grob. Napósled še celó vile poprosi, ali ne sme tudi neprijatelje pokopati. Vile mu rade privolijo, in Dobrorad pokoplje tudi te. Vile se mu lepo zahvalijo rekóč, da ne bodo pozabile ná-nj, ko dojde Bog na zemljo. Dobrorad je živel tudi odslej pobožno in pomagal vsakemu, kdor ga je 45 kaj prosil, ter dovedel vsakega siromaka domú, ako ga je našel kje. Za jeden mesec dojde rés sam gospod Bog, vsevideči, vse-mogoči in vsevišji, na zemljo. Vilam je povedal, kateri dan pride, ali ljudem naj ne povedó o tem. Prišedši na svet, ni se pokazal ljudem kot Bog, nego kot stranski človek. Blizu sela pa, kjer je 50 bival Dobrorad, vsede se pod lepo lipo. V kratkem pride Dobrorad ter ga vpraša, od kod je in kam bi rad šel. Tujec mu začne tožiti, da je betežen in šepav; moral bi pa iti na goro, kjer imajo vile svojo skupščino; kajti one so ga pozvale tja, ali ker je šepav, ne more iti k njim. Dobrorad se ga usmili, odide takoj domú, napreže 55 kobilo z žrebetom pod kola in se vrne k bogcu. Nató pomore siromaku na voz ter ga odpelje k vilam. Ko ga privede v vilin krog, spoznajo ga takoj vile ter se mu počnejo klanjati in dičiti ga. Tedaj se je pokazal, da je Bog, in vile so mu povedale, kaj je vse Dobrorad dobrega učinil in da je pokopal one mrtvece. Bog 60 jim odvrne: „Tudi jaz vem vse to in videl sem in vidim, da je poslušen in vreden človek.“ Obrnjen proti njemu pa reče: „Jaz sem videl, kaj si napravil dobrega na svetu, in vem, kaj si storil zdaj

tudi meni; zato te pošiljam na nebo, in ti bodeš s svojimi koli
65 večno na njem, dokler bode sveta in veka.“ In došel je svetel
oblak, in ta ga odnese v nebo. Na nebu pa je postalo toliko zvezd,
kolikor je bilo njih: on, kola, kobila z žrebetom. Vile pa so po-
vedale to vsem ljudem, in rés zvečer so že gledali novo nebeško
znamenje, in dandanašnji vidijo se še na nebu kola Dobroradova.

15. Devojka postala vila.

(Národna pesen.)

<p>Tri so ptice goro preletele, V gori drevca nije nit' kamenca, Samo jeden javorek zeleni. Pod njim sedi rožica devojka, 5 Njo mi huda žeja obhajala. Išla ona hladne vode iskat, Našla ona zdenca ograjenca, Pa je htela hladno vodo piti.</p>	<p>Krikne, vikne junak iz planine: „Ne pij vode, rožica devojka, 10 Oni zdenec vile ogradile.“ „Če so vile zdenec ogradile, Niso vile vode otrovile.“ Ko se hladne vodice napila, Takoј vila devojka je bila, 15 Pak je išla u gore planine.</p>
--	--

16. Voda in njena moč v domišljiji prostega naroda.

Ljudstvo je navajeno onim rečem, ki so k človeškemu življenju
neobhodno potrebne in ki mu na razen način koristijo, pripisovati
čudotvorne moči. Tako se je tudi o vodi različno mnenje med
narodi porodilo. Že pri starih ljudstvih nahajamo mnogo šeg in
5 navad, s katerimi so vodo častili. Večjidel so si jo posebljevali,
in kakor si je stari Grk vsako cvetlico, vsak grmiček v svoji
poetiški domišljiji oživljen mislil, tako so si tudi vrelce, potoke,
reke in morja kot bogove in božanska bitja ali vsaj kot stanovanje
božanstev domišljevali.

10 Tudi pri Slovencih nahajamo nekaj podobnih pripovestij. V
lepih, od meseca razsvetljenih nočeh prihajajo vile k studencem, kjer
se oblačijo v lahke, tanke meglice in v čarobno mesečino. Lase,
ki jim visé po tilniku do tal, češejo si z zlatimi glavniki in jih

krasijo z biseri nabranimi v čisti studenčnici. Potém pa začnó rajati in plesati kolo. Le malokdo je bil tako srečen, videti te 15 lepe deklice. Navadno se strašno maščujejo, ako opazijo, da jih kdo zalezuje. Komur bi se posrečilo odvzeti jim slečeno obleko, dobil bi oblast črez nje.

Povodnji mož ima stanovanje pod vodo. Ono je zidano iz čistega, steklu podobnega kristala. Odtod hodi večkrat na po- 20 vršino in se prikazuje v rudečih hlačah, zeleni suknji, z rudečo, po nekterih krajih tudi z zeleno kapico na glavi. Strah pred njim je občen. Zakaj čestokrat se je dogodilo, da je zmanjkalo tu in tam kake lepe deklice, katero je neki vzel povodnjak ali škrat seboj ter jo zanesel na dno vode. 25

Kakor o vrelcih in rekah vé Slovenec tudi o morju mnogo čudovitega. Kajti naš narod je že od nekdaj po morju hrepenel in po njem kupčeval. Videl je tedaj njegovo nemirno gibanje in nevarno življenje ter si vse prikazni s pomočjo svoje žive in bogate domišljije raztolmačil. Mislil si je v morju veliko čudodelnih močij, 30 lepih morskih deklic z na pol človeško, na pol ribjo podobo, posebno pa veliko duhov, ki imajo v njem svoje gradove.

Povest, ki se na morju vrši, je o lepi Vidi. Njo so bili roparji ujeli in daleč odpeljali. Prišla je bila na ono stran morja, v neznanu deželo, kjer je kraljevega sinčeka dojila, dokler se jej ni po- 35 srečilo zopet uteči. Sploh si misli narod, da je za morjem čudoviten svet. Tudi se nahaja sredi morja zlata gora, in na njej prebiva prelepa kraljčina, do ktere pa nikdo ne more.

Na najvišji gori nekje je rajsko jezero, v katerem se nahaja zlat ključ, ki odpre vrata do vseh zakladov svetá in ktereга čuva 40 zlata utva. Do jezera vendar nikdo ne more, kakor si je sploh narodovo mnenje pota do takih krajev ali zakladov z vsakovrstnimi zaprekami okovarilo. Med drugimi nahajamo tudi vodo, ki varuje kupe zlata in srebra pred pohlepno roko človeško.

Znamenita prikazen v narodnih pravljicah je tudi ta, da se 45 vodi pripisujejo moči, ki bolnike zdravijo, slepcem pogled dajejo in mrtve k življenju budijo. Narod jo imenuje živo vodo. Po njo je bil že Adam svoje sinove poslal in radi tega je tako dolgo živel. Pripoveduje se tudi, da je ubožen oče imel tri sine. Na smrtni postelji jih pokliče k sebi in jim pravi: „Otroci! Denarja, blaga in 50 bogastva vam nimam dati, a sporočim vam, kar imam: svoj blagoslov. Če bodete pridni in miroljubni, prinese vam srečo.“ Sinovi so očeta pokopali ter se odpravili v tujino, da bi se z delom pre-

živili. Najstarejši sin pride skozi veliko goščo v neznano deželo, 55 kjer je sadje lepše rastlo in cvetlice prijetnejše duhtele nego domá. Sredi polja pa je šumljal studenec, iz kterega je curljalo čisto zlato. Grad, ki je v najlepšem kraju stal, bil je tudi zlat, in v njem je prebivala prekrasna gospodična, katero je najstarejši sin za ženo vzel in tako srečo našel.

60 Drugi brat je bil po velikih mukah in trpljenju dospel v popolnoma tuje kraje. Tam ni bilo hiš niti drugih stanovanj, ampak sreberen grad. Na dvorišču je žuborel vir, iz kterega je teklo srebro, v prekrasnih dvoranah pa je našel kraljičino in s to se je oženil.

Mlajši brat pa ni našel ne zlatega ne srebernega studenca. 65 Dospel je bil daleč v deveto deželo tja, kjer solnce vzhaja in hudo pripeka. Vročina ga je silno mučila, ali on ni našel ne drevesa ne grma, da bi se ohladil. Slednjič začuje med kamenjem šumljanje čiste vode. Te se napije in čuti se popolnoma prerojenega. Da bi ne opešal med pôtem, nalije si čutaro ter maha dalje. Kmalu se 70 začnó lepši kraji prikazovati, pa ni stanovanj, mest, trgov in vasij. Daleč tam pa je grad deveto-deželnega kralja, ki je neki silno bogat, pa ima bolno hčer. Prijazno je popotnika sprejel ter mu pokazal svojega že skoro umirajočega otroka, kterega nobeden zdravnik ne mora ozdraviti. Tú se spomni mlajši brat vode v čutari in jo ponudi bolnici. In glej, jedva je vode pokusila, začne se že smehljati in vstala je zdrava. Taka je bila moč vode življenja, katero je bil mlajši brat vsled očetovega blagoslova našel. Deveto-deželni kralj je potém kmalu umrl, sporočivši svojo hčer njenemu rešitelju, in mu dal vse svoje imetje. *J. Majciger.*

17. Pravljica o povodnjem možu.

Bil je svoje dni kmet. Ta je imel jedino hčer. Nekega dne 5 jo pošlje kmetica k bližnjemu ribniku umazano perilo prat. Ko deklica perilo pridno pere, privleče se iz vode kosmat mož ter jo potegne sebjó v vodo, kjer je imel svoje stanovanje. Hotel jo je imeti za ženo. Sedem let je že bila v sužnosti pri tem kosmatincu. Oče in mati pa še nista vedela, kam je preminila hči. Ko je pa sedem let preteklo, imela pa je tudi sedem otrok. Ali samo jeden je bil gladke kože, kakoršne je ona, vsi drugi so bili sami kosmatinci kakor mož. Nekega dne ga poprosi žena, naj jo z njenim 10 gladkokožnim sinkom pusti k starišem. On jej dovoli, ali ona mu

je morala obljubiti, da jej dadó stariši sedem hlebov kruha za to. Da bi mu pa ne ušla, priveže jej okoli noge železno verigo, da bi jo mogel k sebi potegniti, ko bi jo hotel imeti nazaj. Ko ona do svojih starišev pride, niso je spoznali več. Ona jim pripoveduje vse, kar se je z njo dogodilo. Ali s solznimi očmi jim je pripovedávala, 15 kaj pomeni veriga okoli noge; le na kratko jih je prišla obiskavat in kosmatinec jo bode s to verigo potegnil zopet nazaj v vodo. Odvežejo jej torej verigo od noge in jo ovijejo okoli hrasta, ki je stal blizu hrama. Ko je kosmatinec za tisti konec verige, ktereга si je bil pridržal, pocukal, stresel se je ves hrast. Ko drugokrat 20 potegne, začel je hrast pokati, ali izruval ga še vendar ni. Ko pa je slednjič kosmatinec izprevidel, da je goljufan, razjezil se je tako, da je za verigo jako silno potegnil. Hrast se je izdril, in on ga potegne v vodo. V tej jezi pa umori vseh šest mladih kosmatincev in napósled še samega sebe. Tako je bila deklica hude 25 sužnosti povodnjega moža rešena.

18. Pravljica o muku.

Neki večer so zlati žarki zahajajóčega solnca kaj lepo obsevali valove razburjene Mure. Kraj brega je sedela pet let stara ribičeva hčerka. Igrala si je z okroglim prodcem, kajti vajena je bila vode. Na enkrat se obrne proti vodi ter ploskne v otročjem veselju z ročicama. Pred njo plava velika zlata riba, gladka ko svila in žamet, 5 svetlejša od večernice na jasnem nebu. Dete se bliža čudoviti ribi, stopi za njo v mlačno vodo, a kmalu jo vzdigne val ter zanese po vodi naprej, naravnóč proti veliki skali sredi reke, in ondi izgine v silnem emrku Mure deróče. Preteklo je leto in dan. Murski ribič nastavlja zopet sake in rakičja po strugah. Sedel je enkrat na 10 obrežju ter menda ravno mislil na izgubljeno hčerko. Zdaj zagleda sredi reke bel majhen čolnič in v njem belo dete, ravno tako, kakoršna je bila hčerka pred letom izgubljena. Čolnič udari ob skalo, voda se razdeli, čolnič in dete pa se izgubita polagoma v globočino. Drugi dan je bil zopet ribič že na vse zgodaj pri reki ter postavljal 15 sake in mreže. Velika mreža se začne močno gibati. V njej zapazi ribič zlato ribo, ki se skuša na vse moči oprostiti. Že jo drži ribič v rokah, kar se prikaže tók njega velikanski mož prosée ga: „Pusti mi, ribič, zlato ribo! Razsvetljuje mi temne sobane v gradu pod vodo. Žal ti ne bode. Dam ti hčerko nazaj!“ Ribič izpusti zlato 20

ribo, velikan pa govori dalje: „Pridi zvečer ob solnčnem zahodu tja k ovi skali ter udari trikrat z veslom po njej!“ Solnce še ni bilo za gorami, ko vesljata mož in žena proti omenjeni skali. Žena, ki je že jedva čakala, da zagleda drago hčerko, iztrga možu veslo 25 iz rok ter bije po skali, da so udarci glasno odmevali od bližnjih bregov. Reka se razdeli, in s čolnom vred padeta obadva v neizmerno globočino, ker se nista na tanko ravnala po „mukovem“ povelju.

19. Slovenske pripovedi o jezerih.

Jezerca so podobna bliščečim biserom na pisani obleki naše zemlje. Naj se ti prikaže jezero v široki dolini ali sredi temnega gozda ali pa visoko gori na samotnem selu: vedno te jednako zanima, vedno te vabi in miče na svoj breg. Kakor srčna skrivnost 5 odkrije se pred teboj, kedar je z visokega mesta, iz ozkega klanca ali izza gostega drevja nenadoma ugledaš. In kedar stopiš rado vedno na njegov breg ter začneš gledati v njegovo skrivnostno globino, zdi se ti, kakor bi slišal iz njega milo zvonjenje potopljenega mesta Vinate in kakor da bi se iz dna jezera počeli dvigati malo 10 po malem cerkveni zvoniki in visoke kupole, potem hiše, trgi in ulice, dokler se ti naposled ne prikaže vse mesto tako jasno pred teboj, kakor tvoj domači kraj z bližnjega griča.

Bajeslovja vseh narodov poznajo sveta jezera, katerih voda ima čudodelno moč. Indi še dandanes pripovedujejo o svetih jezerih 15 na razvodju reke Inda in Bramaputre, na mestu, kjer so si stari mislili božjo goro Meru. V svetem jezeru na otoku baltiškega morja prali so stari Nemci kip boginje Nerthe, božice zemske, in njen sveti voz, na katerem se je vozila po zemlji. Ravno tako so imeli tudi polabski Slovani sveto jezero, iz kterega so proročevali 20 bodočnost.

Slovenci pripovedujejo o rajskem jezeru, ktero leži nekje daleč na najvišji gori (prim. indijski Meru in nemški „Glasberg“, t. j. svetla gora = svetlo nebó). Valovi tega jezera so svetli kakor srebro. Po njem plavajo zlate utve in med njimi se vozijo pre- 25 krasne morske deklice (rusalke). Na dnu rajskega jezera leži ključ do nebeških vrat. Samo zlata utva se more potopiti na dno jezera in prinesiti zlati ključ na dan.

O vseh večjih jezerih slovenskih ohranil je naš narod lepe pripovedi. Te pripovedi se mnogokrat ujemajo med seboj, tako da so že nekteri poskušali razlagati njihov postanek. Iz večine slovenskih pripovedij o jezerih vidi se hitro, da one hranijo spomine na geološke dogodke. Geologi nas učé, da so jezera in reke še le nastale potém, ko so se bile vzdignile gore nad nižinami. Tedaj so se začele vode zbirati v dolinah, ki so bile okoli in okoli z gorami obdane, in postala so jezera. Pa tudi v odprtih dolinah moralo je nastati jezero, ako se je kos hriba posul in tako vodi v dolini pot zaježil, ali pa ako je reka od strani prihajajoča toliko kamenja, grušča in peska nanesla, da se voda v glavni dolini ni mogla več odtekati. Ali večji del teh geoloških jezer je kasneje izginil, in voda je odtekla, ko so potresi ali povodnji dolenje obrežje nekdanjih jezer zrušili in prodrli.

Tako je gotovo, da so po vseh večjih dolinah na Slovenskem stala nekdanj jezera. Spomin na ta jezera se je med našim ljudstvom še prav živo ohranil. Taka jezera so bila na pr. po vsem Notranjskem, med Vrhniko in Ljubljano, ob Savi po Gorenjskem, ob Soči na Tolminskem in pod Gorico na severni strani Krasa. Tako je bilo tudi na Štajerskem veliko dolin nekdanj pod vodo; jezera so stala blizu Laškega, Nove cerkve, Slovenje Bistrice, Šmarja za Bočem, Loke pri Poličanah, Slovenjega Gradca itd.

Naše pripovedi o jezerih so nam torej ohranile kos povesti o geološkem razvijanju zemeljske skorje. Razven tega pa se ne more tajiti, da bi se ne nahajali v njih tudi spomini na nekdanja bivanja Slovencev po močvirjih in sredi jezer. Ako tudi niso sami nikoli gradili svojih stanovanj na kolih, vendar so v svoji novi domovini našli mnogo ostankov takih bivališč, kakor pričajo preiskavanja ljubljanskega močvirja, nekdanjega jezera. Vse te spomine pa je narod predrugačil in je preustrojil po svoje. Skoro vsaki pripovedi je dal poučno-verski značaj in zavil v njo pobožni nauk, da se ne smeš šaliti s svetimi rečmi in z zapovedmi sv. cerkve. Na tak način se je marsiktera pripoved o jezerih združila z legendami o Mariji devici.

K pripovedim, ki razlagajo početek jezer, ki spominjajo na geološke dogodke, na potope, ponicanja zemlje in vsled tega nastalih jezer, spada v prvi vrsti pripoved o vrbskem jezeru pri Celoveu. Narod pripoveduje, da je to jezero nastalo za kazen grešnim prebivalcem, ki so poprej zelo srečno živeli v tisti dolini, kjer zdaj jezero leži. Ali v svoji sreči so se bili prevzeli in niso več marali

za božje zapovedi. Zbrali so se véliko soboto sredi vasi ter začeli veseliti se in plesati. Ali Bog jim pošlje veliko povodenj, ki pokonča nje in njihovo vas.

Ta pripoved se ujema s slovensko kozmogonično pripovedjo o vesoljnem potopu. Pripoveduje se namreč, da so prvi ljudje srečno živeli v neki dolini, ki je bila okoli in okoli obdana z visokimi gorami. Tú ni bilo ne zime, ne leta, nego vladala je vedna spomlad. Vse je rastlo in zorelo samo ob sebi, ljudje so živeli brez truda in muke. Ležalo je namreč sredi doline veliko jajce (primeri svetovno jajce v egipčanskih hramih), iz kterega so tekli studenci in potoki, ki so namakali in plodili zemljo, tako da ni bilo treba ljudem ničesa delati. Zató so postali prevzetni in radi bi bili zvedeli, kaj je prav za prav v onem jajcu, ker iz njega vsa sreča izvira. Ustno sporočilo je sicer govorilo, da se ne sme jajcu nihče brez kazni približati. Ali prevzetno ljudstvo se zbere okoli njega, in predrzen debeluh je razbije. Zdaj pa se razlije iz jajca neizmerno vode, in ta poplavi vso dolino in pokonča vse stvari, ki so živele v njej.

Blizu jednako kakor o vrbskem pripoveduje se tudi o blejskem jezeru. V zvoniku Marije device na jezeru bilo je sedem zvonov. Ti so tako lepo zvonili, da se je tožilo romarjem iti domú, ter so začeli okoli cerkve „ples in godenje“. To si je pa Marija vzela za zlo in prosi Jezusa, naj potopi romarje. In rés

„Jezus se je ozrl z nebes,
Poslal jim je velik potres,
Da vsi so se potopili.“

Romarji pripovedujó, da se še dandanes pred solnčnim vzhodom sliši žalosten glas zvonov iz dna jezera.

V to vrsto spada še pripoved o rabeljskem jezeru za Predilom. Na njegovem mestu je stala nekđaj bogata vas. Prigodi se, da jednoč Marija skozi potuje in išče v vasi prenočišča. Hodila je od hiše do hiše, ali nikjer je niso hoteli sprejeti. Le pri najzadnji hiši ubogega ribiča našla je prenočišče. Drugi dan prosi Marija svojega sina, naj kaznuje neusmiljene vaščane. In res Jezus pošlje strašansko povodenj, ki potopi vse hiše in izpremeni vso vas v jezero. Jedina ribičeva hiša je ostala nepoškodovana, in ta se vidi še dandanes na malem otoku blizu dolenjega konca rabeljskega jezera.

Kakor postanek jezer, tako si tolmači ljudstvo tudi njihov odtok. Mnogokrat pomagajo vodi odteči bajeslovna bitja, na pr. velikani (reprezentantje potresa). Na Tolminskem pripoveduje ljudstvo, da je „divja baba“ (primeri česke „divje žene“ t. j. pozemeljske vile)

z veliko plevélnico pri Sv. Luciji prekopala jez in naredila Soči novo strugo. Popolnoma drugače pripoveda se o izsušenju lavantinske doline. Tudi ondi je stalo nekdanje jezero, in na nasprotnih straneh 110 bivala sta dva prijateljska grajščaka, ki sta se vedno obiskavala in v čolnih vozila preko jezera. Ali enkrat ponesreči se jednemu grajščaku, da utone v jezeru. Zvesti prijatelj ga ukaže iskati. Zató izkoplje na južni strani doline veliko strugo, skozi katero je voda odtekla, in tedaj so našli na dnu jezera unesrečenega grajščaka. 115

Vablјivost, pa tudi nevarnost in varljivost vode je izražena v pravljici o cirkniškem jezeru. Ta pripoved nam tolmači, kako je postalo cirkniško jezero. Grajščakov sin je hotel za ženo hčer svojega soseda na drugi strani doline. Poslednji pa mu jo je hotel le tedaj dati, ako bi v čolnu priveslal do nje. Po nasvetu povod- 120 njega moža zadéla mladi grofič sesalno luknjo sredi doline, da ni mogla voda odtekati, in tako je postalo jezero. Grofič je sklenil deklico obiskavati v čolnu, ali le skrivši, ker ni hotel stari grajščak sedaj nič vedeti več o svoji oblјubi. Da pa mladeneč v noči ne zabrede, postavila mu je zvesta deklica luč v znamenje, kam mora 125 veslati. Ali sovražnik ugasne v temni noči svetilnico, in mladi grofič je utonil. (Prim. grško povest o Heri in Leandru.)

S. Rutar.

20. Malik.

Malik ali malič, nekaj našemu škratu podoben, je strašen nagajivec. Najrajši prebiva v gozdih, kjer ga neprenehoma slišimo človeški glas oponašati. Sploh ni varno, po hosti gredé glasno govoriti; sicer nam je malik takoj za petami. Če si jezen, skočil 5 bo pred te in se s svojimi belimi zobmi tako hudobno zarežal, da boš za njim planil, pa v mislih njega udariti, nasadil si boš roko na kak bodeč trn. Če jočeš, ti se iz vsega grla grohota; ako se pa smeješ, bo v kakem kotu tako bridko zajokal, da te vse veselje mine. Včasih, kedar človek brez skrbi tja v nemar potuje, vleže se mu nagloma malik pred noge, da se izpodtakne in pade, kakor 10 je dolg in širok. Posebno rad se posmehuje dekletom.

Malik zvečer tudi v hiše zahaja, da kaj jesti dobi; če se mu nič večerje ne pusti, celo noč ne dá mirú; on premetuje pohištvo in lonce ali pobija kaj drugega. Prejeto večerjo pošteno plača, včasih precej, najrajši pa ob nedeljah, včasih pa tudi še le čez več 15

let z obrestmi vred. Vedno je dobrovoljen in pleše celi dan po skalah ali pa se na kakem strmem robu vrtí, večkrat pa raja tudi po žitu in drugem sadežu. Najbolje je, da ga pustiš, ker storjeno škodo povrača. — Starka ni imela drugega kakor zelnik. Žalosti 20 je omedlela, videča fantiča teptati jej jedino blagó, zelje. Čudno pa jame drugi dan gledati, ko zopet na zelnik pride. Vse stoji po koncu, in zelje ima lepše, debelejše glave, kakor jih je imelo prej, in dobila ga je dosti več mimo drugih let.

Malik je majhen, bel, uren, prijazen deček, oblečen v pisano 25 suknjico, ki mu sega do kolen; na glavi pa ima rudečo kapico, nekoliko na desno uho nagnjeno. Malik vé za vse zaklade, in marsikak sleparček, ki je svoje denarce zapravil ali jih pa nikoli nič imel ni, zalezuje ga zató še dandanašnji. Toda težko ga je ujeti, ker brž odskoči in se ti, če ga že držiš, na enkrat izmuzne in po- 30 begne. Kdor pa ga ulovi, zapoveduje mu, kakor hoče. Malik ga vse uboga, pa dalje ko do prve nedelje ne ostane nikjer. Pravijo, da je že marsikdo po maliku obogatel. Človeku služi tudi celo življenje, če se mu zapiše, davši mu v zastavo svojo senco. Govori se, da malik v človeški senci vedno mlad ostaje, sicer bi se postaral 35 in umrl. Toda človek, ki je senco zastavil, začne kmalu hirati in ne odide z lepa zgodnji smrti. Za dušo pa malik ne mara; tedaj je velik razloček, zapisati se hudobi ali pa maliku. Tega čudnega dečka more si človek tudi kupiti, da ga zapre v škatljico. Izpod nje pade vsako jutro zlat. V škatljici ga je lahko hraniti, ker se 40 zna izpremeniti, kakor hoče; v zatvornici sedi malik, a ljudje vidijo kuščarja, bramorja, murna ali polha. Ta kupčija pa se ima sploh za velik greh; pravijo, da malik človeku do smrti res pomaga, da mu pa otroci oslepé ali pa da se morajo kako drugače za očeta pokoriti. Malika priklicati ni težko; najbolje je trikrat zažvižgati mu 45 na kljuko ali pa mu na razpotju z novo piščalko zapiskati, kedar ravno vrbe prihajajo muževne. Toda vselej mora biti človek sam in ne sme nič svetega imeti pri sebi. Zató ni malika nikoli blizu cerkev ali križev; tudi zvonjenja se boji; zavaljo tega, pravijo, ogiblje se tudi čred. Najbolj gotovo ga je dobiti kvaterne večere, ko pleše na 50 razpotjih ter vešeam in volkodlakom nagajuje. Pa tudi iskati in klicati ga, imajo pobožni ljudjé za strašen greh, ki ga more le oče papež odpustiti.

J. Trdina.

21. Volkodlak.

Svet napreduje od veka do veka v omiki. Koliko prirodnih skrivnostij nam je razjasnila naša doba na temelju znanstvenih zakonov, o katerih se starodavnim našim pradedom niti sanjalo ni. Ni je skoro višine, ni je globine, do ktere bi ne mogel dandanes prodreti človeški um. A dokler so narodi še v prvotnem, prirodnem stanju in tako rekóč v zibeli svojega razvoja, ne deluje in ne stvarja jim toliko u m, kolikor bujna d o m i š l j i j a, pa ne samo v pesništvu, temveč tudi v vsakdanjem žitju. Raznim prirodnim prikaznim, katerih si človek ne more po navadni poti razložiti, vdahne življenje ter je poosebi. Bivajóč v gozdih, najbližji sosed prijaznim ali sovražnim živalim, ni se on sprva zavedal nikakoršne različnosti med sebjó in živaljo. Kako tudi, imajóč prilike dovolj, opazovati pri živalih marsikaj takega, čemur je bil sam podvržen: razne strasti, bolezni, smrt. Žival se mu je tedaj dozdevala sorodno bitje. A čim natančneje jo je opazoval, tem bolj se je moral prepričati, da biva v živali neka skrivnostno tujeja, česar ni mogel najti pri sebi; kajti presezala ga je v mnogem oziru: v moči, urnosti, spretnosti, in njena sovražnost mu ni donašala manjšega dobička, nego njena prijaznost; saj ga je učila marsikaj, kar mu je koristilo. Vidéč, kako nema, plaha žival v svoji zmernosti in čilosti hodi za gotovim namenom, ni si mogel takoj razjasniti, od kod ta pametnost, od kod ta odločnost. In glej, zopet mu je priskočila na pomoč demišljija, učeča ga, da biva v živali neka skrivnostna prirodna moč, sila kakega skritega božanstva. Tako si je tedaj človek živalstvo počlovečil, tako pobožil. Dvojna ta nazora o živalski sorodnosti s človeštvom in božanstvom nista si nikakor nasprotovala ter sta rodila vero, da se človek izpreminjava v živali; iz tega pa se je polagoma izcimila vera v preseljevanje duš. Da se je ta vera še bolj ukrepila in utrdila, k temu so pripomogli tudi verski nazori in vidno upodabljanje božjih sil in lastnostij. Sprva mislili so si namreč bogove tudi v živalskih podobah, in akopram so jim pozneje prisojali človeško obličje, ohranilo se je vendar trdno prepričanje, da se morejo bogovi v vsakojako bitje izpreminjati. To zmožnost preobrazovanja pa so po splošnem mnenju bogovi pozneje podeljevali svojim sinovom in ljubljencem, tedaj v prvi vrsti svečenikom. Božje živali so bile namreč božanstvu najljubše služabnice. Misléč, da si človek najlaže nakloni božjo milost, ako se ogrne z obleko

njihovih ljubljenk, niso si svečeniki pridevali samo živalskih imen, ampak pri raznih slovesnostih so se celó v njih kože zavijali. Ta
 40 običaj pa je narodom obudil misel, da je božanstvo svojim ljubljencem svečenikom podelilo dar izpreminjevanja. Proučivši in obvladavši skrivnostne sile prirodne, usvojili so si nekteri izmed svečnikov ono božjim ljubljencem od bogov samih podeljeno lastnost preobličevanja, in s tem so osnovali čarovništvo. A ljudstvo je smatralo tako
 45 na nenavaden način pridobljeno zmožnost kot pregreho zoper božje bitje, čarovnike je imelo za zaveznike zlobnih duhov, za bitja od božanstva prokleta, pahnjena od osode iz človeške družbe, do ktere vsled tega gojé strupeno sovraštvo.

Krviželjni, vzlasti po noči in po zimi nevarni volk je bil naj-
 50 primernejši simbol noči, zime, smrti. Zató pa je bil posvečen podzemskim bogovom, in ker se je človek ravno njih najbolj bal in jih radi tega tudi s posebno pozornostjo častil, postal je tega češčenja deležen tudi volk, božja žival. To se opazuje skoro pri vseh starih narodih, in še novejšim ostal je volk od tiste dobe v
 55 nekakem blagočastnem spominu. Grkom, Rimcem in Germanom so imena z „volkom“ sestavljena vselej dobre pomembe. Razne vraže še dandanes trdé, da volk (njegovo ime ali deli njegovega telesa) obvaruje človeka vsakega uroka. Srbu na pr., kojemu je Vuk ime, ne more nobena čarovnica do kože.

60 A volk ni samo krviželjna, ampak tudi silno bojevita, najurnejša in najčilejša izmed vseh večjih štirinogatih zverij. Zaradi teh lastnostij poslužujejo se bogovi in čarovniki vselej baš njegove podobe, kedar treba zmagati silovitega nasprotnika ali pa v kratkem času premeriti veliko daljavo. Ker v svoji požrešnosti
 65 niti mrhovini in mrtvecem ne prizanaša, ampak se po noči drzno klati po bojiščih in pokopališčih, spoznali so ga za najprimernejšega spremljevalca bojne mu bogu in za prijatelja vsakemu odvažnemu dejanju; zató so blagrovali človeka, ako je srečal volka, tvegajóč se kakega nevarnega dela. Ali ker v njegovi naravi vendar slabe
 70 lastnosti prevladujejo dobre, postal je simbol vsega sovražnega in hudobnega. V kristjanski dobi se imenovali hudiča samega „archilupus“ in bajili, da se rad v voléji podobi prikazuje.

Iz vere v samorádo pretvarjanje božanstva in človeka vzniknila je vraža, da morejo ne le bogovi, ampak tudi ljudje — čarovniki —
 75 preložiti zemljana, ki se jim je zameril, na drugo, vzlasti živalsko bitje. To praznoverje je sicer lastno vsem arijskim plemenom, ali najbolj pa onim, ktera so se iz svoje pradomovine na zapad izselila,

namreč: Grkom, Rimcem, Keltom, Germanom in Slovanom. V njihovih bajkah te vrste ne nahajamo skoro nobene živali tako pogostoma, kakor volka.

80

Najbujnejše se je raznovala živalska simbolika, posebno v bajeslovju pri Grkih. Ondi nahajamo tudi prvi sled o povolčenju človeka v raznoobrazni bajki o Lykaonu, katero nam tako lepo pripoveduje tudi rimski pesnik Ovidij v svojih „metamorfozah“ (l. I. v. 198 in nasl.). Pri Rimcih je volk posvečen smrtnemu bogu Martu, s katerim sodeluje pri ustanovitvi rimskega mesta; pri Germanih je volk Wodanova žival in ob enem simbol noči, groze, smrti. Človeka v volka izmenjenega imenujejo prvi „versipellis“, drugi pa „werwolf“.

85

Tudi Slovanom je volk podoba nočne tmine in zimske megle, ki ujema blagotvorno solnčno moč. Kedar tedaj solnce ali luna mrkne, ne pripisuje slovanska domišljija te prikazni nikomur drugemu, nego požrešnim volkovom, ki luno ali solnce pojedajo, ali pa kvarnemu počenjanju povolčenih ljudij, t. j. čarovnikov in čarovnic. Kedar solnce mrkne, pravijo na pr. Slovenci še danes, da se volka ali huda psa jesta, in mrklo solnce imenujejo solnce jedeno. Povolčenemu človeku pravijo Čehi in Slovaki „vilkodlak“, Poljaki „wilkołak“, Rusi „oboroten“ (= slov. obraten), kar jim ob enem znači „izmenjenega“ in „urnega“; Beli Rusi mu rekajo „vavkalak“, Srbi in Hrvatje „vukodlak“, Slovenci pa „volkodlak“. Ime samo je pridevnik, sestavljen iz samostalnikov „volk“ in „dlaka“, in pomenja tedaj človeka imajočega volče dlako ali človeka v volčji podobi.

90

95

100

Pri nobenem narodu ni se volkodlaška vraža tako močno in ob enem tako strahovito razvila kakor pri Slovanih, ki se mogó, ako so bili stari Skiti (*Σκύθαι*) rés slovansko pleme, tudi z najstarejšim zgodovinskim poročilom o volkodlakih ponašati. Grški zgodovinar Herodot (484—424 pred Kr.) pripoveduje namreč (l. IV. c. 105.) o skitskem plemenu Neurov, ki so bivali v sedanji Iovski okolici proti Visli, da se vsak izmed njih enkrat na leto za nekaj dnij povolkodlači, potem pa zopet na človeka preloži. Ta vest, kateri sicer pisatelj sam ne veruje, došla mu je od Skitov in na Skitskem bivajočih Helenov, ki so mu jo celó s prisego zatrjevali.

105

110

Da se je i slovenska domišljija mnogo bavila in se še bavi s prelaganjem človeka na druga, vzlasti živalska bitja, pričajo nam mnoge bajke o volkodlakih in vedomcih ali vedareih, kakor jih Valvazor imenuje.

115

Po slovenskem praznoverju je volkodlak na videz človeške podobe in lepega obraza, le da mu po vsem truplu volčja dlaka
 120 raste. Telo se mu razvija hitro kakor živali in ni ga treba tako dolgo zibati in pestovati kakor druge otroke, ali pamet mu le počasi dohaja kakor človeku. Srce njegovo je zversko: ne pozna ne gnusa, ne usmiljenja, ampak še ne dve leti star hodi že sam na lov, trga kruto ovce in druge živali ter napada tudi ljudi. Ker
 125 je vrhu tega zelo zvit in prekanjen, priti mu je sila težko do živega; kajti oblači se človeški in s tem premoti vsakega pregnanjalca. Kedar ga lovcu zasledé, pridruži se jim čedno opravljen in lovi z njimi volkodlaka. Reši se pa tem laže vsake nevarnosti, ker hodi zvečer po vaseh in posluša pod okni, kaj se kuje ná-nj in pripravlja.
 130 Ustreliti ga moreš le z blagoslovljeno puško. *Fr. Wiesthaler.*

22. Polifem v narodni tradiciji slovanski.

V devetem spevu Odiseje pripoveduje „božji trpin“, Odisej, zbranim Fejakom in kralju jim Alkinovu, kar je prestal, odkar „sveto razdjal je bil mesto trojansko“. Med drugim prignala ga je bila osoda v deželo ošabnih Kiklopov, orjaških ljudij, o katerih
 5 pravi, da ne orjejo in ne sejejo, a jim vendar zemlja v obilju rodi pšenice, ječmena in vina. Zakonov nimajo in prebivajo vrhu visokih gorá v obločnih (izdolbenih) pečinah, in vsakdo je sodnik ženam svojim in otrokom ter jim tovarišev ni mar.

Želée jih natančneje spoznati, odpluje Odisej z nekterimi svojih
 10 tovarišev z bližnjega (kozjega) otoka proti njihovi domačiji in do obrežja dospévši velí nekterim tú ostati in ladije varovati, a dvanajst najpogumnejših vzame sebój, oprtív kozji meh, poln sladke črnine, katero mu je bil nekđaj poklonil iz hvaležnosti Maron, Evan-tejev sin, svečenik Apolonov.

15 Pridejo do bivališča Polifemovega in ker obra ni domá, svetujejo Odiseju tovariši, da si vzmó sira ter odidejo, in potém zopet, da hitro odženó kozlet in jagnjet na ladijo ter odjadrajo; ali on, hotée velikana videti, ne posluša jih. Tedaj ostanejo, unetijo ogenj, opravijo daritev, najedó se sira ter pričakujejo, da se gospodar
 20 vrne s čredo. Pričakovani pride, silen tovor suhljadi noséč, katero teledi v pečini s tako groznim ropotom na tla, da se tujei strahú po kotih poskrijejo. Zmolzno drobnico prižene v pečino, ovne in

kozle pa zvunaj pusti. Potém zavihtí in postavi pred pečino velike skalnate dveri, tako težke, da bi jih dva in dvajset močnih in štiri-kolesnih vozov ne spravilo z mesta. 25

In sedé tu molze ovcé in kozé meketavke,
Vse zaporéd, mladiče sesavne pod slehernó dene.
Koj pa sesesti dá polovini se belega mleka,
Vtlačí je potler in razloží na lese pletene,
A polovino si drugo v posodah ohrani, da bila 30
Kje mu pijača jemat' in da bi jo imel za večerjo.

Ko vse opravi, užgé ogenj in ugledavši tujce popraša jih, kdo so in od kod. Vsi se prestrašijo njegovega strašnega rjojenja, vendar Odisej se ohrabri in odgovori, da so Ahajci vračajoči se s Troje ter ga prosijo po gostoljubni šegi gostnine, ki je naj njim tujcem 35 ne odreče, katerim je Zen maščevalec. „Nespameten si, tujec,“ reče Polifem, „ali pa od daleč prideš. Mi Kiklopje smo dosti močnejši od bogov in ne zmenimo se niti za Zena niti za blažene bogove; tebi pa in tvojim tovarišem bodem le prizanesljiv, ako bode meni prav.“ Potém popraša Odiseja po ladiji, ali tá mu lokavo odgovori: 40

„Ladijo mi je razbil Pozejdon zemljtresitelj,
Ki jo je treščil ob skale na mejah vaše dežele,
Ostro na brdo drvivši; raznesel pa morski jo veter;
Jaz pak s temi le vred sem ubegníl nagli pogubi.“

Grozovitnež na zadnje besede ničesa ne odgovori, pač pa stegne 45 roki po Odisejevih tovariših, zgrabi dva izmed njih in ju kakor ščeneti butne ob tla, da se možgani po zemlji razlijó in jo okrvavé.

Udoma ju razreže potém in večerjo napravi;
Žré pa ko lev na goráh izrejen ter nič ne popusti, 50
Drobovino, mesó, celó še kosti mozgovate.
Mi pa mílo plakáje roké dvigujemo k Zenu
Ljuto počétje vidéc; omaga pa srce objema.
Kedar úže Kiklop si napolni široki želodec
Z mesjem človeskim in k temu s pijačo čistega mleka, 55
Sredi brloga leži razleknjen skozi krdela.

Odisej bi mu lahko meč porinil v prsi, ali premisli si vedóč, da bi mu bilo s tovariši poginiti, ker bi ne mogli zatvora odmakniti. Zjutraj zapali Kiklop zopet ogenj in pomolze drobnico, a zgrabi tudi vnóvič dva Odisejevih tovarišev, pojé ju in nasitivši se vzdigne 60 kamnene dveri, pusti čredo iz pečine in skalo zopet pred vhod postavi.

Zaprti Odisej premišlja, kako bi se maščeval nad Polifemom, kar zapazi Kiklopovo kijačo, dolgo in veliko kakor ste-

65 ženjadije z dvajsetimi vesli. Odisej jo blizu seženj obteše in potem velf tovarišem, da jo ugladijo. Tovariši storé to, on pak poostri konec in ožgé na žarečem ognju ter jo potem skrije v gnoj, ktereга je bilo v jami vse polno. Slednjič še ukaže tovarišem, naj žreb določi, kateri štirje mu bodo pomagali oslepiti obra.

70 Zvečer prižene Kiklop čredo domú in jo pusti vso v pečino, ktero zopet varno zapré. Kakor prejšnji dan zgrabi zopet dva tujca in ju povečerja. Zdajci se mu bliža Odisej z vrčem vina in mu ga ponudi rekóč:

75 „Ná, Kiklop, pij vino, ki mesje človeško si jedel,
Zvedi, káko pijačo je b'la neki ladja hranila
Naša; v kropilo sem ti jo namenjal, ko milováje
Me bi domú poslal; a divjaš mi neprenesljivo.
Groznež, kakó bi se ti pozneje kdo drugi približal
Zmed številnih ljudij, saj nisi spodobno naredil.“

80 Kiklop popije in poprosi Odiseja drugič slatne pijače, govoreč:

„Daj mi še blagovoljno, povej pa, kakó da se zoveš,
Preci sedaj, da gostnine podam ti, ki boš je radosten.
Saj Kiklopom tudi rodi žitodarno zemljišče
Velejagodno vino, deževje pa Zena je množi;
85 Al' od ambrozije same in nektara tó-le je kaplja.““

Odisej mu žarnega vina z nova natoči:

Trikrat mu je prinesem in trikrat izpije v slepoti.
Ali ko že zavédo Kiklopu vino pregrne,
Kar ogovarjam ga tedaj z besedo milobno:
90 „Vprašaš, Kiklop, za imé me slavno? Povém ti imé mi,
Ali da me pogostiš in obljubljeni dáš mi darilo.
Meni imé je Nikdó, in Nikóga zóveta mene
Mati in oče in vsi me tovariši kličejo tako.“
Tako velim mu, a on mi takój neusmiljeno reče:

95 „Jaz Nikóga pojém najzadnjega, preje pojédši
Vse mu drugóve: takó pogostim te, to bo ti darilo.““

Polifema kmalu vino upijani; zvrne se in zaspi. Ko začne smrčati, porine Odisej kijačo v žrjavico, da jej ost ogorí, a potem jo prime četvorica tovarišev in sune z ostjó naravnost v obrovo
100 okó, Odisej pa z drugega konca kijačo v očesu vrti. Trepalnice in obrvi se osmodé, in krv curlja iz očesa. Polifem strašno zatuli, Odisej pa in tovariši mu odskočijo prestrašeni v stran. Krvavi kij potegne iz očesa in ga, ves besen od bolečine, vrže daleč od sebe, Kiklopov na pomaganje kličóč. Ti prihitijo jaderno od vseh strani
105 in ga poprašujejo okoli pečine stojéč:

„Kaj te takó tišči, Polifem, da v brezsmrtniski noči
Grozno zarjul si ter nas si iz sna in pokoja predramil?“

Morda odganja kozé kdo tebi, a ti mu ne puščaš,
 Ali pa samega kdo te ubija z zvijačo in s silo?“
 Odgovori jim hrust Polifem také iz pečine: 110
 „Mili sosedje: Nikdó, Nikdó z zvijačo, ne s silo.“
 Njemu Kiklopí nató odgovarjajo hitre besede:
 „Ako ne dela nikdo ti sile, a sám si v pečini,
 Leka bolezní ga ni, ki prihaja od Zena mogetca,
 Móli, naj dá ti pomoč tvoj oče in kralj Pozejdaon.“ 115

Tako pravijo Kiklopje in odidejo. Odiseju pak se je srce smejalo, da jih je izmišljeno njegovo imé tako prevarilo.

Slepec odmakne skalo, vsede se sredi vhoda in čaka, ali se ne bi kdo med ovčami hotel izmuzniti in mu tako priti v pestí. Ali Odisej je prekanjen in si izmisli 120 vnovič zvijačo, s katero utegne sebe in tovariše rešiti. S trtami zveže po tri ovne drug poleg drugega in priveže pod vsakega srednjega jednega svojih tovarišev, sam pa se obesi na najmočnejšega in na najbolj volnastega, držéč se njegove kodraste volne. Ko se zdani, pusti Polifem ovne na pašo 125 in potiplje pazljivo vsakemu hrbet ne slutéč, da so pod njimi privezani tujci. Počasno se pomika oven z Odisejem proti odprtini, in tudi njega potiplje slepec vprašajóč ga, kakó in zakaj je on danes zadnji, ki je bil sicer vedno prvi s paše in na pašo.

Ko je bil Odisej od pečine nekoliko oddaljen, skoči iz pod 130 ovna in tovariše odveže. Hitro ženó živali na ladijo in Odisej zaukaže odpluti. Iz daljine pak še ogovori Kiklopa z žaljivimi besedami, ktere ga tako razsrdijo, da odtrga ter vrže za njimi vrh visokega hriba, kateri tako močno trešči poleg ladije v morje, da postane valovito in ladijo proti obrežju zažene, in bilo jim je vseh močij 135 napeti, da so se ognili nesreče. Ko so bili že dvakrat dalje od poprej, zavpije Odisej s srdom v srcu na Kiklopa rekóč, ako bi ga utegnili vprašati, kdo ga je oslepil, naj reče: „Laertov sin Odisej, z Itake domá“.

To je kratka in v prostih besedah povedana vsebina večjega 140 dela iz devetega speva Odiseje, ki živo in vseskozi mikavno opeva Odisejeve dogodbe v deželi hrustov Kiklopov, zaradi česar so temu spevu nadeli naslov *Kvklópteia*. Ni nam naloga govoriti o veliki dovršenosti pesniške koncepcije, po kateri se le-tó starinsko pripovedanje vse ter vzlasti v nekterih oddelkih odlikuje, ampak le 145 snov je sama na sebi, katero si hočemo toliko ogledati, kolikor nas spominja na soglasne narodne proizvode slovenske.

Kolikor je že danes mogoče jako obsežno slovansko tradicijono
150 nalno slovstvo pregledati, ohranila se je priča o Polifemu v
Srbih, Rusih ter Čehih, in sicer tako, da je srbska starogrški
bližja nego ostale, ktere se pa zopet ne razločujejo bistveno druga
od druge.

Navedimo vse štiri in pričnimo s srbsko, po Vuku Stefan.
155 Karadžiću priobčeno, ktera ima naslov: Divljan. Glavna vsebina
te priče je tá-le:

Duhoven in dijak sta potovala črez neko veliko planino, kar
ju noč prehití. Vidéč, da ne moreta tá dan dospeti, kamor bi rada,
začneta se ozirati sem ter tja po planini, kje bi jima bilo pripravno
160 prenočiti, kar ugledata v daljavi ogenj v neki pečini. Blizu pečine
prišedši zapazita v njej divjega človeka z očesom vrhu
glave (t. j. na čelu). Vprašata ga: „Hočeš li naju pustiti v kočó?“
On jima odgovori, da hoče. Ali k vratom pečine bila je pri-
valjena velika ploščá, ktere bi ne moglo sto ljudij
165 odmakniti. Divljan vstane, dvigne ploščó, pusti ju notri, pa
zopet ploščó k vratom priválí; potém uneti velik
ogenj, poleg kterega sedeta in se grejeta. Ko se malo ogrejeta,
začne ju divljan tipati za vratom, hotéč prepričati se, kteri
je debelejši, da ga zakolje. Duhovna otiplje bolj rejenega;
170 popade gatorej in ubije, natakne na raženj in vrže kraj
ognja, da se peče. Dijak preplašen vse to gleda, ali iz pečine
uteči ni mu mogoče.

Ko je tovariš bil pečen, pozove divljan dijaka,
da z njim jé, ali nesrečnež noče tega, izgovarjaje se, da ni lačen.
175 „Ako nočeš z lepa, bodeš pa z grda,“ reče divljan. Dijak hočeš nočeš
sede tedaj k njemu; divljan jé in tudi dijak devlje v usta, ali
meče zopet v stran. „Jéj,“ vpíje divljan, „kajti jutre pojém tudi tebe.“

Ko se divjak najé, leže kraj ognja, a dijak začne ostriti
„mali šiljak“ (t. j. malo leseno šilo, bodilo). Poprašan, čemú
180 to dela, odvrne dijak, da se je brezposlen sedéč pri ovcah tega na-
vadil. Divljan zatisne okó in zaspí, dijak pa vidéč, da utegne
drugo jutro tudi njemu nožič seči pod grlo, domisli se hitro, porine
ono leseno šilo divljanu v okó in ga oslepi. Razjarjen
skoči oslepljeni divljan kvišku in reče dijaku: „Naj bode! Vzel si
185 mi jedino moje okó, ker nisem umel tebi vzeti obéh, utekel pa mi
ne bodeš.“

Ko se zazori, potiplje divljan vrata in ko jih najde zaprta,
začne po pečini sem in tja iskati, da bi zgrabil dijaka, ali ne more

ga najti nikjer. Imel pa je divljan v pečini mnogo drobnice, in
 dijak se domisli, odere ovna, obleče njegovo kožo in hajdi 190
 med ovce. Divljan stopi k vratom in odmaknivši jih na jednom
 kraju, začne drobnico vabiti ter posamezno spuščati
 iz pečine. Djak v ovnovi koži bliža se z drugimi ovci div-
 ljanu in ko do njega dospé, zgrabi ga divljan in vrže na plano med
 druge. „Ne išči me več,“ zavpije dijak, „sem že vnè.“ Divljan 195
 odpre vrata na stežaj in ponudi dijaku neko palico rekóč: „Ker
 si mi že utekel, ná to palico, da goniš čredo, kajti brez nje niti
 jedne ovce ne spraviš z mesta.“ Nesrečnež se dá pregovoriti in seže
 po palici, ali kakor se je dotakne, že se je prime jeden prst.
 Vidéč, da je izgubljen, jame okoli divljana skakati, da bi ga tá ne 200
 zagrabil. V tej nezgodi pa mu pride na misel nožič, ki ga je nosil
 s sebjó; hitro seže pó-nj, odreže na palico prilepljeni prst
 in uteče.

Zdaj se začne divljanu rogati in smejati gonéč čredo pred sabo.
 Dasi slep letí divljan za njim in ga pripodí do velike reke; slutéč, 205
 da bi bilo mogoče utopiti divljana, začne dijak okoli njega žvižgati
 in mu rogati se. Divljan se mu bolj in bôlj približuje hotéč zgrabiti
 ga, ali ko se vodi do cela približa, skoči mu dijak za hrbet in ga
 potisne v vodo, v kateri divljan utone. Zdaj odžene mirno dijak čredo
 in se vrne zdrav domú, ali brez svojega tovariša. 210

Grško kakor srbsko sporočilo govori o Kiklopih mo-
 žakih, a rusko se v tem razlikuje od njiju, da je na njihovo
 mesto stopilo žensko orjaško bitje. Toda čujmo, kaj in kakó tradicija
 sama o tem pripoveduje:

Živel je neki kovač. „Hm,“ pravi, „nadloge jaz še nikdar videl 215
 nisem. Pravijo, da je nadloga na svetu; pojdem tedaj in si jo po-
 iščem.“ On vstane in gre nadloge iskat. Na potu ga sreča krojač.
 „Zdravstvuj!“ „Tudi ti. Kamo ideš?“ „Lej bratec, vsi pravijo,
 da je nadloga na svetu, ali jaz je nisem še videl. Pojdem je iskat.“
 „Tudi jaz živim dobro in nisem še videl nadloge; potujva samo- 220
 druga in poiščiva jo.“ — Gresta, gresta in prideta v gost, temen
 les, v katerem najdeta ozko stezo; stopata po ozki stezici, kar ugle-
 data visoko kočó. Noč nastane; ne vesta kamo. „Stopiva v to
 kočó,“ svetuje kovač. Vstopita; nikogar notri ni bilo, — vse pusto
 in grdo. Sedeta in čakata, — kar pride visoka ženska, suha, še- 225
 pava, jednooka. „Aha!“ reče ona, „imam torej gosta, — dobro mi
 došla!“ „Zdravstvuj, babica! došla sva k tebi prenočevat.“ „Dobro,
 dobro, bodem imela vsaj kaj za večerjo.“ Prestrašita se. Ona gre

iz kočee in prinese veliko butaro drv, vrže jih v peč in uneti ogenj.
 230 Potém se vrne k tujcema, seže po krojaču, zakolje ga, vrže
 v peč in ga za večerjo pripravlja. Kovač sedí in premiš-
 ljuje: Kaj mi je storiti, kaj bode z mano? Ona vzame pe-
 čenko in jo povečerja.

Kovač gleda v peč in pravi: „Babica! kovač sem.“ „Kaj
 235 umeješ delati, — kovati?“ „Vse znam.“ „Naredi mi tedaj okó.“
 „Dobro,“ reče kovač, „ali imaš kako vrv? Moram te zvezati, ali
 ti se mi menda ne daš; jaz bi ti okó vkováł.“ Starka prinese vrvi,
 tanko jedno, drugo debelo. Kovač jo zveže s tanjo vrvjó. „Vlezi se,
 babica!“ Ona se vleže in raztrga vrv. „Ta ni nič prida, babica,
 240 nič prida.“ Kovač vzame nató debelejšo vrv in starko čvrsto zveže.
 „Zdaj se vlezi, babica!“ Ona leže in ne raztrga več vrvi. Potém
 vzame kovač šilo, razbelije, nastavi na okó, na zdravo,
 seže po sekiri in udari obuhom po šilu. Starka raztrga
 vrv in sede na prag. „Čaj vrag! ne bodeš mi ušel.“ — Kovač
 245 spozná, da je zopet v nadlogi; sedí, premišljuje: Kaj početi? Kmalu
 pridejo ovce s paše; starka jih žene v svojo izbo pre-
 nočevat.

Zjutraj je puščala ovce zopet na pašo. Kovač vzame kožuh,
 ga obrne, obleče in se jej bliža po vseh štirih. Starka potiplje
 250 vsaki ovci hrbet in jih pušča drugo za drugo na plano. Tudi kovač
 prileze; injega potiplje starka po hrbtu in ga vrže vèn.
 Ko je bil izven kočee, vstane in reče: „Srečno, Nadloga! pretrpel
 sem dosti nadloge od tebe; zdaj mi ne moreš ničesar več storiti.“
 „Postoj,“ odvrne starka, „še bodeš trpel, kajti nisi mi še ušel.“
 255 Nató krene kovač zopet v les po oni ozki stezici, kar ugleda na
 drevesu sekiro z zlatim toporiščem; hoče se mu vzeti jo.
 No ko je hotel sekiro vzeti, prilepi se mu roka na to-
 porišče. Kaj početi? Nikakor je ne odtrgaš. Ozre se in zapazi,
 kako stopa Nadloga proti njemu in kričf: „Zdaj vidiš, zlodej, da
 260 mi nisi ušel.“ Kovač seže po nožič v žep, odreže z njim
 roko in uide. Prišedši v domačo vas, kazal je roko, češ da je
 zdaj videl nadlogo. „Glejte,“ pravi, „kakošna je: jaz sem ob roko,
 tovariša pa mi je celó snedla.“ — Tu je konec pravljici, ki se ruski
 imenuje: Licho odnoglazoe (jednooka Nadloga).

265 S temi pričami sklada se še česka pripovedka, ki ima naslov:
 O bídě t. j. o bedi ali nadlogi. Njena vsebina je v kratkih be-
 sedah tá-le:

Trije knežji sinovi odpotujejo z doma iskat nadloge. Pridejo do velikega lesa in stopajo naprej in naprej po njem. Dohiti jih tema in treba jim je pomisliti, kje bi prenočili. Dolgo gledajo, ali 270 nikjer ne morejo najti mehkih postelj, na kakoršnih so spavali doma. Poskušajo, kako bi se spalo na golih tléh, ali vselej zopet vstanejo, dokler ne ležejo pod votlo drevo na mehki mah. Ali jedva zadremljejo, kar se začuje rjojenje divje zverjadi. Prestrašeni vstanejo in zlezejo na drevesa, kjer jim je bilo prebiti vso noč. Teško pri- 275 čakujejo jutra in ko je pričakajo, vstanejo in blodijo potém ves dan po lesu lačni in utrujeni. Veseli so bili, da so si mogli z divjim sadjem potolažiti glad. Zvečer so morali zopet na drevesa, na katerih so se le mogli težko držati, kajti spanec jih je premagoval. Drugi dan in tretji še niso mogli iz lesa in ko mu slednjič vendar pridejo 280 do konca, zadene je nova nesreča. V tem kraju namreč lovil je strašanski velikán zverino, katero so mu zganjali ljudje, in zdaj se je bližal lesu prav na tem mestu, kjer so bili knéžiči. Skrijejo se za velikim hrastom, ali velikán opazivši jih, zagrmí nad njimi: „Le vèn, vi zemeljski črviči.“ Oni ubogajo, a hrust opazujoč jih z veseljem, 285 mlaskne z jezikom in pravi: „Kaj hočete tukaj?“ Oni odgovoré, da hodijo po svetu, ker bi radi upoznali nadlogo. „No tú vam morem biti posebno na uslugo; le pojdite z mano,“ zavpije velikán grohotom, da se je razlegalo daleč po lesu. Silno prestrašeni stopajo za njim in pridejo do prav globoke pečine. Ker si ne upajo 290 vá-njo, prime vsakega zapored z dvema prstoma in ga vrže dol, a napósled stopi sam za njimi. Knéžiči zapazijo, da so v veliki pečini, kjer je bilo kakih sto skopcev ter obrova postelj in ognjišče. Zaukaže jim ogenj unetiti in ko je bilo to storjeno, zadere se: „Kteri je najstarejši izmed vas?“ „„Jaz,““ oglasi se najstarejši. 295 „Tedaj ga vidva mlajša ubita,“ zaukaže velikán. Ker tega nočeta, zagrabi in zadavi sam najstarejšega, natakne ga na raženj ter na dveh razsohah položi na ogenj. Ko je bil nekoliko pečen, sname ga in pojé z največjo slastjo. Takisto stori tudi s srednjim. Potém se vrže na postelj, brzo zaspí ter začne smrščati, da se stresa pečina. 300 Med tem premišljuje mlajček, kako bi se dalo obru uiti. Vhod do pečine je bil tako visok, da bi nikakor ne mogel do njega, a drugega izhoda iz pečine ni bilo nobenega. Gleda sem in tja, ali ko se mu zdi vse zastonj, potegne meč in iztakne obru oči. Le-tá zarjove, skoči kvišku in zavpije razjarjen: „Le čakaj, ti gad, grdo 305 ti bodem poplašal to.“ Nató hlastne z rokama po knéžiču, da ga zagrabi, ali tá skoči med skopce in se vselej ogne, dasi mu je

često prav blizu. „Tako bi se lahko ves dan igrala,“ pravi velikán in začne skopce metati iz pečine. Knézič se prime nekega skopca, 310 in velikán ga z njim vred vrže na plano. „Vendar sem te prevaril,“ pravi mladeneč. „Ker si tako premeten, ná nekaj za spomin,“ pravi resno velikán in mu vrže dragocén prstan. Knézič ga natakne, ali ta hip zakriči velikán: „Prstan, kje si?“ „Tú sem,“ 315 odgovori prstan silnim glasom. Velikán se spusti za knézičem, ki beží kolikor more; ali oni mu je bil že za petami, kajti prstan neprestano kriči: „Tukaj sem.“ V tej zadregi hoče mladeneč prstan sneti, ali ker tega nikakor ne more, odgrizne prst in ga vrže s prstanom vred daleč od sebe. Ko ga po glasu velikán najde, pravi: „Glej ga gada, rajši si je odgriznil prst! Pa tudi dobro; bodeš 320 vsaj lahko domá pripovedoval materi, kaj je nadloga.“

Da imamo tú inačico priče o velikanu ljudojedu, ki se v starogrškem sporočilu zove Polifem, gotovo ni dvojiti. Sama na sebi ima ta pravljica dosti jednakega s pričami sorodnih narodov, a zopet tudi nekaj posamnostij, ktere so njejsami lastne.

325 Razven teh slovanskih narodov pa nahajamo ta motiv še pri mnogih drugih narodih, in to ne samo arjo-evropskega kolena. Da ga poznajo tudi nearjo-evropska ljudstva, nam se ne sme čudno zdeti, pomislivšim, da je sorodnost neke vrste narodnih slovstvenih proizvodov često neprimerno širja od sorodnosti jezikov; kajti 330 jednake naravne prikazni in duševne razmere stvarjajo rade jednake národno-slovstvene proizvode. S tem pa ne trdimo, da je v tradicijsalnem slovstvu vse izključljivo le národno ter nikoli ne to ali ono vzeto na pósodo, temveč priznavati se mora, da je poslednjega tudi precej v posamnih tradicijsalnih slovstvih.

335 V vseh teh inačicah arjo-evropskih in nearjo-evropskih pa se z večine pripoveduje o jednookem velikanu, ktereга oslepi mož ali mladeneč, ki je telesno dosti slabejši od njega, a zató je tolikanj bolj umen, moder ali premeten. Velikán ne more do njega, dasi ga ima v svoji pečini zaprtega, marveč on se mu izmuzne ali tako, da 340 se kodrastemu ovnu obesi pod trebuh, ali pa da ovnovo kožo obleče in ga s tem prevari. Po nekih tradicijsah ima velikán navadne oči, a jedno okó mu je bolno ali slepo, in po tem nam je baš soditi, da je vsemu dejanju le jedno okó prikladno, in drugo smemo smatrati prav tako za kasnejšo izpremembro, kakor poročila, po kterih 345 je velikán že spočetka slep ali pa da ste mu obé očesi zdravi, kterih ni moči ob enem iztakniti in ju je torej treba ugonobiti drugače.

Sploh pa nam je vse te priče o jednookem velikánu po vsebini razdeliti na dvoje. V prvi razred smemo uvrstiti one priče, v katerih se dejanje pripoveduje, kakoršno je v Odiseji, v drugi pa skoro vse, kar jih pri drugih narodih nahajamo. Kolikor moremo soditi po do zdaj znanih spomenikih narodne tradicionalne književnosti, je v tem oziru Homerjeva pripoved čisto osamela. Od Polifema poprosi Odisej gostnine, ali on mu kiklopski odgovori, da ga bode zadnjega pojedel, in to mu naj bode gostnina in darilo za vino. Odisej pravi Polifemu, da mu je Nikdo (*Oúτις*) imé, kajti bati se mu je bilo, da bi na Polifemovo vpitje ne prilomastili Kiklopje ter mu pomagali Odiseja in tovarišev lovit in ugonobit. Odisej dalje ne reši samo sebe, ampak tudi tovariše. Ker ne more sebe tudi na ovne privezati, kakor je privezal tovariše, obesi se na najmočnejšega in na najbolj volnastega ovna in uide s tovariši vred smrti. — V pričah druge vrste pa orjaku od nikoder ni pomoči pričakovati ali pa pomoči ne zahteva, in zato je vsa *Oúτις*-epizoda v njih nepotrebna. Tudi velikán večinoma vse tujce pojé do jednega, a tega zato ne, ker je med vsemi najbolj medel, in torej čaka, da se bode dovolj obredil. A tega ne pričaka, ampak tujec mu uide v ovnovi koži. To je nasproti Homerjevi pripovedi smislu prikladnejše in bržčas tudi starejše. Odisej prosi Polifema gostnine, a ta mu je ne dá; tukaj pa ponudi orjak sam uskoku darilo, dasi s slabim namenom. Zlata ali sreberna sekira, palica in prstan imajo čarovno moč, kajti prime se jih roka ali prst, in obrov nasprotnik je prisiljen povedati, kje je, ali ga pa prstan sam orjaku ovaja, „tú-le sem tú-le!“ kličoč. Roko ali prst mu je odrezati ali odsekati, kdor se hoče rešiti nevarnosti. Polifem le oslepí in ostane živ, a orjak v nekterih teh pričah oslepí in utone ali ga pa nasprotnik usmrti. Tudi se naj ne prezré, da Polifem tovariše Odisejeve sam pohrusta, dočim v nekterih pričah druge vrste orjak prijatelja zaklanega nesrečnega sili, da mu pomaga jesti človečje meso. Prav tako je značajno, da Odisej Polifema upijani, da ga laže oslepí, dočim nikjer drugje ničesa jednakega ne nahajamo, k večjemu da orjaka z ovčjim mesom nasitijo in z mlekom napojé.

Kljubu uzajemni temeljni pripovedni snovi so tedaj v posamnostih vendar take znamenite razlike v teh pričah, da jih lahko cepimo na dvoje. In na podlagi stvarnih teh dokazov ne smemo priče o Polifemu prisojati le jednemu narodu, od kterega

bi jo bili vsi drugi vzeli na posodo. Isto veljá osobito še o naših slovanskih pričah, ktere moramo smatrati za starinsko domače blagó in ne vzeto od ktereга koli ljudstva, ktereга koli plemena.

390 V bajeslovnem oziru pa so vse te priče prištevati onim starinskim pripovednim snovém, v kterih so izraženi prvotni človeški nazori o prirodnih ali nebesnih prikaznih in dogodkih. Kakošen smisel pa jim je lasten, mogoče je določiti le z znanstvenimi sredstvi primerjalnega bajeslovja, in tú naj sledé le nektere opazke o tem
395 kočljivem predmetu.

V pričah druge vrste govori se razven jedne sploh o velikanu, a v starogrški o velikanu Kiklopu. S tem pa ne pripoveduje poslednja zgoli človeških dogodeb, kajti Kiklopje so kakor sorodni z njimi Fejaki in Gigantje bitja božanska in Polifem med njimi Pozejdaonov sin, kteri prosi očeta svojega, morju vladarja, naj kaznuje
400 Odiseja, ki mu je iztaknil okó:

Vslísi, Pozejdon, sinú, zemljenosni, modrolasati,
Če sem tvoj zarés in oče mi bit' se ponasaš,
Daj Odiseju, rušitelju mest, domú da ne pride,
405 Sinu Laerta, kateri na Itaki ima stanisče.

Že to jedino označuje bajevno snov vse starogrške pripovedi in prav tako onih slovanskih prič, ktere smo za njene sorodnice proglasili. Da so bili Kiklopje nadčloveška bitja, potrjuje Heziod, kteremu so Bront (*Βρόντης*), Sterop (*Στερόπις*) in Arg (*Ἄργης*)
410 otroci Urana in Gaje (boga nebes in boginje zemlje) in povsem podobni bogovom, samo da imajo sredi čela le jedno okó. Za sinove boga Pozejdaona ima je dalje Evripid, ki je ta nazor in več drugih bržčas posnel naravnost po narodnem sporočilu. Zató so jim skazovali božje časti in stavili jim žrtvenike ter jim darovali na njih,
415 kakor se daruje bogovom. Ostali pa so dolgo v spominu in so bitja strašno velika in močna, bradata in imajo na čelu okó, ktero se kakor ogenj sveti. Njihov praded je bil zlodej, oženjen z Lamnisso ali čarovnico. Stanujejo pod zemljo in rujejo ondi mogočno skalovje ter stavijo stolpove in druge stavbe. Njihove
420 žene (podobne jednookim velikankam ruskim) so prav kakor oni vzrastene in se najrajši ukvarjajo s prejo. Kolovrate imajo tako velikanske in težke, da jim je bilo moči, na tisoče sovražnikov z njimi pobiti. Pravijo tudi, da ti obri, jednooki imenovani, narejajo potrese in da so sploh čisto surovi in hudobni ljudjé. Po očesu
425 na čelu dobili so tudi Kiklopje imé, kajti *Κέκλον* znamenjuje stvor z okroglim očesom.

Na vprašanje, kaj je posebjeno v Kiklopih, odgovarja se različno. Nekteri ne dopuščajo celó misliti na to, da je v njih kaj posebjenega ali učlovečenega, ampak imajo Kiklope za zgodovinski narod, kakor vsak drugi. Najbližji so jim v tem oni, 430 ki je razlagajo v etičnem smislu, t. j. tako, da sta postavim v Polifemu in Odiseju označena dva kulturna sloja in da zastopa Polifem surovost ter velikansko telesno krepost nasproti Odiseju, kteremu ste uglajena нрав in duševna moč lastni. Ali niti evhemerovsko niti etično razlaganje mythov nima 435 danes več znanstvene vrednosti.

Drugim je zopet jednooki velikan ali natančneje Polifem učlovečenje hudournih oblakov; ti smatrajo junaka, ki mu pride v oblast, natančneje Odiseja, za blisk, in poslednji ugonobi prvega zgoli z zvijačo, t. j. s hitrostjo. Ako velikán vsled nasprotnikove 440 zvijače utone, bilo bi to po tem nazoru toliko, kakor da pouzroči blisk, da oblak vlago razlivši pogine. Ta splošni pomen lahko Kiklopom ostane, ali prav tako je lahko posamnik med njimi, ki vendar pomenja kaj drugega. Ako se namreč spomnimo, kako često je v najstarejših tradicijah okó simbol solnca, in dalje pomislimo, kako 445 važno je v naši pravljici, da se velikanu iztakne okó, da oslepí, ne bodemo se čudili mnenju, da je izražen v njej solnčni mythos. Po tem nazoru je orjakovo okó solnce in on sam nebeški orjak s solnčnim očesom, in pesnik je vzlasti dobro pogodil, ako pravi, da je bilo Polifemovo ogromno okó na čelu 450 „Argolici clipei aut Phoebeae lampadis instar“. Tako bi bil orjak Polifem stopil tú na Zenovo mesto, in to je tem verjetnejše, ker so si tudi vsaj lokalno mislili Zena takisto, da je imel razven navadnih očij tudi okó na čelu, kakor Kiklopje. Da nam je prav tako tolmačiti jednookega velikana slovanskih in 455 drugih narodnih prič, umeje se samo ob sebi, in o ruski nam je dostaviti, da je na njegovo mesto stopilo žensko bitje stoprav tedaj, ko je bil prvotni smisel nje vsebine postal ljudstvu popolnoma neznan.

Gr. Krek.

23. O pesoglaveih ali pesjanih.

Razven prič, ktere smo v prejšnjem odstavku naravnost prispodabljali s starogrškim sporočilom o Polifemu, nahajamo še marsikaj

v bogatem tradicionalnem slovstvu slovanskem, kar nas vsaj nekoliko in od daleč ná-nje spominja. Ali vendar ne spadajo te 5 pravljice toliko v Polifemovo okrožje, kakor med priče o pesoglavcih ali pesjanih in njim podobnih bitjih. V mislih imamo pripovedne snovi, kakor je priča maloruska, ktera se kratko takó-le glasi:

Na priganjanje svoje žene zapodí oče svojih najst sinov od 10 hiše, ker je bil reven in mu jih ni bilo preživiti. Jokaje zapusté dom in odrinejo na tuje. Hodijo in hodijo ter dojdejo v les, kjer je stala kočica. Vstopijo in poprosijo, ali smejo tú prenočiti. V kočici je bila baba z najstimi hčerami, ki na njihovo prošnjo odgovori: „Le prenočite tú, deca, ali imam moža ljudojeda, 15 ki utegne tudi vas pojesti.“ „Nič ne dé, babica, le pusti nas,“ odvrne najmlajši brat, palček. Bratje ležejo. Po noči sname palček hčeram zavijače (avbe) in jih pokrije bratom. Ljudožér pride in zakolje svoje hčere, kajti imele so čepice na glavah. Ko zjutraj ljudojed zapazi, da je hčere požrl, obuje črevlje brzohode 20 (= Siebenmeilenstiefel nemških prič) in jo popihne za brati. Na potu zaspí, a palček mu sezuje črevlje, obuje je sam in prišedši k starki veli: „Vaš mož mi je zaukazal, da vzamem od vas denarjev, in zató mi je posodil svoje črevlje, da se brže vrnem.“ Starka mu dá denarjev. Ljudožér se vrne in ko pozvé, kar se je bilo zgodilo, ubije 25 ženo in se obesi.

Začetek te priče nas spominja na ono jako razširjeno narodno snov, po kateri skušajo stariši iznebiti se dece svoje, ker jim ni mogoče preživiti je, ali pa mačeha svoje pastorko po svetu požene, da poginejo. V prvem slučaju je navadno sedem (v naši priči 30 najst) bratov, ktere zadene ta nezgoda, in med njimi je palček najmlajši, a najpametnejši; v drugem pa sta većinoma brat in sestra ter je prvemu namenjeno, da ga ljudožér ali ljudožérka speče in pojé, ko se bode dovolj obredil. Da se tako ali onako ogne te nesreče, znano je iz dotičnih prič. Ako bi se v tej priči ne govorilo 35 o ljudožerstvu, ne bilo bi je niti jedne značajne črte več, ki bi nas silila misliti na Polifema.

Tudi Bolgari imajo tako pričo, ki govori o pesoglavcih, ali z daleč tudi na Polifema spominja. Glasi se takó-le:

Bila sta nekđaj brata. Oče jima je bil preminil ter zapustil gosli 40 in lok. Večji vzame gosli, manjši pa lok in obá odrineta na razne strani, iskat si sreče. Svirajóč pride večji na široko polje. Sreča ga pesoglavec in ta ga hoče pojesti; a ko začuje njegovo lepo godbo,

prime ga in pelje seboj. Gresta, gresta in prideta do morja, kjer stopita v orehovo lupino, in je preplujeta. Kmalu prideta do globoke pečine, kjer so živeli pesoglavci. Isti, ki je vodil 45 človeka, pravi tovarišem: „Tega-le ne smemo pojesti, on nam bode godel.“ Stopita v pečino in ko človek zapazi, da se na ognju pekó trupla človeška, prestraši se bojéč, da ne bi tudi njega pojedli. Hoče torej ubežati, ali oni ga zadržujejo rekóč: „Ne boj se, ničesa žalega ti ne bode, ako ostaneš pri nas in nam 50 godeš.“ Prigovarjajo mu, naj zagode. On jim zagode tako mило in lepo, da ga vsi pesoglavci mirno poslušajo ter se mu čudijo, in ko preneha, poprosijo ga, naj ostane pri njih, kar hočeš nočeš tudi stori. — Drugi brat je bil med tem prišel v gost les, sredi kterega se mu zasveti zlata kočá z bisernimi okenci. Na dvoru se je spre- 55 hajala med pisanim cvetjem črnooka deklica. Ko ga ugleda, gre mu nasproti in ga začne popraševati, od kod in kam. On jej vse pové, in ona ga pelje v kočó. Stopita v neko sobo, v kateri je bilo čudo zlata in žlahtnega kamenja. Povabi ga, da sede, in ona mu napravi gostijo s cesarskimi jedili. Nahráni in napojí ga lepo ter 60 mu jame pripovedovati, kako žalostno brez družbe živi, rekóč: „Mož moj ni, kakor so drugi možjé, ampak zmaj; zjutraj odide in zvečer pride, a domá se ne zadržuje nikdar. Jaz že toliko časa žive duše nisem več videla; gospod te mi je danes pripeljal, in jako drago mi je, da imam koga, s komur se morem porazgovarjati.“ Med njunim 65 pogovorom se je bilo zmračilo in vnè se začuje šumen vihar. Žena pravi: „Zmaj pride, skrij se, da te ne ugleda in pogubi.“ To rekši ga skrije. Malo kasneje zasveti se vsa kočá, in zmaj priletí na krilati kolesnici z zlato krono na glavi in pravi takoj: „Žena! po človečjem mesu diši, kdo je bil tukaj?“ Ona odgovori, da nikdo. 70 Zmaj leže in zaspi; zjutraj pa se preobrazi na sivoglavega orla in zleti pod oblaki daleč tja čez morje. Ko vidi mladeneč, da zmaja ni, jame se z dekletom zopet razgovarjati. Tako je bilo odslej vsak dan. Deklica se je mladenča privadila in ga naučila, kako se more nalik zmaju preobražati. Neko jutro se zmaj izpremeni 75 na I a b u d a in zleti visoko pod sinje nebo. Mladeneč bi rad pozvedel, kam zmaj zahaja, in se tudi preobrazi na labuda ter zleti za njim. Frčita, frčita, prefrčita široko, široko morje in priletita v cesarstvo pesjansko. Zmaj sede na skalo poleg neke pečine. Mladeneč ugleda kraj pečine človeka z goslimi, spozná ga svojega brata in premišlja, 80 kako bi ga rešil. Prestvori se na pesoglavca in gre v pečino. Ko vse razgleda, vrne se k bratu in ga popraša: „Ali me

poznaš?“ „Ne.“ „Spoznal me bodeš.“ Ko zvečer vsi pesjani po-
 spijo, preobrazi se v človeka in brat ga spozná ter se čudi,
 85 kako se more tako izpreminjati. Ko sta bila sama, zmenita se, da
 bodeta ugonobila pesjane in utekla. Odideta na dno pečine in vidita
 glavarja, ki spi in smrči, da se stresa pečina. Mlajček po-
 meri in sproži puščico v njegovo oko in takisto stori z vsemi
 drugimi zapóred, in potém zapustita pečino. Nató se izpremeni
 90 mlajček v veter in nese brata hitro črez morje v zmajevo kočó.
 Med pôtém sta se menila in starejši je pripovedoval, kako so pes-
 jani pekli in jedli ljudi in kako so človečje meso tudi njemu
 ponujali, a da ga ni maral jesti in se je torej jako oveselil, da
 je prišel brat rešit ga.

95 Kakor v Bolgarih znani so pesjani tudi po drugih krajih
 slovanskega juga, osobito pri Slovencih.

V Novem gradu blizu Koprivnice je pesoglavec človek, ki
 ga je Bog zaradi velikih grehov in hudob preobrazil na žival,
 podobno človeku. Ima le jedno oko in po telesu je pokrit
 100 z dlako. Silno jak je, krvoločén in hrepeni po človečji
 krvi. Prebiva v zarastli in nepristopni jami v gozdu. Ako
 človeka ujame, pregrizne mu trebuh in izpije kri. — Nekemu
 pastirju, ki je piskal na žveglo, napravil je tako, in ko so ljudjé na
 pastirjev krik pritekli, mislili so, da ga je volk zaklal. Šli so ga
 105 gonit, ali našli so pesoglaveca, napadli ga in nekdo mu s kosico
 izbode oko; nató so ga zvezali, odvedli domú in tolkli, dokler
 ni hlapnil.

V Bistrici, za zagrebskimi hribi, je pesjan dlakast, črnook
 stvor in polhom gospodar. V Jaski imajo pesoglavci le jedno
 110 oko, s katerim pa vidijo samo naravnost in nikamor na stran.
 Preločanom v Medmurju je „pesjanek“ stvor z jednim očesom
 na čelu, kosmat po vsem telesu in jak.

Blizu Rogatca v neki gori bil je pesoglavec. V šumi je
 imel svojo jamo. Bil je niže od prsij ves kosmat, navzgor pa po-
 115 polnoma človek. Lovil je ljudi in je jedel, a kosti je metal pred
 jamo. Šlo je nekđaj sedem bratov, da bi ga pokončali. Pridejo k
 njemu in zapazijo, da ima nekako mesarsko korito z nožem
 naperjeno. Tri precej zagrabi in je zakolje. Odtoči jim kri v korito
 ter jo počne lokati. Ostali si brže domisljijo, da se bode njim jednaka
 120 dogodila. Da se otmó, porinejo ga od zadej na naperjeni nož, tako
 da si izbode oko in oslepi.

Tudi v pesni nam se je ohranil obledel spomin na pesjane, in o njih se poje takó-le:

Jaz pridem iz druge dežele,
Kjer polkonji so domá, 125
Za vojske navajeni,
Kot blisk so urni in strašni;
Pesoglavce uganjajo,
Ki nič človeškega ne vedó....
Pesoglavcev ne potrebujemo, 130
In tako pri mir' ostanemo.

Le kratko naj se omeni, da je spomin na pesjane danes posebno živ po južni Rusiji, kjer si ta bitja tudi mislijo s pesjo glavo in z očesom na čelu. Oni spravijo človeka v jamo, pitajo ga z vsakovrstnimi slaščicami in potem ga zakoljejo, razrežejo in požró. 135 Bili so pa „pesigolovcy“ s početka namesto smrti na svetu, in stoprav na prošnjo ljudij poslal je Bog na njih mesto strašno smrt s koso, ki tudi pesjanom ni prizanašala, in zató jih je zdaj le še malo na svetu.

Komu bi ne prišli pri tem hitro na misel razni čudoviti človeški stvori v sila razširjenem romanu o Aleksandru makedonskem? Vzburjena domišljija starih pripovedovalcev je temu velikanskemu kralju prisodila vse dežele od solnčnega vzhoda do zahoda, in ni ga čina, kterega bi njemu ne bilo moči dovršiti. Bila mu je celó široširna zemlja preozka, in bogovom podoben vozil se je po zraku, pa 145 z lahka se spuščal tudi morju na dno. Ker je s svojo zmagovalno vojsko prehodil po tem nazoru mnogo dotlej neznanih dežel, videl je tudi čudovišča, kakoršnih še nikdo pred njim. On sam poroča o tem materi svoji Olimpijadi ter učitelju svojemu Aristotelu, češ da bi nikdo ne dvojil, da je resnično vse, kar se pripoveduje o njem. 150 — In kaj je vse videl! Tú naletí na velikanske divje ženske, ondi na možičke jedva laket velike, ne daleč od njih zopet na orjake ljudojede in drugod na ljudi šestoroke in šestonoge in zopet drugod na jednonoge z ovčjimi repi. Kakor čudni ljudje, tako čudne živali. V neki peščeni deželi ugleda tolike mravlje, da so konje v svoje 155 jame vlačile, in drugje ga osupnejo morski raki, kterim je bila igrača, konja in človeka potegniti v morje. Čudna sta ptiča s človečjim obrazom, ki Aleksandru svetujeta, naj se vrne, in čudni so tudi ljudje, nad pasom človečje podobe, a konjske pod pasom. Da so poslednji „polkonji“ naše pesni in grški *ἡπολύκωνοι*, ni skoro 160 treba omenjati.

Po vsem tem se nič več ni čuditi, da tudi pesoglavce v tej družbi nahajamo. Spomenik pravi, da je vse njihovo telo človečje, a glave so pesje. Glas imajo nekteri človeški, 165 dočim lajajo drugi kakor psi. To so grški *κυνοκέφαλοι* in lat. cynocephali, poleg katerih so v spomeniku celó brezglavci, *ἀκέφαλοι*, homines absque capitibus, t. j. ljudje, ki imajo oči in usta na prsih.

Niti polkonji niti pesoglavci nimajo nič narodnega v slovanski tradiciji, ampak tikakor oni so prav tako 170 knjižnega proizvoda, kakor postavim vologlavi (*βουκέφαλος*) konj Aleksandrov v neki pesni bolgarski. Iz knjige šli so polkonji in pesoglavci med narod, — ali posredno ali neposredno, je tú vse jedno. Tako je marsikaj takega ostalo med domačim blagom in se takisto združilo z njim, kakor da bi nikdar tuje ne bilo, in 175 le-tó vidimo baš v gori omenjeni prekrasni pesni slovenski, v katero se je po istem načinu med domače bajeslovno zlató vrinila tuja primés.

Gr. Krek.

24. Pesen o Hildebrandu in njene sestre slovanske.

Najstarejša junaška pesen nemška poje o Hildebrandu, kateri je bežal z „Dietrichom bernskim“, pregnanim od strica Ermenricha, iz Italije h kralju Atili. Mnogo let je bival na tujem. Ko se vrne domú, ustavi se mu njegov sin Hadubrand (Alebrand), ktereга je 5 bil domá zapustil še otroka. Pred bojem vpraša oče svojega nasprotnika po imenu in rodu. Ta mu odgovori: „Stari ljudje so mi pravili, da sem Hildebrandov sin, mene pa imenujejo Hadubranda. Pred mnogimi leti šel je oče proti zahodu s Teodorikom (Dietrichom). Domá je zapustil ženo in malo dete. Ali mislim, da ne živi več!“ 10 Oče spozna svojega sina, hoče ga bogato obdarovati, ali ta se boji prevare od zvitega Hunca in reče: „Varati me hočeš, stavec. Mornarji so mi pravili, da je padel v boju Hildebrand, Heribrandov sin!“ Nobena beseda ne pomaga več, sin se ne dá pregovoriti, in oče, akoravno ne rad, začne boj z njim.

15 Konec se stari pesni — nekteri mislijo, da je odlomek iz zbirke narodnih pesnij, ktere je zbiral Karol Veliki — ni ohranil. Po novejši pesni iz 15. veka pa se sprijaznita oče in sin.

Sličnico nahajamo tudi pri Grkih. Pesnik Evgamon popisuje v svoji „Telegoniji“ osodo Odisejevo, kolikor je Homer ni

popisal. Pokopavši ubite snubače, napravi Odisej svečano žrtev 20 nimfam in se odpravi v Elido, da bi pogledal po čredah svojih goved. Kralj Poliksen, ki je bil tudi pred Trojo, sprejme ga gostoljubno in mu podari krasno čašo. Vrnivši se na Itako, opravi žrtve napovedane po Tejresiju in odide na povelje prorokovo k Tesprotom. Orakel v Dodoni pa mu prorokuje, da mu preti nevarnost od sina. 25 Zató ostane pri Tesprotih in se vrne še le čez dolgo časa na Itako. Kmalu pa pride njegov in Kirkin sin Telegonos, ki je hodil po svetu iskaje svojega očeta, tudi na otok in pleni imetje otočanov. Odisej se mu ustavi, ali Telegonos ga rani s kopjem, na katerem je bila ost morskega škata (Rochen, *κρυγών*). Telegonos vidéč, da je 30 usmrtil lastnega očeta, žaluje po njem ter odpelje truplo očetovo, Penelopo in Telemaha sebjó domú.

Sličnice nahajamo tudi pri Perzih o Rostemu in Suhrabu, pri Ircih o Cuchulinu in Conlachu ter pri Slovanih.

Srbska pesen pripoveduje o Predragu in Nenadu: Mati je 35 imela dva sina, Predraga in Nenada. Ko pa doraste Predrag do „konja i do bojna koplja“, zbeži od matere na goro „u ajduke“. Mati ostane žalostna, pa hrani Nenada, kateri brata še poznal ni. Pa tudi ta doraste in zbeži med hajduke.

Tri leta hajdukuje. Junak je moder in razumen, srečen v 40 boju. Zató si ga izvoli družba za starešino. Tri leta zapoveduje četi, nató pa zaželi majke in reče tovarišem: „Zaželel sem matere, hajdite, razdelimo si blago, da idemo vsak k svoji majki!“ Družba ga rada posluša. Vsak prinese svoje blago in vsak se zaklinja „koji bracem a koji sestricom“, da je prinesel vse, kar ima. Ko pa prinese 45 Nenad svoje, pa pravi: „Brata nimam in sestrice nimam:

Već tako mi Boga jedinoga!
 Desnica mi ne usahla ruka!
 Dobru konju griva ne opala!
 I britka mi sablja ne rgjala!
 Ni u mene više nema blaga!“

50

Razdelé si plen. Nenad sede na konja, pa jaha k materi. Lepo ga sprejme majka, pogosti ga, kolikor more. Ko sedita pri večerji, začne tožiti sin, da nima brata ne sestre, rekóč: Ko smo se delili, zaklinjali so, se drugi „bracem ali sestricom“, jaz pa 55 „sobom i oružjem — i dobrijem konjem ispod sebe“.

Nasmehne se mu starka, pa mu pové, da mu je rodila brata in ravno včeraj je zvedela, da hajdukuje v zeleni gori Garevici kot harambaša.

60 To razveseli mladenča; prosi mater, naj mu napravi novo obleko, da gre iskat brata in ga „živa želja“ mine. Mati ga svari, naj ne hodi na planino, izgubil bi glavo. Ali Nenad je ne poslušal, napravi si obleko, sede na konja, pa gre iskat brata. Ko pride do Garevice planine, kliče kakor sokol sivi, ali ne hrani planina
65 njegovega brata, ali junaka, ki bi ga peljal k bratu.

Predrag sedi pod jelo zeleno in pije rujno vince, ko zasliši Nenadov glas. Hitro zapové družini, naj se poskrijejo poleg ceste, naj ujamejo junaka in naj mu ga živega privedó. Gotovo je mojega rodú.

70 Trideset junakov skoči na noge. Na treh mestih se jih skrije po deset poleg ceste. Ko pride Nenad do prvih, ne ustavi mu nikdo konja, ampak iz zasede začno streljati ná-nj. On jih pa pomiri govoréč: „Ne streljajte, brateci iz gorice, da bi vas ne bila želja vašega brata, kakor mene.“

75 Spusté ga v miru. Ko pride do drugih deset, začno streljati ná-nj; ali tudi ti ga spusté na njegove besede. Ko pa ga sprejmó tudi tretji s strelom, razsrdi se, udari ná-nje, poseka prvih deset s sabljo, drugih deset pogazi s konjem, deset jih pa razpodi po gori.

Ko zve Predrag, da mu je posekal neznani junak družino,
80 skoči na noge, vzame lok in puščice, gre k potu v zasedo, sede za jelo zeleno in ga vstrelí s puščico raz konja. Zadel ga je dobro, ravno v srce junaško. Ranjenec pa zavpije: „Bog te ubil, brate, desnica ti usahníla roka, desno ti oko izkočilo. Bila tebe želja brata tvojega, kakor mene mojega, ki me je pritírala sem v pogubo.“
85 Vpraša ga Predrag izza jele: „Kdo si junak, číjega si rodú?“ Ranjenec pa odgovarja; „Junak sem, mladi Nenad, imam staro majko in brata rojenca, prišel sem ga iskat, da me živa moja želja mine!“

Ko sliši to Predrag, vrže strele od strahú na tla, priteče k ranjencu in zavpije: „Tedaj si moj brat, Nenad; jaz sem tvoj
90 brat Predrag, moreš li preboleti rane?“ Nenad pa odgovori: „Torej ti si moj brat! Hvala Bogu, da sem te videl in me je miníla živa želja. Ne morem preboleti rane, pa vendar naj ti bo prosta moja kri!“

S temi besedami izdahne dušo. Predrag pa jadikuje nad
95 truplom, potegne nož izza pasa ter si ga zabode v srce, da pade mrtev poleg svojega brata. —

Jednako pripovedujejo Rusi o Ilji Muromcu. Stari kozak, tako ga narod imenuje najrajši, stal je nekđaj z drugimi junaki na meji svete ruske države, kar pride mlad junak ter začne boj z njim. Na

prvo pade stari kozak, v drugo pa vrže starec mladenča v zrak, 100 tako da nastane jama pod padlim. Ilja ga zgrabi za prsi in ga hoče zabosti; prej pa ga vpraša, kdo in od kod je. Dolgo se obotavlja mladeneč; on noče povedati ne imena ne rodú, konečno pa reče, da je sin neznanega očeta in matere živeče v daljni zemlji. Ilja to začuvši, objame ga ter ga pozdravlja kot svojega sina. Mla- 105 deneč se pa odpravi na pot k svoji materi in jo vpraša, je-li res Iljin sin. Mati mu pritrdi, in on se vrne nazaj. Tu najde Iljo spečega v šotoru, napne svoj lok in vstreli svojemu očetu v prsi. Ali križ, ki ga je nosil stari kozak vedno na prsih, reši mu življenje. Srdit skoči starec kvišku, zgrabi sina za noge in ga raztrga. 110

Druga sličnica ruska glasi se takó-le: Kralj Saul ali Saur, sin Leonov (Lavanidovič, Vanidovič), gre z vojsko nad tri kraljestva: latinsko, litvansko in saracensko. Pri odhodu zapové ženi: „Če rodiš hčer, odgoji in omoži jo; če pa rodiš sina, pošlji ga za mano, ko bode devet let star.“ Kraljica rodi sina. Nazvali so ga Kon- 115 stantina. Ko je bil sedem let star, bil je močen kakor drugi ljudje z dvajsetimi leti. Hodil je v šolo in skušal je svojo moč. Če je prijel koga pri igri za roko, odtrgal mu jo je, če je pocukal koga za nogo, izdrl mu jo je. Knezi in plemenitaši in kupci se mu čudijo in se ga bojé. Pritožijo se torej materi, in ta ga pokara. Konstantin 120 pa vpraša, kje je oče. Mati mu pové. Brez odgovora gre sin vèn, pokliče hlapce in jim zapové, naj mu priženó dobrega konja, naj denejo sedlo ná-nj z dragima kamenoma, da mu bodeta svetila po noči na potu. Ko je vse gotovo, skoči na sedlo in odjaha. Oblak prahú ga zakrije materinim očem. Orožja ni imel seboj, le kij 300 125 pudov težek. Prijaha do reke Smorodine, skozi katero ravno hodi sovražnik. Konstantin se zakadi vá-nje ter jih dva dni s kijem pobija.

Nató se bliža saracenskemu kraljestvu. Tedaj se spomnijo saracenski starci, da imajo v ječi jetnika, ki bi se jedini mogel ustavljati Konstantinu. Ta je bil oče Konstantinov; pred mnogimi leti 130 bili so ga ujeli Saraceni. Na prošnjo starih mož sede starec na dobrega konja, vzame orožje junaško in gre skušat svojo moč. Celi dan se bojujeta junaka brez uspeha. Starec se obrne proti nebu in moli: „Pomagaj, Bog, da vržem mladenča iz sedla!“ In res oče vrže sina iz sedla, poklekne mu na prsi in ga vpraša, kdo je in 135 ktereга rodú. „Bog mi ni pomagal v boju,“ odgovarja Konstantin; „ko bi bil zmagal jaz, odsekal bi ti bil glavo. Očeta sem imel, imenovali so ga Saura, bil je sin Leonov; šel je v boj proti trem kraljestvom, ne vém, kje je.“ Kralj Saur zaplače, dvigne sina za

140 belo roko in reče: „Dobro došel, junaški mladeneč, — jaz sem tvoj oče!“ Konstantin pa piše pismo svoji materi in ga jej pošlje: „Veseli se, draga mati, očeta sem našel.“ —

Inačica srbski pesni je tudi bolgarska: „Radoj i Jankol“, ktera peva o boju med bratoma, in še druga srbska o boju med očetom
145 in sinom. Naj navedemo slednjo. Ribniški aga (aga od Ribnika) pošlje Juriju Senkoviću pisanje, v kojem ga zove na dvoboj (mejdan). To ga hudo prestraši, kajti postaral se je že bil jako in moči so ga zapuščale. Ponudi se mu sin Ivo, da hoče zá-nj „na mejdan iziči“; ali oče mu odsvetuje, češ da je stoprav šestnajst let star,
150 a Turčin da je junak v dvoboju, kteremu ga ni v deželi jednakega.

Ker se pa Ivo ne dá pregovoriti, obleče ga serec v svojo obleko, pripaše mu svojo sabljo, osedla mu svojega dimca in se poslovi z njim, poučivši ga še, kako se mu je vesti na boju.

Ko prijaha na polje ribniško, ugleda beli šotor in pod šotorom
155 ago, ktereга precej pozove na dvoboj. Nastane huda borba, v kteri vstreli aga Ivu konja med črne oči, da pade v zeleno travo, a slednjič premaga vendar Ivo nasprotnika in mu odseka glavo. Potém obleče agino obleko in beži pred Turkoma, ki hitita za njim na čilih, skočnih konjih in ga pripodita do gore. Po gori ga pa ne moreta
160 tirati na konjih; zatorej skočita Turka s konj, privežeta ju za jelo in jo vlijeta za Ivom. Ivo je pa modra glava. Ko ga zasledujeta Turka po gori, vrne se h konjema in ju odveže ter jednega zajaše, drugega pa odpelje. Ko prijaha blizu domačega dvora, ugleda ga „stara mila majka“, ali ni ga spoznala, ker je nosil agino obleko in
165 jahal tujega konja. Solze se jej uderó po belem licu in brzo kliče po možu in toži, da je Ivo umrl in aga prišel jima dvore plenit in zarobit ju, da pod starost služita Turku. Ko mož začuje te besede, uderó še mu solze po licu. On skoči na noge junaške, pripaše si meč, hití v hlev ter zasede staro arabsko kobiló; še časa si ne
170 pusti, da bi jo osedlal.

Nató skoči pred Iva, ktereга ne more spoznati, ker je promenil obleko in konja, in ga také-le nagovori: „Stoj, ago od Ribnika; lahko ti je pogubiti dete, ki še ni šestnajst let staro, ali hajdi, ago, ter pogubi starca!“

175 Zastonj ugovarja Ivo razsrjenemu očetu, da ni aga. Od žalosti ga oče niti ne posluša, ampak skoči nádenj, da bi mu odsekal glavo. Sin pa vidéc, kaka nevarnost mu pretí od lastnega očeta, zasukne se in jame bežati. Oče se spusti na konju za njim in ga dohiti. V tej zadregi pa seže sin v torbo po agino glavo in jo hiti

pred svojega roditelja. Ko jo ta ugleda, vrže meč v zeleno travo, 180
skoči s stare kobile, prime dete za roke, pa ga grli in poljubljuje. —

Slično snov ima narodna pesen iz Neretve, ki peva skoro jednako
o kraljeviču Matiju. Ta poseka po nevedoma svojega sina, kterega
imenuje pesen kraljeviča Marka in ki ga prispodablja temu najslav-
nejšemu junaku jugoslovanskemu, akoravno druge narodne pesni o 185
tem boju ne vedó povedati ničesa in imenujejo Marku tudi drugega
očeta.

Isto snov o boju med bratoma ter med očetom in sinom po-
znajo tudi Švedi v povesti o Gunnarju in Regnaldu, Grki pa o sinu
Andronikovem. 190

Te pravljice nam prav lepo kažejo sorodnost narodne tradicije
v arjo-evropskih narodih. Vendar bi pa ne bilo opravičeno, ko bi
mislili, da so vse le posnetek po kaki prvotni pripovedki, ktera bi
se bila razširila počasi po svetu. Sorodnost snovi kaže nam le, da
je duh teh narodov soroden in da veljajo pri vseh isti zakoni v 195
pesništvu.

Fr. Hubad.

25. O živalskih pravljicah in basnih.

Kakor je životvorna domišljija človeška neživim stvarjem na-
vdahnula življenje ter čudežne naravne sile poosebila, da bi pojasnila
s tem nedoumno delovanje néme prirode, kakor si je o grajskih
razvalinah, podzemskih ječah in o raznih ostankih starožitnosti iz-
umila čudovite pripovedke, da bi s takimi mičnimi podobami na- 5
slikala radovednemu ljudstvu davno preteklost: tako je hotela tudi
razkriti bistvo živalskega življenja, človeku v marsičem nejasnega.
Prirojeni nagon, doumeti bistvo vseh stvari, privedel je tudi tú
človeka, da si je vse človeškemu umu nedosegljive prikazni v pri-
rodi in živalskem življenju razlagal z izmišljotinami, koje so ugajale 10
njegovemu duhu in čuvstvu.

Živali se od drugih stvari ne odlikujejo samo po svojem glasu,
prostem kretanju, po telesni ličnosti, ampak one kažejo tudi nekoje
duševne zmožnosti, čutijo bolečine in radost, vnemajo se v strasti
ter se morejo celó priučiti nekterih umetnostij. A v marsičem, 15
kakor v telesni moči, ostrini pogleda in sluha, v natančnem vo-
hanju in brzosti nog prekosé tudi človeka. Ni čuda tedaj, da je
človek te prednosti kmalu spoznal, osobito v pradavni staroveški

dobi, ko je z živalimi v vedni dotiki priprosto z njimi občeval, ne-
 20 katerih se zaradi škodljivosti in krvoločnosti ogibal in varoval, a z
 drugimi se okoristiti skušal. Od nekterih je v stiskah in nevarnostih
 pomoči in celó svéta pričakoval, druge pa so ga s svojimi močmi in
 telesnimi zmožnostmi toliko nadkrilovale, da se jim je čarobna moč
 pripisovala. In človek s strahom njih kretanje razmotrivajóč, pro-
 25 rokoval si je iz njihovega glasú in letanja srečo ali nesrečo za pri-
 hodnost. Celó obleko kinčali so si ljudje z živalskimi peresi in na
 vojnih zastavah in grbih so si slikali živalske podobe, ne toliko v
 kinč, nego da značijo s tem, koliko veljavo imajo in kolikega upliva
 so lastnosti posameznih živalij.

30 Umevno je, da so se pri teh nazorih o živalskih zmožnostih
 pripisovale sčasoma živalim tudi druge, človeške lastnosti in duševne
 sposobnosti, katerih pa v resnici niso imele. To se je godilo vzlasti
 v praveškem času pri človeku na stopnji najnižje omike, a tem večje
 domišljije. Stari vek človeškega rodú v prvem razvoju omike je
 35 njegova otroška doba. Otrok sodi v svoji naivnosti kakor drugi
 zvananjí svet tako tudi živali po merilu samega sebe ter ne dela
 velikega razločka gledé zmožnosti med njimi in sebjó. Isto tako
 prisoja tudi človek v svoji prvotni naravnosti živalim, s kojimi je
 skoro po vseh odnošajih življenja, celó po čuvstvu tesno sklenjen,
 40 mišljenje in delovanje slično človeškemu. Na ta način po zvananjosti
 spojeno in po notranjem bistvu jednako sojeno živalsko in človeško
 življenje bilo je pripravno gradivo vedno novo tvarjajoči domišljiji.
 Ta je namislila živalim različne, čudovito zapletene dogodke, kateri
 so izvirali ali iz živalskih lastnostij samih ter so bili nekako v de-
 45 janju izraženo, prikladno pojasnilo dotičnih lastnostij; ali so pa
 živali v nekterih pravljicah pomenjale prirodne moči in prikazni,
 slično ljudskemu mnenju, po katerem so se mnoge živali kot nad-
 človeško bitje, simbol prirodnih sil, po božje častile, in z živalskim
 bistvom se je dotično svojstvo prirodnih prikaznij stopfle v skupen
 50 mythološki pojem. Včasih se je pridružil živalskemu početju tudi
 človek, in vsa ta slikovita podoba se je ovila s čarovno tmino davnih
 časov, a vedno tako, da so živali kazale povsem človeško čuvstvo
 in mišljenje, človeške navade in običaje, pri vsem tem pa vendar
 ne pritajile svojih značilnih, pristno živalskih lastnostij.

55 Čudotvorna domišljija tudi ni odrekla živalim najvažnejšega
 sredstva medsebojnemu občevanju, človeškega govora. Brez te spo-
 sobnosti ne more se nobena žival sprejeti v okrožje pravljic. Po-
 menljiv je tedaj óni v pravljicah običajni izraz: „Ko so še govorile

živali⁴. S tem naznačujemo tmino davnih časov in prošlost onega namišljenega občevanja z živalimi, o katerem se hrani spomin le še v pravljicah. Pozneje je baje kaka nezgoda odtegnila živalim to prednost, ali jo pa živali same prikrivajo ljudem. Pri Slovencih je v narodu še sedaj razširjeno mnenje, da more na kresni dan, kdor ima praprotno seme pri sebi, slišati, kako se živali pogovarjajo med seboj. Ta med narodom sem ter tja še utrjena vera je ostanek iz onih časov, ko so se živalske pravljice ne samo pripovedovale, ampak tudi snovale in poslušale v popolni veri na njih istinitost. 60

Dva posebna znaka ima tedaj živalska pravljica: Prvič mora ona živali tako označiti, kakor da bi imele človeški razum ter bi vse človeške razmere dobro poznavale in se ravnale po njih. Zaté se v pravljicah pripoveduje na pr., da se umorjena kokoš nese pred kralja in on jej zapové zadušnico brati in grobni napis postaviti. Drugič se morajo vse posebne in za posamezne živali označilne lastnosti tudi v pravljicah prijaviti. Petelin poje tudi v pravljici na jedni nogi stojéč, in lisica porablja v borbi z volkom vse njej prirojene zvijače. Teh dveh bistvenih znakov ne sme nikaka pravljica pogrešati. Ko bi živali v pravljici ne imele človeških lastnostij pridejanih, bile bi pravljice popolna nesmisel, če bi jim pa pristnih živalskih posebnostij manjkalo, bile bi dolgočasne. Pesnik umetnik mora tedaj gledati, da te posebnosti, živalsko svojstvo in človeško podobnost, v jedno mično sliko spoji; on mora živalsko telo pridržati, a zraven pa mu še pridejati človeško vedenje, dostojnost in čuvstvo. 75

Za živalske pravljice niso prikladne vse živali, vzlasti one ne, ktere nimajo dovolj posebnostij in značilnih lastnostij. Pri Slovanih kakor tudi pri drugih narodih, osobito Germanih, navajata se v pravljicah najčešće volk in lisica, ktera z zvijačo in silo domače živali zasledujeta, in zaradi teh lastnostij sta za pravljico posebno pripravna. V mythološkem oziru je lisica podoba zime, smrti vse prirode, opisuje pa se v pravljici čestokrat kot zvita svetovalka, a vedno hudobna, prekanjena, sleparska in v vseh zvijačah izkušena. Njen nasprotnik, volk, pa je okoren in požrešen ropar, nesramen pa kratkoviden zločinec, kojega lisica večkrat v kozji rog užene. Poleg teh dveh govore pravljice tudi o psu, levu, medvedu, opici, zajcu in drugih. 80 85

J. Grimm je sprva menil, da je bila živalska pravljica le Nemcem lastna in da je vzknila na germanskih tleh, kakor tudi ne- ktere cvetlice le na določenih zemskih krajih rastó. Pozneje pa je

svoje mnenje opovrgel, ko je tudi pri drugih narodih našel razširjene
 100 živalske pravljice ter njih podobnost med posameznimi narodi za-
 pazil, tako da je imel te za najjasnejši znak o skupnosti sorodnih
 narodov in za uzajemno dedšino célega arijskega plemena. In rés
 že Rusa Afanasjeva zbirka pravljíc kaže dovolj, koliko živalskih prič
 hrani narod slovanski. Te pravljice pa so vse na domačih tleh
 105 vzrastle in niso od drugod izposojene ter so ohranile do sedanjih
 časov svojo prvotno neizpremenjeno obliko, kar veljá več ali manj
 tudi o drugih deblih slovanskih.

Živalska pravljica zanima brez posebnega zvonanjega namena
 sama po sebi, po zanimivem zapletku in prikladnem razvoju de-
 110 janja na podlagi jasno izraženih značajev. Ona ne namerjava tedaj
 s pikro satiro zbadati slabosti človeškega rodú ali se rogati posa-
 meznim stanovom. Prav tako ni bila živalska pravljica v svoji
 prvotni podobi nikoli parodija ali pusto osmeševanje človeških razmer,
 ampak ves čas hranila je svoj resni značaj, dasi je posnemala človeško
 115 delovanje in kretanje. V prvem početku svojega razvoja tudi ni imela
 namena poučevati ter določena pravila nravnosti in izkusbe navajati;
 vsa njena veljava je bila kakor drugim epskim pesnim utemeljena
 v zanimivosti in mični izvršitvi dejanja. Sevéda so se utegnili tudi
 iz nje kakor iz vsakega epskega umotvora kaki nauki zajemati; toda
 120 to poučevanje ni bilo njen glavni namen in taki nauki niso bili
 določeni, ampak različni in mnogovrstni.

Bistveno pa se je živalska pravljica preustrojila s tem, da se
 jej je pridružil didaktičen smoter. Pravljica se je morala v ta namen
 primerno prikrojiti in njena epska širina skróčiti; poučno pravilo
 125 pa se je moglo pripisati ali pa tudi izpustiti, ker ga je bralec itak
 lahko doumel. Te preustrojitve pa ni učinila sama domišljija in
 poetski nagon, ampak logični preudarek z ozirom na didaktični
 namen. Umetne ali učene basni spadajo torej po pravici v pod-
 ročje didaktičnega pesništva. Ezopove basni so nam dragoceni
 130 ostanek obilice živalskih pravljíc, ki so le kratko iz prvotnih povestij
 posnete in ktere le redkokrat kažejo epsko obširnost. Bujna do-
 mišljija je bila, v neomejeni prostosti se igrájóč, nakitila pravljico
 z vsemi divnimi prirodki ognjevite pesniške plodovitosti, ali v basni
 je ta izgubila svoj kinč ter s pičlimi besedami in kratkimi potezami
 135 narisala dogodek, iz katerega bi se naj povzelo moralno pravilo.

Poleg moralnih pravil podaje nam basen večkrat tudi kak nauk o previdnosti in modrosti ter svari pred nasprotnimi napakami. Običajno ne poučuje basen pri živalih naravnost o čednostih, ampak razkazuje nasprotno stran, človeške pregrehe in napake, češ da je človeška boljša stran prevzvišena in njegova vrlina preblaga ter se 140 ne sme pri živalih priporočevati. V basni kažejo se tedaj večjidel zvijača, prekanjenost, besnost, nezvestoba, jeza, nevošljivost, škodoželjnost, redkokrat zvestoba, ljubav, velikodušnost.

Z ozirom na svoj poučni namen pridobile so si umetne, takozvane ezopove basni pri iztočnih in evropskih narodih kmalu v 145 knjigi toliko veljave, da so jele narodne živalske pravljice izpodrivati. Pisatelji sami so po zgledu klasičnih basenskih pripovedek svojim enakovrstnim umotvorom radi podtikali primeren nauk. Tako se je godilo pri Romanih in Nemcih kakor tudi pri Slovanih. Pri zadnjem narodu, osobito pri Rusih in Srbih, udomačila se je umetna basen 150 celó med neukim narodom, ali s tem se ni narodno slovstvo zdatno pomnožilo in obogatilo; kajti ljudsko mišljenje ni bilo basnim jednako naklonjeno kakor drugim pravljicam in bajkam, ktere so po svoji mični vsebini brez zvananjega namena ustrezale ljudski vedoželjnosti. Basni pa so le sredstvo k poučnemu namenu; ako jim izluščimo 155 didaktično jedro, ostanejo puste pravljice brez prave veljave.

Od narodnih živalskih pravljic razločujejo se tedaj basni v tem, da prve zanimajo bralca le po svoji vsebini, po razvoju dejanja, a druge po poučnem smislu. Od svoje prvotne oblike pa je ohranila basen še to bistveno svojstvo, da nam mora kazati dogodek, v katerem 160 se dejanje istinito vrši. Basen ne more torej biti alegorija, prisposoba dejanja. Na pr.: „Umirajóci oče priporoča sinovom slogo in edinost, kažóč jim breme zvezanih šibic. Zvezanih ne more nikdo zlomiti, posamezne pa.“ To še ni basen, pač pa nastane taka, ako oče pripoveduje o treh volih, ki so se združeni uspešno borili proti levu; 165 ko so se pa sprli, raztrgal je lev posamezne. Ako se hoče dalje kako splošno moralno načelo pojasniti z dejanjem, ktero se le more ali utegne zgoditi, a v resnici se ne izvrši, tedaj še tudi nimamo basni, ampak le parabolo, pričo, zgled. Na pr.: „Uradnika za višje posle z žrebom imenovati je jednako, kakor če ladije lastnik krmarja 170 med mornarji po žrebanju določi.“ Neprevidnost prvega dejanja pojasnjuje se z drugim dejanjem, ktero se pa tú v resnici ne izvrši, ampak je le možno in se utegne zgoditi. Tedaj še to tudi ni basen, ampak le priča.

175 Če pa kako splošno poučno načelo v posebnem slučaju razkazujejo ter se ta slučaj kot pravi dogodek tudi istinito izvrši, tako da se v njem ono splošno naučno pravilo jasno zrcali, tedaj imenujemo to izmišljotino — basen.

Basen je dvojna: prosta in zložena. Prosta je ona, v kateri 180 se z izmišljenim dogodkom le splošno poučno načelo razkazuje. Zložena pa se imenuje ista, pri kateri se moralno pravilo, v izmišljenem slučaju razjasnjeno, še v drugem resničnem slučaju kaže. Prosta basen: „Levovi samici se je očitalo, da samo jednega mladiča rodi.“ „Dobro!“ rekla je, „pa tá je lev.“ Ako se na to basen naslanja 185 še drugo resnično dejanje z istim poučenim pravilom, tedaj je basen zložena, t. j. iz dveh obstoječa. Na pr. z ozirom na prvo basen: „Kranjci imajo le jednega znamenitega starino- in zgodovinoslovca.“ „Dobro! Toda ta edini je Valvazor.“

190 Izmed pisateljev učenih basnij imenovati je pri Grkih v prvi vrsti Aesopus (ezopove basni), dalje Babrius. Pri Rimcih Phaedrus, pri Nemcih osobito Lessing, pri Francozih Lafontaine, pri Rusih Krylov. Pri Slovencih vzlasti Volkmer, Vodnik, Slomšek, Metelko, kateri so ali izvirne basni pisali ali pa ezopove prevajali.

A. Bartel.

26. Jež in srna.

Nekdaj sta se jež in srna prepirala, kateri bode bolje bežal. Jež se zamota v klopčič ter se kotá navzdol, srna pak se jako zaleti in ko beži navzdol, trešči z glavo v drevó in pogine. Sedaj je imel jež dosti pečenke, ali ker si ni mogel srne raztrgati, moral si je 5 iti mesarja iskat. Iskaje mesarja, sestane se prvič z zajcem. Zajec ga vpraša, kam ide, in ta mu pové, da si išče mesarja. Nató mu pokaže zajec zobe, rekóč, da je dober mesar, ali jež mu tega ne verjame in gre dalje svojo pot. Onda se sestane z lisico, ali tudi ona mu ni bila dober mesar. Nató se snide z volkom. Ta mu 10 pokaže zobe, in jež mu velí, naj gre z njim. Volk je takoj srno na štiri kosce raztrgal. A ko je utrgal prvega, reče ježu: „To bode mojemu stricu,“ pri drugem: „To mojemu očetu,“ pri tretjem: „To bode moji materi,“ pri četrtem pa: „A to meni samemu.“ Tedaj ga pa ježek popraša, kaj bode neki njemu, in volk mu reče: 15 „Tebi bode ono, kar je ostalo.“

Ježu se ni videlo prav, da on ničesa ne dobi; zatorej reče volku, da gredó k sódeu na pravice, in ta mu pritrđi. Jež pa je

znal za železo, ktero je bilo za volka pripravljeno. Volk je šel z njim, in prišedši na mesto, jame ježek s svojo taco tolči po železu, 20 kličóč: „Gospod sôdec, vstanite, vstanite!“ A ko je že večkrat tako bil mahnil in klical zastonj, reče mu volk: „Kaj delaš, da ne moreš sôdca tako dolgo vzbuditi? Grem ga pa jaz budit.“ Jež mu velí, naj ide; volk udri z nogo po železu in se — ulovi. Jež pa je šel nató v stran in se volku posmehoval. Za malo časa pride mož s sekiro, 25 da volka umori. Ko mahne ta volku prvič po čelu, reče mu jež: „To bode tvojemu stricu,“ drugič: „To bode tvojemu očetu,“ tretjič: „To bode tvoji materi,“ a ko ga četrtič udri, zvrne se volk, jež pa mu reče: „To bode samemu tebi!“ — Onda je jež sam jedel srno.

27. Lisica.

(Národna pesen.)

<p>Leží, leží stezičica,
Po njej teče lisíčica,
Je petelina srečala,
Tako ga ogovarjala:
5 „Kam mlad pa greš, petelin ti?“
Tako petelin govori:
„Jaz v vas grem k svoji jarčici.“
Pa tak' lisica govori:
„Petelin mlad, pokaži ti,
10 Kak' tvoja mlada jarca spí.“
Je vzdignil perotničico,
Pod njo vtaknil glavičico:
„Tak' moja lepa jarca spí!“
Je zgrabila lisica ga
15 In z njim pod brezico je šla.</p> | <p>Pa tak' petelin govori:
„Veš kaj, modra lisica ti,
Lepó zahvali zdaj Bogá
Za tak' kos mladega mesá.“
Lisica vzdigne tačice, 20
Zahvalila lepó Bogá
Za tak' kos mladega mesá.
Petelin na brezicò zletí,
Tako lisici govori:
„Lisica, v uho piš' me ti!“ 25
Lisica krog je skákala,
Z debelim repom máhala,
Da brezico bi sékala.</p> |
|---|--|

28. Golob in lisica.

Nekdaj je bil golob, ki je imel svoje gnezdo na visokem hrastu. Ko so mladi golobje že perje dobivali, došla je k njemu lisica in mu rekla: „Daj mi, golob, svoje mladiče pojesti; sicer pojém tebe samega z njimi vred.“ Golob se prestraši in zmeče mladiče lisici na tla. To se je večkrat zgodilo. Ko je golob zopet 5 enkrat sedel na gnezdu, pride k njemu neki ptič in ga vpraša, zakaj je tako žalosten. Ta mu odgovori, da pride zopet lisica k

njemu in da mu bode pojedla mladiče. Nató mu reče ptič: „Ti si bedak, zakaj jih pa daš? Reci le lisici, naj si sama dojde po nje; 10 ali ona ne bode tega storila, nego bode odšla, ker ti ne more priti na drevó.“ Ko dojde lisica, reče jej rés golob: „Ako hočeš jesti pečenko, pridi gor k meni po njo.“ Lisica vidéc, da jej golob noče dati mladičev, popraša ga, kdo mu je nasvetoval kaj takega. Golob pa jej odgovori, da oni ptič, ki ima tam pri vodi gnezdo. Lisica 15 odide takoj tja in vpraša ptiča, zakaj ima baš v največjem vetru svoje gnezdo in kaj dela tedaj, kedar veter piše. Ptič pak jej reče: „Ako veter z desne piše, obrnem se jaz na levo, če pa veter z leve potegne, obrnem se na desno.“ „Ali kaj pa storiš tedaj, kedar brije veter od vseh strani?“ zapita ga nató lisica. Ptič jej od- 20 vrne: „Onda denem glavo pod peroti,“ in bedak jej pokaže, kako se stori to. Lisica pa vidéc, da je glava pod perotmi, zgrabi ptiča in mu reče: „Drugim si znal pomoči, a sebi ne znaš,“ pa ga pojé.

29. Vojska z volkom in psom.

(Po národni pravljici.)

Zivel je bogat selják, ki imel je vsega obilno.
 Hlev mu je mukavec poln in svinják mu je z rilci natlačen,
 Psoto Belin je čuvaj mu bogatega blagoimetja.
 Volku iz bližnjih goščav pcedé se sline po prascih.
 5 V misli zagrezne se on, kak' mastne dobil bi pečenke.
 Jedna mu pride na um, ta bode gotovo najboljša.
 Kmal' se z Belinom spozná in pobratita brž se do dobra.
 Nekega dne, ko je menil volkač, da je že stanovitna
 Družna ta vez mu z Belinom in ne več razrušna prijaznost,
 10 Reče mu: „Dragi pajdaš, ti največji prijateljev mojih,
 Združiva, daj, se v zavezo in to narediva pogodbo,
 Da, če bi jaz kaj ukradel, me ti ne izdaš in ovadiš,
 In če bi tí kaj ugrabil, te jaz ne izdam in ovadim.“
 To diplomatično vez potrđita z lastnim podpisom
 15 Ter zapečátita list po navadi veljavnega reda;
 In da se vez poresniči in list da mrtva ne bode beseda,
 Reče Belinu volkác: „Ti, nocój jaz k tvojemu gazdi
 Pridem nekoliko v vas, da si kterega prasca izberem;
 Al' da ko mutec molčíš in odgnil ti jezik! če lajaš,
 20 Da ne vzbudiš mi domačih in jaz da mesarim brezskrbno.“
 Reče Belin: „O le pridi, pajdaš, brezskrbno po svinjče,
 Jaz te ne bodem izdal.“ — „No dobro, jaz pridem.“ Odide.

- Kakor je noč nastala, priplazi volkač se k Belinu.
 „Dober večer, moj Belin!“ mu reče prijazno potuhnjen,
 „Prišel sem zdaj po obljubi, da grem si izberem prasico.“ 25
 „Bog daj dober večer!“ odzdravi Belin, „veseli me,
 Da si že tu; že dobro, le nič se ne boj in le srčno
 Pojdi v svinjak in zakolji si tam ga praseta po volji,
 Ki se ti zdi, da ima najboljšo slanino pod kožo.“
 Volk gre koj in se splazi v svinjak med čredo prasičjo. 30
 Grozno morijo priènè, da od zòb tak' cepajo prasci,
 Kakor od kose senó ali žitno klasje od srpa.
 Cviliti svinje začnó in ženó tak' žalostno krulbo,
 Da iz glasú se je znalo, da joj in prejoj se jim gode.
 Kakor začuje Belin, pa zalaja pred vežnimi durmi, 35
 Laja na glas, da bi mrtví, nikar le se vzbudili speči.
 V hiši vzbudé se družina, hité vsi vstajati s postelj:
 Kaj tak' laja Belin in zakaj tak' cvilijo svinje?
 Vidijo, kak' mesari, pa lep s polenom po volku;
 Tolčejo na vso moč in mlatijo z bati mu grbo. 40
 Revez polomljen in zbit jim jedva unese življenje.
 Ali tedaj ko poležejo spat na novo družina,
 Volk za plotom poskrit razsrjen počaka Belina,
 Pa ga pograbi rencé: „Aha, ti verica pesja,
 Ali si tú? Ti si djal, da ne bodeš lajal, ko pridem, 45
 Pak si me vkanil, Belin; ne odpustim nikoli ti tega,
 Kajti sem stolčen, da joj, in boli me vse po životu.“
 Zdaj se spričava Belin in ga prosi, naj mu prizanese,
 Da ga ne kazni za zdaj, naj znovič le pride brezskrbno
 Danes zvečer na dvorišče, da nem bo na cviljenje vsako, 50
 Pa se roti: „Naj mine me um, če zdaj se ti lažem.
 Jezik, če laž govorim, na nebó da koj mi prisahne!“
 Še je roté se zaklinjal, in moči ni znaniti vsega,
 Kak' se je veril Belin, ki mu strah je narekal besede.
 Kdor se dosti roti, ni mu nič ali malo verjeti. 55
 Tega še vedel ni volk, še prišel ni dosti po svetu,
 Pa je verjel, kar lagál je Belin, in imel za resnico.
 Pride večer in pripelje s seboj noč s temno odejo.
 Kedar pri hiši pospé, primuza se volk na dvorišče,
 Zleze v svinjak in klati začnè brezskrbno prasiče, 60
 Rilci pa v cvil in pa v krul, da je glušilo huskanje volka.
 Kakor to sliši Belin, pa zalaja in laja na vso moč,
 Dokler vzbudé se družina in planejo z drogi nad volka;
 Udri na njem, kdor more, da le ga telebi po koži.
 Sreča mu blaga je spet, da pobili ga niso do cela; 65
 Spet jim uide razbit z raztrgano kožo po hrbtu,
 Vleče se proč in se skrije za plot in počaka pokoja.
 Gleda, kje bil bi Belin, pa ga spazi pred vežnimi durmi
 In mu golčí: „Le počakaj, Belin, ne vidiš me nič več,
 Ne oprostím tí, že prišel bo čas, ki te dal mi bo v kremplje.“ 70

Spet se pravičiti hoče Belin in se militi volku,
 Toda ne vdá se mu volk, da Belin bi preveril ga z nova;
 Kar ne posluša ga več, ker svinj mu dovolil ni klati,
 Vojsko mu kar napové in mu dá tri dni za pripravo.

- 75 Zdaj se odvleče v temičasti les pomagačev si iskat.
 Misli in zmislí si tó-le: „Poslal bom do divjega prasca,
 Pa mu obljubim prijateljski mir med najinim rodom
 Na vekovečni čas, to vem da mu bode po volji.
 Misli je prav, ni vkanil ga up, ker priti na pomoč
- 80 Mu je obljubil nerés, saj bila mu vseč je pogodba.
 Ali to ni še dovolj, da bi zmagal Belinovo vojsko;
 Spravi na svojo si stran še medveda in modro lisico,
 Dobro pogodbe obema dajóč, da sta morala priti,
 Ako je kolikaj skrb jima bilo za lastni dobiček.
- 85 Zdaj jih imel je dovolj, pa je misli, da kos bo Belinu,
 Živel je mirne vestí in je čakal pokojnega srca
 Tistega dné, ki sta boju za rok ga postavila bila.
 Tudi Belin se pripravlja na boj in si družnike voli,
 Gre po dvorišću okrog in žalosten pride do mačka.
- 90 Maček ga ogovori s to pomilovalno besedo:
 „Kaj pa je tebi, Belin, da se tak' prežalostno nosiš?“
 „Dragi moj muc!“ govoréc mu Belin odgovarja,
 „Oh ti ne veš, kaj mene teží! víz, boj mi je z volkom,
 Jutri se moram pod oni-le hrast postaviti z vojsko.
- 95 Ali bi šel ti z menój mi pomagat, da zmagava volka?“
 „Oh, oh, hočem, predragi Belin, in zakaj bi ne hotel?
 Bom, bom,“ maček velí, „al' pojdi še racmana prosit,
 Gótev je on pomočnik, on pride gotovo na vojsko.“
 K racmanu gre, ta obljubi mu koj, da mu dojde na pomoč.
- 100 Reče: „Zakaj bi ne šel, saj ti nas braniš lisice,
 Da si ne upa na dvor prikradši se splaziti s tiha
 Ter da ljubljenih rac, predragih mi žen, ne pokrade;
 Pojde še tudi gosák, al' bil že njega si prosit?“
 Gre do gosaka in tudi gosák mu priti obljubi.
- 105 „Kaj bi ne prišel?“ velí, „saj nimam uzroka odreči;
 Bil bi ti pač nezahvalen, če té bi dobrote ne storil
 Tebi, ki nam si čuvaj, ki nas braniš zaleznikov nočnih.“
 „Nas bo pa, menim, dovolj zdaj,“ reče Belin veselé se.
 Dojde za borbo odmenjeni dan. Volk s svojo armado
- 110 Gre na bojišče pod hrast, ves svest si zmagodobitja,
 Kar nič ne jemljóč si na pamet, da mogel bi biti
 On, ki dóbil bo krc; ni skušal še vojskine sreče.
 Modri mu dajejo svet, kako naj vso vojsko razvrsti;
 Ali le on si se pameten zdi, pa ne dela po njihnem.
- 115 Drugí, ki slutijo zlo, si ne upajo zlu se upreti,
 Volk jim je znan trmoglav in bojé se zameriti vodji.
 Vsakemu sam stan izbere in dé v kup hrastove stelje
 Divjega prasca veléc mu: „Nerés, tu tebi je mesto.

- Ti pa, lisica, se splazi na hrast, kar moreš visoko,
 Glej in napenjaj si sklen na vsestran paznega oka, 120
 Kdaj in od kod nam pride Belin in vojska njegova.
 Onda nam s tiha poveš, da se bomo mogli ravnati.
 Medved, ti tudi na hrast, jaz grem pa pod óno-le klado.“
 Ko po zapovedi vse se zgodi in stori po povelju,
 Bliža se tudi Belin, pred njim koraka jo racman, 125
 Maček pa stopa za njima, držéc rep moško na višek,
 Z njim jo korači gosák, on puše iz celega kljuna.
 Spazi lisica in s tiha veli: „Sovražnik se bliža,
 Vojsko vodi Belin in s tamborjem hodi od spredaj,
 Tambor udarja na moč; čuj bobnanje: tátatátá ta. 130
 Stopa za njim vojník, on nosi nabasano puško,
 Streljal bo zdaj zdaj na nas; joj, joj mi nimamo pušek.“
 Vse vse obmolkne, ko pride Belin nekoliko bliže.
 Prascu molelo je z listja uhó, na-nj sedla je muha.
 Zmiga, da bi jo odgnal, al' maček zapazi ta miglje, 135
 Misli si: lej mi jo miš! pa priskoči in urno pograbi
 Prasca, o joj, za uhó; prestraši se prasec in puhne
 Ven izpod listja, beži, kar nesó četiri ga noge.
 Maček se tudi zboji in pobegne na hrast do medveda,
 Medved se splaši in strah ga vrže z drevesa na zemljo; 140
 Maček se bolj še zboji, pa pleže še više do vrha
 Gor do lisice, ki zgrabi jo strah, da tudi opadne
 Ter zbeži z medvedom in nič se nazaj ne ogleda.
 Volkova vojska razslá se je v les, sam volk je pod klado
 Tičal in mirno čepel se boječ, da ga kdo ne zapazi: 145
 In ko odšel je Belin, vrnivši se z vojsko junáško,
 Zmagovenčan domú, le brali smo v volčjih ukazih:
 Tako velévamo mi volk, kralj nezmagljivi živalstva.

M. Valjavec.

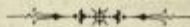
30. Z u p a n.

Postava zverinam je nova podana,
 Zatorej si volijo urno župana;
 Pa kaj jim volitve koristile so,
 Na vrbi nam sraka razlaga také:

Zberéjo medveda; al' medved je mrha, 5
 Zarobljen in kosmat od pete do vrha;
 Budil z godrnjanjem prezgodaj jih je,
 In s tacami sodil, pravično al' ne;
 In koj se oglasi jih sto:
 Le-tá nam županil ne bo! 10

- Zberó si jelena; pa on rogovili,
 Prevzetén povsod méď prvake se sili;
 Z rogato glavico je pač darován,
 Al' v glavi ošabni je malo možgán;
 15 In spet se oglasi jih sto:
 Le-tá nam županil ne bo!
- Zberó si rujavca, iz šume lisjaka,
 Na katerem krivična je sleherna dlaka;
 Kupával je sam in prodajal je sam,
 20 Da z ljudsko krvjó si napolnil je hram;
 In spet se oglasi jih sto:
 Le-tá nam županil ne bo!
- Zberéjo si zajca; al' zajec neveden,
 Za skrb ino čast domovinsko ne vreden,
 25 Ni póznał postave, se slednjega bal,
 Po noči je kimal, po dnevu je spal;
 In spet se oglasi jih sto:
 Le-tá nam županil ne bo!
- Zberéjo si kosa potém gospodarja;
 Al' kos pa ošabno povsod se ukvarja,
 30 Žvižgaval jim vedno iz jednih je strun,
 Skoz okence vsako potikal je kljun;
 In spet se oglasi jih sto:
 Le-tá nam županil ne bo!
- Zberéjo si osla; pa osel zabiti
 Nobene po všeči ni znał obrniti;
 Z ušesi le miga in v prahu leži,
 Pa kjer se povalja, tam dlako pusti;
 35 In spet se oglasi jih sto:
 Le-tá nam županil ne bo!
- Zberéjo si paléka; al' on je skakavček,
 Natihoma léta priliznjen hinavček.
 Zverino je dražil, unemal prepír,
 Pobegníl iz loze je ljubljeni mir;
 45 In spet se oglasi jih sto:
 Le-tá tud' županil ne bo!
- Od tedaj zverina, takó zapeljana,
 Po svetu širokem si išče župana; —
 Če pravega bo pripeljala na dom,
 50 Prijat'ljí! poročíl al' pisal vam bom.

M. Vilhar.

Bajke in legende.

31. Solnce in Nasta.

Nekdaj je živelá jako lepa deklica, kakoršne na celem svetu ni bilo. Zvala se je Nasta. Celó solnce, ko jo je videlo, zagledalo se je tako vá-njo, da je stalo enkrat na onem mestu, kjer je bila deklica, poldrugi dan. Ko je došlo potém domú, vprašala ga je mati: „Drago moje dete, kje si bilo tako dolgo?“ Solnce jej pové, 5 da je videlo jako lepo deklico in se zagledalo vá-njo. Mati ga pokara, kako se more óno zagledati v zemsko deklico, češ da je to velik greh. Ali solnce jej odvrne, da ne more več živeti brez one devojke. Ko je mati videla, kaj solnce namerjava, reče mu: „Ali znaš ti, drago moje dete, kako najlaže to deklico dobiš? Zlato nihalko spusti dol 10 v njeno selo. Dekle se bode vsedlo v njo ter se hotelo zibati, a tedaj potegni kvišku nihalko. Solnce je storilo, kar mu je mati velela, ter spusti zlato nihalko v dekličino selo. Ljudje v tem selu pa so, opazivši nihalko, poskušali nihati se, in tudi deklica dojde proti večeru s svojimi tovaršicami ter se počne zibati. Hitro pa ko se je 15 vsedlo dekle v nihalko, potegne jo solnce kvišku, in tako je imelo sedaj deklico. Ko se je potém devojka na enkrat gori videla, razsrđi se na solnce, ker jo je tako ukanilo. Zató se dela, da je néma in da ne zna nikaj govoriti; ali posle je opravljala vse, kar so jej koli veleli. Solnce pa se jej je na vse načine mililo, ali ona ni hotela 20 nikakor ne izpregovoriti. Tedaj se solnce razsrđi ter reče materi, naj jo pošlje k teti Môri, da jo ona zatolée. Mati ga usliši in velí deklici: „Hodi, drago moje dete, hodi k teti Môri, pak mi donesi od nje sito, ki mi ga je jako treba.“ Deklica odide in zaprosi teto, naj jej dá sito. Môra pa gre v shrambo, da si nabrusi ondi zobe 25 in nató njo skonča. Tega ni znala deklica in je čakala na teto. Dojde pa k njej mala miška ter jej pové, naj takoj zbeži, ker je šla teta Môra zobe brusit. Ali preje naj vzame njen češelj in upletnik (kito pletenico). Kedar bo teta Môra hitela za njo, naj vrže pred

90 njo češelj, in takoj se bode storila šuma; a kedar jo ona skozi goščo podi, pa naj hiti upletnik pred njo, in takoj bode nastala voda. Deklica se miški zahvali ter jame bežati. Ali ko se obrne, vidi, da leti teta Môra za njo. Tedaj pa vrže njen češelj pred njo, in stori se šuma. Teta pak jo je zopet skoro ulovila, a kar na enkrat
 35 hiti deklica upletnik pred njo, in storila se je voda. Tako jej ni mogla teta dalje slediti. Ko pa dojde deklice k solneu domú, opazi že drugo deklico na solnčevem dvoru, ki je popevala, ter jej reče: „Prerano si začela pevati!“ Solnce pak začuvši, da je devojka izpregovorila, razveseli se jako in se jej jame militi. Ali deklica
 40 pobegne in se skriva v kot. Solnce pa se v drugič razsrdi nad njo, jo prekolne in reče: „Od sedaj nisi več Nasta, nego lasta.“ In tako je postala lastovica.

32. Marjetica in Trdoglav.

(Národná pesen.)

	Stóji, stoji črni grad,	„Nesli so me po krsti	
	Nima oken, nima vrat,	Botri mladi trapasti,	
	Znotraj je ves pozlačen,	So na križem pot me djali,	25
	Zvunaj z mahom poraščen;	Me nič niso prekrizali.	
5	Vá-nj je sama linica,	Brž je Trdoglav prišel,	
	V njej stoji Marjetica,	Upanje do mene 'mel.	
	Češe dolge si lasé,	Dojnic 'mela sem devet,	
	Vunkej biseri leté	Niso hotle prav živet';	30
	In kamnički demantni:	Te so se vpijanile,	
10	Vse se v zlatu tam bliščí.	Mene ne prekrizale.	
		V pest dobil me Trdoglav	
		Ino semkaj mene djál.“	
	Prišel kraljevič je mlad,		
	Ki 'ma španski tron nastat',	„Al' ti morem dobro st'rit',	35
	Zajce tud' okrog lovi,	Te sestrico odrešit' ?“	
	Še ji pravi, govori:	„Lahko, lahko, bratec mlad'!	
15	„Ti prelepo si teló,	Znaš ti meni pomagát'.	
	O da b' krščeno biló!	Danes večer osem duj	
	Jaz bi vzel te za svojó.“	Bo četrtek kvaterni;	40
		Pridi do gradú tegá,	
	„Gotovo sem jaz krščena,	Trdoglav ne bo domá.	
20	Mi je ime Marjetica,	Pojde dolí v Ogersko,	
	Sem tvoja sestričica.“	Da pri dveh prisegah bo	
		Dušo vsaj dobil enó.	45
	„Kak' prišla si ti v ta kraj,	Prines' blagodare te:	
	O Marjet'ca, mi povéj!“		

- 50 Kaplje tri posvečene
 Ino zraven tudi tri
 Zrna štefanje soli,
 Svečico Marijino
 Ino mašni plašč sebó,
 Ga pogrnit pod menó.““
 Prišel je črez osem dnij,
 Kar je rekla, ji stori.
 55 Trdoglava v gradu ni;
 Šel je bil na Ogersko,
 Da pri dveh prisegah bo
 Dušo vsaj dobil enó.
 Králjič trikrat jo kropi,
 60 Trikrat vrže v njo soli.
 Šmarno svečico prižgè,
 Mašni plašč po tleh razpnè.
 Ná-nj Marjet'ca se spusti,
 Zlate okóve v rokâh drži.
 65 Zazvenčalo je strašnó,
 Tja v devéto deželó.
 Trdoglav se zagrozi:
 „Prisegajte, se mudi!
 Zlata okóva mi zvenčí,
 70 Sila se Marjét' godi.“
 Trdoglav pridè domú,
 Ni Marjetice več imél,
 Rekel králjiču takó:
 „Kaj s' mi vzel Marjetico?
 75 Ženo imeti je ne smeš,
 Da séstra je, ti dobro veš.
 Pústi, da jo jaz imam,
 Saj za njo, kar hočeš, dam.“
 „„Jaz ne dam Marjete pred,
 80 Zlato kokljo čem imet',
 Zraven zlata piščeta;
 Potlej ona bo tvojá.““
 Trdoglav rad vse stori,
 Kar králjič mu naloží.
- Králjič pravi: „Ne dobis
 Je še ti za ta drobiž!
 Ti prinesi zlati grad,
 Potlej ti jo hočem dat'!“
 Trdoglav le spet stori,
 Kar králjič mu naloží. 90
 Králjič pravi: „Ne dobis
 Prej Marjetice, da boš
 Križno prebrodil vodó.“
 Trdoglav pa mu je djal:
 „Nič ne bom več tebi dal!““ 95
 Potlej še k Marjeti gre
 In sladká se okrog nje:
 „Ajd', Marjetica! z menó,
 Saj t' ne bóde tak' hudó!“
 „„Zlat glavnik mi daj popréj,
 100 Rumenè lasé česat'.““
 Dal ji on glavnik je zlat,
 Spet začné jo naganjat':
 „Ajd', Marjetica! z menó,
 Saj t' ni bilo prehudó.“ 105
 „„Zlate niške, zlato sčēt
 Hočem, predno grem, imét'.““
 Spet oboje ji je dal,
 Spet naganja jo in prav':
 „Ajd', Marjetica! z menó,
 110 Saj t' ni bilo prehudó.“
 „„S tábo nočem jaz hodit'.
 Kos zlatá mi moraš dat',
 Da zidála bodem grad,
 Prej ko pojdem spet s tebó.““ 115
 Trdoglav ji spolni to.
 Grad je ona zidála,
 Muihe je poklicála,
 Posvetíli so njen grad,
 Da se notri nič ni bat'; 120
 Trdoglav pa ven zletí,
 Pol gradú sebój valí.

33. Obredna narodna pesen.

Človeka služečega svoj kruh v potu obraza obdajajo razne sile naravne od vseh strani. Kolikokrat mu sije solnce prijazno zjutraj pri delu, opoldne pa stresa grom oblake, lije dež izpod neba, vsiplje se toča na polje, in kmetovalec ne žaluje le po bogati žetvi, ampak
 5 on trepeta tudi za svoj dom, kterege mu žuga vsak hip užgati šiba Perunova. Kolikokrat leže človek truden zvečer, da okrepeča svoje ude, po noči pa ga vzbudi nenadoma nevihta iz spanja, ali ga pa vrže potres iz postelje, razruši hišo in mu kaže, da še zemlja ni mirna in trdna.

Velik upliv imajo taki dogodjaji že na nas, ki smo čuli in brali tolikokrat o nevihtah in potresih; kakove le pa morajo biti misli ljudij, ki še niso doživeli kaj takega! Prvi človek, ki je preživel le jedno leto, opazoval je že izpremembo v naravi, čutil je letne čase, kako razno uplivajo ná-nj. Od kod vse to, bila mu je torej
 15 prva misel. Premišljujočemu zasvetil se je prvič pojem o nadzemski sili, kateri se mora pokorjavati ne le on sam, ampak cela narava. Tedaj je sanjal rod, kteremu še ni bila posijala luč prave vere, o velikanih storokih, ki valijo goro na goro, o bogovih, ki vihté strela v desnici, ki stresajo zemljo z udarcem trizobovim. In trepetalo je
 20 srce revežu, videčemu, da njegova moč ne more kljubovati nevarnosti, a notranji čut mu je pravil ob enem, da skrbi zá-nj nadzemska moč, da ga varuje nadloge in smrti.

Tedaj je izprevidel človek, da je bog. Da si pa njega niso mislili vsi rodovi samega, da so si jih upodabljali nekteri po več,
 25 pouzročevalo je opazovanje, da se javlja njegova moč v raznih oblikah, da veljá drugo na suhem, drugo na morju, drugo po gozdih, drugo po planem. Ker pa vsak po svojem laktu meri, upodabljali so si ljudje, dospevši do nekoliko višje stopinje razumnosti, v človeški podobi bogove, za ktere so rabili prej razna znamenja, kakor puščico za strela.

Spoznávši pa svojo odvisnost od nadzemskih bitij, skušal je človek naravno nakloniti si silo njihovo. Kaj pak je bilo prvo, kar je mogel podariti bore zemljan? Beseda je prvi dar, ki razločuje človeka od živali. Ali tudi ona vsakdanja ni ugajala njemu samemu, da bi tolmačila misli in prošnje njegove, temveč pesen, do-
 35 neča v veličastni meri, bila je prvo darilo, s katerim si je pomogel človek. Kdo še ni čutil v sebi notranjega nagiba, da bi peval slavo in čast Bogu, kedar opazuje na pr. veličastni prizor, kateri nam kaže vzhajajoče solnce, ali bližajočo se iz daljine nevihto?

Pesen je častila prva Boga in bogove. To čuti najbolje, kdor čita psalme Davidove, to čuti oni, ki čita stare molitve klasičnih narodov ali 40 prebira veličastne „zagovore“ slovanske, po katerih skuša človek od nadzemskih sil zadobiti pomoči v tugi in nadlogi. Kako veličastno nam še dandanes doni na ušesa zagovor Slovana, prizivajočega Svaroga, deco njegovo in vnuke: „Ti, nebo, slišiš! ti, nebo, vidiš! Zvezde ve jasne, pridite v čašo svatbeno, a v moji čaši bodi voda iz 45 zagovornega studenca. Mesec ti krasni, pridi v mojo klet . . . Solnčice ti privoljno, izidi na moj dvor.“

Zató nahajamo še dandanes molitvice, katere uči mati nežnega otroka, v vezani besedi. Dečko slovenski vadi se té-le molitvice:

50	„Pojd' mo spat, Bog je zlat, Pojd' mo gledat, Kaj Marija dela. Na zlatem stolčku sedi,	Dušice napaja, U svet raj posaja. Pojd' mo še mi, Da nas napoji, U svet raj posadi.“ Amen.	55
----	--	--	----

Narodno pesništvo se je torej rodilo prvo na verski podlagi, 60 in njegov začetek sega v ono dobo človeško, ko je začel človek spoznavati svojega boga. Položaj proti bogu pa ostaje skoro neizpremenjen; zató so se obredne pesni skozi rodove ohranile jednoiste, tako da na pr. Rimljani za Ciceronovega časa že sicer niso več razumevali govora v pesnih Salijev in drugih svečenikov, a vendar 65 si ni nikdo upal uvesti novih molitev.

Posvetna narodna pesen v tem oziru ne ostaje brez izpremembe. Ona izvira iz raznih čutov srca, ki se izražujejo pri raznih osebah na razne načine, ali pa nam pripoveduje razne dogodke, peva o raznih junakih, katerih junaška dela se sicer ne izpreminjajo, 70 o katerih pa pevec mnogokrat pesen različno zavija.

Stari Slovani so častili vrhovnega boga Svaroga, ki pa je imel različna imena po raznih načinih, po katerih se javi njegova moč: Perun kot gromovnik, Daždbog kot solnce, Světovit kot gospodar čistega, vedrega zraka itd. Te in druge bogove in boginje ime- 75 novali so boge, t. j. bogove svetlobe. Tem nasprotni bili so bēsi, božanstva tmine, zime in noči. Prvi so vladali zemlji od pomladi do jeseni, drugi skozi zimo. Zató nahajamo zemljo šestokrat v podobni lepe deklice, katero ima zloben čarodej (zima) v svoji oblasti, dokler je ne reši junak (solnce) iz ječe. Pred dohodom junakovim 80 je po gradu, v katerem biva deva, vse okamenelo in okoli gradú vse pusto in mrtvo, ali kakor pravi česka pripovedka: „Bilo je drevje, a brez listja; bila loka, a brez trave; reka bila, a ni tekla; nikjer

ni ptička pevčka, ni cvetlice zemljine dekliee, a v vodi ni ribice
 85 belice.“ Ko pa osvobodi junak devo, je v gradu in okoli gradú vse
 oživelo. „Drevje je ozelenelo, po lokah je polno pisanega cvetja, vi-
 soko v zraku žubori škrjanec, v bistri reki pa je vse polno drobnih
 ribic. Povsodi živo, povsodi veselo.“

Najsvetejša časa v letu bila sta Slovanom božič in kres.
 90 O božični dobi rodil se je Svarožič, t. j. sin Svarogov = novo mlado
 solnce. Na Ruskem pripovedujejo, da sede ta čas solnce v prazničnem
 sarafanu in kokošniku na telego ter vodi svoje konje na letno cesto,
 in v pesni pevajo: „Jahala koljada v malevanom vozočku, na voro-
 nenkom konečku.“ V prejšnjih časih so „vozili koljadu“, ktero
 95 je predstavljala izbrana deklica odeta v belo srajco (soročku). Rim-
 ljani so slavili ta čas (dne 25. decembra) „natalis Solis invicti“. Sveti
 večer se imenuje še dandanes pri nekterih Slovencih, pri Srbih in
 Hrvatih „badnji večer“. Za ta večer posekajo po dva do tri hraste
 navadno že pred solnčnim vzhodom in pred sekanjem potrošajo je
 100 z žitom, govoreč: „Dobro jutro i čestit ti badnji dan.“ Dekliee okin-
 čajo badnjake z rudečo svilo in cveticami, zvečer prižgejo na vsaki
 strani vrat svečo, gospodar jih znosi v hišo in pozdravlja domače z
 besedami: „Dobar večer i čestit vam badnji dan!“ ti pa odgovarjajo:
 „Dal ti Bog dobro, sretnji i čestiti.“ Po nekterih krajih pa polivajo
 105 badnjake z vinom in pazijo, da ne pregore, in devajo peneze ná-nje.

Velike vrednosti je tudi, kdo pride prvi na pohode; zató na-
 prosijo po vsem slovanskem jugu moža, da dojde zjutraj zgodaj v
 hišo. Ta prinaša pri Srbih žita sebój in ga potroša pred vrata pozdrav-
 ljajóč: „Hristos se rodi!“ Z istimi besedami mu odgovarja domačin
 110 in ga tudi z žitom potrosi. Nató stopi h gorečemu badnjaku,
 udari z vatraljem (Feuerschaufel) po njem, da leté iskre na vse strani,
 in govori: „Ovoliko govedâ, ovoliko konjâ, ovoliko košnicâ (panjev
 bučel), ovoliko kozâ, ovoliko ovacâ, ovoliko krmakâ (prascev), ovo-
 liko sreče i napredka.“ Potém raztre pepel in vrže nekoliko penz
 115 vá-nj ali pa na badnjak, od kterega hranijo ogorke ter jih devajo
 na ovočno drevje, da bolje rodi.

Tako so slavili božič Slovani pogani, kajti hrast je posvečen
 Perunu, kakor pri Rimljanih in Grkih Zenu, pri Germanih Donaru.
 Tem bogovom so darovali pogani, kakor še danes polivajo badnjak
 120 z vinom ali pa polagajo peneze ná-nj. Na Peruna kaže tudi česka
 pesen: „Koleda, koleda, dědku dej orišku (oreh) k snědku“; kajti
 temu božanstvu je bil posvečen i oreh, ktere mečejo Jugoslovani tudi
 po slami, ta večer po sobi raztreseni.

Sveti so dnevi nam kristjanom o božiču, ker slavimo ta čas rojstvo Kristovo, sveti pa so bili ti dnevi tudi pradedom našim po- 125 ganom, ker se jim je rodilo mlado solnce. Pri Srbih pevajo še dandanes koledniki domačinom želéč, naj jim bodo krave mlečne :

„Da okupam, koledo !
Malog boga, koledo !
I božiča, koledo.“ 130

Druga pesen pa pripoveduje, da „baje (sije) božić po vsem svetu“ in

„Božić, božić bata
Na oboja vrata,
Nosi kitu zlata,
Da pozlati vrata
I oboja poboja.“ 135

Da pa božić ne pomeni drugega nego mladega boga, kaže jasno izraz v pesni, ki govori o „starem badnjaku“ in „mladem božiču“. 140

Vse to dokazuje, da so slavili o božiču naši pradedje pogani rojstvo novega solnca, kakor praznujemo mi kristjanje ta čas rojstvo Kristovo, pravega Boga.

Zató pevajo po vsem slovanskem svetu do sv. treh kraljev koledniki svoje kolednice. Ime koleda je latinskega kolena: ca- 145 lendae, ali stvar sama je gotovo slovanska; to pa je tem večjega pomena za nas, ker nam običaj bosenski in hercegovski kaže, da se je ohranila še do današnjega dne med narodom zavest, da je hišni gospodar (domačin) tudi svečenik za celo družino. Na jutro svetega dne „sjači“ namreč za družino, t. j. pred hišo ali z bližnjega holmea 150 kliče glasno: „Sjaj (sijaj) bože i božiču,“ in imenuje po redu imena družine.

Skozi celo leto doni potém pesen na naša ušesa, razlaga nam pomen vsakega posameznega praznika in kaže z raznimi običaji, kako lepo so si tolmačili naši predniki naravno življenje. 155

Ko začne mlado solnce tajati sneg in led, ko prikljije prva pomladanska cvetlica iz tal, odnašajo smrt iz vasi, t. j. žensko podobo iz slame in cunj napravljeno, Moreno (smrt) imenovano, nosijo na polje ali jo pa mečejo v vodo, pevajóč :

„Smrt plava po vodi,
Novo leto k nam hodi“ (česka). 160

ali pa :

„Morena, Morena,
Kam si ključe dela?

165 Dala sem jih dala
Tej cvetni nedelji,
Da bi odmikala
Iz zemlje korenje“ (česka).

Ker pa praznujejo ta običaj po mnogih krajih na smrtno (tiho)
170 nedeljo, stopila je tudi tá mnogokrat na Morenino mesto, in tedaj
pevajo:

„Smrtna nedelja,
Kam si ključe dela?
Dala sem jih dala
Svetemu Juriju.
175 Sveti Juri vstaja,
Zemlje odmikava (odpira),
Da bi trava rastle.“

Tú je stopil sv. Juri na mesto poganskega solnčnega boga,
svetnik, ki pobija s svojim mečem pozoja, podobo zime in smrti.

180 V jednaki, pa vendar drugi podobi hodi po Slovenskem in Hrvat-
skem „zeleni Juri“, t. j. mladeneč ovit s pomladanjim cvetjem, iz
vasi v vas in pleše pred hišami, prihod pomladi naznanjujôc. Po
Rožni dolini na Koroškem pevajo otroci:

„Sveti sent-Juri, potrka na duri,
185 Ima jedno hlačo zeleno, drugo rumeno;
Je še le prišel v deželo,
Ga je že vse veselo,
Ptičice v grmovju,
Kukov'ca v bukovju;
190 Rumene rožice lepo cvetó,
Se svet'ga sent-Jurija veseló.“

Kedar pa pripeka solnce z jasnêga neba, da poka zemlja in
usahuje zelenje po njivah in travnikih ter želi deža iz oblakov,
hodijo pri Srbih „dodole“ okoli deža prosêc. Dekleta ovijejo de-
195 klico z zelenjem (dodolo), pred hišo stopijo v kolo, dodola se začne
sukati in plesati in zbor zapoje:

„Molimo se višnjem Bogu.
Oj dodo, oj dodole!
Da udari rosna kiša (dež),
200 Da porosi naša polja
I pšenico ozimicu
I dva pera kukuruza.“

ali pa:

„Naša doda Boga moli,
205 Da udari rosna kiša,
Da pokisnu svi orači,
Svi orači i kopači
I po kući poslovači.“

Nató polije gospodinja ali pa kako dete dodolo z vodo in podari pevkam kak dar za to, da so prosile deža. 210

Ko pa priplava solnce o poletni vročini najviše na nebu, začne se zopet sveti čas v letu. Tedaj kurijo kresove na čast prevladavšemu solncu. „O kresi se dan obesi“, pravimo danes in tudi naši predniki so si mislili, da se začjenja o kresu solnčeva moč obračati navzdol. Le kratak je obstanek vse krasote in gospodstva, 215 in tradicija nam velí, da solnce nekdam o kresu tri dni ni šlo v zaton, kar so tudi Srbi v spominu ohranili, ako pripovedujejo, da je Ivanj dan tako velik svetek, da tedaj solnce na nebu „triput od straha stane“. Še danes pevajo pastirji slovenski skakajoči črez ogenj: „Živi ogenj, jari žerec, vse polizalec, vse požigalec,“ in na- 220 znanjajo nekdanji pomen tega praznika. Na Ruskem zapalijo še sedaj kresno grmado „živim ognjem“, kterega užigajo starci s tem, da terejo les ob les, dokler se ne uname. Ta ogenj je znan tudi Slovencem pod imenom: „peréc“ ogenj. Jasen dokaz o solnčnem prazniku je tudi običaj, ki je še dandanes na Koroškem v navadi, 225 da spuščajo ognjena kolesca s hribov in holmcev, kar nas živo spominja na žarečo oblo solnčevo.

Tako nas spremljata še dandanes skozi celo leto običaj in obredna pesen, prikrojena sicer že novim mislim, ali vendar še lepega pomena in prevelike važnosti za spoznavanje duševnega bitja 230 naših pradedov in nas samih.

Fr. Hubad.

34. Kolednica.

(Národna pesen.)

1. Oj kóle-kole-koledo
Léto lepo mlado!
Dá bi prav veselo b'lo,
Imélo mastno brado —
Oj kóle-kole-koledo.

2. Oj kóle-kole-koledo
Léto lepo mlado!
Dá b' vsak dan prinašalo
V hišo božjo gnado —
Oj kóle-kole-koledo.

3. Oj kóle-kole-koledo
Léto lepo mlado!
Dá bi nam pomnožilo
Naše ovčjo stado —
Oj kóle-kole-koledo.

4. Oj kóle-kole-koledo
Léto lepo mlado!
Dá b' nam vinčice sladko
Pórosilo brado —
Oj kóle-kole-koledo.

5. Oj kóle-kole-koledo
 Léto lepo mlado!
 Dáj Bog, da vsi pridemo
 Tja u nebo sveto —
 Oj kóle-kole-koledo!

35. Zmladletek.

(Odlomek iz národne pesni.)

1. Hodi, hodi, sveti Juri,
 No po svetu tak' zakuri,
 Da se vname zemlje koža,
 Zima nam se že prevnoža.

2. Hodi, hodi, sveti Juri,
 No po svetu tak' zakuri,
 Da b'mo skoro krave pasli,
 Nimamo kaj nesti v jasli.

3. Hodi, hodi, sveti Juri,
 No po svetu tak' zakuri,
 Naj te trate zelenijo,
 Kosci skoro naj kosijo.

4. Hodi, hodi, sveti Juri,
 No po svetu tak' zakuri,
 Da b'mo skoro gor na štali
 Seno in otavo phali.

36. Tri device kresnice.

(Národna pesen.)

Device tri kresujejo,
 Na sred' vasi kres netijo:
 „Bog daj ti dro, oj kraljič mlad!“
 Takó lepó sprepevljejo,
 5 Da se je daleč slišalo
 Daléc v deveto deželo.

Kaj mládi kraljič govori:
 „Al' glas je žegnanih zvonov,
 Al' je to glas ti drobnih ptic,
 10 Al' je to glas čistih devic?
 Podaj mi konj'ča frísnega,
 Da hitro tja pojezdim ga,
 Da sam jaz ondi slišal bom,
 Kaj je to neki za en glas.“

15 Sedaj pa kraljič prileti
 In tam device tri dobi.

Starejšo vpraša deklico:
 „Kakó poješ, devica ti?“
 Oná kraljiču govori:
 „Jaz pojem, kakor bi zvonil.“ 20
 Popraša srednjo deklico:
 „Kakó pa, dekle, poješ ti?“
 Oná kraljiču govori:
 „Jaz pojem, kakor bi cinglal.“
 Popraša mlajšo deklico: 25
 „Kakó pa poješ, d'vica ti?“
 Oná kraljiču govori:
 „Jaz pojem ti le, kakor znam.“
 Starejšo vpraša deklico:
 „Kaj pa tvoj oče delajo?“ 30
 Oná kraljiču govori:
 „Moj oče druž'gà ne délajo,
 Ko rméno pšenico mérijo.“
 Popraša srednjo deklico:

- 35 „Kaj pa tvoj oče delajo?“
Oná kraljiču govori:
„Moj oče druž'gà ne delajo,
Ko bele tolarje štejejo.“
Popraša mlajšo deklco:
- 40 „Kaj pa tvoj oče delajo?“
Oná kraljiču govori:
- „Jaz nimam očé ne matere,
Sem zápuščena s'rotica.“
Kraljič si vzame je sebó
Daléc v deveto deželo. 45
In kraljič ji še govori:
„Glej, to je tista stimica,
K' se v deveto d'žélo slišala.“

37. Sveta Marjeta.

(Po národni pesni.)

5	Stojí, stojí tam beli grad,
Pod gradom jezero je zad;
Pa v jezeru je čúdna zver,
Je zmaj, ki tac'ga ni nikjer.	Še stori sveti križ takrat;
Bo zmaj ponižen in krotak,
Da ni se bil nikoli tak.“
Marjeta gre pred jezero,
Nad zmajem vse stori tako:	25
10	Ga dobro pasti morajo,
So dali že živinco vso;
Je vrsta na ljudi prišla,
Storijo kmalu sklep le-tá:
„Mu dajmo le Marjetico,
Jezusovo služabnico;
Z Marjetico nič zgube ni.“	Pasico vrže mu na vrat,
Stori še sveti križ takrat;
Je zmaj ponižen in krotak,
Da ni se bil nikoli tak;
Pohleven ves jo uboga rad,
Da pelje ga pred beli grad.
Pa prejde velik strah ljudi,
Veliko, malo, vse beži.	30
15	Kaj pa Marjetica stori?
Gre v izbo svojo pisano,
Obleče suknjo višnjevo,
Pasico vzame si zlató,
Gre pod globoko jezero.
Pa srečal jo je mlad junák,
Oj mlad junak, srčan voják;
Junák je sveti Juri sam.	Pa svetí Juri govori:
„Nikar ne bojte se zverí;
Spoznajte pravega Boga,
Sprejmíte vero v Kristusa.
Končal jaz z Bogom zmaja bom,
Od sile te vas rešil bom.“
Obrnejo se vsi v Boga,
Sprejméjo vero v Kristusa;
Pa svetí Juri vzdigne meč	35
20	Ji pravi: „Kaj ti svéta dam?
Greš pred globoko jezero,
Brž tudi zmaj priplaval bo,
Pasico vrzi mu na vrat,	In mahne zverí glavo preč.	40
45

P. Hicinger.

38. Kurent.

Nekdaj sta gospod Bog in sveti Peter potovala po svetu. Prišla sta v neko vas in Bog reče Petru, naj kupi vojko. Peter kupi vojko in obádba dojdeta nató v neki les. V tem lesu pa je

živel strašen ropar; imenovali so ga Kurent. Bil je takošne postave,
 5 kakoršni so bili nekđaj velikani, ki so bñli Boga očeta. Vsakega člo-
 veka, prišedšega skozi ta les, je prijel, obropal ga in napósled ubil.
 Zdaj stopita tudi gospod Bog in sveti Peter v šumo. Kurent ju je
 že od daleč zagledal in jima šel naproti. Zdaj se pak nad njima
 10 tako glasno zadere, kakor da bi bil pritulil vihar in da je vse
 drevice strepetalo, ter zakriči: „Vse mi dajta, kar imata.“ Bog pa
 reče Petru: „Vrzi ná-nj vojko.“ Peter to hitro učini, in iz roparja
 postane hipoma junec, ktereга žene potém sveti Peter seboj. Nató pri-
 dejo v drugo vas. Tu gredó k nekemu nagornjaku in Gospod mu
 15 ponudi junca celó zastonj. Nagornjak ga vzame vesel, in Bog mu
 reče: „Za sedem let prideva po junca; v tem času ga pa ti ne
 smeš ne oddati, niti býti, niti zaklati. Če bodeš to sedem let iz-
 polnjeval, tedaj bode vse jako rodilo, in sedmo leto bode tako ro-
 dovitno, kakoršne letine še svet videl ni. Na pust prideva po junca.“

Vse se je tako zgodilo, kakor je rekel gospod Bog. Vsako
 20 leto je bilo jako rodovitno. Toliko je bilo vsega, da so s sveta pre-
 minili siromaki in penezi, kajti ljudje so dajali vse zastonj. Po celi
 vasi znali so povest o juncu, ki je bil kriv, da so prišle tako dobre
 letine. Sedmo leto pa so se zbrali vsi po nedeljsko oblečeni in so
 gonili junca po vasi ter delali vsakovrstne šale in norčije. Bog in
 25 sveti Peter sta réš na ta dan prišla. Gospod reče vsem, ki so bili
 okoli junca: „Takošnih let ne bode nikoli več; spominjajte se jih
 sploh na današnji dan.“ Nató sta peljala junca seboj in sta šla
 naprej. Izven vasi pa velí Gospod svetemu Petru, naj vzame juncu
 vojko raz vratú. Jedva je Peter to storil, izpremeni se junec v
 30 človeka. Kurent poklekne nató pred Boga ter ga milo prosi od-
 puščjenja. Gospod mu odpustí, Kurent pa gre v neki neznan kraj
 daleč prek morja in tam je spokorjeno živel do smrti. Na isti
 dan so začeli ljudje norčije uganjati, in ta navada je še ostala do zdaj.

39. Školástika.

(Národna pesen.)

Prelepo hčer 'ma stotnica,
 Tej hčer' je imé Školástika;
 Živela ona je lepó,
 U varstvo dala se Bogú.

K' je zvedel turški car za njo, 5
 Jo hoče vzeti za ženó.
 Hití jej drobni list pisat',
 Do nje v Ljubljano ga poslat'.

- Ko pismo to prebrala je,
 Je milo zajokala se;
 Očetu stotniku ga dá,
 Kaj on za pravo zdaj spozná.
 Ko on, kar pismo pravi, zvé,
 Uderejo se mu solzé.
 15 Podá ga ženi stotnici
 Kaj ona vé zdaj svet'vati.
 Ko list gospá prebrala je,
 Sladké je posmejala se:
 „Kakó bo vendar to lepó,
 20 Saj lepše bit' bi ne mogló!
- Jaz bom ljubljanska stotnica,
 Ti bodeš turška carinja.“ —
 Turčín' drobnó po njo driécé,
 Lih kakor ptice v zrak' leté.
 Školástika gre v kamrico, 25
 Aj v kámrico ti vso svetló —
 K podób' Marije matere.
 Meglà se gosta st'ri krog nje,
 Veliko prišlo angeljev,
 Školástike prijateljev; 30
 Oní vzmó Školástiko,
 Turčíní prazni v stran gredó.

40. Razbojnik.

(Národna pesen.)

- Marija je po svetu šla
 Sè svojim sinom Jezusom
 In svojim možem Jožefom.
 Prišla je noter v črn gozd,
 5 Nobéne hiše bliz' ni b'lo
 Kakor sama razbojniška.
 Razbójnica na prag' stoji,
 En šop ključev v rokah drži.
 Marija jo ogovori,
 10 Takó jej pravi, govori:
 „Oj, prénočite nas nocój.“
 Razbójnica odgovori:
 „Kakó vas bom prenóčila?
 Imám moža razbojnika,
 15 Ki n'kól' ne pride trezen dám.“
 Marija prav' in govori:
 „Prisèl bo trezen in kroták
 Da še ni bil nikoli tak.“
 Razbójnica še govori:
 20 „Jaz pa še enó dete 'mam,
 Ki je že staro sedem let,
 Oj sedem let, osmega pol,
 Pa ga še nisem slišala,
 Da bi kdaj spregovorilo,
 25 Pa tud' ga nisem videla,
- Da bi že kaj sprehodilo.“
 Še mati komaj 'zgovori,
 Že dete óči prot' hití.
 Prav' óči: „Óča, brž pojd'tè,
 Domá 'mamò lepé gosti: 30
 Marijo s sinom Jezusom
 In s svojim možem Jožefom.“
 Očá domú hitro letí,
 Takó mi pravi, govori:
 „Kogá je to, kakó je to, 35
 Da je pod streho tak' svetlo,
 Kakor bi s'jala solнца tri,
 Pa še enéga sam'ga ni?“
 Žená mu pravi, govori:
 „Dobili smo lepé gostí: 40
 Marijo s sinom Jezusom
 In s svojim možem Jožefom.“
 Razbójnik pravi, govori:
 „U hišo dol naj pridejo,
 45 Za mizo naj se vsedejo.“
 In Kristus z njim spregovori,
 Mu svojo milost podeli.
 Razbójnik vse vse zapustí
 In pa za Jezusom hití.

41. Pripovedka o Edipu v slovanski obleki.

Strašna osoda Edipova, o kateri je peval že „oče“ Homer in ki so jo prikazivali mojstri tragičnega pesništva grškega, ni propadla z narodom, ki nam je stvaril uzore še dandanes veljavne. Ko so se razcvetle vednosti v srednjem veku in je Evropa začela gojiti stara 5 klasična jezika, nastopile so tudi stare pravljice pot okoli zemlje. Pripovedovali so si rodovi o starih grških junakih ter začeli rabiti starino grško v kristjanskem smislu. Tedaj so širili posebno oni, ki so se bili seznanili s starimi klasiki, tudi pravljico o Edipu, popravljeno, kakor so mislili. Narod je pa zapazil čitajóč, da hrani 10 tudi v svojih bajkah mnogo jednakega in sličnega, in ravno óno, kar so novega širili učenjaki, bilo mu je povod, da svojega ni pozabil, ampak da je je sem ter tja morda zasukal nekoliko drugače.

Razločevati moramo torej v pravljicah te vrste dvoje pripovedek. One, ki so se rodile iz stare grške, predrugačene v kristjanskem smislu, in prvotne slovanske, ki kažejo sorodnost, o katerih pa ne moremo in ne smemo soditi, da bi bile gol posnetek grške priče, ampak one nam kažejo le sorodnost v duševnem razvoju narodov slovanskih in grškega, kakor nam jo kaže jezik, obraz in celo teló. Pravljicam prve vrste smemo prištevati slovensko narodno pripovedko s Tolminskega.

Judež Iškarijot.

Judeža Iškarijota stariši so vedeli, da bode njih sin izveličarja izdal. Zató so ga deli hitro po rojstvu v škatlico in spustili v vodo. Voda ga je pa zanesla na mlinski jez. Mlinar pogleda, vidéč že dolgo časa plavati škatlico po vodi, in zagleda v njej otroka. Judež je 25 rasel z mlinarjevim dečkom in po otročeje sta se igrala. Mlinarjev mu je pa utikal večkrat v oči, da so ga našli. Judež se razjezi in ga ubije. Zató ga zapodi mlinar od hiše. Iškarijot se odpravi k prav bogatemu gospodu in prosi službe. Ta ga vzame za stražnika svojega polja. Pri istem gospodu služila sta pa tudi Judežev oče 30 in mati. Sevéda Judež tega ni vedel. Oče je bil za vrtnarja in imel je navado sadje krasti. Zató ga Judež nekdam pri tatvini zasači in ga ustrelí.

Žena vrtnarjeva žaluje po svojem možu. Gospod jo pa tolaži, rekóč: „Saj te bo stražnik moj vzal in redil.“ Tako sta se v 35 kratkem poročila. Na dan poroke pa vpraša žena svojega zaročenca,

kdo in od kod je. Judež jej pové vse, kakor je slišal od mlinarja. Ona se prestraši in zavpije: „O saj si ravno ti moj sin!“ Prestrašen zapusti Judež svojo mater in gre k proroku Kristusu, o katerem je slišal mnogo praviti. Judež mu pové vse svoje grehe in ga prosi, naj ga vzame za svojega učenca. Nekoliko časa je bil Kristusu 40 povšeči in ljub, ali pozneje se ga je polastila lakomnost, in zató je izdal svojega učenika in Boga.

Ta pripovedka je popolnoma slična oni, ktero pripoveduje Jakob a Voragine v svoji knjigi „Legenda aurea“, le da pripluje po njem škatlica na otok „Skariot“, po katerem ga imenujejo Juda Iska- 45 rijota. Po tej knjigi razširila se je ta pripovedka po celi Evropi; staročeska pesen jo peva, poznajo jo tudi Rusi, kjer jo je zabeležil Kostomarov. Tem jednake so tudi druge legende o mučenikih, ktere je preganjala osoda, na pr. o sv. Gregoriju na Kamnu, bolgarska o Pavlu, kralju cezarejskem, o sv. Albanu itd. 50

Pripovedkam druge vrste, izvirnim slovanskim, ki so starim slične, moramo pa pripisovati srbsko o Nahodu Simeunu (Simeonu najdencu) v narodnih pesnih Vukovih: V Janji porodi carjeva hči dete. Ali mati ga ne more negovati, zavije mu v plenice „knjige i košulje“, dene ga v tružico in ga vrže v morje. Patrijarh Sava 55 na Sveti gori (Athos) najde tružico in odnese dete k „Vilindari cerkvi“, krsti ga in mu dá ime „Nahod Simeun“. Maleček odraste, duh njegov kaže lepó nadarjenost in telo njegovo se razvija, da se čudi vse. Druga pesen pravi o njem:

Kad je bila čedu godinica,	60
Kolik' drugo od tri godinice	
Kad je bilo od dvanaest ljeta,	
Kolik' drugo od dvadest godina.	
Čudno Simo knjigu izučio,	
Ne boji se djaka nijednoga,	65
Ni svojega starca igumana.	

Ko doraste dete, pravi naša pesen dalje, do „dobra konja i svetla oružja“, pové mu Sava, kako ga je našel, dá mu „knjige i košulje“ ter ga pošlje po svetu, naj si išče svojih roditeljev.

Mladeneč se odpravi na pot, hodi iz mesta v mesto in pride 70 tudi do „Janja grada“.

V Janji je bil kralj umrl; pokopali so ga, in vdova je ostala sama. Od vseh krajev prihajali so boljari, da jo snubijo. Carica pa ni hotela sama odločiti, temveč povabi vseh šestdeset junakov snubačev in jim reče: „Iz hiše bom vrgla med vas pozlačeno ja- 75 bolko; kdor jo ugrabi, njemu hočem biti verna žena.“ Tako se

zgodí; ravno pa pride Simeon med snubače, ujame jabolko in se poroči z gospó.

Čez tri tedne odide mladi mož na lov, žena ostane sama domá 80 in najde „knjige i košulje“. Ustraši se, spozna svojega moža. Solzami v očeh poslovi se revež od plakajoče matere, gre naravnost k Vilindari cerkvi, pade Savi pred kolena in mu toži svojo osodo. Ta mu pa odgovori, da ga more oprostiti le s pogojem, da sezida stolp iz kamna, da ga zapre vá-nj in vrže ključe v morje. Kedar 85 pridejo ključi iz morja, onda bode oproščen od greha. Kakor govoril, tako storil. Čez trideset let ujamejo ribiči ribo zlatopero ter jo poklonijo patrijarhu. Sava jo razpara in najde ključe v njej. Spominvši se Simeona, odpre vrata in najde reveža mrtvega, ali tudi vsa znamenja, da je svetnik. Z veliko svečanostjo pokopljejo svetnika v 90 Vilindari cerkvi.

Fr. Hubad.

Balade in romance.

42. Narodna pesen — zrcalo narodnega života.

Slovenec ima bistro pamet in mehko, občutljivo srce. Prva mu je zvesta pomočnica, da opaža vsakovrstne dogodbe, ki se godé po široširnem svetu, in si je dobro zapamti, srce pa izvaja iz njega globoka in nežna čuvstva o vsem, kar ga zanima. Slovenci torej 5 radi prepevajo z drugimi Slovani vred. Ni ga lahko najti naroda, ki bi s tako živahnostjo razodeval v pesnih vse svoje življenje nortranje in zvunanje, kakor so Slovani in med njimi vzlasti Slovenci. V pesnih molili so v starodavnih vekih pogaustva naši pradedje bogove; narodna pesen doni po hramih božjih dandanes v čast in 10 slavo jedinemu Bogu ter povzdiguje gorečnost vernega ljudstva; junaška pesen, balada in romance pričajo o hrabrosti prvoboriteljev slovenskih v ljutih bojih, ki so je bili proti krvoločnemu sovražniku kristjanstva; domača pesmica pa, ki se razlega po gorah in dolinah, koder prebiva rod slovenski, spremlja nas na polje k trudapolnemu 15 delu in nas razveseljuje pri pošteni veselici.

Narodna pesen je ona nežna in priprosta pesen, katero narod že od nekdanjih, od neizvestnih časov prepeva, na pamet zna in o katerih ne vé, kdo jih je zložil. Narodnim pesnim se že tako rekóč na čelu poznava, da jih niso zložili učeni ljudje, temveč da so nastale sredi priprostega naroda. One niso zavite in meglene po vsebini 20 in obliki, ampak lahko razumljive in Slovincu kakor domače. Kdor pesmico le dvakrat sliši, zna jo že skoro. One so nežne liki lepo dišeče rožice, ki raste same od sebe na zeleni trati zemlje slovenske, a one so tudi živahne in krepke, kakor rod, ki jih prepeva. V teh pesnih živi vse in se giblje, govori vse in odgovarja, ne samo ljudje 25 med seboj, temveč tudi vse druge stvari na zemlji.

Malokteri tako majhen narodič ima toliko in večinoma tako mišnih in jedernatih popevk, kakor ravno Slovenci. Lepih družbinskih pesmic, tikajočih se družbe sploh ali raznih stanov, tužnih žalostink, zdaj veselih, upajočih ali celó bridkih in žalostnih pesnij o ljubezni 30 nahajaš na stotine in stotine. Narodna pesen je torej pravo in pristno zrcalo narodnega života slovenskega.

Stari Slovenci so bili v predkristjanski dobi pogani. V davnih, silno davnih časih, ko so še temni gozdje in lesovi pokrivali naše ravnine in planine, naselili so se bili Slovenci po istih pokrajinah, 35 kjer še sedaj prebivajo. Ker so veja velikanskega debla arjo-evropskega, molili so tudi prirodne prikazni in njene moči ter si je predstavljali v človeških podobah. Izvir vsega dobrega bil jim je Svetovit ali bog svetlobe, začetek vsega zla pa Črnbog ali Črt. Razven teh častili so še Triglava, vladarja nebes, zemlje in podzemlja; Peruna, 40 oblastnika groma in bliska; Živo, boginjo ljubezni in rodovitnosti; Moro ali Moreno, Kurenta, vile, rojenice in druga posebljena bitja prirodnih sil. Molili so je v prosti naravi po gorcih pod lipo cvetóčo ter jim razne prirodne plodove darovali. V istih časih, ko so naši pradedje uživali še dneve zlate svobode, ko je starešina bil družini 45 duhovnik in ob enem tudi sodnik, bila je lipa našim prednikom najsvetejše in najdražje drevo. Pod lipo je starešina zmrakoma prinašal žrtvo bogovom varuhom, pod lipo so praznovali stari Slovenci svoje godove, pod lipo so se shajali občinski zbori in dajali zakone; tú so se navduševali junaški mladenči, odhajajoči v boj za 50 drago domovino. Zató še živi dandanes lipa v narodnih pesnih, in pogostoma se one začenjajo s stereotipno kitico: „Stoji, stoji tam lipica“. Fant se pogovarja z lipico, vpraša jo: „Kaj mi lipica precvetuješ, ker mi sadja ne neseš?“ Kralj Matjaž najde Alenčico plešočo pod lipo.

Iz poganskega verstva prestopile so v narodno pesništvo rojenice in vile, katerim po Koroškem „žalik-žene“ pravijo. Kar so bile starim Grkom dryade, nereide, oreiade, Rimljanom pa nymfe, ta bitja imenovali so Slovenci vile. Na pogansko vero spominjajo nas vse pesni o povodnjem možu in o Kurentu. Isto tako so ostanki poganskih nazorov spomini do mythične dežele Indije, „kjer nikoli sneg ne pade in nikoli dež ne gre“. Srečna je ta dežela, kakoršno so si jo domišljevali stari narodi v podobi zlatega veka; v nemških pravljicah se jej pravi „Schlaraffenland“. Na predkristjanske praznike nanašajo se trije narodni prazniki, ki se opevajo v narodnih (obrednih) pesnih, namreč čas najkrajčjega dneva (kolednice), pomladanski dnevi (šentjurjeva) in kres, ob katerem sije solnce naj-sijajnejše. Mythičnega pomena so tudi vse one pesni, v katerih otme junak ali junaški kraljič lepo devo iz sovražnih sil. Take pesni so:

70 Kraljič prijezdi po devojko kresnico, kralj Matjaž reši svojo ženo Alenčico, vojak reši ribniško Jerico iz turške sužnosti. Junak je solnce, devojka pa pomladanska zemlja, probujena po solnčnih žarkih iz zimske otrplosti na novo pomlajeno življenje.

Vendar praočetje Slovencev niso tavalili za vselej v temi vere poganske. Zaszvetila jim je luč svete vere iz Ogleja in od Solnega grada. Vera jim je bila odslej najdražja svetinja, katero so hranili in branili, za katero so prelivali kri na brezštevilnih bojiščih. Z vero vred pa se je izpremenila narodna pesen. Namesto poganskih obrednic prepevale so se svete pesni pobožnih kristjanov v čast jedinemu Bogu. Tudi te cerkvene pesni pripadajo k narodnim. One so lahko razumljive, kajti pel jih je in jih še poje v mnogih krajih ves narod, moški in ženske. Cerkevne pesni se delé v dve skupini: v cerkvenolirske, ki se pojó pri službi božji, in cerkveno-epske ali legende. Prosti narod ni prejšnjih bogov hitro pozabil; zatorej je marsikaj iz poganskih nazorov vpletel v slične povesti kristjanskega značaja.

85 Pesen o srečni deželi Indiji je zvezana z legendo: „Učenci razposlani“. Največ legend poje se o devici Mariji.

Narodna pesen je pa tudi zvesta spremljevalka važnejših dogodob. Od trinajstega veka do današnjih časov bivali so Slovenci pod slavnim žezlom habsburškim, udeleževali so se vseh bojov za domovino. Najslavnejša doba Slovencev pa so časi turških vojská, v katerih so večkrat čisto samostojno postopali. Ne samo pod zastavami avstrijskih poveljnikov, temveč tudi pod vodstvom svojih vitezov, kakor so bili Kacijanar, viteza Turjaška Andrej in Herbart,

95 Thurn, Lenkovič, Ravbar in drugi, borili so se v ljutih bojih proti

nevernikom. Nalogo, ki je pripadala Jugoslovanom, evropsko kulturo rešiti pogina pretečega jej od azijskih kopit, pomagali so tudi Slovenci v največjo svojo slavo in čast reševati. Slovenske dežele, vzlasti Štajerska in Kranjska so bile vsled geografske lege izpostavljene napadom bosenskih begov. Zatorej so utrjevali mesta, gradove, 100 cerkve in zidali tabore, v katerih so se branili turških naskokov. Po gorah bili so pripravljene kresovi, kojih plamteči zublji so daleč po deželi oznanjevali, da se bliža Turčin, ter klicali hrabre Slovence na boj. Ti časi so junaška doba Slovencev. Iz nje je največ pesniških spominov ohranjenih, v njej se je razvilo viteško življenje 105 in mišljenje narodovo, ona je podala samostalnemu narodnemu pesništvu največ motivov. Osebe, kojih junaštvo se opeva, vzete so ali izmed domačih poveljnikov in vitezov, pogostoma pa iz zgodovine jugoslovanske. Turški boji so zjediniili večkrat Slovence in Jugoslovane v jedno celoto. Iz bojev ob Savi in Kolpi prinesli so 110 Slovenci sebój podobo najslavnejšega srbskega junaka, kraljeviča Marka, in ga opevali v svojih pesnih; koroška pesen ga zove „knez Marko“.

Njega nadkriljuje v Slovencih kralj Matjaž. V pesnih opeva-jočih njegova dela spojeni ste dve različni snovi. Kar je zgodovinskih spominkov, nanašajo se ali na ogerskega kralja Matija Korvina in očeta mu slavnega krotitelja Turkov, Hunyada, ali na celjske grofe. Ko so ropali Turki po lepi zemlji slovenski, gledali so njih poveljniki tudi na to, da so odvajali sebój v sužnost mladih krepkih fantov in deklet; prve so uvrščevali v janičarske čete, druge pa 120 so služile turškim velikašem. Le malokomur se je posrečilo uiti strašni osodi ter dospeti nazaj v milo domovino. Jedna taka dogodba se je pripetila v Rožu na Koroškem in opevala v dolgi pesni, ki pa je sedaj že v pravljico razdrta (Miklova Zala). Večkrat so pogumni vojaki rešili ujeta dekleta iz turških sil in jih privedli domú. 125 Izmed posameznih važnih dogodkov živita v narodni pesni dva: Boj pred Siskom dne 19. junija l. 1593. v pesni „Raybar“ imenovani in bitka pod zidovi dunajskimi l. 1683. V turških bojih so napeli Slovenci vse svoje sile. Iz tega napora vzbudila se je junaška pesen in spremljevala viteške boritelje v krvavo vojno. Ko so se vrnili 130 mirni časi in niso več Turki strahovali naših pokrajin, začelo je tudi pojemati epsko pesništvo narodovo. Mimo kralja Matjaža in kneza Marka slavi se še Lavdon, zmagonosni naskakovalec Belega grada. Dasi je bilo pozneje marsikterih dogodkov, ki bi se bili dali porabiti v pesnih, na pr. protireformacija, kmetski upor, francoske 135

vojske, zasedanje laških dežel, vendar o vseh teh dogodbah narodna pesen ali čisto molči ali podaje le slabotnih spominov. O kmetskem uporu za „staro pravdo“ poroča samo jedna nemška pesen s slovenskim refrênom: „Le vkup, le vkup uboga gmajna“.

- 140 Ko je habsburška rodovina pod Karolom V. zasedla španski prestol, stopila je španska dežela v tesnejšo zvezo in dotiko z Avstrijo. Na iste čase spominjajo pesni, v katerih se omenja španska kraljevina in njena kraljica, boben španskega kralja in slavnoznan romarska cerkev sv. Jakoba komposteljskega. Tudi vest o strašnem potresu
145 lissabonskem dne 1. novembra l. 1755. došla je v naše pokrajine ter našla svojega pevca. Ker so se avstrijski cesarji, vzlasti Maksimilijan pogostoma bojevali z Benečani, poroča pesen o benečanskem taboru in o „svetega Marka visokem zvoniku“. Spomini do Francozov pa so jako redki. Francozje niso ostajali dolgo časa v naših
150 pokrajinah; ilirska kraljevina, oživiljena po Napoleonu, trajala je samo štiri leta. V mnogih krajih pa se je prosto ljudstvo rado spominjalo francoskega zasedanja, katero je na mah odpravilo mnogo zastarelih postav in naredeb. Bojev proti Francozom ni se več udeleževal skupno ves narod slovenski kakor proti Turkom. Razven
155 tega pa je pesmotvorna moč naroda že močno oslabela, in konec minolega stoletja je tudi konec epskega pesništva v našem narodu. To se jasno vidi iz onih pesnij novejšega časa, ko so bili slovenski polki stalno nameščeni po laških pokrajinah. Viteški general Radecky in njegove slavne zmage so vsebina tem pesnim. Vendar kaka je
160 razlika med njimi ter staro balado in junaško pesnijo iz turških bojev!

V narodni pesni zrcali se konečno i domače življenje slovenskega naroda. Iz epskih pesnij, izvirajočih iz dobe turških bojev, dadó se na drobno posneti vse razmere po gradovih tedanjih vitezov junakov. V „belem gradu“ zapovedujeta žlahtni gospod in žlahtna
165 gospa mnogobrojni družini; cela truma poslov streže in služi njunim željam. Kuhar, kuharica, hlevár, paž, mojškra, upravnik, upravnica, ki gospodari na bližnji pristavi, skrbeli so za telesni blagor žlahtnega gospoda; kratkočasil pa ju je dvorski Pavliha ali grajski norec z raznimi burkami in pravljicami o tujih deželah, ktere je bil pre-
170 hodil. Boj proti nevernikom bila je dolgo let vitezov glavna naloga; kar je ostajalo časa, potratili so ga na lovu ali z viteškimi igrami, takozvanimi turnirji. To je podlaga znani pesni o dvoboju Pegama in Lambergarja.

Lepo uči narodna pesen, koliko čislajo Slovenci kumstvo in
175 žlahto sploh. Ljudje so si tako dolgo žlahta, da že ne vedó, po

čem in kako. Neznani človek prištevajo se v žlahto oni hiši, kjer služi ali prebiva. Človeka, ki nima žlahte, imajo za siromaka, nevrednega, da se ga usmiliš. To misel predstavlja prav živo legenda: „Dva popotnika“.

Marija je po polju prangala,	180
Srečata jo dva popotnika.	
Kaj je rekla roža Marija:	
„Oj kam še vidva pojdetaj?“	
„Midva greva v mesto Jeruzalem,	
Bova Jezusu strike spletala.“	185
Kaj je rekla roža Marija:	
„Lepo vaju prosim, popotnika,	
Ne spletajta strike preostre,	
Da bo Jezus laže trpel je.“	
„Kaj je nama za Jezusa,	190
Saj Jezus nama žlahta ni;	
Saj nima bratov, sester nič,	
Da bi se Jezus smilil jim.	
Saj še vsaki človek žlahto ima,	
Samo Jezus in Marija je nimata.“	195

O roditeljih govori narodna pesen vselej spoštljivo in stara balada poroča:

Lepsih rož na svetu ni,
Ko so ljubi stariši.

Isto tako podaja narodna pesen mnogo zgledov, kako iskreno 200 in srčno se ljubijo bratje in sestre med seboj. Mlada kraljeva hči je padla v oblast Jelengarju, krvoločnemu morilecu; v smrtni nevarnosti kliče brateca na pomoč, ki lovi po gozdu:

Bratec je zaslišal to,
Hitro je k pomoči šel
In obesil Jelengarja. 205

A tudi sestra se maščuje nad sovražnikom, ki jej je umoril brata. Turki so ubili Gregca. Kaj stori njegova sestra Alenčica? Obleče se v tako obleko, kakoršno je nosil brat Gregec, vzame svetlo sabljico, zasede bistrega konjiča in dirja kot ptica v turške 210 šotore; tam seka Turčine še huje od brata, da padajo ko snopovi za ženjicami. Zarés izvrsten zgled ženskega junaštva! Kar si pripoveduje ljudstvo o desetem bratu in o desetnici, nahaja se tudi v narodni pesni. Kdor je rojen kot deseti brat ali desetnica, ta mora iti od doma in pobijati se križem sveta. Ljudstvo je pripisovalo 215 takim nesrečnežem, da so čarovniki, da znajo prorokovati, in še marsikaj drugih čudnih darov. Mačeha je v slovenskih pesnih taka, kakoršna po drugod, namreč huda. Kdo bi ne poznal lepe narodne pesni:

Vstani, vstani Jerica,
Vstani, ženi vole past itd.,

220

ktera tako milo vse nadloge našteva, koje mora prenašati uboga pastorka od svoje mačehe. Mačeha ima celó moč, da je zaklela pastorki; oni ste postali jelenki ter letali po grmovju, dokler ni prišel mlad lovec, ki ju je rešil začarane podobe.

225

Kolikor ljubezen do roditeljev, bratov in sester in do žlahte sploh, toliko kaže narodna pesen slovenskega ljudstva i ljubav do domovine. To se vidi iz onih pesnij, kterim je vsebina slovó. Milo je človeku pri srcu, ko sliši fante poslavljajoče se od doma prepevati:

230

Farni zvonovi prav milo pojó,
Jaz jemljem od doma, od fantov slovó,
Jaz jemljem slovó,
Da nikoli tako,
Nazaj me nikol' več ne bo.

Narodne pesni iz starih časov hranijo marsikako prazno vero, 235 kterih je dosti v ljudstvu razširjenih. Poročajo, da so copernice; sanjam pripisujejo posebno pomembo; omenja se „koren lečén“, ki ima moč, da stori človeka za nekaj časa mrtvega.

Mnogo pesnij iz novejšje dobe nanaša se na razne stanove slovenskega ljudstva. Slovenci so većinoma poljedelci; zató je največ 240 takih pesnij o kmetu in kmetskem življenju. Kmet opeva letne čase, vzlasti pomlad, kedar zima odhaja, leto prihaja. Mladoletje probudi otrpnelo zemljo na novo življenje, ptice te ljubljenske slovenskega kmeta prileté, njihovega petja glas razlega se po polju in logu, lastovka in žvrgoleči škranček vzbujata kmeta, kukovica in kos 245 mu oznanjujeta „ljubo vigréd“. Iz teh kakor tudi iz vseh drugih pesnij kaže se nežna ljubezen do narave in do vsega, kar se nahaja v prirodi. Dekleta se šetajo po vrtecu, ki se okoli hiše razprostira; v njem rastó razne rožice in cvetlice, z njimi se deklica pogovarja; lipa pred domačo hišo ali sredi vasi je še vedno sveto drevo, jablan 250 je simbol ljubezni.

Kmet se zadovoljuje s svojim stanom, dasi mu prizadeva mnogo truda in težav. Delavni kmet zabavlja znancem pijancem, ker zapravljajo trdo prislužene novce. Prevzetija, razkošnost in zapravljivost kmetov, reve in težave kmetskega stanú so priljubljeni 255 predmeti takovim pesnim. Izmed drugih stanov nahaja se pastir, lovec, voznik v tistih krajih, kjer so vozarili, kakor na Zili, prav čestokrat pa vojak v narodnih pesnih. Vojaške razmere so bile v letih pred 1845 drugačne od sedanjih; služili so 14 let brez daljšega

dopusta navadno v oddaljenih tujih krajih; bogataši so se mogli odkupiti vojaški dolžnosti, koja je torej nadlegovala le prosto ljudstvo. 260 V pesnih tikajočih se vojaščine nadvladate dve najvažnejši točki, slovó od doma in boj s sovražnikom.

Po nekterih krajih slovenskega ozemlja raste vinska trta. Slovenec je dobrovoljec, raduje se v prijateljski družbi in čišla pošteno veselico. Tem večja pa je njegova radost, kedar je obrodila 265 trta obilo sadú po vinogradih; tedaj se razlegajo pesmice v proslavljenje sladke vinske kapljice:

Na svetu lepše rožice ni,
Kakor je vinska trta,
Po zimi spi, 270
Po letu cveti,
V jesen nam vince daje.

Take veselice poštenega značaja so svatbe. Svatbene pesni so ali resnega pomena, njih vsebina razne šege, ki so pri ženitovanju v navadi, ali šaljive, kakoršna je občeznana ptičja svatba. 275 Mnoge narodne pesni opevajo ljubezen in zakonsko življenje v Slovincih, in sploh ni ga najti večjega dogodka v zasebnem življenju našega ljudstva, ki bi ne nahajal svoj odmev v narodni pesni. Za spoznavanje slovenskega ljudstva so torej narodne pesni največje važnosti. Iz njih se vidi vse javno in domače življenje naših pred- 280 nikov. Narodna pesen je zrelo narodnega života.

J. Scheinigg.

43. D e s e t n i c a.

(Národna pesen.)

	Stoji, stoji beli grad,	Kedar jej mati kruha dajala,	
	V belem gradu gospod mlad,	Bridko se je vselej jokala.	15
	Gospod mlad, mlada gospá.	„Kaj vas vprašam, mati mojâ!	
	Imata devet belih gradov,	Zakaj se vselej jokate,	
5	Devet gradov, devet hčeri.	Kedar mi kruha dajete?“	
	Po belem gradu hodita,	„Kaj bi se ti ne jokala,	
	Za bele roke se vodita	Ki boš morala v desetino it’!“	20
	In lepo Boga prosita,	„Tiho, tiho, mati mojâ!	
	Da bi Bog njima porod dal,	Morda pojde kaka druga.“	
10	Dal porod sinka majhnega.		
	Bog jima je porod dal,	Kedar je bila stara sedem let,	
	Dal hčerko njima majheno,	Ptičica na okno prileti,	
	Tej bilo imé Marjetica.	Zlat prstan v kljunčeku drži:	25

„Peci, peci povančico, popotnico
Ino prstan noter deni ;
Na deset koscev jo razreži :
Kteri bo ta prstan prišel,
30 Tista bo morala v desetino it'!“

Marjetica prvič vgriznila,
Precej je v prstan vgriznila.
Ona culico navezala,
Od grada se pobirala.
35 Sleče si obleko svilenó,
Obleče si raztrgano.

„Bog vas obvari, mati mojà !
Zdaj bom morala v desetino it' ;
Bog vas obvari, devet sestric !
40 Zdaj bom morala v desetino it' ;
Bog te obvari, beli grad !
Saj te več videla ne bom !“

Vsi so jo nazaj klicali :
„Pojdi nazaj, desetnica !
45 Bomo dali staršo hčerko,
Ki je že pri vsej pameti.“ — — —

V gozdu jo temna noč zatnè.
Pod prvo drevo je prišla :
„Nocój bom tu prenoč'vala.“
50 Drevo jej tako govori :
„Pojdi spod mene, desetnica !
Nocój bo strašno treskalo ;
Kedar bo prvič tresčilo,
Bo precej v mene tresčilo.“
55 Pod drugo je drevo prišla :
„Nocój bom tu prenoč'vala.“
Drevo jej tako govori :

„Pojdi spod mene, desetnica !
Nocój hudó bo treskalo ;
Kedar bo drugič tresčilo,
60 Bo precej v mene tresčilo.“
Pod tretje drevo je prišla :

„Nocój bom tu prenoč'vala.“
Drevo jej tako govori :
„Le mirno, desetnica, tu zaspí ;
65 Tu se ti nič hudega bati ni.“

Črez sedem let je nazaj prišla,
V dom svoj, vél'ki beli grad.
„Kaj vas prosim, zlahtna gospá,
70 Prenočíte me do dne belega!“

„Jaz te ne morem prenočit',
Jaz bom gost'vala devet hčeri ;
Le pojdi, pojdi v božjem imen',
Jaz te ne morem prenočit'!““
75 „Prenočíte me, zlahtna gospá !
Da bom tudi jaz videla,
Kako jih boste gost'vali!“

„Le pojdi, pojdi v božjem imen',
Jaz te ne morem prenočit'.““

Desetnica se zabrní,
80 Krvavo solzo potočí :

„Bog vas obvari, mati mojà !
Bog vas obvari, devet sestrá !
Bog te obvari, beli grad !
Saj sem te sirota videla,
85 Raztrgana, razmršena !“

„Nazaj, nazaj Marjetica !““
„Jaz nikdar več nazaj ne grem.“
Mati na tla pade, omedli,
Pri tej priči dušico spusti !
90

44. Rožlin in Verjanko.

(Národna pesen.)

„Kak' hoče bit' ? kaj hoč'va st'rit' ?
Ti si premlad se oženit',
Jaz sem prestara se možit'.“
„Le, mati, omožite se,
5 Vzemíte, kogar hočete ;

Le hudega Rožlina ne,
Ki vél'ki moj sovražnik je ;
Je bratca in očeta vbil,
In komaj sem mu jaz ušel.““

- 10 Al' mati nič ni marala,
Rožlina vzela hudega,
Verjankov'ga sovražnika.
Zvečer z njim grede v hrambo spat ;
Verjanko gre pod okno stat.
- 15 Je v hrambi govorila mat' :
„O škoda, škoda za blago,
Ko zdaj se razdelilo bo!
Kaj pravim tebi, ljubi mož!
Tam v črni gori, v temni goš'
- 20 Studen'c pod bukvo videl boš.
Ti rečem se za bukvo skrit',
Verjankota skrivaj vmorit'.
Se jutre bolno bom storila,
In k sinu rekla, govorila,
- 25 Da boljše meni prej ne bo,
Da pila mrzlo bom vodó,
Ki v črni gori se dobó.
Sin me je vbogal vselej rad,
K studencu hočem ga poslat'.“
- 30 Pretiho gre Verjanko v stran,
Besede njene v src' ohran'.
Ko je prišel spet beli dan,
Verjanko k mater' v hrambo gre,
In reče jej besede te :
- 35 „Kaj pravim, ljuba mati vi!
Visoko solnce že stoji,
To vaša scer navada ni,
Da b' tako dolgo v post'li b'li.“
„Sin ljubi! bolna sem hudó!
Oh, boljše meni prej ne bo,
Da pila mrzlo bom vodó,
Ki v črni gori se dobó.“
- Sin vzel je v roke kanglico,
Pripasal si je sabljico,
Je djal na ramo pušico,
Po vodo šel pod bukviso,
„Kaj jemlješ ti orožje, sin!
Saj v črni gori ni zverin,
Z dežele zbežal je Turčin.“
- „Peroti ptičica imá,
Plavute ribica imá,
Junak z orožjem se obdá.“
- Verjanko gre pod bukviso,
V Rožlina sproži pušico,
Odpre mu žile s sabljico
In v svojo belo kanglico
Natoči vroče si krví;
Z njo k materi domú hití,
Besede take govori:
„Želeli piti sinovo,
Zdaj náte kri Rožlinovo!“
- 40
50
55
60

45. Lepa Vida.

(Národna pesen.)

- Lepa Vida je pri morju stala,
Tam na produ si plenice prala.
Črn zamor'c po sivem morju pride,
Barko vstavi, vpraša lepe Vide :
- 5 „Zakaj, Vida, nisi tak' rudeča,
Tak' rudeča nisi, tak' cveteča,
Kakor ti si prva leta bila?“
- Poslušala sem neumne svête ;
Omožila sem se, starca vzela,
Malokdaj sem, s'rotica, vesela!
Bolno dete cel' dan prejokuje,
Célo dolgo noč mož prekašljuje!“
- Črn zamor'c jej reče ino pravi:
„Če domá jim dobro ni, žrjavi
Se črez morje vzdignejo; ti z mano
Pojdi srčno si ozdravit rano.
- Kaj ti pravim, pó-te, Vida zala,
Je kraljica španska me poslala,
- 15
20

- Njej dojití mladega kraljiča,
Sinka njen'ga, mlad'ga cesariča.
- 25 Ga dojila boš ino zibala,
Pest'vala, mu post'ljo postiljala,
Da zaspí, mu pesni lepe pela,
Huj'ga dela tam ne boš imela.“
- V barko lepa Vida je stopila;
30 Al' ko sta od kraja odtegnila,
Ko je barka že po morju tekla,
Se zjokala Vida je in rekla:
„Oh sirota vboga, kaj sem st'rila!
Oh, komú sem jaz domá pustila
- 35 Dete svoje, sinka naboglen'ga,
Moža svoj'ga, z leti obložen'ga!“
- Ko pretekle so b'le tri nedelje,
Jo h kraljici črn' zamor'c pripelje.
Zgodaj lepa Vida je vstajála
- 40 Tam pri oknu solnce je čakala.
Potolažit' žalost neizrečeno
Poprašála solnce je rumeno:
„Solnce! žarki solnca! vi povejte,
Kaj moj sinek dela, bolno dete!“
- 45 „Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali?
Včeraj svečo rev'ci so držali,
In tvoj stari mož je šel od hiše,
Se po morju vozi, tebe išče,
Tebe išče in se grozno joka,
- 50 Od bridkosti njemu srce poka.“
- Ko na večer pride luna bleđa,
Lepa Vida spet pri oknu gleda;
- Da b' si srčno žalost ohladila,
Bledo luno je ogovorila:
„Luna! žarki lune! vi povejte, 55
Kaj moj sinek dela, bolno dete!“
„Kaj bi delal zdaj tvoj sinek mali?
Dan's so vbogo s'roto pokopali,
Ino oče tvoj je šel od hiše,
Se po morju vozi, tebe išče, 60
Tebe išče, se po tebi joka,
Od bridkosti njemu srce poka.“
- Vida lepa se zjokála hujje,
K njej kraljica pride, jo sprašuje:
„Kaj se tebi, Vida, je zgodilo, 65
Da tak' silno jokaš in tak' milo?“
Je kraljici rekla Vida zala:
„Kak' bi s'rota vboga ne jokála!
Ko pri oknu zlato sem posodo
Pomivála, mi je padla v vodo, 70
Je iz okna padla mi visoc'ga
Kup'ca zlata v dno morjá globoc'ga!“
Jo tolazi, reče jej kraljica:
„Jenjaj jokat' in močiti lica!
75 Drugo kup'co zlato bom kupila,
Te pri kralju bom izgovorila;
Id', kraljiča doji, moj'ga sina,
Da te mine tvoja bolečina!“
- Rés kraljica kup'co je kupila,
Rés pri kralju jo je 'zgovorila; 80
Vida vsak dan je pri oknu stala,
Se po sinku, oču, mož' jokála.

46. Mornar.

(Národna pesen.)

- Je lunica svetila
In ura polnoč bila.
Na bregu stal je mlad mornar,
Na brega stal je mlad čolnar,
- 5 V levici gosli mi drži,
Z desnico strune vbira
In pesen to prepeva,
Po morju da odmeva:
„Oj veter, veter ti nebá,
10 Oj veter, veter ti morjá,
- Ti veš za morja ceste vse,
Ti veš za steze zemlje vse,
Ne veš, kaj moje si želi srcé!
Oj morje, morje široko,
Oj morje, morje globoko, 15
Ti v sebi kriješ ribji trop,
Ti bodeš moj zeleni grob!
Oj ribe, ribice zlaté,
Ki v temnem morju plavate,
Ve boste mi pogrebniče, 20

- Da bi še koga druž'ga b'le!
Na bregu jablana stoji,
Na njo mornar upre oči,
In glasne gosli z javora
25 Jej vrže tja v zeleni vrh.
- Črez morje veter pridrvi,
Skoz jablane zeleni vrh šumi:
„Saj veter vem za ceste vse,
Za steze vse črez zemljo in morjé;
30 In tud' to vem, oj mlad mornar,
In tud' to vem, oj mlad čolnar,
Kaj tvoje si želi srcé!“
- O! brega čolu je odvez'val
In vá-nj mornar se je podal;
35 Po morju plava mlad' mornar,
Po morju plava mlad' čolnar.
Na morje veter zadrvi,
Mornarju v uho zašumi:
„Mornar, ná teh dišečih rož,
40 Da malo mi zadremal boš!“
In veter čolu naprej je gnal,
U čolnu je mornar zaspal.
- Črez morje veter zadrvi,
Skoz jablane zeleni vrh šumi,
45 Iz goslij glas se oglasi
In v svetlo noč se razleti:
„Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Ti hči bogat'ga Ceharja!
Po morju plava pisan čoln,
50 Je samih zlahtnih rožic poln.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Že kmalu bode beli dan
In mladi pride kavalir po te,
Kakor sta s'noč zmenila se.
55 Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Da iz teh lepih, zlahtnih rož
Svoj venec spletala si boš,
Prej kakor pride beli dan!“
- Vzbudila se je Jelvica,
60 Samà pri sebi vprašala:
„Al' drobne ptič'ce dan pojó,
Al' svatje pó-me že gredó?“
Iz post'lje Jel'ca vstajala,
Skoz okno je pogledala,
65 Na oknu je poslušala.
- Spet veter v gosli zašumi,
Iz goslij glas se oglasi
In strune milo mi pojó,
Bolj milo in še bolj sladkó:
„Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
70 Ti hči bogat'ga Ceharja!
Po morju plava pisan čoln,
Je samih zlahtnih rožic poln.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Že kmalu bode beli dan
75 In mladi pride kavalir po te,
Kakor sta s'noč zmenila se.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Da iz teh lepih, zlahtnih rož
Svoj venec spletala si boš,
80 Prej kakor pride beli dan!“
- Od okna Jel'ca vstajala
In mojskro svojo klicala:
„Ustajaj hitro, mojskra ti,
85 Poslušaj tó-le petje mi:
Al' drobne ptič'ce dan pojó,
Al' svatje pó-me že gredó?“
- „Dan drobne ptič'ce ne pojó
In svatje pó-te ne gredó;
90 Le veter piše črez morjé,
Od sebe daje glase té!“
- Spet veter v gosli zašumi,
Iz goslij glas se oglasi,
Bolj milo strune zdaj pojó,
Bolj milo in še bolj sladkó:
95 „Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Ti hči bogat'ga Ceharja!
Po morju plava pisan čoln,
Je samih zlahtnih rožic poln.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
100 Že kmalu bode beli dan
In mladi pride kavalir po te,
Kakor sta s'noč zmenila se.
Oj vstajaj, vstajaj Jelvica,
Da iz teh lepih, zlahtnih rož
105 Svoj venec spletala si boš,
Prej kakor pride beli dan!“
- Iz kamre zvabi Jelvico,
Iz dvora zvabi Jelvico

- 110 In k morju zvabi Jelvico,
Lepó mladó nevestico.
Stoji tik brega pisan čoln,
K' je samih žlahtnih rožic poln.
Še stopi Jel'ca v pisan čoln,
- 115 Od brega splava sred morjá.
Zdaj veter hujše zasumi,
Iz goslij glas se oglasi
In strune zadnjič zapojó,
Pa bolj trdó in bolj strašnó:
- 120 „Saj veter vem za ceste vse,
Za steze vse črez zemljo in morjé,
In tud' to vem, oj mlad mornar,
In tud' to vem, oj mlad čolnar,
Kaj tvoje si želi srcé!“
- „Ti morje, morje široko, 125
Ti morje, morje globoko,
Ti v sebi kriješ ribji trop,
Ti bodeš moj zeleni grob!
Ve ribe, ribice zlate,
Ki v temnem morju plavate, 130
Ve boste moje pogrebnice,
Moje — in moje Jelvice!“

47. Mlada Zora.

(Národna pesen.)

- Na lov mi pride kraljič mlad
Pod mlade Zore beli grad,
Oj beli grad, visoki grad.
Gor' v oknu Zora mi stoji,
- 5 Takó-le pravi, govori:
„O da b' te, lovec, zlodej vzél!
Kaj si loviti zajce jel,
Loviti zajce krog gradú?
Poberi ročno se domú!
- 10 Ne veš, da imam brata dva,
Obá lepa, obá mlada?
Obá risan'če ímata,
Da zajce sama streljata.“
- Jej pravi, reče mlad' kraljič:
15 „Men' zajci niso v číslu nič;
Le mlado Zoro bi rad vjel,
Bi rad na beli dom jó vzél.“
Nató se Zora nasmejí,
Kraljiču pravi, govori:
- 20 „Kakó me neki bodeš vjel,
Kakó na beli dom me vzél?
Ker nikdar iz gradú ne grem,
'Z gradú ne grem, 'z gradú ne smem,
Drugáč če k sveti maši grem;
- 25 Pa sami it' mi ne dadó,
Me vselej dobro var'vajo;
Pred mano mojšker gre devet,
Za mano hlapcev gre deset,
Na straneh gresta brata dva,
Obá lepa, obá mlada, 30
Obá risan'če ímata,
Da mene Zoro var'jeta;
Pavóv dvaunajst pa nad menó,
Peroti svetle zgrinjajo,
Mi hladno senco delajo. 35
Če bi me kraljič le rad vjel,
Če bi me kraljič le rad vzél,
Saj ímam jaz neznan korén,
Neznan koren, koren lečén,
Ki ga pod jezik položim, 40
Precéj zvečer hudó zbolim,
Zjutráj pa že mrtva ležim.
Kedar me v rakev ponesó,
V grajščínsko rakev pisano,
Pa prídi pó-me, kraljič mlad', 45
In pelji me v svoj beli grad,
Oj v beli grad, visoki grad.“
- Drug' dan po gradu jokajo,
Vzdihujejo in tarnajo,
Na pare Zoro devajo. 50
Le grajski norec se smeji,
Takó-le pravi, govori:
„Močnó, močnó se meni zdi,
Da mlada Zora mrtva ni.“

- 55 Kaj sta storila brata dva,
Obá lepa, obá mlada?
Še sta stopila zlat kovan,
Ga vlila Zori v belo dlan;
Al' Zora mrtva le leží,
60 Se ne predrami, ne vzbudí.
Jo v rakev drugi dan nesó,
V grajščinsko rakev pisano.
- Po gradu milo jokajo,
Vzdihujejo in tarnajo;
65 Le grajski norec se smeji,
Takó-le pravi, govori:
„Meni se pa vse močno zdi,
Da mlada Zora mrtva ni.“
- Kraljčeu skor' ni včakat' moč,
70 Da bi se st'čila temna noč.
Ko soluce zajde za goré,
K' se zvezde vtrinjajo svetlé,
Hití mi v rakev pisano,
Odpre mi rakev brezskrbno,
75 Pa Zori vzame 'z ust korén,
Neznán koren, koren lečén.
In mlada Zora oživí,
Predrami se, se prebudí;
V kočijo mi jo posadí
80 In hitro mim' gradú zdričí.
- Gor' v gradu norec se smeji,
Takó-le pravi, govori:
„Meni se pa vse močno zdi,
Da Zora mim' gradú dričí.“
85 Kaj sta storila brata dva,
Obá lepa, obá mlada?
Šla sta se lova veselít,
Šla mlade zajce sta lovit
Pod mlade Zore beli grad,
90 Oj beli grad, visoki grad.
- Na pragu Zora mi stojí,
Takó-le pravi, govori:
„Bog vaju sprimi, lovca dva,
Obá lepa, obá mlada!“
- Jej pravi, reče mlajši brat, 95
Nje mlajši brat, nje ljubši brat:
„Meni se pa vse močno zdi,
Pri nas navade take ni,
Da b' si roké prijemali,
Pa rokavic ne snemali.“ 100
Po sili vzame raz roké
Jej rokavice v dlan gledé.
Po dlani mi spozná sestró,
Na konja plane urno z ujo,
Spodbode konja mladega, 105
Oj mladega, oj bistrega.
Prejaderno zdaj proč leté,
Da konjem podkve se iskré.
- Zavpije Zora, zakričí,
Da krog in krog se mi glási: 110
„Oj dóli, dóli, kraljčie mlad,
Oj dóli pod visoki grad,
Nevesta tí je vplenjena,
Oj Zora tí je vgrabljena!“
- Kraljčie opaše sabljico 115
U kačjem strupu kaljeno,
Zasede konja brzega,
Oj brzega in iskrega,
Za njimi se mi v dir spusti,
Da prah in pesek se kadi. 120
„Le stojta, stojta brata dva,
Ki sta mi Zoro vplenila!“
- Zdaj pa se vname silni boj,
Oj silni boj, krvavi boj!
125 Po bliskovo mu sablja gre,
Utrinja plamen se od nje;
Hudó se brata branita,
Junaško meče sučeta;
V srcé ga vbode starji brat,
Oj starji brat, nemili brat! 130
Zavpije Zora, zakričí,
Raz konja pade, omedlí:
„To storil je neznán korén,
Neznán koren, koren lečén!“

48. Mlada Breda.

(Národna pesen.)

- Breda vstane, ko se dan zazori,
Se sprehaja sem ter tja po dvori,
Si odpirat grede gornje line,
Gledat grede doli na ravnine.
- 5 Ko po ravnem polju se ozira,
Vidi, kak' se tam meglica zbira.
Urno k svoji materi mi teče,
Jo pokliče brhko in jej reče:
„Skrbna mati, urno mi vstanite,
- 10 Oj vstanite in mi razložite:
Al' meglica ta je od vodice?
Al' meglica ta je od gorice?
Al' oblak je toče hudourné,
Izpod neba zgnan od sile burne?“
- 15 Skrbna mati urno s post'lje vstala
In je mladi Bredi razlag'vala:
„Oj poslušaj, mila hčérka moja!
Kaj ti pravim, skrbna mati tvoja:
Ta meglica ni ne od vodice,
- 20 Ta meglica ni ne od gorice,
Tud' oblak ni toče hudourné,
Izpod neba zgnan od sile burne;
To je sapa turških konj megléna,
Ki jih polna je stezà zelena.
- 25 Turki pó-te jezdiijo, oj Breda!
Ne prihajaj mi tak' silno bleða.“
- Od strahú je Breda obledelela,
Od bridkosti skoro omedlela.
„Kaj vas prosim, moja mila mati,
- 30 Oj nikarte mene Turku dati!
Kaj počela bom v deželi tuji?
Tur'k je hud, njegova mat' še huji.
Kar po zemlji leze ino grede,
O hudobi nje kaj pravit' vede;
- 35 Osem žen je sinu že vmorila,
Tudi mene bi vmorit' vtegnila:
Strupa mi bo v vinu napivala,
Ga v pogači mi bo ponujala.“
- „Dobro me poslušaj, hčérka moja!
40 Kaj ti pravim, skrbna mati tvoja:
Če ti huda tašča bo napila,
- Boš pa vince ti na trato zlila;
Al' ga zlila boš na skalo sivo,
Ki 'z nje kuha apnar apno živo;
Če pogače ti bo ponujala, 45
Jo ščénetu mlademu boš dala.“
- Mlada Breda se zajoka huje,
Materi še tó-le beseduje:
„K'dar mi boste balo nakladála,
Nakladála, v skrinjo je spravljála, 50
Pečo slarasto mi dobro zvijite,
Jo vrh vsega blaga položite;
Najpoprej bom peče potreb'vala,
Z njo si srčne rane zavez'vala.“
Mlada Breda dalje govorila: 55
„Kaj še pravim vam, vi mati mila!
Oj, k'dar bodo Turki pridirjáli,
In raz konje na tla poskakáli:
Jih za mizo gori posadite, 60
Jih gostite, dobro napojite.
K'dar si bodo jeli napivati
In po mladi Bredi popraš'vati,
Takrat pó-me, mati, vi pošljite,
Takrat hudim Turkom me peljite.“
- Ko je mati balo nakladála, 65
Nakladála, v skrinjo jo spravljála,
Jej je pečo slarasto povila,
Jo vrh vsega blaga položila.
- Zdaj so Turki svatje pridirjali
In raz konje na tla poskakali. 70
Mati jih za mizo posadila,
Jih gostila, dobro napojila.
Jeli so si svatje napiváti,
Jeli so po Bredi vpraševati.
- Skrbna mati pó-njo je poslala, 75
Hudim Turkom jo je pripeljala.
Gor za mizo so jo posadili,
Z njo za mizo sladko vince pili.
Mladi ženin izza mize skoči,
Se prikloni Bredi, ob dlan počí: 80
„Kaj ti pravi turška mati moja,

- Mati moja, skrbna tašča tvoja :
Peš ne bo ne Breda mi hodila,
Bi po daljnem potu se vtrudila.
- 85 Jaz jej pošljem belca, mlad'ga konja,
Ki je ur'n ko vrh gorá postojna ;
Z zametovim sedlom osedlala,
Z zlato brzdo sem ga obrzdala ;
Dajte zobati pšenice zrele,
90 Dajte piti mu rebulje bele ;
Ná-nj mi mlado Brečo posadite,
V diru mi jo v grad moj pripeljite.“
- Hlap'c pripelje belca, mlad'ga konja,
Ki je ur'n ko vrh gorá postojna.
- 95 Dajo zobati pšenice zrele,
Dajo piti mu rebulje bele ;
Z zametovim sedlom osedlajo,
Z zlato brzdo ga mi obrzdajo ;
Spenja se, ob tla z nogami bije,
100 Spod podkvá mu jasna iskra sije.
Ná-nj mi mlado Brečo posadijo,
Z njo po ravnem polju v dir dričijo,
Da se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških konj sapica !
- 105 V diru pa se Bredi konj spodtakne,
Se spodtakne, se mu sedlo zmakne ;
V sedlu je bodalce skrito bilo,
Se je Bredi v prsi zasadilo.
Mladi ženin brz'ga konja vstavi,
110 Konja vstavi, svojim svatom pravi :
„To mi huda mati je storila,
Osem žen mi je že pomorila,
Še deveto mi vmoriti hoče,
Ki živét' brez nje mi ni mogoče.“
- 115 Turek ženin dalje beseduje,
Hlapcu mal'mu on takó vkažuje :
„Kaj ti pravim, urni hlapec mali,
Oj popravi sedlo Bredi zali.“
- Jame hlapec se izgovarjati,
120 Ženinu se jame ustavljati.
Mladi ženin pa za stegno segne,
Bridko sabljo iz nožnic potegne.
„Ti in mati!“ jaro on zavpije
In rekóč mu glavo proč odbije.
- 125 Mlada Breda kliče Turka k sebi :
„Turek ženin ! kaj jaz pravim tebi :
Ko je mati balo nakladála,
- Nakladála, v skrinjo jo spravljála,
Mi je pečo šlarasto povila,
Jo vrh vsega blaga položila ; 130
Reci skrinjo pisano odpreti,
Reci pečo šlarasto 'z nje vzeti ;
Z njo bom srčno rano zavezála.“
Beseduje dalje Breda zala :
„Póvej meni, ženin srca moj'ga ! 135
Je li daleč še do grada tvoj'ga?“
- Ženin Bredi rano zavezuje,
Jo tolaži, tak' jej beseduje :
„Molči, molči, moja mlada Breda !
Saj že nama turn nasproti gleda.“ 140
- Še po ravnem polju v dir dričijo,
Kakor v zraku ptičice letijo,
Da se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških konj sapica.
V diru vpraša Breda žen'na svoj'ga : 145
„Je li daleč še do grada tvoj'ga?“
- „Molči, molči, moja Breda mlada !
Že se vidi zlata streha z grada.“
- Še po ravnem polju v dir dričijo,
Kakor v zraku ptičice letijo, 150
Da se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških konj sapica.
V diru vpraša Breda žen'na svoj'ga :
„Je li daleč še do grada tvoj'ga?“
- „Molči, molči, Breda, roža rajska ! 155
Svetijo se tam že okna grajska.“
- Še po ravnem polju v dir dričijo,
Kakor v zraku ptičice letijo,
Da se dela gosta mi meglica,
Oj meglica, turških konj sapica. 160
V diru vpraša Breda žen'na svoj'ga :
„Je li daleč še do grada tvoj'ga?“
- „Molči, molči, moja Breda zlata !
Vidijo se že sreberna vrata.“
- Ko so v beli grad mi pridirjali 165
In raz konje na tla poskakali,
Jih je v dvoru tašča pričak'vala,
Mlado Brečo tak' ogovarjála :

- „Kar po svetu leze ino grede,
170 O lepoti tvoji pravit' vede;
Vendar nisi tak' cveteč'ga lica,
Kakor gre o tebi govorica!“
- Tašča jela Bredi napiváti,
Jej pogačo jela ponujáti:
175 „Če boš pila vinčice rudeče,
Boš imela lice bolj cveteče;
Če pogačo bodeš pokuš'vala,
Boš pa polti bele bolj postala.“
- Mlada Breda vinčica ni pila,
180 Na zeleno trato ga je zlila,
Zlila ga je še na skalo sivo,
Ki 'z nje kuha apnar apno živo.
Trata se je hipoma vsušila,
Hipoma se skala razvalila;
185 In pogačo dá ščenetu jesti,
Pa razpoči ščene se na mesti.
- Mlada Breda tašči govorila:
„Kaj vam pravim, tašča vi nemila!
Kar po zemlji leze ino grede,
190 O hudobi vaši pravit' vede;
Vendar toliko še ne, oj tašča,
Kolikoršna je hudoba vaša.
Osem žen ste sinu že vmorila,
Tudi meni strupa ste napila,
195 Ste v pogači mi ga ponujála.“
Še je Breda svoj'mu možu djala:
„Kaj ti pravim zdaj, moj ženin mladi,
Kje je moja hramba v tvojem gradi?
Kje je meni spalnica odbrana?
200 Kje je meni postelja postlana?“
- Huda tašča pravi ino reče:
„To pa meni v glavo iti neče,
Da imeli pri nas bi navado,
K'dar nevesto pripeljajo mlado,
Da po hrambi bi popraševala, 205
Da bi post'ljo ona ogled'vala;
Ampak taka je navada naša,
Da nevesta po ognjišču vpraša.“
- V spalnico jo mladi ženin pelje,
Reče, da se post'lja jej postelje. 210
V posteljo se mlada Breda vleže,
Urno srčne rane si odveže,
Še takó spregovori in pravi:
„Teci, teci, srca vir krvavi!
Materi te mili bom poslala, 215
Skrbni materi v spomin te dala —
Videla me več ne bo na sveti,
Da b' vsaj slišala o meni peti!“
To je Breda še izgovorila,
'Zgovorila, dušico spustila. 220
- Mladi ženin Turek se zajoka,
Se zajoka milo in zastoka:
„Kaj vam pravim, huda mati moja,
Bog vam daj življenje brez pokoja! . . .
Tú pri Bredi hočem jaz zaspati, 225
Nikdar več od Brede nočem vstati.“
- Huda tašča gor in doli hodi,
Od hudobe se jej v glavi blodi:
„Kaj vam pravim, vi sosedje, bratje,
In vam drugim, ki ste moji svatje: 230
Ženit'vanja ste mi pričak'vali,
Zdaj pa bodete ju — pokopali.“

49. Asan-Aginica.

(Národna pesen srbska.)

- Kaj se beli na zeleni gori?
Al' so snegi ali labudovi?
Da so snegi, bili bi skopneli,
Labudovi bili odleteli.
5 Niso snegi, niso labudovi,
- Ampak šotor Age-Asan-age.
On boluje za strupeno rano,
Strežete mu mati in sestrica,
Ali žena mu od stida neče.
Ko mu bilo je po ranah bolje, 10

- Pa poroča zvesti svoji ženi: Ali beže se je ne usmili,
 „Ti ne čakaj mene v belem dvoru, Ampak da jo imoskemu kadji.
 V belem dvoru, ne med rodom mojim.“
- 15 Ko je žena razumela govor,
 Pa je tužna to premišljevala.
 Vstane jeka od konjá na dvoru,
 Da po oknih zazvonijo šipe,
 In pobegne Asan-Aginica.
 Za njo teče milih hčerk dvojica:
- 20 „Vrni k nam se, mila mati naša!
 Ni to otec Aga-Asan-aga,
 Ampak ujec Pintorovič beže.“
 In se vrne Asan-Aginica,
 Se obeša bratu okol' vrata:
- 25 „O moj bratec, velike sramote!
 Od petero detet me odganja!“
 Beže molči, nič jej on ne reče,
 Ampak seže v svilene žepove
 In podá jej pismo oprostensko,
- 30 Da se vdá mu, komur jej je drago,
 Da se vrne k mili svoji majki.
- Kedar ona je prebrala pismo,
 Dvoje sinov poljubila v čelo,
 Ino dvoje hčerk v rudeče lice;
- 35 Pa od sinka malega v zibelki
 Se mi tužna ločiti ne more.
 Prime bratec jo za belo roko,
 S silo loči jo od zibeli sinka
 In jo vrže k sebi na konjiča
- 40 Ter odjaha s sestro k belim dvorom.
- Malo časa bila je na domu,
 Malo časa do uedelje prve,
 Dobra žena in iz hiše dobre;
 Dobre žene iščejo povsodi,
- 45 Ali najbolj imoski kadija.
- Ona milo prosi svoj'ga brata:
 „Oj za Boga, moj premili bratec!
 Ne me dati, ne udati, bratec,
 Da ne počí tužno moje srce,
 50 Kedar vidim sirotice svoje.“
- Prosi brata svoj'ga Aginica,
 Da napiše beli list papirja,
 Da ga pošlje imoskemu kadji: 55
 „Aginica te pozdravlja lepo,
 Ino v listu tebe lepo prosi:
 Kedar zbereš v svate vso gospodo,
 Da prineseš zagrinjalo zá-njo,
 Da ne vidi sirotice svoje, 60
 Kedar ide mimo dvora age.“
 Kedar kadji pride belo pismo,
 Pa pokliče vso gospodo v svate,
 Svate zbere, ide po nevesto;
 Srečno svatje prišli do neveste 65
 Ino zdravi z njo so se vrnili.
- Ko so bili poleg dvora age,
 Jo ugleda dvoje hčerk skoz okno,
 In naprot' jej sinkov dvoje teče,
 Tako mili majki govorita: 70
 „Vrni k nam se, mila naša majka!
 Da mi tebi damo južinati.“
 Ko to čula Asan-Aginica,
 Starešini svatov govorila:
 „V Bogu bratec, starešina svatov! 75
 Poleg dvora konje mi ustavi,
 Da darujem sirotice svoje.
 Poleg dvora vstavili so konje,
 Lepo svoja deteta daruje:
 80 Vsak'mu sinku pozlačene čizme,
 Vsaki hčerki pisano obleko,
 Ino sinku malemu v zibeli,
 Njemu dade svileno haljino.
 Ko to vidi Aga-Asan-aga,
 Pa pokliče oba sinka svoja: 85
 „Pojta k meni sem, sirotka moja!
 Kedar neče vsmiliti se vaju
 Vaša majka, srce okamnelo!“
 Ko to čuje Asan-Aginica,
 Z belim licem tresči na zemljico, 90
 Na zemljici popusti dušico
 Od bridkosti gledajoč sirotke.

Fr. Cegnar.

50. Mutec osojski.

1. „Pozdravljam te, oj temni, stoletni samostan,
Pozdravljam te, jezerska zelena tiha plan!
Prelepi, skriti biser koroske ti zemlje,
Bo li ob bregu tvojem mir naslo mi srce?“

2. Kdo je popotnik tuji, sam s sabo kramljajóč,
Ob jezeru osojskem po cesti spóč?
Glej, viteška mu hoja in vitesk mu je stas,
Okó žari se živo, a bled mu je obraz.

3. Že je dospél pod goro do samostanskih vrat,
Pred samostanom sivi spreha se opat.
In ném je romar tuji, nagóvora ne zná,
Odgovor pa menihu na listu pisan dá:

4. „Kaj čitam v tvojem pismu, iz Rima romar si?
In tú pri nas ostati da srce ti želi?
Le z mano mož pobožni, — če srce ti zvestó,
Za hlapca nam očetom boš služil ti lehkó!“

5. Molcé gre za opatom črez samostanski prag.
Najnižje posle v hiši on dan opravlja vsak,
Najprvi je na nogah, ko jutro se rodi,
Poslednjemu na véčer sèn stisne mu oči.

6. In nihče več ne vpraša, kedó je in od kod,
Kje zibelka mu tekla in kje njegov je rod;
Neznan, kot bil je došel, in tuj ostane vsem,
Kdo pač bi z njim se ménil, saj mož je tih in ném! —

7. In bolnega previdet osojski gre opat,
Tam v celici tesnobni želi ga nemi brat,
Na postelji ubožni je mutasti bolnik,
S popotnico približa se mu izpovednik.

8. „Oj oče moj častiti, poslušajte me zdaj!“
Čuj! govori li mutec? . . . Godi se čudo — kaj!
Ni bil li v samostanu nad sedem dolgih let?
In zdaj zna govoriti, kar mogel ni popred!

9. S počasno govorico si olajšuje vest,
O dneh življenja burnih, — oj dolga je povest!
Povest o skofu svetem, Stani-lav mu ime,
Ki z mečem on je nekđaj prebódel mu srce. . . .

10. In ko je na Osojah napočil tretji zor,
Mrtvaške pesni v cerkvi menihov pel je zbor,
Na sredi cerkve v krsti je hlapec némi spal,
Za njega v plašcu črnem opat je mašo bral;

11. Pel mašo oče Tenho in molil je takó:
„Naj pride njega duša, o Bog, tja gor v nebó!
Glej, delal je pokoro naš nemi samotár,
Naš Bóleslav kralj poljski, — zavréci ga nikár!“

Gorazd.

51. Svetopolkova oporoka.

<p>Rog odmeva bojni po Moravi,
Po državi širni kralja Svetopolka!
Gospodar pak zvestih Moravanov
Sam ne vodi hrabrih več vojnikov,
5 Sam ne suče meča nad sovragom,
Sam ne proži pušcic več iz loka,
Sam ne gleda bojev več krvavih.</p> <p>Oj ponosna stolica se dviga,
Velegrad tam slavni na Moravi!</p> <p>10 V Velegrada sredi krasen dvorec,
V dvorcu zlata králjeva sobana.
Zadnje žarke že pošilja solnce
Skozi okna v zlato tó sobano
In obseva postelj dragoceno,</p> <p>15 Kjer počiva bolni kralj moravski,
Kralj moravski, Svetopolk mogočni.
Trije so pri njem sinovi zbrani,
Trije: Mojmir, Svetopolk in Zobor;
Zapustili boje so krvave,</p> <p>20 Slušat prišli so iz ust očetnih
Za slovó si opomine zadnje.</p> <p>In sedaj se vzpnè kraljevi oče,
Ozre v svoje se sinove mlade,
Zadnje zbere se moči telesne</p> <p>25 Pa besede govori jim take:</p> <p>„Sprimi Bog vas, oj sinovi moji,
Deca moja, sladke moje nade!
Ostavili bojne ste ostroge,
Zapustili polje ste krvavo,</p> | <p>V Velegrad ste sveti sèm prispeli 30
Pa krog mene ste se verno zbrali,
Da pozveste tú iz ust očeta
Za slovó si opomine zadnje,
Da pozveste zdaj mi — oporoko.
O da vam bi moji zadnji glasi 35
V dušo segli in srce globoko,
Da bi svoje vam besede zlate
Vdolbsti mogel, ko kiparja dleto
Črke vdolbe večne v trdi mramor! . . .
Z bojnega ste polja vi dospeli! 40
Arnulf tamo brati se z Arpadom,
Arnulf, glava krščenim vojnikom,
Kralj pobožni brati se s pogánom.
In zakáj? Ker nima ure mirne,
Ker veselje njemu je neznano, 45
Dokler prestol moj se v prah ne zgrudi,
Dokler žezlo moje na Moravi
Krepko druží Slavine sinove!
Mesta naša zdaj pustóše Franki,
Po deželi pleni Arpad divji — 50
Hujsi hčejo priti še sovragi!
Ali čujte me, sinovi moji,
Srca nade mojega presladke,
Pómni Mojmir, Svetopolk in Zobor:
Naj je sovrag zvitejši od Frankov, 55
Naj je ljutji od Arpadov ljutih,
Naj pridere od večerne strani,
Naj od koder solnce zlato vstaja,
Naj od juga toplega privreje:
Vse orožje jedno vam premaga — 60
Bratovska je sloga to orožje!</p> |
|--|--|

- Trije moji ste sinovi dragi,
Tri podajem palice vam šibke.
Láhkó zlomi vsako roka vaša,
65 Kaj? detinja, pravim, roka nežna
Láhkó palic teh stre vsako zá-se.
A čégava roka jih prelomi,
Kedar močna vez vse tri med sabo
V zvezi vkupe veže nerazvezni?!
- 70 Trije moji ste sinovi dragi,
Vaše bodi véliko kraljestvo,
Na Morávi veliko slovansko,
Kedar oče vaš odíde v dežel,
Kjer je Samo, drugi so očaki!
- 75 Daste li mi zdaj besedo sveto,
Da ljubiti hčete se kot bratje.
Mirno bodem se k očakom vlegel,
Mirno v svetih tleh domačih spaval.“
- In sprejemši to prisego sveto
80 Kralj moravski trudno glavo nagne,
Njega silni duh k očakom ide. — —
- Rog odmeva bojni po Morávi,
Po držávi širni kralja Svetopolka!
Je li sovrag od večerne strani?
Ali prišel je pretéč od jutra? 85
Je prihrúl li s severa v Morávo?
Ali z juga je sovražnik kruti? —
Čuj! iz grobja tam na Velegradu
Duh odgovor poje nam zamolki:
„Ni sovražnik od večerne strani, 90
Ni, od koder nam izhaja solnce,
Ni ledeni sever ga v Morávo,
Tudi ni ga topli jug odpóslal!
Vrag je ljuti nam iz Velegrada;
Brat je zoper brata meč zavzdignil, 95
Mojmir pest je dvignil zoper brata
Svetopolka in Zobóra besno:
Rodna kri med sabo se preganja.
Iz srcá so vrgli oporoko,
Oporoko Svetopolka, kralja! 100
A pokora klete te grehote
Vnukom bo še poznim — tujčev jarem.“

Gorazd.

52. Smrt carja Samuela.

1. Car Samuel sedi na skalnem gradu,
Kipečim nad Prilipom ob prepadu;
Sam car sedi, ob mizo roko pravo,
Ob roko sivo si podpira glavo.

2. Temné se misli mu podé po glavi,
V bolesti divji srce mu krvavi,
In votlo car sam s sábo beseduje,
Da ko iz groba glas témán se čuje:

3. „Oj Bélasica, gora Bélasica,
Naj solnce več ti ne obsije lica!
Ti vragu našemu si pomagala,
Bolgarsko zemljo milo mu izdala!

4. Obúdi zopet padle nam junake,
Iz robstva reši jadne nam rojake!
Oj Bélasica, tožna Bélasica,
Naj solnce več ti ne obsije lica!“

5. Ustane car, počasi k oknu stopi :

„Kaj hočejo tam doli oni tropi?“

Kamòr okó po polju carju kroži,

Po širnem polju stopa mož ob moží.

6. „Rojaki so,“ takó mu sel naznani,

„Po zadnjem boju v sužnost odpeljani,

Ki jih Bazilij, cesar bizantinski,

Nazaj pošilja zdaj na dom očinski.“

7. O preveseli, srečni tej novosti

Prešine carju lice žar radosti ;

Raz grad hití, da bojne vidi druge,

Ki toliko se vzróčili mu tuge.

8. Veselo car prihiti k prvi četi :

„Bodite vsi presrčno mi sprijeti . . .“

A kakor da za grlo smrt ga davi,

Beseda v grlu starcu se ustavi.

9. Otožno klanjajo jetniki glavo,

Moléc, počasi gredo črez planjavo ;

Pred četo vsako mož jednók hódi,

Za sabo sto nesrečnih — slepcev vódi !

10. Kar vpenil je Bolgarjev v bitvi ljuti,

Oslépil vse je Bizantinec kruti ;

Nazaj pošilja zdaj jih v zemljo milo,

Bolgarskemu vladarju za vezilo.

11. Nikoli konca ni ! Za kopo kopa

Moléc, otožno mimo carja stopa ;

Petnajst tisoč tovarišev ljubljénih,

Petnajst tisoč vojakov oslepljénih !

12. Noč carju sivemu oči pokrije,

Iz prsij divji stok se mu izvije,

Na tla se zgrudi Samuel ponosni

In srce v bóli počí mu neznosni.

J. Pagliaruzzi.

53. Jeftejeva prisega.

Na boj na divje Amonite,

Sovražnike rodú srdite,

Je Jefte hrabro četo zbral ;

Na meji, glej, sovražnih tal

Klečí glavár na travi rosni,

Da zmago bi mu Večni dál

- V osodni vojski, smrtonosni :
 „O čuj me, bojnih trum gospod,
 Uslisi mojo ti molitev,
 10 Otm!, otm! svoj sveti rod!
 Ti vodi ga v zmagalno bitev,
 Dodeli srečno mu vrnitev, —
 In — to prisezam! — prvo stvar,
 Ki po dobljeni slavni zmagi
 15 Me sreča na domačem pragi,
 Zakoljem tebi v žgalni dar,
 Osode vojskne gospodar!“
 Takó priseza vodja trum,
 Glavarja čuje hrabra četa,
 20 In srca, že popreje vneta,
 Navdahne nevkročen pogum.
 Kedär se v göri vtrga plaz,
 Kedó-li mu zastavi gaz?
 Ko tanke bilke trdni hrasti
 25 Se morajo vkloniti, pasti!
 A stokrat huje od plazóv
 Se Jefte s četo zadrvi
 Na vrste Amonskih sinóv.
 Kakó so tam kovala jekla,
 30 Kakó je kri v potokih tekla,
 Na črna tla junaska kri!
 Kot za ženjico žita snopi
 Leže po tleh vojakov tropi,
 Požela jih je srepa smrt, —
 35 Sovražnik je pobit in strt,
 In zmagovit na tla domača
 Se Jefte s hrabro četo vrača.
 Oj, to ti je ponósen god
 Za té, o Jefte, in tvoj rod!
 40 Slaví te Izrael vesel,
 Ker sveti dom si mu otél:
 Do meje ti naproti vreje,
 In vrsta venčanih devic
 Na cesto trosi ti cvetic,
 45 Nastilja palmove ti veje!
 In poti, polja in vasí
 Povsódi mrgolé ljudij:
 Visoki, nizki, stari, mladi
 Zmagalca videli bi radi,
 50 Ki trume je sovražne zmel.
 Izmed ljudij na mlado rame
 Tu mati malo dete vzame:
- „Glej, on je Izrael otél!“
 In starček od veselja plaka
 Gledaje slavnega junaka, 55
 In sto in sto glasóv grmi:
 „Rešitelj Jefte naj živi!“ —
 Že sveti se domači krov,
 Zidovje se beli naproti,
 In zdaj v mogočni prelepoti 60
 Pred njim stoji ves dom njegov.
 In glej, mladenek cveten zbor
 Slavilno pesen prepevaje,
 Sreberne strune prebiraje,
 Privrè érez prag na beli dvor; 65
 Pred njimi pa v obleki snežni
 V naróčaj Jefteju hiti,
 Kot na perotih, angelj nežni,
 Otròk njegov, jedina hči!
 A Jefte, glej, je mrtvobled, 70
 Iz lic je proč življenja sled —
 Ne krózi se očetu roka
 V objem prizrčnega otroka.
 Junák, ki groze ne pozná,
 Kaj zdaj ko listje trepetá? 75
 „Oh, nepremišljena prisega!“
 Obupno oče zaječí,
 Da grozno se okrog razlega,
 Da mraz pretresa vsem kostí.
 „Joj, ti nesrečni otrok moj, 80
 Še bolj nesrečen oče tvoj,
 Ki kriv brezmejnega je zlega!
 Umreti moraš, hči, umreti
 V življenja polnem, lepem cveti:
 Prisegel sem, da prva stvar, 85
 Ki po dobljeni slavni zmagi
 Me sreča na domačem pragi,
 Bogú bo dana na oltár;
 In tebe, oj otròk predragi,
 90 Nebó izbralo si je v dar!
 Velíko terjaš, o nebó,
 Velíko terjaš od očeta!
 Odpústi dete mi ljubó,
 Zgoditi mora se takó:
 Prisega grozna je — pa sveta!“ 95
 In izvrši prisego oče,
 In pade dékelce mladó,
 A oče in ves národ joče!

S. Gregorič.

54. Ubežni kralj.

1. Noč je temna, podkve jeklo poje;
 Glej, po gozdu kralj ubežen jaha,
 Zgubil vojsko, zgubil zemlje svoje,
 Skriva se ko zvér po lesu plaha.
 Nima žene, hčere, ne sinova,
 Vse mu vzela vražna je sekira;
 Koča vsaka duri mu zapira,
 Spremljevalca nima pot njegova.

2. In zajezdi v gosto drevje lesa;
 Konj se zdrzne, noče delj bežati,
 V stran zahrska, kvišku pne ušesa:
 Brezdno vidi pred sebjó zijati. —
 Kralj pa gleda in zastonj ugiblje;
 S konja stopi, k veji ga priveže,
 Plašč pogrne, ná-nj ves truden leže:
 Sladki sen nad brezdnom ga zaziblje.

3. Dahnejo mu sanje v trudno glavo:
 „Stol kraljevi iz zemljé mu rase;
 On pak seda ná-nj s častjó in slavo,
 Bogat, venčan, ko nekdanje čase.
 Zida se nad njim poslopje sirno,
 Razsvetljeno, v zlatu lesketáje;
 Stavijo se veže na vse kraje;
 Zrunaj čuje straže hojo mirno.“

4. Prebudi se bobnov ropotanje,
 Prebudi se grom trobent vojaških,
 Vstane žvenket in ostrog rožljanje,
 Ide truma vojvodov junaških;
 Gre med njimi knez iz zemlje tuje,
 Ki mu hotel je deželo vzeti;
 Zmagan ide, z njim tovarši vjeti,
 Klanja se mu, silni meč daruje.

5. Zadonijo spet trobente glasne,
 In prikaže se obraz kraljice;
 Z njo sinovi, z njo so hčere krasne,
 Njej visoke strežejo device.
 Tú gospoda kralju vsa zavpije:
 Bog ti slavo hrani čase večne!
 Svetlim vnukom tvojim dneve srečne!
 Hrum veseli po dvoranah bije.“

6. Vzdahne v živih sanjah kralj: „Carujem!
 Oh podobe gledal sem neznane,
 Da ubežen skrivam se po tujem!“
 V sanjah kvišku, kakor jelen, plane;
 Hoče k svojim — roke širi — pada!
 Meč z oklepom v dno brezdná brenkoče;
 Konj se strga, podkve vdár ropoče;
 Krokotajo vrani iz prepada!

Fr. Levstik.

J u n a š k e p e s n i.

55. Pegam in Lambergar.

(Národna pesen.)

<p>Tam beli Dunaj mi stoji,
 Na Dunaju kaj se godi,
 Me dobro poslušajte vi!</p> <p>Je v sredi mesta tratica,
 5 Na trati raste lipica,
 Dunaj hladi nje senčica;
 Pod senco miza rúmena,
 Okoli mize stoli pa,
 Sedi na stolih góspoda.</p> <p>10 Med njimi cesar govori:
 „Po moji misli se mi zdi,
 Kraljestvu naš'mu glihe ni.“</p> <p>Pridirja Pegam in driči,
 Ósabno tako govori:</p> <p>15 „So prazni vaš' pogóvori!“
 Naprej še Pegam govori:
 „Kaj pravim vam, gospodje vi!
 (Cesarja vèn tud' ne spusti)
 Imate vel'ko góspodstvo,
 20 Pa ne junaka pod sebó,
 Kater' bi skusil se z menó.“</p> | <p>Odgovori mu car takó:
 „Kaj češ vprašati me za tó?
 Ga 'mam, da ti presedal bo!
 Na kranjski zemlji mi živi,
 25 Kjer se na Kamnu govori,
 Se tebe nikdar ne boji.
 Kristóf Lambergar z ímenom,
 Na sivi skal' prebiva tam;
 Te v pest želí dobiti sam.“
 30</p> <p>Prav' Pegam: „Pišite mu list,
 Domá pusti naj vse na stran,
 Pridirja meni naj u bran!“</p> <p>Mu reče cesar pisat' list,
 Človeka brzega dobit',
 35 Da more kmal' do njega prit'!
 Izgóvori komàj enkrat,
 Se najde precej pobič mlad,
 Ki list ponese njemu rad,
 Ponese v lepo deželó,
 40 V gorato kranjsko deželó,
 Tja Kristofu Lambergarju.</p> |
|--|--|

- Zvečer je Dunaj zapustil,
Leti, ko bi ga zlod podil,
45 Je zjutra že v Tržiču bil.
Gospode tukaj on budi,
Pohlevno jih nagovori:
„Kje Kristof Lambergar stoji?“
Pred njim se vsi priklanjajo,
50 Mu s prstom grad pokažejo.
Za kapo vtakne beli list,
Naprot' prikloni jim se nizk',
Gre hitro ko nebeški blisk. —
- U lini stara mat' stoji
55 Ino pri sebi govori,
Da to pa že nič prida ni.
Do sina teče svojega,
Do Kristofa Lambergarja,
Da b' lepo ga podučila:
60 „Konjčca 'mas ko ptičico,
Zlató zobljè pšeničico,
Pijè sladkó rebuljico,
Stoji pri jaslih sedem let,
Na solnce mi nikól' ne gre
65 In videl ni še bel'ga dne.“
Takó se mati rekla je:
„O kaj ti pravim, Kristofe!
Na te reči poslušaj me!
Hudiča ima Pegam dva,
70 Premagal bodeš ti obá;
Le glej, da te ne zapeljá.
Ak' bodeš videl tri glavé,
Dve krajni njemu pust' obé,
Na srednjo naj ti sablja gró!“
- 75 Podá se v svetlo kamrico,
Na glavo dene kapico,
Pripaše sebi sabljico,
Zaséde konj'ča brzega,
Rokó pa materi molí:
80 „Mat' mója, zdrav' ostan'te vi!“
Mi zdaj pa s konjem zadrží,
Ko strela hitro mi letí
In se poprej ne vstanoví,
Da v beli Dunaj pridričí.
85 Po Dunaju mi dirja v skok,
So pri kosilu vsi okrog,
Pegámu pade žlica 'z rok.
In Pegam tako govori:
- „Naj se prevèè ti ne mudi,
Da glave bi ne zgubil ti. 90
Al' hoèš kaj počakati,
Al' èš se precej mahati
Ter svojo glavo vagati?“
- Je Kristof tako govoril:
„Ne bom se dolgo jaz mudil, 95
Na Kranjskem sem še vèraaj bil.“
- Ga vpraša Pegam spet takó:
„Kje pa se bo godilo to?
Al' tú na trg' širokemu?“
- Mu pravi Lambergar takó: 100
„Na polju, da vsi vidijo,
Za náju čast se bijeva.“
- Nasproti zdaj zadirjata,
Za všesi se oprasneta,
Si nič ne stor'ta hudega. 105
Takó pa Pegam govori:
„Premóčnega mi še b'lo ni!
Te, Kristofe, kaj to skrbi?
Al' konjič tvoj bo žaloval,
Po polju bode razgetal, 110
Ko gospodarja bo iskal.“
Pa Kristof tako govori:
„Za drugega pa meni ni,
Ko to, kar tebe mal' skrbi:
Za tvojo židano gospó, 115
Ko tako mlada vdova bo.“
- Se v drugo Pegam zaleti,
Se Kristofu pokaže kri;
Mu vendar sile ne stori.
Ko v tretje vkup zadirjata, 120
Takrát se dobro počita,
Za vselej boj razločita.
Je meril Kristof srednjega,
Na stran je pustil krajnega,
Udari ravno srednjega; 125
Je njemu právo glavo vzel,
Pa hitro njo na jelco vjel.
Ves Dunaj tega je vesel.
- Dričí na beli Dunaj z njo,
Z junaka Pegama glavó, 130
Jo kaže Dunajcem lepó.

Mu reče tako svetli car:
 „Junak ti možki Lambergar!
 Kaj češ imeti za svoj dar?“

Da b' moji, prosim, lastni b'li.“
 Pa cesar tako govori:
 „Kar češ imet', naj se zgodi,
 Kar dolgo le tvoj rod živi.“

135 Pa Lambergar odgovori:
 „Na Kranjskem imam tri gradí,

56. Kralj Matjaž in Alenčica.

(Národna pesen.)

1. Se kralj Matjaž oženil je,
 Z Alenčico zaročil se,
 Prelepo mlado deklico,
 Kraljico ljubo ogersko.

2. Zadosti malo z njo živi,
 Zadosti malo, le tri dni.
 Žgolí mu ptica prvi dan:
 „Na vojsko brž na mejo vstan',

3. Na kraj oblasti dunajske,
 Dol' na pokraj'ne ogerske!“
 Matjaž odgovori takó:
 „Ne morem zdaj še na vojskó;

4. So hlapci moji še hromí,
 Konjiči moji vsi bosí;
 Še niso sablje brušene,
 In narejene puške ne.“

5. Ko ptica drugi dan žgoli,
 Matjaž ko prej jej govori;
 Ko prisla žgolet tretji dan,
 Za vojsko je že naravnán.

6. Pokliče kralj Alenčico,
 Preljubo k seb' kraljičico,
 Takó jej pravi, govori:
 „Brž moram iti, se mudi,

7. Na kraj oblasti dunajske,
 Dol' na pokraj'ne ogerske.
 Bi kdaj ti dolgočas'vala,
 Otožnost te napádala,

8. Preštevaj zlate rúmene,
 Gradove varvaj zidane;
 Na vrt naj te ne vodijo,
 Da Turki te ne vhitijo.“

9. Zajaše konj'ča brzega,
 Zadirja z grada belega
 Na kraj oblasti dunajske,
 Dol' na pokraj'ne ogerske.

10. Vojaki šotor stavijo,
 Matjažu ga napravijo;
 Ko pride, mu zaukajo,
 Da Turki onkraj slišijo.

11. Ob vojski zmirom krog leti,
 Goló pa sabljo v rok' drži,
 Ko mahnil je, je prostost dal,
 Devet je padlo vselej glav.

12. Po nebu spet je ptičica
 Prepevala mu pevčica.
 Matjaž jo vidi, ostrmí:
 Mu trikrat šotor obleti,

13. Na zlatem jab'ku obsedi,
 Zažvrgoli, zagostolí:
 „Na konj'ča, konj'ča, kralj Matjaž!
 Predolgo v číslu tuje 'maš;

14. Dežéle meriš druge vse,
 Al' v skrbi nisi sam svojè!
 Glej! tvoja ni še merjena:
 Kraljica ti je vpljenjena!

15. Turčini so prijahali,
Alenčico ti vhiteli!“
„Je táka — reče kralj Matjaž —
Zavirat' meni kaj imaš?
16. Ne skušaj, ptica, se z manó,
Jaz imam puško risano!“
„Če skúšam ptica se s tabó,
Živòt mi vzemi in glavó!“
17. Kralj plane na konjičeka,
Na vejico ko ptičica,
Predrobno dómu zadriči,
Tak' ko po neb' oblak beží,
18. Do svoj'ga grada zidan'ga,
Do svoj'ga doma belega.
Hiti naprot' mu družina,
Najpredej grede mojskrica.
19. Vsi tarnajo, vzdihavajo,
Solzice toč'jo, vekajo,
Kraljič pa pravi, govori:
„Ne bojte se, družina vi!
20. Dan's tretji dan gotovo bom
Kraljico dal vam spet na dom.
Vi hlapci, predno grem od tod',
Meniško me naprav'te spod';
21. Obrijte mi okrog lasé,
Kot takemu menihu gré!“
Kot Tur'k obléci zgor' se dá,
Ogrne haljo do petá,
22. Pripaše svetlo sabljico,
Na sabljo voze rúdečo;
Pod haljo skrije smarni križ,
Ko grom se nos' in blisk in piš.
23. Si zbere konj'ča iskrega,
Njegà zasede brzega;
Zaškrtne podkev, zapraší,
Da pes'k in ogenj so kadí.
24. Skoz mejo dirja ogersko
V Turčijo doli glóboko.
Na sréd' Turčije glóboke
Stojé tri lipe zélene.
25. Pod prvo konj'če stavijo,
Na raj se brhk' oblačijo;
Pod drugo raj prodájajo,
Pod tretjo krogle rajajo.
26. Kraljič pri mizi rúmeni
Takó jim pravi, govori:
„Gospodje! ne zamerite,
Po čem vi raje prodate?“
27. Se turški paša zveseli,
Prijazno pravi, govori:
„Po zlatu jih ruménemu,
Jih je po zlatu belemu.
28. Junák pa, kateri nam je kos,
Naj se brez plače tud' obnos'!“
Kralj seže v aržet svileni
Po zlat rudeče-rúmeni.
29. Po mizi mu ga zatočí,
Da pó njej trikrat obleti,
Pred pašem turškim obleží.
Mu paša reče, govori:
30. „Ta zlat je kova znanega,
Matjaža kralja samega.“
Pa reče, pravi kralj Matjaž:
„Povém ti jo, ne bode laž:
31. Sem ob živòt Matjaža djál,
Mu zlate čisto vse pobral.“
In grede si devojke 'zbrat
In reče godcem zaigrat'.
32. Si mlado 'zvoli Alenčico,
Alenčico, kraljičico;
Ročice si podájata
In urno krog zarájata.
33. Popraša jo: „Al' me poznaš?
Al' nisem, kot je bil Matjaž?“
Pogledala ga je ostró:
„Matjažu vzel si ti glavó!
34. Obriti tat, meniški tat!
Kakó te hočem jaz poznat'!“
On Turkom dalje govori:
„Kaj pravim vam, gospodje vi!

35. Al' smem devojki tud' napit',
Pijače v kup'co natočit' ?
„Napil pa ti zató jej boš,
Ker kakor vid'mo, svet si mož.
36. Matjaža si ob glavo djal
In zlate si mu vse pobral.
Dá v kup'co zlati prstan svoj,
Pak ona : „Druže dični moj!
37. Sem nádjala se nujno te ;
Pesté, glej, trape sitne me,
Za mano vsi se slinijo,
Zdaj brade naj s' obrisejo !“
38. Kraljič pa jame govoré :
„Nič težje ni mi v srcu več!
Ko se na konj'ča zaletim,
Glej, da' sebjó te jaz dobim.
39. Ta čas bom urno te pobral,
Od spred' na belca brz'ga djal ;
Ko sekal bom na desno stran,
Se drži ti na levo stran.“
40. Matjaž popraša še : „Možjé !
Al' vzeti smem slovó od nje ?“
„To tudi ti lahkó storíš,
Ker vid'mo, da svetó živíš.“
41. Prijel za bele jo roké,
Na konj'ča djal jo je pred se.
Po polju k Savi z njo dričí
Ko ptičica sperotami.
42. On sabljo gole v rok' drží,
Od spodaj kača gor' sedi,
Od zgoraj ogenj gre iz nje,
Matjaž jo ročno sukát' vé.
43. Zdaj Turki se spogledajo,
Za njima v curku vderejo,
Še paša brado maže si,
Zasmeje se, zagovori :
44. „Sem bil nekđaj pri njem ujet,
Hit'tè mu, mojci, glavo vzet',
Alenčico pa meni dat',
Ki jo presréno ímam rad.“
45. V obójo kralj pa seka stran,
V obójo s' družá vmíka stran.
Po bliskovo mu sablja gre ;
Za srpom snopje stavka se,
46. Za koso trava v red letí,
Za njim po vrsti Tur'k leží,
Pa belče v dir, da prideta
Gor do kovača vmazanca.
47. Matjaž mu reče : „Kaj ti dam ?
Da turški kužež si, poznam ;
Brž konja zbosi, preobúj,
Narobe podkve mu prikúj.“
48. Turčin narobe prekovál,
In kralj z levico zlat dajál.
Z desnico glavo proč mu djal,
Do Save konjée zapektal.
49. Se vdere vá-njo, razgetá,
Vé dobro, kaj na hrbtu 'ma,
Da nosí draga sebi dva,
Matjaža, kralja slavnega,
50. In rešeno nevestico,
Alenčico, kraljičico.
Črez reko splava široko
Na blaž'no zemljo ogersko.

57. Kralj Matjaž v turški vózi.

(Národna pesen.)

O Mátijaž, o Mátijaž !
Lepá je krona ogerska !
Trikrat je že na vojski bil,

Četrtilkrat je vlovljen bil,
V turško ječo vržen bil.
Notri ostal je let' in dan,

- Da videl ni ne bel'ga dne
In solnca ne rumenega.
On videl ni nič drugega,
10 Kakor mladó Marjetico,
Turskega carja mlajšo hčer.
Oná je k njemu tekala
In kratek čas mu delala.
Tak' rekla je Marjetica:
15 „Ak' hočeš me, Matjaž, uzet',
Čem rešit te iz vóze zle.“
- Takó je rekel kralj Matjaž:
„Le-tá ne bo, ne more bit' ;
Domá imam svojo gospó,
20 Trikrat je lepša kakor ti,
Trikrat je mlajša kakor ti.
Domá 'mam brata mlajšega,
I on Matjaž je, kakor jaz,
'Ma lépo krono, kakor jaz.
25 Tegà Matjaža čem ti dat',
Ak' hočeš ga Marjet'ca vzet'.“
„O vera, vera, kralj Matjaž!“
„O vera, vera, Marjetica,
Turskega carja mlajša hči!“
30 „O čakaj, čakaj, kralj Matjaž!
Da pride šentmarjetni dan.
Napráv'la bom vel'ké gosti,
Bom Turke vse vpijanila
In svoj'ga óca starega.
35 Potlej bom vkradla ključe tri:
Prv'gà od konjske stalice,
Druz'gà od svetle kamrice
In tretjega od vóze zle.
Iz kamre vzela bom zlatá,
40 Žolt'gà zlatá, bel'ga srebrá,
Kakor velika sva obá.
Iz hleva bodem speljala,
Konjiče tri osedlala.“
- Marjeta komaj čakala,
45 Da pride šentmarjetni dan.
Napráv'la je vel'ké gosti,
Je Turke vse vpijanila
In óca svoj'ga starega.
Potlej je vkradla ključe tri
50 In je speljala konj'če tri.
Na én'ga djala je zlatá,
Žolt'gà zlatá, bel'ga srebrá;
- Ta drúga dva zasedeta
Ino prehitro dirjata.
Kedar že daleč prideta 55
K en'mú kovaču staremu:
„Ustán', ustán', stari kovač!
Boš služil zdaj ti dober lon,
Boš služil lon, sto celih kron.
60 Pojd' náma konje prekovat':
Naprej obrni krampeže,
Nazáj obrni gladko kov.“
- Na konje hitro sedeta,
Do Donave brž dirjata.
Takó je rekel kralj Matjaž: 65
„Kaj bo pa zdaj, Marjetica,
Ak' črez vodó ne moreva?“
- Zlat prstan vrgla je v vodó,
Preplavala sta jo srečno.
Za njim' hité Turki hudi: 70
„Nazaj, nazaj, Marjetica,
Turskega carja mlajša hči!“
- In Turki vprašajo: „Kakó
Preplavala sta Donavo?“
Marjet'ca pravi, govori: 75
„Kamné na vrat privežite,
Lahkó vodó preplavate.“
Kamné si so privezali,
Na vrat se vsi potopili.
- Prišla sta pred Matjažev grad. 80
Njegà gospá v oknu stoji:
„Le sem, le sem, mladi Matjaž,
Mladi Matjaž, preljub' moj svak!
Drugo ženo Matjaž peljá;
85 Trikrat je lepša, kakor jaz,
Trikrat je mlajša, kakor jaz.“
- Matjaža so sprejemali,
Grdó Marjet'co gledali.
Marjet'ca pravi, govori:
90 „Kaj hočem jaz, kak' hočem jaz?
Naprej ne vé, nazaj ne smem.“
„Le sem, le sem, mladi Matjaž,
Preljubljeni ti bratec moj!
Pripeljal sem ti l'pó gospó,
Turskega carja mlajšo hčer.“ — 95
Ta čas po patra posljejo,
Da ju koj tamkaj poroči.

58. Kralj-Matjaževa smrt.

(Národná pesen.)

- Stoji, stoji mesto belo,
Celje lepo in veselo,
V Celju lipica zelena,
Tam je post'lja narejena,
5 Mehke pernice zrahljane,
Belo rjuhe so oprane,
In blazine in odeje
So iz drage turške preje.
Tam leži pri belem dnevi
10 Kralj Matjaž, bolnik kraljevi.
V vas on k bobnarju je lazil,
Dokler ga je bobnar spazil,
Ga obodel mož srditi,
Da ne bo več zdrav mor'biti.
15 Ves obvezan, ves krvavi
Kralj Matjaž sestrici pravi:
„Rane mi poglej skeleče,
Al' so črne al' rudeče.
Ak' rudeče so,“ jej reče,
20 „Naj kdo po zdravnika teče,
Da mi grenko smrt odvrne!
Če so moje rane črne,
Sestra! več ne bo mi bolje,
Pošlji mi po sveto olje.“
25 Te besede še ni 'zrekel,
Pot mrtvaški je pritekel.
Zazvoní po Celju celem,
S petimi v zvoniku belem
Pri Šentpetru so zvonili.
30 Bobnar bil je pri kosili.
Mlada bobnarca ga vpraša:
„Kdo je vmrl, da se razglašá
Glas zvonóv po Celju celem,
V Petrovem zvoniku belem
35 Da zvonóv petero poje?“
- „Vem, kdo vmrl je, srce moje!
Predno prišla stara leta,
Kralj Matjaž je šel iz sveta;
T'mu pojó zvonóvi naši.“
- Bobnarca také se vstrási, 40
Da jej žlica 'z roke pade.
Bobnar vpraša žene mlade:
„Kaj t' je padla 'z roke žlica?
Al' je uj'c bil al' sin strica?
Je mrlíč bil zlahte tvoje?“ 45
- „Ni mrlíč bil zlahte moje,
Ni bil uj'c, ni sin bil strica;
Mi je padla 'z roke žlica,
Ker sva skupaj se učila,
Ino v cerkev vkup hodila.“ 50
- Bobnarju se jeza vname,
V roko oster nož uzame
In zabode svojo ženo,
Mlado ženo nepožteno.
- Ko je ženo svojo vmoril, 55
Tako k hlapcu je govoril:
„Hitro, hitro hlapec zvesti!
Delj ne smem ostati v mestí,
Osedlaj brž dva konjiča
Tako hitra, ko dva ptiča, 60
En'ga zá-te, en'ga zá-me,
Vrzi torbico érez rame,
In bežíva pri tej priči,
Da me ne dobijo b'riči.“
- Hlapec pravi ino reče: 65
„To mi v glavo iti neče,
Bežat' z doma zavojl' žene,
Zavojl' žene nepožtene!“

59. Kralj Matjaž pred peklom.

(Národna pesen.)

	Stojí mi polje široko,	Da boš si plačo sam jemal.“	
	Po polju steza vglajena.	Kralj Mátjaž gre na semenj lep,	25
	Po stezi pride kralj Matjaž	Si kupi žolte goslice.	
	No se močno hudó drží.	Tedaj on ide pred pekel	
5	Njegà pa sreča potnik star,	Ino pred peklom zaigra.	
	Popótnik star, sam večni Bog.	Gda je igral minute tri,	
	„Pa kaj je tebi, kralj Matjaž,	Njegà je pital satan vrag :	30
	Kaj se ti tak' hudó držiš?“	„Čuješ ti igerc, kralj Matjaž!	
	„Bog plati vam na pitanje!	Kaj bom pa ti za plačo dal?“	
10	Kaj jaz se ne b' hudó držal,	„Čuješ satán, peklenski kralj!	
	Ki meni že za dolgo let	Jaz bom si plačo sam jemal.“	
	Mojà žena mrtva leží,	On prime ženo za rokó,	35
	Mojà žena mrtva leží,	Peljá jo 'z pekla ž'récéga.	
	In duša jej v peklu gori.“	Kak' hitro jo pripelja vèn,	
15	„Oj nikaž, nikaž kralj Matjaž,	Tak' hitro žena pregolčí:	
	Le idi ti na semenj lep,	„Nesrečen bodi pekel ti,	
	Si kupi žolte goslice	Da boš zdaj moral prazen bit!“	40
	Ino pred peklom zaigraj.	Kak' hitro žena pregolčí,	
	Gda boš igral minute tri,	Tak' hitro nazáj v pekel zletí:	
20	Bo tebe pital satan vrag :	„Nesrečen bodi jezik ti,	
	„Čuješ ti igerc, kralj Matjaž,	Da nisi mogel tiho bit'.	
	Kaj bom pa ti za plačo dal?“	Zdaj pa na veke gorel boš,	45
	Ti pa mu tak odgovor daj,	Zdaj pa na veke trpel boš!“	

60. Dve pripovedki o kralju Matjažu.

a) Pred mnogo, mnogo sto leti bila je štajerska zemlja obrastena z gostimi lesi, in v njih so živele strašne, divje zveri. Tedaj je bil pri nas kralj, ki so ga zvali „kralj Mátjaž“. On je bil jako dober kralj, in kmetom ni bilo treba davkov plačevati. Enkrat je svojim 5 vojakom zapovedal, naj sklestijo in posekajo šumo za šumo po vsej štajerski deželi. Prišli so do Svete gore, da tudi njeno šumo posekó. Pod goro je bil studenec, in okoli njega gost les. Ondi se ustavi- vijo vojaki, kajti nobeden si ni upal tú niti jednega drevesa posekati. Kralj Matjaž jih vpraša, zakaj ne sekajo drevja, in oni mu odgo- voré: „Na tej gori bivajo vile, in gorjé onemu, ki tú le jedno drevo 10 useka.“ Razuzdano se je nató kralj Matjaž zasmeljal, izdri vojaku sekiro in šel k studencu. Pri njem je rastla lepa tauka jelša. Kralj

mahne s sekiro po njej. Hotéč sekiro izdreti, da še drugikrat vseka z njo, pa je ne more. Z gore pa se začuje strašna grmljavica, in
 15 nekdo zakriči; „Joj tebi, kralj Matjaž!“ V istem hipu zagrne Sveta gora kralja Matjaža in njegove vojake. Ubila jih ni; samo votlina se je naredila nad njimi, in v tisti spijo zdaj vsi, kralj Matjaž in njegova vojska.

Vsakih sto let prifrčí zlata ptica in leta okoli Svete gore.
 20 Ravno tedaj se vzdrami kralj Matjaž ter posluša in posluša. Ali vse je tiho okoli njega, in on v drugo zaspí. Kedar bo največja sila na svetu, tedaj bode vstal. To pa bo takrat, ko Turek céli svet premaga. Tedaj prileti tudi tista zlata ptica in bode tako žalostno zapela, da se Sveta gora odpre. Kralj Matjaž se bode
 25 tedaj vzbudil s svojimi vojaki. Zdaj bodo vile Matjažu zopet dobre in mu bodo pomagale. Blizu Svete gore pa nastane strašen boj med Turkom in kraljem Matjažem, da se bode zemlja tresla in nebó. Turek bi sicer zmagal, ali vile mu bodo vso vojsko zmotile ter blisk in grmljavico metale ná-nj.

30 b) Neki kmet je vozil z Ogerskega vino na Koroško. Na svojem potu dojde enkrat skozi veliko dobravo do visoke gore. Na gori zagleda kočico, ki je na pol v zemljo vzdignana, tako da se jedva streha vidi iz nje. Pred vrati opazi vrlega junaka s sabljo opasane-
 35 goriti: „Ti si, prijatelj, iz gornje naše strani. Povej mi, lazijo li še mravljičice na sledeče tri vrhe: na vrh sv. Krištofa, sv. Magdalene in sv. Urha?“ „Lazijo še sedaj, ali redkeje nego prej,“ odvrne voznik. Junak pa nadaljuje: „Reči domá: Kedar bode vera na toliko oslabela, da ne bo nikdo več dohajal na one tri vrhe, tedaj
 40 hočem jaz vstati ter priti s svojo črno vojsko.“ „Kdo pa si ti?“ poprašá ga kmet iznenadjen. „Jaz sem kralj Matjaž! Stopi bliže in pojdi z menój v to kočó, da se sam na lastne oči prepričaš o tem.“ Voznik vstopi, a kralj Matjaž mu veli: „Ustavi se za moje ledje, pak poglej prek desnega ramena skozi tó-le okno.“ Kmet
 45 stori to, in on zagleda ravno polje, široko in dolgo. Po celem polju prek in prek pa stojé sami oboroženi vojaki s svojimi konji. A vse je mirno in tiho. Nikdo se ne zmezi, kakor da spavajo konji in ljudjé. „Evo ti črne vojske!“ reče kralj Matjaž začudjenemu kmetu. „Poglej zopet skozi okno.“ Korošec pogleda, kralj pa prime po-
 50 lašno za svojo sabljo ter jo potegne malo iz nožnic. A v tem tre-

notku ti vsa vojska oživi. Vojaki privzdignejo glave, konjički pa začnejo kimati in hrzati in s kopiti udarjati. „Vidiš,“ opomni nató kralj Matjaž, „temu ne bode dolgo, in jaz vstanem ter potegnem sabljo iz nožnic. Topel veter bode vel tedaj in vsem ljudem jedno misel vdahnil. Moji vojaki poskačejo na konje, in črna vojska bode 55 stala v bran za sveto staro vero.“ Tedaj pa bode prijelo vse za orožje, kar moško glavo nosi. Bilo staro, bilo mlado, vse pohiti v vojsko, da brani staro vero. Nastane pa ondi taka sila, da še človek časa ne bode imel preobleči se, temveč vsak ide na vojsko v opravi, ktero baš nosi na sebi. A zbralo se bode toliko pravo- 60 vernega ljudstva, da še boj niti tako dolgo ne bode trajal, da bi mogel človek tri hlebe kruha pojedsti. In ako pade tretji hleb komu iz rok, rekel mu bode sosed njegov: „Pusti ga, brate, naj leži; po boju bode dovolj hleba in vsega.“ Tako naglo bode se premagal sovražnik stare svete vere.

65

61. Kralj Matjaž v narodnih pesnih in pripovedkah.

Pesni o kralju Matjažu so jako stare. Že frijulski zgodovinar Nicoletti piše v sredi šestnajstega stoletja o Tolmincih, da imajo navado, v svojem jeziku na različen način prepevati slavo božjo in svetnikov ter Matija kralja ogerskega, kakor tudi drugih slavnih junakov svojega naroda. Še bolj pa izpričuje starost omenjenih 5 pesnij to, da se nahajajo v njih bajeslovni spomini na solnčnega junaka (pomladanje solnce), ki prežene mrzlo, vlažno zimo ter reši mlado devico (pomladansko prirodu) iz sužnosti zmaja ali hudega duha (zimske otrpelnosti). Čeravno so pesni o Matjažu navdane že z zgodovinskimi življi, vendar se njih prvotni, bajeslovni značaj 10 še prav lahko spozna. Vse narodno slovstvo podleži večnim izpremembam in preobraževanjem, kakor se izpreminjajo ljudstveni nazori in kakor se širi krog njegovih izkušenj, njegovega znanja. Počasi je ljudstvo pozabilo, da so njegovi bogovi poosebljene naravne prikazni. Pridelo jim je vedno več človeškega, približalo si je njih 15 dejanja vedno bolj ter prestavilo njih bitja v bliže ležečo dobo.

Tako so se mythi preselili popolnoma na zemljo ter se zvezali in spojili z zgodovinskimi dogodki, z resničnimi osebnostmi. In iz tega je nastala junaška pripoved, v kateri so združeni stari

20 spomini in mythični nazori z novejšimi junaškimi čini. Jedro teh epičnih pesnij je skozi in skozi mythično, skoro neizpremenjeno, čeravno so različni uplivi izpremenili okolnosti in imena. Ves značaj pripovedovanja ostane, le na mesto mythičnih bitij stopijo zgodovinski junaki in na mesto zlih bogov sovražna ljudstva. Take izpre-

25 membe se godijo vselej takrat, kedar živi ljudstvo v kaki zgodovinsko imenitni dobi, ki je važna in slavna za dotični narod. Tako so se razvijale tudi pesni o Matjažu ter se izpremenile iz mythičnih v zgodovinske, ohranivši pa jasno prvotni svoj značaj.

O kralju Matjažu so znane štiri pesni slovenske. Prva pripove-

30 duje, kako se je Matjaž oženil in poročil z lepo mlado Alenčico, kraljico ljubo ogersko. Pa črez tri dni pokličejo ga že na vojsko in dočim se on s Turki bojuje, ugrabijo ti njegovo ženo ter jo odvedejo na Turško. Matjažu oznani ptica, kaj se je zgodilo. On se obleče po turško in zdirja na iskrem belcu v Turčijo. „Na sred' Turčije glóboke

35 stojé tri lipe zelene“, in pod njimi rajajo Turki. Matjaž plača raj z rumenim zlatom, izbere si plesalko svojo Alenčico in ko v tretje „krog zarajata, prot' konj'ču jo zavijeta“. Zasedeta ga in spustita se v dir proti Donavi. Da bi pa Turki, ki so bili udrli za njima, izgubili sled, dal je Matjaž svojemu konju podkve na robe priko-

40 vati. Tako sta srečno ušla turškim zalezovalcem.

Pesen druga pripoveduje, da je Matjaž „trikrat že na vojski bil, četrtilkrat je vlovljen bil“. Ostal je v turški ječi leto in dan. Tedaj pa se ga usmili „mlada Marjetica, turškega carja mlajša hči“. Obljubiti jej mora, da jo omoži s svojim mlajšim bratom. Marjetica napravi o svoji godovini velike gosti, upijani Turke in ukrade

45 ključe tri: „prvega od konjske štalice, drugega od svetle kamrice in tretjega od voze zle“. Iz izbice vzame zlata in srebra ter prevede Matjaža srečno črez Donavo. Ta pa jej je bil hvaležen in izpolnil svojo obljubo. Tudi ta pesen je bajeslovne vsebine. Vsem arijskim

50 ljudstvom so znane pripovedke, v katerih rešuje devica mladenča iz oblasti pomorskega kralja, ali mladenč (solnčni junak) devico iz oblasti zmaja, t. j. zimske otrpnelosti (primeri legendo o sv. Juriju in sv. Marjeti). V narodni pesni: „Lambergarja ženitev in smrt“ imenuje se Marjeta „huda copernica“, ki je umorila mladega Lam-

55 bergarja z lečnim korenem. Ko je Marjetica peljala Matjaža črez Donavo, vrgla je zlat prstan vá-njo, da sta jo laže preplavala.

Tretja pesen nam kaže Matjaža, kako se pokori za svojo poželjivost, a zadnja nam pripoveduje, kako se je napotil pred pekel, da bi nazaj pripeljal svojo mrtvo ženico, kakor nekdanj traški pesnik

Orfej svojo Evridiko. Posrečilo se mu je tudi, nazaj dobiti jo; ali 60 na potu mu je izpregovorila, česar bi ne bila smela, in zató je morala v pekel nazáj. Tudi poslednja pesen ne zatajuje svojega bajeslovnega značaja.

Če vse vkup vzamemo, kar pripovedujejo naše narodne pesni o Matjažu, kaj zvemo iz njih? Kaj je storil Matjaž slavnega, juna- 66 škega, za slovenski narod imenitnega? — Nič! Matjaž, kakor ga slikajo pesni naše, podoben je srednjeveškemu vitezu, kateri ne najde domá svojega mirú, nego se klati od grada do grada, išče nenavadnih čudnih dogodeb in se bojuje z vsakim, kogar sreča. Kar je Matjaž učinil, to bi bil lahko storil vsak drugi vitez; za to ni po- 70 treba ogerskega kralja Matija Korvina (1458 — 1490).

Niti jedno dejanje našega Matjaža se ne ujema z značajem in življenjem omenjenega kralja, ki se je rés nekoliko bojeval s Turki, ali tako bojevanje ga ni posebno mikalo. Ko si je turški car Mo- hamed I. 1463. osvojil Bosno, skušal je Matija Korvin sovražniku 75 zopet iztrgati posedeno deželo. Udaril je v Bosno in sreča ga je spremljala. Premagal je močno trdnjavo Jajce ter osvobodil 15.000 ujetih kristjanov.

Kmalu potém je prepustil bojevanje svojemu sorodniku Eme- riku Szekeli, ki se je hrabro držal in več manjših zmag dobil. Kralj 80 Matija se je bojeval s Turki pozneje le še l. 1475., ko jim je odvzel trdnjavo Šabac ter oblegal Smederovo. Ob drugih priložnostih pošiljal je le svoje vojskovodje nad Turka. Sam pa se je rajši bojeval s českim kraljem Jurijem Poděbradom in njegovim nasled- nikom Vladislavom poljskim. Zastonj je opominjal Štefan Bathori 85 Matijo, naj opusti vse bojevanje proti kristjanom in naj obrne svoje orožje proti dednemu sovražniku kristjanstva. Turkov ni bilo tako lahko ugnati: kar si jim danes vzal, to so ti jutre zopet iztrgali. Českemu kralju pa je Matija sčasoma odvzel celo Moravsko, Šlezijo in Lužice in zagotovil si svoje pravice do česke krone po Vladisla- 90 vovi smrti. Jednako je odvzel tudi cesarju Frideriku IV. dolenje Avstrijsko in premagal l. 1485. Dunaj, kjer je potém navadno bival do svoje smrti (1490).

Lepa Matjaževa nevesta je tudi bajeslovno bitje. Slovenci pripovedujejo, da je Alenčico rodila jutranja zora, da je bila nebeška 95 devica in da so jo rojenice zibale v zlati zibelki. Kakor Matjaž, ni tudi ona umrla, temveč vzdignila se je nazaj v svetle oblake. Alenčica je Slovincem jako priljubljeno ime. Krsnikova, Lamber- garjeva in Markova žena se je tudi tako imenovala. Krsnikovo

100 lepo ženo Alenčico ugrabila je v vurberškem gradu kačja kraljica. Sedem mesecev hodil je Krsnik, predno je našel v globoki gorski votlini Alenčico priklenjeno. Varovala jo je grda kačja pošast; to je zaklal in rešil ženico. Tudi „Ribniška Alenčica“, ktero je vzel Turek njenemu ženinu, spominja nas v narodni pesni na Matjaževo
105 Alenčico.

Kralj Matija je bil prvokrat oženjen s Poděbradovo hčerjo Kunigundo. Ko mu je pozneje izpodletela ženitev na poljskem dvoru, poročil se je z neapolitansko kraljičino Beatrico. Nobena Matijevih žen ni bila od Turkov ugrabljena. Le ko je Beatrica potovala skozi Dalmacijo na Ogersko, bala se je zelo, da bi je ne zasačili
110 Turki, ki so bili takrat Dalmacijo oplenili in opustošili (l. 1475.). „Trepetaje je prenočila med razvalinami, iz katerih je puhtel dim od ognja in krvi, in ktere so bili požigalci malo ur popreje zapustili. Povsodi je držala njena pot črez ravnokar ubitih trupla. Še le ko
115 je prišla črez Dravo, trepetala je manj za svoje življenje.“ Ali težko, da bi bila ta dogodba pripomogla kaj k pripovedi o ropu Matjaževe Alenčice.

Matija Korvin ni bil nikoli od Turkov ujet. Le po umoru celjskega grofa Ulrika II. dal ga je bil kralj Ladislav zapreti v
120 Pragi. Pač pa je bil Korvinov oče Ivan Hunyadi dvakrat v turški ječi ali prav za prav v oblasti turških zaveznikov. Ta Hunyadi je v hrvatskih narodnih pesnih dobro znan pod imenom Janko Sibirjanin (t. j. Erdeljec). Tudi Slovenci imajo narodno pesen o njem: „Ženitev Janka vojvoda“, kjer se pripoveduje, kako je
125 snubil lepo Janjo iz Temešvara in kako je sin njegove sestre junak Sekol (Szekeli) pomagal mu dobiti jo.

Ivan Hunyadi je bil velik junak in se je skoro ves čas svojega življenja bojeval zoper Turke. Že l. 1440. prepodil je sovražnike kristjanstva iz okolice beligradske in iz Erdeljskega. Pri Sibirju
130 (Hermannstadt) potolkel je 20.000 Turkov, sam pa je izgubil le 3000 mož. Pa še večjo slavo si je priboril Hunyadi v turških vojskah. Papež Evgen IV. je bil ukazal l. 1443. pridigovati veliko križarsko vojsko zoper Osmane. Na Ogerskem so se zbrala kristjanska krdela, obstoječa iz Poljakov, Ogrov, Srbov in Romunov. Hunyadi pelje križarje črez Donavo, podi Turke od mesta do mesta, odvzame jim vso
135 Bolgarijo in prekorači v pozni jeseni celó balkanske soteske. V petih mesecih pokončal je nad 30.000 Turkov. Zmagonosen se je vrnil potém v Budo, kjer ga je ljudstvo sprejelo z neizrečenim navdušenjem. Papež in vse najmogočnejše države so mu častitale

o tolikih uspehah. Že so kovali načrte, kako bi Turka za vselej 140
izpodili iz Evrope. Kristjanska vojska naj bi se vzdignila naravnost
nad Carigrad in izvršila svojo veliko nalogo s pomočjo grškega
cesarja. Druge vlade naj bi poslale svoje brodovje v egejsko morje.
Pa vse to se je Hunyadu zdelo predrzno in on je sklenil spomladi
l. 1444. desetleten ugoden mir s Turki. 145

Ali ta mir ni trajal niti deset dnij, češ da z nevernikom sklen-
jeni mir nima nobene veljave. Hunyadu so obljubili bolgarsko
kraljestvo, ako se Turki izpodé, in tako so se vzdignili kristjani nad
mohamedane in pri Varni se vname krvava bitka (1444). Toda
prelomljena prisega se je strašno maščevala. Vsa kristjanska vojska 150
je bila pobita in razkropljena. Hunyada pa je na begu ujel
valaški vojvoda Drakul, zaveznik sultana Murada. Čeravno je ogerski
junak v kratkem času zadobil svobodo, vendar ni mogel pomi-
riti različnih strank v svoji domovini in združiti jih proti Turkom.
Pobitje pri Varni je bilo sicer Hunyadovo slavo nekoliko otemnilo, 155
ali on je bil jedini, ki sé je mogel z uspehom ustavljati turški sili.
Zató so ga izbrali Ogri l. 1446. za deželnega oskrbnika ali guber-
natorja, dokler mladoletni Ladislav sam ne prevzame vlade.

Hunyadi je skušal oprati svojo sramoto pri Varni ter zbral
25.000 mož zoper Turka. Med temi je bilo tudi mnogo Slovencev 160
iz dolenjega Štajerskega, bližnjega Ogerskega in Hrvatskega. Na
Kosovem polju, kjer je bilo uničeno srbsko cesarstvo pred 59 leti,
srečata se tudi l. 1448. sovražnika. Šestkrat večja turška vojska
se postavi Hunyadu nasproti. In rés po tridnevnem klanju bila je
vsa ogerska vojska pobita, ujeta in razkropljena, pa tudi 40.000 165
Turkov je obležalo na bojišču. Hunyada je takrat ujel turški zaveznik
Juri Brankovič, ki je vladal staro Srbijo in Herecegovino pod turškim
gospodstvom. Tri mesece je Hunyadi ostal v ječi. Brankovič ga
je stoprav izpustil, ko se je ta zavezal, da oženi svojega sina Matija
(Korvina) z Brankovičevo vnukinjo Elizabeto celjsko. Bran- 170
kovičeva hči Katarina je bila namreč žena zadnjega celjskega grofa
Ulrika II., in njuna hči Elizabeta se je vzgojevala pri Brankoviču.
Ta možitev s Korvinom se sicer ni izvršila, ali Elizabetina osoda je
morda le kaj pripomagala, da je nastala pripoved o „Marjetici, tur-
škega carja mlajši hčeri“, ki je rešila Matjaža iz turške vóze. 175

Tako smo prišli v dotiko s Celjani. Ta imenitna knežja rodo-
vina na Slovenskem ima gotovo svoj delež v pripovedih o kralju
Matjažu. Tretja pesen o njem pravi naravnost, da je bil kralj

Matjaž celjski grof, in vse, kar pripoveduje ta pesen o kralju
180 Matjažu, ujema se popolnoma z značajem celjskih grofov.

Celjski grofi segajo tako globoko v zgodovino slovenskega naroda, da ni čudo, ako se je ohranil spomin na nje v narodnih pesnih. Njih rodovina izvira od starih slovanskih plemičev, ki so bili naši milost frankovskih kraljev ter si znali obdržati svoja posestva
185 tudi potém, ko je bila fevdalna sistema darovala skoro vsa zemljišča slovenskih poljedelcev tujim grofom. Med temi tujci nahaja se tudi nekaj slovenskih plemičev, ki so se prikupili novi vladi ter dobili od nemško-frankovskih cesarjev svoja prejšnja in tudi druga posestva kot beneficije (fevde), t. j. za užitek. In v to vrsto spadali so tudi
190 plemiči sovneški. Njih rodovinski grad Sovnek (Savinek) je sedaj razvalina blizu Braslovč. Od početka dvanajstega stoletja naprej omenjajo se vedno češče v zgodovini. Pridobili so si počasi imetja po vsej savinjski dolini, sploh na dolnjem Štajerskem in celó na Kranjskem v porečju Krke. (Vsi ti kraji so se pod Karolingi
195 imenovali „marka Sovna“.) Tako so si pridobili tudi mesto Celje in ko je cesar Ludovik bavarski povzdignil Sovneke v grofovski stan (l. 1341.), začeli so se imenovati: grofi celjski. Sto let pozneje (l. 1436.) sprejel jih je cesar Sigmund med kneze rimsko-nemške države, podelivši jim vse knežje pravice, na pr. višje in
200 nižje sodstvo, pravico mitnice staviti, colnino pobirati, denar kovati iz bakra, srebra in zlata itd.

Nenavadno hitro povzdignila se je slava in mogočnost Celjanov. Bili so krepki, brezobzirni, delavni, podjetni in varčni knezi, in s tem so si neizmerno pomnožili svoja posestva. Stopili so v
205 zvezo z najimenitnejšimi tedanjimi rodovinami. Že l. 1392. umrli celjski grof Viljem se je bil oženil s poljsko kraljicino Ano, in njegova hči jednakega imena je postala žena poljskemu kralju Vladislavu. Veliko imenitnejša pa je Barbara celjska, hči grofa Hermana II., Viljemovega bratranca, ki se je omožila l. 1408. z ogerskim kraljem
210 in poznejšim nemškim cesarjem Sigmundom. Njena hči Elizabeta je bila žena česko-ogerskega in nemškega kralja Alberta II. avstrijskega, kteremu je rodila Ladislava Postuma. Razven tega bili so Celjani v rodovinski zvezi z bosenskimi kralji, z bavarskimi vojvodami, z goriškimi škofi in z najmogočnejšimi ogerskimi magnati.

215 V ljudskem spominu ohranil se je najbolj Hermanov sin, Barbarin brat, grof Friderik II., ki je umrl l. 1454. Oženjen je bil z Elizabeto, grofinjo Frangipan-Modruš, ktera mu je rodila Ulrika II. Pa kmalu se je sprl z njo. Elizabeta je nanagloma (bržkone ostrup-

ljena) umrla, in Friderik se je poročil z njeno dvornico, med Slovenci znano Veroniko Deseniško. Njegov oče Herman pa je bil tako razžaljen, da ga je sam tožil pri cesarju kot morilca svoje žene. Cesar je prepustil očetu, naj sam kaznuje sina, in on ga je dal pripeljati kot jetnika v Celje, kjer se še dandanes prikazuje v razvalinah visoki „Friderikov stolp“. Veroniko je postavil Herman pred sodnike. Ko pa je bila za nedolžno spoznana, dal jo je v kopeli zadušiti. 225

Vrhunec slave celjskih grofov dosegel je Friderikov sin, Ulrik II. Svoje politično delovanje je začel l. 1438. kot namestnik kralja Alberta II. na Českem. Njegovi sovražniki so trdili, da hrepeni grof Ulrik po česki kroni, in zato ga je Albert poklical nazaj. Po smrti tega kralja obračal je on vso pozornost na njegovega sina in svojega nečaka, Ladislava Postuma. Hotel mu je ustanoviti trdno vlado na Ogerskem in Českem, sevéda tudi iz sebičnih namenov, kajti želel je biti prvi za kraljem ter imeti vsa vladarska opravila v svojih rokah. 235

Hudo vojsko začel je Ulrik z avstrijskim vladarjem in nemškimi kraljem Friderikom IV. (bratrancem Alberta II.). Temu je bila vdova Elizabeta izročila varstvo črez svojega sina Ladislava Postuma. Friderikov brat Albert pa je bil častilakomen ter je zahteval zá-se varstvo, kakor tudi avstrijsko vojvodstvo. Pridobil si je mnogo zaveznikov in med njimi v prvi vrsti celjskega grofa Ulrika. Vsled tega je nastala krvava vojska, ki je razsajala vzlásti po slovenskih deželah. Ulrikov vojskovodja je bil Čeh Vitovec, ki je odvzel kralju Frideriku na Koroškem grad za gradom; le Šent Vid se ni hotel udati. Na Kranjskem se je bojeval Ulrik sam, premagal Krško, Lože, Mokronog in začel oblegati Ljubljano. Ali mesto se mu ni hotelo udati. Tudi iz Kranja so se Celjani kmalu zapodili in jednako nesrečen je bil Ulrik pri Novem mestu. Zató sklene dne 16. avgusta l. 1443. s Friderikom IV. mir v Dunajskem Novem mestu in se zaveže, dati mu vse pridobljene gradove nazaj. Ob enem obljubi Ulrik, da pripadejo vsa celjska posestva avstrijskim vladarjem, kedar izumrje njegov rod. 245

L. 1452. pristopil je Ulrik uporu avstrijskih stanov proti Frideriku IV. Ta upor je bil deloma opravičen; kajti Friderik je bil slab gospodar z denarjem in nedelaven nasproti svojim sovražnikom. Vzlásti duhovski stanovi so bili zoper njega, in ne smemo se čuditi, da se je tudi Ulrik zavezal zoper Friderika. Vsi so upali takrat na mladega, mnogo obetajočega Ladislava in tega so hoteli stanovi iztr- 255

gati iz Friderikovega varstva, da bi potém sami vladali v njegovem
 260 imenu. Oblegali so kralja v Dunajskem Novem mestu in ga prisilili, da jim je izročil Ladislava dne 4. septembra l. 1452. Ulrik je dobil mladega kraljiča v svoje varstvo ter vladal namesto njega. Od sedaj naprej pa si je prizadeval uničiti stanovski upliv nasproti vladi in ukrepiti Ladislavovo stranko na Českem in Ogerskem. Tú
 265 pa mu je bil nasproten slavni junak Hunyadi, ki je neomejeno vladal kot državni oskrbnik v svoji domovini. Ulrik ga je skušal uničiti, a izprevidevši, da to ne gre ne siloma niti zvijačno, hotel ga je z lepa pridobiti na svojo stran. Ali Hunyadi je bil previden, in njegova stranka je začela sovražiti grofa. V začetku l. 1456. pa
 270 so napadli Turki zopet Ogersko. Samostanec Ivan Kapistran je navduševal s svojimi govori ljudstvo za boj proti Turku, in stari Hunyadi je osvetlil večer svojega življenja z lepo zarjo slavne zmage pri Belem gradu. Ali ne dolgo po tem umre za kužno boleznijo dne 11. avgusta l. 1456. Bil je velik mož, in njegov narod ga
 275 občuduje in se ponosno ozira ná-nj.

Hunyadi je zapustil dva sina. Starejši Ladislav ni imel očetovih zmožnostij, in drugi Matija je bil še mlad. Zató izvolijo Ogr grofa Ulrika za državnega oskrbnika. To je bila čast, po kateri je Celjan že dolgo hrepenel. Da bi se pa Ogrom bolj prikupil, delal
 280 je velike priprave za vojsko proti Turkom. Ali na vrhuncu slave in mogočnosti doletel je Ulrika nagel propad. Hunyadovec so črtili Celjana in mu zavidali njegovo srečo. Podtikali so vsem njegovim dejanjem slabe namene ter sklenili iznebiti se ga, da bi zopet dosegli poprejšnjo oblast. Izvabili so ga torej v trdnjavo Beligrad, in po
 285 kratkem prepiru ga je pobilo Ladislavovo spremstvo dne 8. novembra l. 1456. Ulrik se je branil moško, toda brez uspeha. Bil je zadnji svojega rodú.

Zgodovina Celjanov je zanimiva zaradi hitrosti, s katero so dospeli na vrhunec svoje imenitnosti; dalje zaradi tragičnih dogodkov v njih obitelji in zaradi naglega propada, ko so bili najviše
 290 vzleteli. Ni jim bilo dano, počasi zapustiti svojo pridobljeno visokost in polagoma ugasniti kakor sveča; končali so nepričakovano in siloma, jednako goreči bakli, utaknjeni v krvavo mlako. Iz kratkega pregleda zgodovine zadnjih Celjanov smo se pričali, da je ta
 295 mnogo zapletena in tesno zvezana z osodo slovenskega naroda. Njih posestva so bila raztresena po vseh slovenskih deželah. Na Kranjskem so imeli na pr. sedem in dvajset gradov in mest, na Koroškem osemnajst! Ravno tako obširno je bilo njih imetje na

Hrvatskem. Vse Zagorje, okolica varaždinska, zagrebška, koprivniška, svetojurska, kostanjiška itd. bila je celjska. Jednako so imeli 300 posestva med ogerskimi Slovenci in tudi dalje proti Donavi. Tako so Celjani po nekakem združevali vse Slovence, in pripoveduje se tudi, da so se bili začeli imenovati „vojvode vseh Slovencev“.

Vsekako pa so bili celjski grofi tisti, ki so posredovali zvezo med Slovenci in Ogri. Bili so navadno bani hrvatski in torej 305 ogerski dostojanstveniki. Vsled svojih posestev na Ogerskem postali so ogerski magnatje in kot taki so se lahko poganjali za najvišje službe v Budi. Tudi so bili Celjani vedno zvesti zavezniki ogerskih kraljev že od tega časa, ko je bojeviti grof Ulrik I. (umrl l. 1368.) pomagal Ludoviku Velikemu v vojskah zoper Benečane. 310

Nekdaj so Slovenci veliko občevali z ogersko državo. Hodili so mnogo ne le po kupčiji, temveč tudi vsled političnih razmer v podonavje. V Turkih so imeli Slovenci skupnega sovražnika z Ogri, in naravno je, da so se mu skupno branili. Tako se je slovenski junak tudi na Ogerskem udomačil in nasprotno, ime ogerskega 315 junaka se je razglasilo tudi med Slovenci.

In vendar bi se motili, ko bi menili, da mislijo slovenske narodne pesni v prvi vrsti na ogerskega kralja Matija Korvina ali na njegovega slavnega očeta Hunyada, kedar nam pripovedujejo o kralju Matjažu. Iz izrazov, ktere rabijo te pesni, spoznamo lahko, 320 da jim kralj Matjaž ni jedna sama določena oseba. Ko bi se to ime rés nanašalo le na Korvina, kako bi mogla narodna pesen peti:

„Domá 'mam brata mlajšega,
I on Matjaž je, kakor jaz, 325
'Ma lepo krono, kakor jaz.
Tegà Matjaža čem ti dat',
Ak' hočeš ga Marjet'ca vzet'.“

Takó odgovarja kralj Matjaž Marjetici, ko se mu ona ponuja za ženo. Ko prideta z Marjetico pred Matjažev grad in ko „Matjaža 330 so sprejemali, grdó Marjet'cò gledali“, zakliče kralj Matjaž:

„Le sem, le sem, mladi Matjaž,
Preljubljeni ti bratec moj!
Pripeljal sem ti l'pó gospó,
Turskega carja mlajšo hčer.“ 335

Iz tega se pač jasno vidi, da pomeni „kralj Matjaž“ sploh imenitnega junaka ali mogočnega kralja.

V vseh Hunyadovih bojih zoper Turke bojevali so se tudi pojedini Slovenci, navadno pod načelnštvom celjskega grofa Her-

340 mana II. Ta je vodil že v bitvi pri Nikopolju l. 1396. Slovence proti Turkom. Tudi Celjani so bili lahko v očeh Slovencev veliki junaki. Sorodnik Slovincem tako priljubljenega Kristofa Lambergarja, namreč Friderik Lambergar, bil je velik prijatelj in vedni spremljevalec zadnjega celjskega grofa Ulrika II. Kakor pripisuje
 345 ljudstvo dejanja vseh Lambergarjev le Kristofu, tako je združilo tudi okoli osebnosti kralja Matjaža mnogo slavnih činov, ki so izvršili razni junaki. Celjani so bili preminili in Hunyadi je umrl; njih dejanja pa so ostala, teh ni moglo ljudstvo pozabiti. In ker niso živeli več njih izvršitelji, prenesel jih je narod na nji-
 350 hovega političnega naslednika, Matija Korvina.

Junaške pesni spominjajo nas na zgodovinske dogodke, ker njih ne omejujeta čas niti prostor. One pripisujejo jednemu samemu junaku (kakor na pr. rimska povest Romulu ali pa Numi Pompiliju), kar so storili vsi njegovi vrstniki ali pa ves njegov čas.
 355 Tak junak ni torej zgodovinska oseba, nego posebljenje vseh junaških dogodkov njegove dobe ter izraz vseh teženj tistega časa. Poznejše junaške pesni pa pripisujejo že znanemu junaku sploh vse važne dogodke, naj so se zgodili pred ali za njim. Tako nazivlje tudi narod vse svoje sovražnike, naj se imenujejo kakor koli,
 360 le z imenom najgrozovitejšega svojega neprijatelja.

Da se je ogerski kralj Matjaž Slovincem tako zelo prikupil, ima svoj uzrok v tedanjem političnem in gmotnem stanju našega naroda. V drugi polovici XV. stoletja godilo se je Slovincem neizrečeno slabo. Turki so obiskavali od l. 1470. do 1484. vsako
 365 leto našo domovino, plenili jo, uničevali njeno blagostanje in vodili v sužnost njeno mladino. Naslednja leta (1480—1487) razsajale so in ropale ogerske čete po Štajerskem in Koroškem. Pa tudi cesarski mezdniki, ki so imeli namen braniti gradove pred Ogri, niso divjali nič manje nad slovenskim kmetom. Razven tega obiskavale so
 370 takrat (vzlasti l. 1477. in 1478.) našo nesrečno domovino še požrešne kobilice, ki so prihajale v velikih rojih iz jugovzhodnih dežel ter uničevale vse zelenje na polju in vse listje po drevju. Vrhu vseh nesreč žulili so ubogo ljudstvo še neznosni davki, ki niso bili nikdar poprej tako veliki, kakor ravno za vlade cesarja Friderika IV., ki
 375 je neprenehoma potreboval denarja za svoje brezštevilne vojne in razprtije. Ko je bilo potreba udušiti Baumkirchnerjev punt (1470) in plačati cesarske mezdnike, naložili so deželni stanovi izvenredni telesni davek, kterega so morali tudi najsiromašnejši ljudje, dà še celó hlapeci in dekle plačevati. In l. 1475. naložili so zopet

„tedenski vinar“, kterega so pobirali od vsakega odrastlega človeka skozi celo leto. — Ali je čudo, da je kmet pri takih razmerah obupal in sklenil si sam pomagati? Grajščake, ki so se zapirali v trdne gradove, smatral je za svoje največje neprijatelje in kot zaveznike Turkov. Zató so se vzdignili l. 1478. koroški kmetje (vzlasti ortenburški podložniki), žugajóč pomoriti vse plemstvo. Sevéda so bili v kratkem času užugani in strahovito kaznovani za svojo predrznost.

Nasproti slovenskim kmetom živeli so takrat njih sosedje ogerski kmetje v najsrečnejšem miru. Njihov kralj Matija Korvin je bil najboljši kmetski prijatelj ter jih vedno branil, da jih niso plemiči in grajščaki preveč zatirali. Sam je šel v vinograd, zgrabil za motiko in zahteval od spremljevalcev svojih, naj tudi oni z njim kopljejo, da skusijo, koliko mora trpeti ubogi kmet. Ta njegova dobrota se je razglasila tudi med slovenskimi kmeti, in njegovo ime se je razlegalo od ust do ust. Razven tega bil je Matija tudi hraber junak, ki je znal ubraniti Turkom, da niso plenili njegove države. Od svojega očeta podedoval je blesk junaštva in slavo neužugljivega premagovalca Turkov. Mnogo Slovencev, vzlasti Kranjcev, služilo je v njegovi vojski, in Matija se je posebno zanimal za kranjsko deželo, ktero je namerjaval celo kupiti od cesarja Friderika. Zató je postal med vsemi Slovenci zelo popularen. Še bolj pa se je raznesla njegova slava, ko je l. 1485. celo „cesarski Dunaj“ osvojil in začel v njem stolovati, kakor bi bil zakonit vladar avstrijskim deželam. Kako bi bilo mogoče, da bi se Slovenci ne spominjali takega možá tudi v svojih narodnih pesnih?! —

Nekoliko drugačna pa se nam kaže osebnost kralja Matjaža v slovenskih narodnih pripovedkah. Tem je Matjaž prvi narodni junak, ki je storil mnogo dobrega slovenskemu ljudstvu. V tem oziru je podobna njegova osebnost kraljeviču Marku. Na dolenjem Koroškem pripovedujejo, da si ga je bilo ljudstvo samo za kralja izbralo na gosposvetskem polju in da je imel svojo stolico na karnskem gradu. Noč in dan bila so odprta vrata njegovega gradú, in vsak siromak si je lahko izprosil milosti, vsak zatiranec je našel pravico in obrambo. Kralj je bil zelo dober in dajal je same zlate kovati. Takrat so bili zarés zlati časi!

Tú vidimo, da so koroški Slovenci združili z Matjaževo najstarejše svoje zgodovinske spomine še iz onih časov, ko so uživali narodno samostalnost ter si prosto volili svoje stare, rodne vojvode in jim izročali vladarsko oblast v ljudskem imenu. A ko so jim bile te pravice odvzete, takrat pa so se Korošci otožno spominjali boljših

časov in pripovedovali svojim vnukom o dobrem kralju Matjažu, ki bode zopet prišel. Stvarili so si ideal dobrega in mogočnega vladarja, naslanjaje se na stare junaške pripovedi. Korošci še imajo pregovor: „Kralj Matjaž, zlata doba naša!“ in tem nazorom odgovarja tudi štajerska narodna pesen, ki poje:

425 „Kédar bo kralj Mátjaž kraljeval
Té bo kmetič lahko kmétoval.“

V narodnih pripovedkah ni torej nikakega sledú o Matjaževem tujstvu ali ogerstvu: on je pravi narodni junak slovenski!

Tak idealen kralj in pravi narodni junak pa sevéda ne more umreti, in ljudstvo veruje, da Matjaž ni umrl. Če je kak zgodovinski dogodek pripomagal, da je postala ta vera, pripomogla je gotovo k temu smrt zadnjega celjskega grofa Ulrika II. Umoritev se je zgodila naglo, skrivnostno. Še celó izobraženi ljudje niso mogli zvedeti kaj natančnejšega o njej. Med priprostim ljudstvom pa so morale nastati najrazličnejše pripovedi o tako nepričakovanem dogodku. Imenitna in uplivna osebnost Ulrikova, ki je vedno nasprotovala slabi vladi Friderika IV. in si prizadevala vajeti krepkejše napeti, ta osebnost ni smela izginiti tako brez sledú. Kralj Matjaž ni umrl, on le spi v neki gori na Ogerskem.

440 Tudi drugi narodi imajo jednako vero o svojih velikih možeh, na pr. Britanci o Artu, Danci o Holgerju. Nemci verujejo, da Karol Veliki spi v Untersbergu pri Solnem gradu in Friderik I. Barbarossa v Kyffhäuseru. Oba se bodeta zopet prebudila o določenem času. Tudi o Svetopolku se pripoveduje, da se bode zopet povrnil na zemljo.

O čudnem Matjaževem koncu pripovedujejo Slovenci različno. Dolenji Korošci trdé, da so bili mogočnemu kralju zavidni vsi drugi zapadni vladarji in da so združili zoper njega veliko vojsko. Matjaža so popolnoma otepli in mu pobili vse vojake razven sto zvestih junakov. S temi je pobegnil v neko votlino pod Pečicami (Petzen), ktera se mu je sama odprla in ga skrila njegovim sovražnikom. — Na Dolenjskem pripovedujejo, da je hotel Matjaž ravno nad sovražnika iti s svojo vojsko, ko se dve gori strnete in vse zasujete. — Goriški Vipavci pa trdijo, da je bil postal kralj Matjaž 455 v svoji mogočnosti prevzetan. Napovedal je vojsko celó — Bogu! Ko je prišel določeni dan, zbral je Matjaž brezštevilno vojsko na jako veliki ravnini. Poln samosvesti zapové, naj začnejo vojaki streljati proti nebu. Bog pa ukaže svetemu Eliju, naj zbere grom in naj pošlje ognjene strele nad Matjažovo vojsko. Ta se je tako pre-

strašila, da je omamljena in zmedena bežala na vse strani svetá. 460 Matjaž pa je bil tako osramočen, da je vzkliknil: „Vrhi, strnite se in pokrijte me!“ Tako se je tudi zgodilo.

Imenujejo se tudi različne gore, pod katerimi baje spi kralj Matjaž. Sploh misli ljudstvo, da je ta gora globoko na Ogerskem. Drugi pa trdijo, da spi Matjaž pod Triglavom, Korošci pod 465 Pečicami in Vipavci pod Čavnóm. Globoko pod zemljo spi Matjaž s celo svojo vojsko. Ta podzemeljska dvorana je zelo velika in prostorna. Sredi nje stoji kamnata miza in za njo sedi Matjaž. Siva brada mu raste okoli mize. Od časa do časa se vzbudi in vpraša, ali še letajo po svetu tiste ptice, ki imajo belo in črno 470 perje (srake). Ako se mu pové, da še, odmaje žalostno z glavo in zopet zaspi.

Znamenja, kdaj bode Matjaž vstal, so zopet različna. Sploh se trdi, da se bode tedaj prebudil, kedar mu brada vzraste devet-krat okoli kamnate mize. Drugi trdijo, da bode Matjaž takrat 475 vstal, kedar pride antikrist na svet in bode začel denar sejati. Vipavci pripovedujejo, da visi izpod stropa Matjaževe dvorane velik meč in da od njega kaplja kri v velikansko skledo, ki je na tla postavljena. Kedar bode ta skleda polna, tedaj se prebudi Matjaž. (Primeri nemško pripoved o svetem gralu.) 480

Na Dolenjskem pripovedujejo, da visi v Matjaževi dvorani na steni velikanski meč v nožnicah. Kedar se rodi tak junak in pride v goro, da bode mogel izvleči meč iz nožnic, tedaj se vzbudi Matjaž in pridere na dan s svojo vojsko. Še lepše opisujejo Korošci Matjažovo prebujenje. Pred njegovo jamo bode božično noč vzrastla zelena 485 lipa. Od polnoči do jedne bode tako sladko cvetla, da napolni vso okolico s svojo prijetno dišavo. Cvetla bo pa samo jedno uro in potem se posuši. Na to posušeno lipo bode obesil kralj Matjaž na dan sv. Jurija svoj ščit, in tedaj lipa z nova ozeleni. In to bode znamenje boljših časov, ali do tedaj je še silno dolgo. Kedar pa 490 pride kralj Matjaž s svojo vojsko na dan, premagal bode in zatrl vse sovražnike, pregnal bode vso krivico s sveta in ustanovil zlate čase!

S. Rutar.

62. Ravbar.

(Národna pesen.)

1. To si voli turski paša,
Ki se Turkom prav obnaša,
Kak' bi vojsko skupaj spravil,
Da bi Sisek pod se zgrabil.
2. Sem ter tja po hiši hodi,
Misel se mu v glavi blodi;
Pa jo znajde volčja glava,
Méni, ta bo najbolj prava:
3. Svojo vojno skupaj zbrati,
Jo pod Sisek celo gnati.
Pa ni moč čez Kolpo priti;
Vprašajo ga: „Kaj bo st'riti?“
4. Paša stopa ob potoci,
Gromeč boben nosi v roci,
Jezan trdo vá-nj teleba,
Da razlega se do neba.
5. Ves togoten rohni paša,
Ki se Turkom prav obnaša:
„Prek si vrvi potegnite,
Kož po vrhu naložite.“
6. So mu tako naredili,
Preko Kolpe se spustili,
Pa pod Sisek se nabrali,
Tam se v rove zakopali.
7. Kaj stori pa turski paša,
Ki se dobro jim obnaša?
Na tla sede, list napiše,
Poslje poglavarju v hiše:
8. „Ala, Ala! moj Adame,
Siska vrli poglavare!
Al' se hočeš mi podati,
Al' mi hočeš glavo dati?“
9. Mu odpisal je Adame,
Siska vrli poglavare:
„Nočem z lepa se podati,
Nočem tudi glave dati;
10. Hočem rajši se braniti,
Siski poglavar še biti:
Se mi bodete kesali,
Kranjcev niste še poznali.“
11. Kaj mi jame zdaj Adame,
Siska vrli poglavare?
Piše liste, dá povelje,
Nest' jih reče v tri dežele:
12. V Štajersko, Koroško, Kranjsko,
V lepo zbornico ljubljansko,
Da je prišel turski blisek,
Da nam hoče vzeti Sisek.
13. Štajerci so list prebrali,
Grenko, kisló se držali,
Tresli vsi se, omag'vali,
Ker Turčina so se bali.
14. List bel' tud' Korošci brali,
Z énim glasom pa vsi djali:
„S Turkom noč'mo se vojsk'vati,
Kaše vrele ne piháti.
15. Turek ima vel'ke hlače,
Dolge, dolge pa mustače;
Bi vratove naše vgedal,
Kdo vé, kaj bi nam povedal.“
16. Beli list Ljubljanci brali,
Med sebój so tako djali:
„Iščimo si pomočnika,
Zdaj je sila prevelika.
17. Tur'k če vzel nam Sisek bode,
Nam na robe vse vse pojde,
Mest' Ljubljana bo pokraj'na,
Kranjska d'žela turska drajna.
18. Hitro si pomoč iščimo,
Gospod Ravbarju pišimo,
Vé in zna on vojsko vodit',
Pred vojaki spredaj hodit'.“

19. Beli list so napisali,
Ga na Krumperk mu poslali.
Tam prebiva jaki Ravbar,
Nepremagan konjski glavar.

20. Ravbar zjutraj rano vstajal,
Se po gradu je sprehajal,
Line hodil si odpirat,
Dol na zlato polje gledat.

21. Oziraje se okoli
Zdaj zagleda v ravnem polji
Mlad'ga poba urno teči,
Beli list v roci nesti.

22. Ravbar si ob dlani počí,
Hitro mu naproti skočí,
Bele liste brž pregleda,
Paši se na glas posmeja.

23. Stopi gori v svoje line
Do gospoje Katarine:
„Dve nedelji bodi zdrava,
Da jo s pašem zaigrava.“

24. Res da gospej Katarini
Je plahota v taki sili,
Za gospoda se je bala,
K' mu je sabljo pripas'vala.

25. Glas gospodov hlapce kliče,
Osemnajste svoje Číče:
„Zor je, vzdramši se vzdigajte,
Brze konj'če napajajte,

26. Jih sedlajte, obrzdajte,
Koj na vojsko napravljajte;
Hod'mo v zidano Ljubljano,
Trdno, v'soko in prostrano.“

27. Hlapci konje zasedlali,
Pa vsi ročno zadirjali.
Prej se konjica ne vstavi,
Še le pri zeleni Savi.

28. Ravbar kliče ti brodnike,
Pod Črnučami voznike:
„Le na noge, le vstanite,
Nas prek Save predrožite!“

29. So brodniki se vsi spali,
Zavolj' vod se vozit' bali,
Save vel'ke prederóče,
Črez bregove nastop'jóče.

30. Pravi Ravbarju Andreje:
„Voda sega že črez bregó,
Mi ne moremo voziti,
Vi v Ljubljano pa ne priti.“

31. Ravbar se zakliče v drugo,
Svetlih zlatov dá obljubo;
Si brodniki pomignili,
Reko: „Še ga bomo pili.“

32. Kmal' brodniki zakrmili,
So Bogá lepó prosili,
Da b' jih zdrave še vozili,
Turske jašpre seb' služili.

33. Zlate reče jim podati,
Jaderno pa zadirjati
Preko polja do Ljubljane,
Trdne, v'soke in prostrane.

34. Gospod Ravbar dram' Ljubljance:
„Oj Ljubljanci, oj zaspanci!
Brž iz pernic ustajajte,
Brž s' na vojsko napravljajte!“

35. Pa za Ravbarjem hodile
So Ljubljanke, ga prosile,
Srebra, zlata ponujale,
Družeta si odkup'vale.

36. Ravbar: „Gospe, tih'! in mamke
Potrpíte malo, samke,
Zdaj ni časa podkup'vati,
Sila se je vojskovati.“

37. Meji žuga turški blisek,
Hoče nam požreti Sisek;
Turek će vzel Sisek bode,
Nam na robe vse vse pojde.

38. Vam Ljubljana bo pokraj'na,
Stran dolensjska turška drajna.“
Boben zdaj mu zaropoče,
Ga preslišat' ni mogoče.

39. Ravbar si vojakov zbere,
Dol pod Sisek z njimi vdere.
Tolk' je Turka na terišču,
Kol'kor mravelj na mravljišču.

40. Naprej v dir je Ravbar tekal,
Velk' mu hlapcu: „Stopi,“ rekel,
„Zlez' na to visoko drevce,
Gledaj dobro na banderce:

41. So banderci videt' beli,
Trdo mujo bomo 'meli,

So banderci pa rudeči,
Nič ne bodimo boječi.

42. Turka bomo pozobali,
Kakor da bi črešnje brali;
Prej mirú ne bomo dali,
Dokler ga ob tlá ne djali.“

43. Hlapec vidi vse rudeče,
To st'ri Kranjce vse goreče;
Tako v Turka se zagnali,
Da so vsega posabljali.

63. Alenčica, sestra Gregčeva.

(Národna pesen.)

1. Leží, leží stezičica
In ta peljá sred' Turskega,
Kar vidi daleč mi okó,
V Turčijo noter globoko.
Po njej pritekel je enkrat
Turskega carja sluga mlad.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

2. Stoji na prag' Alenčica,
Gregičeva sestričica:
„No sluga mladi, kam pa greš?
Al' meni kaj povedat' veš
Kaj dobrega, kaj huđega
Od moj'ga Gregca ljubega?
Bogme da! — da je ta, da veljá.“

3. Odgovor tak jej sluga dá,
Mlad' sluga carja turskega:
„Od Gregca nič mi znan'ga ni,
Od njega se ne govori;
Zagledal ga jaz nisem sam,
Pa zdaj ga tudi ne poznám.
Bogme da! — da je ta, da veljá.“

4. Tak' rekla je Alenčica,
Sestrica svoj'ga Gregca:
„Brat moj je vsak' mu Turku kos,
Do pet pa dolgo haljo nos',

Obilno rož na njej se vid',
Ino s sviló je ves obvit.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

5. Ko britva sabljo 'ma ostró
In kakor solnce vso svetló,
Po sredi kača jej leži,
Na koncu ogenj 'z nje gori,
Je v kačjem strupu kaljena,
Med Turke je namerjena.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

6. Rudečo kapo 'ma na glav',
Za kapo je tri pera djali,
Žrjavove so pera te!“
In sluga zdaj takó pové:
„Od Turkov bil jednak je vbít,
Tvoj Gregec znal bi tisti bit'!
Bogme da! — da je ta, da veljá.“

7. Zdaj kaj stori Alenčica,
Sestrica svoj'ga Gregca?
Brž teče gori v kamrico,
Obleče dolgo haljico,
Je dolga, dolga do petá,
Vsa taka, kakor Gregčeva.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

8. In vzame sabljico ostró
In kakor solnce tak' svetló,
Po sredi kača jej leži,
Na koncu ogenj jej gori,
Je v kačjem strupu kaljena,
Na Turke je namerjena.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

9. Rudečo kapo ná-se dé,
Na kapi pera tri stojé,
Zrjavova so pera to:
Vse je, ko je pri Gregcu blo.
In teče v štalico takrat
Si brz'ga konj'ča osedlat'.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

10. Na palce se naslonila,
Na konj'ča brzo prhnila.
Ko ptica daleč zdaj frčí,
Kjer šotor turški mi stoji,
O Gregčeva sestričica,
Junáškega si srčica!
Bogme da! — da je ta, da veljá.

11. V šotórje dirja, dirja v skok,
Turčiné seka vse okrog,
Da tol'ko jih za njo leži
Ko snopja za ženjicami,

Al' drobne trave spod kosá,
Ko Bog nam dobro let'no dá.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

12. Pri oknu turški car stoji
Ino takó-le govori:
„Hudobe turške vé grdé!
Nič druz'ga ni vas ko lažé.
Vi prav'te: „Gregca vbili smo!“
Sam vidim delat' ga strašnó.
Bogme da! — da je ta, da veljá.

13. V šotórje dirja, dirja v skok
In Turke seka vse okrog,
Da tol'ko jih za njim leži
Ko snopja tamkaj za ženci,
Al' drobne trave spod kosá,
Ko Bog nam dobro let'no dá.
Bogme da! — da je ta, da veljá.“

14. Zdaj kaj stori Alenčica,
Sestrica svoj'ga Gregeca?
Junáško bliže carja gre,
Pokaže črni kiti dve:
„Ma take tvoja carinja?
'Ma take tvoja carinja?“
Bogme da! — da je ta, da veljá.

64. Oblega dunajska.

(Národna pesen.)

Tur'k je bil cesarju pisal,
Da jo v goste bo pribrisal.
Svetli cesar govori:
„Pridi, kedar se ti zdi;
5 Jaz sem zá-te se pripravil,
Da se ti bom v bran postavil.“

V oljsko n'deljo res privije,
Ravno solnce gor' prisije.
Tur'k začnè strašnó streljati,
10 Dunaj silno pretresati,
Kakor bi na vodi stal,
Ali tresek ga majál.

Svetli cesar se prestraši,
Pri Mariji, mater' naši
Išče pomóci, pred njo klečí, 15
Ker pripravljen bil še ni.
Dalje k papež' se obrne,
Naj nadloge on odvrne,
Šolcem naj ukazo dá:
„Vsak pomagaj, kakor zna.“ 20

Papež pisal tja je v Celje,
V Prago, nemške vse dežele,
Da vsi hitro morajo prit',
Turke strani odpodit',

25	Da naj delajo zvijače,
Vere varvajo domače,
Da pokažejo srčnost,
Dajo Dunaju prostót.	Solci v Pragi ino v Celji
Ino v nemški vsej deželi
Hitro skupaj vsi gredó,
Da zvijače vsi počno.	40
30	Solci v Pragi ino v Celji
Ino v nemški vsej deželi
Zdaj takó v en glas rekó:
„Tur'k še le spoznal nas bo;
Prej posekal nam bo buče,
Predno ko dobil bo ključe	Solci streljati začná,
Turki orožje 'z rok dadó;
Komaj tja so primahali,
Turki so se že podali.	
35	Naš'ga mesta Dunaja,
Kjer naš cesar dom ima.“	Paša je na pragu stajal
K miru z belo ruto majal
Mat' Marija oskrbí,
Skode se nič ne zgodi.	45

65. Lavdon.

(Národna pesen.)

1. Oj stójaj, stojaj Beligrad,
Za gradom teče rudeča kri,
Za gradom teče rudeča kri,
Da b' gnala kamne mlinске tri.	4. „Ne prišel zajcev sem lovit,
Al' prišel tebe sem častit:
S svinčén'mi kroglam' te škropil
In s črnim prahom bom kadil.“
2. Tam Lavdon, vojvoda stóji,
Krvavi meč v rokáh drži;
On hoče 'meti Beligrad
In turško vojsko pokončat'.	5. Cesarske puške pokajo,
Se turške gospe jokajo;
Cesarski bombe mečejo,
Se Turki z grada vlečejo.
3. Ošabni Tur'k se mu smeji
In Lavdonu tak' govori:
„Si prišel mene ti častit,
Al' prišel zajcev si lovit?“	6. Glej, tak' mogočni Lavdon je
Premagal vse sovražnike;
In dokler Beligrad stóji,
Naj slava Lavdona sloví.

66. Kraljevič Marko v narodni pesni jugoslovanski.

- Narodom jugoslovanskim priljubljen je med vsemi junaki najbolj kraljevič Marko; njegovo ime slavi pesen od Triglava do Črnega morja pa do grškega zaliva. On je postal prav naroden junak, ktereга je okrasila domišljija naroda z vsemi prednostmi, 5 kolikor si jih le more o svojem ljubljencu domisliti. Njemu se še dandanes pripisuje mnogo o tem, kar se je rešilo v poverju iz časov poganskih.

Da je bil kraljevič Marko nekdanj Slovincem v isti meri znan, kakor še danes Srbom in Bolgarom, dokazujejo nam narodne pesni slovenske, ktere so se še ohranile med nami. V mnogem oziru pa 10 ga je izpodrinil drug junak, kterega se je oklenilo srce slovensko tem bolj, čim večjega pomena je postalo njegovo delovanje za naše pokrajine. Kralj Matjaž, o kterem narod pripoveduje, da so bili za njega pravi „zlati časi“, vrnil se je na mesto njegovo; kajti ta je bil v srednjem veku večje važnosti za blagor naše domovine. 15 Srbi pa so verno ohranili spomin Markov, ker jim je bil za časa turške bede in tujega nasilstva vzvišen uzor boritelja za narod, za pravico, za resnico in vero. Kdor je le enkrat čul slepeca tožnim glasom pevajočega o tem junaku, slišal je iz glasa njegovega vso žalost in vso bedo, ktera je trla srce nesrečnemu ljudstvu do naših 20 časov. On mu je bil tolažnik, on je hrabil mladino v boju proti sovražniku. Kedar je po gorah balkanskih v revni koči zadonela pesen o Marku, kako je tiral Turčina, kako je branil vdove in sirote, tedaj so se iskrile mladenču oči, trdneje se je handžara oklepala roka in marsikdo je prisegal o taki priliki, da bode postal in ostal 25 zvest branitelj narodu in veri. Kakor so nekdanj Spartanci popevali Tirtejeve pesni v boju za dom, tako so korakali Srbi, pevajoči pesni o Marku, v boj za zlato svobodo.

Marko, sin Vukašinov in Jevrosime, rodil se je v Skadru na Bojani. Pred rojstvom njegovim sanjalo se je materi, da je 30 rodila zmaja, kteri je sekal Turkom glave. Največji junaki srbski so se zbrali pri krstu njegovem in mu naredili ime Marko.

Jedva doraste mladeneč, pošlje ga že oče na pašo z živino, jedi mu pa ne dá seboj, češ da bi se vadil zgodaj trpeti lakoto. Drugi pastirji so se rogali slabotnemu otroku; namesto njih moral je 35 vračati čredo, oni so se pa veselili; joj njemu, če se je kaj obotavljal, marsiktero gorko je pretrpel od svojih tovarišev. Trdosrčneži mu niso privoščili niti trde skorje kruha. Objokan in obupan zbeži torej od neusmiljenih drugov in tava po planini sem ter tja. Kar zapazi na trati, kamor je solnce najlfluje pripekalo, mlado dete speče 40 v vročini. Do srca se mu usmili revče; hitro steče v gozd, nalomi košatih vej in je potakne v zemljo okoli spečega dečka, da mu napravi hladne sence. Sam pa sede pod drevo ter premišljuje o hudobnih pastirjih in o svoji živini. Kar pride na trato vila s planine. Ko zapazi mati svoje dete speče v hladni senci, razveseli se in 45 pravi pri sebi: „Ko bi vedela, kdo je napravil senco mojemu sinku, dala bi mu, kar bi hotel!“ Med tem zapazi Marka in zve od njega,

da je on dobrotnik otrokov. „Kaj pa hočeš za to, da si napravil senco mojemu sinku?“ „Ej, sestra, kaj bi te prosil, saj mi ne
 50 moreš dati, česar bi rad!“ „No, kaj pa hočeš? Le povéj mi!“ Revež je mislil vedno le na pastirje, kateri so ga topli tako ne-
 usmiljeno; zato reče, da bi bil rad tako močen, da bi ga pastirji
 ne mogli več strahovati. „Ako nočeš drugega, lahko ti pomorem,“
 odgovori vila. Nató mu dá piti mleka in pravi: „Poskusi, ali moreš
 55 vzdigniti tá-le kamen.“ Blizu drevesa ležal je kamen težek dvanajst
 stotov. Marko zgrabi kamen, ali ne gane ga še. Vila mu dá torej
 v drugo mleka. Marko se napije in vzdigne kamen. Ali še v tretje
 mu dá vila mleka, in Marko vrže kamen tako daleč, da ni mogel
 videti več, kam je padel. Vesela njegove moči, dá mu hvaležna
 60 mati še mleka za požirek. Nató ga pelje na vilinski dvor in mu
 reče, naj si izbere konja, kakoršnega si hoče. Marko pa ne vzame
 kar prvega, temveč si jih izbira. Prvega prime za rep in ga po-
 tegne iz hleva. Tako jih poskuša več. Napósled zagleda šarca,
 konja mršavega, pisanega. Poskusi tudi njega. Ali konj se upre
 65 na noge in obstoji kakor priklenjen, še ganiť ga ne more mladeneč.
 Vesel vzklikne Marko: „Ta bo zá-me, tega mi daj!“ Vila mu ga
 dá, a potém ga še pelje v orožnico, podari mu popolno bojno opravo,
 sabljo damaščenko in dva bodala, pa reče: „Ako ti bo kdaj huda
 pela, le pokličí me, vilo iz planine, pomagala ti bodem!“

70 Lepo se zahvali dečko, pa jaha domú. Oče in mati sta ga
 bila vesela, vendar pa je še moral po živino. Ko pride do pastirjev,
 začnó ga zmerjati in ga hočejo bíti; Marko pa zgrabi prvega, po-
 tolče z njim druge ter žene svojo čredo domú.

Jedva je bil dvanajst let star, jaše z bratom Andrejem na
 75 Kunar planino. Tri dni se potikata okoli brez jedi in pijače, dokler
 ni mogel Andrej trpeti več lakote in žeje ter gre v krémo, da si
 kupi jesti in piti. Tam ga pa upijani Roša harambaša in ga ubije.
 Marko čaka brata tri dni na planini. Ker ga pa le ni, gre v krémo
 in pogubi harambašo in šestdeset njegovih tovarišev.

80 Kasneje ga pošlje oče v Prizren na carjev dvor, da se izučí
 junaškega obnašanja. Bil je bistra glava, nauči se vsega, kar treba
 junaku. Junaštvom in razumom svojim prikupi se carju Dušanu,
 in ta si ga izbere pisarjem. Pisal je „knjige carostavne“; on je
 vedel za vse naredbe carjeve.

85 Dolgo je gospodoval car Dušan Silni. Ko pa zbolí, pozove
 žena Vukašina in vso gospodo v Prizren, da zvedó zadnjo oporoko
 carjevo. Vladika Nedeljko izpové Dušana, in ta pokličé Vukašina

k sebi in reče: „Tebi, Vukašin, priporočam narod in vojvode, tebi priporočam svojega sinka Uroša. Star je jedva štirideset dnij. Namesto njega vladaj ti, da doraste, po tem pa mu izroči carstvo!“ 90
To so bile zadnje besede mogočnega carja.

Vladal je tedaj Vukašin. Kmalu pa se ga loti želja, da bi sam car postal. Ko Uroš doraste, potegnejo se nekteri vojvode zá-nj. Ali greh je prelivati kri; zato pripravijo Vukašina in brata njegova Gojka in Uglješo, ktera sta tudi carstvo terjala zá-se, in 95
Uroša, naj se zberó na Kosovem polju, da se dogovoré, čegavo je carstvo.

Na določeni dan zberó se na Kosovem polju poleg cerkve Samodreže štirje taborji, Vukašinov, Gojkov, Uglješin in Urošev. Ker se ne morejo pogoditi, dogovoré se, da bodo poslali poslanca v 100
Prizren po vladiko Nedeljka, kteri je izpovedal in obhajal umirajočega Dušana; on jim naj pové, čegavo je carstvo. Nedeljko pa odgovori: „Carja nisem vprašal o carstvu, ampak le o grehih njegovih. Pojdite v grad Prilip k Marku; on je pisal knjige carostavne, on vé, čegavo je carstvo. On bo povedal resnico, ker se ne boji ni- 105
kogar razven Boga istinitega.“

Pokličejo Marka. Pred odhodom opominja ga še mati: „Ne govori krivo, niti za očeta, niti za strica. Bolje ti je izgubiti glavo, nego ogrešiti dušo svojo!“ Sin vzame knjige carostavne, sede na šarca in jaha na Kosovo. 110

Oče in strica mu obetata carstvo, ako bi govoril njim na ljubo; ali Marko ne pogleda nobenega, pak ide k Urošu. Drugo jutro se zbere gospoda k maši, po maši pa prečita Marko knjige in razsodi: „Carstvo je Uroševo! Od očeta je ostalo sinu, njemu je car sporočil carstvo, ko je umiral.“ 115

Razkačen skoči Vukašin na te besede na noge, potegne handžar izza pasa in hoče posekati sina. Sinu pa se ne spodobi bojevati se z očetom, in Marko beži pred njim okoli cerkve. Trikrat priteče okoli, kar se čuje glas iz cerkve: „Beži v cerkev, da ne pogineš od očeta za pravico božjo!“ Vrata se odpró sama in se zopet zapró za njim. 120
Vukašin pa mahne v svoji jezi po vratih, in glej čudo, pocedi se kri. Prestrašen zavpije oče: „Joj, sina sem umoril!“ Iz cerkve pa se čuje glas: „Marka nisi posekal, ampak angelja božjega.“

To razljuti Vukašina še bolj, on preklinja ljuto svojega sina: „Sin Marko, naj te Bog ubije, da ti ne dá ni groba ni poroda, da 125
ne pustiš svoje duše, dokler ne postaneš sluga turškega carja!“ Tako kolne oče, car Uroš ga pa blagoslavlja: „Marko, Bog ti

pomogel! Naj ti bode lice svetlo med modrimi, naj seka v boju sablja tvoja, da na svetu ne bode boljšega junaka, da se bo spo-
130 minjalo tvoje ime, dokler bo sijalo solnce in bode mesec svetil!“

Tako je razsodil Marko, čegavo je carstvo. Nad njim pa se je izpolnila kletev očetova in Urošev blagoslov.

Po strašnem dogodku pred cerkvijo razide se gospoda, Marko pa se vrne na svoj grad Prilip. Mati ga tolaži in se veseli, da se
135 je tako možato potegoval za pravico. Ali sina ne trpi dolgo domá. Kletev ga žene po svetu, kakor pripoveduje pesen narodna slovenska, dá si skovati sabljo, s katero je presekal kovaču nakovalo, in buzdovan, težek dvanajst stotov, pa gre po svetu.

Kmalu zasluje ime njegovo. Reveži so ga blagoslavljali, kajti
140 pomagal je rad, komur je le mogel; varoval in branil je vdove in sirote. Turki pa so se ga zbal, če so le čuli njegovo ime, kajti on ni pustil zatirati nobenega.

Izmed srbskih junakov priljubil se je bil najbolj Milošu Obiliču. Bila sta pobratima. Nekdaj jezditá črez Miroč planino. Marku se
145 je dremalo. Prosi tedaj Miloša, naj bi zapel. Ali pobratim se boji vile Ravijojle, ktera mu je zažugala, da ga usmrti, ako ga sliši pevati po planini. A Marko mu reče: „Pevaj, pobratime; dokler imam šarca in buzdovan, ne stori ti vila nič hudega!“ Miloš zapoje o starih junakih, kako so junačili, kako so stavili samostane, za-
150 dušbine za dušo svojo. Marku se omili pesen, nagne se na sedlo, pa zaspi. Vila čuje Miloša in jame odpevati. A Miloš ima lepše grlo od vile same. Zató se razljuti Ravijojla in vstrelí Milošu puščico ravno v belo grlo. „Joj mi, pobratime!“ vzklikne junak in pade s konja. Marko se vzbudi, vidi ranjenega junaka, šarca pa
155 vzpodbode za vilo. Po tri kopja na visoko, po štiri kopja daleč skakal je konj, kmalu sta bila blizu Ravijojle. Da bi se rešila, zleti pod oblake; ali Marko zavihti buzdovan in jo zadene ravno med pleča, da pade na zemljo. Reva začne junaka bratimiti (ime-
novati brata) in ga prositi, naj jo pusti živo; ona hoče nabrati
160 trave, da izleči Miloša. In rés jedva položi Ravijojla ranjencu nabrane trave na rano, oživi Miloš; še lepše mu je grlo in še bolj zdravo mu je srce nego poprej. Od tega časa bila je vila Ravijojla Markova posestrima.

Po svojih potih pride nekdanj Marko tudi na Arabsko. Ko
165 razpne šotor na ravnini, pribeži robinja k njemu, ktero so zarobili silneži. Ona se mu usmili, vzame jo v svoje varstvo. Dvanajst Arabcev prihruje nad njega, da bi oteli svoj plen; Marko pa seka

tako močno po njih, da jih je kmalu vseh dvanajst črez pas presekanih ležalo na tleh. Potém pelje svojo posestrimo domú k materi in jo omoži v grad Rudnik v hišo Dizdaričevo. 170

Ni ga boljšega, ljubeznivejšega sina, kakor je bil Marko materi svoji; še tedaj jo uboga, ko vidi, da ga spravi ubogljivost v največjo nevarnost. Praznoval je nekđaj slavo (hišnega patrona) sv. Jurija. Zbranih je bilo na dvoru njegovem gostov brez števila. Marko in mati sta stregla pri mizi. Kar reče neki starec: „Hvala ti, kraljevič Marko, vsega imaš dosti, ko bi le imel še rib iz Ohride!“ 175 To je žalilo Marka. Hitro pokličie svojega slugo, naj streže on namesto njega, sam pa gre v hlev, osedla šarca, da bi šel po ribe v Ohrido. Mati pa pride za njim in pravi: „Ne jemlji orožja sebój; navadil si se krvi, še v praznik bi prelival kri!“ Težko je bilo 180 sinu iti brez orožja, še težje pa ne ubogati matere. Brez orožja sede na konja, pa jaše ravno proti Ohridi. Na mostu zagleda junaka na konju, ki je metal težki svoj topuz (buzdovan) pod oblake in ga lovil zopet v roko. Pozdravi Marka in ga vpraša, ali je Marko domá. Marko odgovori: „Bil sem zjutraj pri njem v Pri- 185 lipu; ravno slavi slavo, mnogo gostov je pri njem.“ „Dobro,“ odgovori neznan junak, „še danes bode tekla kri po mizi njegovi, njega pa obesim pred vrata prilipska, ker je pogubil mojega brata!“ S temi besedami odjaše junak — bil je Gjemo Brdjanin — proti Prilipu. Marko pa postoji, misli in premišlja. Ako se mu dá spo- 190 znati, pogubil bi ga Turek, ker nima orožja sebój; če pa ga pusti v grad, pobil bi mu goste. Zavpije torej za Gjemom: „Jaz sem kraljevič Marko!“ Gjemo se vrne in zdirja za Markom. Upal je kraljevič, da ga bode šarec odnesel, ali sovražnik zažene svoj topuz za njim ter ga zadene tako močno med pleča, da ga vrže raz konja. 195 Hitro priskoči Gjemo, zveže mu roki na hrbet, ga priveže za svojega konja, sam pa sede na šarca in jaše z jetnikom v Ohrido. Pred mestnimi vrati napravi vešala, da obesi svojega nasprotnika. Ali gospoda krščanska pride k Brdjaninu in ga prosi: „Ne obesi Marka tu; vino in pšenica bi nam ne rodila. Damo ti za to tri 200 tovore blaga.“ Gjemu je bilo po volji, vzame tri tovore blaga, pa žene Marka pred Vučitrn, da bi ga obesil tam. Ali tudi tu dá mu gospoda krščanska tri tovore blaga, da ne obesi Marka pred mestom, ker bi sicer ne rodilo vino in pšenica. Ravno tako se zgodi tudi v Zvečanu. 205

Brdjanin vodi tedaj Marka in vse blago dalje. Pride na Janjino planino; žeja se ga loti. Vpraša torej svojega jetnika, ali vé

tú za kak studenec ali za kako krémo. Marko pa mu odgovori:
 „Žejni junaki zakoljejo konja, pa se napijejo krvi!“ Gjemo potegne
 210 sabljo in hoče zaklati kraljeviča, da bi se napil njegove krvi. V
 tej nevarnosti pa reče Marko: „Tu blizu ima svojo krémo krémarica
 Janja, ali osvetila se bo nad menój, ker sem jej popil mnogo vina,
 a plačal ga nisem.“ Kmalu sta bila pred krémo, Janja se preplaši,
 ko zagleda Marka, svojega pobratima, zvezanega, ali ta jej namigne
 215 z očmi, ona ga razume hitro in reče: „Bože mili, hvala ti za vse,
 ker vidim Marka zvezanega. Pojila te bom, Gjemo Brdjanine, brez
 pare ni denara, če ti je drago cele tri dni.“ Konja spravi v hlev,
 junaku pa prinese vina. Gjemo pije in nazdravlja kraljeviču, piti
 pa mu ne daje. Ko se napije Brdjanin, prinese mu Janja vina
 220 sedem let stárega, kteremu je bila dodala trave omotične, da se
 zvali Gjemo kmalu brez zavesti na klop. Zdajci skoči Janja k po-
 bratimu, sname mu hitro železje in Marko zveže spečega sovražnika.
 Kraljevič začne piti vino, pa sune Gjema in reče: „Vstani, da
 pijeva!“ Revež se vzbudi iz spanja, ali vstati ne more, ker mu
 225 železje ne dopušča. Sedaj pa je nazdravljal Marko Brdjaninu, a
 piti mu ni dajal. Ko si ugasi žejo, priveže Gjema za šarca, sam
 pa sede na konja njegovega in jezdi proti Vučitrnu. Tam mu pri-
 dejo kristjani nasproti in mu ponujajo tri tovore blaga, če obesi
 Brdjanina. On jim pa vrne blago, ktero so dali Gjemu, in gre
 230 proti Zvečanu in potém proti Ohridi, kjer ga prosijo Srbi pavsod,
 naj obesi sovraga. On pa vrne obema mestoma blago in obesi
 Gjema pred Ohrido. Nató nakupi rib in se vrne domú.

Mnogokrat prigovarjala mu je mati, naj se oženi in opusti
 junakovanje, ali kletev očetova mu ni dajala mirú. Na svojih potih
 235 pride enkrat zopet na Arabsko; pri studencu hoče napojiti šarca
 ter se razsvadi z arabskimi junaki. V boju se spodtakne šarec, na-
 sprotniki skočijo nad kraljeviča, zvežejo ga in ga vržejo v temnico.
 Ali hči arabskega kralja ga osvobodi.

Po enakem naključju pride drugikrat Turkom v pest. Tri
 240 leta je sedel v ječi, lasje so mu vzrastli tako dolgi, da so se vlačili
 po tleh za njim, nohtje pa toliki, da bi bil mogel z njimi orati.

Kar se ušotori Musa kesedžija (tolovaj) na primorju in začne
 loviti sultanove uradnike, ki so vozili davek v Carigrad. Pošljejo torej
 vezira s tisoč mož nad njega; ali Musa jih poseka vse. Na celem
 245 Turškem ne najdejo junaka, kateri bi užugal tolovaja. Sultan po-
 kliče torej sovet, in hodža Čuprilič reče, da bi mogel jedino Marko
 pogubiti Muso. Pripeljejo torej jetnika, obrijejo in oblečejo ga ter

ga posadé v krémo, naj se okrepča. Črez mesec dnij poskusi junak svojo moč. Dá si prinesiti suhe drenovine sedem let stare, vzame jo v roko in jo stisne. Ali kolikor jo koli stiskuje, toliko je vendar 250 ne more stisniti, da bi se pokazala voda iz nje. Zatorej jé in pije še mesec dnij. Ko pa stisne sedaj drenovino, stisne jo tako trdo, da se prikaže kaplja vode med prsti. „Zdaj je čas!“ pravi junak. Kovač Novak mu skuje sabljo. Ko je bila sablja gotova, poskuša jo Marko, mahne po nakovalu z njo, preseka je ter vpraša kovača, 255 je li že kdaj skoval boljšo sabljo. „Oj Boga mi, kraljevič Marko,“ odgovori Novak, „skoval sem sabljo boljšo boljsemu junaku. Ko se je odpravljal Musa v primorje, skoval sem sabljo, mahnul je po nakovalu, pa še klada ni ostala cela.“ Te besede razljutijo Marka. Ko mu pomoli kovač desnico, da bi dobil plačilo, odseka mu kra- 260 ljevič roko, ali dá mu tudi denarja, da more kovač živeti do smrti brez dela. Nató se odpravi na šarcu proti Musi.

Začne se ljut boj. Orožje je bilo kmalu potrto; skočita s konj in se začneta boriti. Metala sta se celi dan, ali drug drugemu nista mogla kaj. Na enkrat pa zavije Musa Marka, vrže ga na 265 zeleno travo in mu poklekne na prsi. V tej stiski zavpije kraljevič: „Kje si danes, posestrima vila?“ Hitro se oglasi vila iz oblakov: „Ali ti nisem pravila, da se ogiblji boja v nedeljo. Sramota bi bila, ko bi se lotila dva jednega samega; saj imaš še svoje bodalo!“ Musa vzdigne začudjen glavo in gleda, od kod govori vila. Marko 270 pa potegne bodalo izza pasa in razpara Muso od popka do grla. Ko ogleduje mrtvega nasprotnika, zapazi, da je imel troja rebra in troje srce. Jedno srce je bilo mrtvo, drugo je še trepetalo, na tretjem pa je spala kača. Zdajci se prebudi kača in mrtvo truplo začne skakati po travi, kača pa reče Marku: „Zahvali se Bogu, 275 kraljevič Marko, da se nisem prebudila, ko je bil Musa še živ; tedaj bi ti bila huda pela!“ Mrtvecu odseka junak glavo, vrne se v Stambul, pa jo vrže sultanu pred noge. Od straha skoči car na noge, ko zagleda glavo, a Marko se vrne z bogatimi darovi k svoji materi v Prilip. 280

Mati ga zopet sili, naj se oženi. Uboga jo, snubi več deklet in se oženi z Jelico. Živel je srečno z njo. Nekdaj pa pozove turški car Marka na pomoč proti Arabom. Ko se je bojeval mož daleč od doma, prihrumi sovražnik Markov Mino s Kostura v Prilip, razdene grad in odvede Markovo ženo seboj v sužnost. Ko zve 285 kraljevič žalostno novico, pridirja pred Kostur. Preoblečen za meniha gre v grad in pripoveduje Minu, da je Marko umrl. Mino se

veseli te novice, ker se je hotel oženiti z Jelico. On menih naj bi ga poročil z njo. Ali pri poroki ubije Marko svojega sovražnika in 290 reši Jelico.

Ali še sedaj ni ostal dolgo domá. Junačil je po svetu, občeval je z najboljšimi junaki srbskimi, marsikomu je pomogel v sili ter postal tako junak, o katerem se je uresničil blagoslov Urošev.

Junačil je nad sto let, šarec mu je ostal vedno zvest, po-295 mogel mu je v marsikaki zadregi. Ko je čutil Marko, da mu bode kmalu konec dnij, napoti se na Urvino planino. Na potu se začne spodtikati šarec in točiti solze. Marko ga vpraša, kaj mu je. „Kaj bi se ne spodtikal, kaj bi ne točil solz, ker se morava kmalu ločiti.“ Jaše dalje. Na planini med dvema jelama je studenec; v njem 300 zagleda Marko svojo osodo, da mu je blizu konec posvetnega delovanja. S svojo sabljo zabode šarca, da bi ga ne dobili Turki v pest; sabljo zlomi, topuz pa zavihti in ga vrže s planine v morje rekóč: „Kedar pride moj topuz na suho, naj se rodi junak, kakoršen sem jaz.“ Nató napiše svojo oporoko: „Kdor bere ta list, naj zna, 305 da je mrtev Marko. Tri pasove zlata imam pri sebi; jeden naj bo za moj pogreb, drugi za cerkve, tretji za slepce, da bodo pevali slavo mojo!“ List obesi na vejo, sleče dolamo, razgrne jo pod jelo, prekriža se, leže, potegne kalpak na oči in — umrje. Osem dnij je ležal, nikdo si ga ni upal buditi, kar pride po potu iguman Vaso 310 s Svete gore. Ta čita list, spravi Marka na Sveto goro in ga pokoplje v vilindarski cerkvi, spomenika pa mu ne postavi, da bi ne oskrnili mrtveca sovražniki njegovi.

Druga pesen pa pripoveduje o njem, da ni mrtev, ampak on spi v votlini in bode prišel nekdam rešit svoj narod.

Fr. Hubad.

67. Kralj Marko.

(Národna pesen.)

Stoíj na skali beli grad,
Nótri se shaja Marko mlad,
Ino mladà Alenčica,
Prelepa turška d'vojčica.
5 Sta zjutraj zgodaj vstajala,
Veselo se sprehajala,
Šla sta na hode visoke,
Odpirat line široke.

Takó Alenka govori:

„Gostà meglà po` polj' leži. 10
No kaj je to? Kakó je to?
Kaj, Marko, kol' iz tega bo?“
Takó je rekel Marko mlad:
„Tam ni nobene megle znat',
Le turški konji tak' sopó, 15
Ki k meni v goste zdaj gredó.

- Ko Turki pridejo pod grad,
Naproti pojdi jim do vrat;
Ko pa po meni vprašajo,
20 Po tursko se obnašajo,
Odgovor jim takó-le daj:
Domá ni mlad'ga Marka zdaj,
Ne bo ga tudi drevi se
In jutri večer javeljne.“
- 25 Že so pred grad prijezdili,
Samó odpirat' videli.
Z desnico jih sprejemala,
Z levico jih objemala:
„No, dobro jutro, Turki vi,
30 Pri domu mlad'ga Marka ni.
Ne bo ga drevi tudi se
In jutri večer javeljne.“
- K rumeni miz' jih posadi,
Dovolj da vina in jedi;
35 Hití orožje jim pobrat',
Ga nese v hram sedemnajstkrat.
Tam Turkom je napivala,
Si v nedrije ga zlivala.
Si sabljo brusi Marko mlad,
40 Da se potresa svetli grad.
Takó en Turek govori:
„Kogà na vrhu tak' grmí?
Gotovo Marko je domá,
Na brusu svetlo sabljo 'má.“
- 45 Takó Alenka govori:
„Zdaj mlad'ga Marka doma ni,
Ne bo ga tudi drevi se
In jutri večer javeljne.
Takó le putice grebó,
50 Ko drobna jajčica nesó.“
- Turčine je vpijanila,
Si v nedrije ga zlivala.
Zdaj v hišo Marko prileti,
Iz nožnic sablja zavoni.
55 Turčine je posekal vse,
En sam pod mizo skriva se.
Turčin takó zdaj govori:
„Oj čakaj, čakaj, Marko ti,
Oj čakaj, čakaj, Marko mlad,
60 Ob glavo me nikar ne djat'!
- Me pusti živ'ga, zdravega,
Te prosim jaz junaškega.
Od mene zvedel bode vsak,
Kakov ti Marko je junák!“
- Takó je rekel Marko mlad: 65
„Usmiljenje ti čem skazat'.
Jaz hočem živ'ga te pustit',
Oj živ'mu, pa ne zdrav'mu bit'.“
- Hití ga zdaj spod mize 'zvleč',
Po svoje hoče mu postreč'. 70
Polomil mu je vse kosti,
Staknil mu potlej je oči.
Na brz'ga konj'ča ga je djal,
Bandero svoje v roke dal:
Ga nesti carju turskemu. 75
Poročil pa je bil njemu:
„Če se mu kaj do mene zdi,
Naj pride k meni sam v gosti;
Se bova skupaj skusila,
Bo videl on, kaj Marko zna!“ 80
- Turčin se vzdigne in leti,
V Turčijo daleč prihiti.
Pri oknu turški car srénó
Sklicuje k sebi carinjo:
„Oj le sem, le sem carinja! 85
Veséla bo zdaj nájina,
Bandéro Markovo nesó,
Gotovo vzad' ga peljejo.“
- Turčin pod grad prijezdil bil,
Se turski car je veselil, 90
Nevtegoma ga je spraš'val:
„Al' si pri Marku se gost'val?“
Takó mu Tur'k odgovori:
„Te bile čudne so gosti!
Bil, car, pri Marku sem v gostéh, 95
Bi zlodju raji bil v pestéh;
Polomil mi je vse kosti,
Staknil mi potlej je oči,
Na brz'ga konj'ča me je djal,
Bandero svoje v roke dal. 100
Poročil je, če se ti zdi,
Da pojdi k njemu sam v gosti;
Se bota skupaj skusila,
Boš videl ti, kaj Marko zna.“

68. Uroš in Mrljavčeviči.

(Národna pesen srbska.)

- Sešli so se tabori četrje
Na Kosovem, na prelepem polju,
Poleg bele Samodreže cerkve:
Prvo tabor Vukašina kralja,
5 Drugo tabor Uglješe despota,
Tretje tabor vojvode je Gojka,
A četrto carjevič-Uroša;
Carjevi se pulijo za carstvo,
Pomoriti se hoté med sabo
10 In poklati z zlatimi se noži,
Ne vedó pa, komu ide carstvo.
Kralj Vukašin pravi: „Meni ide;“
Despot Uglješ: „Nikdar, ampak meni;“
Vojvod Gojko: „Nikdar, meni ide;“
15 Tiho mladi carjevič je Uroš,
Tiho j' dete, ničesar ne reče,
Govoriti ne sme radi bratov,
Radi bratov, treh Mrljavčevičev.
Pismo piše Vukašine kralje,
20 Pismo piše in pošilja sela,
Ga pošilja k belem' Prizren-gradu
Do Nedeljka, slavnega vladike,
Da on dojde na Kosovo ravno
In razpravi, komu ide carstvo;
25 On obhajal svetlega je carja,
Ga obhajal in izpovedaval,
In pri njem so knjige starodavne.
Pismo piše Uglješa despote,
Pismo piše in pošilja sela,
30 Ga pošilja k belem' Prizren-gradu
Do Nedeljka, slavnega vladike;
Tretje pismo piše vojvod Gojko
In pošilja sela ognjevit'ga;
A četrto carjevič Uroše
35 Pismo piše in pošilja sela.
Drobna pisma pišo vsi četrje,
Pošiljajo ognjevite sele,
Ali drug od drugega potajno.
In sešli so seli se četrje
40 Vsi četrje v belem Prizren-gradu
V belih dvorih vladike Nedeljka.
A pri domu bilo ni vladike,
Ampak bil je v cerkvi na jutrenji,
Na jutrenji in na liturgiji.
Ali silni so ognjeni seli, 45
Ali so ti silnejši od silnih!
Odjahati niso konj hoteli,
Ampak konje so nagnali v cerkev
In pletene potegnili biče,
Pak udrili vladiko Nedeljka: 50
„Brzo hodi, vladika Nedeljko,
Brzo hodi na Kosovo ravno,
Da razpraviš, komu ide carstvo;
Ti obhajal svetlega si carja,
Ga obhajal in izpovedaval, 55
Starodavne knjige so pri tebi;
Al' je zdaj ti izgubiti glavo.“
Solze toči vladika Nedeljko,
Solze toči, pak jim progovarja:
„Odstopite, silnejši od silnih, 60
Da mi v cerkvi službo dovršimo,
Znale bo se, komu ide carstvo.“
Odmaknili so takoj se oni.
Kedar božjo so zvršili službo
In pred belo izstopili cerkev, 65
Progovarja vladika Nedeljko:
„Deca moja, vi četrje seli!
Jaz obhajal svetlega sem carja,
Ga obhajal in izpovedaval,
Ali nisem vprašal ga o carstvu, 70
Vprašal sem ga, kaj se je zagrešil;
Al' idite do Prilipa grada
K belim dvorom kraljeviča Marka,
Dà do Marka, mojega učenca;
Pisma se pri meni je naučil 75
In pri carju bil pisar je Marko,
On vam knjige starodavne hrani,
On razpravi, komu ide carstvo;
Vi pozov'te na Kosovo Marka,
Marko hoče pravo razložiti, 80
Ker se Marko ne boji nikogar
Razven Boga, istine jedine.“
In četrje seli odpravili,
Odpravili so se k Prilip-gradu
K belim dvorom kraljeviča Marka. 85
Kedar došli so pred bele dvore

- In na vrata vdarili s tolkalcem,
 Čula to je Jevrosima majka,
 Pak pozivlje svoj'ga sina Marka:
- 90 „Sine Marko, moje dete drago,
 Kdo na vrata bije pač s tolkalcem,
 Kakor da so seli od očeta?“
 Marko vstane in odpira vrata;
 Seli Marku so se poklonili:
- 95 „Božjo pomoč, gospodare Marko!“
 Lepo Marko z roko je sprejema:
 „Dobro došli, moja draga deca;
 Ali zdravi vitezi so Srbi
 In častiti carjevi in kralji?“
- 100 Pokloné se seli mu ponižno:
 „Gospodare, kraljeviče Marko!
 Vse je zdravo, ali ni pri miru:
 Težko se je svadila gospoda
 Na Kosovem, na širokem polju,
- 105 Poleg bele Samodreže cerkve;
 Oni zdaj se pulijo za carstvo,
 Pomoriti se hoté med sabo
 In poklati z zlatimi se noži,
 Ne vedó pa, komu ide carstvo;
- 110 Tebe zóvo na Kosovo ravno,
 Da jim rečeš, komu ide carstvo.“
 Marko ide k svojim belim dvorom,
 Pa dozivlje Jevrosimo majko:
 „Jevrosima, moja mila majka!
- 115 Težko se je svadila gospoda
 Na Kosovem, na širokem polju,
 Poleg bele Samodreže cerkve;
 Oni zdaj se pulijo za carstvo,
 Pomoriti se hoté med sabo
- 120 In poklati z zlatimi se noži,
 Ne vedó pa, komu ide carstvo;
 Mene zóvo na Kosovo ravno,
 Da jim rečem, komu ide carstvo.“
 Kol'kor Marko je želéc pravice,
- 125 Tol'ko prosi Jevrosima majka:
 „Sine Marko, majkin ti jedinec!
 Moja hrana v kletev ti ne bodi!
 Boj se, sine, govoriti krivo,
 Bod' na ljubo stricema al' oči,
- 130 Ampak sodi po pravici božji;
 Boj se, sine, izgubiti dušo;
 Bolje ti je izgubiti glavo,
 Nego svojo ogrešiti dušo.“
 Marko vzame knjige starodavne
- In opravi sebe in šarina, 135
 Se šarinu vrže na ramena,
 Pak odide na Kosovo ravno.
 Ko sta bila kralju do šotora,
 Govori si Vukašine kralje:
 „Blagor meni, blagor, mili Bože! 140
 Glejte meni, moj'ga sina Marka,
 On poreče, meni ide carstvo;
 Od očeta preostane sinu.“
 Marko sluša, ničesar ne reče,
 A na šotor ne okrene glave. 145
 Ko ga vidi Uglješa vojvoda,
 Sam pri sebi Uglješa besedi:
 „Blagor meni, glejte mi sinovca,
 On poreče, meni ide carstvo;
 Reci Marko, meni ide carstvo, 150
 Bratski skupaj bova carovala.“
 Marko j' tiho, ničesar ne reče,
 A na šotor ne okrene glave.
 Ko zagleda vojvoda ga Gojko,
 Prične Gojko sebi govoriti: 155
 „Blagor meni, glejte mi sinovca,
 On poreče, meni ide carstvo;
 Ko je Marko bil se slabo dete,
 Jaz sem Marka vrlo si priljubil,
 Sem ga v nedra svilena zavijal 160
 Kakor krasno jabolko od zlata;
 Koder koli hodil sem na konju,
 Sem povsodi s sabo vodil Marka;
 Reci Marko, meni ide carstvo,
 Ti caroval, Marko, bodeš prvi, 165
 Jaz pa bodem tebi do kolena.“
 Marko sluša, ničesar ne reče,
 A na šotor ne okrene glave.
 Gre naravnost k belemu šotoru,
 Dà k šotoru mladega Uroša; 170
 Vodi šarca carju do šotora,
 Tam razjahal Marko je raz šarca.
 Ko zagleda ga nejakí Uroš,
 Od blazine svilene poskoči,
 Lahko skoči, pak si progovarja: 175
 „Blagor meni, glejte moj'ga kuma,
 Glejte kuma, kraljeviča Marka;
 On poreče, komu ide carstvo.“
 Razširila roke sta k objemu,
 Pak se v belo poljubila lice, 180
 Za junasko vprašala se zdravje,
 Na blazine svilene se vsedla.

- Malo časa je tako preteklo,
Dan preide, temna nočca pride.
- 185 Ko je v jutru zasvetilo jutro
In zvonovi v cerkvi zazvonili,
Na jutrenje dojde vsa gospoda.
Božjo službo v cerkvi so zvršili
In iz bele izstopili cerkve,
- 190 Sedli so pred cerkvijo v stolove
In z rakijo uživali slaščice.
Marko vzame knjige starodavne,
Knjige gleda in govori Marko :
„Oj moj oče, Vukašine kralje!
- 195 Malo P' ti je tvoje kraljevine?
Malo P' ti je? Pusta ti ostala!
Še za tuje pulite se carstvo.
A ti striče, Uglješa despote!
Malo P' ti je tvojega despotstva?
- 200 Malo P' ti je? Pusto ti ostalo!
Še za tuje pulite se carstvo.
A vojvoda, Gojko, striče meni!
Malo P' ti je tvojega vojvodstva?
Malo P' ti je? Pusto ti ostalo!
- 205 Še za tuje pulite se carstvo.
Vidite li, da vas Bog ne vidi!
Knjiga pravi: Uroša je carstvo,
Od očeta je ostalo sinu;
Deteta je carstvo po rodbini.
- 210 Njemu carstvo je izročil care,
Ko na smrti legel je k počitku.“
Ko to čuje Vukašine kralje,
Kralj poskoči od zemlje na noge,
Pak potegne pozlačeni handžar,
- 215 Da zabode svoj'ga sina Marka.
A pobegne Marko pred očetom,
Ker se njemu, brate, ne pristoja,
Da se z lastnim bije roditeljem.
Bega Marko okrog bele cerkve,
- 220 Okrog bele cerkve Samodrože,
- Bega Marko, kralj pa ga proganja,
Da sta trikrat sestavila kolo
Okrog bele Samodrože cerkve.
Bil gotovo kralj bi ga dohitel,
Al' iz cerkve nekaj progovarja: 225
„Beži v cerkev, kraljeviče Marko!
Vidiš, danes ti je poginiti,
Poginiti po očetu lastnem
Za pravico in resnico božjo.“
So odprla se cerkvena vrata, 230
Marko v belo je pobegnil cerkev,
In za njim so vrata se zaprla.
Kralj doide na cerkvena vrata
In po stebri s handžarom udari;
Iz stebra je krvca prikapljala! 235
Pokesal se kralj sedaj je jako
In govoril žalostne besede:
„Jaoh meni pri jedinem Bogu,
Ker sem sina svojega pogubil!“
Al' iz cerkve nekaj progovarja: 240
„Ali čuješ, Vukašine kralje!
Ti posekal nisi sina Marka,
Božjega si angelja posekal.“
Vrlo žal je kralju radi Marka,
Pak ga ljuto kolne in proklinja: 245
„Sine Marko, da te Bog ubije!
Ti ne imaj groba, ne poroda!
In da bi ti duša ne izpadla,
Dokler turškemu nis' služil carju.“
Kralj ga kolne, car ga blagoslavlja: 250
„Kume Marko, da ti Bog pomore!
Da je svetlo tvoje lice v zboru!
Da ti seka sablja na bojišču!
Da junaka bilo ni nad tebe!
Da spominja se imé povsod ti, 255
Dokler solnce je in dokler mesec!“
Kar sta rekla, Marku se je steklo.
I. Jenko.

69. Smrt kraljeviča Marka.

(Národna pesen srbska.)

Rano Marko kraljevič napoti	Kedar bil je Marko na Urvini,	
Se v nedelje pred žarečim solncem	Prične njemu šarec poklek'vati,	5
Pokraj morja v Urvino planino.	Poklek'vati in solzé točiti.	

- To je Marku vrlo mučno bilo,
Pak je šarcu progovarjal Marko;
„Aj ti, šarec, aj ti dobro moje!
10 Glej, sedaj je šestdeset in sto let,
Odkar jaz sem s tabo se seznanil;
Se nikoli nisi mi poklekal,
Ali danes si pričel poklekat',
Mi poklekat' in solzé točiti:
15 Vedi Bog, al' dobro biti noče,
Naju komu ide za življenje,
Ali meni ali morda tebi.“
Ni še Marko dobro izgovoril,
Kliče vila z Urvine planine
20 Ter dozivlje kraljeviča Marka:
„Pobratime, kraljeviče Marko!
Veš li, 'brate, kaj ti konj pokleka?
Žal je šarcu tebe gospodarja,
Ker se kmalu vama je ločiti.“
25 Ali Marko vili progovarja:
„Bela vila, da boli te grlo!
Kako bi se jaz od šarca ločil,
Ki prehodil zemljo sem in mesta
In obhodil iztok do zapada,
30 Pa ni konja boljšega od šarca
Nit' nad mano boljšega junaka.
Jaz ne mislim se ločiti s šarcem,
Dokler mi je glava na ramenih.“
Al' mu bela odgovarja vila:
35 „Pobratime, kraljeviče Marko!
Nikdo šarca ti odvezel ne bode,
Niti moreš poginiti, Marko,
Od junaka ali ostre sablje,
Od topuza, bojnega al' kopja,
40 Ne bojiš na zemlji se junaka;
Ali ti je bolnemu umreti,
Dà od Boga, starega krvnika.
Ako pa mi verovati nočeš,
Kedar bodeš kvisku na planini,
45 Od desnice se ozri na levo
In zagledal boš dve tanki jeli;
Vso ste goro z vrhoma nadrastli
In z zelenim jo pokrili listjem,
A med njima voda je studena;
50 Tamkaj, Marko, šarina okreni,
Ga razjahaj, k jeli ga priveži
In se skloni nad studeno vodo,
Svoje notri boš zagledal lice,
Videl bodeš, kdaj ti je umreti.“
- Tako Marko je poslušal vilo; 55
Kedar bil je kvisku na planini,
Od desnice se ozrè na levo
In opazil je dve tanki jeli;
Vso ste goro z vrhoma nadrastli
In z zelenim jo pokrili listjem; 60
Tam je Marko šarina okrenil,
Z njega stopil, k jeli ga privezal
In se sklonil nad studeno vodo,
Svoje lice v vodi je ugledal;
Kedar Marko je ogledal lice, 65
Vidi Marko, kdaj mu je umreti;
Solze lije, pak si beseduje:
„Svet lažnjivi, moje lepo cvetje!
Pač si lep bil, a za kratek časek!
70 Pač za malo, samo tri sto letin!
Prišla doba, da s teboj se ločim.“
Pak izdere kraljeviče Marko,
Pak izdere sabljo od pojasa
In pristopi do šarina konja,
Pak odseka šarcu glavo s sabljo, 75
Da bi šarec ne zapadel Turkom,
Bi ne delal Turkom suznje tlake
In ne nosil vode in vedrice;
A ko Marko je posekal šarca,
Šarca konja lepo je zakopal, 80
Bolje šarca, neg' Andreja brata.
Bridko sabljo stere na čvetero,
Da mu sablja ne zapade Turkom,
Da ni dano Turkom se ponasat'
S tem, kar njim po Marku je ostalo, 85
Da krščanstvo Marka ne proklinja.
Ko razbil je Marko bridko sabljo,
Bojno kopje zlomi na sedmero
In zažene v jelkine ga veje;
Vzame Marko buzdovan si perni, 90
Vzame njega si v desnico roko,
Pa ga vrže z Urvine planine,
Vrže v sinje in globoko morje;
A topuzu Marko beseduje:
„Kedar topuz moj iz morja pride, 95
Takrat rodi, kakor jaz, junak se.“
Ko razdrobil Marko je orožje,
Od pojasa pismeno orodje
In iz žepa vzame belo pismo;
Pismo piše kraljeviče Marko: 100
„Kdor li dojde v Urvino planino
Na studeno vodo in med jelki

- Ter junaka tamkaj najde Marka,
Vsakdo vedi, da je Marko mrtev.
- 105 Tri pasove blaga je pri Marku,
Vse blagó je suho, žolto zlato.
Prvi pas Bog njemu blagoslovi,
Kdor zakoplje mrtvo moje telo;
Z drugim pasom naj krasé se cerkve,
- 110 Tretji pas je slepcem in hromakom,
Da po svetu hodijo mi slepci,
Da v njih pesnih Marko se spominja.⁴
Kedar Marko pismo je napisal,
Vzame, vrže v jelkine ga veje,
- 115 Kjer iz pota lahko je zazreti,
A pisalo vrže v hladno vodo;
Suknjo Marko odloži zeleno,
Jo pod jelko razprostrè po travi,
Se prekríža in na suktno sede,
- 120 Sobolóvko na oči potegne,
Doli leže, a ne vstane gori,
Mrtev bil je Marko kraj vodice
Od nedelje do nedelje druge.
Kdor li hodi po široki cesti
- 125 In opazi kraljeviča Marka,
Vsakdo misli, da tu Marko spava,
In obrne daleč okrog njega,
Ker boji se, da ga ne prebudi.
Kjer je sreča, je nesreča tudi,
- 130 Kjer nesreča, tudi ni brez sreče:
Ali dobra sreča je nanescila
Igumana Svetogorca Vasa
Od prebele cerkve Vilindara,
Z njim učenca njega Izaijo.
- Ko opazil je iguman Marka,
Pak učenca z desno opozori:
„Tiho sinko, da ga ne prebudiš,
Slabe volje Marko je po spanju
In obá bi mogel pogubiti.“
A gledaje, kako Marko spava,
140 List nad Markom je menih opazil
In na tihem pismo je prečital;
Pismo pravi, da je Marko mrtev.
Raz konjiča je menih razjahal
In junaka se doteknil Marka,
145 Ali davno Marko se je ločil.
Solze toči proiguman Vaso,
Ker je njemu vrlo žal po Marku;
Tri pasove blaga mu odpase,
Je odpase, sebi je pripase.
150 Misli, misli proiguman Vaso,
Kje zakopal mrtvega bi Marka;
Misli, misli, naglo si izmisli:
Vrže Marka mrtvega na konja,
Ga odnese k morju na bregove,
155 Z mrtvim Markom sede na brodove
In odnese ga na Sveto goro,
Pod Vilindar-cerkev ga donese
In odnese ga v Vilindar-cerkev;
Moli Marku, česar mrtvim treba,
160 Bilje poje mrtvemu na zemlji;
Sredi bele Vilindara cerkve,
Ondi starec Marka je pokopal;
A spomina njemu ne postavi,
Da o grobu Marku ne pozvé se,
165 Da se dušman njemu ne osveti.

I. Jenko.

70. Ljubušina sodba.

(Zelenogorski rokopis.)

- Aj Veltava! kaj kalíš si vodo,
Kaj kalíš si vodo srebropéno?
Al' te huda je razrila burja,
Vsuvši točo iz nebes širokih,
5 Oplakniviši glave gor zelenih,
Izplakniviši zlatopesko glino?
„Kak' bi si jaz vode ne kalila?
Ker v razprtju sta rojena brata,

Brata zavolj dédine očetne,
 Kruto se prepirata med sabo, 10
 Ljuti Hrudoš na Otavi krivi,
 Na Otavi krivi zlatonosni,
 Staglav hrabri na Radbuzi hladni,
 Oba brata, oba Klenovića,
 Stare krvi Tetva-Pepelove, 15
 Ki prišel je s Čehovimi polki
 V te dezele blage črez tri reke.“

Priletela družna lastovica,
 Priletela od Otave krive,
 Na okence sedla je odprto, 20
 U Ljubušin zlati dvor očetni,
 Dvor očetni, v svetem Višegradu,
 Zalovala in tožila milo.
 Ko to sliši nju rojena sestra,
 Sestra njuna v Ljubušinem dvoru, 25
 Sprosi knežnjo, notri v Višegradu,
 Na razsodbo postaviti pravdo,
 Oba njena brata poklicati
 In soditi njima po zakonu.
 Reče knežnja razposlati posle: 30
 K Svetoslavu od Ljubice béle,
 Tamo, kjer so dobrovine mlade,
 K Ljutoborju z Dobroslavskih holmov,
 Tamo, Laba kjer Orlico pije,
 K Ratiborju od gor Krkonosov, 35
 Kjer pogubil Trut je kačo hudo,
 K Radovanu od Kamena mosta,
 K Jarožirju, kjer so rečna brda,
 K Streziborju od Sasave lepe,
 K Samorodu z Meže srebronosne, 40
 Po vse kmete, lehe in vladike,
 Po Hrudoša, po Staglava brata,
 Ki sta v vraštvu za dedino oč'no.
 Ko zberó se kmetje, lehi in vladike
 Vsaki vstopi v Ljubušinem dvoru, 45
 V Višegradu se po svojem rojstvu,
 Vstopi knežnja se v obleki beli
 Na očetni stol v slovečem zboru.
 Pristopite dve devici modri,
 Poučeni v viteških besedah. 50
 Jedna ima deske pravdodatne,
 Druga meč, vso krivdo karajoči.
 Proti njima plamen pravoskazen
 In pod njima svetočudna voda.
 Začne knežnja v oč'nem, zlatem stolu: 55

- „Moji kmetje, lehi in vladike!
 Bratoma zdaj razrešite pravdo,
 Ki razprla sta se za dedino,
 Za očetno dedino med sabo.
- 60 Po zakonu večnoživih bogov
 Bosta naj al' vkup oba vladála,
 Al' pa v ravni se delila meri.
 Moji kmetje, lehi in vladike!
 Presodite moje si izreke,
- 65 Ali bodo po razumu vašem.
 Če ne bodo po razumu vašem;
 Vstanovite njima novo sodbo,
 Ki bi huda umirila brata.“
 Vklonijo se lehi in vladike
- 70 In počnejo tiho govoriti,
 Govoriti tiho medi sabo
 In hvaliti z'lo izreke njene.
 Ljutobor od Dobroslavskih holmov
 Vstane, začne tako govoriti:
- 75 „Slavna knežnja, v oč'nem zlatem stolu!
 Premislili smo izreke tvoje,
 Zberi glase po narodu svojem!“
 Brali devi sodnji ste glasove,
 Zbirali ste jih v posode svete,
- 80 Pa jih dali razglasiti lehom.
 Vstal Radovan je s Kamena mosta
 In začel je preštevati glase
 In večino razglasáti v narod,
 V narod, v zbor na razsojenje sklican:
- 85 „Oba rodna brata Klenoviča,
 Štare krvi Tetva-Fepelove,
 Ki prišel je s Čehovimi polki
 V te dežele blage érez tri reke,
 Naj med sabo se takó vgodita,
- 90 Da obá vkup bodeta vladala!“
 Vstane Hrudoš od Otave krive,
 Žolč razlije mu po vsem se drobu,
 Tresejo se jeze mu vsi udje,
 Z roko mahne, ko mlad tur zarjove:
- 95 „Gorje ptencem, ko k njim kača zajde,
 Gorje možem, ko jim žena vlada!
 Možem vladat' možu je spodobno,
 Gre po pravdi dedina prvencu!“
 Vstane v stolu Ljubusa očetnem,
- 100 Reče: „Kmetje, lehi in vladike!
 Slisali ste sramočenje moje,
 Le sodíte sami svoje pravde,
 Jaz ne morem sodit' vam prepиров.

'Zvolite si jednakega moža,
 Ki bo s krutim vam železom vladal; 105
 Ženska roka je za vas preslaba!^a —

Fr. Levstik.

71. J a r o s l a v.

(Kraljedvorski rokopis.)

I.

Oznanjujem vam povest preslavno
 O velikih bitvah, ljutih bojih;
 Stojte ino ves svoj um zbirajte,
 Stojte, čudo bo vam poslušati!

V zemlji, tam kjer Olomuc vladuje, 5
 Tamkaj stoji gora nevisoka,
 Nevisoka, Gostajnov ime jej,
 Na njej mati božja čuda dela.

Dolgo zemlje nam so v miru bile,
 Dolgo blagor je cvetel med ljudstvom; 10
 Al' od vzhoda v zemljah burja vstane,
 Vstane zavolj hčere Tatar-kama,
 Ki so jo za kamenje kristjanje,
 Za zlató, za bisere ubili.

Kublajevna, lepa kakor luna, 15
 Sliši, da so zemlje na zahodu,
 Da ljudij v teh zemljah živi dosti,
 Šeg pogledat tujih se odpravi.
 Skoči deset na noge junakov,
 Dve devici v njeno spremljevanje. 20
 Brž zberó si, česar jim je treba,
 Vsi na ročne vsedejo se konje,
 Tja hitijo, kamor solnce teče.
 Kakor sije rana zora v jutru,
 Kedar vzide nad lesove mračne: 25
 Tak' sijala hči je Kublaj-kama,
 Krasna z rojstva in v obleki krasni.
 Ogrunjena vsa je v zlato,
 Venčana je z biseri in kamni.

Čudijo se Nemci tej lepoti, 30
 Zavidajo z'lo bogastvo njeno.
 Strežejo na potih njene ceste;
 Glej, in ná-njo padejo med drevjem,
 Umoré jo, vzamejo bogastvo.

II.

- 35 Ko to sliši Kublaj, kam tatarski,
Kaj se z drago je zgodilo hčerjo,
Zbira vojske iz vseh močnih zemelj,
Teče z njimi, kamor solnce speje.
Slišali so kralji na zahodu,
- 40 Da hiti kam nad njih ljudne zemlje;
Zberejo se hitro jeden k drugu,
Združijo si preveliko vojsko
In nasproti mu gredó na polje,
Položé se na ravnino širno,
- 45 Položé se, čakajo tam kama.
Kublaj reče svojim čarodejem,
Kozelnikom, vedežem, zvezdarjem,
Da prihodnost naj bi mu odkrili,
Kakšen konec boj imel bi vzeti.
- 50 Zberejo se precej čarodeji,
Kozelniki, vedeži, zvezdarji,
V dve strani so kolo razstopili,
Črni trst po dolgem položili
In na dve ga poli razcepili;
- 55 Prvi poli ime Kublaj dali,
Drugi poli ime kraljev dali
In nad njima stare pesni peli.
Začneta se trsta bojevati,
Glej, in trst je Kublajev premogel.
- 60 Vzradová se množje vsega ljudstva,
Vsaki teče ročno h konjem svojim,
In vojské se stavijo brž v vrsto.
Tega znali niso nič kristjanje,
Drli so brez uma v red poganov,
- 65 Bili so na svojo moč prevzetni.
Tu je prvi boj med njimi vdarjen,
Strele deže, kakor toča z mrakov,
Lom oščepov, kakor ropot groma,
Blisket mečev, kakor ogenj burje.
- 70 Obe strani z nevstrah'vano silo
Jedna drugi prestopiti brani.
Že kristjanje gnali so pogane,
Bili bi jih uže premagali,
Al' prišli so čarodeji v novo
- 75 In prinesli razcepljena trsta.
Tatarji se z'lo so razpalili,
Na kristjane ljuto so planili,
Tako strašno jih pred sabo gnali,
Da ko plaho zver jih razkropijo.
- 80 Tu sčít leži, tu čelada draga,

Tu konj vlači vojvoda v stremenih,
 Tukaj teče ta zastonj v Tatarje,
 Oni prosi milosti od Boga.

Tako zmogli so Tatarji ljuti
 In kristjanom naložili davek 85
 In podvrgli so si dve kraljestvi,
 Stari Kijev, Novigrad prostrani.

III.

Brž raznese to gorjé se v zemljah,
 Ljud začnó po vseh deželah brati,
 Naberejo štiri krepke voje, 90
 Obnovijo vraštvo s Tatarini.

Tatarji se v pravo stran ognejo.
 Ko mrak črni, ki grozí posuti
 Z ledom svojim sade tolstih polij:
 Tako slišan bil je roj od daleč. 95

Hitro Ogri zbirajo se v trume,
 Brž se z njimi srečajo v orožju;
 Al' zastonj je srčnost in vsa hrabrost
 In zastonj njih drzno upiranje.
 V sredo vojske vdarijo Tatarji, 100

Razkropijo vse njih množne voje,
 Poberó vse, kar je v zemlji bilo.
 Up odstopi zdaj od vseh kristjanov,
 To gorjé med vsemi je največje.

In prosili žalostno so Boga, 105
 Da odresil bi jih zlih Tatarjev:

„Vstani, Gospod! vstani v svojem srdi!
 Sprosti vragov nas preganjajočih,
 Potlačiti čejo dušo našo,
 Stiskajo nas, ko ovcé volkovi; 110
 Boj zgubljen nam prvi, zgubljen drugi!“

Tatarji se v Poljski razložijo,
 Zmirom bliže ropajo po zemljah,
 Priderejo ljuto k Olomucu.
 Tužna vstane žalost po krajinah, 115
 Nič ni bilo prosto pred pogani.

IV.

Bitva prvi, bitva dan je drugi,
 Ne nakloni se nikamor zmaga.
 Razmnoží se množica Tatarjev,
 Ko jesen se množi tma večerna. 120
 In v povodnji teh Tatarjev ljutih
 Zibal se je trop kristjanov v sredi,

- Siloma je rinil tja na hribec,
Tja, kjer mati božja čuda dela.
- 125 „Kvišku, bratje! kvišku!“ vpije Vneslav,
Z mečem na ščit sreberni udari
In zasučé prapor više glave.
Vse se vzmoži, vse v Tatarje skoči,
Zberejo se v jedno silo silno
- 130 In udar'jo, kakor ogenj 'z zemlje,
Tjakaj v hribec iz premož'ce vragov.
Vkréber s hrbtom vračajo se v hribec,
Na podhribu v šir se razložijo,
Spodaj v ostro se zožijo brado,
- 135 V pravo, levo krijejo se s štíti,
Bistra kopja položé na rame,
Drugi prvim, tako drugim tretji.
Mraki strél tu z gore na Tatarje!
V tem pa zemljo črna noč posuje,
- 140 Razvali se k zemlji in k oblakom
In zapira oči, ki so vnéte,
Krščenikov, Tatarjev nasprotno.
Vrh naspejo v gosti tmi kristjanje,
Okrog vrha skopljejo nasipe.

V.

- 145 Ko začenja se na vzhodu jutro,
Ves povzdigne se sovražni tabor;
Tabor strašni ta je okrog holma
In v daljavo nedozirno daleč.
Tu na ročnih konjih gomezijo,
- 150 Nosijo na kopjih natakjnene
V sotor kama glave krščenikov.
Zdaj se množje zbere v jedno silo,
Merijo vsi proti jedni strani,
Brž se gori pomičejo v hribec
- 155 In prestrašno zaženó kričanje,
Da razlega se iz gor in dolov.
Po nasipih so kristjanje stali,
Mati božja hrabrost jim dajala.
Napenjali brž so toge loke,
- 160 Silno z meči ostrimi mahali;
Odstopiti morajo Tatarji!
Razhudi se ljut' tatarski narod,
Razjezi se kam njih v krutem srdi.
V tri vrsté se ves razstopi tabor,
- 165 V trijih vrstah se ženó na hribec.
Vrgli dvajset so dreves kristjanje,
Posekali vse, kar tam jih stalo,
Privalili klade v kraj nasipa.

Koj Tatarji zaženó se v násip,
 Zarjovejo do oblakov strašno; 170
 Razmetavat' že začnó nasipe,
 Klade močne že valé z nasipov.
 Te mečkajo Tatarje ko črve
 In teró jih daleč še na ravnem.
 Bilo dolgo bojevano kruto, 175
 Da je konec boju noč storila.
 Aj za Boga! glejte, slavni Vneslav,
 Vneslav vržen od strele z nasipa!
 Srca vsa zdaj huda žalost stisne
 Strašna žeja žge jim drob nemilo, 180
 Rosno travo suhjih grl ližejo.

VI.

Večer tih tu prejde in noč hladna,
 Noč pa v sivo spremení se jutro;
 Vse je tiho v taboru Tatarjev.
 Dan na poldne že se razgoréva, 185
 V hudi žeji padajo kristjanje,
 Odpirajo usta zapečena
 Hripavo pojóč na mater božjo,
 K njej^o očesa dvigajo zmedlena,
 Žalostno pa lomijo z rokami, 190
 Tužno zrejo od zemlje v oblake.
 „Delj trpeti žeje ni mogoče,
 Ni mogoče v žeji bojevati;
 Komur zdravje, komur drag životek,
 Ta naj išče milosti v Tatarjih. 195
 Huje vmret' za žejo ko pod mečem,
 V sužnosti bo vsaj vodé zadosti!“
 Tako reče jeden, tako drugi.
 „Z mano, kdor tak' misli,“ vpije Vestonj,
 „Z mano, z mano, kogar žeja tare!“ 200
 Tu Vratislav ko tur mladi skoči,
 Vestonja za silne pazhe zgrabi,
 Reče: „Skrumba ti kristjanov večna!
 Vreči dobre češ ljudi v pogubo?
 V milost upat' je od Boga hvalno, 205
 Ne v sužnosti od Tatarjev divjih.
 Ne hitíte, bratje, mi v pogubo!
 Pretrpeli smo najhujše vedro,
 Bog podpiral nas je v žarnem poldnu,
 Bog pomoč nam pošlje upajočim. 210
 Sram, možjé! vas teh besed naj bode,
 Dokler čete se junaki zvati!
 Ak' umremo žeje na tem holmu,
 Ta smrt bo od Boga nam poslana;

- 215 Če pa mečem se podamo vragov,
Umorili bomo sami sebe.
Pred Gospodom sužnost je gnusoba,
Greh je voljno vrat podati v sužnost!
Z máno pojte, možje! kdor tak' misli,
220 Tja, kjer stolec matere je božje!"
Množ'ca gre za njim h kapeli sveti:
„Vstani, Gospod, vstani v svojem srdi!
V zemljah vzdigni nas nad vrage naše,
Vsliši glase k tebi upijoče!
225 Glej, zajeli so nas hudi vragi,
Reši krutih nas vezij tatarskih
In mokrote našemu daj drobu,
Prinesemo dar ti glasonosni!
Potri v zemljah naših neprijat'lje,
230 Zatri jih na vek in vekov veke!"
Glej, na nebu na vznojenem mraček!
Dahne veter, zabobni grom strašni,
Zatemni se oblak po vsem nebu,
Bliski tresk tresk! na tatarski tabor,
235 Dež obili oživí studence.

VII.

- Mine burja. Vojska v red se zgrinja,
Iz dežel vseh, iz vseh krajev zemlje
K Olomucu vejejo prapóri.
Težki meči jim visé ob strani,
240 Polni tuli na plečih rožljajo,
Svetle kape jim na bojnih glavah,
Ročni konji skačejo pod njimi.
Zabučijo glasi rogov lesnih,
Zaženó se gromi bobnov silnih,
245 Zgrabite se hitro obe vojski.
Povzdiguje se megla od praha,
Bila bitva hujša od poslednje.
Vstane hrest in brenket ostrih mečev
In kaljenih strel strašno sičánje,
250 Lom oščepov, ropot kopij bistrjih;
Bilo klanje, bilo je mahanje,
Zalovanje ino radovanje!
Krv vali se ko deževnik bistri,
Mrtvih leži kakor v lesu drevja:
255 Temu glava je razklana v dvoje,
Temu obe odsekani roki,
Zvráča ta črez drugega se s konja,
Ta srdito svoje vrage mlati,
Ko po skalah drevje huda burja;
260 Temu v srce meč sadí do roče,

In le-tému Tatar uho striže.
 Uh, bil rik in žalostno zdih'vanje!
 In začeli bežati kristjanje,
 V hudi stiski gnati je Tatarji!

Jaroslav zdaj prileti ko orel: 265
 Trdo jeklo na mogočnih prsih,
 In pod jeklom srčnost ino hrabrost,
 Pod čelado bistro, modro pamet,
 Srčnost mu gorí 'z očij užganih.
 Gre razkačen, kakor lev razdražen, 270
 Ako toplo kri je kje zagledal,
 Ak' ostreljen se za lovcem žene:
 Tak' vsrdí se in v Tatarje tréi,
 Čehi vsi za njim ko neba toča.
 Plane kruto na Kublajeviča, 275
 Bila to je silo huda bitev.
 Zgrabita se oba z oščepoma,
 Zlomita ju s prevelikim praskom.
 Jaroslav, ves v krvi s konjem zmočen,
 Mahne z mečem po Kublajeviču, 280
 Od rame do stegna ga prekolje;
 Tako pade brezduh medi mrtve,
 Zaropoče nad njim tulec z lokom.

Vstraši narod se Tatarjev hudih,
 Odmetavši sul'ce, seznja dolge, 285
 V beg je tekel, kdor je teči mogel,
 Tja, od koder solnce jasno vstaja:
 Bila Hana prosta je Tatarjev.

Fr. Levstik.

72. Slovo o polku Igorjevem.

(Staroruska junaška pesen.)

I. Igor premaga Plavce.

Začnimo povest od starega Vladimira do sedanjega Igorja, ki je s svojo krepostjo povzdignil um in ga poostril s hrabrostjo svojega srca ter je navzemši se bojnega duha, peljal svoje hlabre trume proti zemlji plavski za zemljo rusko.

Tedaj je pogledal Igor na svetlo solnce in je videl, kako je 5 vso njegovo vojsko o svojem mrknjenju s temo prekrilo. In reče Igor svoji družini: „Bratje in družina! boljše je, da nas pobijejo,

kakor da bi nas ujeli. Sedimo torej, bratje, na svoje brze konje, da si pogledamo sinji Don.“ Strast knezu pamet izpodrine, in 10 hrepenenje, pokusiti veliki Don, vstopi se mu pred znamenje. „Kopje,“ reče, „hočem prelomiti konec polja plavskega z vami, sinovi ruski! Glavo hočem izgubiti, če se Dona ne napijem iz čelade.“

O Bojan, slavec starega časa! da bi ti te polkove slavil, skakaje kakor slavec po drevesu domišljije, letaje z umom pod 15 oblake, zedinjaje obojno slavo tega časa, sledujoč Trojana čez polja na gore. Pesen bi se morala peti Igorju, Olgovemu vnuku: „Burja je sokole zanesla čez široka polja, trume kavk beže k Donu velikemu.“ Ali bi se ne imelo tako peti, pesnik Bojan, vnuk Velesov?

20 Konji razgečejo za Sulo; donj slava v Kijevu; trobente pojó v Novemgradu, stojé zastave v Putivlju. Igor čaka milega svojega brata Vsevlada. In reče mu silni tur Vsevlad: „Jedini brat, jedina luč, svetli ti Igor, oba sva sina Svetoslavova. Sedlaj svoje brze konje, moji so gotovi; bili so prej pri Kurskem osedlani. In moji 25 Kurjani so ti izkušeni borci; bili so pod trobentami poviti, pod čeladami zibani, s koncem kopja izkrmljeni; oni vedó za pote, jarki so jim znani; njihovi loki so napeti, tulice odkrite, sablje nabrušene; sami pa skačejo, kakor sivi volkovi po polju, iskaje sebi časti, knezu pa slave.“

30 Nató stopi knez Igor v zlati stremen in zdirja po čistem polju. Solnce mu je pot v temo zagrinjalo; noč in stokanje je vzbujalo ptice njemu v grozo, in po stezah se je čulo tuljenje divjih zverij. Div kliče vrh drevesa in veleva poslušati zemlji neznani, Volgi in Pomorju in Posulju in Surožju in Korsunju in tebi, tmu- 35 torokanski malik. Plavci pa po neugodnih potih hité k velikemu Donu; škripljejo vozovi o polnoči kakor labudje razpuščeni. Igor k Donu vojsko pelje; pa že prežé ptice na njegovo nesrečo; ravno tako razširjajo volkovi grozo po jarkih, orel kleketaje zveri na kosti zove, lisice lajajo na porudečene ščite. — O ruska zemlja, že si v 40 nevarnosti! — Dolgo se mračí; zarja je zagrnila dneva svit in megla je polja pokrila; pevanje slavčevo je zaspalo in kavčji grohot se je vzbudil. Ruski sinovi pa so velika polja z rudečimi ščiti pregradili, iskaje sebi časti, knezu pa slave.

V petek rano poteptali so poganske trume Plavcev in se raz- 45 suli kakor strele po polju ter zaplenili krasna dekleta plavska in z njimi zlato in dragoceno svilnato in žametno obleko; z zavoji pa in plašči in kožuhi in z vsakojakimi opravami plavskimi so začeli

moste delati po blatnih in greznih krajih. Rudeče bandero, belo zastavo z rudečim trakom in sreberno sulico ima hrabri sin Svetoslavov. — Na polju dremlje hrabro gnezdo Olgovo, — daleč je poletelo. 50 Pa ni bilo rojeno v sramočenje, ne sokolu ne jastrebu ne tebi, črni gavran, poganski Plavčini! — Gzak pa hiti kakor sivi volk, in Končak mu pot dela k Donu velikemu.

II. Igor premagan od Plavcev.

Drugi dan zeló rano krvava zarja dneva 'svit napoveduje; črne megle se vlečejo od morja ter hočejo prekriti štiri solnea; v njih 55 pa sivi bliski švigajo. To bo hudo grmenje in strel bo deževalo od Dona velikega. Tu se bodo lomila kopja, tu se bodo sablje trle ob čeladah plavskih za reko Kajalo blizu Dona velikega. O ruska zemlja! že ti nevarnost pretf. Glej! vetrovi, Stribogovi vnuki, strele vejejo z morja na hrabre trume Igorjeve. Zemlja bobni, reke kalno 60 tekó, prah polja pokriva; zastave vihrajo, Plavci gredó od Dona in od morja in od vseh strani. Obstopili so ruske trume. Vragovi sinovi so napolnili polja s svojim krikom, hrabri ruski sinovi pa so je pregradili z rudečimi ščiti. — Silni tur Vsevlad! stojiš v sprednji vojski, brizgaš s puščicami na vojsko, grmiš z jeklenimi meči ob 65 čeladah. — Kamor je tur poskakoval in posvetil s svojo zlato čelado, tam leži poganskih glav plavskih. S kaljenimi sabljami so razklane čelade oberske od tvoje roke, silni tur Vsevlad! — Kaka je to cesta ran, bratje, ki jo on hodi, pozabivši čast, življenje, grad Črnigov, zlati prestol očetov in na besede in običaje svoje mile žene, krasne 70 Glebovne!

Bili so časi Trojanovi, minila so leta Jaroslavova; bile so vojske Olgove, Olga Svetoslaviča! Ta Oleg namreč je z mečem razprtije delal in puščice sejal po zemlji. — Stopal je v zlati stremen v gradu tmutorokanskem. Zvon je tudi slišal davni veliki Jaroslav, 75 sin Vsevladov; Vladimir pa si je vsako jutro ušesa zatikal v Črnigovu; Borisa pa, sina Večeslavovega, spravilo je slavohlepje pred božjo sodbo in mu postlalo na zelenotkanem mrtvaškem prtju, zavoljo krivice Olgove, hrabrega in mladega kneza. Od iste Kajale je dal Svetopolk očeta svojega sredi med ogerskimi jezdecí spraviti k 80 sv. Sofiji v Kijev. Tedaj, za Olga Gorislaviča, sejale so se in vzraščale so razprtije; ginilo je življenje Daždbogovega vnuka in v kneževskih razprtijah se je krajšal ljudem čas življenja. Tedaj so po ruski zemlji le redkokdaj vriskali oratarji; pa pogosto so ga-

85 vrani grohotali razdeljujôč si mrlice, in kavke so svoj pogovor imele, kekar so hotele odleteti na pojedino. Tako se je godilo ob času teh bojev in vojsk — ali o taki vojski se še ni slišalo.

Od jutra do večera, od večera do svita letajo kaljene strele, grmé sablje ob čeladah, treskajo jeklena kopja po neznanem polju
90 sredi zemlje plavske. Črna zemlja je bila pod kopiti s kostmi posejana in s krvjo polita; kosti pa so žalost pognale po ruski zemlji. — Kaj mi šumí, kaj mi zvoní tako rano še pred zoro? — Igor svoje trume vrača v boj; zakaj žal mu je svojega milega brata Vsevlada. Bili so se jeden dan, bili so se drugi dan; tretjega dne
95 opoldne pa so padla bandera Igorjeva. Tu sta se ločila brata na bregu bistre Kajale, tu je krvavega vina zmanjkalo, tu so dokončali gostijo hrabri sinovi ruski; svate so bili ponapojili, pa tudi sami polegli za zemljo rusko.

Nagnjena je trava od žalosti, in drevje se je otožnosti k zemlji
100 uklonilo; zakaj, bratje, že je nastala nevesela doba, že je puščoba vojske cvet prekrila. Sramota je prišla nad silo Daždbogovega vnuka. Stopila je kakor devica na zemljo Trojanovo, zafrfotala z labudskimi perotmi za sinjim morjem, za Donom frfotaje je vzbudila razuzdane čase. Vojska proti poganom je ponehala; zakaj rekel
105 je brat bratu: „To je moje in ono je moje,“ in začeli so knezi za male reči velik hrup delati in sami proti sebi vojsko kovati; pogani pa so od vseh strani zmagujôč prihajali na rusko zemljo.

O daleč je zašel sokol, ptice gonêč k morju; ali Igorjeve
hrabre vojske ni mogoče več vzbuditi. — Za njim zakričita Karna
110 in Žlja, poskočita po ruski zemlji, požar razširjaje z ognjenim rogom. Zaplakale so ruske žene rekôč: „Že nam ni moči več, svojih milih mož ne z mislijo se zmisliti, ne s spominom jih pomniti, ne z očmi jih gledati, še manj pa z njihovim zlatom in srebrom pobrenketati.“ Zastokal je, bratje, tudi Kijev žalosti in Črnigov nadlog.
115 Strah se razliva po ruski zemlji, žalost obilno teče sredi zemlje ruske, in knezi sami med seboj razprtije delajo. Pogani pa, ki so zmagovito napadali rusko zemljo, pobirali so davek po beliču od hiše.

III. Igor ubeží Plavcem.

Skipelo je kvišku morje o polnoči. Vleče se deževje kakor megla.
120 Knezu Igorju Bog pot kaže iz zemlje plavske v zemljo rusko k očetovemu prestolu. Ugasnila je večerna zarja; Igor spi, Igor bedí, Igor v mislih polja meri od velikega Dona do malega Donca. Konj je pripravljen o polnoči. Ovlur zažvižga za reko, vелеva knezu raz-

umeti; knez Igor izgine! Krika je zabobnela zemlja; zašumela je trava; plavski šotori so se stresli; knez Igor pa skoči kakor 125 podlasica v trstje in kakor beli pandirek na vodo; vrže se na brzega konja in zopet skoči z njega kakor bosí volk in teče k logu ob Doncu in letí kakor sokol pod meglami, kedar si gosi in labude za zajutrek, obed in južino ubija. Ko je Igor kakor sokol letel, tekkel je Ovlur kakor volk, otresaje s sebe mrzlo roso; razpodila sta 130 namreč bila svoja brza konja. Donec reče: „Knez Igor! ne malo se moreš zdaj ti ponašati, Končak pa se jeziti in ruska zemlja se veseliti.“ Igor pa reče: „O Donec! ne malo se moreš ponašati s tem, da si zibal kneza na svojih valovih, da si mu zeleno travo stlal na svojih srebernih bregovih, da si ga odeval s toplimi meglami v 135 sencí zelenega drevesa; čuval si me kakor pandirek na vodi, kakor pribe na strugah, kakor črne race po višinah.“ Tako ti ni tekla reka Stugna, ki je imela s prva neobilen tok; pa požrši tuje valove, razprostrla je svojo strugo nad grmovje. Mlademu knezu Rastislavu je zaprl Dnjepr temne bregove; joče se mati Rastisla- 140 vova po mladem knezu Rastislavu. Žalujóč se je nagnilo cvetje, in drevje se je žalosti k zemlji uklonilo; pa srake niso grohotale. Za Igorjem jezdi Gzak s Končakom. Tedaj niso vrane grohotale, kavke so umolknile, srake niso razbotale, samo plezale so po vejah. Deteli s svojim pikanjem pot k reki kažejo, slavci z veselimi pes- 145 nimi dneva svit napovedujejo. Pravi Gzak Končaku: „Če že sokol h gnezdu leti, pa bova sokoliča razstreljala s svojimi pozlačenimi puščicami.“ Reče Končak Gzaku: „Če že sokol h gnezdu leti, pa bova sokoliču krasno devico za ženo dala.“ In pravi Gzak Končaku: „Ako mu krasno devico za ženo dava, ne bova imela ne sokoliča ne 150 krasne device, in ptice naju bodo začele bítí na plavskem polju.“

Rekel je Bojan, oziraje se na Svetoslavovega pesnika stare dobe Jaroslavove in vladohlepnega Olga: „Težko je bítí glavi brez pleč, zlo je telesu brez glave, tako tudi ruski zemlji brez Igorja.“ Solnce sveti na nebu; knez Igor je v ruski zemlji. Device pojó ob 155 Dunaju; odmevajo glasovi črez morje do Kijeva. Igor jezdi po Boríčevem k sveti bogorodici Pirogoški; krajine se radujejo, mesta se veselé, pesen prepevaje starim knezom in potém mladim. Peti tudi mi moramo: Slava Igorju Svetoslaviču, silnemu turu Vsevladu, Vladimiru sinu Igorjevemu. Zdravi knezi in njihova družina, ki 160 se borijo za kristjane proti trumam poganskim! Slava knezom in tovarišem. Amen.

M. Pleteršnik.

73. Krst pri Savici.

Uvod.

- Valjhún, sin Kajtimara, boj krvavi
 Že dolgo bije za krščansko vero,
 Z Avrel'jem Droh se več mu v bran ne stavi;
 Končano njuo je in marsiktero
- 5 Življenje, kri po Kranji, Korotani
 Prelita napolnila bi jezero.
 Gnijó po polju v bojih pokončani
 Trum srčni vojvodi in njih vojsčaki,
 Sam Črtomir se z majhnim tropom brani.
- 10 Bojuje se najmlajši med junaki
 Za vero staršev, lepo bog'njo Živo,
 Za Črte, za bogove nad oblaki.
 On z njimi, ki se trd'jo vero krivo,
 Beži tja v Bohinj, v bistrisko dolino,
- 15 V trdnjavo, zidano na skalo sivo.
 Še dandanašnji vidiš razvalino,
 Ki ajdovski se gradec imenuje,
 V njej gledaš Črtomirovo lastnino.
 Devetkrat večja množ'ca jih obsuje
- 20 In zveste straže krog in krog postavi,
 Odvzame up jim vse pomoči tuje;
 Visoke odre tamkaj si napravi,
 Zidovje podkopuje, vrata seka;
 Ne polastí se njih, ki so v trdnjavi.
- 25 Šest mescev moči tla krvava reka,
 Slovenec že mori Slovenca, brata —
 Kakó strašná slepota je človeka!
 Ko niso meč, sekira in lopata
 Jih mogle, lakota nepremagljiva
- 30 Pretí odpreti grada trdna vrata.
 Delj Črtomir jim reve ne zakriva,
 Besede te tovaršem reče zbranim:
 „Ne meč, pregnala bo nas sreča kriva.
 Le malo vam jedila, bratje! hranim;
- 35 Branili smo se dolgo brez podpore,
 Kdor hoče se podati, mu ne branim;
 Kdor hoče vas dočakat' temne zore,
 Neproste dni živet', nočém jednake,
 Ne branim mu, al' jutra čakát' more.
- 40 S seboj pa vabim druge vas junake,
 Vas, kterih rama se vkloniti noče;
 Temná je noč in stresa grom oblake;
 Sovražnik se podal bo v svoje kočé,

- Le majhen prostor je tja do goščave ;
 To noč nam jo doseči je mogoče. 45
 Največ svetá otrokom sliši Slave,
 Tja bomo našli pot, kjer nje sinovi
 Si prosti vol'jo vero in postave.
 Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi,
 Manj strašna noč je v črne zemlje krili, 50
 Ko so pod svetlim solncem sužni dnovi!⁴
 Ne zapusti nobeden ga v tej sili,
 Molcé orožje svoje vsak si vzame,
 Strahljivca v celem ni imel števili.
 Al' komaj vrata so odprta, vname 55
 Se strašen boj, ne boj, mesarsko klanje :
 Valjhún tam s célo jih močjo objame.
 Tud' on se je zanesel na njih spanje,
 Prelezti mislil je ozidje grada
 In ponevédoma planiti ná-nje. 60
 Ko svojo moč najbolj vihar razklada,
 Okrog vrat straža na pomoč zavpije
 In vstane šum, da mož za možem pada.
 Ko se neurnik o povodnji vlije
 Ter s hriba strmega v doline plane, 65
 Z deročimi valovi vse ovije,
 Kar se mu zoperstavi, se ne vgame
 In ne počije prej, da jéz omaga :
 Tak' vrže se Valjhún na nekristjane.
 Ne jenja prej, dokler ni zadnja sraga 70
 Krví prelita, dokler njih kdo sope,
 Ki jim bilà je vera črez vse draga.
 Ko zor zasije na mrličev trope,
 Ležé, k' ob ajde žetvi al' pšenice
 Po njivah tam ležé snopovja kope. 75
 Leží kristjanov več od polovice ;
 Med njimi, ki so padli za malike,
 Valhún zastonj tam išče mlado lice
 Njegà, ki kriv moritve je velike. —

K r e s t

1. Mož in oblakov vojsko je obojno
 Končala temna noč, kar svetla zarja
 Zlatí z rumen'mi žarki glavo trojno
 Snežnikov kranjskih siv'ga poglavarja.
 Bohinjško jezero stoji pokojno,
 Sledú ni več zvunanjega viharja ;
 Al' somov vojska pod vodó ne mine
 In drugih roparjev v dnu globočine.

2. Al' jezero, ki na njega pokraj'ni
 Stojiš, ni, Črtomir! podoba tvoja? —
 To noč je jenjal vojske šum zvananj,
 Potihnil ti vihar ni v prsih boja;
 Le hujše se je vzbudil črv nekdanjí,
 Ak' prav uči me v revah skušnja moja,
 Bolj grize, bolj po novi krvi vpije,
 Požrešnejše obupa so harpije.

3. Na tleh ležé slovenstva stebri stari,
 V domačih segah vtrjene postave;
 V deželi parski Tesel gospodari,
 Ječé pod težkim jarmom sini Slave,
 Le tujcem sreče svit se v Kranji zári,
 Osabno nos'jo ti po koncu glave;
 Al' da te jenja ta skeleti rana,
 Ne boš posnel Katona Utičána!

4. Prenesla pričujoče ure teže
 Bi ne bilà let poznih glava siva;
 V mladosti vendar trdnejše so mreže,
 Ki v njih drži nas upa moč golj'fiva.
 Kar, Črtomir! te na življenje veže,
 Iz tvojih prejšnjih dnij se mi odkriva,
 Ko te vodila ni le stara vera
 Tja na osredok blejskega jezéra,

5. Tja na otók, z valovi ves obdani,
 V današnjih dnevih božjo pot Marije.
 V dnu zad stojé snežnikov velikani;
 Poljá, ki spred se sprosti, lepotije
 Ti kaže blejski grad na levi strani;
 Na desni griček se za gričem krije.
 Dežela kranjska nima lepš'ga kraja,
 Ko je z okol'co ta, podoba raja.

6. Tam v časih Črtomira na otoki
 Podoba boginje je stala Žive,
 Ki so zročeni jej mladenčev stoki,
 Ki so jej, ve dekleta ljubeznive,
 Zročeni vaši smehi, vaši joki,
 Orožja, ki so nam nepremagljive.
 Tam bog'nje vežo Staroslav in lepa
 Njegova hči odpira in zaklepa.

7. Hči Bogomila, lepa ko devica
 Sloveča Hero je bilà v Abidi;
 Nedolžnost vnema jej oči in lica,
 Lepote svoje sama le ne vidi;

Priliznjena mladenčev govorica
 Je ne napihne, jej srcá ne spridi.
 Spolnila komaj je šestnajsto leto;
 Srcé mladó ni za noben'ga vneto.

8. Darí opravít bog'nji po navadi,
 Prinese Črtomira lahka ladja
 Od tega, kar rastè pri njega gradi,
 Od črede, žita in novine sadja.
 Ko bliža z njimi se devici mladi,
 Zadene ga, ko se je najmanj nadja,
 Iz nje očij v srcé ljubezni strela,
 Plamen neugasljiv je v njem unela.

9. O blagor, blagor Črtomir! ti vneta
 Je deklica od tvojega pogleda;
 Kak od zamaknjenja je vsa prevzeta,
 Kak gleda v tla, kak trese se beseda!
 Ko zarija, ki jasen dan obeta,
 Zarumeni podoba njena bleđa,
 In v tvoji roki roka nje ostane,
 Zadržana jej od moči neznane.

10. Naj pevec drug vam srečo popisuje,
 Ki celo leto je cvetlá obema:
 Kak Črtomir osredek obiskuje,
 Kak oče omladí med njima dvema,
 Ki ni ko meni mu veselje tuje,
 Ki srečna ga ljubezen v prsih vnema;
 Pijanost njuno, ki tak' hitro mine,
 Pregnana od ločitve bolečine.

11. Že, Črtomir! je treba se ločiti,
 Ne slišiš, kak glasno trobenta poje!
 Pripodil s sabo je Valjhun srditi,
 Požigat božje veže, divje roje;
 Povsod vzdigujejo se vere scíti,
 Ki si prejel od matere jo svoje,
 Te vere, ki jej deklica ta služi,
 Ki zdaj te z njo ljubezen čista druží.

12. Kak težka, bridka ura je slovesa!
 Stojé po licih jima kaplje vroče,
 Objeta sta, ko bila bi telesa
 En'gá, spustiti ustna ustne noče;
 Si z lev'ga oče desnega očesa
 Jok briše, ki ga skriti ni mogoče,
 Ko vidí v tako žalost ju vtopljene
 In da tolažbe zá-nje ni nobene.

13. Bi spomnil njima zmage večno slavo,
 Ak' bi, da jo doseči moč je, sodil;
 Al' preveliko trumo je čez Dravo
 Po Kokri doli v Kranj Valjhun pripodil.
 Zdi možu se, da gre le v smrt krvavo,
 Ne da bi vero, brate osvobodil. —
 List pride, kak vasí in veže božje
 Goré; — čas, Črtomir! je vzet' orožje.

14. In šel je boj boj'vat brez upa zmage
 In skazal se je korenine prave.
 Kjer suče meč, na čelu smrtné srage
 Ležé sovražnikov trupla krvave
 Mrtvîh al' vzdihujočih duše drage;
 Vendar ne meč, ne moč gradú trdnjave
 Bogov ne more rešit' slavnih staršev
 In ne od smrti ohranit' tovaršev.

15. Premagan pri bohinskem sam jezéri
 Stoji naslonjen na svoj meč krvavi;
 Z očmi valóv globoko brezdno meri,
 Strašne mu misli rojijo po glavi,
 Življenje misli vzet' si v slepi veri:
 Al' nekaj mu predrzno roko vstavi —
 Bilá je lepa, Bogomila! tvoja
 Podoba, ki speljala ga je 'z boja.

16. Enkrat videt' želi podobo milo,
 Pozdravit' prejšnjega veselja mesto:
 Al' srečno je prestala časov silo,
 Al' njeno mu srce še bije zvesto,
 Al' morebit' pod hladno spi gomilo,
 Al' premagalec mu je vzel nevesto,
 Al' živa al' mrtvá je, zvedet' more,
 Ločiti prej se iz svetá ne more.

17. Znan ribič privesla od one strani,
 Opomni ga, kak sam se bè pozabi,
 Kakó povsod ga iščejo kristjani,
 Kak z vjétimi Valjhún srditi rabi.
 Prijazno delj mu tam ostati brani,
 Stopiti k sebi ga v čolnič povabi,
 Da ga pripelje v varnejše zavetje.
 Vda Črtomir se v to, kar ribič svet'je.

18. In brž veslata v konec ta jezéra,
 Kjer bistra v njega pribobni Savica.
 Ker srečen veter nju roké podpéra,
 Čolnič leti, ko v zraku urna ptica.

Se ribič po sovražnikih ozéra,
 Čoln vstavi, kjer je gosta senc temnica.
 Ker se mu zdi, da lakota ga grudi,
 Junaku, kar je v torbici, ponudi.

19. Želi dat' Črtomir mu povračilo,
 Al' v vojski d'narji so bili razdani.
 Da Staroslav, se spomni, z Bogomilo
 Mu v skrivnem kraju tovor zláta hrani;
 Nju poiskati dá mu naročilo
 In dá mu prstau, samo njima znani,
 Da bo pri njiju storil mu resnico;
 Prinesti zláta reče četrtnico.

20. Po Bogomili vprašat' mu ukaže:
 Al' gleda svetlo solnce, je še živa,
 Al' so obvar'vale jo mokre straže,
 Al' pred sovražniki drugje se skriva,
 In kod najvarnejši se pot pokaže
 Tja, kjer zdaj draga deklica prebiva?
 Pri slapu čakal jutri bo Savice
 Vesele ali žalostne novice.

21. Slap drugo jutro mu grmi v ušesa;
 Junak premišlja, kak bolj spodaj lena
 Vodà razgraja, kak bregove stresa,
 In kak pred njo se gore ziblje stena;
 Kak skale podkopuje in drevesa,
 Kak do nebes leti nje jeze pena! —
 Tak se zažene, se pozneje vstavi
 Mladeneč, Črtomir pri sebi pravi.

22. Vzbudi ga 'z mislij teh mož govorica,
 Ki bližajo se z blagom obloženi;
 Spozná koj ribiča poštena lica.
 Neznani mož pride po stezi zeleni;
 Talár in štola, znamenji poklica,
 Povesta mu, da služi Nazareni.
 Po meč bi desna se bilà stegnila,
 V tej priči se prikaže Bogomila.

23. „O sem na srce moje, Bogomila!
 Skrbí je konec, žalosti, nesreče;
 Se trese od veselja vsaka žila,
 Kar gledam spet v obličje ti cvetéče;
 Naj brije 'zdaj okrog viharjev sila,
 Naj se nebó z oblaki preobleče:
 Ni meni mar, kar se godi na sveti,
 Ak' smejo srečne te roké objeti.“

24. Iz njega rok izmakne se počasi
 In blizu se na prvi kamen vsede
 In v trdnem ali vendar milem glasi
 Mladenču vnet' mu reče te besede:
 „Ne združenja, ločitve zdaj so časi,
 Vsak sam naj šel bo skoz življenja zmede;
 Da b' enkrat se sklenile poti naju,
 Me tukaj vidiš zdaj v samotnem kraju.

25. Povedat' moram ti, da sem kristjana,
 Malikov zapustila vero krivo,
 Da je bežala ta, k' ob solncu slana,
 Da dal krstit' je oče glavo sivo.
 Soseska je, Marije službi vdana,
 V dnu jezera vtopila bog'njo Živo.
 Kakó prišla k resnice sem pogledi,
 Moj Črtomir! v besedah kratkih zvedi.

26. Večkrat v otoka sem samotnem kraju,
 Ko ladja te odnesla je od mene,
 Si mislila, al' bo ljubezen naji
 Prešla ko val, ki veter ga zažene;
 Al' hrepenecih src željé najslaji
 Ugasil vse bo zemlje hlad zelene;
 Al' mesta ni nikjer, ni zvezde mile,
 Kjer bi ljubeča srca se sklenile.

27. Te misli, ko odšel si v hude boje,
 Mirú mi niso dale več siroti.
 V nevarnosti življenje vedet' tvoje,
 Zaprte vse do tebe videt' poti,
 Ni ved'lo kam se djati srce moje.
 Tolažbe nisem našla v taki zmoti,
 Obupala sem skoro takrat reva;
 Kak sem želela v noči tej svit dneva!

28. En dan sem vprašat šla po vojske sreči,
 Ali še zdaj se ni sklenila z vami;
 Učil ljudi je mož bogaboječi,
 Duhovni mož, ki zdaj ga vidiš z nami:
 Kakó nas stvaril vse je Bog največi,
 Kak greh prišel na svet je po Adami,
 Kak se je božji sin zató včlovečil,
 Da bi otel narode in osrečil.

29. Da pravi Bog se kliče Bog ljubezni,
 Da ljubi vse ljudi, svoje otroke:
 Da zemlja, kjer vijó viharji jezni,
 Je skušnje kraj; da so naš dom visoke

Nebesa; da trpljenje in bolezn
 Z veseljem vred so dar njegove roke;
 Da čudno k sebi vod' otroke ljube,
 Da ne želi nobenega pogube.

30. Da stvaril je ljudi vse za nebesa,
 Kjer glori'ja njega sije brez oblaka;
 Okó ni vid'lo, slišala ušesa
 Veselja, ki izvoljenih tam čaka;
 Da sproščenim bo vseh težav telesa
 Se srečnim izpolnila volja vsaka;
 Da bodo tankaj božji sklepi mili
 Te, ki se tukaj ljubijo, sklenili.

31. Ko šla domú sem, združbo naj'no v glavi,
 Me mož, ki je ta uk učil, doide;
 Prijazno v svoji šegi me pozdravi,
 Pové, da prej je štet bil med druide,
 Da preobrnil se je k veri pravi,
 Da v naše kraje oznan'vat jo pride.
 Ker so vasi mu bile krog neznane,
 Z menój iti želi, ker noč postane.

32. Domá očetu, meni razodeva,
 Kar prorok'vali nekdam proroški;
 Kak, kar grešila sta Adam in Eva,
 Na križu operó krvi potoki;
 Popiše nama strah sodnjega dneva,
 Vse čudeže, ki vere so poroki;
 Kar vedet' treba, razloži po vrsti,
 Ker sva mu vse verjela, naju krsti.

33. Al' jedna skrb me je morila vedno,
 Da ti med njimi si, ki Bog jih črti;
 Večkrat sem v sanjah vid'la glavo čedno,
 Bledó ležati na mrtvaškem prti;
 Za té sem trepetala uro slednajo,
 Da bi nebes ne zgrešil v bridki smrti.
 Mož božji mi bolno srcé ozdravi,
 Ker, da zamore vse molitev, pravi.

34. Kolikokratov sem od tod v samoti
 Klečala, klicala pomoč Marije:
 „Zavreči v jezi ga, moj Bog! ne hoti,
 Ker v zmoti žali te, ne 'z hudobije;
 Ne daj v oblast sovražni ga togoti,
 Pred njo naj milost tvoja ga zakrije!“
 In čudno te je tisto noč ohranil,
 Ko ni noben tovarš se smrti vbratil.

35. Iz spanja svoj'ga, Črtomir, se vzbudi,
Slovó daj svoji strašni, dolgi zmoti;
Po potih se noči temné ne trudi,
Ne stavi v bran delj božji se dobroti
In njene milosti dnij ne zamudi,
Da sklenete se enkrat naj'ni poti,
Ljubezen brez ločitve da zazóri
Po smrti nama tam v nebeskem dvori.“

Črtomir.

36. „Kak bom povrnil, Bogomila draga!
Ljubezen, skrb, kar si trpela zá-me?
V veselju skoro mi srcé omaga,
Ki tvoja ga ljubezen v njem uname;
Dokler krvi ne vteče zadnja sraga
In groba temna noč me ne objame,
Ti sužno moje bo življenje célo,
Ti gospoduj črez vero, misli, delo.

37. Kakó bi mogel tebi kaj odreči,
Storiti tega ne, kar boš želela!
Al' zmisli ran, ki jih Valjhuna meči
So storili in pšic njegovih strela;
Kaj videli krvi smo v Kranji teči,
Kristjanov tvojih vsa prevdari dela
In mi povej, al' ni Črt najbolj jezni
Njih Bog, ki kličeš ga Bogá ljubezni?“

Duhovnik.

38. „Po celi zemlji vsem ljudem mir bodi!
Takó so peli angeljcev glasovi
V višavah pri Mesijesa prihodi;
Da smo očeta jednega sinovi,
Ljudje vsi bratje, bratje vsi narodi,
Da ljubít' mor'mo se, prav' uk njegovi.
Valjhun ravná po svoji slepi glavi,
Po božji volji ne, duhovnik pravi.“

Črtomir.

39. „Ljubezni vere in mirú in sprave,
Ne braním se je vere Bogomile!
Vem, da malike in njih službo glave
Služabnikov njih so na svet rodile;
V njih le spošt'val očetov sem postave,
Al' zdaj ovrge so jih vojske sile.
Ak' sklene me s tebój krst, Bogomila!
Kdaj bo zakona zveza me sklenila?“

Bogomila.

40. „Odlóčeni so roži kratki dnovi,
 Ki pride ná-njo pomladanska slana
 Al' v cvetju jo zapadejo snegovi;
 Tak mladi deklici, ki zgodnja rana
 Srcé jej gloda, vsmrti mir ujegovi,
 Le kratka pot je skoz življenje dana.
 Al' se za majhen čas je združít' vredno,
 Da bi ločitve spet se bala vedno ?

41. Da bi od smrti resil te nesrečne
 In tamkaj mili Bog v nebeškem raji
 Z menój te, dragi, sklenil čase večne,
 Pustila v némar sem željé najslaji,
 Pustila v némar dni na svetu srečne,
 Sem odpovedala se zvezi naji.
 Bilà je vslíšana molitev moja,
 Ne smem postati jaz nevesta tvoja.

42. Bogu sem večno čistost obljubila
 In Jezusu in materi Mariji;
 Kar doživela let bom še števila,
 V željá bridkosti, v upa rajskem siji
 Nobena me ne bo premogla sila,
 Bilà da svojemu, svetá Mesiji,
 Nebeškemu bi ženinu nezvesta,
 Nikdar ne morem tvoja bit' nevesta !“

43. Duhovnik reče med besede take :
 „Zakóna sreče ta vživat' ne more,
 Kdor dela mojim, tvojim je jednake
 Predrznil v časa se seját' razore;
 Druid sem z zmoto jaz slepil rojake,
 Ak' bi ne bil dajal tvoj meč podpore,
 Kdaj vgasnila bilà bi kriva vera,
 Bi vdova ne bilà žen marsiktera !

44. Tvoj pot je v Oglej, da položil ná-te
 Roké bo patrijarh, ak' duh te žene ;
 Ko si pogubljaj jih, oteti brate,
 Duhovnika te storil bo, ko mene.
 V deželah jutra čakajo bogate
 Te žetve, ne zamudi je nobene;
 Le hitro v Oglej, tja do patrijarha,
 Da posveti te v mašnika, duš var'ha.“

Črtomir.

45. „Prav praviš, da ne smem jaz upat' sreče,
 Ki vedno je in bo sovražna meni:
 Dosegel oče zmage ni sloveče,
 Končal življenje v vojski je zgubljeni;
 Ošla je mati komaj sponam ječe,
 Ze davno jo pokriva grob zeleni.
 Osrečit' hoče me ljubezen sladka,
 Al' kak sladkóst bilà je njena kratka!

46. V deželi koj trobente glas zapoje,
 Od Bogomile drage mene loči;
 Junásko bili smo z Valjhúnom boje,
 Vesele zmage dan nam ne napóči;
 Pomoril meč je vse tovarše moje,
 Beg je moj up, gozd je moj dom prič'joči.
 Nespametna bilà bi z mano zveza,
 Ki me preganja vedno sreče jeza.“

Bogomila.

47. „Ljubezni prave ne pozna, kdor méni,
 Da jo vgasiti more sreče jeza;
 Gorela v čistem, v večnem bo plaméni
 Zdaj in ko mi odpade trupla peza;
 V zakonu vendar brani sad mi njeni
 Vživáti z Bogom trdnejša zaveza.
 Odkrila se bo tebi onstran groba
 Ljubezni moje čistost in zvestoba.

48. Da bodo znani božji jim obeti,
 Pojdi oznan'vat jih v slovenska mesta;
 Kar dnij odločenih mi bo na sveti,
 Bogú in tebi bom ostala zvesta;
 V nebesih čakala bom pri očetí
 Črez majhen čas deviška te nevesta.
 Dokler žalujejo po teb' oteta
 Krdela, prideš k meni v mesta sveta.“ —

49. Izmed oblakov solnce zdaj zasije,
 In mavrica na bledo Bogomilo
 Lepote svoje čisti svit izlije,
 Nebeski zor obdá obličje milo.
 Jok, ki v očí mu sili, komaj skrije;
 Da ni nebo nad njim se odklenilo,
 Da je na svetu, komaj si verjame:
 Tak Črtomira ta pogled prevzame.

50. Ko je minul, kar misli, da bo v sili
 Zlatá mu treba, si od mož ga vzame ;
 Dar rib'ču dá, njim, ki so ga nosili ;
 „Kar Staroslav zlatá še hrani zá-me,
 Daj ga sirotam,“ reče Bogomili,
 Se bliža jej, presrčno jo objame,
 Molcé podá desnico jej k slovesu,
 Solzé stojijo v vsakem mu očesu.

51. „O čakaj, prošnjo mi dopolni eno,
 Prej ko se loč'va,“ Bogomila pravi,
 „Da mi v skrbeh ne bo srcé vtopljeno,
 Da laže se bridkosti v bran postavi ;
 Prej ko greš v Oglej črez goro zeleno,
 Se vpričo mēne odpovej zmotnjavi ;
 Dokler te posveti krst, se zamudi,
 Vodá je blizu in duhovnik tudi.“

52. Molcé v to prošnjo Črtomir dovoli,
 Z duhovnim bliža slapu se Savice ;
 Molitve svete mašnik, on z njim moli,
 V imenu krsti svete ga Trojice.
 So na kolenih, kar jih je okoli,
 Se od veselja svet' obraz device,
 Ki je bilá podpora vere krive
 In opravljala službo bog'nje Žive.

53. Razlagajo, ko pride v Akvilejo,
 Mu sveta pisma, prosta zmote vsake ;
 Postane mašnik, v prsih umrjejo
 Nekdanji upi ; med svoje rojake
 Slovence gre in dalje črez njih mejo,
 Do smrti tam preganja zmot oblake.
 Domú je Bogomila sla k očetu,
 Nič več se nista videla na svetu.

Fr. Prešeren.

P o v e s t i n r o m a n .

74. Martin Krpan.

I.

V Notranjem stoji vas, Vrh po imenu. V tej vasici je živel v starih časih Krpan, močan in silen človek. Bil je neki tolik, da ga ni kmalu takega. Dela mu ni bilo mar; ampak nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa že tistikrat ostro
5 prepovedano. Pazili so ga mejači, da bi ga kje nehotoma zalezli; poštenega boja z njim so se bali ravno tako, kakor pozneje Štempiharja. Krpan se je pa vedno umikal in gledal, da mu niso mogli do živega.

Bilo je po zimi, in sneg je ležal krog in krog. Držala je samo
10 ozka gaz, ljudem dovoljna, od vasi do vasi, ker takrat še ni bilo tako cest, kakor dandanes. V naših časih je to vse drugače, sevéda; saj imamo, hvala Bogu, cesto do vsakega zelnika. Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov soli; kar mu naproti prižvenketá lep voz; na vozu je pa sedel cesar Janez,
15 ki se je ravno peljal v Trst. Krpan je bil kmetski človek, zató ga tudi poznal ni; pa saj ni bilo časa dolgo ozirati se; še odkriti se ni utegnil, temveč prime brž kobilico in tovor z njo, pa jo prenese v stran, da bi je voz ne podrl. Menite, da je Krpana to kaj mudilo ka-li? Bilo mu je, kakor komu drugemu stol prestaviti.

20 Cesar, to vidéč, veli kočijažu, naj konje ustavi. Ko se to zgodi, vpraša silnega moža: „Kdo pa si ti?“

Ta mu dá odgovor: „Krpan mi pravijo; domá sem pa z Vrha od svete Trojice, dve uri hoda od tukaj.“

„I kaj pa nosiš v tovoru?“ cesar dalje vpraša.

25 Krpan se naglo izmisli in reče: „I kaj? Kresilno gobo pa nekaj brusov sem naložil, gospod!“

Nató se cesar začudi in pravi: „Ako so brusi, pokaj so pa v vrečah?“

Krpan se ne umišlja dolgo, ampak urno odgovori, kakor vsak
30 človek, ki vé, kaj pravi: „Bojim se, da bi od mraza ne razpokali; zató sem jih v slamo zavil in v vrečo potisnil.“

Cesar, ki mu je bil silni možák všeč, dalje pravi: „Anti véš, kako se taki reči streže? Kaj pa da si konjiča tako lahko predstavil? Res nima dosti mesá; pa ima vsaj kosti.“

Krpan se malo zareži in pravi: „Vem, da imajo vaši konji 35 več mesá; pa vendar ne dam svoje kobilice za vse štiri, ki so tukaj napreženi. Kar se pa tiče prestavljanja, gospod! upam si nesti dve taki kobili dve uri hoda in tudi še dalje, če je treba.“

Cesar si misli: „To veljá, da bi se zapomnilo“ — in veli 40 pognati.

Minilo je potém leto in nekteri dan. Krpan je pa zmirom tovoril po hribih in dolinah. Kar se pripeti, da pride na Dunaj strašen velikan, Brdavs po imenu. Ta je vabil, kakor nekdanji Pegam, vse junake našega cesarstva v boj. Ali cesar pa tudi ni imel tako boječih ljudij, da bi dejal: nihče si ni upal nadenj; toda 45 kdor se je skusil z njim, gotovo je bil zmagan. Velikan pa ni bil mož usmiljenega srca; ampak vsakega je umoril, kogar je obvladal. — To je cesarju začelo iti po glavi: „Lejte si no! kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti? Usmrtil mi je že vso najvišjo gospodo! Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. Pristopi 50 tedaj z veliko ponižnostjo, kakor gre pred tolikim gospodom, in pravi: „Cesarost! ali več ne morete pametovati, kaj se je godilo predlansko zimo blizu Trsta?“

Cesar vpraša nekoliko nevoljen. — „Tisti Krpan, ki je tovoril s kresilno gobo in brusi, ne veste, kako je kobilico v sneg 55 predstavil, kakor bi nesel skledo na mizo? Če ne bo Krpan Brdavs premogel, drug tudi ne, tako vam povem.“

„Saj res,“ pravi cesar, „precej se mora poslati pó-nj.“

Poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana. Ta je bil ravno tačas natovoril nekoliko soli pred svojo kočjo: mejači so bili pa vse 60 čisto ovédeli, da se zopet napravlja po kupčiji. Pridejo tedaj nadenj ter se ga lotijo; bilo jih je petnajst. Ali on se jih ni ustrašil; pisano je pogledal in prijel prvega in druge z njim omlatil, da so vsi podplate pokazali. Ravno se je to vršilo, kar se v četver pripelje nova, lepa kočija. Iz nje stopi cesarski sel, ki je vse videl, 65 kar se je godilo, in naglo reče: „Zdaj pa že vém, da sem prav pogodil. Ti si Krpan z Vrha od svete Trojice, kaj ne?“

„Krpan sem,“ pravi ta; „z Vrha tudi, od svete Trojice tudi. Ali kaj pa bi radi? Če mislite zavoljo soli kaj, svetujem, da mirujte; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal, hvalo Bogu; samo 70 jednega se tudi ne bom.“

Sel pa, ki gotovo ni vedel, zakaj se méni o soli, reče nató : „Le urno zapri kobilo v konják, pa se hitro pražnje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja.“

75 Krpan ga nevéрно pogleda in odgovorí: „Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zvunaj, to sem slišal od starih ljudij; jaz ga pa menim s seboj nositi, koder bom tvoril in dokler bom tvoril.“

Služabnik mu pravi: „Nikar ti ne misli, da šale uganjam.“ „Saj bi tudi ne bilo zdravo,“ reče Krpan.

80 Nató zopet govori sel: „Kar sem ti povedal, vse je res. Ali več ne veš, kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s pota? Oni gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drug, véš!“

Krpan se začudi in pravi: „Cesar? — Menda vendar ne?“

„Cesar, cesar! Le poslušaj. Prišel je zdaj na Dunaj hud
85 velikan, ki mu pravimo Brdavs. Tak je, da ga nihče ne ustrahuje. Dosti vojščakov in gospode je že pobil; pa smo rekli: Če ga živ krst ne zmore, Krpan ga bo. Lej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.“

Krpana je to s pridom utešilo. Jako dobro se mu je zdelo
90 do vsega, kar je slišal, in reče tedaj: „Če ni drugega, kakor tisti Brdavs, poslušajte, kaj vam pravim! Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko, kolikor vam kamen poriniti črez lužo, ki je preskoči dete, sedem let staro; samo varujte se, da me ne boste vodili za nos!“ To reče in brž dene sol s kobile, kobilo v konják,
95 gre v kočo ter se pražnje obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram. Ko se preobuje, priteče ven in sede v kočijo ter naglo zdričita proti Dunaju.

II.

Ko prideta na Dunaj, bilo je vse mesto črno pregrnjeno; ljudje so pa klaverno lazili, kakor mravlje, kedar se jim zapali
100 mravljišče.

Krpan vpraša: „Kaj pa vam je, da vse žaluje?“

„O Brdavs! Brdavs!“ vpije malo in veliko, možje in žene; „ravno danes je umoril cesarjevega sina, ki ga je globoko v srce peklu sramota, da bi ne imela krona junaka pod seboj, kateri bi se
105 ne bal velikana. Šel se je z njim skušat; ali kaj pomaga? Kakor drugim, tako njemu. Do zdaj se še nihče ni vrnil iz boja.“

Krpan velí urno pognati, in tako prideta na cesarski dvor, ki pravijo, da je neki silo velik in jako lep. Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan, v letu in zimi, naj bo še tako mraz; in brž

je zavpila o Krpanovem prihodu, kakor imajo navado, kedar se pri- 110
pelje kdo cesarske rodovine. Bilo je namreč naročeno že štirinajst
dnij dan za dnevom, da se nikomur in nikoli ne oglasi, samo
tačas, kedar se bo pripeljal tak in tak človek. Tako so se veselili
Krpana na Dunaj. Kaj bi se ga pa ne? Presneto jim je bila huda
za nohtmi! Ko cesar sliši vpitje, precej vé, kdo je, in teče mu 115
naproti, pa ga pelje v gornje hrame. Čudno lepo je tam, še lepše
kakor v cerkvi. Krpan je kar zijal, ker se mu je vse tako grobo
zdelo. Cesar ga vpraša: „Krpan z Vrha! ali me še poznaš?“

„Kaj bi vas ne,“ odgovori on; „saj ni več ko dve leti, kar
sva se videla. No vi ste še zmirom lepo zdravi, kakor se na 120
vašem licu vidi.“

Cesar pravi: „Kaj pomaga ljubo zdravje, ko pa drugo vse
narobe gre! Saj si že slišal o velikanu? Kaj déš ti, kaj bo iz tega,
če se kako kaj ne preongavi? Sina mi je ubil, lej!“

Krpan odgovori: „Kaj bo drugega? Glavo mu bodemo vzeli, 125
pa je!“

Cesar ga žalosten zavrne: „Menim da, ko bi jo le mogli!
Oh, ali ni ga, mislim, pod solncem junaka, da bi vzel Brdavsua
glavo?“

„Zakaj ne? Slišal sem,“ pravi Krpan, „da vsi ljudje vse vedó; 130
na vsem svetu se pa vse dobí; pa bi se ne dobil tudi junak nad
Brdavsua? Kakor sem uboren človek, ali tako peklensko ga bom
premikastil, da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne želje po
Dunaju razsajati; če Bog dá, da je res!“

Kdo bi bil cesarju bolj ustregel, kakor te besede! Le nekaj 135
ga je še skrbelo; zató pa tudi reče: „Da si močán, tega si me
preveril; ali pomisli ti: on je orožja vajen iz mladih dnij; ti pak si
prenašal zdaj le bruse in kresilno gobo po Kranjskem; sulice in
meča menda še nisi videl nikoli drugje, kakor na križevem potu v
cerkvi. Kako se ga boš pa lotil?“ 140

„Nič se ne bojte,“ pravi Krpan; „kako ga bom in s čim ga
bom, to je moja skrb. Ne bojim se ne meča ne sulice, ne drugega
velikanovega orožja, ki vsemu še imena ne vem, če ga ima kaj
veliko na sebi.“

Vse to je bilo cesarju po godu, in brž velí prinesiti polič vina, 145
pa kruha in sira rekóč: „Ná, Krpan! pij pa jej; potlej pojdeva
orožje izbirat.“

Krpanu se je vse to vele malo zdelo; polič vina takemu junaku!
pa je vendar molčal, kar je preveliko čudo. Kaj pa je hotel? Saj

150 menda je že slišal, da gospoda so vsi malojedni zató, ker jedó, kedar hoče in kolikor hoče kateri, zgoli dobrih jedij. Ali kmetski človek, kakor je bil Krpan, ima drugo za bregom. On tedaj použije, ko bi kvišku pogledal, ter naglo vstane. Cesar je vse videl in ker je bil premeten mož, tudi precej spoznal, da takemu truplu se mo-
155 rajo večji deleži meriti; zató so mu pa dajali od tega časa dan na dan, dokler je bil na Dunaju, dve krači, dve četrti janca, tri kópune, in ker sredice ni jedel, skorje štirih belih pogač, z maslom in jajci oméšenih; vino je imel pa na pravici, kolikor ga je mogel.

Ko prideta v orožnico, t. j. v tisto shrambo, kjer imajo orožje, 160 namreč sablje, meče, jeklene oklepe za na prsi, čelade, in kakor se imenuje to in ono, Krpan izbira in izbira, pa kar prime, vse v rokah zdrobí, ker je bil silen človek. Cesarja skoro obide zona, ko to vidi; vendar se stori srčnega in vpraša: „No, boš kaj kmalu izbral?“

„V čem si bom pa izbiral?“ odgovori Krpan. „To je sama 165 igrača; to ni za velikana, ki se mu pravi Brdavs, pa tudi zá-me ne, ki mi pravite Krpan. Kje imate kaj boljšega?“

Cesar se čudi in pravi: „Če to ne bode zá-te, sam ne vem, kako bi? Večjega in boljšega nimamo.“

Nató reče oni: „Veste kaj? pokažite mi, kje je ktera ko- 170 vačnica!“

Pelje ga hitro sam cesar v kovačnico, ki je bila tudi na dvoru; zakaj taki imajo vso pripravo in tudi kovačnico, da je kladvo in nakovalo pri rokah, ako se konj izbosi, ali če je kaj drugega treba, da se podstavi ali prekuje. Krpan vzame kos železa in najtežje 175 kladvo, ki ga je kovač vselej z obema rokama vihtil; njemu je pa v jedni roki pelo, kakor bi koso klepal. „Oj tat sežgani!“ pravijo vsi, ko to vidijo; še cesarju se je imenitno zdelo, da ima takega hrusta pri hiši. Krpan kuje in kuje, goni meh na vse kriplje ter naredi veliko reč, ki ni bila nobenemu orožju podobna; imela je 180 največ enakosti z mesarico. Ko to izgotovi, gre na cesarski vrt in poseka mlado, košato lipo iznad kamenite mize, kamor je hodila gospoda po letu hladit se. Cesar, ki mu je bil zmirom za petami, brž priteče in zavpije: „Krpan! i kaj pa to delaš? Da te bes opali! Ne veš, da cesarica raje dá vse konje od hiše, kakor to lipo od mize! 185 Pa si jo posekal? Kaj bo pa zdaj?“

Krpan z Vrha pa, ne da bi se bal, ampak odgovori: „Kar je, to je? Zakaj mi pa niste druge pokazali, če se vam té tako smili; Kaj bo pa? Drevo je drevo! Jaz pa moram imeti les navlašč za svojo rabo, kakoršnega v boju potrebujem.“

Cesar molči, ker vidi, da ne pomaga zvoniti, ko je toča že 190 pobila; pa vendar ga je skrbelo, kako bi se izgovoril pred cesarico. Krpan tedaj naredi najprvo toporišče mesarici, potem pa obseka pol sežnja dolg ter na jednom koncu jako debel kij, pa gre pred cesarja: „Orožje imam, ali konja nimam. Saj menda se ne bova peš lasala?“ 195

Cesar, zastran lipe še zmirom nekoliko nevšečen, pravi: „Pojdi, pa vzemi konja, ktereга hočeš. Saj vem, da le širokoustiš. Kdaj bom jaz papež v Rimu? Takrat, kedar boš ti zmogel velikana. Če misliš, primi ga, pa mu odstrizi glavo, ako si za kaj, da bo imela moja država mir pred njim, ti pa veliko čast in slavo za njim!“ 200

Krpan je bil malo srdit, pa vendar jezo pogoltne in reče: „Kar se tiče Brdavsa, to ni igrača, kakor bi kdo iz grma zapodil vrabca, ki se boji vsakega ocepka in kamena. Koliko junakov pa imate, da bi si upali nadenj? Zapomnite si, cesarost! kar sem obljubil, storil bom, če prav od jeze popokajo vsi obrekovalci, ki 205 me mrzde pri vas. Da bi le vsi ljudje vselej držali se svojih besed tako, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari; pa bi nihče ne vedel, kaj se pravi laž na zemlji! Toda svet je hudoben ter ne pomisli, da Bog je velik, človek majhen. Zdaj pa le pojte, greva, da konja izbereva. Nočem takega, da bi pod mojo težo pred veli- 210 kanom počenil na vse štiri noge, vam v sramoto, meni v sitnost. Dunajčanje bi se smejali, vi pa rekli, pogledjte ga, še konja mi je izpridil!“

Cesar je kar obsteklel, poslušaje modrost Martinovih ust, in potem gre z njim. Ko prideta v konjak, popraša: „Po čem bodeš 215 pa konja poznal, je-li dober ali ne?“

Krpan odgovori: „Po tem, da se mi ne bo dal za rep érez prag potegniti.“

Cesar pravi: „Le skusi! Ali daravno si, prekanjeni tat, storil mi dovolj sitnosti pred cesarico, svarim te, varuj se, da te kateri ne 220 ubije; konji so iskri.“

Martin Krpan pak izvleče prvega in zadnjega in vse druge érez prag; še celó tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v letu, namreč o veliki noči pa o svetem telesu; to se je menda cesarju posebno pod nos pokadilo. Potém reče Krpan: „Tukaj ga 225 nimate za moje sedlo! Pojdiva k drugim!“

Cesar odgovori émeren: „Če niso ti zá-te, moraš se peš bojevati. Ti nisi pravdanski človek! Vem, da ga nimam v cesarstvu takega, da bi ga ti zagovednež ne izvlekel!“

230 „Ta je pa že prazna!“ pravi Krpan. „Jaz imam domá kobilico, ktere ne izvleče nobeden vaših junakov, stavim svojo glavo, če ni drugače, da ne porekó Dunajčanje z Brdavsom vred, da lažem.“

„Pa ni tista,“ vpraša cesar, „ki si z njo plesal po snegu?“

„Tista, tista!“ zavrne on.

235 Cesar pa se razhudi, rekóč: „Zdaj pa že vidim, da si bebec ali pa mene delaš bebeca! Varuj se me, Krpane! moja roka je dolga.“

Krpan mu v smehu odgovori: „Če je s tem dalja, pa vendar ne seže velikanu še celó do pasa ne, nikar že do brade, da bi ga malo oskubla in zlasala. Ampak pustimo šale takim ljudém v 240 napotje, ki nimajo drugega dela, kakor da z njimi dražijo svojega bližnjega; meniva se rajši o Brdavs, ki še zdaj nosi glavo. Pošljite mi hitro po kobilico; ali pa naj grem sam po njo. Toda potlejš ne vem? — Ko bi mene več ne bilo nazaj? — — Bogu je vse mogoče!“

245 Cesar, ko to sliši, urno pošlje na Vrh po Krpanovo kobilico. Ko jo pripeljejo na Dunaj, Krpan reče: „Zdaj pa le vkup dunajski junaki, kjer vas je še kaj! Moje kobilice, kakor je videti slaba, vendar nihče ne potegne do praga, nikar že črez prag!“

Skušali so jahači in konjarji in vsi tisti, ki so učeni, kako 250 veljá v strah prijeti konja, bodi si hud ali pa krotek, pa kobilice nihče ni premaknil z mesta; vsakega je vrgla na gnojno gomilo. „Bes te lopi!“ reče jeden in drugi, „majhno kljuse, velika moč!“

III.

Prišel je čas boja z velikanom; bilo je ravno svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico, pa jezdi iz 255 mesta na travnik, kjer se je Brdavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoro po tleh za njim vlekale; na glavi je pa nosil star klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne: vendar se nobenega ni bal; celó sam cesar ga je rad poslušal, kedar je 260 kako prav žaltovo razdrl.

Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika, začne z grohotom smejati se in reče: „Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nad me tako daleč, tam z Vrha od svete Trojice? Mar bi raje bil ostal domá za pečjó, da bi ne cvelil svoje stare matere, ako jo 265 še imaš, da bi ne žalil svoje žene, ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred očíj, da te videl ne bom, pa le naglo, dokler mi je sree še

usmiljeno. Če me zgrabi jeza, ležal boš na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih!⁴

Krpan mu odgovori: „Če nisi z Bogom še spravljen, urno skleni, kar imaš; moja misel ni dolgo čakati, mudi se mi domú 270 za peč. Tvoje besede so mi obudile v sreču živo željo do svoje kočé in do svoje peči; ali poprej vendar ne pojdem, da tebi vzamem glavo. Pa ne zameri! To mi je naročil moj gospod, cesar; jaz nisem vedel zá-te, ne za tvoje velikanstvo in za vse krvave poboje. Prijezdi bliže, da si podava roke: nikoli si jih nisva po- 275 prej, nikoli si jih ne bova pozneje; ali pravijo, da Bog nima rad, če pride kdo z jezo v sreču pred sodnji stol.“

Velikan se nekoliko začudi, ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu podá svojo debelo roko. Krpan mu jo pa tako stisne, da precej kri izza nohtov udari. 280

Brdavs malo zareži, pa vendar nič ne pravi, ampak misli si: Ta je hud in močán: pa kaj bo — kmet je kmet; saj ne zna bojevati se, kakor gre junakom.

Urno zasukneta vsak svojega konja in zdirjata si od daleč zopet naproti. Brdavs visoko vzdigne meč, da bi že o prvem od- 285 sekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij, da se meč globoko zadere v mehko lipovino; in predno ga velikan more izdreti, odjaha Krpan z male kobilice, potegne Brdavs na tla, pa ga položi, kakor bi otroka v zibel deval, ter mu stopi za vrat in reče: „No, zdaj pa le hitro izmoli jeden očenašek ali dva, in pa 290 svojih grehov se malo pokesaj; izpovedal se ne boš več, nimam časa dolgo odlašati, mudi se mi domú za peč: znaj, da komaj čakam, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrhu pri sveti Trojici.“ To izreče, pa vzame počasi mesarico ter mu odseka glavo in se vrne proti mestu. 295

Dunajčanje, ki so do zdaj le od daleč gledali, prideró k njemu, tudi sam cesar mu pride naproti, pa ga objame vpričo ljudstva, ki je vpilo na vse grlo: „Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bode Dunaj stal!“

Krpanu se je to kaj dobro zdelo, da je dosegel toliko čast, 300 in držal se je na svoji kobilici, kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko; še tu med nami, če kdo kakega slepeca ali belouško ubije, že ne vé, na kateri grm bi jo obesil, da bi jo videlo več ljudij.

Ko pridejo v cesarsko poslopje vsi knezi, vojskovodje in vsa prva gospoda s Krpanom, izpregovori najprvo sam cesar in pravi: 305 „Zdaj si pa le izberi! Dam ti, kar želiš, ker si zmogel tolikega

sovražnika in otel deželo in mesto velike nadloge in nesreče. Nimam take stvari v cesarstvu, da bi dejal: ne dam ti je, če jo hočeš.“ —

Nató pristopi minister Gregor, ki je imel ključe od cesarske
310 denarnice, ker taki imajo za vsako reč posebej služabnika. Minister se oglasi: „Cesarost! veste kaj? Vaš norec Stehàn je umrl; včeraj smo imeli osmi dan za njim, Bog mu daj nebeško luč! Stehàn in Krpan, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? Morda bi le-tá prevzel njegovo službo? Nič se ne vé. Zvitorepec je, debel je,
315 smešen tudi, jezičen ravno tako; vse krščanstvo ga nima takega!“

Krpan odgovori: „Magister Gregor, veste kaj? Enkrat sem bil vaš bebec, dvakrat pa ne bom, Smejalo bi se malo in veliko meni in moji zarobljeni pameti, ko bi to naredil. — Zdaj pa dobro, da mi je prišlo na misel! Kmalu bi bil pozabil, kar imam že dolgo
320 na jeziku. Cesarost! nekdam ste me bili srečali s kobilico v snegu, kaj ne?“

Cesar: „Bilo je tako, bilo!“

Krpan: „Kaj pa sem nesel na tovoru?“

Cesar: „Bruse pa kresilno gobo.“

325 Krpan: „To je bilo tačas, ko ste se vi peljali v Jeruzalem.“

Cesar: „Bosa je ta! V Trst sem šel; za Jeruzalem toliko vem, kolikor za svojo zadnjo uro.“

Krpan: „Jaz pa za bruse in kresilno gobo ravno toliko. Takrat, veste, nisem vam bil resnice povedal, kar mi je še zdaj žal.
330 Angleško sol sem prenašal. Saj se nisem bal prav za prav ne vas, ne vašega kočijaža. Pa taka je le: kedar se človek zasukne s pravega pota, naj bo še tako močán, pa se vendar boji, če veja ob vejo udari.“

Nató pravi minister Gregor: „Ali ne veš, da je prepovedano?
335 To je nevaren človek; državi dela škodo. Primite ga, zaprimo ga!“

Krpan odgovori: „Kdo me bo? Morda vi dolgopetec, ki ste suhi, kakor raženj; ki je vas in vašega magistrovanja z vami komaj za polno pest? Z jedno samo roko vas porinem črez svetega Štefana streho, ki stoji sredi mesta! Nikar praznih besed ne razdirajte!“

340 Cesar pravi: „Le ti meni povej, če bi morda še kaj rad. Midva ne bova v sovraštvu ostala ne, če Bog dá, da ne. Minister Gregor, ti ga pa le pusti! Že jaz vem, kako je!“

Krpan odgovori: „Poslušajte me tedaj! Moje otepanje z Brdavsom vém, da je imena vredno. Kaj se zna? Morda bodo po-
345 stavači še celó skladali pripovedke in pesni, da so bo govorilo, ko ne bo ne vas ne mene, kosti ne prsti, če ne bo magister Gregor

dal drugače v bukve zapisati. Pa naj stori, kakor hoče; meni se ne bo s tem ne prikupil, ne odkupil. Ampak vendar je vsak delavec vreden svojega plačila, to sem v cerkvi slišal. Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno pred vsako duhovsko in deželsko gosposko; pa tudi svoj pečat morate udariti, da bom brez skrbi nosil angleško sol po svetu. Če mi to daste, naj bom ves malopridnež, kolikor me je pod klobukom, ako vam bom kaj opotikal, dokler bom tovoril!“

Cesar je bil precej pri volji; minister Gregor pa nikakor ni pritegnil. Ali cesar ga ni poslušal, ampak še le dejal je: „Gregor, vzemi pero, pa zapiši, kakor je Martin rekel!“

Minister Gregor se je kisko držal, branil se pa le ni, kar so mu veleli; zakaj cesarja se vendar vsak boji. Kedar je bilo pismo narejeno in zapečaćeno, pravi cesar Krpanu: „Martin, ali prodaš meni pogače in vino, pa kar je še drugih rečij, cesaričinih darov? Najlaže bo tako, glej! S cesarico bom že jaz govoril, da bo prav. Mošnjo cekinov ti dam; ti boš pa blago pustil. Kdo bo to prenašal z Dunaja do svete Trojice?“

Krpan odgovori: „Poldrugo mošnjo, pa še kakošno krono po vrhu, vem da je lepo vredno, ko bi prodajal brat bratu. Pa naj bo no, pri vas ne bom na tisto gledal. Samo da jaz ne bom imel pri cesarici zavoljo tega nikakoršnih ohodkov; ne lazim rad okoli gosposke! Pa saj imam priče, da ste vi prevzeli vse sitnosti, ki bodo prišle prvič ali drugič iz tega, dobro me poslušajte!“

Cesar mu dé: „Nič se ne boj; to bom že poravnal sam brez tebe. Na mošnjo; tu je pa še pismo. Saj nocój tako še ne pojdeš iz grada, če le misliš iti; priklonil se je že dan, in noč se bliža.“

Ali Krpan odgovori: „Lepa hvala vam bodi najpoprej za mice, da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me bo ustavljal na cesti; pa tudi zavoljo mošnjička se ne bom krčil. Kaj se vé, kaj zadene človeka v neznanju? Morda mi utegne še na hvalo priti. Vselej pravijo: bolje drži ga, kakor lovi ga! Pri vas pa ne bom ostajal črez noč, ako se vam ne zamerim skozi to. Že hudo me ima, da bi zopet enkrat bil na Vrhu pri sveti Trojici. Samo še nekaj bi vas rad prosil, ko bi mi dali človeka, da bi me spremil do ceste. Mesto je veliko; hiš je, kolikor jih nisem še videl, kar sol prenašam, akoravno sem že v Reki bil, tudi v Koprju, na Vrhniku in v Ljubljani; ali tolikih ulic ni nikjer. S kočijazem sva se hitro vozila, in toliko vem, kod sem prišel, kakor bi bil imel oči

zavezane; pa sem vendar gledal na levo in tudi na desno; ali to ni dano vsakemu človeku, da bi vselej vedel, kje je.“

Cesar mu je obljubil svojega služabnika, potlej mu je roko 390 podal, pa tudi Gregorju velel, naj mu jo poda. Minister se ni branil; ali vendar je bil zavoljo pisma ves zelen od jeze.

Krpan zadene kij in mesarico, in to so bile njegove zadnje besede pred cesarjem: „Ko bi se zopet oglasil kak Brdavs ali kdo drug, saj veste, kje se pravi na Vrhu pri sveti Trojici. Zdravi 395 ostanite!“

„Srečno hodi!“ pravi cesar, minister Gregor pa nič.

Fr. Levstik.

75. Prizor na kmetskem semnju.

(Odlomek iz povesti „Rosana“.)

Takega semnja niso pomnili najstarejši ljudje v Zalesju. Ne da bi se ne bilo še nikoli raztržilo toliko blaga in živine; mnogi kmetič je gnal pozno zvečer s potrjim srcem svojo kravico neprodano domú, in po cesti vrstil se je voz za vozom z blagom, 5 ki ni dobilo kupca. Vendar takega življenja, tako veselega gibanja ni bilo morebiti še nikdar prej na zaleškem semnju, kakor danes. Zadovoljni s kupčijo bili so posebno oni, ki so točili vino in drugo pijačo, prodajalci raznih sladkarij za nepokvarjena kmetska grla in drobnega blaga, ki se kupuje po nizki ceni za „odpustke“. Sveta 10 se je bilo sešlo, vzlasti na večer toliko, da se je vse trlo. Potrebni, pošteni sluga deželске gosposke, kteremu je bila izročena skrb za red po semnju, ni sam vedel, kam bi se dejal; povsod ga je bilo treba, in povsod človek vendar ne more biti. Zalesje, kjer je vendar vedel za vsako hišno številko, da bi jo bil lahko našel z 15 zavezanimi očmi, kjer je poznal po imenu, po samem glasu vsakega človeka, ni se mu še nikoli zdelo tako neizmerno dolgo in široko; zdaj je bilo slišati hrup na tem koncu vasi, zdaj kričanje, prepir na drugem: ni čudo, da je bil stari mož skoro z uma; on sam je bil za vse odgovoren. Rés, dobro oko je imel in uho, ali kaj to, 20 ker noge ne morejo biti tu in tam ob istem času, in posebno roke, kterih bi bilo morebiti najbolj potreba. Da bi bilo le že kdaj tega nesrečnega dneva konec! Kaj je bilo pač, kar je tako razburilo mirne Zalesčane, kar je prizadejalo toliko preglavice poštenemu Potrebniku? O ko bi bilo šlo po njegovi volji, nikoli bi ne bilo

té nadloge v vas; ali gospod „komisar“ so delali po svoji glavi, 25 poslušali niso dobrih svetov izkušenega, sivoglavega služabnika.

Že prej ta večer bila je prišla med drugimi semnjarji iz daljnih krajev čudna družba, kakoršne Zaleščanje še nikoli niso videli prej, ne mladi, ne stari, Bog vedi, od kod. Še najbolj podobni so bili ti ljudje ciganom, vendar cigani niso bili. Imeli so velik voz, ki je 30 bil skoro hišici podoben, vrata je imel in okna, še celó majhen dimnik v zadnjem koncu. Dobivši privoljenje od gosposke, krenejo z vozom s ceste v stran in ustavijo se na trati konec vasi. Voznik izpreže dvoje starih, suhih kljuset ter ju izpusti, pač brez posebnega privoljenja, na pašo; vrata se odpró in iz voza vsuje se kakor 35 skozi ulovo žrelo čudna druhal, moški in ženske, mlado in staro vse vprek. Zadnji med njimi izstopi mirno, ponosno pravi velikan, za glavo večji mimo ostalih, mož krepkih udov, širokih pleč. Lasje so mu bili vzadi dolgi, nad čelom kratko pristriženi; bistre, črne oči je imel, dolg, kljukast nos, skrbno obrita, nekoliko upala, bleda 40 lica. Kdor ga je videl, ni mu bilo treba popraševati, kdo je poveljnik tej družbi; saj tudi taki ljudje ne morejo biti brez poveljnika.

Videti ni bilo tem ljudem, da se jim posebno dobro godi; rejenega, okroglioličnega človeka ni bilo med njimi; njih obleka je bila zanemarjena in težko da kateremu po životu umérjena. Vendar 45 dobre volje so bili vsi. Jeden celó izmed njih se je, stopivši iz voza, takoj na glavo postavil, drugi je kozolce prevračal in tretji je kolo zatočil od konca do konca po trati, menda od samega veselja, da je konec dolgočasne vožnje. Ali strogi poveljnik jim ni dal mnogo odloga, vsak je moral na svoje delo. Začnó se čudne priprave. Dva 50 krepka, visoka stebra zabijejo v tla, podkrepivši ju od vseh strani; potém potegnejo debelo vrv od kola do kola, také da je bila najmanj za pet sežnjev od tal. Drugi postavljajo in pripravljajo druga skrivnostna orodja.

Strahoma se približuje vaška mladina, med njo pač tudi odrastli 55 ljudje, neznani druhal; strméč gledajo to nedoumno početje. Vsi vprek ugibljejo in ukrepljejo, kaj so neki ti ljudje, kaj bodo počeli, kaj pomeni to in ono orodje. Najumnejši izmed njih si je zastonj belil glavo. Ko je bilo delo dokončano, migne gospodar, vsi vró zopet nazaj v voz; érez nekaj časa se povrnejo čudovito izpreme- 60 njeni. To so bili čisto drugi ljudje, vsi so bili tako lepi! Vzlasti ženske so imele obličja kakor mleko in kri, stare ni bilo zdaj več med njimi, in vse so bile tako lepo oblečene! To je bila vse sama svila, in kdo vé, kako drago blago, vse zgoli bliščeče zlato in srebro,

65 to so morali biti vendar bogati ljudje! Približalo se je bilo že več vaških mladenčev; kako so gledali zale ženske; nikoli prej niso videli tako cvetočih lic, tako drobnih ročic in nožic! In kaj je bilo še videti! Imeli so pse, navadne živali, prej se ni nihče zmenil za nje, a zdaj so bili po človeško opravljeni, za moške in ženske, in
70 po koncu so hodili, nekoliko časa vsaj, potem pa zopet po vseh štirih, kakor je psom spodobno.

Ko so bili vsi pripravljeni, uvrsti jih glavar kakor procesijo in tako gredó v vas; od spredi sta dva dečka bobnala in tretji je trobil. Kedar je utihnila godba, oglasi se jeden izmed družbe, posebno smešno opravljen, ter oznanja s krepkim, donečim glasom, kake
75 nove, nezaslišane reči bodo Zalesčanje gledali jutri. Tako so prehodili vso vas po dolgem od konca do konca in potem zopet nazaj. Pač smemo reči, da ni bilo hiše v Zalesju, v kateri bi se ne bili pogovarjali pri večerji o novi prikazni. Poveljnik je imel izkušeno
80 okó; v svesti si je bil, da se sme nadejati prihodnji dan obilega zaslužka, samo da bi bilo vreme ugodno.

Veselo se je kadilo iz dimnika na vozu, ko se je vrnila družba. Naglo se preoblečejo, potem posedejo po travi. Ni ga bilo pač med njimi, da bi mu ne bila sla v slast skromna večerja.

85 Mine noč, napoči dan Zalesčanom na veselje, na preglavico ubogemu Potrebniku. Vreme je bilo lepo, mnogo ljudstva je privrelo od vseh stranij. Poveljnik družbe je bil zadovoljen; zjutraj že pričele so se predstave; stoli okoli igrališča so bili skoro posedeni, rés da sedeži niso bili predragi. Največ občinstva sevéda je stalo
90 bliže in dalje okoli. Ali tudi niso bili sami zastonjiki. Ženska s torilcem v roki je hodila okrog in tako prijazno je prosila in prigovarjala ljudem, da je vendar ta in oni, če tudi nerodno, posegel v mošnjo ter položil svoj dar v torilce: in vsakemu se je tako ljubezljivo zahvalila, da je bilo že samo to nekaj vredno.

95 Ali tudi občinstvo zaleško je bilo lahko zadovoljno z vsem, kar je bilo videti, in razvajeni niso bili Zalesčanje. Zdaj se je jeden čudovito zvrčal, vznak denar s tal z usti pobiral, po samih rokah hodil in druge take čudeže delal; zdaj je drug za njim goreče predivo požiral; potem nastopi sam glavar ter izkazuje strmečemu
100 občinstvu svojo silno moč. Vznak ležečemu položita dva na prsi velik kamen ter mu ga razdrobita s težkimi kladvi na drobne kosce. Z zobmi je držal železo, ki bi ga bil drug, krepek človek s težka privzdignil z obema rokama. Največ veselja pa je delal, vzlasti mladini, norčav človek, smešno opravljen z različnimi šalami in bur-

kami, ki mu niso nikdar pošle. Na posebnem mestu sedela je starka, 105
 ktera je vsakemu, kdor je hotel, prorokovala iz rok ter za malo
 denarja radodarno delila obilo sreče. Celó stari Jelenko se je bil
 dal pogovoriti, da je stopil pred njo ter jej roko podal. Ali pri
 njem starka ni imela sreče. Menda ker je slišala, da mu pravijo
 oče, mislila je, da je mož oženjen, in prorokovala mu je, da bo 110
 imel mnogo sreče z otroki. Ko se mož zareži in vpraša, s čega-
 vimi otroki, tedaj še le prorokinja spozna, da ni na pravem sledu;
 sploh je bilo videti, da ni ženica prebrisanega moža nič prav vesela;
 pametnim ljudem je težko prorokovati!

Ali vse to, kar je bilo videti do sedaj, dasi silno zanimivo, 115
 ni bilo še senca proti temu, kar je še čakalo slavnega zaleškega
 občinstva. Kaj bode z vrvi, ki je nategnjena od stebra do stebra
 tako visoko od tal? Nekoliko časa je bilo vse mirno; videti je bilo
 iz vsega, da sedaj pride kaj posebnega. Glavar sam se približa ter
 poskuša s krepko roko steber za stebrom, ali sta dovolj trdno zabita, 120
 in nategne vrvi, ki je bila nekoliko odjenjala. Nató pa se prikaže
 mlada deklica, nihče ni videl, od kod je prišla, kar stala je pred
 njimi; nihče se ni mogel spomniti, da bi jo bil videl poprej. Lepa
 je bila ta deklica, Zalesčanje niso še nikdar videli nič jednakega;
 kakor angelj se jim je zdela, samo brez perotij. Še to jih ni motilo, 125
 da ni imela rudečih lic, brez česar si kmet sicer ne more misliti
 prave lepote; orujavela je bila, kolikor je bilo videti šibkega životka.
 Lahka, tanka obleka brez rokavov jej je sezala samo do kolen. Goste
 črne lasé oklepaj jej je zlat ali pozlačen obroček okoli glave. Ali
 nad vse lepe bile so njene velike, črne oči, ki so jej skrivnostno 130
 žarile izpod temnih obrvij z dolgimi vejicami; te vejice so se jej
 čudno lesketale, kakor bilke v jutranji rosi. Z veseljem je gledalo
 lepo deklico vse občinstvo; ali to veselje ni bilo pravo, čisto veselje;
 mnogim gledalcem se je milo storilo o njenem pogledu; deklica ni
 bila vesela, otožna je bila videti, jako otožna! 135

Ko je tako stala nekoliko časa, stopi k njej poveljnik ter jej
 reče, kolikor mu je bilo moči, z mehkim, prijaznim glasom:

„Ljudje čakajo, naprej, Rosana!“

Urno kakor veverica spleže dekletce po lestvicah ob stebro
 kvišku, vrh stebra postoji, potém začne počasi stopati po vrvi. 140
 Gledalcem je od strahú utripalo srce. Ko je prišla do srede, zopet
 nekoliko postoji, potém pa steče urno do drugega konca. Ali to
 je bil samo začetek. Kar je počela nazaj gredé, to je bilo že pre-
 grešno. Zdaj je pokleknila na vrvi, zdaj je skakala po jedni, potém

145 po drugi nogi; nató leže vznak, skoči kvišku; lovi se, kakor da bi padala, in zdaj — srce je zastalo gledalcem — zdaj je padla zarés, ali ujame se z roko ob vrv — vsem je bil kamen od srea: da bi pa vedeli gledalci, da je vse to samo na videz, pade zopet na drugo stran in ujame se z drugo roko.

150 Dovršivši svoj posel, spleže zopet dol. Prikloni se na vse strani s posiljenim nasmehom, potém izgine. In kaj je bilo njeno plačilo? Dobro-klici in ploskanje po navadi; neotesani Zalesčanje še tega niso znali. Uboga deklica!

In tako so se vršile igre ves dan s kratkimi presledki, kolikor
155 je bilo treba, da so se nekoliko počili in okrepcali igralci, posebno pa, da se je zopet nabralo drugo občinstvo. Ravnatelj družbe je bil vesel, dolgo že ni imel tako dobre letine. Zadovoljen je bil s svojimi ljudmi, posebno z Rosano; že dolgo ni bil tako priljuden z njimi; Rosani je večkrat prijazno pogladil lice, kar pa ni bilo videti
160 deklici nič prav po volji. Vselej se je skoro nevoljno obrnila v stran in še bolj je bila žalostna. Ali to ni moža nikakor motilo: vesela ali žalostna, da mu je le služila denar.

Na večer celó bilo je vse polno ljudij na igrališču. Od vseh strani prihajali so semnjarji, nekteri že dobre volje zaradi dobre
165 kupčije, ali pa ker so bili že pogledali v kozarec. Ravnatelj ni imel vsem prostora dovolj. Ali hitro si pomaga. Svojemu sinu, lepemu, krepkemu dečku, ki je bil podoben očetu, kolikor je mogel s svojimi petnajstimi leti biti podoben že postarnemu možu, izroči nekoliko udov svoje družbe ter mu veli, naj gre z njimi na drugi
170 konec in si napravi tam svoje igrališče. Tako so imeli ta večer Zalesčanje, kakor velikomestjani, dvojno gledališče.

Vse se je vršilo igralcem in gledalcem po volji. Mračilo se je že, ko pride zopet Rosana na vrsto. Sedemkrat je bila že na vrvi. Ko je bilo treba iti osmikrat na delo, ko je že stala poleg
175 stebra, obide jo slabost. Onemogla se zgrudi na tla; huda vročina in nenavadni trud sta bila premagala šibko dekletce. Ko je ravnatelj to videl, mislil je, da deklica noče, da se samo taji, ali pa ničesa ni mislil; pohlepnost ga je bila vsega oglušila in oslepila. Morebiti sicer ni bil tako hudoben človek, ali silno nagle jeze je bil, in gorjé
180 mu, kdor se je ustavljal njegovemu povelju. Hud gospodar je bil, in mnogokteri njegovih podložnikov je že čutil težko roko njegovo. Razsrđi se; dva koraka, in stal je pred deklico, s kratkim bičem v roki, ki ga je imel za pse in sploh v znamenje svoje oblasti.

„Ali boš, ali ne boš?“ zagrozi se nad njo; ves zaripljen je bil v obrazu in strele so mu švigale iz temnih očij. 185

„Ne morem,“ vzdahne deklica.

„Čakaj, videl bom, ali moreš ali ne moreš, ti nepridiprav!“

„Če me ubijete, ne morem!“

„Pomagal ti bom, če ne moreš; po koncu!“

Dekletce se ne gane. Surovež zavihti bič nad njo. 190

„Še enkrat, vstani!“

Hrup nastane med gledaleci, vse je kričalo; ali toliko poguma vendar ni imel nihče, da bi šel branit ubogo siroto.

V tem hipu plane tuj mož pred srditega človeka. Z obema komolecema je bil razmetal kakor snope narazen množico pred sabo. 195

„Človek,“ zavpije stopivši med deklico in razkačenega glavarja, „ali te ni sram, tako ravnati z ubogim otrokom!“

Mož pobesi nehoté nekoliko zavihtjeni bič ter gleda svojega nasprotnika na pol srdito na pol zaničljivo; meri ga z očmi od nog do glave, bil mu je jedva do rame, kakor bi mu hotel reči: Ti nisi, da bi mi branil. Tako je pač meril Golijat Davida pastirja. 200

„Bič iz roke, in da se mi ne ganeš, če ne — —.“

To je bilo glavarju preveč; take sramote ni smel trpeti pred svojim občinstvom. Bič zavihti nad njim.

V tem trenutju potegne tujec kratko puško iz žepa, napne 205 petelin in pomeri v svojega nasprotnika, z očesom ni trenil.

„Gani se, in izprožim,“ reče mu z mirnim glasom.

Takega orožja ni se nadejal glavar; močen je bil za tri take, ali puška ga je prijela v strah; s takim orožjem ni da bi se norčeval, ne z možem, ki ga je imel v roki. Nehotoma stopi za korak 210 nazaj. Prej ni nič govoril, zdaj poskusi z besedo:

„Kdo vam daje pravico, da mi branite kaznovati nepokornega otroka?“

„Tako! Ta je druga; ker govorite o pravici, izkažite mi najprej vi svojo pravico do tega dekleta. Ali si upate reči mi v lice, da 215 je ta deklica vaša hči? Saj poznamo take stvari!“

Mož ne odgovori. Videti je bilo, da mu je to vprašanje silno neprijetno.

„Poskusite, rad bi videl, kako daleč sega pogum takega klateža!“ 220

Ta priimek je bil razžaljiv, ali te vrste ljudje niso preobčutni in tudi ne smejo biti. Mož je čutil, da se je prepri zasukal na stran, kjer se ni mogel nadejati dobrega uspeha. Pri cesarskem oblastvu

ni si upal iskati pravice. Poskusil je torej drugače, da bi izbil
225 kolikor mogoče dobička iz te neprijetne pravde.

„Tega tudi nisem rekel,“ pravi mirno, „da je moja hči, ali služabnica moja je in več ko to.“

„Sužnja vaša je, kar naravnost govorite.“

230 „Vi ste videti pameten mož, gospod, z vami se dá govoriti. Vi poznate svet in veste, kako se po njem godi. Vsak se preživlja, kakor se more. Od nekega tovariša sem jo dobil.“

„Kupil, recimo; koliko ste dali za njo, ne vprašam; sram me je govoriti o človeku, kakor o živali.“

„Iz zadrege sem mu pomagal.“

235 „Ne govoriva dalje o tem. Od kod je dekle?“

„Ne vem, kje jo je pobral; vprašal ga nisem, pri nas ni take navade.“

„In ko bi vam zdaj jaz, ki tukaj pred vami stojim, dejal: Taka sramotna kupčija ne veljá pred postavo; vi nimate nikake
240 pravice do tega otroka; deklica je prosta in lahko gre, kamor hoče; ko bi vam tako govoril, kaj bi rekli vi?“

„Ne samo pameten, plemenit mož ste, gospod, kakor vidim; vaša volja ne more biti, da bi postal jaz nesrečen. Rosana je vse moje premoženje, ona me preživlja; brez nje bi bil z vso svojo ostalo
245 družbo berač. Pomislite, gospod!“

Blagi branitelj ubogega otroka nič ne odgovori na to. Molcé potegne listnico, vzame iz nje pest papirjev ter jih pomoli možu.

„Menim, da bi smeli biti zadovoljni.“

Mož je bil rés zadovoljen.

250 „Rosana je vaša, gospod; kar hočete, storite z njo,“ reče in spravi z veselim obrazom denar.

„Ne moja, svoja, prosta je in lahko gre, kamor hoče — če more sirota!“

Po teh besedah se obrne k deklici, ki je čepela ob stebru.
255 Ženske so jo bile obstopile ter jo okrepčale z mrzlo vodo, da se je zopet zavedela. Deklica je bila kakor v omotici, vendar je vedela, kaj se je godilo. Molcé podá svojemu dobrotniku blede ročico in hvaležno ga pogleda s svojimi lepimi, velikimi očmi. Mož je bil obilo poplačan. Za ta pogled bi bil morebiti dal polovico svojega
260 premoženja. Manj ga je veselila splošna pohvala zaleškega občinstva. Šum je bil po zbrani množici, čuli so se posamezni glasovi, ki so odobraval in hvalili njegovo početje. Nevoljen se obrne k njim, grdo jih pogleda ter se zagrozi nad njimi:

„Sram vas bodi, dvakrat sram vas, ki hlače nosite, kar vas je, stari in mladi; mož vas ne morem imenovati. Šeme ste, ne možje! 265 Zijaje gledate té vrtoglave, vratolomne igre; da bi branili ubogo dekle surovega divjaka, toliko srca nimate vsi skupaj. Sramota!“

Vse je molčalo; težko je bilo odgovarjati srditemu možu. Samo stari Jelenko, ki je blizu stal, imel je toliko poguma, da se mu počasi približa. Z glavo je majal, a to je bila njegova navada, glava 270 se mu je tresla od starosti. Podá mu roko ter pravi:

„Lepo ste govorili, ali ravnali ste še lepše, gospod Skalar!“

J. Stritar.

76. Lepa Vida.

(Poglavje V., VII., IX. in XIII. iz romana „Lepa Vida“.)

I.

Solnce je ravno pogledovalo izza skalnatega hribovja in sijalo na dolgo kamenito klop pred veliko hišo očeta Basnigoja. Basnigoj je bil siv starček, drobne postave, ali dasi že nad sedemdeset let star, še vedno čil in krepák; in dasi so mu bili razven lepe 5 Vide, Samorodove žene, vsi drugi otroci pomrli ali onesrečili se, bil je zdaj na stara leta vendar vedno dobre volje in ni nadlegoval sveta in Boga z neugodnimi vzdihljeji ter sitnimi tožbami.

Na prag pride sedaj postarna žena, Basnigojeva žena, kakih deset let mlajša od njega, nekoliko rudečelična in okrogla, ter zakliče:

„Oj menè, stari, ne sedi tu v hladu tako golorok, kašelj boš 10 dobil.“

„Ne vidiš solnce?“ odgovori Basnigoj, žena pa gre k njemu in poleg njega sede rožljaje s ključi, ktere je imela na rudečem jermenčku privezane za pasom poleg nožička, ki je na sreberni be- 15 nečanski verižici visel do tal.

„Vino iz srednjega velikega soda mora biti pretočeno, ali Jarnej ne utegne, da bi pomagal,“ reče starec.

„Tedaj pretakaj jutre ali pojutranjem,“ tolaži ga starka.

„Ni takó, glej jo!“ odgovori moški starina in strese svoje dolge, na ramo viseče, čisto bele lase. „Vsako delo ima svoj dan, 20 to sama veš. Ne bode drugače, da pojdem pretakat sam, ker tudi Jarnej ima drugo delo.“

Zdaj pa mati gospodinja nevoljna še bolj s ključi zarožlja in pravi:

25 „Ne boš sam pretakal, ne, jaz ne pustim. Bolje je, da se vino nikoli ne učisti, ali da se zavrélica iz vsega vina naredi, nikari le iz srednjega velikega soda, nego da bi se ti pri pretakanju ali prevzdignil ali kako drugače pohabil. Ni ti treba, ne! Hvala Bogu in svetemu Florijanu, toliko že imava, da kedar naju izve-
30 ličar k sebi pokliče na oni svet, ne bođe mogel Samorod govoriti, da bi bil kje drugje tod blizu več priženil, nego je pri Basnigojevih; toliko ostane, če vse delo pustiva. Zakaj bi potlej na stare dni toliko trpel, kakor tí trpiš z delom!“

Ženi okó zarosi, on pa se nasmehlja in reče:

35 „Glej jo, glej! Ti sama začni, sama. Nisi li vedno na nogah in pri delu, tako da še umreti ne boš utegnila, kedar pride pó-te božja dekla, bela smrt?“

In še ona se nasmehne ter pravi:

40 „Beži mi, ne veš, da volka ni smeti klicati? Sicer pa vem, da brez dela bi ti bilo dolgčas, vajena sva ga obá. Le preveč ne dej.“

„Kdo je pa tam?“ vpraša starec in kaže v dolinico, kjer je nekdo oddaljen še za tri streljaje jezdil proti Basnigojevemu domovanju.

45 „Anton je, takó se mi zdi,“ pravi starka in z roko nad čelom braneč se solnce, ogleduje jezdeca, ki je v diru podil konja po slabem, od deža razjedenem in skalnatem potu.

„Kaj bi rad? Včera je bila Vida tukaj, a ni ničesa povedala, da hoče on danes priti ali da bi imel hoditi po kaj, posebno v delavnik,“ reče stari Basnigoj.

50 „Ali si kaj opazil, kako je Vida čudna zdaj? Bog moj in sveta mati, prav bojim se za njo. Vsa se je izpremenila. Poprej je bila vesela, poskočna, še bolj nego mi je bilo ljubo, a zdaj! Bog sam vedi, kaj ima,“ toži mati v sréni svoji skrbi.

55 „Jóje, kaj bi moglo biti hudega? Ne veš li več, kako si mi óno leto, ko se je možila, odsvetávala in govorila, da ni prav; in zdaj vidiš, da jima gre dobro in da je vse po volji božji,“ téši zopet oče.

60 „Bog ga vedi in mati njegova, je-li vse prav, ali ni morda,“ govori žalostno mati. „Ne da bi Antonu rekla žal-besede. On je dober človek, če je tudi včasí nagle jeze. Pa saj so skoro vsi ljudje, ki so nagle jeze, tudi dobrega srca ljudje; glej, ni li bila naša Vida, dokler je bila še tu domá, nagla kakor vihra, svojeglava in trmasta? On je dober, nič ne rečem. Ali ko sem jo videla včera, da je tako čudna, in sem jo vprašala: Vidka, kaj ti pa je?

in ni nič hotela povedati mi, veš, prišlo mi je na misel: morda pa 65
vendar ni bilo prav, da si jo dal temu Antonu tako brž.“

„Dal? Ali ga ni sama vzela?“ zagovarja se starec.

„Pst! Glej, že je tu.“

Rés je bil jezdec Anton Samorod, zet naših dveh starih, že 70
prijezdil v dvorišče in s konja skočil; prihajal je po trati k starcema.

„Kje je Vida?“ vpraša Samorod.

„Vida?“ zavzameta se obádba roditelja in vstaneta prestrašena 80
s klopi.

„Ni je pri vas? Ni prišla danes na vse rano jutro?“ vpraša 75
Samorod hlastno.

„Ne!“ vzklikne mati.

„Kaj je to?“ vpraša stari.

Anton Samorod obledi kakor zid. „Morda sem se zmotil,“ 80
pravi, obrne se, zasede konja in brez druge besede v najhitrejšem
diru odjaha.

„Jezus, kaj je to?“ jadikuje starka. „Kaj se je prigodilo? Precej 85
pojdi za njim gledat, ali pa idem jaz; ne, pojdi ti, ali pa Janeza
pošlji; Janez! Janez!“

„Tiho, tiho! Nič ne bode hudega. Čakaj! Jaz stopim sam 85
dol in pogledam,“ pravi starec in z drobnimi, negotovimi, starimi
stopinjami koraka v hišo po palico in pokrivalo.

II.

Ko je stari Basnigoj prišel na Samorodino, bilo je vse v strahu
in vse po koncu.

Vide ni bilo nikjer.

Pomorski razbojniki so jo davi ugrabili, ko je menda mislila 90
iti gor na Basnigojevino, na rojstni svoj dom k roditeljem.

Tako je Samorodova družina pravila starcu na prva usta, in
ubogi oče je moral brzo sestiti, da se ni zgrudil na tla, ko je čul
to strahovito novico.

In takoj ko so mu povedali to groznost, ni se nihče več menil 95
za šibkostnega starca. Tekali so sem ter tja, drug drugemu uka-
zovali, popraševali se, mešali se in ne vedeli, kaj bi, ter so bili
drug drugemu na potu.

„Kje je Anton, za Boga svetega, Anton, Anton?“ vprašuje 100
oče Basnigoj in po doberšnem času zvé, da je Anton tekel ali jezdil
na jug ob obali, njegov brat na sever iskat, popraševati, da je ri-
bičem ukaze dajal, naj pozvedujejo in Bog vé kaj, vse za Vido, ki

je od davi ni in ki so jo gotovo odnesli razbojniki, o katerih se je že včeraj govorilo.

105 „Razbojniki? Ni mogoče, ni mogoče,“ jadikuje starec, a ne vé si pomoči, ne vé odločiti, kaj bi storil.

Na zadnje mu pride na misel, da je morda ona, ki je iščejo, kje v hiši, a drugi je iščejo zvonaj; ali pa je morda na sprehodu kje ne daleč od tod. „Razbojniki, razbojniki, to ni mogoče! Do-
110 stikrat se je že prigodilo, da smo iskali česa daleč proč, a bilo je nam blizu in ni bilo izgubljeno, ni ne, ne bode ne daleč.“

A neusmiljeni ljudje so povedali dedu, da je že od zore iščejo, da je vse preiskano, daleč okoli že, povsod se je klicalo ime gospodinjino, a ni bilo ni glasú ni sledú. Glasú ne, ker ni klicev
115 slišala, sledú ne, ker ga je dež lahko izpral, ki je šel pred dnevem in še potém po malem zopet padal.

In starec se je tresel kakor mrzliččen, kakor pribit na svojem sedežu ter je klical v polglasnih stokih Boga na pomaganje in svetce njegove. V svojem strahu se še domislil ni, da ima svoji
120 ženi takoj poročiti, kaj se je zgodilo. In ko mu je to na um prišlo, obvzel ga je z nova strah, kaj bode iz matere, ko bode čula, da je njen jedini otrok pomorskim razbojnikom, divjim, neusmiljenim ljudem prišel v roke.

Pošiljati sicer na Basnigojevino poročila ni bilo treba, ker tudi
125 gori je družina brzo zvedela, da iščejo Vide in kaj sumijo, da se je zgodilo z njo. Došlo je tudi starki na ušesa in jo podrlo na tla v nesvest.

Prvi, ki je jenjal iskati, bil je starejši Samorod, župnik, brat Antonov. „Tú je vse zastonj, treba je samo v božjo previdnost zaupati,
130 ki bode še vse prav izvedla,“ rekel je in ustregel vsem upehanim.

Ko je prišel tudi Anton domú, ves zamolklo tih, s strašnim obrazom, truden in obupan, spustil se na stol ter obraz pokril z obema rokama, bližal se mu je brat ter je rekel z lahko modrostjo in tolažljivostjo onega, kogar nesreča v prvi vrsti ne zadeva:

135 „Anton, v Boga zaupaj, še ni izgubljena.“

„Izgubljena!“ reče veliki mož, roka mu opade, kakor otrpla ob životu.

„Če so jo razbojniki ugrabili in vzeli seboj, poslali ti bodo gotovo poročilo, kam pridi z odkupnino po njo. Za odkupnino jim je,
140 denar, to je vse.“

„Mislíš?“ reče Anton in naglo vstane.

„Gotovo, in nekaj še imamo.“

„Potém niso šli daleč, lopovi. Dohitel bi jih,“ reče Anton in premišlja.

„Jaz idem na morje,“ reče potém naglo. „Poroči tí mojim 145 prijateljem v Trst, naj skrbé tudi oni od svoje strani. Bodi še nekaj dnij tu, če mene ne bode. Skrbi za dete. Če ti treba za kaj denarja, dala ti bosta oče in mati.“

„Dala, dala bova,“ prikima stari tast Basnigoj z ginjenim, na pol otročjim glasom. 150

Anton korači iz sobe vèn in ukazuje pripraviti ladijo. Povsod mu je brat na pomoč s svojo večjo hladnostjo, in stari tast bi rad pomogel, rad svetoval, ali strašna, iznenadna novica ga je bila tako potrla, da ni mogel še govoriti, le zdaj pa zdaj je klical tiho Bogá.

„Ali, brate, tako prav gotovo pa tudi ni, da bi jo bili raz- 155 bojniki vzeli, morda jo je kaka druga nesreča zadela, morda...“

„Ne, glej!“ In Anton pokaže košček njene obleke, ki jo je bil našel na malem obsteznem kolcu. „Tam doli je hodila. In pozná se, da se je tam nocój čoln izkreal. Ribič je čul vjutró veslanje.“

Tedaj je bilo dokazano. 160

Anton je odplul roté se, da brez nje ne pride domú, in ko bi jo imel, imel iz globočine morja ali z onega konca svetá.

Vest pa, da je tako čudovito izginila lepa Vida, razširila se je med ljudmi daleč po deželi. Nastale so pripovedke, v kterih se je na tanko povedalo, kako je prišel „črn zamorec prek sivrega 165 morja, ladijo ustavil, ko je lepa Vida plenice prala“, pa jo je zvalil in odpeljal v daljno deželo ter da jo mož išče ali kakor se še danes poje v pesni, ktero je zložil narod slovenski o lepi Vidi:

„..... tvoj mož je šel od hiše,
Se po morju vozi, tebe išče, 170
Tebe išče in se grozno joka,
Od bridkosti njemu srce poka.“

Župnik, ki je bil tako ob nesrečnem dnevu prišel brata na domu obiskavat, moral je zdaj nekaj dnij tú ostati, ker ni bilo po odhodu Antonovem nobenega domačega pri hiši. 175

Prvo, kar je storil, bilo je to, da je premestil dete na Basnigojevino, k babici Basnigojki, ki se je strastno oklenila malega vnučiča, ko hčere ni več imela.

Drugo delo pa je bilo župniku, da je od kraja začel preiskavati in popraševati zaradi Vide. Zvedel in videl je mnogoktero zna- 180 menje, ki ga v burnosti prej ne Anton, ne on ni bil zapazil. In po vsem tem je mož z glavo majal in — molčal.

III.

Ko je prišla sobota, moral je župnik zapustiti svojo rojstno hišo in prepustiti družini gospodarstvo. A opravičivši v nedeljo svojo 185 cerkveno službo, šel je k starima Basnigojevima tolažit ju in jima je skrivnostno takó-le govoril:

„Jutri za dne odidem tudi jaz iskat je. In če je božja volja, najdem jo jaz, ne moj brat Anton. In če hoče Bog moje delo blagosloviti, dovedem jo nazaj. A vidva molita za to, molita pa še 190 posebej, da bi jaz z njo prej prišel domú, nego Anton. Ne vprašajta, zakaj; molita.“

In mati Basnigojka je molila, da si je skoro srce in dušo iz telesa izmolila, noč in dan, skoro neprenehoma, še v sanjah, vse dni, kar je bil starejši Samorod odšel. Oče Basnigoj pa je hodil 195 skrben za ogel gledat, kdaj pride zopet kdo od župnije navzgor po stezi s kakim poročilom. Ob enem je pošiljal popraševat dol in v Samorodino, zjutraj pa je opazoval, da mu sivi lasje izpadajo, in mislil je: Zadnji las bi dal, vse bi dal, da bi jo le dobili. In ko je videl svojo ženo vso obupano, vedno jokajočo in molečo, celó 200 kedar je z malim vnukom posel imela, moral se je v stran obrniti, da je solzo skrtil, in mislil si je: Bog, tí sam veš, s čim je zaslužila, da mora toliko trpeti, jaz bi dejal, da ni zaslužila in ni.

Vrnil se je župnik rés, a sam. Vrnil se je prej nego Anton, a brez Vide, in žalosten je z glavo majal in rekel starima: „Zmotil 205 sem se, zmotil sem se!“ Več ni hotel povedati, ne kje je bil, ne o čem se je zmotil. Tolažil ju je z verskimi besedami, kakor je bila njegova dolžnost in navada, potém je odšel.

Vrnil se je tudi Anton, tudi on sam. Vse njegovo prizadevanje je bilo zastonj. Ne duha, ne sluha, ne sledú, ne tirú o nje- 210 govi ženi, celó o kakih morskih razbojnikih ob vsej drugi obali ni hotel nihče ničesa vedeti, kar je bilo neizrečeno čudno in nerazložno. Da so prekomorski lopovi prišli in niso ničesa in nikogar drugega zaplenili, nego samo Samorodovo ženo!

Nekoliko časa je bil Anton kakor top. Ni delal, ne mislil, ne 215 govoril. Sedeval je sam in glava mu je ob takih prilikah sama zlezla med roke, in oči so se zatisnile same; lasje pa so začeli siveti in lice je postajalo še bolj podolgasto in nabrano.

A le nekoliko časa. Hladnejši starejši brat njegov je pre- misljal, kako bi ga vzdramil, in kmalu je pravo našel: klin s klinom, 220 skrb s skrbjo izbiti, kar se mu je tudi posrečilo. Samorodovo dete,

mali Tonček, jel je morda zaradi malega prehlada bolehati. Na to je župnik brata opozoril, in rés je pravo zadel; kajti velika očetovska briga, da ne bi izgubil poslednjega, kar še ima, sinka, delovala je ugodno tolikanj, da se je Anton razživil; in ko je otrok kmalu zopet dober bil, začel je Anton delati to in ono, delo pa je 225 najboljši razmišljevalec in prvi tešitelj.

IV.

Dve leti potém sedel je zimskega večera župnik Samorod za mizico, primaknjeno h gorki peči, izpil zadnji požir iz pred seboj stoječe čaše, nataknil velike naočnike pod visoko čelo in sivkaste redke lase, da bi bral iz velike knjige italijanske kratkočasne stvari, 230 ki bi samotarju nadomeščale večerno družbo. Njegov kaplan je bil z doma za več dnij, razven njega pa ni bilo žive duše, s komur bi se bil rad razgovarjal. V takih pričinah bila mu je knjiga ljuba tovaršica in jedina tolažnica ter odganjalka dolgega časa. Gorka peč mu je prijetno grela hrbet, noge pa je bil starec prešerno po 235 mehkem poleg stoječem drugem stolu razpoložil, kakor mož, ki vé, kako človek pripravno živi in si pomagati zna.

Zvunaj je sneg na okna naletaval, da se je slišalo, kakor lahno žvenketanje na šipe, vzlasti kedar ga je burja z večjo silo nametavala. Veter je zapiskaval zdaj pa zdaj po oknih, da se je 240 slišalo to stokanje narave, kakor da bi od daleč, daleč tam izza gore žalostno tulili mladiči sive volkulje.

„Ubogí ljudje, ki morajo zdaj biti zvunaj,“ mislil je župnik in se stisnil ter nogo preložil.

V tem hipu zazvoni doli pri tleh znani njegov zvonček pri 245 velikih vratih, veliki pes v veži dvakrat zalaje.

„Hoj, pa vendar ne bolnik! Ne, nocój pa ni mogoče nikamor hoditi, ne pojdem!“ reče župnik in nevoljen vstane s stola ter se ob peči nasloni čakaje, da pride dekla Polona povedat, kaj je.

Kmalu je bila tu, starka, huda, glasna in ne uljudna, rekóč: 250

„Nič ni hoditi! Za božjo in Kriščevo rano! Psa človek pred prag ne bi pustil iz usmiljenja in srea, pa bi starega človeka na daljni pot gonil? Bog tega ne terja, Bog vé, da ne, do jutri bode že živela, če ne, naj se pa tako izkesa; bolje je, da ona umrje, kot da bi se gospod župnik prehladili in umrli, o ti moj Bog!“ 255

„In kdo pa je?“ vpraša župnik.

„Naj bode, kdor hoče, jaz ne pustim, da bi šli; posebno gor v to goro ne; saj še priti ne bode, pravim,“ huduje se stara Polona.

„A kam? Kdo je zvonil?“

260 „Saj še doli čaka, Smučiper je, oglar z Goljvrha, tisti dolgi črni, grdi.“

„Pokličí ga, naj pride sem,“ reče župnik.

Smučiper, oglar z Goljvrha, ki je stopil v snažno veliko župnikovo sobo, prinesel je na vsaki nogi velikansko obtovorjenega
265 snega, tako da ga je moral župnik brzo pred duri zavrnuti, kjer ga je Polona oštevaje ga z metlo ocedila.

Ko je osnažen zopet smel stopiti v župnikovo sobo, hoče nekaj reči, pa ne vé, kako.

„No kaj bi rad tako kasno in ob tem vremenu?“

270 „I grdó je grdó, ali ko sem siroto videl in mislim, da jutra ne dočaka, jaz nisem mogel drugače; dejal sem, kaj bode pa tebi, kedar te začne smrt tipati, in sem mislil, povém gospodu, kako je, naj storé, kar hoté, samo da ne poreče Bog: ti, Smučiper nisi vedel telesnih dobrih del, ali kako se jim pravi, saj gospod to bolje vedó,
275 kot jaz, ki le malo tako kaj poberem iz krščanskega nauka, kedar nimam kope užgane tudi v nedeljo popoldne.“

Po dolgem in širokem je potém s težavo povedal, presekovan z raznimi vpraševanji, ktera so zaradi jasnote stvari bila potrebna, da je danes ob mraku, ko je bil ravno sneg začel padati, na stezi,
280 ki vodi od one severne strani, pri tem in tem kamenu našel bolno žensko, na pol mrtvo, na tleh, da bi bila umrla tam na mestu, kakor kakova podlasica v meji, ko bi njega ne bilo.

On jo je vzel sebój, nestí jo je moral domú v svojo hišo, ker ni mogla prav nič na noge stopiti, ne na levo, ne na desno, in vrat
285 se jej je šibil, kakor pozebli travulji. Le dobro, da ga ni mogel nihče videti, ker je bil že pomrak in ga srečal ni nihče; samo vrane so se pojavle od smrečja dol do treh lesnik in nazaj, ko je ono tujo žensko na rami domú nesel kakor kakovega otroka. No, pripovedoval je, težka ni bila, ali vendar je precej sloka, nesel bi
290 še dve taki, za to mi ravno ni bilo, da bi dejal; ali sitno bi mu vendar bilo, ko bi ga bil videl kdo. Zdaj pa v njegovi koči leži, sama za sebe govori, ne sliši nič, ne vidi dosti, kar umrla bode, in ker je Smučiper na samoti, ne bi rad, da bi brez Boga umrla pri njem, posebno ker se mu je celó blagoslovljena voda že
295 vsa posušila in ima ženska Bog vé kakove grehe na sebi, ne da bi jej ravno kaj očital, tega ne, ker če je Bog ne pozná bolj kot on, Smučiper, potém bosta težek obštev imela, kedar umrje, in če umrje v njegovi koči, česar ne bi rad, ali rad bi vsaj, da se prej

z Bogom spravi, ker, dasi on do zdaj še ni videl duhov, ne bi rad, da bi potlej nazaj hodila z onega sveta.

300

Po nadaljnih vprašanjih je župnik zvedel, da je ta tuja ženska mladega lica, le upalega; da je drugače oblečena, kakor so v onem kraju ljudje, da se obleki pozná, da je bila nekdanj lepa in mehka. Med seboj pa govori ona take reči, kterih Smučiper razumel ni.

305

Torej je bila poleg možatega čutja poklicne dolžnosti morda tudi nekoliko zvedavost pri dobrosrčnem gospodu odločilna, da je mirno ukazal dekli Poloni, naj pošlje dečka po cerkovnika, naj mu pripravi plašč, kučmo, škornje, naj pokliče še hlapca, da pojde tudi on z njim, ker je gaz slaba, naj malo čutarico z vinom napolni, 310 cerkovniku pa v culo malo boljšega kruha priloži.

Pol ure potém so štirje možje, prvi med njimi dolgi Smučiper, predzadnji stari župnik, v gosjem redu koračili prav počasi, kakor je gospod želel, po ozki sneženi gazi, ktero so si morali s samohojo delati po vedno naletavajočem snegu in ktero je brleča 315 cerkvena svetilnica le slabo osvetljevala. Tako so potrebovali v réber več nego uro hodá za pot, ki se je sicer v pol ure prehodil.

Došedši na mesto in stopivši v samotno, temno kočó Smučiperovo, ktera še železne ključavnice imela ni, najde župnik bolnico ležečo na slámi, ki je bila sicer ležišče staremu oglarju. Ogrnjena 320 je bila s staro njegovo plahto, obrnjena v črno leseno steno.

„Ženska!“ zakliče Smučiper in prime z okorno pa krepko pestjo vse vkup in bolnico preloži, da je bil obraz obrnjen po mali izbi, razsvetljeni zdaj s cerkovnikovo svetilnico in velikansko leseno tresko, ktero je bil oglar užgal, da je visoko bakljala in obsevala 325 vsa kota.

Ko je župnik zagledal obraz bolne ženske, obledi ter počasi in ne pogledavši od postelje z levo roko nazaj sebe mahne proti durim. Vsi trije možje so razumeli to znamenje tako, da se zdaj začne izpoved, ter so odsli v vežo.

330

Prve besede župnikove, ko je še enkrat, še dvakrat, trikrat pogledal raztrgani, subi, razmršeni, a mladi bolni ženski v lice, bile so polglasno, s tresočim glasom in strahom izrečene: „Jezus, Marija, ona!“

J. Jurčič.

Lirsko pesništvo.

P e s n i.

77. Tri rožice.

(Národna pesen.)

Stoji tam vrtec ograjèn,
Sè zlatim koljem obsajèn,

Ta druga rožica je le-tá
Preljuba vinska trtica;

S srebernim protjem zapletèn,
Polhen je rožic nasajèn.

Pri vsaki maši jo rabijo,
Oj za presveto rešnje kri.

15

5 Netri rastejo rožice tri,
Vse tri so rudeče kakor kri.

Nobena maša se ne moli
Brez te presvete rešnje krvi.

Ta prva rožica je le-tá
Prelepa rumena pšeničica;

Ta tretja rožica je le-tá
Preljuba devica Marija;

20

10 Pri vsaki maši jo rabijo
Oj za presveto hostijo.

Rodila nam je Jezusa,
Oj kralja nam nebeškega.

Nobena maša brana ni,
Brez te presvete hostije.

Stvaril je zemljo in nebo,
Človeku dal dušo in telo.

78. Božična pesen.

(Cerkvena národna.)

Eno petje sem slišal pod nebom nocój,
Kaj mora to biti, preljubi brat moj?

Angeljci pojejo nad hlevom lepó:
Mir ljudem na zemlji in slava Bogú!

Mesija je rojen tam v hlevu nocój, 5
V jasli položen, vsak človek zdaj poj.

Marija, svet' Jožef tam zraven klečí,
Usmiljen'ga Jezusa v rokah drži.

Poljubi ga v lice vesel'ga srcá,
Povzdigne ročice, zahvali Bogá. 10

Oj vsmiljeni Jezus, te prosimo lepó,
Blagoslovi nas z majhno ročico svojó.

79. Veseli hribček.

(Národna pesen.)

1. En hribček bom kupil,
Bom trte sadil,
Prijatlje povabil,
Se sam ga bom pil.	3. Že čriček prepeva,
Ne more več spat';
V trgategv veleva,
Spet pojdemo brat.
2. Tam gori za hramom
En trsek stoji,
Je z grozdjem obložen,
Da komaj drži.	4. Konjički škrebļjajo
In voz'jo težkó,
Ker vince peljajo,
K' je močno sladkó,

5. Prelepo rumeno
Kot čisto zlató;
Le pijmo pošteno
Prežlahtno blagó.

80. Zagorska.

(Národna pesen.)

1. Bom šel na planine,
Na strme goré,
Bom slišal od daleč
Zagorske zvoné! | 2. Zagorski zvonovi
Premilo pojó,
Nemara preljubo
K pogrebu nesó. |
|--|--|

3. Pa če jo nesejo,
Le naj jo nesó;
Saj delj je ne bodo,
Da ne b' šel za njo.

4. Zvoniti bom rekel,
Škropiti pa ne;
Škropile jo bodo
Le moje solzé.

5. Zagreble jo bodo
Le moje roké;
Krog groba sadil bom
Cvetlice lepé.

6. Med lepe cvetlice
Naj mene ložó,
Saj vem, da mi počí
Na grobu srcé.

81. Zvonikarjeva.

1. Ko dan se zaznava,
Danica priplava,
Se sliši zvonjenje,
Črez hribe, črez plan:
Zvonovi, zvonite!
Na delo budite,
Ker naše življenje
Je kratek le dan.

2. Kdor hoče živeti
In srečo imeti,
Naj dela veselo,
Pa moli naj vmes:
Zvonovi, zvonite!
K molitvi vabite,
Ker prazno je delo
Brez sreče 'z nebés.

3. Če delav'c se vpéha,
Trpljenje mu neha,
Ga delopust vabi,
Večer ga hladi:
Zvonovi, zvonite!
Nedeljo znanite,
Gospod ne pozabi,
Plačilo delí.

4. Oh naglo nas mine
Ves trud, bolečine;
Utrujen se vleže
Na pare trpin:
Zvonovi, zvonite!
Domú ga spremite;
Gre z dela in teže
Adamovi sin.

B. Potočnik.

82. Na grobih.

1. Blagor mu, ki se spočije,
V črni prsti v Bogu spi!
Lepše solnce njemu sije,
Lepša zarja rumení.

2. Tiha zemlja ga ne drami,
Strasti ne bučé vihár;
Bratoljubje vlada v jami,
Greje prah ljubezni žar.

3. Bridke tuge, bolečine,
Duhomorni trop skrbij,
Zalovanje grenko mine,
Potok solz se posuší.

4. Ne slepi rumeno zlato,
Čast, imé, naslov in stan;
Smrt pobrati pod lopato,
Kar rodil je beli dan.

5. Žezla, palice beraške,
Kdo med temi zbiral bo?
Krone, krila siromaške,
Komu mar je tam za to?

6. Krije vse odeja ena,
Reve in škrlatnike;
Zgrinja travica zelena
Vsem jednake prtiče.

7. Kar je črna zemlja dala,
Vzame črna zemlja spet;
Duša je iz ječe vstala,
Spela se nad zvezdni svet.

8. Blagor mu, ki se spočije,
V črni prsti v Bogu spi!
Lepše solnce njemu sije,
Lepša zarja rumeni.

Fr. Cegnar.

83. Vse mine.

1. Kje so moje rožice,
Pisane in bele?
Moj'ga srca ljubice,
Žlahtno so cvetele —
Ah pomlad je šla od nas,
Vzela jih je zima, mraz.

2. Kje so moje ptičice,
Kam so odletele?
Oh nedolžne pevkice,
Kak' so žvrgolele —
Zanke b'le nastavljene,
Ptice so se vjele vse.

3. Kje je hladni potok moj,
Kjer sem se sprehajal,
Ko skušnjav nevarni boj
Mene je obdajal? —
Suša velika bilà,
Zemlja je popila ga.

4. Kje je moja utica
Utica zelena?
Kje je hladna senčica
'Z lipice spletena? —
Hud vihár podrl je njo,
Ah zelena več ne bo!

5. Kje je tista deklica,
V vrtu je sedela?
Lepa kakor rožica
Pesmice je pela —
Hitro, hitro mine čas,
Mine tudi lep obraz.

6. Kje je pevec zdaj vesel,
Ki je to prepeval?
Naj bi enkrat še zapél,
Kratek čas nam delal! —
Hitro, hitro mine čas,
Ah ne bo ga več pri nas!

V. Orožen.

84. Veselja dom.

1. Preljubno veselje, oj kje si domá,
Pověj, kje stanuješ, moj ljubček srcá?
Po hribih, dolinah za tabo hitim,
Te videti hočem, objeti želim.

2. Te iščem za mizo, kjer dobro jedó,
Na plesu pri godcih, kjer sladko pojó;
Al' prav'ga veselja na rajanju ni,
Pijance, plesalce veselje beži.

3. Te iščem po polju, kjer rož'ce cvetó,
Po logu zelenem, kjer ptice pojó,
Pa ptice vesele in rožice vse
Le 'majo veselje za mlado srcé.

4. Poslednjič veselje še le zasledim,
Na ravno ledinco pridirjam za njim;
Glej tamkaj z otroki prijazno igrá,
Jim kratek čas dela, pri njih je domá.

5. Oh blažena leta nedolžnih otrók,
Vi 'mate veselje brez težkih nablóg!
Oh kako vas sréno nazaj si želim!
Al' vi ste minula, zastónj se solzim.

6. Le eno veselje še čaka na me,
V presrečni deželi, kjer mlado je vse;
Trpljenje v taisto deželo ne zna,
Le tamkaj je pravo veselje domá.

A. Slomšek.

85. Pomládni dan.

Kakó si vendar lep pomládni dan!
Dolina, gora vsa zelena
Blišči se v solncu pozlačena,
In v vejah pevcev krilátih zbor glasán

5 Sladkó prepeva,
 Da krog odmeva;
Visoko se vije v sinje nebó
 Drobni skrjanec,
 Stari moj znanec,

10 In gleda zemljo novó;
Iz nje pa tísoč in tísoč rožic vstaja,
Ki mehki dih pomládni jih maja,
Metulj vesel okoli njih raja;

15 Iz cvetja duh sladák
 Razširja se v čisti zrak;
Okó nad lepoto strmi,
Na uho petje doni,
A jezik moj — molči.

20 Pozabi, srcé,
 Zdaj svoje gorjé
In vživaj lepega dné!

Fr. Cimperman.

86. Jesenska pesen.

<p>1. Poglej, na polje slana pada,
Raz drevja list rumen šumi;
Takó iz prsij nadi nada
Umika se in se temni.</p>	<p>3. Po stezah vseh, v koraku slednjem
Žaril je sreče rajski mlaj,
V pogledu vsakem, v svitu vednem
Obetal je brez konca raj.</p>
<p>2. Med cvetjem dokler se je vila
Mladosti pot kot zlata nit,
Tedaj le nam sta tu svetila
Sreberna luna, solnca svit.</p>	<p>4. A cvetje le si majnik zlati,
Ospè te prve sape dih;
Obeti tvoji so bogati,
A zrno tvoje — vihre pih.</p>
<p>5. Nazaj srcè si zdaj obetov,
Pomlad, v jeseni ne želi,
Mladosti ne zavida cvetov,
Ki slana prva jih vmori.</p>	

A. Koder.

87. Ob žetvi.

<p>1. Lepó doni črez mirne trate
Mladeničev veselih spev,
Radósti on in sreče zlate
Slovesen je in čvrst odmev.</p>	<p>4. V prostore tihe, kočè male
Radóst se naselila bo,
In vas prijazna, polna hvale
Srčnó se veselila bo!</p>
<p>2. S poljá domú po beli cesti
Pomiče vrsta se vozov,
Na njih ležéc lepó se blesti
Nebes bogati blagoslov.</p>	<p>5. Prekrasno to in pa lepó je,
Če ni zamán bil dela trud,
A bolj sladkó še kakor to je
Dolžnosti izvršene čut!</p>
<p>3. Skrbij je bilo neizmerno,
Neskončen bil tožbá je broj!
A trud povrnjen je stoterno
In plačan tisočerno znoj!</p>	<p>6. Le dóni spev črez mirne trate,
Radóst srčnó izjavljaj ti
In dobo milo sreče zlate
Slovesno mi pozdravljaj ti!</p>

A. Funtek.

88. Prva pomladnja bučela.

1. Pozdravljena bodi, draga bučela!
Pomladi tedaj si prvi klicar?
Dviguje se v prsih mi duša vesela,
Ko v gledal sem tebe, nedolžna stvar!

2. Al' vedi, vedi, nevarno da brije
Črez njivo in trato še veter hladán,
Prijetno po brdih nam solnce ne sije,
Za hribom se hrib dviguje snežán.

3. „Mehák si veter igrá črez planine,
Na griču počiva spet solnčice,
Studenec brez leda se vije v ravnine,
Vijole po vrtilih razsipljejo se!“

4. Al' sever in burja se bosta vrnila,
Vijolam samotnim umorila cvet,
Ti žalostna bodeš poljé popustila,
Če bo prizanesel ti mraz in led.

5. „Pogledi nad sabo jasne višave,
Pogledi solnca nebeskega plam,
Pogledi brstja dreves in planjave!
Al' ni vse vesele pomladi znam?“

6. Poslušaj, nedolžna bučelica, mene,
Iz srca le tvoje sreče želim:
Doklér so po gričih proge snežene,
Za tvoje življenje se vedno bojim!

7. „Ko prva cvetlica zemlje bo kalila,
Izsrebatí moram sladki jej med,
Da prva bo moja družina rojila,
Jaz rožice prve okusila cvet.“

8. To reče in dvigne se urno brenčaje,
Pa jaderno veje črez ravno poljé;
Mladeneč, bučelo z očmi spremljaje,
Govoril za njo besede je te:

9. Bučelica, ljuba hčerka pomladi!
Med cvetom rojena, med cvetom živiš,
V domovju obdajajo rajske te sladi,
Ko zove pomlad, pa iz ula zletiš.

10. Ognéjo naj tvojih perot se vetrovi,
Da sever bi tebe nikdar ne moril!
Prijazni vlahjali naj bodo ti dnovi,
Za mlajem naj mlaj se ti sladek rodil!

Fr. Levstik.

89. Planinar.

1. Visoko vrh planin stojim,
V veselju rajskem tu živim;
Tam dol' ljudje prebivajo,
Veselje redko uživajo.

Prid' vrh planin,
Nižave sin!

2. Men' prvo solnce zablisči,
Ko zajde, meni še svetli;
Mrakovi dol' stanujejo
In srca omrzujejo.

Prid' vrh planin,
Nižave sin!

3. Men' bistre sape zrak vedré,
Mi jasnijo glavó, srcé;
Tam dol' meglé se vlačijo,
Duhá moré in tlačijo.

Prid' vrh planin,
Nižave sin!

4. Je poln évrstih cvetlic moj stan,
Stojé viharju, zimi v bran;
Tam dol' mehkužne hirajo,
Se razcvetó, že vmirajo.

Prid' vrh planin,
Nižave sin!

5. Studenci bistri mi tekó,
Pojé mi éredo in travó;
Tam dol' se reke zbirajo,
Jezove, breg podirajo.

Prid' vrh planin,
Nižave sin!

6. Po jasnem meni solnce gre,
Al' zvezde migljajo svetlé;
Tam doli strele švigajo,
Med gromom hiše vžigajo.

Prid' vrh planin,
Nižave sin!

B. Potočnik.

90. Popotnik.

1. Popotnik pridem érez goró,
Od doma vzamem še slovó,
In kamor se okó ozré,
Povsod se mi nov svet odprè.

2. Tud' tukaj solnce gre okrog,
Dolino vidim, hrib in log;
Pa naš hrib lepše zeleni,
In solnce naše bolj blišči.

3. Tud' tú cvetó cvetličice,
Po njih sumé bučelice;
Pa naših rož je lepši cvet,
Bučelic naših slajsi med.

4. Skoz mesta hodim in vasi,
Povsod drugač se govori;
Jaz tuj'c nikogar ne poznam
In sred' ljudij povsod sem sam.

5. Prijatliji se objemajo,
Pojéjo, si napivajo;
Jaz grem po potu tih mem' njih,
Vse prazno v prsih je mojih.

6. Dežela ljuba, kje ležiš,
Ki jezik moj mi govoriš,
Kjer znanci moji še živé,
Prijatliji moji v grobih spé.

7. Vzdiham, prašam vedno: kje?

Prijatliji, k vam želi srcé;

Peroti imeti si želim,

Da k vam domú ko ptič zletim.

J. Strel.

91. Popotnik.

1. Živel sem dolgo časa z vami,
Le zopet v roko, grčav les!
Če imam torbico na rami,
Ne briši, sestra, očes;
Ta ni možak, ta ni za rabo,
Kdor videl tujih ni ljudij;
Te hribe pustil bom za sabo,
Mogoče mi ostati ni.
2. Kdor ima v pravem koncu glavo,
On gre v Jeruzalem in Rim,
Premaga solnce, dež, težavo,
In dobra volja roma z njim;
On skusi pač si kaj po sveti,
Pretehta srečo vse zemljé,
Navaja ga veselje peti,
In žalost trdi mu srcé.
3. Kjer sever goni jadra bela
Na trg do zadnjih mej svetá,
Kjer juga sapica vesela
Nasproti petje mu pihljá,
Kamor le priti je mogoče,
Povsod domá popotnik je,
Nikjer si ne sezida kočé,
Postelje si ne posteljece.
4. Oblak nebeški ga odeva
In posteljo mu zemlja dá,
Ko obudi se zora dneva,
Solnce ga dalje popeljá:
Po kopni stezi peš koraka,
Na mokrem sapi se 'zročí,
Kaj novega mu ura vsaka
Pred željne pripeljá oči.
5. On ne sadi, nikdar ne seje,
In njemu sad ne obrodi,
Pri svoji peči se ne greje,
Pri svoji mizi ne sedi;
Veselja dosti vendar vžije,
Sadi in seje mu ves svet,
On vsake trte vino pije,
On trga vsake rože cvet.
6. Neumen človek, ki razpenja
Šotora varno streho si!
Ko zemlja romati ne jenja,
Ko morje mirno, solnce ni:
Tak' se obrača romar vedno,
Povsod poznan, nikjer domá;
Kjer vleže uro se poslednjo,
Tam smrt mu domovanje dá.

Fr. Levstik.

92. Domovina.

1. Beseda sladka, domovina,
Ne prideš več mi iz spomina;
Kot iskra živa v srcu tliš,
Ljubezen k sebi mi budiš.
2. Ko solnca žar na tebe sije,
Srcé veselo v meni bije;
Al' žalost trga mi duhá,
Meglá nesreč ak' te obdá.
3. Obličje, ak' je jasno tvoje,
Veselo moja struna poje:
In če okó se ti solzí,
V potokih moje se topí.
4. O sijaj, sijaj, solnce milo,
Na ljube domovine krilo!
Obličje jasni jej temné
In krasi s cvetjem jo ljubó!

Andr. Praprotnik.

93. B l e d.

1. Bog sprimi, svetlo te jezéro!
Iz srca kličem ti vesel;
Minulo leto je nektero,
Kar sem slovo od tebe vzel!
2. Svetá obhodil sem ne malo
In lepih videl sem jezér;
Oči so jim dajale hvalo,
Srcé ostalo ni nikjer.
3. V spominu tebe je imelo,
Zeleso k tebi je nazaj;
V najlepših krajih hrepenelo
Enkrat te gledati še vsaj!
4. Spolnile so se vroče želje,
Spet zrejo srečne te oči;
Pa kaj ni čisto mi veselje,
Kaj bridka kaplja ga greni?
5. Lepó si ko nekdanje čase,
Lepó in vedno si mladó;
Obličje tvoje še smehljá se
Takó ko nekdam mi ljubó.
6. Srcé je moje bilo táko,
Ko zadnjič sem pri tebi bil;
Srcé ni moje več jednako,
Spoznanja grenki vir sem pil.
7. Spolnile so se moje želje,
Spet zrejo srečne te oči;
Pa čisto moje ni veselje —
Spomin ga bridki mi kali.

J. Stritar.

94. Cerkníško jezero.

1. *Pozdravljam srčno te, jezéro,
Kakó si lepo sinje spet!
Kje tebi še jednako ktero
Pokazati zamore svet?
2. In temni Javornik visoki
Te vedno váruje zvestó,
Pod katerim skriti so iztoki,
Ki nikdar ti ne usehnó.
3. Po svetu govori o tebi
Široko se in vse strmi
Nad čudom, ktero hraniš v sebi:
Zdaj dno se polni, zdaj suši.
4. Jednako ti srcé je moje:
Zdaj polno sreče je sladké,
Zdaj prazno, kakor dno je tvoje,
Kedar ti odtekó vodé!
5. Obhaja vendar me veselje,
Ko zró oči te, ljubi kraj,
Izpolnjene so vroče želje,
Bog vé, te gledam še kedaj? —

Fr. Cimperman.

95. K r a s.

1. Od planin, kjer dob in bukev,
Smreka krije naša tla,
Kras nagoten se prostiraš
Do jadranskega morjá.
2. Ko te Rimljan je premogel,
Krasen, silovit si bil,
In po sencah tvojih vrhov
Boge je Slovan častil.
3. Tebi je zeleno krilo
Vgrabil tržni Benečan,
In sedaj si solnčnim žarkom,
Vihram si v oblast podán.
4. Kjer neurniki deževni
Niso sprali ti kostij,
Tam te glojejo viharji,
Burja pije tvojo kri.
5. Sreča sladka ni ti dana,
Dan ti je trepet in strah!
Sapa meče v morje pesek,
Tebe pa osoda v prah.
6. Skale, tvoje gole hčerke,
Dvigajo v nebó roké,
Ino za odgovor z neba
Smrt ti vihre rujové.
7. Rožice sem videl mile,
Ki cvetele so ljubó;
Ali sonce je palilo,
Rože umirale so.
8. Po dolinah valovito
Klasje tvoje šepetá;
Z neba se utrga ploha,
Smrt in groza z njo divjá.
9. Sadje gledal sem na drevju,
Že je zorel blagodar;
Predno je vtonilo solnce,
Vstal, pogubil je vihar.
10. Nikdar več ne upaj sreče,
Več pokoja ti ne bo:
Ali mene čaka pokoj,
Ko zaspal bom pod tebó.

M. Vilhar.

96. Adrijansko morje.

1. Buči, morje adrijansko!
Bilo nekdanj si slovansko,
Ko po tebi hrastov brod
Vozil je slovanski rod;
2. Ko ob tebi mesta bela
Naših dedov so cvetela,
Ko so jadra njih vojské
Še nosila njih imé.
3. Molči, morje! kam si djalo,
Al' si ladje pokopalo,
Jih razbilo ob peči,
Da jih videti več ni?
4. Ni jih morje potopilo,
Ni jih ob peči razbilo;
Da jih videti ni več,
Tega kriv je tujj meč.

S. Jenko.

97. Rojako m.

1. Hej, rojaki! opasujmo uma svetle meče,
Plemenita kri po krepkih naših žilah teče,
Bog nam dal je dobro srce, um in pamet zdravo;
Povzdignimo krepke glase domovini v slavo!

2. Iz pšenice, vrli bratje! lju!ko populimo,
Zdravo seme v brazde rojstne njive zaplodimo,
Da se krepki ona od zaroda do zaroda,
Da na zemlji diči se od vzhoda do zahoda.

3. Dovršujmo nam od zgoraj dano naročilo,
Da ne bo nam solnce za gorami zatonilo,
Da sijalo vedno lepše bo pred naša vrata;
Hej, rojaki! kvišku, da nam pride doba zlata!

4. Populimo trnje, lemež naj ledino reže,
Dokler temna noč na naše grobe se ne vleže;
Vreme se zjasnjuje, ne bučijo več vetrovi,
Taja se ledina, vzeli so slovó mrazovi.

5. Drami se prebela vila na zeleni gori,
Sveti se jej lice in okó v rumeni zori;
Hej, rojaki! kako poje, poje in prepeva,
Da se gora trese, da nebeški strop odmeva!

Fr. Cegnar.

98. Kdo je mar?

1. Vse doseže, kar mu drago,
Bodi slava, bodi blago,
Vse doseže sosed moj.
Dlan domá mu ne odreče,
Gre na tuje, dobro steče,
Njemu zlata kaplja znoj.
Vidi tujče krasne čine,
Se zavzame iz daljine:
Kdo je mar?
Mi zapojmo: Rodovine
Je slovenski oratar.

2. Čujte bor, vojaske roje!
Krogla žvižga, boben poje,
Grad vali se v sip in prah.
Vragu peta se zabliška,
En junák za njim pritiska,
Udri, udri, mah na mah!
Kjer zadene, iskra šine,
Šest jih pade, kjer porine:
Kdo je mar?
Ta pogúmni korenine
Je slovenski oratar.

3. Blaga polna trg in cesta,
Barka plava v daljna mesta,
Vel'ki kupec pošlje vse.
Nam nanese mire, zlata,
Njemu vsa odprta vrata,
Zemlja skor' njegova je.
Kupi polje, plavž, grajščine,
D'narje meri na štrtine:
Kdo je mar?
Ta bogáti korenine
Je slovenski oratar.

4. V zbor učenih, vedi slava,
Stopi moder, bistra glava,
Vse jezike sveta zna.
Če zapoje, vse pogleda,
Na katedru grom beseda,
Zvezde šteje, pravdo dá.
Svet posluša modrovine,
Se začudi koncu tmine:
Kdo je mar?
Táka glava korenine
Je slovenski oratar.

5. Nek' se trudi v sodni hiši,
Raste krepko visi, visi,
Pravde čist, železen hram.
Vse ga slavi, vsi so vneti,
Zvezda se na prsih sveti,
Cesar c'lo ga čisla sam.
Kakor solnce iz višine
On zasije, krivo 'zgine:
Kdo je mar?
Ta pravični korenine
Je slovenski oratar.

6. Pusti svet opravke svoje,
„Sursum corda“ v domu poje
Mož pobožen, rajski svat.
Vse obrne v božjo slavo,
Mitra kinči sveto glavo,
Papež piše: „Ljubi brat!“
Kedar grob nemilo zine,
Angelj čist na svetu mine:
Kdo je mar?
Ta pobožni korenine
Je slovenski oratar.

7. Bodi v tugi, bodi v sali,
Zmir ponižno Boga hvali
Ter ne zabi rojstva nit';
Skaz je njemu krasno lice,
Uma, sprave, sle, pravice
Zvezdojasen, čist osvit.
Če zavist lizuna zvine,
Da zamrdne sin krtine:
Kdo je mar?
Zagrmimo: Čast očine,
S'cer slovenski oratar!

I. Koscski.

99. Pobratimija.

1. Naj čuje zemlja in nebó,
Kar dan's pobratimi pojó!
Naj se od ust do ust razlega,
Kar tu med nami vsak prisega:
Da srce zvesto, kakor zdaj,
Ostalo bode vekomaj.

2. In ko ločitve pride čas,
Na razne poti žene nas,
Tu ná! pobratim roko mojo,
Ti mi podaj desnico svojo,
Da srce zvesto, kakor zdaj,
Ostalo bode vekomaj.

3. Beseda dana, vez veljá,
 Ne zemlje moč, ne moč nebá
 In ne peklá ognjena sila
 Vezi ne bode razrušila:
 Saj srca zvesta, kakor zdaj,
 Ostala bodo vekomaj.

S. Jenko.

100. Junak in lastovka.

1. Srce ni mirú mi dalo,
 Bojni sem zapustil grom;
 V kraj domači me je gnalo,
 Gledat zapuščeni dom.

2. Ali še stoji mi koča,
 Borna koča pod goró;
 Ali vojska, tod deroča,
 Je zrušila tudi njo?

3. Tu stojim na vrhu gore,
 Zvezd po nebu luč bleđi;
 Polje v svitu zlate zore
 Mirno pod menój leži.

4. A zastónj okó mi išče,
 Hišice ne najde! glej:
 Žalostno je pogorišče,
 Kjer je hiša stala prej!

5. Oglja kupček in pepela
 Je samó na mestu še;
 Kar imel sem, vse je vzela
 Zlobna turška roka, vse!

6. Kaj v višavi milo toži?
 Glas domač se zdi mi ta;
 Ptič nad pogoriščem kroži,
 S krili plašno plapolá.

7. Lastovica lahkokrila,
 Iz daljave érez morjé
 K nam si zvesto se vrnila
 Érez doline in goré.

8. Lepe videla si kraje,
 Srečne videla ljudi;
 Pozabila nisi Raje,
 Ki nadloga jo mori.

9. Oh, zakaj si priletela
 V žalostni nesrečni kraj?
 Kjer si gnezdo prej imela,
 Tam je pogorišče zdaj!

10. Turška roka pokončala
 Z domom mojim dom je tvoj;
 Vendar kaj bi žalovala?
 Ptica ti, veselo poj!

11. Tja poleti onkraj gore,
 Sreča, mir je tam domá;
 Gostoljubne najdeš dvore,
 Vsak zavetje rad ti dá.

12. Tebi treba ni skrbeti.
 Kdo se mene vsmilil bo?
 Hodil, prosil bom po sveti
 Z otročiči in ženó!

J. Stritar.

101. Junak in dete.

1. „Oj ljubo dete, dete sladko,
Ti ljubček mojega srcá!
Ko spet ti božam lice gladko,
Solzá v očesu mi igra.	5. Očeta trdno se okleni
Z ročicami okrog vratú;
Jaz sem pri tebi, ti pri meni,
Oj dete, bodi brez strahú.
2. Povsod sem vedno mislil ná-te,
Igral sem v sanjah se s tebój;
Zapustil vojsko sem in brate,
Da spet te vidim, biser moj!	6. Ne poprašuj me, kje je mama,
Kedaj povrne se nazaj;
Ostala sva na svetu sama,
Ne vprašaj dete me, zakaj.
3. Goré preplezal sem visoke,
Nogé, roké mi krvavé;
Prebrodil reke sem široke,
Po tebi, dete, hrepené.	7. Ubog, nesrečen je tvoj oče,
Sovražnik dom podrl je moj;
Jaz nimam polja, nimam kočé,
Kjer mirno živel bi s tebój.
4. Imám te zopet, hčerka moja!
Pozabljeno je vse gorjé;
Oči poljubljam, lica tvoja,
Na gorko stiskam te srcé.	8. Otel sem te, odnesel v gore,
Izročil dobrim te ljudém;
Nikdó te najti tu ne more,
Jaz sam zatišje tvoje vém.

9. Še enkrat daj si poljubiti
Oči in lice, srček moj,
Potém te moram zapustiti,
Vrniti se v krvavi boj!“

J. Stritar.

102. V o j a š k a.

1. Kaj bliska se v jasnem, kaj votlo doní
Pred nami na levi, na pravi?
Od sela do sela v okrogu vrší
Kot jeka v zaprti dobravi.
Orožje se sveti, vojaški je šum,
Nabira se čudo okinčanih trum.
Vitezi cénjeni!
Kam ste naménjeni,
Kaj vam zažiga v obrazu pogúm?

2. Mi čvrsti Slovenci smo, gremo na boj
 Za pravdo, za dom, za cesarja,
 Zakonu domačemu viteški roj,
 Protivnemu groza viharja.
 Obraze bojari nam hrabrosti blesk,
 Desnica, če vdari, razruši ko tresk.
 Ude trum ločimo,
 Grade naskočimo,
 Tabor pred nami drobi se ko pes'k.

3. Podravske, posavske planjave so nas
 Iz krepkega jedra rodile,
 Neplašba, svoboda, premaga tačas
 So tri rojenice nam bile.
 Zelezo nam prva je dihnila v dlan,
 Svoboda domovja naročila bran,
 Zmaga le gledala,
 Nekaj povedala,
 Slišali boste, če bliža se dan.

4. Naj bo ga ko listja sovražnika broj,
 Ko trave po gorah slovenskih;
 Srdito razkačen pripelji ga v boj
 Sam vojvoda brezdnov peklenskih:
 Če trdega snopja skrbi te nasád,
 Mlatiče slovenske povabi na mlát;
 Rádostno vrisnejo,
 Krepko pritisnejo,
 Udrijo srčno, ne štejejo klad.

5. Nabita je risan'ca, oster je meč,
 Obilno v kartušu je blaga,
 V junaškem je srcu poguma še več,
 Na vruga, o bratje, na vruga!
 Stoletni raztrgati v migljeju hrast,
 Nevihti je dana gotova oblast;
 Hujše mi planemo,
 Urnejše zmanemo,
 V prah jo spremenimo vražno pošast!

I. Koscski.

103. Nuna in kanarček.

Nuna.

1. Vesela pomlad se vzbudila je spet,
 Moj ptiček, preljubi kanarček!
 Ak' mika v zeleni te gozdek letét',
 Ne branim ti, okno ti hočem odprét';
 Poisci si gnezdice, parček,
 Zapusti Ignac'je samoto
 In prostosti vživaj sladkoto.

Kanarček.

2. Bi zletel iz celice ptiček vesel
 Na srečnih otokih kanarskih,
 Kjer rod se očetov je mojih začel,
 Kjer vedna pomlad je, ni groma, ne strel,
 Ne sliši šum sap se viharskih,
 Kjer slana, sneg, toča ne pada,
 Zalez'vati nas ni navada.

3. Premrzle so v gozdih mi vaše rosé,
 Prehitro pomlad pri vas mine;
 Viharska poletja so, zime hudé,
 In ptice kragulji, lisice moré
 Leteče, lazeče zverine;
 Mladenči pri vas za njih glave
 Nastavljajo skrivne nastave.

4. Sem v ptičnici rojen in v cel'ci zrejen,
 Samote, pokoja navajen:
 Le tebe sem, deklica, ljubit' učen,
 Od sreče togotne bil nisem tepen,
 Od tvojih sem rok le bil glajen:
 Kak bi se navadil trpeti,
 Kak živel bi zvonaj na sveti!

Nuna.

5. Pač res je, kar poješ; pri meni tedaj
 V tej celici nunski ostani!
 Ti stregla in pela bom kakor do zdaj,
 Odpevaj mi, ljubček, krog mene skakljaj,
 Mi zlato dovoljnost ohrani;
 Le celico naj'no zapriva,
 Prostosti svetá ne želiva!

104. Ujetega ptiča tožba.

1. Oj, zemlja širna, zemlja lepa,
Ti vsa si bila moja last;
Zdaj ozka kletka me zaklepa,
Ko vjel sem se v nesrečno past.	7. Zdaj senčni gaj se v cvet odeva,
Oj senčni gaj, moj rojstni raj;
Glasno tam bratov zbor popéva,
Tu moj izgublja se vzdihljáj.
2. Ostrigli, oh, so mi peroti,
Da ni mi moči v sinji zrak,
Črez hrib in dol — gorjé siroti!
Ne nosi več me vzlet krepák.	8. Z družico drug tam prosto leta,
Izbrál si gosto je drevó,
In drobno gnezdo skrbno spléta,
Da spal bi nežni rod mehkó.
3. Ne nosi več me v log košati,
Kjer mnog prebiva zvest mi drug,
Ni moči mi v jeseni z brati
S teh velih trat na cvetni jug.	9. A meni svet je ves ocvetel,
Zaprť in slep sem samotár,
Nikdar ne bodem gnezda pletel,
Gojil mladičev nikedár.
4. Z ognjenim jeklom umorili
So mi nebeško luč očij,
Da božjih čud v prirode krili
Uživati mi moči ni.	10. Mrjè mi v ječi srce vbogo,
Brezcvetna gine mi mladóšť,
Pač mnogo vzeli ste mi, mnogo,
Ko zlato vzeli ste prostóšť.
5. Okó siroti oslepljeni,
Okó jedino je — spomin,
A on ni vir tolažbe meni,
Spomin mi vir je bolečin.	11. A jednega mi vzeli niste,
Pa mi ne vzamete nikdár:
To péšni so sreberno-čiste,
To je glasov nebeški dar.
6. Za mano ure solnčne sréče,
Pred mano groza temnih dnij,
Krog mene stene večne jéče, —
Pa naj spomin me veselí?!	12. Samotno v kletki bom popeval,
Doklèr ne počí to srcé;
Vam dušo mrzlo bom ogreval
In sebi bom hladil gorjé!!

S. Gregorčič.

105. Roža med trnjem.

1. „Kaj pa ti sama tukaj stojš,
Cvetlica krasna, cvetlica mila!
V trnju bodečem kvišku molíš
Belo obličje, pisana krila?	3. Kdo ti mrtvaško postljo postlal,
Kdo ti nasul bo hladno mogilo?
Nikdo ne bođe groba poznal,
Bodlo še v njem te trnje nemilo.
2. Kedar te vidim, točim solzé,
Dete nesrečno, trikrat gorjé ti!
Pikalo trnje bo te v srcé,
Morala bodeš rano umreti.	4. Cvetlice druge lepo cvetó
V pisanih vrtilih, rajski livadi,
Pijejo roso, solnce gorkó
Sije jim milo, hčerkam pomladi.

5. Ti pa samica tukaj živiš,
Družbi veseli lice zakrivaš,
V potu obraza krono rediš,
V hiši mrzotni tujka prebivaš.“ —
9. Peklo bo solnce gole glavé,
Mrle sirote bodo za žejo;
Da bo rosila roso na mé,
Bodem prosila trnjevo vejo.
6. „Mene ne, sestra, one miluj,
V trnju rojena, v trnju ostanem!
Srečna sem tukaj, meni veruj,
V senci stanujem, vèn se ne ganem!
10. Fadla bo mrzla slana na plan,
Smrt na široko cvetke bo žela;
Mene bo var'val senčnati stan,
Se bom živela v trnju vesela.
7. Prišli vetrovi, prišel bo piš,
Lomil cveticam krone cveteče,
Padlo bo cvetje, vtemnil njih blišč,
Mene branilo trnje bodeče.
11. Bala grabljivih rok se ne bom,
Noge lomastne, slasti jezika:
Trdna ograja var'je moj dom,
Trnje ga pika, kdor se dotika.
8. Prišel bo kosec s koso ostró,
S srpom jeklenim prišla bo žnjica:
Roža za rožo padala bo,
Jaz bom cvetela, roža samica.
12. Prišla bo zima, prišla bo smrt,
Trnje mi bode jamo skopalo,
Kril bo gomilo biserni prt,
V sladkem počitku truplo ležalo.

13. Skopnel bo sneg in stajal se led,
Tiha gomila bo se odprla,
Krono škrlatno, biserni cvet
Krasno bom zopet k nebu prostrla.“

Fr. Cegnar.

106. Samostanski vratar.

1. Življenja valovje tam zvunaj hrumí,
Tu vlada pa mir in tihota,
Tam zvunaj vrvenje, drvenje ljudij,
Tu notri je sveta samota.
2. Na pragu stojé jaz oziram se v svet,
V ozidje se ozko oziram;
U celici bivam nad petdeset let
Ter duri odpiram, zapiram.
3. In bil samostanu prav veren ključár,
O pozni, o rani sem uri,
Utrujeni potnik in revež nikdár
Zastonj ni potrkal ob duri.

4. Premnogi, ki dušo obup jim je trl,
Tu našli so mir in tolažbo,
Za mir sem tisočkrat duri odprl,
Nikoli jih nisem za zdražbo.
5. Takó jaz obračal sem ključe vsekdar,
Takó sem u službi osivel;
Ti tudi, predragi mi, bodi vratár,
In modro in moško boš živel.
6. Teló ti je hiša: v njej um gospodar,
A čut gospodinja ti bodi;
Počutki so vrata, ti glej ko vratár,
Kaj vèn in kaj noter ti hodi.
7. Kar imaš zlatá in pa srebra domá,
Raztopi ga v peči ognjeni,
Zlatár naj iz tega ti ključe sková,
Pa v duri počutkov jih deni.
8. Odprto navadno uhó in okó,
A usta zaprta mi nosi,
Če treba, odprì pa še usta srčnó,
Nikjer dovolitve ne prosi.
9. Odprto srcé in odprte roké
Imej za trpečega brata;
A trdno zapahni uhó in srcé,
Ko trka sovrašтво na vrata.
10. Hinavstvu in podlosti v dušo ne daj,
Ne krivdi, ne zlobi nobeni;
Kreposti razmakni srcé na stežaj,
A skrbno ga strasti zakleni!
11. To bode jedino ti prava prostóst,
Če imaš počutke v oblasti,
To bode najvišja modrost in krepóst:
Brdáti in vladati strasti!

S. Gregorčič.

O d e i n h i m n e.

107. Na Vršacu.

1. Na Vršac stopivši sedi,
Néznán svet se ti odprè;
Glej, 'zmed sivih pleš u sredi
Zarod žlahtnih rož cvetè.
2. Sklad na skladu se vzdiguje,
Golih vrhov kamni zid,
Večni mojster ukazuje:
Prid' zidar se les učit.
3. Divja koza prosto skače,
Od muh daleč je govéd,
Planšar z Mino po domače,
Po sneg' lovec išče sled.
4. Ak' vihar drví valove,
Beži v skale plašni trop,
Stresa votli glas bregove,
Grom majè nebeški strop.
5. Kmalu solnce čisto seje,
Iz jezér stokrat bliščí:
Star mecesen redi veje,
Vetru, zimi v bran stoji.
6. Tukaj bistra Sava 'zvira,
Mati pevske umnosti,
Jézer dvanajst vkup nabira,
Šola zdrave treznosti.
7. Tja pogledaj na višave,
Kjer Triglav kipi v nebó;
Štej snežnikov goličave,
Kar drží najdelj okó:
8. Tamkaj ravno Furlanijo,
Benečansko tu morjé,
Dol' globoko Hrvatijo,
Švajca bele gor' glavé.
9. Bliz' je polje Korotana,
Orat' vidim Štajerca,
Bližnji sosed mi Ljubljana,
Ziljska, t'rolska planšar'ca.
10. Pod velikim tukaj Bogom
Breztelesen bit' želím,
Čiste sape sred' med krogom
Menim, da na neb' živim.

V. Vodnik.

108. Milanski dom.

1. Izvil se vzklik mi je radosti,
Ko prvič pred menój je stal
V neizrečeni velikósti
Milanski krasní dóm svetál!
2. Res, to je bilo velikansko
Poslopje jasno in lepó;
A glej, nad njim italijansko
Razpenja sinje se nebó!

3. Boječa sem na prag stopila,
Naprej si jedva upajoč,
Ker blizu božjo sem čutila,
V prostoru divnem njega moč.
4. Povsod se vzvišenost očita,
V stebrovju, v stenah, v rudi tam,
In v kúpoli, ki zmagovita
Okó vzdiguje kvisku nam.
5. Občutki v prsih nam rodó se,
Ki jih izreči moči ní;
Občutki oni, ki budé se,
Kjer blizu je uzor stvarí.
6. In na zemljó sem pokleknila,
V očéh igral prítok solzá,
A prav iz srca sem molila
Iskreno, verno do Bogá!
7. Nekdaj ob rani zlati uri,
Ko zemlja mila v snu leží,
Ko med ovoji na azuri
Med rožnimi še zora spi:
8. Na strehi sem jaz cerkve stala
V središču istega svetá,
Ki ga umetelnost zidala
Pomiloščena od duhá.
9. Stolpóv sem zrla brez števila
In čarnokrasnih znamenj broj;
Podoba angeljev je mila
Nasmihala sladák pokoj.
10. Hodnike, tine prevelike,
Mogočne stolbe sem lepé
Ogledovala jaz in slike
Cvetlic, ki zvezdam se družé,
11. In vse, kar je tam gori zreti
In česar se stoletij beg
Dotaknil ni, kar d'nes se sveti
Čistó in belo kakor sneg.
12. V daljavi se mi zdaj ozira
Okó, v očesu duh želján,
Ker pred menój se razprostira —
Lombardski rajski vrt cvetán!
13. Sè senénnimi se kaže logí,
Kjer svetle oljke zelené;
S poljan bogatih, širnih krogi,
Katere od plodóv kipé.
14. Pa vijo gledam preslovečo
In stolpov brojim njenih sto,
Ter blizu nje na vek moléčo
Črtozo sreča mi okó.
15. Med južnim svetom bistro vije
Mogočen se sreberen pas:
Tičino v njem blestéč odkrije
Valóv šumečih večni kras.
16. Kraljevska rakev ponosita,
Superga miga mi z višin,
In v dalji gleda mrakovita
Ter dolga vrsta Apenin.
17. A tam! — mamilna ti čaroba,
Prizor najlepši in svetál,
Tam švicarskih gorá bliščoba
Iz svobodnih se dviga tal!
18. Zdaj hipno vžiga vztok plamene,
Da Ortler strmi zarúdi,
Snežene zažaré mu stene,
Stotero boj na njih blesti.
19. In zemljo v krogu mirno spečo
Ljubezni vnema divni žar:
Z močjó zmagalno in gorečo
Prisije nebni gospodar! —
20. Nadzemeljske lepote sila
Počutke moje vse poji;
A sreča jim je preobila,
Da omagujejo moči.
21. In doli v dó m sem se vrnila,
Hvaléc objemala oltár,
Sem radost svojo izmolila
In najbolj srečna bila stvár!

L. Pesjakova.

109. Boginji petja.

1. Boginja preljubezniva!
 Ki budiš plamen duhá,
 Da se v glasno pesen zliva
 Skrita misel iz srcá ;
 Tebi slava se spodobi,
 Tebi venci zelené,
 Ki so ti jih v vsaki dobi
 Ovijali krog glavé.

2. Pevci so te spoštovali,
 Ovne tolste na oltar
 Nekdaj so ti pokladali,
 Zažigali ti jih v dar :
 Kaj pa boš od mene vzela ?
 Mire nimam, ne zlatá,
 Moja roka dá vesela,
 Rada, kar zamore, dá.

3. Če ti všeč je morebiti,
 Kar od tebe v dar imam,
 To ti hočem pokloniti,
 To ti zopet v dar podam ;
 Srce si mi obudila,
 Dala si mi pesnij slast,
 Svet mi z njimi osladila,
 Naj donijo tebi v čast!

Fr. Levstik.

110. N a z a j !

1. Nazaj, nazaj, moj duh, v deželo sveto,
 V deželo mislij mojih in željá,
 Kjer vedno jasno je nebo razpeto,
 Kjer mir in pokoj, sreča je domá.
 Kraj rojstni moj je, prava domovina
 Dežela ta, to čutim zdaj, jedina!

2. Odkar zapustil tiho njeno krilo,
 Zašel sem v tuji mi viharni svet ;
 Srcé nikjer se ni upokojilo,
 Sadú noben mi ni obrodil cvet ;
 Zaman okusil sem življenja slasti,
 Nič želj srcá ni moglo mi napasti.

3. Vse ničevó, vse votlo, puhle pene,
 Le prazna paša srca in očij ;
 Če se trenutje ti smehljá, — preméne,
 Nesreče boj se, ki polèg preží.
 Nesreča sama nam je zvesta, — sreča
 Na bilki rosa jutranja blesteča!

4. Blagá posvetnega me blesk ne mika,
Naj noč in dan se trudijo za njim;
Vsi molijo naj zatega malika,
Od daleč jaz jih gledam in molčim.
Človeku rado blésči se od zlata,
Da več trpečega ne vidi brata.

5. Najboljsih mož oči sijajna slava
Obrača, vleče silno za sebó;
Ponosno dviga venčana se glava,
Ko druge vse se klanjajo pred njo;
Vse to priklanjanje in praznovanje
Otročje meni vidi se igranje.

6. V svetišče pribežim prijazne kočé,
Za mano hrup je tržni in prepír;
Otroka lice zorno mi cvetoče
Zasije, blagi me objame mir.
A ko naj se radujem tibe sreče,
V skrbéh in strahu srce mi trepeče.

7. Ko čujem smeh nedolžnega otroka
In mislim: Bog mu zdravje, srečo dáj!
Na steno piše mi nevidna roka:
Gorjé ti, srečni! v sreči trepetáj!
Kedor imá, on more izgubiti, —
Kakó se moreš sreče veseliti? — —

8. Kakó sem sam! Na vsem širokem sveti
Nihèè, da moje bi umel srcé;
In jaz zastonj se silim nje umeti,
Tuj mi jezik, ki ga govoré;
Po tuji zemlji kot prognanec tavam,
Bridkostim vsem v oblasti in težavam!

9. Ko sam sedim zamišljen v tihi koči,
Kaj poje, vabi, čuj! takó ljubó?
O jaz poznam ta glas! V božični noči
Zvonovi mili vabijo takó.
Okó se mi rosí, srcé se taja,
In domotožje sladko me obhaja.

10. Po domu zapuščenem se mi toži,
Po njem nemirno hrepeni srcé;
Spominov broj se bolj in bolj mi množi,
Podobe jasne dvigajo glavé:
Sè znanim glasom govorijo meni:
Domú se vrni, brat nam izgubljeni!

11. In jaz se vračam. K vam, podobe vzorne,
Resnice svete ve, moj duh hiti;
K vam, kjer vse sile rade so pokorne
Lepoti večni, meni se mudi:
V deželo, kjer ljubezen je kraljica,
Kjer solza bledega ne moči lica.

12. Že vidi jo okó, deželo sveto,
Deželo mislij mojih in željá,
Kjer vedno jasno je nebó razpeto,
Kjer mir in pokoj, sreča je domá.
Moj duh peroti čile že razvija,
Tvoj, tvoj sem zopet, sveta poezija!

J. Stritar.

III. O l j k i.

Drevó, rastoče v vinskem bregu,
Lepó zeleno v belem snegu,
Oj drago oljkovo drevó,
Pozdravljam te srčnó, srčnó!	Ti v rane vlivaš nam zdravila,
Svetostna nam rodiš mazila,
Oživljaš nam telesno moč,
Proganjaš z lučjo temno noč. —	30
5 Ko travnat otok u puščavi
Prijazno tukaj zeleniš;
Vojak ponosen se mi zdiš
Stojéč po bitvi na planjavi:
Le njega bojni grom ni strl,	Proslavljam te! —
Mirú podoba ljuba ti
Ljudem si že iz davnih dnij.
Naš rod se ves je bil pokvaril,
In mo-tri Bog se je kesal,
Da je človeško bitje stvaril.	35
10 Tovarise je vse podrl.
Čemú je tebi smrtna sila
Življenja moč in kras pustila?
Da živ nagroben spomenik
Iz mrtvih tal štrliš navpik?	Zató pa vse ljudi končal
V pregroznem, splošnem je potopu,
Zanesel malemu le tropu.
Ves rešeni človeški rod
Tedaj en sam je nosil brod,	40
15 Nikakor! Marveč to zelenje
Oznanja novo nam življenje,
Ko spet se bo pomladil svet,
Ko nov razvil se bo nam cvet.
Na té iz golih tam grmičev	Nad njim mračnó, temnó nebó,
In krog in krog brezdanja voda,
A rešnega nikjeri proda, —
Strašnó, strašnó!	45
20 Zletava roj nam zvestih ptičev
In glasno v vejah žvrgoli
Men.éc, da svet se že mladi.
In oj, kakó mudi radó
Na tebi moje se okó! —	Kdaj ta brezbrežna voda splahne?
Kdaj srd nebá se vpokoji?
Mar Bog na veke se jezí?
O ne! Dih božji toplo dahne,
In voda gíne, pada, sahne,
Kakòr pred solncem sneg kopni.	50
25 Prijazno oljkovo drevó,
Pomník nekdanjih dnij cvetócih,
Prorók krasnejših dnij bodócih,
Pozdravljam te,
Proslavljam te!	In glej, iz vode se suseče
Drevó priraste zelenéce,
Golobček bel se ná-nj spusti,	55

- Na drevu kljuva, kljuva, pika,
 60 In ko z drevesa odletí,
 V rudečem kljunu zelení
 Mu oljkova mladíka.
 Kakó je pač brodar vesel
 Goloba z vejico sprejel!
 65 To vejo z oljénega drevesa
 So do človeškega rodú
 Poslala blažena nebesa
 V poroštvo sprave in mirú. —
 Mirú simbol si tudi nam!
 70 Glej, prišla oljéna je nedelja,
 In polne srčnega veselja
 Vrvijo trume v božji hram.
 Odrasle zreš in otročiće
 Nesóće oljkove snopiće,
 75 Če ne, mladíke oljéne vsaj,
 Svetišće zdi se oljkov gaj.
 Skoz okna solnce božje lije
 V ta gaj svoj zlati žar z nebes,
 A bolj še sreče solnce sije
 80 Otrokom z lic in iz očes
 Skoz senco oljkovih peres.
 Pristopi starček sivolas,
 In blagoslov nebeski kliče
 Njegov srčnomoleči glas
 85 Na oljéne veje in snopiće,
 O naj te oljke, kjer bi bile,
 Bi blagoslov in mir delile!
 Da, oljkove mladíke te
 Mir bodo in blagóšt rodile,
 90 Ko hiše, vrte in poljé
 Blagóslavlja je pokropé.
 Glej po kropljenju njivo, trato,
 Kakó razvíja njih se kras!
 Kakó se ziblje žito zlato,
 95 Kakó je poln pšenični klas!
 Pod srp že sili, sili v pas, —
 In drevje to — kakó bogato!
- O srečni kmetje, srečna vas!
 Pa oh, — kaj se temní nebó?
 Pod njim se megle temnosive 100
 Valé črez vrte, trate, njive
 Grmeč groznó, preteč strašnó.
 Pred selsko kočico klečé
 Otroci, starčki in žené
 Z boječim solznatim očesom 105
 K oblačnim, mračnim zró nebesom
 Glasnó ihtéč,
 K Bogú moléč.
 A hiše skrbni gospodar
 Mladíke oljkove sežíga, 110
 Da vmiril grozni bi vihar:
 In sveti dim se k nebu dvíga,
 In glej, preteči prej oblak
 Na polja vlije dež kroták. —
 O da bi ti, mladíka mila, 115
 Nevihto tudi vtolažila,
 Ki burno hrúje med ljudmi,
 Ki v srcu strastno nam besní,
 Da meni vsaj bi jo vmirila!
 Srcé mi praví, da jo boš, 120
 Če prej ne, ko me boš kropila!
 Pred duhom vídim nizko sobo,
 A v sobi bledo sveč svetlobo;
 Med svečami pa spava mož,
 Bled mož, ogrnjen s plaščem érnim, 125
 Ki s trakom je našit srebernim;
 On trdno spi, nevzdravno spi,
 Strudila ga je težka hoja.
 Možá pa množica ljudij
 Z mladíko oljkovo kropí 130
 Želéc mu večnega pokoja.
 Oj bratje, ko se to zgodi,
 Tedaj končana pot bo moja,
 In konec bo težáv in boja,
 Tedaj potihne za vsekdár 135
 Srcá mi in svetá vihár!

S. Gregorčič.

112. Pozdrav Njega Veličanstvu cesarju.

- Zapustil zlati si prestol
In svetlo stolno mesto,
Na savski svet si stopil dol
Med ljudstvo svoje zvesto.
- 5 Pozdravljen sredi naših trat,
Oj svetli car, oj mili car,
Pozdravljen nam stotisočkrat,
Naš oče in vladar!
- Pozdravlja stari Te Triglav,
- 10 Pozdravlja bistra Sava,
On ded pravéčen, évrst in zdrav,
In ona živa, zdrava.
Pozdravlja Te,
Proslavlja Te
- 15 Triglava siva glava
In hči mu: bistra Sava.
Pozdravljen sredi naših frat,
Pozdravljen car stotisočkrat.
- Tvoj ded od nas zdaj šest sto let
- 20 Prejel je v last ta krasni svet;
In te mogočne svete zveze
Razdrle niso viher jeze,
Razrahljal ni je časov tek,
Le krepčal jo je vek na vek!
- 25 Pač mnog je ljut vihar divjal
Po poljih naše domovine;
A narod naš ni trepetal,
Ni v vernosti omahoval
Do carske rodovine.
- 30 Le vprašaj gore, dole, griče,
Zvestobe naše vsi so priče;
Glej mesto, grad in trg in vas,
Povsod udanosti dokaz!
Poglej na davna polja bojna,
- Viharna nekdam, zdaj pokojna, 35
Na dnu krvavih teh grobov
Krdela hrabra spé nebrojna,
To čete Slave so sinov!
Za dede Tvoje in očete
So lile kri te hrabre čete! 40
Pač so zasuli dede v grobe,
A njih krepost zamrla ni;
Njih hrabrosti in njih zvestobe
Ponosni dediči smo mi.
Le glej bojišča naših dnij, 45
Tam zá Te mi smo lili kri!
- Ta krasni svet, ta vrli rod
Pač zlate vreden je osode;
Od Tebe, carski naš gospod,
Naš rod naj zlate dni dobode! 50
Zaupno kot na dede ded
Na Té mi vpiramo pogled:
Osreči, mili car, osreči
Naš národ Te srénó ljubeči,
Da srečen rod naš in naš svet 55
Slavil Te bo še poznih let.
A mi zdaj prisegujemo,
Da radi Ti žrtvujemo
Blagó in kri.
Če vstané kje vihar srdit, 60
Le naj hrumi, le naj besni,
Rešilen meč, branilen ščit
Ti bomo mi.
Srénó mi planemo na boj
In zmauemo sovražni roj, 65
Pojóe sred bojnega viharja:
Bog živi dom, Bog živi carja!

S. Gregorčič.

113. Večerna molitev pesnikova.

Vtrújen duh je moj,
Vtrújeno srce:
Zvesto vršil nálog svoj
Sem do konca dne.

Da kedaj požene kal,	5
Kar zaupljiv sem vsejal,	
Oče, gospodar svetovom,	
Svojim Ti pomози blagoslovom!	
Ti premodri moj stvaritelj	
In dobrotni ohranitelj,	10
Kar je v srcu mojem pravega	
In veselega ter zdravega,	
Prosim Te ponižno, goji Ti,	
Da v izgled in prid človeštvu dozori!	
Ti resnice si izvor,	15
Vzvišen si, blagosti si uzor,	
Tvojih božjih svojstev naj odsvit	
V mojem delu je očit!	
V Té le moja duša upa,	
Ne v ljudij in v svoje ne kreposti;	20
Svet obetal meni je sladkosti,	
A dajál mi v zlati čaši strupa! —	
Tebi vdam, o Bog, se za življenja čas	
S srcem svojim, duhom jaz:	
Ná-me Ti se milostljiv oziraj,	25
Ti me vodi in podpiraj!	

J. Cimperman.

114. Reši nas zlega.

1. Človek slabi, v roke dan viharjem,
 Plah se ziblje črez tepèž valov,
 Zvija nagle se osode vdarjem,
 Ki oklop in štít zdrobé njegov.
 Ko vriskánju duša se udaja,
 Nad glavé na lasu visi meč;
 Ko najslajša kupa nas napaja,
 Sodbo piše prst nam plamenéc.

2. Tu v dolini senčni, v noči dvoma,
 Vsa modrost ne znade kdaj ni kam?
 Dokler duša v plašču smrtnem roma,
 Srce je igrača grenkih zмам!
 In srcé človeško je brezdna,
 Mere svoje samo si ne vé;
 Meri oceanom se globina,
 Meriti se želje ne dadé.

3. Naj mi kopje zemljo premaguje,
 Moli naj me v sponah širni svet,
 Naj mi hribe zlata v krilo suje,
 Slavo naj dosežem večnih let,
 Naj vesoljnost z duhom vso objamem:
 Človek vendar bi nesit ostal,
 In slovó od solnca predno vzamem,
 Nično! jezik bi mi trepetal.

4. Vse je nično, Ti jedini večen,
 Ti začetnik, Ti hranitelj moj!
 Nikdo ni pod solncem Tvojim srečen,
 Kdor ne bega tepen v šotor Tvoj;
 Nikdo ne dohrepeni počitka,
 Komur v sebi Ti mirú ne daš;
 Kedar bije bojna ura bridka,
 Sam pomoč, sam zmago Ti imaš.

5. Kogar Tvoj v puščavi plamen vodi,
 Ni mu konjika ni pešca mar',
 Po modrasih ko po cvetju hodi,
 V sèn ga ziblje pótres in vihár.
 Svet naj gine, solnce, luna gasne,
 Zemljo naj zaliva hrup morjá,
 Padajo grmeče zvezde jasne:
 Kdor v Te upa, ta ne drgetá.

6. In zató oziramo se k Tebi:
 Ko nas bode težki jarem trl,
 Izkušnjava nas vabila k sebi
 In tolažbe zadnji žarek mrl;
 Ko viséla bode tma nad nami,
 Srce nam brezup vesti kljevál:
 Ti, Gospod, zaščíti nas z rokami,
 Da nas v brezdno ne potegne val!

7. In kedar se nagne dan telesni,
 Da rosíl nam čelo mrzel pot,
 Srce stalo, gasnil blisk očesni,
 Duh popuščal bode kočó zmot,
 Puščal slast in strast življenja tega:
 Takrat, Oče, Ti pri meni stoj,
 Ti me brani, Ti me reši zlega,
 Ti me v rajski dom poklíči svoj!

Fr. Levstik.

115. Častite Gospoda.

(Psalm 112.)

1. Vi mašniki božji, hvalite Gospoda,
Hvalite Gospoda od roda do roda!
Vsi hlapci Gospoda gospodnje imé
Naj molijo, hval'jo, častijo, glasé.
2. Česčeno, vzviš'vano in spevano bodi
Gospodovo sveto imé med narodi:
To danes, to jutri, to božji ves čas
Na jutru, večeru, na jugu, pri nas!
3. Od solnčnega vzhoda do njega zahoda
Vsa ljudstva častite, hvalite Gospoda;
Jeziki vsi pesen mu pojte enó,
Daritev darujte le eno samó!
4. Povzvišan Gospod je nad ljudska slovesa,
Njegova vseslava presega nebesa:
Kdo meril se z njim bo človeških otrok,
Z njim, ki na visokem prebiva, — naš Bog?
5. On zre na ponižne v nebeski planjavi,
On zre na ponižne v pozemski dobravi;
Dobrotno nezmožnega dvigne s smetij,
Ubožčeku v blato rokó pomolí.
6. On ga posadi med najprve prvake,
Med prve — med svojega ljudstva veljake.
On neblagoslovljeno vseli v okrog
Ko mater veselo obilnih otrok.

L. Jeran.

E l e g i j e.

116. V spomin Andreja Smoleta.

1. Črne te zemlje pokriva odeja
V grobu tihotnem, naš bratec Andrej!
Vince zlató se v kozarcih nam smeja,
V tvojo opombo pijémo ga zdaj.
2. Zbrani prijatli v spomin ga pijémo
Tvojih veselih in žalostnih dnij;
Zraven si take zdravice pojémo,
Da ni nesrečen, kdor v grobu leži.
3. Čedna postava bilà ti je dana,
Bister je um ti z bogastvom bil dan,
Bolj'ga srcá ni imela Ljubljana,
Kak si za srečo človeštva bil vžgan.
4. Kratko sijale so zvezde prijazne,
V sanjah prijetnih te zibal je up;
Jezo si sreče občutil sovražne,
Zgodaj okusil življenja si strup. —
5. Videl si Nemško, Francosko, Britansko,
Videl si Švajca visoke goré,
Videl si jasno nebó italjansko;
Sreče ni ranjeno našlo srcé.
6. Videl povsod si, kak iščejo d'narje,
Kak se le vklanjajo zlat'mu bogú;
Kje bratoljubja si videl oltarje?
S srcem obupnim si prišel domú.
7. Mogla umreti ni stara Sibila,
Da so prinesli jej z doma prstí;
Jedna se tebi je želja spolnila:
V zemlji domači da truplo leži,

8. V zemlji slovenski, v predragi deželi,
 Ki si jo ljubil presrčno ves čas,
 V kateri očetje so naši sloveli,
 Ktera zdaj ima grob komaj za nas.

9. Težka človeku ni zemlje odeja,
 Vzamejo v sebe ga njene moči;
 Trčimo, bratje, še vince se smeja,
 Dolgo Smoletov spomin naj živi!

Fr. Prešeren.

117. Na Jenkovem grobu.

Grob se za grobom vrstí, z visoko travo zarasten;
 Jeden med njimi še ni bilke zelene rodil.
 Ta je tvoj dom; srcé, brat, v njem ti nemirno počiva,
 V grobu našlo je mir, konec je našlo željá.
 Grom naj bobni, viharja buči naj sila srdita, 5
 Vojska, nemir nad zemljó — pokoj, tihota pod njo.
 Jasnega lica ti ni življenje kazalo, grenkosti
 Kupo polno si pil, sladkega malo si vžil.
 Dom, ki górel si zá-nj, gosté so krile temine,
 Jasnega dneva ti ni zlati oznanjal še zor. 10
 Solza mi sili v okó, pa solza naj zopet se skrrije,
 Pokoj našel si ti, v boju se trudimo mi.
 Blag že sad si rodil, ko drugim še cvetje odpada,
 Sad, ki ga uživamo mi, vžival ga pozni bo rod.
 Tebi toči solzé na grob Slovenija mati, 15
 Točijo gorke solzé bratje ti ná-nj in sestré.
 V zemlji domači ležiš, v najlepši družbi počivas,
 Poleg tebe leži pevčevo blago srcé;
 Blažjega ni srcá slovenska nam zemlja rodila,
 Ti po krvi si brat, brat si po duhu mu bil. 20
 V zemlji domači ležiš, predragi zemlji slovenski,
 Ki si na tujem zvestó vedno jej hranil srcé.
 Stražijo dom ti gorenjske goré ob meji koroški,
 Sava pod tabo šumi, bistre valove vali.
 Tam pa doli leži s predrago očetovo hišo 25
 Ravno sorsko poljé, ki si ga ljubil takó!
 Nova ko pride pomlad, dom z mlado pokrije ti travo,
 Zvončke, vijolice ná-nj z ljubo vsadi ti rokó.
 In nad njim prijatelj bo tvoj, skrjanec, žvrgólel
 Pesen veselo z nebá, svet bo vesoljni vesel. 30
 Zorna pač skoro pomlad zasije deželi slovenski,
 Vroče tvoje tedaj spolnjene bodo željé!

J. Stritar.

118. Dunajske elegije.

I.

- Jablana moja! sadú obetala si mi obilo,
 Kedar mi pride jesen, zlate darove deléc.
 Oj kakó si lepó mi cvela v veseli pomladi!
 Cvet tvoj belo-rudeč bil je veselje očem.
- 5 V senci se tvoji ljubó na mehki je travi ležalo,
 Ko prijazno je hlad s perjem se tvojim igral.
 Roj neutrudnih bučel po tvojem se cvetju pasočih
 Vabil je sladko brenčec spanje na trudno okó. —
 Jablana moja! sadú sedaj ne vidim obilo,
- 10 In še ta se mi zdi, mnogo prerano zori.
 Krasno se zvunaj žari, a črv ga znotraj razjeda;
 Ta je že padel na tla, drug se že proži za njim.
 Predno ko jutranji dan prisije, vse sadje, bojim se,
 Bode ležalo na tleh, prazno mi stalo drevó. —
- 15 Žalost zaliva srcé, solzà okó mi zaliva,
 Ko se oziram skrbnó po domovini okrog;
 Ko preštevam možé, Slovenije zveste sinove,
 Ki sem ná-nje svoj up stavil in vero vesel.
 Ko nam cvela je pomlad, lepó jih je gledati bilo;
- 20 Manj jih od dne je do dne, ta je in oni odpal.
 Srce se meni vselej, ko pade kateri, potrese;
 Padanju konca ni, ne umiri se srcé.
 Oj samopašni ti črv, ti jim razjedaš osrčje,
 Ti sovražnik si naš, ti domovini si kvar.
- 25 Kar mi je od srcá prijateljev palo nekdanjih,
 Njih ne štejem, naj bo, kaj-li na svetu sem jaz?
 Tebe milujem, moj dom, da so ti nezvesti sinovi;
 To mi je žalosti vir, ki ne usahne nikdár!

II.

- Oj siromak, v srce se smiliš slovenski mi jezik,
 Kaj počnejo s tebój naši pisatelji vprek!
 Na Prokrustovo te razpenjajo posteljo kruto,
 Da ti udje, kosti pokajo, stokajo: joj!
- 5 Blago ubrane sladkó žalujejo, jokajo gosli,
 Zdaj veselo pojó v rokah umétnikovih.
 Ali gorjé! Uhó te boli, srcé se ti krči,
 Ako nevkretne roké drgnejo, praskajo jih. —
 Vsak rokodel učil se je mlad sukáti orodje:
- 10 Kladivo, klešče kovač; sveder, sekiro tesar,

- Vsak rokodel se uči, uči se in vadi umetnik,
 Sam pisatelj, poet, bratje! bi se ne učil? —
 Gledalo ni okó, uhó ni čulo posvetno,
 Kar je gledal in čul pesnik zamaknjen v nebó.
 Gleda svetá neizmerno gorjé, jok čuje človeštva, 15
 Težko, prepolno srcé poka mu, duška želi.
 Ali kakó posvetnim ljudem nebeske podobe
 Razodevátí, da svet vidi in čuti, kar on.
 Misel se brani in čut oklepa okorne besede,
 Mavra nebeska takó brani prstenih se boj. 20
 Vadi se, pesnik, torej, neutrudno se uči jezika,
 Da ti bode mehák, gibčén, pokoren, volján.
 Kar zakladov imá, kar dragega kámenja hrani,
 Biserov in zlatá, tebi odkrije naj vse;
 Kar kreposti je v njem, ti znaj in kar je sladkosti; 25
 Tebi doni in grmí, tebi naj joka sladkó. —
 Blagi Prešéren, ki nov si jezik dobrotno nam stvaril,
 Sladko ubrane zlaté gosli zapustil si nam;
 Srečen si ti; bivajóč v nadzemeljskih, mirnih višavah
 Ti ne čuješ, kar oh! čuti, trpeti je nam! 30
- J. Stritar.*

Lirske pesni v stalnih oblikah.

119. Sonetje.

1.

O Vrba! srečna draga vas domača,
 Kjer hiša mojega stoji očeta;
 Da b' uka žeja me iz tvoj'ga sveta
 Speljala ne bilà, goljŕiva kača!

Ne vedel bi, kakó se v strup preobrača 5
 Vse, kar sreé si sladkega obeta;
 Mi ne bilà bi vera v sebe vzeta,
 Ne bil viharjev notranjih b' igrača!

- Zvestó srcé in delavno ročico
 10 Za doto, ki je nima milijonarka,
 Bi bil dobil z izvoljeno devico ;

Mi mirno plavala bi moja barka,
 Od ognja dom, od toče mi pšenico
 Bi bližnji sosed varoval — svet' Marka.

2.

Popotnik pride v Afrike puščavo,
 Stezè mu zmanjka, noč na zemljo pade,
 Nobena luč se skoz oblak ne vkrade,
 Po mescu hrepenéc se vleže v travo.

- 5 Nebó odprè se, luna dá svečavo ;
 Tam vidi gnezdti strupene gade,
 In tam brlog, kjer ima tigra mlade,
 Vzdig'vati vidi leva jezno glavo.

- Takó mladenča gledati je gnalo
 10 Naključje zdanjih dnij, doklèr na poti
 Prihodnosti je bilo zagrinjalo.

Zvedrila se je noč, zijá nasproti
 Življenja gnus, nadlog in stisk ne malo,
 Globoko brezdno brez vse rešne poti.

3.

Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne,
 Ko toplo solnce pomladansko seje,
 Spet ozelénil sem ter tja bo veje,
 Na enkrat ne 'zgubi moči poprejšnje :

- 5 Al' vendar zá-nj ni več pomoči rešne ;
 Ko spet znebí se gozd snegá odeje,
 Mladik le malo, al' nič več ne šteje,
 Leži tam rop trohljivosti požrešne :

- Tak siromak ti v bran, sovražna sreča !
 10 Stoji, ki ga iz visokosti jasne
 Na tla telebi tvoja moč grmeča ;

Ak' hitre ne, je smrti svest počasne,
 Bolj dan na dan brlí življenja sveča,
 Doklèr jej reje zmanjka in ugasne.

4.

Komur je sreče dar bilà klofuta,
 Kdor je prišèl, ko jaz, pri njej v zamero,
 Ak' bi imel Gigantov rok stotero,
 Ne spravi vkup darov potrebnih Pluta.

Kjer hodi, pot mu s trnjem je posuta, 5
 Kjer si poišče dom, nadlog jezero
 Nabere se okrog in v eno mero
 S togotnimi valmi na stene buta.

Okrog drvita skrb ga in potreba,
 Mirú ne najde revež, ak' preišče 10
 Vse kraje, kar jih strop pokriva neba;

Še le v pokoju tihem hladne hiše,
 Ki pelje vá-njo temna pot pogreba,
 Počije, smrt mu čela pot obriše.

5.

Življenje ječa, čas v njej rabelj hudi,
 Skrb vsak dan mu pomlajena nevesta,
 Trpljenje in obup mu hlapca zvesta,
 In kes čuváj, ki se nikdar ne vtrudi.

Prijazna smrt! predolgo se ne mudi: 5
 Ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
 Ki pelje nas iz bolečine mesta
 Tja, kjer trohljivost vse verige zgrudi;

Tja, kamor moč preganjalcev ne seže,
 Tja, kamor njih krivic ne bo za nami, 10
 Tja, kjer znebi se človek vsake teže,

Tja v posteljo, postlano v črni jami,
 V kateri spi, kdor vá-njo spat se vleže,
 Da glasni hrup nadlog ga ne predrami.

6.

Črez tebe več ne bo, sovražna sreča!
 Iz mojih ust prišla beseda žala;
 Navadil sem se, naj Bogú bo hvala,
 Trpljenja tvojega, življenja ječa!

- 5 Navadila so butare se pleča
 In grenkega se usta so bokala,
 Podplat je koža črez in črez postala,
 Ne straši več je trnjevka bodeča.

- Otrpili so udje mi in sklepi,
 10 In okamneno je srcé preživo,
 Duhá so vkrotili nadlog oklepi;

Strah zbežal je, z njim upanje goljivo;
 Naprej me sreča gladi ali tepi,
 Me tvalo nasla boš neobčutljivo.

Fr. Prešeren.

7.

Komur še vera v lastno moč ni vzeta,
 Komur še željnost djanja v prsih dije,
 Ta ne obupa, če krog njega brije
 Nesreče grozna piš — vse zlobe vneta;

- 5 Ne mami ga kar nič tetiv napeta,
 Ki ná-njej se zavistna strela vije,
 Čakaje, da mu srca up razbije;
 In v mar mu ni vragov hudoba kleta.

- Junaško bije strastni boj življenja,
 10 Ak' ravno s čela kane vroča sraga,
 Od znoja nezrekljivih nuj rojena.

In premagalec stopi iz trpljenja,
 Znajóč, da ves težave hrup premaga
 Moč moža, z djanja-zeljnostjo združena.

R. Ledinski.

8.

Kakó si se takó mi prikupila,
 Prisrčna moja, sladka domovina!
 Da mi iz srca tvojega spomina
 Čas ne izbrise in ne druga sila.

Po svetu ti iz varnega si krila 5
 Poslala zgodaj zvestega si sina;
 Up v mladem srcu — to je last jedina,
 Ki si na daljno pot mi jo zročila.

In vendar, glej! jaz vedno mislim ná-te,
 Po tebi srce zvesto izdihuje, 10
 Prelilo rado gorke kri bi zá-te.

Moj duh te v tihi noči obiskuje
 In tvoje zveste sine, moje brate,
 Pozdravljat hodi iz dežele tuje.

9.

Pozdrav moj čuješ, zlata domovina?
 Poslan iz daljne ti dežele tuje,
 Kjer sladki glas se tvoj nikdar ne čuje; —
 Atlantskega se morja tam širina,

Tu Pikardije spenja se ravnina, 5
 Srcé, okó pa meni ne miruje.
 Obrača v stran se, kjer Triglav kraljuje,
 Krog njega nižjih, znanih gor družina.

O zdrava bodi! ná-te-božja roka
 Izlije sreče mero naj obilo, 10
 Pa kmalu s tabo združi naj otroka,

Ki srčno ti pošilja pozdravilo,
 Ki koder hodi za tebój se joka
 Ko dete, ki je mater izgubilo.

J. Stritar.

Življenja namen.

Življenje naše, bratje! je oranje:
Začetek, ko se pameti zavemo,
In konec, ko drevó pustivši gremo
Se vleč in nas obide smrtno spanje.

- 5 Življenje naše, bratje! je sejanje,
Pri katerem se poleniti ne smemo,
Ker čas po bliskovo hití in vemo,
Da kdor je len ob setvi, malo žanje.

- Poklic naš nam odločena je njiva,
10 Noči so brazde in razori dnevi,
In zrna zabranana naša dela.

Prst razdrobljena, ktera jih pokriva,
Bo dala kal in rast tud' prazni plevi;
Nje slama pa bo klas snetiv imela.

Fr. Svetličič.

120. Ozir v nebó.

(Glosa.)

Tjakaj gori se ozrimo,
Kjer svetov ne zmer' okó:
Jarma žulje pretrpimo,
Tam verige se razspó.
M. Kastelec.

1. Ni bridkejše ure od take,
Ko v nesreči se človeka
Polasti obupnost neka,
Svit mrjè tolažbe vsake!
Takrat glejmo nad oblake,
Tam mirú, pomoči iščimo,
Vere, upa ne zgubimo;
Nas je zemlja zapustila,
Še živi previdnost mila:
Tjakaj gori se ozrimo!

2. Slednja tudi luč nam vgasni,
Gor' mirú in večne sreče
Zvezda mila nam leskeče,
Na nebá višavi jasni!
Dneva solnčni žari krasni,

Svetlo nam noči nebó
Up, tolaž v srcé lijó:
Da vtihnili bodo joki
Na visokem gor' oboki,
Kjer svetov ne zmer' okó.

3. Torej naj solzá nam lije,
Naj nas celi svet zapušča,
Srčno tñpi, draga duša,
Saj v solzáh veselje klije!
Sreče zor naj drugim sije;
Temno mi stezó hodimo,
V trudu bridkem se potimo,
Enkrat bo se razjasnilo,
Nam tud' se nebó zvedrilo —
Jarma žulje pretrpimo!

4. Po popotvi dokončani
 Gor' počili na zvezdišči
 V našega očeta hiši,
 Mir vživáli bomo zbrani.
 Stiski tukaj nam poslani,
 Skrb in reve, ki nas tró,
 Moč za vselej tam zgubó;
 Tú tesnoba, zdetev slepa
 Nam teló in duh oklepa:
 Tam verige se razspó!

A. Oliban.

121. G a z e l a.

1.

- Prevzvišeno si čutje ti, ljubáv do domovine.
 Z najčiščim plámenom gori ljubáv do domovine.
 V otročjem srčecu, nebrížnem za trpljenje,
 Že nežni čut se ta kali: ljubáv do domovine.
- 5 Ljubezni prve čar, cvetočih let omama
 V mladenca srcu ožlahtni ljubáv do domovine.
 Obdán s skrbmi in truden borbe za živiljenje
 V tolažbo v prsih mož goji ljubáv do domovine.
 V domači prsti starček si želi trohneti;
- 10 Iskreno željo to rodi ljubáv do domovine.
 Napotjen v boj junak boji se smrtne krogle;
 Oplašen duh njegov hrabri ljubáv do domovine.
 A tudi v ženskem srcu najde se prostorček,
 Kjer neizkaljena žari ljubáv do domovine.

2.

- Ti, slovenska zemlja, si od nekda j bila moj uzor;
 Ti, le ti si domovina moja mila, moj uzor.
 Brez preneha te ljubiti, žrtvovati
 Se, trpeti zá-te, ko bilà bi sila: moj uzor.
- 5 Zdaj trpim dovolj, a bolj ko prej te ljubim;
 Misel ta se mi je torej izpolnila, moj uzor.
 A predolgo že postaje mi ločenje;
 Tebi rada bi v naročje se vrnila, moj uzor.
 V domovini, v domovini spet živeti,
- 10 Kamor misli vse hité mi in čutila: moj uzor.

Pavlina Pajkova.

122. Samota.

(Kanonca.)

- Ne mislite, da le med šumom sveta,
 V Londonu, Beču in še mestih takih
 Vijolice priljudne le klijéjo;
 Samota tud' cvetic ponuja vsakih,
 5 Ki venec se iz njih dišeči spleta,
 Ki vzitek rajske radosti hlapéjo.
 Kdo stavit' more mejo
 Vesel'mu duha vedrega čutjenju?
 Ocveta srečnost prava in veselje,
 10 Spolujenje vsake želje
 V baharskih šeg slovečem le vedenju?
 Zakaj ukati mars'kdaj slišiš Ira,
 Jokati kneza in zmag'valca Cira?
 Filipa slavni sin, čegar državam
 15 Ne skrije zlato solnce se nikoli,
 Se odpové kraljestvu in cesarstvu,
 Samoto tovaršico si izvoli,
 Odtegne žezla, hrupa se zmotnjavam,
 'Zroči se sobe tesne zvest'mu varstvu.
 20 Ne v svéta poglavarstvu,
 Prestolje le-tu najde zaželeno:
 Mir, pokoj srca, ki dragó preplača,
 Kar v kugo svet preobrača,
 Ki odpéza kron cesarskih daleč ceno,
 25 Osrečiti samo človeka more,
 In ní brez tega trdne zá-nj podpore.

- Od šuma daleč kdor živi v samoti,
 Res kratkočasnost' mestnih ne okuša,
 Kak se igra v komed'ji, ni mu znano,
 30 Evterpe glasov milih ne posluša,
 His pojatin ne čudi se brhkoti,
 Hoditi na rajišča ni mu dano:
 Pa drugo najde hrano
 Duhá utrujenega okrepčati.
 35 Njemu je Tal'je tempelj nebo jasno,
 Zelenje trate krasno;
 Stebèr korintski v gošči cer košati,
 Glas slavca, kosa najsladkejše strune,
 Bliščoba balov svit sreberni lune.
 40 Razveselí ga biser rosni v travi,
 Večerne zarije skrlat rudeči,
 Prevzetnega sneznika bela glava,

Potoka slap po peči dol dereči,
 Studenca beg po travnika širjavi
 Pijanega duhá mu povzdígava. 45
 Srcé mu poskakava,
 Ak' menijo septaje se klasovi
 Pri mični sapici v poletni noči;
 Neznani čud' se moči,
 Ak' tul'jo kot v Eoliji vetrovi. 50
 Kjer hodi, kjer stoji, kar gleda, išče,
 Natore celi dom mu je svetišče. —

In zdaj pojdi, ostani,
 O pesen, zdrava! pojdi in oznani:
 Trditi on, ki pel me je, ne jenja, 55
 Da z vojvodom ne menja,
 Ne s kraljem, ne z blagrenimi mestjani;
 Kar vredno po pravici je zavida,
 Na zadovoljnost se jedino zida.

J. Žemlja.

123. Triolet.

1. Kedor za strune prav ne zná prijeti,
 Ta naj pri miru rajši jih pusti!
 Le neprijetne glase nam budi,
 Kedor za strune prav ne zná prijeti!
 Naj pomnili to pesniki bi vsi,
 Ki nam penašajo se s trioleti:
 Kedor za strune prav ne zná prijeti,
 Ta naj pri miru rajši jih pusti! —

2. Ko vbranih strun sladkodoneči glasi,
 Takó doní naj vselej triolet;
 Zdaj burno in glasno, zdaj mirno spet,
 Ko vbranih strun sladkodoneči glasi!
 Veselje, radost nosi naj med svet,
 A žalost, tiho hrepenenje včasi —
 Ko vbranih strun sladkodoneči glasi,
 Takó doní naj vselej triolet!

Fr. Zbašnik.

Didaktično pesništvo.

Poučna pesen.

124. Zaničevalcem pevcev.

1. „Č'mu pevec poje? marsikdo vprašuje:
Saj dandanašnji nam ni petja mar;
Od vseh se pevec — godec zasmehuje;
Njegova pesen je pač prazna stvar.“
2. O vi, ki 'z ust vam ide neprevdarno
Beseda taka, sem stopíte zdaj
In poslušajte skrbno me in varno;
Vam na ušesa bom povedal kaj:
3. Vprašajte grlico, č'mu pokruljkuje
Tak milo v znojni, trudapolni dan,
Kdar solučni žar'k le dela skrb kušuje
In grlic glas je vsem neopaz'van?
4. Vprašajte slaveca, č'mu tak sladko guči
V samotnem kraju senc in hladnih loz,
Kdar srebros'jajne, mirodarne luči
Na cvetja sen razliva lunin voz?
5. Vprašajte rožo, č'mu tak blago dije,
Naj njen že duh kdo vonja ali ne,
Č'mu vse to troje svoje sladkost lije
Tja v zrak — al' nam, al' sebi, kdo to vé?

6. Pa le kruljkuje grlica, le poje
Slaviček, le se lije rožic slà,
In tak spolnjujejo dolžnosti svoje,
'Zročene seb' od milega nebá.

7. Tak tudi poje in tak tudi sluje
V dnu pevévega srca petja don ;
Za pesni cilj in konec ne vprašuje
In njen uspeh si v nemar pušča on.

8. Vsesilna moč nadzvezdnega vlivanja
Objema pesmonosno mu srcé,
In brez skrbi do tuj'ga poslušanja
Mu pesen klije, raste, v cvetje gre.

9. Častite ga tedaj al' zaničujte
Njegovo pesen kakor prazno stvar ;
Le tega nikdar mi ne pozablujte,
Da njega pesen je nebeški dar,

10. Da z njo spolnjuje on, poslanec roku,
Kar srcema naročil mu je Bog ;
Da on v čutilih src, v radosti, v joku
Le božjo slavo poje krog in krog.

R. Ledinski.

125. „Novice“ bralcem h koncu leta.

1. Z Bogom, bralci Novic, na potu prihodnjega leta!
Blag nam ostani spomin, upanje vam za naprej.
Kar govorile smo petkrat deseterno in trikrat,
Bodi rečeno v korist rodu, domovju in vam,
Bodi ko zrnja izmèt, poženi obilno klasovja.

2. Rekle bi, zvesto da smo namembo dosegle tečaja,
Toda služabnici molk, sodba spodobi se vam.
Sodite! Sicer dovolite nam sledeče besede,
Dobro prevdarite jih, vredne pomisleka so ;
Če bi še manjkalo kaj, iz lastnega blaga dodajte.

3. Bogu dušo in vest, vladarju zvestobo do smrti,
Veri zaúpa poklon, glasu zakona posluh,
Starosti čast, mladenču pouk, otroku ljubezen,
Ženi prijazno pomoč, bratu Slovencu objem,
Vezi jedinstva krepost: — to so naše prve naročbe.

4. Marno pogledjte potém na polje slovenskega djanja,
 Mnogo ledine je še, mnogo je križema rok.
 Ganite jih, otrebite mah domovini do jedra,
 Duhe zarotite v beg dvombe, nemarnosti, tmin,
 Dvignite srčno zaklad slovenskega dlana in uma.

5. Svetu pokažite lik domače navade in misli,
 Biti slovenske krvi bodi Slovencu ponos.
 Spomnite se imenitosti del pokojnih očetov,
 Cenite vrednosti scer roda sedanjega tud':
 Kdor zaničuje se sam, podlaga je tujčevi peti.

6. Jezik očistite peg, opilite gladko mu rujo,
 Kar je najetega v njem, dajte sosedu nazaj.
 Kinčite ga iz lastne moči, iz lastnega vira,
 Jasno ko struna bo pel, zvonu jednako donel,
 Pričal vašo modrost na desno, na levo narodom.

7. Res je začetek trud, okorna beseda detinstva,
 Tega ne strašite se, moč neizmerna je sklep.
 Volja poprav vas bodi in skrb, izida ni dvombe,
 Glejte, košati ta hrast hrastič očetu je bil,
 Zakon nature je tak, da iz malega raste veliko.

8. Nepomenljivo leži nevažna peška na grivi,
 Morda otroku iz rok padla nevedoma je;
 Kliti začnè, naraste drevo, se kroži, se širi,
 Krona mu prostre se v zrak, jablan na grivi stoji,
 Važno devet rodovin z obilnim sadjem previdva.

9. Mlada zavržena dva pobegneta v hrib aventinski,
 Reven osnujeta stan, jedva pastirju se vdá.
 Dvigne se stan, premeni se v grad, se množi, se krepi,
 Žezlo prime držav, morja si skuje trizob,
 Roma ponosna sloví, kraljici zemlja se vklanja.

10. Tako iz malega stvar naraste velika in slavna,
 Volja se vzbúdi tedaj, truda ne strašite se.
 Krasno bo sad slovenske reči ob uri dozorel;
 Gani se, vrli ratar! sin bo veselo sejal,
 Cvetju se čudil unuk unuka unukove žetve.

I. Koseski.

126. Poslanica o tragediji.

„Kaj tragedija ni in kaj je tragedija, rad bi
 Čul, o prijatelj! Zató modrost daj svojo na znanje!“ —
 Vsédimo se v gledišča partér in tja na glumišče
 Zrimo! (Glumišče je to, kar zovejo scena Latinci). 5
 Ob stranéh glumišča na levo in desno stojite
 Revni bajtici dve, pastirjev ubožni domovji,
 Bajtici en nature! Takó si je mojster izmislil,
 Mojster glumišča, batica prebrisana, polna zvijače.
 Iz teh bajtic stopita zdaj pastirja na svetlo,
 Prava pastirja dva, iz rovt poklicana v mesto, 10
 A na sredino glumišča, lej, ovca 'zgubljena pribleže,
 (Revica se od sestric je svojih na paši 'zgubila).
 Zdaj kot risa za ovco se sprimeta divja pastirja;
 Strah gledalce vse preletí, kaj bode iz tega. —
 Desni pastir pastirja na levi premaga in 15
 Tujo pograbi živál in k svoji odnese jo čredi.
 Ali zastoj! Radovál ni dolgo se svojega plena:
 Levemu pridejo drugi v pomoč. Glej, moški in ženske
 Vró na glumišče in jok in stok narašča kot vihra.
 Sila! — krivica! — pomóč! — prelést! — izdaja! — osvéta! 20
 Z jedne in druge glási se strani, doklèr se ne vsmili
 Zástor ter pastirje očém prikrije in igro. — —

Al' je tragedija to, ne vém, al' klanje pastirsko.
 Ako je mojster hotel v natori posnemati pašo,
 Malo mu hvale jaz vém za les in bajti iz njega 25
 In za pravih pastirjev prizór, pozvanih iz hribov.
 Ako pa v boj je poslal pastirje, živéje da slika
 Nam dejanje okrutno in grešno hlepenje po tujem,
 Storil je mojster prevéc, unetivši togoto v pastirjih,
 Da sta se ježila las gledalcu in koža života, 30
 Ne bi li pravi se boj unel in igra nehala,
 Tudi me malo pastir zanima in ovca dobita,
 Malo pastirski prepír in malo zvijača pastirska,
 Malo, al' zmaga ovčár na desnem al' levem glumišču,
 Ako si ta ali oni ne zna srcá pridobiti 35
 Mojega niti ogreti mi dušo svojim trpljenjem
 Ter mi vrniti sočutje s čim, katero gojim mu.
 Da na kratko povém: dovolj ni, ako prirodo
 Sámo posnema traged; umetnosti treba pred vsem je,
 Koja nam v sliki živót predstavlja in njega dejanje. 40
 Trdnih treba je mej, ki ločijo resnost in igro,
 Da v zrcálu takó rekoč zagledamo zgodbe,
 Ktere pred nami vršé se na sibkih deskah glumišča.
 Treba na dalje, da igre predmet nas živo zanima,

- 45 Da se vidimo v njem samí, da čutimo s temi,
 Ktere pošilja in spet odposilja traged črez glumišče.
 Da! povišati um, oživiti dušo in prsi
 Mora slušalcem ta, ki vabi v gledišče je k igri,
 Da se od nje drugačni na dom povrnejo vsak svoj:
 50 Obogačeni tak' z besedami krasnimi, kakor
 Misli kake visoke navdani, poboljšani v volji,
 Sladkih polni čutil, z osodo spravljeni svojo . . .
 „Stoj, prijatelj! Dovolj! Modrost sem tragedije zvedel!“

J. Pajk.

127. Zabavljica.

Sonetov, praviš mi, ne poj nikari,
 Zdravice vodopivcem so preslane,
 Gazele ženskim vnemajo možgane,
 Sršenov mi ne draži, Bog obvari!

- 5 Romanc ne bodo poslušáli stari,
 In zabavljice so le malo brane;
 Balada tvoja me kar nič ne gane,
 In glose — te so malovredni dari.

- Kaj zlodja moram peti, pa me uči,
 10 Da bo prijetno tvoji umni buči,
 Junaske, elegije al' pravljice?

Teh ne, ampak natanko mi popiši,
 Kak iz kleti preganjajo se miši, —
 In bodem djal, da modre si glavice.

Fr. Svetličič.

128. Nova pisarija.

Učenec.

- „Da zdaj, — ko že na Kranjskem vsak pisari,
 Že bukve vsak šušmar daje med ljúdi,
 Ta v prozi, óni v verzih se slepari, —
 Jaz tudi v trop, ki se potí in trudi,
 5 Ledino orje naše poezije, —
 Se vriniti želím, se mi ne čúdi.

Prijatelj! úci mene pisarije :
 Kakó in kaj uséč se Kranjcem poje,
 Odkrij mi proze naše lepотиje!“

Pisar.

„Ak' so pisar postati želje tvoje, 10
 Moj zlati uk poslušaj in zastopi,
 Zapiši trdno ga v možgane svoje!
 Ak' hočeš kaj veljati v našem tropi,
 Besed se tujih boj, ko hud'ga vraga ;
 Ak' kos si temu, koj na prste stopi. 15
 Naj proza tvoja bo lepote naga,
 Minerve nič ne vprašaj, poj po sili,
 Pisarjem proza bo in pesen draga.
 Čes biti v kranjskih klasikov stevili,
 Debelo po gorjansko jo zarobi, 20
 Vsi bomo tvojo čast na glas trobili ;
 Ak' rovtarske vezáti znaš otrobi,
 Nov Orfej k sebi vlekel boš Slovence,
 In pozni vnuk poroma k tvoj'mu grobi.
 Da kranjščina zaklad ti svoj odklene, 25
 Zapusti ročno mestne mi sosede,
 Tri leta pojdi v rovtarske Atene.“

Učenec.

„Al' zlahtne kranjske tam cvetó besede,
 Kjer govoriti dosti več ne znajo
 Pastirji samski, ko imena črede?“ 30

Pisar.

„Tam, kjer po stari šegi se kramljajo,
 Kjer ne zmajéjo dost' al' nič jezika,
 Besed nemšk'valcev grdih ne poznajo.“

Učenec.

„O srečne rovte! v vas me iti mika :
 Al' se bojim pri rovtarju, pri kmeti, 35
 Da bira besedij ne bo velika.“

Pisar.

„Pečena, ljubček! pisčeta na sveti
 Nikomur niso v grlo priletele ;
 Brez truda večno se ne dá živeti.

- 40 Besede zraščene, besede zrele,
 Ne v rovtah, po planjavi ne kmetije,
 Nikjer ne bodo ti na nos viséle.
 Poslušaj ga, kakó jo on zavije,
 Jezika sol, lepota, da le zine,
- 45 In pravo ti vezánje se odkrije.
 Tam pul'jo besedij se korenine;
 K tem deni konce: ača, išče, uha,
 On, ovka, ovec — druge pritikline,
 To trdno skupaj zvari; primaruha!
- 50 Lahkó boš v kozji rog ugnal Slovence,
 In proti tebi bo Dobrovski — muha.“

Učenec.

- „O zlati uk! adijo mestne sence!
 Apolon drugi bom jaz sred kozarjev
 Si v rovtah pletel nevmrjóče vence. —
- 55 Al' naše ljudstvo nekđaj ni oltarjev
 Minerve in Apolona imelo,
 Od grških, od latinskih so pisarjev
 Dobili starši učenost v deželo
 In z njo besede tuje; — razodeni,
- 60 Al' vsaj se bode teh poslužít' smelo?“

Pisar.

- „Bog tega varuj! po nobeni ceni
 Jezika naš'ga z njimi ne ognusi!“

Učenec.

- „Saj tudi drugi to storé Sloveni;
 Saj vemo, da turčuje Srb, da Rusi
 65 Tatarijo, Poljak da francozuje,
 Da včasih vrli Čeh nemškvati musí.“

Pisar.

- „Lej, v knjigah njih je tol'kanj lju'ke tuje
 Med lepo, čisto slavšč'no zasejane,
 Da je noben purist več ne izruje;
- 70 Al' bukev naše kranjsč'ne spakedrane
 Peščičico denimo na ognjišče,
 Prerojen Fenis čist da 'z ognja vstane.“

Učenec.

- „Č'mu bo nam, vprašam, prazno pogorišče?
 Al' mutasti počakamo zijali,
 75 Da 'z njega vzraste novo besedišče?“

Pisar.

„Slovensko lju'ko bomo rešetali,
Hranili dobro zrno in kar zmanjka,
Iz svojih bomo to možgan dodali.“

Učenec.

„Te čudne zmesi starega ostanka
In iz novink Slovenec v Korotani, 80
Ne bo razumel Štajerc, ne Ljubljanka.“

Pisar.

„Gorjačarji, tatovi in cigani
Po svojem govoré; in kaj za silo
Nam v bukvah jezik svoj imeti brani?“

Učenec.

„Gorjačarsko, cigansko kaj berilo 85
Bo čudno vam pisarjem pomagalo,
Ak' bo se vse drugače govorilo;
Samí svoj uk spoštujete premalo,
Več tujk c'lo tebi, ne zameri, uide,
Zakaj bi se jih moje ustno balo?“ 90

Pisar.

„To govori se, kar na jezik pride,
Pogovor, ko na všesa več ne bije,
Ko zjutranja meglà se v nič razide;
Kar v bukvah je natisnjenega, vpije,
To, bratec! med učene gre lingviste 95
In priča od jezika lepotije.
Slovinci bodo brali bukve čiste,
Ak' nas ne hval'jo, naj me vzame zlodí!
Cel' svet posnemal kranjske bo puriste.
Kar noč'te vi umeti k svoji škodi, 100
Kar ne dopade vaši slepi buči,
Častili bodo pozni to narodi.“

Učenec.

„Prižgal si, mojster! žar'k mi nove luči;
Na delopust da sodnjega jaz dneva
Slovim, še to, kaj pel bom, me pouči!“ 105

Pisar.

„Horacij dulce et utile veleva,
Kaj prida slis'jo všesa naša rade;
Nam utile je zrno, dulce pleva.“

Učenec.

- 110 „Romance zdaj pojéjo in balade,
Tragedija se tudi nam obeta,
Sonete slišim peti pevce mlade.“

Pisar.

- „Od mene pesen vsaka je prekléta,
Ki nima prav slovenskega imena,
Naj še takó prijetno bo zapeta.
115 Ljubezen poje pevcev teh Kamena,
Jeziku dela ino srcu rane,
V grdobe strela trešči naj ognjena!
Balade po Čebelici izdane,
Da bi se te med nami zamorile,
120 Tragedije ostale nam neznane!
Da bi Kranjice strupa 'z njih ne pile,
Ljubezui sladke, ki srcé zapelje,
Bi z Rómejevo Jul'jo ne čutile!“

Učenec.

- 125 „Res škoda bi biló; zdaj od nedelje
Do druge šestkrat se srcé uname,
Je šega, da kdor pride prej, prej melje.“

Pisar.

- „Balade pet' je mlatva prazne slame,
Je reč pohújšljiva in zapeljiva;
Lenoro bere naj, kdor ne verjame.
130 Romanca je s tragedijo škodljiva,
Teh in sonetov in zdravic ne piši,
Sovraži vse te muza sramežljiva.
Poj rajši to, kar treba je pri hiši,
Za hleve treba, treba je na polji,
135 Poj tó, kar kmet in méščan s pridom slisi.“

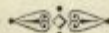
Učenec.

- „Bog ti zaplati uk, po tvoji volji
Bom pel: gosen'ce kaj na repo var'je,
Kak prideluje se krompir najbolji;
Kakó odpravljajo se ovcam garje,
140 Pregarjajo ušivim glavam gnide,
Loviti miš' učil bom gospodarje.“

Pisar.

- „O, zlati vek zdaj muzam kranjskim pride!“

Fr. Prešeren.

Basen, parabola, alegorija.

129. Kos in brezen.

1. Kos prepeva, gnezdo znaša,
Lepo brezen gori gre,
Smeje se in kosa vpraša:
„Poješ tako zgodaj že?“
2. „Kdo bo branil kosu peti?
Ženil se je včeraj brat,
Jutri mislim družico vzeti,
Ravno vabim, bodi svat!“
3. „Vse prezgodaj ti ropočeš,
Veš, da še le gori grem?“
„Gor al' doli, kamor hočeš,
Da se ženim, le to vem.“
4. Dobre volje uka, raja,
Štirje godci mu pojó!
„Bom za vreme vprašal mlaja?
Saj vijol'ce že cvetó!“
5. Breznov sčip se ves prevrne,
Goni megle, burjo dá,
Hrib, doline sneg pogrne,
V mrazu vmira v'jolica.
6. Doli brezen mim' pridrzne:
„Kaj t' je kos? ne poješ več?“
„Eh, kaj? — brat mi včeraj zmrzne,
Danes pa je žena preč!“
7. Kamor tvoja slà ti kaže,
Preveč nagel ne smeš bit'!
Stara prat'ka nam ne laže:
Brezen íma rep zavít.

V. Vodnik.

130. Ezopove basni.

I. Kavka.

Nekdo ujame kavko ter jej nit na nogo priveže in jo svojemu dečku v igračo dá. To jej je težko dejalo, dasiravno je deček lepo z njo ravnal in jej skrbno stregel. Izmuzne se mu in vesela v hosto zleti. Na drevesu se jej pa nit v vejo zaplete; ne more si pomagati in zdaj vidi, da je bo tukaj vsega hudega konec. „O moja neumna glava!“ pravi zdaj in vzdihuje; „ljudem, ki so me bili veseli in mi stregli, sem ušla, da zdaj tukaj poginem.“

Kdor iz majhnih nadlog pobegne, v velike zajde.

2. Osel in koza.

Nekdo je osla in kozo skupaj redil. Koza je bila pa oslu nevošljiva zavoljo njegove boljše klaje; zató mu pravi, da se bo z vsakdanjo vožnjo in nošo ves potrl, in mu svetuje, naj se obložen, kakor bi božjasten bil, navlaš ob tla meče; po tem takem bo potlej brez dela živel. Oslasti osel je kozi verjel; kar v jamo telebi in se tako pobije, da na pol mrtev obleži. Gospodar hitro po zdravniku pošlje; ko bolnega osla ogleda, zapiše mu to zdravilo: Kozja pluča na drobno sesekajte ter jih oslu dajte užiti; to mu bo precej pomagalo. Zdaj gospodar kozo hitro zakolje, in osel se zgáji.

10 Kdor drugim jamo koplje, se sam vá-njo pogrezne.

3. Hrast in trst.

Hrast se je bahal s svojo trdnostjo in stanovitnostjo in trstu očital njegovo slabost, da se pred vsakim vetrom tresse in uklanja. Trst je pa zaničevanje pohlevno trpel in molčal. Kmalu potém pa vstane velik vihar; ker se hrast ne dá ušibiti, prelomi ga vihar in podere; trst se pa ponižno priklanja, pa hitro zopet vstane.

Trdovratnost in svojeglavnost nima obstanka, ampak ponižnost in potrpežljivost.

Fr. Metelko.

131. Kozel in zvonec.

„Naj bi le zvonec na vratu nosil, bi pač veselo zvonil in si kratek čas delal,“ dejal je kozel in ni mogel dočakati zvonca na vrat, ves žalosten in nevoljen. Ovčarju na misel pride, kozlu, ki je visoko glavo nosil, kravji zvonec na vrat privezati. Kozel zvoni in klopoče, da ga ušesa bolijo; povsod mora prvi hoditi in čredo po nevarnih stezah voditi. Pogosto bi si rad v tihih sencih počival; ali kakor hitro se vleže in zvonec utihne, hitro ga ovčar nažene, da čredi zvoni. Rad bi se zvonca iznebil in poslednji med drobnico bil, pa ni več mogel.

10 Tako si pogosto človek želi svojo nesrečo; in česar se največ veseli, mu žalost prinese.

A. Slomšek.

132. Solnce in veter.

Pravijo, da sta se solnce in veter svoje dni skušala, kateri bi bil močnejši. Pogodita se, naj tisti zmaga, kdor popotnika, ki je na stezi bil, prisili sleči svoj plašč.

Veter jame prvi hudo pihati. Zdolec in krivec se stepeta ter dež in točo napravita, naj bi popotnika primorala, zavreči svoj plašč. 5
 Popotnik ves moker od mraza trepeče, trdno za plašč drži in se vá-nj zavija, kolikor more, in pa svoj pot hiti.

Veter potihne, vreme se zvedri, in zdaj pride solnce na vrsto. Prav lepo, prijazno začne sijati in svoje žarke popotniku v hrbet upirati. Toplota raste, sapa če dalje gorkejša postaja, in popotniku 10
 če dalje bolj vroče prihaja, plašč mu je pretopel; z rame ga vrže in pogrne na tla ter se v senco vleže počivat. — Solnce se vetru posmeji, ker ga je tako lahko premoglo, rekóč: Kar se z grdim in s hudim ne stori, to se z dobroto lahko zgodi! *A. Slomšek.*

133. Slavec.

1. Takó je pri potoku
 Prepeval slavec v senci,
 Da ga sosednji ptiči
 Osípali so z venci.

2. Kjer koli se je glasil,
 Vsi tjakaj so hiteli;
 Pomladi dve zeleni
 Le njemu slavo peli.

3. Pa tretje leto pride
 Papíga do potoka,
 Peroti razprostira
 In vsa hripáva kroka.

4. In perje nje prelepo
 In petje nje pregrdo
 Omami pticam pamet
 Vsem, kar jih íma brdo.

5. Nastavile so tujki
 Očesa in ušesa,
 Vzdigávale hripavko
 Nad zvezde, nad nebesa.

6. Zboli pretužno slavče,
 Srcé ga je bolélo;
 Pobegne, gre v samoto
 In tam ni več zapélo.

7. Al' predno listje pada,
 Vse ptice so spoznale,
 Da so neumne preveč
 Papígi hvale dale.

8. Iskat letijo slavca,
 Pa ga nikjer ni čuti;
 Raztresene dobile
 V grmovju so peruti.

9. „Spomin mu naredímo!“
 Takó so zdaj sklenile;
 Spomladi pa so pevca
 Po svetu zapodile!

M. Vilhar.

134. C e n a.

1. Vse, kar plava in kar leze,
Vse, kar hodi, kar leti,
Zbere se v presojevanje,
Préd-se kliče može tri.

2. Meč se prvi je oglasil:
„Jaz sem gospodar svetá;
Kamor pridem, pot si vgládim,
Vse pred mano trepetá!“

3. Govori peró modrostno:
„T'mote ne trpim nikdár,
Um človeški razsvetlujem;
Uk in znanje sta moj dár.“

4. Zadnji pravi plug med njimi:
„Mirno rijem pod zemljó;
Pa sem svet že preobrazil,
Tiha sreča je z menó.“

5. Vse, kar plava in kar leze,
Vse, kar hodi, kar leti,
Zdaj okrog se pluga zbere,
Plugu venec podeli.

M. Vilhar.

135. Vijolica.

1. Vijol'ca je v dolini stala,
Po polju zlahten duh dajála,
Pa stan prenizek se jej zdi,
Na više priti poželi.

2. Vijol'ca se je preselila,
Na solnčni holmec posadila:
„Po svetu bom zdaj gledala,
Po s'rokem lahko dišala.“

3. Na holmcu jej je zamrzelo:
„Na hribu tam bo bolj veselo;
Tam vidi se okol' povesod!“
Tak' misli ino gre od tod.

4. Veselo tu jej solnce sije,
Po licu zdrava sapa brije;
Pa še zadost' visoko ni,
Na goro tja jo veseli.

5. „Tam vid'la bom po celem sveti,
Z nebes kokota čula peti —.“
Tak' pravi zdaj vijolica
Ter se na dolgo pot podá.

6. Vrh gore težko prisopiha,
Jo ostri sever hudo viha;
Na skali nima posteljce,
Ne najde žejna kapljice.

7. Vijol'ca se še ni zagrela,
Jo huda zima že prijala;
Od mraza s'rota se solzi,
In v led se solza spremeni.

8. Nazaj v dolino je želela,
Pa reva ni moči imela;
Vsa bleda vsahne, obleti,
Na gori s'rota omedli.

9. Če našel dom si v nizkem stani,
Le zadovoljnost si ohrani;
V dolini si pred vetrom skrit,
Visoko je nevarno bit'!

A. Slomšek.

136. Prepirajoči trepetliki.

Večerni mrak se vleže na jesenske gaje
 In zvabi me iz belih zidov pod drevesa;
 Po tihem logu gor in dol se sprehajaje,
 Zaslišim šepetati belkasta peresa
 Na dvojih trepetlikah, tankih in visokih. 5
 Kaj more v tihem mraku to šumljanje biti,
 Da sliši se po logih temnih in širokih?
 Kaj more med peresi danes se goditi?
 Približam se, poslušam, vlečem na ušesa
 In slišim, da z drevesom se drevó prepira. 10
 Na jedni trepetliki govoré peresa :
 „Soseđa naša, naj te trešči ob tla sekira,
 Razcepi belo tvoje deblo na polena!
 Razstelje burja perje na vse štir' vetrove,
 Do korenin naj skolje strela te ogujena! 15
 Da bomo me imele veselejše dneve,
 Da nam ne boš do poldna solnca zakrivala.“
 Na drugi trepetliki perje je šumelo :
 „Da bi te, sestra naša, vihra izruvala,
 Da deblo tvoje v črni prsti bi trohnelo! 20
 Da bi pod gnilih debлом tvoje perje guilo,
 Ne delalo nam sence od poldna do večera!“ —
 Pustim v prepiru perje, ko se je stemnilo,
 Poslušat idem zjutraj, al' se še prepera.
 Al' padla je na log po noči bela slana : 25
 Pod vejami na kupu perje je molčalo;
 In zopet tretje jutro idem v gaj za rana :
 Vihar je rjul, na deblu deblo je ležalo.

Fr. Cegnar.

137. Popotniki na svetu.

Burja na morju ladijo na otok zanese. Lepa zelena okrajina
 je bila, na kateri mornarji poprimejo. Večji del popotnikov se razide
 ladijo zapustivši, le nekoliko se jih z ladije ne gane. „Veter bi po-
 tegnili,“ dejali so, „ladija bi naglo odplavalala, mi bi pa zaostali; ni
 varno po otoku hoditi.“ 5

Drugi se na suho podajo, pokusijo sadja in si lepega kraja
 ogledajo, pa se hitro povrnejo v ladijo, da bi je ne zamudili. „Ni
 varno popotnikom, predaleč od pota izgubiti se,“ dejali so.

Tretji se po zelenem otoku dalje razidejo, sadje pobirajo in se
 veselo gostijo. Veter popihne, ladija se maje, mornarji zakličejo, in 10
 oni jo vskoče vlijó v ladijo, pa slabejši prostor dobijo.

Četrtri popotniki se celó po širokem razkropijo, jedó in pijejo, celó zalo kamenje pobirajo. Trobenta z ladije zabučí, pa pravijo, da se še ne mudi. Trobenta v drugo zabučí; oni se še ne odpravi-
 15 vijo, ker se jim po dobrotah in dragotah toži. Tromba tretjič zadoni in ladija odrine. Oni žalostno za njo uderejo; ali že je na globokem. V strahih planejo za njo, v veliki nevarščini plavajo in vsi mokri, na pol mrtvi ladijo dosežejo. Zadnje mesto se jim odkaže.

20 Petih popotnikov pa celó več na ladijo ni; po otoku se razidejo in v blago vsi izgubijo. Zima pride, drevje obleti, ne najdejo ne strehe ne živeža na otoku in vzamejo žalosten konec.

Tako se vsem posvetnežem godi, ki pozabijo, da niso na tem svetu domá!

A. Slomšek.

138. Morska roža.

1. Šumí nad brezdní sinje morjé,
 Po morju se sivi otoki vrsté,
 Po njih dežele so krasne,
 V njih gore visoke in jasne.

2. Ljubó tam morske ptice pojó,
 Lepó tam morske rože cvetó,
 Puhté iz njih rajske dišave,
 V zavetju obmorske dobrove.

3. Na zemlji nekđaj mladenec je bil,
 Ki ni se nikoli veselil,
 Srcé mu je žalost morila,
 Nikdar se ni duša zvedrila.

4. Obhodil je veliko svetá,
 Da našel bil bi mir srcá,
 Biló ni pomoči nobene,
 Zastónj je nadlegal učene.

5. Ko nekoč hodi ob kraju morjá,
 Prikaže se morska mu deklica,
 Pokaže mu sive otoke,
 Velí mu na gore visoke:

6. „Mladeneč, ako te srce boli,
 Popusti zemljo, popusti ljudi,
 Odidi na morske otoke,
 Na gore jasne, visoke.

7. Poganja tamkaj čuden cvet,
 Drugje nikjer ne pozna ga svet,
 Zaceli bolečo ti rano,
 Navdá te z radostjo neznano.“

8. Mladeneč odrine na morjé,
 Na sive otoke, na jasne goré,
 Čim dalje plava od kraja,
 Tem bolj mu otožnost odhaja.

9. Na vrhu zelenem sredi morjá
 Cvetè ljubezniva rožica,
 Ki vsakoršne rane celi,
 Al' skrita je v morski deželi.

10. In priti do nje je silno težkó,
 Zató premnogim je srcem hudó;
 Premnogi na zemlji trpijo,
 Ker rože le-té ne dobijo.

A. Umek.

139. Sreča, Poezija in Prešeren.

- Pomlád je prišla, nebeška deva, Jasna prikazen se približava: 45
 Po zemlji trosi svoje darí: Krasna žena! tanka oprava
 Vse klije, cvete in zelení, Polne, cvetoče lepote ne skriva,
 Škrjanec pod jasnim nebom prepeva! Ude mehko jej objema kipeče.
 5 Iz trave zelene, glavice mladé Krasna žena, zapeljiva!
 Vijole, zlatice, kresnice molé; Biseri v zlatih bliščó jej laséh, 50
 Po njih se trudi vesela, Mokra jej luč iz očij trepeče;
 Medú nabira bučela, Sladek na ustnih se ziblje jej smeh,
 In pisane ziblje metulj peruti. Smeh, ki obilost obeta slasti,
 10 Ledenih spon se prostega čuti, V srcu željé, hrepenenje budí. 55
 Po polju hiti šepetaje vir. Osupnjen mladeneč gleda podobo,
 Na pašniku poleg črede svoje Od nje obrniti ne more očij;
 Veselo piska in vriska in poje, Nasmehne se ona mu z rajsko milobo,
 Pomladi raduje se pastir. Z medénim mu glasom takó govori:
- 15 Preko polja po stezici Želje tvoje nerazvite, 60
 Glej, mladeneč sam prihaja; Ki tí v prsih spijo skrite,
 Pómlad zorna ga obdaja, Hrepenenje tvoje znam:
 Pómlad sije mu na lici; Hrepenenju tolažila,
 20 Zarno svetijo očí se mu, Bolečinam vsem zdravila
 V prsih roj glasán budí se mu, Jaz, mladeneč, tebi dam! 65
 Misli, čutov roj ubrán, Ki želi na dan.
 Smeje se mu zemlja mlada, Glej, okoli vsa narava,
 Smeje zapeljivo nada; Kar živi, v veselju plava,
 25 Ves odprt je njemu svet: Sam vesel ne bodeš tí?
 Sladka sreča mladih let! Glej, življenje, je vživanje,
 Vse življenje mu obeta, Pusti vse neplodne sanje; 70
 Ves njegov je, kar je sveta, Sámó énkrate se žíví.
 Kar voliti hoče, smé:
 30 Poezija tu, tam sreča Ná-se misli, pusti brata,
 Miga mu, sladkó vabeča, Sama ta beseda zlata
 Kam naj kréne, sam ne vé. V sebi vso modrost imá.
 Pot mu vstavi gozda rob, Kaj človeštvo, domovina? 75
 Tu na skalno sede klop, Zemlja cvetna je dolina
 35 Ki zeleni mah jo krije; Njemu, ki živeti zna!
 Izpod nje glasán Blagor mu, ki meni služi,
 Vir kipi in vrè na dan, Z blagom se blagó mu druží;
 Mirno se po loki vije. Bodi moj in pusti dom. 80
 A mladeneč ném sedí, Meni v krilo se izročí,
 40 Čelo se mu omračí; Po ravnini te cvetočí,
 Glávo nasloni na roko, In zamisli se globoko. Rahlo jaz vodila bom.
- Čudo glej! Ko takó sloní, Čast, zlató in bele dvore,
 Kakor v sanjah — z leve strani Kar srcé želeti more, 85

- 90 Dam ti, Sreča; bodi moj!
Ljubil bodeš bela lica,
Tvoja vsaka bo cveticea:
Vstani in potúj z menój.
- Takó govori in mehko rokó
95 Okoli vratú mu ovije ljubó,
Da sladka groza ga spreleti.
Gorjé!
- V tem hipu z desne strani
Prikazen druga pred njim stoji.
100 Pred njo izkušnjava pobegne plahó,
Prikazen v sanjah izgine takó,
Ko jutranji solnca zadene jo žar;
Mladeneč je več ni videl nikdar!
- Zavzet podobo gleda plah,
105 Neznán obhaja, svet ga strah,
In vendar vá-njo mora zreti.
Kraljeva žena! njena rast
Človeška ni; ponós in čast
Z visokega se čela sveti.
110 A izpod temnih obrvij
Iz milo modrih jej očij
Prijazna sije luč, jednaka
Ko lune svit izza oblaka.
Fo lepih ustih čudovita
115 Otožnost mehka je razlita;
V levici strune jej sloné,
Dih skozi nje pomladnji dije,
Budi jim rahle melodije.
Mladiču srcé kipi,
120 Zamaknjen vpira v njo oči;
Takó mu ona govori:
- Čula skrivne želje tvoje,
Hude videla sem boje,
Dvome tvojega srcá.
125 Za resnično, lepo, sveto,
Srce mlado ti je vneto,
Pota pravega ne zná.
- Zemska te ne vteši sreča,
Duša tvoja hrepeneča
V njej ne zadobi mirú. 130
Kogar jaz sem izvolila,
Sreča ga ne bo zvalila;
Ti si mojega rodú!
- Cvetna niso pota moja,
Težko breme, težka hoja, 135
In počitka ni nikdar!
Sebe mora pozabiti,
Vse svetá gorjé nositi,
Kogar moj zadene žar.
- Bridka tvoja bo osoda: 140
Žrtva svojega naroda,
Pevéc boš in mučenik.
Domovine svoje nada,
Branil bodeš jo propada,
Bratom svojim rešenik! 145
- Kar ima osoda zlobe,
Kar v ljubezni je grenkobe,
Ti do dna jo boš izpil.
Sladke pesni bolečine
Porodé ti, v domovine 150
Čast boš večni venec vil.
- Bodi moj, udaj se meni,
Tvoj naj lovor bo zeleni,
In spomin bo večni tvoj.
Vstani, vzemi strune zlate, 155
Z njimi teši svoje brate,
Pesni jim nesmrtné poj!
- In nágne se ná-nj, poljubi mu čelo,
Potém se kvišku dvigne po časi.
On prime strune, in sladki glasi 160
Doné in budé slovensko deželo.
Kar dolgo je prej brez upa želela:
Slovenija zdaj je pevca imela.

J. Stritar.

Epigrami, reki, uganke.

140. Nadpisi za mesece.

1. Svečan.

Bolj ko bo pridna
Po zimi predica,
Delj bo rožljala
Pod palcem petica.

2. Mali traven.

Jablane, hruške
In druge cepé
Cepi v mladosti
Za stare zobé.

3. Veliki traven.

Natora jeseni
Pretrudna zaspí;
Zató se spomladi
Vesela vzbudí.

4. Rožni cvet.

Lepoto dá zemlji
Toplo let',
Nedolžnost mladenčém
Pravi cvet.

5. Veliki srpan.

Obirajo ajdo
Nedolžne taticé,
Čbelárjem pa nosijo
Debele mošujice.

6. Kimovec.

Terice pogačo,
Potico jedó:
Lanovi Slovincem
Cekine nesó.

V. Vodnik.

141. M u h e.

1. Trnje in cvetlice.

Čas res trnje in cvetlice
Pokosí;
Al' obóje koj mladice
Ponoví!

2. Smrt.

Starim, mladim klepljem koso,
'Z koč v poslopja se valim,
V svilo skrite, z revo boso
Proti večnosti podim.

3.

Vsakteremu, naj bo kdor koli hoče, Kdor zasluži s potom koscec kruha,
Dan zadnji, sreča zadnja priropoče. Marcipan ne pita mu trebuha.

4.

5. Prevzetnežem.

Naj bogatin, naj knez se košatita tukaj na zemlji;
Smrt odpihne zlató, zglodajo črvi žlahtnóst.

M. Kastelec.

142. Spoznanje.

1.

Prijatelje spoznati
Nesreča te uči,
Ker v sreči ne znaš brati,
Kaj v družniku tiči.

2.

Dokler sreča ti cvetí,
Boš prijatljev dosti štel,
Če pa sreča te pustí,
Boš se sam pri peči grel.

U. Jarnik.

143. Puščice.

1. *Mladosti.*

Tebi svet vse obeta,
Kar srcé si poželi;
Varuj brez sadú se cvéta,
Sad osreči, cvet slepi!

2. *Prijatelj lizun.*

Po dimnikih gleda,
Kje bolj se kadí,
Lizuna vab' skleda,
Soseska črtí.

3. *Čič v nič, delavec - kruhovec.*

Bil čiček premožen,
Zdaj vinarja ni;
Bil delavec vbožen,
Zdaj v zlatih tiči.

J. Zupan.

144. Zabavljivi napisi.

1. *Predgovor in zagovor.*

Naj misli, kogar bi puščice te zadele,
Da na visoki vrh leté iz neba strele.

2. *Uzrok nezlatega veka.*

Prish bi že bili Slovencem zlati časi,
Ak' klasik bil bi vsak pisár, kdor nam kaj kvasi.

3. *Puščičarjem.*

Ko vsaka ni žival lisica,
Takó ni vsak napis puščica.

4. *Šestomercem.*

Ak' kdo v heksametru nameš' spondeja
Al' daktila posluži se troheja,
Ne vé, kam se cezure dejo,
On vprega Pegaza v galejo.

5. *Pevcem letnih časov.*

Kdor govoriti kaj ne vé,
 On vreme hval' al' toži;
 Kdor pevcev peti kaj ne vé,
 O letnih časih kroži.

Fr. Prešeren.

145. *Zlate resnice.*

1.

Kdor svojih želj ne premaguje,
 Sam sebi smrtno sul'co kuje.

3.

Kdor z navkom norce brije,
 Sam sebi vrat zavije.

2.

Joj vsak'mu, ki jeze tolažit' ne zna,
 V neznano nesrečo ga brž zapelja.

4.

Kdor se pridnega dela 'zuči,
 Lahko si slamo v senó spremeni.

5.

Mladine najlepša lepota je tá:
 Nedorčnost, ponižnost pa zlahtnost srcá.

A. Slomšek.

146. *Različne misli.*1. *Um.*

Um je kormilo tvojega življenja,
 Preluke svetla luč na morskem bregu,
 Ki kaže barki v nočnem burnem begu
 Rešilna pota, pota pogubljenja.

3. *Spomin.*

Spomin je zrcalo, je ogledalo,
 Ki v njem obličje lastno ogleduješ,
 Preteklih časov dela opazuješ;
 Za grobom se ti bo pred dušo stalo.

2. *Vest.*

Vest je na srcu oljkina mladika,
 Če po pravice blagem potu hodiš;
 Če pa v slepote kužni mlaki blodiš,
 Je pisan gad, ki te brez mira pika.

4. *Posvetni up.*

Up je v močvirju veša migljajoča,
 Hitiš za njo, pred tabo ona bega;
 Ko že po njej se tvoja roka stega,
 Se vdere tebi noga stopajoča.

Fr. Cegnar.

147. Lesnike.

1.

Življenje človeško podobno je vodi,
Ki vsaka po svoji strugi hodi.

2.

Vse reke in vode v morje tekó,
Človeka vsakega v zemljo nesó.

3.

V nesreči samó še današnji dan,
Dobrótljivi Bog! ti bodi mi v bran,
A jutri se mislim páziti sam! —
Takó človeški zarod moli,
A vendar ne pazi sam se nikoli.

4.

Ti sam si kriv, da veja zadene te v óci,
A vendar glasno iz neba kličeš pomóci.

5.

Mi kličemo vsak dan v molitvi: reši nas zléga!
A tiho si mislimo: mahni téga in téga!

6.

Podobno si je nedolžno otročje in pevcje srcé,
Samó si ustvari, česar ne najde vrhu zemljé.

7.

Če je ne prestvariš, v pesen svojo ne jemlji
Najlepše, najsvetlejše stvari na zemlji.

8.

Resnica je bila pred nebom in zemljó,
Resnica ostane, ko zemlja, nebesa minó.

9.

Verjami svojim besedam, a druge tudi premisli;
Ne bodi tujega lačen, a svoje imej v čisli.

10.

Če méniš, da ná-te katera je zabavljica,
Ne zábi, da nimaš sam neumitega lica!

Fr. Levstik.

148. I v e r i.

1. Ko zebe te v zimi, zapiraj duri, V srcé si zapiši te svète moje,
 Če ínaš kuriva, peč si zakuri, In lahko sem pórok ti sreče tvoje!
 A za panjáče skrbi v leti,
 Da bode moči v mrazu se greti.
2. Kjer niso ljudjé te v družbo pozvali, Ne upaj, da bi ti čast dajali;
 A kjer si dobro sprejet bil, védi, Predolgo tudi nikdar ne sédi.
3. Dejanje vsegdar nam plemenito In vsemu svetu bodi očito,
 Ogibljimo se ovinkov povsodi, Poštenost po cesti plani hodi.
4. Prijatelj, življenja se modro veselí, Samó od svetá premnogo ne žéli;
 Doklèr ti sijejo dnevi mladósti, Telesne in dušne vadi krepósti;
 Kedár nezgoda krog tebe vihári, Obupu v oblast ne daj se nikári,
 Pozórno uke poslušaj modrákov, A skrbno se čuvaj lisic in lisjákov,
 Služabnik nevstrašen bodi resnici Ter klanjaj se brez upóra pravici:
5. Podpiraj, sreča, strastí slabósti, In brž ti ukaže: nad mirno vodíco
 Položi korakom v pospéh brvíco, Potégni črez vzbúrjeni ócean móst,
 Razmàkni goré mi Ter vgládi stezè mi,
 Če hitro na mesto željá ne dospèm, Od koprnenja umrèm!
6. In ako smoter dosegla svój, Nikoli bi strast si ne rekla: stój!
 Vihrálka nasičènja ne pozná, Naj slugi nebó in zemljo imá.
7. Nikoli strast ne ostavi človeka: Pristópi, ko mu življenje zazóri,
 In spremlja ga, dokler si v groba prostóri Počije, truden zemskega teka.
8. A kedár jezóve strast prodere, Oglási nezgode se „miserere“.

J. Cimperman.

149. M i s l i.

1.

Mnogo premisljaj, a malo govori!
 Ne prorokuj v razumnikov zbori,
 Marveč poslušaj in v srce si vcepi,
 Kaki nauki so, kaki njih sklepi.
 Vselej dostojno ponižen bodi,
 Modrim možakom po sledu hodi!

2.

Zmernost povsodi naj bode ti geslo,
 To ti koristi največ bo prineslo!
 Srednje in glavne mi drži se poti,
 Stranska naj steza te nikdar ne zmoti.
 Z glavne če ceste jo kreneš, nemara
 Da te v zastranju ukani prevara.

3.

Vsakdo pač le sebe ima v čisli,
 Pametnega se le sebe misli;
 To ti ona je slabost človeška,
 Da ne vidi svojega pregreška,
 Tujo nepopolnost koj opazi,
 Ali da (kot pismo se izrazi)
 V tujem óku išče vsak pezdíra,
 V svojem pa še bruna ne izdíra.

4.

Kedar se ti strast razvname,
 Ravnodušja pazi;
 Kdor nasprotovati jame,
 V valovje nasprotij zagazi;
 Kdor jezik si zaveže,
 Desetim se odreže!

5.

Kdor pravi resnici navlašč nasprotúje,
 Njej sami kaj malo al' nič ne škodúje,
 A pač sovremenskemu rodu škodi,
 Če v temi zmotnjav in laži ga vodi.

6.

Snaga in red
 Vzdržuje svet,
 Nered in nemir
 Je pogube vir.

7.

Če trnja si sam si na pot nastlal,
 Nikar ne pohajaj bosonog;
 Po svoji nespameti revež postal,
 Ne toži pač svojih nadlog!

8.

Slab gospodar, ki le pazi božjaka,
 Večje pa svote brezskrbno raztaka.

9.

Ne gledaj med svet poželjivo,
 Čakaje pač sreče — a roke navzkriž;
 Na delo! pripravljaj građivo,
 Da sreče si dom s svojo roko zgradiš.

10.

Črez sreče nestalnost se ne pritožuj!
 Da vedno obrača se — jej je navada.
 Ni v zvezi sè srečo, le to mi veruj,
 Ne vrednost življenja, ne njega nagráda.
 Življenja prijetnost, življenja grenkoba
 Te spremlja jedino do tihega groba.

Naj kratka, naj dolga je doba življenja,
 S tem vrednost ne raste, ne pada, ne menja.
 Pomisli: delj časa poslopje stoji,
 Delj časa kot stavbar poslopja živi.
 Češčenja ne išči minljive si sence,
 A slave nesmrtno povijaj si vence!

L. Pintar.

150. Kitica slovenskih pregovorov.

1. Dokler imam repar svoj, vsak mi pravi: bratec moj.
2. Zlato orožje, gotova zmaga.
3. Cvenk večkrat pravico prevpije. —
4. Kdor hoče visoko priti, mora trden v glavi biti.
5. Potrpljenje železne duri prebije.
6. Čast je ledena gaz, ki hitro zvodeni.
7. Senca visokih dreves se daleč razteguje. —
8. Brez muke ni moke.
9. Blago se po niti nabira, po vrvi zapravlja.
10. Pridna gospodinja mora za peró črez plot skočiti.
11. Za pridnega za vsakim grmom kos kruha, pod vsakim kamenom krajcar.
12. Pitni bratje v mladosti, siromaštva svatje v starosti.
13. Kdor se na tujo pomoč zanaša, v situ vodo prenaša.
14. Kdor si vedno izbira, izbirek dobi.
15. Kdor za tuje prime, ob svoje pride.
16. Marsiktera bukev k svojemu koncu toporišče dá.
17. Slaba sekira še nikoli ni bila s tuala ukradena.
18. Kraj suhega drevesa gorí tudi surovo.
19. Če Bog roke ne stegne, vsi svetniki ne prikoledujejo. —
20. Hiša razdeljena razpada kakor zapuščena.
21. Boljše je žlica soka v miru, ko polna miza jedij v prepiru.
22. Dvema pastirjema volk laže ovco ukrade kot jednemu. —
23. Človek je trji od kamena, slabši od jajca.
24. Jezik ni iz jekla, ne iz kosti, pa je vendar v stanu v srce vbosti.
25. Česar okó ne zagleda, srcu ne preseda.
26. Strastna navada, težka klada.
27. Kdor je vseh del mojster, je vseh rev gospodar.
28. V kupi se jih je več utopilo, ko v morju potonilo.

29. Bodi v družbi, bodi sam, bodi sramnega te sram.
30. Ti očeta do praga, otroci tebe črez prag.
31. Kdor dobroto skaže, k svoji sreči kola maže. —
32. Vsaka ptica rada tja leti, kjer se je izvalila.
33. Kdor na vso moč z doma sili, ta se na tujem v blato vsede.
34. Več je vredna domača gruda, ko na tujem zlata ruda. —
35. Za staro vero, stare ljudi in star denar naj ti bo vselej mar.
36. Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane.
37. Kdor koprivo pozna, nagec skrije.
38. Kogar je kača pičila, boji se zvite vrvi.
39. Varuj se tistih maček, ki spredaj ližejo, vzadi pa praskajo.
40. Če golob med orle zajde, gotovo smrt najde.
41. Na hudi grči se slab klin skrči. —
42. Človek se med ljudmi obrusi, kakor kamen po svetu.
43. Kolikor krajev, toliko običajev. —
44. Suščekv prah gre z zlatom na vago.
45. O kresi se dan obesi.
46. Bodi sv. Katarina ali kres, kedar je mrzlo, le neti les. —
47. Ogenj in voda dobro služita, slabo gospodarita.
48. Da se resnica prav spozná, treba je čuti dva zvoná. —
49. V pregovorih leži zaklad modrosti priprostega moža.
50. Izkušnja je pregovore rodila, potrdila in ohranila.

151. Uganka.

1.

Šestero črk je zvezanih takó,
 Da, če zapóred jedna odleti,
 Vendàr ostanek prazen glas ne bo,
 Ampak pomembo drugo zadobi.
 Beseda laška z vsemi je šestémi
 In tako tudi s črkami petémi;
 Latinska s štírimi je, kranjska s tremi,
 In z dvema črkama je spet kranjica,
 Pri vseh narodih je domá samica.

2.

Kraj je beseda s črkami šestémi,
 V kateri hodi marsikdo s petémi,
 Ki ga spoznal boš po napeti štuli
 In da le svojo, to neumno tuli;
 Ako nadlego meni dela, z njim,
 Kar s štírimi črkami povém, storim;
 Kar šest jih ne bode storilo z ljudmi,
 Lahkó storé v sintaksi črke tri;
 Priganjam z dvema te; ak' še se trudi
 Z uganko glava, samka se ti čudi.

Fr. Prešeren.

Dramatsko pesništvo.

152. Orest.

- (Orest plane iz kraljevega dvora s krvavim mečem.)
- Ubit je vrag, zaklan, v krvi leži,
Ko gad s petó na poti poteptan!
Nemirni duh očetov! hiti zdaj,
Pij, srebaj, liži gorko kri
5 Sovragovo! Dovolj ti bo krvi!
Preveč! — Nikar! kri materna je
vmes,
Kri materna, ki jo preлил je sin!
(Meč mu pade iz roke.)
Oj, oj! Ne počí, glava! mi nikar,
Možgani vroči! ne zavrite mi
10 Takó le dolgo, da si preslepim
Z zvijačami srcé, da prav sem storil.
Očeta mi je umorila mati —
Jaz sem umoril mater, kri za kri!
Nedolžen sem, ne čujete, sodniki?
15 Kaj stresate glavé, kaj v stran očí
Obračate, kaj groza zdríza vas?
Strah vas je sina, ki je mater vbil.
Gorjé mi! zakon večni sem podrl,
Natori z mečem sem srcé presunil,
20 Da ostra spreletí jo bolečina!
In vendar moglo ni drugače biti.
Zakaj sí mati mi storila to?
Otročje bi ljubezni bil izgled
Orest ljudem, po pesnih in pravljicah
25 Slavljen od ust do ust; sedaj pa gnus
Odrastlim bom, otrokom strah; sinu
Z imenom mojim mati klela bo. —
Kakó sem, mati! jaz zaslužil to?
V nedolžnosti sem živel kakor drug
30 Otrok, pod tujo streho, pa vesel
In srečen, v srcu z jedno le željó:
- Da gledal materi obličje bi
Enkrat! — Po noči v sanjah sem
igral
V naročju njej, z rokó jej božal lice.
Čistejša ko deviška luč Dijane 35
Sijála materna mi je podoba;
Zakaj, o sestra! odgrnila si
Strašno skrivnost z nemilo mi rokó?
Teda pa morala si vmreti, mati!
Prevdè te, mati! ljubil je Orest! 40
O svet, o svet! česà naj se držim,
Kaj sveto naj mi bo, kam naj okó
Obračam verno, ko mi črn oblak
Zakriva svetlo materno imé?
O da bi ga ne bila vsaj branila, 45
Ko sem zavíhtil ná-nj pravični meč,
Ko ležal v krvi je na tleh! Kdo vé?
Morda bi srečno ti ubežal bil
S čistó rokó? — Takó pa si zastonj
Klečála pred menój, zastonj me zvala 50
Prisrèno dete, oh! zastonj z roko
Kazála prsi: prizanesi jim!
Tu si počíval sin, tu se redil!
Zastonj! zvrtil se svet mi pred očmi!
In oh! iz prsij tok krváv se vlije! 55
Hu! hu! strašan pogled!
(Elektri, ki ga tolaži:)
Nazaj pošast,
Ne sestra ti! Ti si vodila mi
Rokó naravnost materi v srcé.
Pekléuska ti erinija! Glej! glej!
Zíjá pekel, iz njega se valí 60
Debela, črna tma, za njo — pošast
Se plazi, pazi, voha sléd — se jedna!
Cel roj iz žrela vre! — Strašné žené!

Krog glav — grozni lasjé! — se gadi Gorjé, gorjé! stoji krvava mati,
jim Ko gladne pse jih sčuje v me!
65 Vijó, pletó, z jeziki sikajo! Črn se mi dela svet — moj meč! 70
Iz kač spleten jim v rokah žvižga bió! moj meč!
V me lačne vpirajo oči — in zad — (Omedlévsi zgruzi se Piladu v naročje.)

J. Stritar.

153. Regulovo slovó.

M. Atilij Regul;
Valerija, njegova mati;
Virginija, njegova žena;

Lucij, njegov sin;
K. Manlij Vulzon, njegov prijatelj;
Rimsko ljudstvo.

Regul.

Ne dalje, mati! sinu že preveč
Časti si izkazala; vrni se,
Da hlad ne žali dalje jutranji
Častite sivolase ti glavé,
5 Z ženó, ki meni s tihimi solzámi
Srcé mečí. Tolaži jo domá!
A predno greš, položi mi roké
Na glavo; materin naj blagoslov
Najslajše brašno sinu bo na pot.

Valerija.

10 Oj sin, večerna zvezda mojih dnij, —
Tolažba sladka moja, moj ponós!
Na zadnjem potu sem spremila te,
Saj vém, da se ne vrneš več nazaj.
Zdaj idem; prošnje stare matere
15 Pri tebi, vidim, nimajo moči —
Zdaj prvič, vedno bil si dober sin.
In vendar grajati ne morem te;
Premagal vse si, osramotil nas.
Kakó stojimo majhni pred tebój!
20 Ponosen ti v neób se dvigaš hrast,
Pohlevne sapice so vzdihljeji
In prošnje, ki mu perje zibljejo,
A krepke mu ne omajó glavé. —
Ponosno čul strméč bo pozni rod:
25 Rimljan je bil, kí zvest besedi dani
V nemár pustivši prošnje matere,
Žené, solzé otrok, prijatelj
V gotovo smrt k sovražniku je šel,
Imenu rimskemu na čast — izgled
30 Sijajen kot na nebu meteór,

Posneman, a dosežen nikedar!
Torèj le idi svojim slavnim pòtem,
Junaški sin! ne morem te držati.
Glej, kar najdalje seza mi okó,
Rimljanov četa, z glavo tik glavé, 35
Sprevòd sijajen daje konzulu.
Bogov te milost spremlja naj povsod,
Kakòr te moje spremljajo željé.

Virginija.

Jaz nimam, kakor mati tvoja, mož!
Junaškega srcá; glej, tú klečim 40
Pred tábo v prahu ter kolena ti
Objemam, ne zapústi nas sirot!
Upáli lici glej, o glej oči,
Kí solz jim potok je ugasil žar;
V naročju mojem dete glej sladkó! 45
Sírota, kaj godí se tu, ne zna;
Z nasmehom ti obé molí ročici,
Da ga v naročje vzameš, prósi te.
Okleni trdno se okrog vratú
Očeta, dete! da ne gre od nas; 50
Morda ga sladki smeh tvoj omečí,
Ker moje ga ne morejo solzé. —
In ti, moj sin! kaj tú moléč stojíš?
Poklekni pred očeta, roke k njemu
Povzdigni, ti si ljubček bil njegov; 55
Saj vidiš, ne posluša matere!

Lucij.

Ne, mati! pravi Rimljan ne klečí!
In ko bi se mi omečiti dal, —
Kakó bi mogel ga prositi jaz,

- 60 Ker dela sam, kar mene je učil:
„Beseda dana sveta naj ti bo;
Ne oprostí ga več nobena moč,
Kedor se je eukrat zavezal sam.“
Tako si me učil, tako počenjaš.
- 65 Če kaj te, oče moj! prositi smem:
S seboj me vzemi, nisem več otrok,
Da zvest tovariš bodem ti povsód,
Da vse nevarnosti, če treba smrt,
Da slavo, večno čast delim s teboj.

Regul.

- 70 Takó, moj vrli sin! Ti si zarés
Rimlján, ti pravi sin si Regulov!
Vendár z menój ne smeš; ostáni tu
V tolažbo in podporo materi,
Sestríci, ki na prsih jej leží,
- 75 In stari ženi, ki si ljubček njen.
Očetov nauk u srcu hrani, sin!
Izgled njegov ti bodi pred očmi,
In dika domovini boš enkrat!

Manlij.

- Ko niso prošnje sive matere,
80 Genile niso žene te solzé
Ni deteta nedolžnega pogled,
Kakó odúren, grčav star voják
Omájati bi upal trdni sklep,
Ki zna rabiti meč, jezika ne!
- 85 Res! — imenuješ me prijatelja,
Tovariš bil sem tvoj od mladih nog;
Orožja skupaj sva se vadila,
Pod jednim skupaj spala sva sotorom
In v boju stala sva pri možu mož. —
- 90 A kaj ti to naštevam? Ni mi bil
Namen, da trkam možu na srcé;
Dolžnost jedina vodi naj možá. —
Atilij Regule! — Ne govori
Tu Vulzon, — domovina, ljudstvo
tu stoji,
- 95 Ki s tabo mi najvisjo je oblast
In za državo izročilo skrb.
Poslušal nisi svoje matere, —
A domovine moraš slúšati,
Ki to iz mojih ust ti govori:
- 100 „Jaz jednega imám le Regula,
Ti vzeti mi ga češ, odsekati

- Desnico krepko hočeš meni zdaj,
Ko za življenje svoje se borim!¹⁴ —
Kaj boš na to jej odgovarjal ti? —
Blag, vé m, te goni, plemenit nagib, 105
In večna slava pojde za teboj.
Sovražniku si vjet besedo dal,
Da v ječo se povrneš sam nazaj,
Če Rima ne pregovoriš, da mir
S Kartago sklene — Ti z ognjeno si 110
Besedo prigovarjal stárostam,
Navdušal ljudstvo zbrano si na boj!
Zdaj vračas se sovražniku v oblast.
V gotovo ideš, muke polno smrt.
Zakaj? — Ker prelomiti se ne sme 115
Beseda dana. — Prav! — Daruješ se
Za čast. — Lepó! — A domovini kaj
Koristiš s tem? Govori! — Vse se
smé
Za domovino! Vse je blágo, pravo,
Lepó, kar domovini je na prid. 120
Dejanja vsega možu mera naj
Jedina domovine bo korist!
Čast sama mora se vmakniti njej.
Nič več! Zdaj stori, kar se prav
ti zdi;
Govoril, — storil svojo sem dolžnost. 125

Regul.

- O Manlij, moj izkušeni tovariš!
Poslušal vedno sem tvoj modri svét;
Zdaj ga ne morem. Kar si mi dejál,
Premislil vse sem že pri sebi sam,
Verúj mi to samó: za svojo ne, 130
Za domovine delam čast takó.
Češ, da v velikodušnosti Rimlján
Karlázanu se premagáti dá
V sramoto večno rimskemu imenu?
Vse domovina bodi nam! — Gotovo! 135
Kar ima Rim sinov, nobenemu
Jaz v domoljubju ne umikam se;
A tá je misel, tá je vera moja:
Svetó služimo sveti domovini!
Nečista morebiti nekaj časa, 140
A stalno ne pomaga jej pomoč!
Iz slabega se slábo le rodi.
Gorjé narodu, ako neomájni
Zakóni večni ne stojé mu več,

- 145 Igrače so nesmrtni mu resnice!
 Akò beseda več, jekléna vez,
 Možém, naródom dana ne veljá,
 Kaj stalno je? Česà se je držáti?
 Oj rimsko ljudstvo, ti ki v četah me
 150 Na zadnjem potu spremljaš, konzula!
 Poslušaj Regulovo oporóko:
 Ne kreni s prave poti nikédár,
 Resnica naj nad vse ti svéta bo;
- Z lažjó nikdár se ne sprijazni ti,
 Nevarna je, pogubna zveza njena, 155
 Krepóst, moštvo Rimljanu naj veljá;
 Pravica vodi te, in svet bo tvoj!
 Oj Rim, ki v žaru jutranjem žariš,
 Na svojem potu soluce naj niklár
 Ne gleda nič na zemlji lepšega! 160
 Pozdravljen, Rim, mi boði zadnji-
 krat!

J. Stritar.

154. Tugomer.

Četrto dejanje.

V Braniboru, prostor pred Tugomerovim domom.

Prvi prizor.

Dva starca (orožena, gresta mimo).

Prvi starec.

Uj, grozodéjstvo!

Drugi starec.

Séča iz preváre!

Jaz pámetujem osemdeset let,
 A tega slišal nisem še nikoli,
 Ni v pesnih niti v pripovedkah starih,
 5 I bogom dedov naših je neznano.

Prvi starec.

Kdor koli more gibati z mezincem,
 Ta lok in strele, meč in kopje zgrabi!

Drugi starec.

Voditeljev, voditeljev premalo!
 Najboljše so možé poklali nam.

Prvi starec.

10 Kam sreče, da i Tugomera niso!
 Samó še njega ima vojska naša,
 Ker Mestislav je tudi se postaral.

Drugi starec.

Bogóv mi, sreča res. On vé mladino
 Razžigati, kakòr nikdár nobeden.
 15 Ta nas utegnil zdaj bi še otéti
 In maščeváti bratov za uboj.

Prvi starec.

Povrnil li nijeden z njim se ni?

Drugi starec.

Boján in on. Ostále so posekli
 Na kose, kakor se v mesnici seče,
 Z jedjó in pitjem pogostivši jih. 20

Prvi starec.

Bogovi sveti, krívdo karajoči!
 Res možno li je delo to človekom,
 Držécim na ramáh po koncu glávo.

Drugi starec.

Jaz bi do zdaj ne bil nikdár verjél!

Drugi prizor.

Spitignev. Prejšnja.

Spitignev.

Možá, novice slišimo krvave! 25

Drugi starec.

Krvave, grozonošne vsem Slovenom!

Spitignev.

In kdo je kriv, da se je to godilo?

Prvi starec.

Nesreča naša.

Drugi starec.

Od bogov poslana.

Spitignev.

Neumni smo, a ne nesrečni, brata!
 30 Čemú imamo li, poslušamo
 Voditelje, ki narod varajo,
 Ki smelo nas zagrézajo v pogubo,
 Obetajo koristi, govoré
 Lepó, a prazno ter neumno vse!
 35 Ničesar ne storé, ker ne uméjo,
 Ne čute v sebi volje ni moči.
 Ti, tí so krivi vse nezgode naše!
 Kdo ima klanje to na svoji duši?
 Kdo Frankom je pod ostri meč poslal
 40 Dve izpod trideset slovenskih glav?

Prvi stavec.

Da kdo?

Drugi stavec.

Samí so sli, pozvani bili,
 Prevéč so upali sovražniku!

Spitignev.

Otrokom ozuanjáj to pluhko basen,
 Ne meni, ki inám oči odprte
 45 In gledam z njimi, vidim, slišim tudi;
 Zató natanko znam, kakó, zakáj?
 Z menój li hčeta iti v zborovanje,
 Tam krivca razodenem vsemu svetu,
 Oblíčim izdajnika po imenu!

Drugi stavec.

50 Izdájnika?

Spitignev.

Takó velím.

Prvi stavec.

Nemožno!

Spitignev.

Z menój hitíta v narodno zborišče,
 Tam zvesta vse, o kom je moja sumnja;
 Dokaze imam, kakor jasni dan,
 Ne more obraniti se!

Prvi stavec.

Horjé!

(Odidó.)

Četrty prizor.

Tugomer. Zorislava. Rastko. Bojan.

Rastko.

Kam pojdes, oče? 55

Tugomer.

V zbor.

Rastko.

Da grem s tebój.

Tugomer.

Premlád si zdaj in prešibák se, Rastko,
 Pri materi ostani.

Rastko.

Ne, s tebój!

Pri materi ni zborá.

Tugomer.

Ne hodi tja!

Možjé so tam kosmati, starci sivi,
 Ki izpod čela strmo gledajo, 60
 Srdíti govoré besede jezne;
 Ti bi se jokál.

Rastko.

Ne pri tebi, oče!

Tugomer.

A kaj bi v zboru delál?

Rastko.

Roko vzdignil,
 Kedár bi ti jo vzdignil in Boján,
 Da vojno z vrági grdimi začnimo. 65

Tugomer.

Od kod nedolžno dete zlatoglavo
 Užè je zvédelo, kar govóri?

Zorislava.

Od bávice, ki z njim se razgovarja
 O vojnah, zborih in zakónih naših. —
 Povej mi, kam si zdaj užè namenjen? 70
 Prezgodaj je. — Tugomer, ti družé
 moje!

Bojím o tebi se, če prag prestopíš,
 Bojím se, ako te ne vidim sama;

Trepečem izgubiti večno te!

- 75 Oh skoro pridite mi, blagi časi,
Da bi domá ostajal ti, ne hodil
Po takih smelih potih, kakor zdaj!
A páziti se hočeš, Tugomer,
Izreci to besedo!

Tugomer.

Mirna bodi

- 80 Ter nepotrebnih si strahóv ne delaj!
Ne vidiš li, da ima Tugomer
Posebno svoje srečo od Perúna?
Nadvladal sem dozdej nezgodam vsem,
Zatorej upam i bodočnosti. —
85 Ti z materje se vrni, Rastko moj,
In priden bodi; ko vrhá dorasteš
V junaka vrlega, s sebjó te vzamem
Na rat in zbor.

Zorislava.

Poslušaj, Tugomer!

- Ne delajte ničesar, kar bi vas
90 V pogubo vrglo zopet in v opásnost.
Boján, i tebe prosim, da smotrivo
Nam si pazite dragega života!

Bojan.

Kar mogli bodemo.

Tugomer.

Tegà dovòlj!

- Odidi, Zorislava! Govoriti
95 Z Bojánom slovo zdaj želim na sa-
mem.
(Zorislava odide s sinom v dom.)

Peti prizor.

Tugomer. Bojan.

Tugomer.

- Jaz idem k Mestislavu staremu,
A ti poišči Batoga takój.
Poprej se treba je dogovoriti,
Da složni krepko stopimo pred narod,
100 Ker obča rat samó uam, v jednom
polku
Pošteno zbrana vsa na Franke vrage,
Dobiti more še pobebo slavno.

Ti znaš, da z Batogom in Mesti-
slavom
Povsód si nismo ravnohotni bili;
A to je treba, da se zdaj popravi. 105
Doklér sovražni tujci nam preté
S pogubo in zatorom, bila bi gre-
hota,

Ruváti med sebjó se o prvenstvu
In sebi samemu ne odoléti.
Prevériti jaz upam Mestislava, 110
Ti Batoga izkusi prekloniti.

Bojan.

Povém mu vse, kar govoriš mi zdaj;
To možu je veglasnemu razumno.

Tugomer.

Govori, kar ti srce dá na jezik,
In s tem ne moreš govoriti krivo! 115
Težave bode stalo v zboru nas,
Razplameníti duše v ogenj živi,
V krepósti bojne prebudíti narod
Preplašeni, brezupni, vrtoglavi
Od groze in strahú krvnikov vražnih. 120

Bojan.

Govori jim besedo gromonosno!

Tugomer.

Jezikov če mi što dadé bogovi,
Presílen glas, razlegajóč se širno
Po očevini od poljan v lesove,
Z goré v dolíno do zadrúge zadnje: 125
Slovenom v krí ne mogel bi prelití
Kipečega sovraštva, ki mi vré
Na Franke, divjé zver v človeskem
licu!

Požara maščevalnega samó
Nekoliko, Perún! iz mojih žil 130
Pritoči drugim tudi v lene žile,
Jedini polovici mož slovenskih —
In slavna trizna bode bratom našim
S krvjó in ognjem, a ne s pitjem
médnim
Za njih ubój; — nikoli strave take 135
Ni gledalo še Daždbog - solnce jarko,
Po nebu prestopáje nad zemljámi.

Bojan.

- Raduje se mi duša, Tugomer!
 Ko slišim tako glagolánje hrabro
 140 Iz ustnic tvojih, miroljubnih vedno.
 O da si ti poprej také govoril,
 Ne poslušáje zmaja tujega,
 Ki se je bil slovenski preoblekel —
 Okájani, prokleti Gripo vražji!
 145 Svaril sem te zamán, o često, često!

Tugomer.

- Od tebe je ta govor oster nož
 Prijatelju v srcé. Ti, brate mili!
 Ki vselej znal si misel mojo vsako,
 Da končí ti ne oponášaj bridko,
 150 Kar me morí po dnevu in po noči;
 Ne búdi mi brezplodnega kesanja,
 Ki mi razjéda kakor črv otrobo,
 A vendar dejstva dovršenega
 Z vrhú zemljé izbrisati ne more.
 155 O zdi se mi, kakòr bi videl véasi
 Na licu braniborskih dečkov mladih,
 V obrazu strhlem starcev tresonogih,
 Da svèt je moj, da jaz sem kriv
 jedini,
 Da jih poklanih dvajset je in osem;
 160 Tedáj gnev prime samega me ná-se,
 Da vsako misel bi proklel, gojeno
 O miru in zlokobnem shodu frank-
 skem.
 Zakáj v otròv beseda vsaka blaga
 Užè ni prestvorfla se mi v grlu,
 165 Ko sem govoril slepec jo o Frankih
 In vas slepil! — Boján, to me bolí!
 Jedina krí potokoma in spas
 Očíne drage od sovražnikov
 Izpere madež tá mi iz spomina.

Bojan (prime ga za roko).

- 170 Ne sodi krivo, dragi Tugomer!
 Jaz nisem oponášal greha tebi
 In tega nikdo ti nikdár ne drzne.
 O jaz te znam in zna te národ ves.
 Popráviti je vse, in od krví
 175 Ubitih bratov očevini vzarste
 In nam svoboda trdnejša od prve,
 Nesreča preloží se v blagoslov.

Tugomer.

- O da bi ti prorokoval resnico!
 Pokojna vest me v skrivnem srcu
 teši;
 Svedóčiti dolžán je ves mi národ, 180
 Da bilo mi do njega je blaginje,
 A ne do svoje. Ako sam o sebi
 Kedáj sem koli mislil, bil mi tudi
 Tedáj le národ prva skrb je vedno.
 Pomote take ter njih kazni bridke 185
 Učé modrosti nas v bodoča leta.
 A idi zdaj, Bojan, dovrši dobro.
 (Bojan odide.)

Šesti prizor.

Tugomer.

- I on užè me kara, da sem storil
 Jaz sam! Kar drugim vidim na
 obrazih,
 Kar neprijateljska zavist mi sika 190
 Poníglavo na úho, to zdaj slišim
 Iz mislij dragega prijatelja!
 I on dolží me: ti si kriv jedini,
 Da nosi črno rizo tóliko
 Nevést in deklic, žen, roditeljev 195
 Ter séster solznih, žalostivih bratov.
 Če mogla je v njegóvo dušo mehko
 Sumljiva misel vjésti se o meni,
 To kaj poréče mnogoglava čreda,
 Ki grohotá vesela se, ko vlije 200
 Skriváj klevétnega otrova v čašo
 Možu, ki jej le hotel je medú —
 Nesramna jata, ki gotova vselej
 Metati z blatom ga in kámenjem,
 Kdor svoje vse je zá-njo dati želel, 205
 Živòt in trud in zdravje in veselje?
 A véruje mladina brzosodna
 In topa starost sumni vedno rada.
 No stojte, vi klevétniki nečísti!
 Jaz gibljem še ter kite krepke nosim 210
 In duh močán, kakor poprej nikoli!
 Kar trideset junakov je!va more,
 To morem sam in rávno voljo ímam.
 Če kriv sem rés, izdajstvu tujemú
 Obvisel v mreži, neusmiljen nauk 215
 To meni bodi in národu vsemu,

- A tebi kazen sramotljiva, Frank!
Sloveni prvič vidimo nad tabo
Sovražnikom, da vsako pospešilo
220 Svobodno je, ko borba smrtna teče
O narodnem korénu, o gospodstvu.
Učil si ti me sam zakonu temu,
Ki duša moja se grozi o njem,
Iz pekla si prinesel ga na zemljo;
Sedaj gorjé i tebi, gad plazivi! 225
Zaklal li nam si drobno četo naših,
Slovenov diha mnogo še na svetu,
Med njimi diha Tugomer vam strašni!
(Odide.)

Peto dejanje.

¡Pri gozdu pred Braniborom. Po bitvi. Mrači se; kasneje mesečina.

Prvi prizor.

Slovenski vojniki, prvi in drugi Braniborec gredó prek odra; nekteri hodeče ranjence podpirajo.

Prvi Braniborec.

- Zakaj li zbiramo se za ozídjem?
230 Podoba, kakor bi plahí bežali.
A vendar nismo izgubili bitve.

Drugi Braniborec.

- Pri nas sta vojevodovala Batog
In Mestislav, zató smo krepko stali;
A v levem krilu, kjer je Domostroj
235 Bil povelitelj, pésali se naši,
Lastúna in Hotéborá želeči.

Prvi Braniborec.

Zató li zdaj bežimo v Branibor?

Drugi Braniborec.

Stopíva brže, drugi so užé
Pred nama vsi do malega.

Prvi Braniborec.

- Hitíva!
240 Ko v mraku bi se vrági zmislili
Udáríti za nami in goníti:
Neumna smrt je kopje ostro v plečih.

Drugi Braniborec.

Krvav je bil ta dan.

Prvi Braniborec.

A kaj še bode?

Drugi Braniborec.

- Ne boj se mi. Takó mi Rujevita!
Pognati hčemo vrage veličáve, 245
Da skokonógi potekó domú.
(Odideta na desno.)

Drugi prizor.

Mestislav od leve, Batog od desne strani.

Mestislav.

Vse dobro li?

Batog.

- Vse. V rédu se pomiče
V ozidje vojska naša; tam jedíla
Za mnogo časa ímamo obilo. 250
Lahkó počakamo, da naši sli
Na rat Bodriške brate razvнемó,
Ter družno zapodimo vrage naglo.

Mestislav.

- Pokazal je ta dan, kaj vrhu vsega
Nesrečja moremo. — O truden sem!
Počívati je treba spet; počakaj 255
Trenotje me; matóra kost ni ratna.

Batog.

Počij.

Mestislav.

- Nocój mrtvih ne morem
Pokópati ni ranjenih pobrati
Vseh; jutri hočemo.

Batog.

- Ne skrbi sam
O vsem; čemú smo drugi še na svetu. 260

Mestislav.

- Ti sí, da, Batog, ali kje so óni,
Ki so skrbeti vedeli, Volkan,
Lastún, Hotébor, kje?

Tretji prizor.

Bojan (naglo od desne strani). Prejšnja.

Bojan.

Kje je Tugomer?

Batog.

Utegne biti že domá.

Bojan.

Ni ga!

Mestislav.

265 Poročal nikdo ni, da mrtev je,
Med ranjenci nikjer ga niso našli.
Kakó li to, da sta ločila se?
Ti v boju bil si na njegovi strani.

Bojan.

Do polu dne sem bil ter videl čuda,
270 Katerih do sedaj o Tugomeru
Junaskem se nikdar. Kot prost vojniki,
Če tudi vaju glava biti vojski,
Razsédnivši, odgnavši konja daleč,
Med prvoborce stopil z mečem v
roki,

275 Koženi ščit držé z levico préd-se,
Kosil je vrage kakor travo poljsko
S krvjó obróčen po jeklnih prsih,
Po séčtu, šlemu, po obličju groznem;
A kdor je koli v boju trčil vá-nj,

280 Zagrmel ga na tla je v krv obilo,
Ki v rekah tekla je okoli njega,
Gomile mrtvih je plavila dalje, —
Nad njimi on kot smrtni Rujevit,
In Trés pred njim je lomil ude vra-
gom!

285 A kedar v boju strahonosnem spazi
V sovražni četi Gripa izdajuška,
Tedaj ga zvije srd in masčevanje,
Ter kakor lev, ki ležal je v brlogu,
A še danès ni gonil ni boril se,

290 Takó i on, ves pozabivši trud,
S krepóstjo udov čilih prerojeno
Zdivjá naprej, zavpije: „Evo Gripa!“
In trčili za njim smo vsa družína,
A v stiski jaz tedaj sem ga izgubil,

Ves dan ga potlej nisem najti mogel. 295
Po boju sem iskal ga tu ter tam,
Dobil ga nisem; zdaj se vrnem zopet,
Če kje globoko iz mrtvih ga izkopl-
jem.
(Odide.)

Četrty prizor.

Mestislav. Batog.

Mestislav.

Perún ne daj, da bi resnica bilo,
Česár se jaz bojim z Bojánom vred. 300

Batog.

O Tugomeru?

Mestislav.

Dà. To zopet nova
Nesreča bode: Tugomera smrt
Po izgubljenem boju tega dneva.

Batog.

Sedaj vojnika vsakega je treba.

Mestislav.

Najprvo Tugomera, ker danès 305
Vam vsem, ki ste ga drzni obsojali,
Okrivljali zle volje in izdajstva,
Kar bila je nesreča naša sama
In zmota, ako tudi pogubljava,
Pokazal je pred svetom, kaj on more, 310
Ko z mečem stati je na strašnem
mestu.

Kričávi národ je razumel v boju,
Da Tugomer je njega desna roka.

Batog.

Slovenom vsem užè je slavno znano,
Da Tugomer se danes je boril 315
Kot divji tur, najhrabrejši med nami.

Mestislav.

A pómniš, da je mene stalo truda
Velikega in mnogih besedij,
Ko sem ga branil v zboru narodnem
Razbúrjenim tolpám, ki vá-nj rezále 320
Vpijóè izdajstvo mu v goreče lice.
Danès pokazal Tugomer je blagi,

Da razžalitev pozabít' umeje,
Kedar očína potrebuje sinov.

- 325 Na misli bila mu opasnost obča,
A ne oseba svoja in imé.
Boril se je i on, ter kakor veste,
Njegov danès je venec prve slave;
Jaz sóvraž sem mu bil, a zdaj ga
hvalim.

Batog.

- 330 A Tugomer z nesrečnim svojim sve-
tom
Slovenom dal je tuge mero polno,
Ker on je kriv, da v Frankih so
poklane
Najboljše naše glave. To ve národ,
Zató ga je obsojevál.

Mestislav.

- Ni vselej
335 Večine hrupne brzoustna sodba
Jedino prava. Boljšim, úmnejšim
Mozém dolžnost ljudém je svetovati.
Na priliko, zdaj ti veljavo imaš,
Ne méniš li, da bili odoléli
340 Danès bi Frankom, da je Tugomer
Na levi strani povelitelj vojski,
Kakòr mu pristoji?

Batog.

Vse to je možno;
A narod bil je ljuto ná-nj razkačen.

Mestislav.

- Sedaj stojé jim dejstva pred očmi,
345 Ter mogli razuméti so na novo,
Da Tugomérov je Slovenom treba.
Te misli ne mozímo pozabíti;
Popravimo, kar v vihri smo grešili,
On zopet bodi vojevoda nam.
350 Komú koristiti mogó osebe,
Katere brez moči so med národom?
Borímo zdaj za rod in dom se s Franki,
Svoboda na pogíbelji je naša,
Loví nas smrt s krvavim mečem v
roki,
355 Vlastém se dednim konec prorokuje:
In v taki bedi ne bi pozabíli
Storjene krivde in sovraštva li?

Batog.

Kakó bi jaz pomogel, sam ne vé-m.

Mestislav.

Užè sem rekel ti, da se potrúdi,
Prijetelje pregovoriti svoje, 360
Da izročímo Tugomeru zopet
Vrhóvno vojevodstvo. To storíva,
Če složna bodeva si, ti in jaz.

Batog.

Nikoli mu prijatelj nisem bil,
A rad se tvoji pokorím besedi, 365
Če méniš, da nam pridováti more —
Samó, če je še živ? — Odidiva
Domú sedaj, skrbé užè o tebi
Ter noč je. Blizu je sovražnik kleti.

Mestislav.

Boján ne vrne se. 370

Batog.

Našèl ga ni.
(Odideta na desno.)

Sedmi prizor.

Tugomer smrtno ranjen, naslanjaje se o
Bojana počasnim korakom.

Tugomer.

Ne morem! Tu položi me, Boján.

Bojan.

Odnesem te.

Tugomer.

Ostavi! Sesti hočem.
Oj malo, malo še močí mi dajte,
Bogovi, toliko, da videl bodem
Poslednjič dete se in ženo drago, 375
Samó še tóliko!

Bojan.

Spet krvaviš.
Ponšem te.

Tugomer.

Užè ne morem vstati!

Potrpi malo, skoro mi odleže,
A potlej pojdeva domú, Boján,
380 In jutri, kedar vzide solnce jarko,
Posije v mrtvo lice mi.

Bojan.

Poskusi,

Oprimem te; ne brani!

Tugomer.

Ko zvedó,

Da Tugomer se je prestavil v ranah,
Vsi óni, ki imé so in pošeuje
385 Oskrunjeváli mu, ti reci jim,
Da izdajca Tugomer ni bil,
Da izdajnika sem danés posekal
Na jasnem jaz. v junaškem boju.

Bojan.

Gripa!

Tugomer.

O ne spominjaj kletega imena,
390 Tožnika moje lahkovernosti,
Izvara vsej nesreči zemlje naše
In smrti moji. — Tega sem iztrebil!
Huj, kakšna moč mi je po žilah vrela,
Ko trl sem glavo zmiji, odgojeni
395 Na svojih prsih gorkih.

(Zaprè mu sapo.)

Bojan.

Ne govòri!

Krví ne páli!

Tugomer.

Skoro bolje bode.

Bojan.

Zakáj te ne bi nesel? — Daleč sva.

Tugomer.

Temà je pred menój in glava trudna.
Boján, jaz v Branibor ne pridem živ.
400 Poslušaj me! Predrago ženo mojo ...

Osmi prizor.

Prejšnja. Zorislava.

Zorislava

(ki se je že poprej bližala izza grmovja,
priskoči ter pade pred Tugomerom na
koleni).

Ta glas? Moj Tugomer? — Moj
Tugomer!

Ti govoriš in živ sediš pred máno!
Spet našla sem te, mož preljúbljeni,
Ter našla sem s tebój vso srečo svojo!

Tugomer

(oklene jej roko okoli vratú).

Oj Zorislava? Ti li? — Pri bojiscú? 405
Kakó je to? Kaj delaš tukaj sama?
Boján, užè li mrak na zemljo pada?
Povej mi ti, Boján, tvoj glas umejem:
Al' res je, ali sanje v boju surtnem,
Da svojo Zorislavo drago slišim? 410

Zorislava.

O rés je, rés! Pri tebi sem ter z
máno
Domú se vrneš. — Máhoma, Boján,
Odídimo! — Krváv li, ranjen je!
Od tod! Domú!

Tugomer.

Umiram.

Zorislava.

O ne, ne!

Takó mi ne govòri, Tugomer! 415
Ti ne poslušaj ga, Morena mila!
Užè umréti? Zdaj se ne! Ne zdaj!
Komú ostaviš dete, kómu ženo,
Samá na svetu, vsem neljúbljena?
Kam pojdetá, kedar ne bode tebe? 420

Tugomer.

Kedar uléze spet se vihra burna,
Ki zdaj bučí po naši očevini;
Kedar zavrnete érez méjo vrága,
Ter krotki mir in radost nad Sloveni
Razpnetá zopet krili blagodejni, 425

- In od bogov nadejam se jaz temu : Trd bodi, neizprósen, mož jeklén,
 Tedaj, Boján, ti Zorislavin bratec, Kedar braníti je častí in pravde
 Zaščitnik njene bodi nemoči! Naródu in jeziku svojemu!
 Z Grozdano blago čaka tebe sreča, Ne váraj sam se, váratí ne dáj se
 430 In v sreči tíhi vájine ljubezui Sovražnikom 470
 I Zorislava bode spominjála (Naglo prestane.)
 Molcé ter mílo se nekdanjih dnij,
 Ki nama zorno so mladost sladíli.
- Zorislava.*
- O Tugomer, ne trgaj srca v meni!
- Tugomer.*
- 435 A Zorislava, dete moje Rastko —
 O zadnjič bi ga zdaj še rad polju-
 bil! —
- Jedínca naju Tugomeroviča
 Gójte dobro ter pazíte skrbno!
 Doraste li vrhá, tedaj o meni,
 440 O smrti moji s sinom govoríte ;
 Pripovedujte mu junaštva stara
 Pradedov močnih in pobeđe mnoge,
 Ki nam so prej daríli jih bogovi,
 Da vname se ljubezen v srcu mla-
 dem
- 445 K jeziku svojemu in zemlji svéti,
 K naródu slavnemu očine dedne ;
 Da bode Rastko Tugomerovič
 V mladéničih, kar bistrí orel v ptícih,
 In bojnokopljaník, — Slovenóm čast ;
- 450 Da ga ne spláši otčeva nezgoda
 Ni mrzka nezahvalnost čéte slepe,
 Ki tudi meni je imé pošteno
 Črníla zadnje dni. A moja smrt
 Vam kaže, da krivično govoríli
- 455 Klevétniki so lahko vercem glupim.
 Jaz rad umrém, a zvédeti bi žélel,
 Al' zmote moje svét so izučíle,
 Kakó naprej se je pazíti treba,
 Kakó sovražniku se ustavljáti,
- 460 Ki je naméрил na pogubo našo.
 Moj sin, reci mu često, Zorislava,
 Da bi slovenske mehkosrdnosti
 In pregovórljivih besed laskávih
 Nikdár, nikdár poslúšati ne hotel,
- 465 Nikdár obétom verovati tújim!
- Bojan.*
- Udárila ti spet je kri.
- Zorislava.*
- Gorjé!
- Bojan.*
- Da rano ti prevežem.
- Tugomer.*
- Vse zamán !
- Uzè Morena spat me deva. Čútim.
 Poljubi zadnjikrat me, Zorislava!
 Oh, tvoje mehko lice je krvavo, 475
 Od mene si se ti okrvavíla.
 Obríši lice, žena moja draga!
 Perúna mi, ti nisi zaslužíla,
 Da onečísti se obličje tvoje,
 Ki vedno mi je v srečo in veselje 480
 Na zemlji bilo ; nisi zaslužíla,
 Da skrunim jaz teló ti plemeníto,
 Stvarjéno v radost, v razveséljévanje,
 A ne v bolést, ki te je izpremljála,
 Kar vez je s Tugomerom te družíla. 485
 Zahvalo dolžno o ljubezni tvoji
 Vseh prejšnjih dnij ter hipov zad-
 njih tu
 Beseda zadnja moja govóri.
- Zorislava.*
- O Tugomer, ne zadnja! Zadnja ne!
- Tugomer.*
- Prijatelj mi jedini! otri solzo, 490
 Ki leze ti po licu ogorelem ;
 Ne prístoji junaku solza ženska.
 Podáj v razhòd mi, brate, roko
 verno ;
 Povéj Slovenóm naročiló moje,

495 Da krepko se boré do zadnje kaplje
Ter da nikdár ne uđadé se Fran-
kom ;
Če uđadé se, to dadé se smrti !
Podpri me, Zorislava ! Dete moje . . .

(Umrje.

Bojan.

Mrtèv je !

Zorislava.

O, moj Tugomer mrtèv !
(Kratek odmor.)

Bojan.

500 Čuj ! Kdo li sem prihaja v mraku
nočnem ?

Od tod hitíva ? Blizu so užè
Sovrážniki.

(Vzdigne jo ter jo skuša odvesti.)

Zorislava.

Od njega jaz ne morem !

Bojan.

Po-nj pošljemo.

Zorislava.

Ne pojdem !

Bojan.

Pomni dete !

(Odvede jo pol onesvéstno.)

J. Jurčič.

Proza.

Pripoved.

155. Posuto mesto Pompeji.

Ves nekoliko bolj učeni svet pozna ognjeno goro *Vezuv*, ki se kako poltretjo uro od mesta *Neapola* proti jugoiztoku k nebu vzdiguje. Stoji sredi krasne in silno rodovitne *kampanske* ravnine in je kakih 1200 metrov visoka. Dobro do polovice svoje visočine je gora porastena, a proti vrhu gola, in gost dim se neprenehoma valí iz njenega žrela. Ali gora ni vedno tako mirna in nedolžna. Pridejo časi, ko začne bobneti in tuliti v njenem osrčju, ko puha iz žrela goste megle dima in pepela, da izpremené dan v temno noč. Pridejo časi, ko meče *Vezuv* med silnimi potresi iz sebe ogenj in težko, razbeljeno kamenje do 1000 metrov visoko in više ter lije gorečo lavo v mogočnih potokih iz žrela jo v dolino valéč, ki v svojem teku vse požiga in pokončava, kar doseza. Tako hujše ali milejše bljuvanje se je pripetilo od leta 1500. do danes že petdesetkrat!

Rimci za *Kristusovega* rojstva niso strašne moči *Vezuvove* poznali; prištevali so ga mrtvim vulkanom in so mirno pasli po njega porastelih bregovih svoje črede. A leta 63. po Kr. nastane nenadejano okrog te gore strašen potres, ki je napravil po vsej okolici brezkončno nesrečo in razdejanje. Stanovniki lepe okrajine se zavzemó, ali ker se potres ne ponovi, je strah skoro pozabljen in škoda popravljena. Kar pride leto 79. po Kr., mesec avgust, in do sedaj tako tihi, pohlevni in mirni *Vezuv* začne razsajati, da je človeka groza, ko bere stare popise. Potres na potres maje zemljo; tu jo visoko vzdigne, tam se delajo brezdna, ki požirajo céle vasí. Gora na površju počí, napravi se strahovito žrelo, iz kterega se vzdigujejo črni oblaki, ki jih trgajo plameni kakor veliki bliski. Razbeljena lava se vali dalje in dalje kakor voda; med

strašnim bobnenjem se cele težke skale visoko vzdigujejo k nebu, gost dim in pepel zakriva solnce in preminja dan v noč. Gneča begóčega ljudstva napolnjuje vse ceste in pota. Vse vpije, kriči, vzdihuje. Nihče ne pričakuje več rešitve; vse misli, da je napočila zadnja noč, večna noč! — — In kaj je bil konec strahoviti dogodbi? Ko se zopet zdaní, ni bilo več videti drugega, nego razdejanje — vsa lepa rodovitna okolica je izpremenjena — céle vasí so izginile — tudi mest Herkulana, Stabij in Pompeja ni več! Vse je razdejano, vse posuto z vulkansimi izmečki, posuto tako, da še poznati ni bilo, kje so stala ta mesta!

Pompeji je bilo staro mesto blizu morja, sloveče vzlasti po svoji trgovini in svojem bogastvu. Imelo je kakih 20.000 stanovnikov, bilo je z dvojnimi močnimi zidovjem obzidano in je imelo pet mestnih vrat. Ob strašnem bljuvanju ga je ognjenik 6 do 7 metrov na debelo zasul s pepelom, z lavo in s kamenjem. Več nego 16 stoletij ostalo je zasuto, pozabljeno, neznano. Stoprav leta 1748. prišli so v nekem vinogradu nesrečnemu mestu na sled, in od takrat se je začelo izkopavanje, tako da je do danes nekako polovica mesta razkrita. Ogleдал sem si leta 1875. izkopljine in razvaline nesrečnega Pompeja, in marsikomu bode morebiti ljubo, ako na kratko opišem, kar sem tam našel in videl.

Bilo je prekrasno jutro dne 30. septembra, ko zapustim Neapol. Brzo piha železni konj proti jugu vedno ob morju. Na desni mirno, lepo višnjevo morje, po katerem se ziblje mnogo ribiških čolničev z razpetimi malimi jadri, a na levi se vrsté najlepši in najrodovitnejši kraji vse južne Italije: sloveči Portici, Resina, Torre del Greco. Človeku res pohajajo besede, ako hoče popisavati krasno lego ali rodovitno južno rast tega obrežja. Pesnik Sannazaro imenuje to okolico neapolitansko „kos nebés, ki je padel na zemljo“. — Tú stoji košato figovo drevó tako polno, da se mu veje šibé od teže sadú — poleg njega log pomarančinih dreves in limon, ki se ti že po prijetni vonjavi svojega cveta razodevajo. Tam zopet oleandri, visoki in košati, kakor naša drevesa; ob vrtilih in vinogradih séči velikih bodečih kaktov. Nekoliko više štrlé mogočne pinije ponosno v nebó — a doli stojé vrste murbinih dreves, ki imajo od debla do debla speljan vinski trs, od kterege visé mogočni črni grozdi!

V mali uri smo na četrti postaji, in „Pompeji, Pompeji!“ zakliče konduktér.

Jaz se ozrem na desno, levo — ali omenjenega mesta ni nikjer. Blizu postaje je neka gostilna. Od nje, pravijo, naj greva, dragi čitatelj, na desno roko kvišku in skoro bodeva tam, kamor sva namenjena. Prideva do nekega poslopja, kjer morava plačati vsak 70 dva franka; a zató dobiva uniformovanega spremljevalca, ki nama prijazno obljubi, da hoče razkazati vse imenitosti. „Ali kje je Pompeji,“ vprašam ga, „sledú ne vidim o nesrečnem mestu.“ „Smo kar precej v njem,“ bil je odgovor. In res, še nekaj stopinj navzgor, in prideva do mogočnih kamenitih vrat, vstopiva — in zdaj 75 sva na ulicah posutega Pompeja!

Prvi pogled je silno žalosten. Zdi se človeku, da stoji sredi velikanskega pogorišča. Hiše na desno, hiše na levo roko, ulice sem, ulice tja — a vse prazno, vse brez streh; golo zidovje kvišku moli.

80 Izpregovorimo najprej o razvalinah in izkopljinah pompejskih sploh.

Kamenita vrata, skozi ktera sva prišla, so starodavna mestna vrata „Porta Marina“. Pred nama stezajo se dolge ravne ulice, obdane od hiš ali bolje rečeno od hišnih razvalin, ker je silna 85 teža vulkanskega kamenja in pepela utrla strehe, podrla gornja nadstropja, polomila stebrovje, in kar je bilo lesenega, požgal je goreči izmeček ognjenikov. Od vseh do sedaj izkopanih poslopij stojé zategadel največ le še spodnji močnejši prostori. Ali tudi to, kar še stoji, je silno zanimivo, ker nam živo predočuje podobo mesta 90 grško-italijanskega, kakoršno je bilo skoro po Kristu. Da si le bolj znamenita poslopja po vsem mestu nekoliko ogledaš, potrebuješ kake tri ure; a povestničar in starinoslovec ali slikar imeli bi tu dovolj dela za mnogo mesecev.

Vse mestne ulice imajo čeden tlak, vložene so s kamenitimi 95 pločami razne oblike in velikosti. Ob hišah so povsod nekoliko vzvišena hodišča (Trottoirs), kakor so dandanes navadna. Ceste in ulice, široke po 4 do 7 metrov, so največ lepo ravno speljane, in na mnogih krajih, vzlasti ob ogljih, so črez ulice od jednega hodišča do drugega speljani kameni, iz uličinega tlaka kvišku moléči. Menda 100 so po teh kamenih stopaje hodili pešci ob dežu in blatu črez ulice, da si niso zmočili nog. V tlaku se dobro poznajo kolovozi, ki so jih po mnogi vožnji vrezala kolesa v rahli kamen. Le dober meter široke so te kolovoznice, in iz njih spoznavamo, da so Rimci imeli ozke vozove. Tudi sled konjskih podkev je najti. Kjer se križajo 105 ulice, stojé na mnogih krajih javni vodnjaki, ozaljšani največkrat s

célo podobo ali samo z glavo kakega božanstva. Na poslopijih vidiš še sem ter tja napise ali imena gospodarjev, narejena skoro samo z rudečo bojo. Po mnogih krajih ste na steni naslikani po jedna ali dve veliki kači; pravijo, da so podoba hišnih božanstev ali larov. Dokaj je videti tudi malih čečkarij po zidovju, kakor jih dandanes 110 otroci napravljajo po stenah.

Hiše pompejske nimajo skoro nikjer oken na ulice, in kjer je katero, zadelano je z gostim omrežjem; kajti svetloba je dohajala rimskim hišam z dvorišča, ki je bilo sredi poslopja. Pri raznih hišah videti so znotraj ali zvonaj stopnice, kar nam spričuje, da so 115 poslopja imela še višja nadstropja, katerih pa je vendar kaj malo najti v izkopanem delu mesta; kajti ognjena lava in vulkansko kamenje sta ob strašni uri razdejanja vlomila in v tla pomandrala vse višje in tanše zidovje.

Stopajóca po praznih ulicah, spoznava tudi brž, da je Pompeji 120 bilo trgovsko mesto. Nenavadno mnogo večjih ali manjših prodajalnic je videti. Vse so odprte na ulice; imajo velika vrata in obširna okna in vzadi po jedno ali po dve sobi. V teh prodajalnicah je najti mnogo kamenitih miz in vzdanih velikih prstenih vrčev za olje in drugo slično blago. Včasih jih je po več jeden 125 poleg drugega vdelenih in kaj dobro ohranjenih. Tudi tehtnice in različnih mer so našli po prodajalnicah pri izkopavanju.

Zasebne hiše so največ vse po jednom slogu zidane. Skozi malo vežo pride se na dvorišče, ki ga okrog in okrog obdaje pokrit mostovž. Sredi dvorišča je v tleh okrogla globina, v katero se je 130 stekala dežnica. Z dvorišča se pride v notranje hišne prostore in sobe, ki so skoro vse prav ozke in majhne; kajti vsa dela in opravila so se vršila za dne po večjem na dvorišču. Večje hiše imajo tudi še drugo dvorišče z malim vrtom na sredi, po katerem so razpostavljene sem ter tja mramorne podobe božanstev. 135

Nekaj posebnega v tem posutem mestu je tudi, da so vzlásti po zasebnih hišah vsi notranji prostori barvani in vse stene prevlečene s slikami na présno, ktere kažó cvetlice, živali, prizore iz prirode, a največ iz basnoslovja rimskega ali grškega, ali tudi reči iz povestnice. Slike so po večjem tako dobro ohranjene, kakor bi 140 bile izgotovljene še le pred nekterimi leti. Boje so prav žive in goreče; največ je žolte in rudeče. Kar se tiče umetniške vrednosti, so nekatere slike po stenah pravi umotvori, toda slikani predmeti razodevajo pogostoma mehkužno in razkošno življenje pogan-

145 skih stanovnikov. Nekatere so takošne, da bi jih sramežljivo okó kristjanovo ne moglo trpeti na steni.

Kaj lepe in velike vrednosti so po mnogih poslopih tudi tla, sestavljena iz različno pisanih mramornih koscev, tako imenovani mozaiki. Vendar je opomniti, da so se, kar je bilo do sedaj
150 izkopanih slik na stenah ali mozaikov, če so bili posebne lepote in vrednosti, prenesli v Neapol, kjer so na ogled razpostavljeni v velikanskem in slovečem muzeju Nationale ali Museo Borbonico. In res umno in modro ravnajo, da prenašajo tja dragocenejši reči; kajti tukaj, kjer zdaj hudi žarki južnega solca gole
155 stene žgó, zdaj nalivi deža razkrite podrtine izpirajo, ne ohranile bi se dolgo, ako bi jim tudi prizanašale tatinske roke.

Toliko zapaziva sploh, stopajóča po ulicah nesrečnega Pompeja. Ali hočeva si še nekatere znamenitnejše stvari in poslopja posamezno ogledavati.

160 Blizu starodavnih mestnih vrat, skozi ktera se v Pompeji pride od železnične strani, napravili so zadnja leta nekaj muzej, kjer so razpostavljene nekatere izkopane znamenitosti. Tú vidiš vrata, kolesa, vrče, razno kuhinjsko posodje, mnogovrstna orodja, raznih sadežev, izkopanih kostij živalskih in človeških. A kar je mene
165 tukaj najbolj zanimalo, je osem pod steklom shranjenih, v mavcu (gipsu) posnetih človeških trupel, ravno tako ležéčih, kakor je nesrečneže pred 1800 leti zasačila smrt. Ob strašnem razdejanju je namreč Vezuv mnogo Pompejcev na debelo posul z vulkanskim pepelom ter jih črez in črez obdal in zadušil. Vroči pepel se je strdil
170 okrog trupel in zgostil, ali v sredi je trohnelo mesó in razpadlo. Tako se je počasi sredi pepela naredila votlina, in nje stene so jednake truplu zadušenega človeka. Ko so zopet leta 1863. zadeli na taka trupla sredi strjenega pepela, skušali so prav rahlo in varno iz votline pobrati kosti in potém so v votlino počasi vlivali mavca.
175 Posrečilo se jim je. Ko se je strdil mavec, kručili so prav varno od njega po vseh straneh strjeni pepel in tako so dobili mavčasto človeško podobo, ki kaže zadušenega nesrečneža v ravno tisti legi, v kateri ga je zadela silna smrt. Največ ležé trupla na obrazu ali tudi vznak, in po legi rok je poznati, kako so v zadnjih hipih
180 obupno zbijali okrog sebe. Obleke ni zapaziti na truplih, menda jim jo je posmodil vulkanski pepel, ki jih je posul. Neki deklici se vidi prstan na roki. V srečo so mestni stanovniki ob strašnem razdejanju menda po večini ubežali; zakaj do sedaj so izkopali samo kakih 600 človeških trupel ali bolj rečeno ogrodij.

A ta pompejski muzej hrani le prav malo tega, kar so našli 185 do sedaj. Vse, kar ima večjo vrednost, prepeljejo v Neapol, kjer sem si po obširnih prostorih muzejskih ogledal dragocenejšje starine posutih krajev. Tukaj je za mnoge dni dovolj ogledovati le samo pompejskih izkopljin, ako jih hočeš nekoliko pazljivejše pregledati. Dolga vrsta sob obsega freske, mozaike, mramornate, bronaste in 190 prstene podobe, izmed katerih so nekoje pravi umotvori. Po teh sobah je vedno najti slikarjev, slikajočih izkopane dragocenosti. V bližnji dvorani proučavajo zgodovinarji zanimive pompejske napise. Dalje so razposlavljenje po omarah izkopane dragotine, zlate in sreberne: nauhvica, prstani, verižice in jednako blagó. V drugih pro- 195 storih vidiš zopet različnih posod; vmes je jedna, ki je še polna olja. Tudi različno orožje, stoli, kuhinjsko orodje, mnogi sadeži itd. vidijo se tu, vse izkopano v poslopih posutih mest. Res nad vse zanimiva je ta zbirka in silno imenitna, ker iz vseh teh rečij spoznavamo šege, navade in življenje nekdanjih Pompejcev, kakor tudi 200 njih stopinjo naobraženosti in umetelnosti.

A sedaj še stopiva nekoliko po ulicah izkopanega Pompeja, da si malo natančneje ogledava le nekoliko imenitnejših poslopij.

Tú nama vodník najprej pokaže tempelj Venerin. Velik je in precej dobro ohranjen z oltarjem vred, na katerem so tej bo- 205 ginji zažigali poljskih pridelkov.

Blizu tam zagledava veliki trg ali veliko sodišče, forum civile, ki je videti, da je nekako sredi mesta. Od treh strani obdaja ga dvojna vrsta precej dobro ohranjenega lepega mramornatega stebrovja. To stebrovje obsega prostor, ki je 157 metrov 210 dolg in 33 metrov širok. Šest cest je speljanih na ta trg, ali kjer se steka cesta na sodišče, tam jo zapirajo precej visoki stebriči, menda zató, da nihče z vozom ni mogel na forum. Po raznih krajih notranjega prostora je 22 stebrov, in soditi po napisih, ki jih beremo na njih, nosili so ti stebri podobe imenitnih rimskih mož. 215

Sodišču nasproti stoji svetišče Merkurijevo z lepim oltarjem na sredi, ki ima ob straneh podobe zalega vzbuknjjenega dela. Temu poslopiju ravno nasproti je tempelj Jupitrov; osemnajst močnih stopnic drži do stebrovja na spodnji strani. Zidovje je 30 metrov dolgo in njega notranje stene so vse polne slik. 220

Nekoliko v strani so javna kopališča ali toplice. Kaj zanimivo poslopije je to in veliko, izkopano še le leta 1824. Meri na dolgost 53 in na širokost 49 metrov. Dolga vrsta sob je pred nami. Tú je sobana, kjer so ljudje kopajoči se shranjevali oblačila, poleg nje

225 prostor za kopel v mrzli vodi. Dalje nahajamo toplice za gorko vodo, blizu tam sobano za poténje (sudatorium). Stenam so vzdane ceví. Videti je, da je iz jedne peči dohajala gorkota vsem toplicam, kakor je tudi voda bila napeljana po vsem poslopju iz jednega vodnjaka. V vseh prostorih se kaže nekdanja krasota. Vsa tla so vložena z
230 dragocenim raznobojnim mramorjem, vmes podobe v mozaiku. Po stenah so lepe stukature in slike na présno.

Toplicam ravno nasproti je hiša, v kateri so našli pri izkopavanju mnogo dragocenostij in zlatega lišpa. Moralo je biti to poslopje last pravega bogatina, kteremu se je bilo bati tatov, ker je
235 na hišnem pragu narejen pes v mozaiku z napisom: „Cave canem“. Nahajajo se tudi po raznih drugih pompejskih zasebnih hišah napisi v tleh blizu praga; največkrat se beró iz malih kamenčkov sestavljene besede: „Salve“ ali „Have!“

Na zapadni strani pompejski steza se od predmestja do več
240 likih herkulanskih vrat tako imenovana Via Domitiana ali cesta grobov; kajti ob njej stojé na desni in levi roki grobni spomeniki, nekteri prav lepi in velikanski. V mnogih so našli dokaj pepelnice ali zalih vrčev z ostanki sežganih mrtvecev.

Ob tej cesti stojí tudi tako imenovana Villa Suburbana
245 ali palača Arija Diomeda. To je jedno največjih in najlepših do sedaj izkopanih zasebnih poslopij. Imelo je tri nadstropja, a gornje je podrto. Pravi mogočnejš je moral biti gospodar tej palači; imel je v hiši svoje toplice in vrt 33 metrov dolg in ravno toliko širok, v kterem so izkopali mnogo prelepih stojal (stativ). Pod hišo
250 je klet, kjer so našli 17 človeških trupel, večjidel otroke in ženske. Poleg njih bilo je tudi precej živeža. Pri durih so ležale moške ogrodi s ključem v roki in blizu njih drugo truplo s posodico polno dragocenostij. Spoznati je iz vsega tega, da so reveži ob strašnem razdejanju v prvi naglici zgrabili nekoliko hrane in najlepših dragotin ter bežali pod hišo v klet, da si ohranijo vsaj življenje, ali
255 drobni vulkanski pepel jim je zadelal okna pri kleti in jih zadušil.

Zanimiva je tudi neka izkopana prodajalnica zaradi napisa na pragu, ki slove: „Salve lucrum“ — in na steni predhišja se beró besede: „Otiosis locus hic non est, discede morator.“

260 Izmed mnogih do sedaj najdenih javnih poslopij imenujem še veliko gledišče. Prav lepa zidava je to. Prostor za igre, tako imenovana „scena“ in „orchestra“ ste pokriti in imate mramorna tla. Za kakih 5000 gledalcev je bilo prostora v poslopju, in kjer so stali ali sedeli, ni strehe.

Prav ob koncu mesta na južnozapadni strani izkopali so po- 265
slopje, vredno, da si ga ogledamo. To je amfiteater pompejski.
Od zvonaj so ga pustili zasutega, znotraj je očejeno. Poslopje je
podolgasto-okroglo. Daljši njega premernik ima 130 metrov, krajši
102 metra. Od vseh stranij se od arene kvišku vzdigujejo kame-
niti sedeži; 35 vrst jih je in prostora so dajali 20.000 gledalcem. 270

Naj zadostuje; ustaviva se. Južno solnce med golim zidovjem
pripeka silno in poleg tega prihaja mislečemu človeku tako milo,
milo pri sreči. Hodiš po ulicah gor, po ulicah dol — vse je mrtvo
in tiho. Oziraš se po hišah — a vse prazno, ni ga sledú o življenju!
Gledaš svetišča, visoke bazilike, obračaš se na mogočno sodišče in 275
kličeš: kje ste, ki ste se tukaj zbirali k modremu posvetovanju?
— ali nihče se ne oglasi; še ptičice so zbežale izmed golih, vročih
razvalin! Ni ga cvetóčega vrta, ne košatega drevesa, ne oveseli ti
pisana cvetka očesa — vse je prazno, golo, podrto, mrtvo, kakor
v kraljestvu smrti! In če kvišku pogledaš proti severu, stopi ti 280
pred oči bližnji Vezuv, oblastno pihajóč iz orjaškega kotla vulkanskih
močij svoje črne oblake, kakor bi ti hotel reči: Glej, vse to je
moje delo!

A. Zupančič.

156. Akvileja.

I.

Akvileja ali Oglej je dandanašnji majhno mestice v južno-
zahodnem oglu poknežene grofije goriške blizu italijanske meje in
ne daleč od morske obali. Akvileja ne šteje sedaj več nego 120
hiš in 940 prebivalcev in ker leži v strani od velike kupčijske ceste,
nima nikake važnosti več izven za starinoslovce. Prebivalci (Fur- 5
lani) se živé večinoma o ribarstvu in nekoliko tudi o poljedelstvu.
Siromašni Akvilejčani iščejo svoj zaslužek tudi s tem, da kopljejo
in prodajajo starine, obdelano kamenje in kosti. Vse te stvari na-
hajajo mnogo kupcev, in čestokrat vidiš po cele ladije samih kostij
odhajati od akvilejske obali. Ljudstvo koplje tem rajši in rije prav 10
po krtovo pod zemljo, ker misli, da so na mnogih mestih silni zakladi
zakopani. Vzlasti se veruje na zaklad v „zlatem vodnjaku“, kte-
rega je baje Atila sam zakopal. Za starine nahaja se v Akvileji
državni muzej (od l. 1882.), s katerim so združene tudi nekatere za-
sebne zbirke. Na dan sv. Mohorja, patrona goriške nadškofije (12. ju- 15
lija), obhaja se vsako leto v Akvileji velik semenj za čebulo, kte-

rega obiskujejo prebivalci furlanske nižine v velikem številu s te in one strani avstrijsko-italijanske meje.

Vse polje okoli Akvileje je prepolno raznovrstnih starin, če-
 20 ravno se že skozi stoletja po vsem svetu raznašajo ti ostanki stare akvilejske slave. Na ravno tistem polju, po katerem so nekdanj žvenketala kopita hunskih, gotskih in madjarskih konj, nahajajo se še dandanašnji lepi kipi s prekrasnimi glavami, živo pisani mozaiki, relievi in basrelievi; kipi od medi, mavca, ilovice in jantara; lepe
 25 skledice od steklene paste, steklene in medene igle za lase ter raznovrstne, okusno pripravljene stekleničice za dišeče olje in mazila; kamnate, ilnate in steklene žare in ravno taki vrči različne velikosti in oblike; oljnate svetilnice od medi in ilovice; zlati in medeni prstani, uhani, ključji, denarji, zaponi in drugo lepoticje; žličice,
 30 kocke, igrače in razne igle za šivanje, kakor tudi klinčki za pisanje na povoščene tablice, vse od medi ali pa od slonove kosti; slednjič vse polno dragih kamenov z udolbenimi ali pa izrezanimi podobami iz staroklasične mythologije, kateri so bili nekdanj v železne prstane vkovani ter služili namesto pečatov ali pa amuletov, ki so imeli
 35 braniti lastnika vsake nesreče. Vzlasti pa se nahaja po okolici akvilejski toliko lepoticja od jantara, kakor na nobenih drugih razvalinah ne. Na jednom mestu lahko opažaj, kako polovica starega stebra podpira trtno lopo in kako se vinske mladike ovijajo korintskega kapitela; drugod pa vidiš, kako molč izmed črepinj posutega
 40 zidovja gizdavi bok Venerinega kipa ali pa žilasta roka Bog si ga vedi kterege junaka. A po razvalinah, nagomiljenih okoli akvilejskega zvonika, kateri se kot kazalec stare slave veličastno vzdiguje izmed furlanske nižine na 70 metrov visoko, posedajo mršave in zagorele deklice, ki pletó in raztrgano obleko krpajo; ali pa uma-
 45 zani in brezposelni ribičji, ki ne poprašujejo po starinah in nekdanji slavi akvilejski, nego po ugodnem vetru za ribji lov ali pa po gosti megli, v kateri bodo mogli tihotapiti in finančne stražnike varati. Po mestu pa se igrajo bosopeti in bosoglavi otroci, da bi pozabili na svoj glad, z mramornimi ploskami in skriljicami, ki so se
 50 odkrhnile od kakega kipa ali stebra. Kmetovalci pa, ki redijo kak par volov, napajajo jih zvečer v lepo izdolbenem koritu, na katerem se čita nadpis, da je nekdanj v njem počivalo truplo mogočnega patricija.

Taka je današnja Akvileja in taki so njeni prebivalci. Pogledjmo pa sedaj, kako je bilo to v starih časih.

55 Ko so slavni Rimljani dve sto let pred Kr. namerjavali razširiti svojo oblast tudi izvèn Italije in podjarmiti vse narode, ki so

prebivali po naših planinskih zemljah tja gor do Donave, sklenili so utemeljiti v Akvileji močno trdnjavo, iz katere bi lahko izvrševali ta svoj namen in ob enem tudi strahovali podvržene narode, ako bi jim kdaj prišlo na misel, spuntati se proti mogočnemu Rimu. 60 V ta namen odloči senat celo legijo vojakov (t. j. 3000 pešcev in 300 konjikov), katero so od ljudstva izbrani trimožje za utemeljenje naselbine („tresviri coloniae deducendae“) l. 181. pred Kr. v vojaškem redu in z vihrajočimi zastavami na določeno mesto odvedli. Prišedši na desni breg stare Natise (sedaj male rečice), določijo 65 najpoprej prostor za vojaški tabor, na katerem je malo po malem postalo mesto Akvileja. Po stari etruščanski navadi izkopljejo najpoprej veliko jamo („groma“) sredi tabora in pomečejo vá-njo prsti in plodov, katere so iz svoje domovine prinesli seboj. Potém zasujejo to jamo in postavijo nad njo žrtvenik domačim bogovom. 70 Pri tej priliki so pazili njih prorokovalci („augures“), na katero stran letijo ptice, da bi zvedeli voljo bogov, in opazivši mnogo orlov, dali so novi naselbini ime Akvileja (t. j. „Postojna“). Nató vprežejo vojaki pred plug na desno stran bika, na levo pa kravo ter potegnejo okoli in okoli tabora veliko brazdo, ki je zaznamovala ob enem 75 tudi mejo poznejšega mesta. Le kjer so imela biti vrata, privzdignili so in prenesli plug (zató „porta“). Na zadnje še zaznamvajo dve glavni ulici, ki ste se križali sredi tabora pri žrtveniku. Prvo so potegnili od severa k jugu („cardo maximus“), drugo pa od vzhoda k zapadu („decumanus maximus“). Vzporedno s tema potegnili so 80 pozneje še več drugih ulic, kolikor jih je bilo namreč potrebno za občevaranje med pojedinimi oddelki legije.

Tako je bila Akvileja utemeljena. Taborišče (in poznejše mesto) je obsegalo od začetka le majhen prostor, t. j. 31·8 hektarov, kar je namreč zadostovalo za 3300 mož in njih konje. Okoli tabo- 85 rišča razprostiralo se je naselbinsko zemljišče, katero so dobili vojniki v last (vsak po 50 rimskih oralov, njih stotniki po 100, konjiki pa po 140). Posebni zemljemerci („agrimensores“) so razdelili naselbinsko zemljišče na pojedine kose. Posamezne kose so potém izžrebali in kob je določila vsakemu svoj delež. Istosmerno in vzporedno 90 z glavnimi ulicami v taboru potegnili so tudi izvèn njega vožnje ceste („cardines“ in „decumani limites“) ter tako razdelili okraj na mnogo večjih in manjših čveterokotov.

Po prihodu v Akvilejo udomačili in uredili so se vojaki na novi zemlji, kakor so vedeli in znali. Vsak je imel seboj svojo dru- 95 žino in svoje robe, po 6—7 glav na vsakega vojaka. Bilo je torej

potrebno, da so si zidali namesto šotorov stalne hiše, sprva le iz opeke, pozneje pa tudi iz kamenja, katero so dovažali iz kraških kamnolomov pri Devinu in Nabrežini. Tudi svoj tabor so morali
 100 obdati z zidom, da so bili vsaj pred prvim napadom varni in da so mogli zadostovati svoji vojaški nalogi v smislu rimske republike. Ali ti zidovi so bili še deset let pozneje le šibki in nedostatni proti sovražnim navalom sosednih Istrov. Tudi legija sama je bila prešibka za obrambo tako važnega mesta, in zato je poslal senat
 105 l. 169. pred Kr. zopet 1500 vojakov z njih družinami vred v Akvilejo. Tudi ti novi priselci so dobili svoja selišča v okviru prvotnega tabora. Odslej se je moglo ne le vojaško, nego tudi mestjansko življenje bolje in krepkeje razvijati. Po zgledu rimskega mesta imeli so tudi Akvilejčani svoj „kapitol“ in sezidali so si hrame,
 110 kopališča, gledišča itd. Mestjani so bili ob enem vojaki in poljedelci, kakor v naših časih graničarji. Po dokončanih vojskah naselilo se je mnogo veteranov v Akvileji, in tako se je njeno prebivalstvo počasi namnožilo. K temu je pripomogla tudi nje naravna lega, ki je za trgovino kakor navlašč stvarjena. Ves promet med
 115 Italijo ter Panonijo in Ilirikom šel je skozi Akvilejo. Bližnji narodi so prodajali semkaj živino, kože, jeklo, železo in robove, a kupovali za to južno sadje, vino, olje, medeno posodo in lepotičje. Zato se je v kratkem času naselilo ondi mnogo trgovcev, ki so si sezidali svoje hiše in prodajalnice na severni strani tabora.

120 Še bolj pa se je povečala Akvileja ob času cesarja Avgusta. Za dolgotrajnih svojih vojsk z ilirskimi narodi stanoval je on navadno s svojo družino v Akvileji, in tako je postala začasna prestolnica rimske države. Avgust je dal na severni strani trgovsko mesto obzidati, in tedaj se je Akvileja še za polovico povečala. Celo
 125 mesto je bilo obdano z dvojnim močnim zidom iz vlite malte, med katero so zamešali kockasto opeko. Med obema vzporednima zidoma držal je dva metra širok hodnik in pred obzidjem bil je ravno tako globok jarek, lepo potlakan in z vodo napolnjen. Ali ko so bili Rimljani meje svoji državi celó do Donave razmaknili ter dosegli
 130 vrhunec svoje moči, niso več mislili na utrjevanje mest, in zato so tudi akvilejske zidine počasi razpadle. Ko so pa začeli severnovzhodni „barbari“ vznemirjati meje rimski državi in ko so se tudi razpori med proticesarji pojavljali, tedaj je zopet rimski senat spoznal važnost Akvileje in zaukazal, naj se prav hitro popravijo in ponovijo stare
 135 razpadle zidine (l. 238. po Kr.). Pri tej priliki so zopet razmaknili mesto za mali čveterokot na severnovzhodni strani in pridodali tudi

stolpe, naslonivši jih na mestno obzidje. Oddaljenost teh stolpov
 jednega od drugega ni povsod jednaka; po temelju in po obliki so
 različni (čveterokotni in ostri) in njih gradivo se je vzelo od raz-
 padlih poslopij in zrušenih stebrov. Iz vsega se vidi, da so bili ti 140
 stolpi v veliki naglici sezidani, ker je sovražnik pretel Akvileji. Pa
 tudi izvèn obzidja in jarka razširilo se je bilo mesto. Trgovci so
 postavili svoja skladišča in svoje prodajalnice na južnovzhodni strani
 ob kanalu Anfuri, od koder je držala široka cesta dol do morske
 obali. Ob tej cesti je bilo vse polno letovišč in palač imovitejših 145
 Akvilejčanov in ravno tako tudi ob cesti na vzhodno stran. Bojno
 polje („Campus Martius“) je ležalo baje na severnovzhodni strani,
 robovi in ubožnejši ljudje pa so stanovali v severnozpadnem delu
 mesta. Ob cestah izvèn mesta bila so pokopališča („necropolis“),
 kjer so stali v dolgih vrstah veliki kameniti sarkofagi. 150

O sijajnosti in mogočnosti Akvileje sliši se od starih pisateljev
 samo jeden glas. Imenujejo jo „za Rimom največje, najmogočnejše,
 najbogatejše in najživahnejše mesto v Evropi, katero se posebno
 odlikuje po krasoti javnih in zasebnih poslopij“. Za cesarja Avgusta
 štela je neki Akvileja že 130.000 prebivalcev. Vrhunec svoje sijaj- 155
 nosti in mogočnosti pa je dosegla v mirnih časih drugega stol-
 letja. Takrat je štelo mesto blizu pol milijona ljudij, med kte-
 rimi pa je bilo sevèda tudi mnogo tujcev in „barbarov“, tako da
 so se videle v Akvileji najrazličnejše noše. Razvèn teh stanovalo
 je v mestu tudi mnogo osvobojenih „libertinov“, ki so oskrbljevali 160
 posestva svojim gospodarjem, ali pa so izdelávali posodo, orožje in
 obleko ter se prav gizdavo nosili, posnemajóč v šegi akvilejske
 patricije. Zavoljo ugodne lege, zdravega zraka in veličastnosti mesta
 stanovali so rimski cesarji in njih družine kaj radi v Akvileji. Ce-
 sarica Livija, žena Avgustova, bila se je stalno naselila v Akvi- 165
 leji in trdila, da njenemu zdravju najbolj ugaja akvilejski zrak in
 črno kraško vino („refošk“). Neki Restutus je bil navlašč iz
 Afrike došel, da bi videl Akvilejo, in spoznavši njeno veličastnost,
 sklenil je tukaj počakati konec svojega življenja.

Za olepšanje Akvileje skrbela sta vzlasti cesarja Hadrijan in 170
 Septimius Severus. Osobito poslednji je bil mestu zeló nak-
 lonjen ter mu podelil častni naslov „colonia“. On je dal v Akvileji
 sezidati velik „circus“ (arena), ki je bil državno poslopje, v katerem
 so se obhajale slovesne igre, „ludi circenses“, ob navzočnosti cesar-
 jevi, ob njegovem godu in pa ob drugih dvornih svečanostih. Razvèn 175
 tega imela je Akvileja v razveseljevanje mestjanov še več drugih

gledišč in tudi amfiteater, kjer so se gladiatori borili med seboj. Izmed akvilejskih svetišč bilo je najimenitnejše Belenovo ali Belinovo, t. j. karnijskega boga solnca, ki je imel tudi izvèn
 180 mestnega obzidja več hramov. Poleg njega imeli so v mestu svetišča tudi vsi ostali rimski bogovi, vzlasti Solnce („Sol“), Dobra božica („Bona dea“) in perzijski Mithras, čegar kult so bili rimski vojaki po vsem prostranem cesarstvu razširili. Spoštovali so ga kot „odrešenika sveta“ in postavljali mu svetišča vzlasti na vhodu
 185 špilj in podzemskih jam, kakor se sledovi o njem po Slovenskem še dandanašnji opažajo.

Razvèn gledišč in svetišč pa je bilo v Akvileji še vse polno javnih poslopij. Tu je stalo na pr. veliko skladišče za žito („horreum imperii Romani“); tvornica za vojaške in mornarske obleke; državna tvornica za orožje, v kateri se je kovalo noriško jeklo; središčena vojaška blagajnica za Italijo, katero je upravljal „praepositus thesaurorum“; z njo je bila združena kovalnica denarjev pod vodstvom „procuratoris monetae“; in slednjič je morala biti blizu mesta tudi bojarnica za baržun, ker se v nadpisih pogostoma omenjajo njeni delavci „purpurarii“. Na južni strani mesta ob morski
 190 obali, katero je po noči visoka umetna svetilka razsvetljevala, stala je ladijedelnica in arzenal za orožje, ladijsko opravo in za popravljanje poškodovanih ladij. Vrh tega bile so še tovarnice za različno lončeno posodo in za rezanje dragega kamenja. Akvilejski izdelki te vrste so bili v starih časih zelo na glasu in razprodajali so se daleč okoli, vzlasti po Noriku in Panoniji, rezano kamenje pa tudi po Dalmaciji. Po bližnji in daljni okolici akvilejski bilo je mnogo žgalnic za opeko, ki se je izdelovala v različni velikosti in obliki. Tudi napravljanje mozaika je moralo biti zelo razširjeno,
 200 kajti po vsej okolici akvilejski nahajamo premnogo njegovih ostankov. Originalni načrti in umetno sestavljene ter okusno izvedene slike teh mozaikov pričajo nam jasno, da se je bila ta umetnost v Akvileji povzdignila na vrhunec svoje popolnosti.

Obrtniki akvilejski so imeli svoja društva in svoje cehe, ktere
 210 je nadziral poseben „praefectus“ ali „capitolarius“. Vseh cehov je bilo petintrideset in najvažnejši med njimi so bili cehi mizarjev, sodarjev, drvarjev, kamnosekov ali klesarjev, tkalcev, kolarjev, zidarjev, barvarjev, strojarjev, ribičev itd. Poleg obrtnosti je cvelo v akvilejski okolici posebno še poljedelstvo. Celó največji dostojanstveniki in vojskovodje so se pečali s poljedelstvom in znali so
 215 jednako spretno vihteti srp, kakor meč. Akvilejsko žito, vino in

olje je bilo na dobrem glasu po vseh sosednih deželah. Vzlasti vina se je premnogo spečalo v Panonijo, kjer še ni bila takrat vinska trta udomačena. Tudi živinoreja je bila znatna v akvilejski okolici. Venetski konji so bili posebne pasme, ne sicer veliki, ali 220 bitri, tako da so dobro služili pri vseh dirkah in igrah.

II.

Ali toliko slavnemu mestu ni bilo dolgo življenje dosojeno.

Čim bolj so se množili državljanski prepiri med cesarji in proticesarji, in čim predrznejši so postajali „barbarski“ narodi ob severno-vzhodnih mejah rimske države, tem večja nevarnost grozila 225 je tudi naši Akvileji. Že l. 238. po Kr. oblegal je cesar Maximinus Thrax skozi 22 dnej Akvilejo, ali brez uspeha, ker se je njegova lastna vojska proti njemu spuntala in ga ubila pod obzidjem akvilejskim. Drugo obsedanje je prebila Akvileja l. 351., ko se je bil Julianus Odpadnik uprl pravemu cesarju Konstantiju. 230 Julijanova vojska je zvezala na reki Natisi po tri in tri ladije vkup ter postavila na njih velikanske lesene stolpe, ki so bili tako visoki, da so presegali višino mestnega obzidja. S temi stolpi približali so se oblegovalci popolnoma mestu ter streljali iz njih na branitelje in še celó v mesto samo. Ali tudi to ni upognilo hrabrosti 235 in neustrašenosti Akvilejčanov, in Julijanova vojska bi bila zastonj obsedala mesto, ako bi ne bil med tem cesar Konstantij umrl. Tedaj pa je bilo brezuspešno vsako daljno bojevanje, in tako so Akvilejčani odprli vrata Julijanovemu vojskovodji, ki je priznavši hrabrost prebivalcev skoro vsem blagodušno odpustil. 240

Še hujši časi pa so postali za Akvilejo, ko so začeli gotski in hunski narodi rimsko državo napadati in celó v Italijo siliti. Sedaj ni bilo več mogoče izogniti se sovražnim navalom, kajti pot v Italijo drži ravno mimo Akvileje. V teh strahovitih časih se je pač jasno pokazalo, kako velike važnosti je bila Akvileja za obrambo 245 Rima, in zatorej se ni zastonj imenovala „ključ Italije“. Že koncem l. 400. po Kr. potolče zapadno-gotski kralj Alarih rimsko vojsko ob staroklasični reki Timavi (blizu sv. Ivana pri Devinu) in začne oblegati Akvilejo, ali brez uspeha, ker ni drugega učinil, nego da je popolnoma oplenil in opustošil okolico akvilejsko. 250

Ali pol stoletja pozneje prihrumi mnogo hujši sovražnik nad Akvilejo. L. 452. privali namreč kralj Hunov, grozoviti Atila, brezštevilne tolpe svojega grdega, čokastega naroda iz Panonije mimo Emona (Ljubljane), katero je popolnoma razdejal, potem črez

255 Hrušico in skozi vipavsko dolino v nižino furlansko. Strah in groza sta oznanjala ta „bič božji“; razrušena mesta, goreča sela, razdejana polja in pa grdo razmesarjena trupla ubitih prebivalcev kazala so sled o vojski njegovi. Atila je razsajal tako grozovito, da se naš narod še dandanes s strahom in grozo spominja imena
260 njegovega, pripisujóč vse podrtine in razvaline grozovitosti „kralja Atule“.

Atila začne četrto obleganje Akvileje. Njen hrabri branitelj Gaius Menapius zbere v naglici vojakov in živeža, oboroži mestno obzidje in pripravi vse, kar je potrebno za dolgotrajno obse-
265 danje. Vojakov je bilo v Akvileji zadosti, ker je premnogo ljudi z dežele od strahú pred Atilom pridrló v mesto; drugi pa so se rajši umaknili na primorske otoke, vzlasti na Grad pod Akvilejo. Ali ravno premnogo ljudstva v mestu bi bilo oviralo uspešno brambo in prezgodaj použilo branilecem potrebno hrano. Zató je poslal Me-
270 napius vso duhovščino z njih svetinjami, vse za bojevanje nespobne može, ženske in otroke na otok Grad. Tako je bilo vse pripravljeno za trajno brambo, in Huni, ki niso razumevali bojne umetnosti, vzlasti ne, kako se ima trdnjava oblegati, zaganjali so se brezuspešno v akvilejske zidine. Ker se mesto ni hotelo predati,
275 morali so si Huni po okolici iskati živeža in vsak dan bolj daleč hoditi pó-nj. Tako so v kratkem času vso okolico opustošili in razdejali.

Tri mesece so Huni zastonj oblegali Akvilejo; vsak dan jim je bolj ginilo upanje, da se bode mesto kdaj predalo. Vročina je
280 že hudo pritiskala, iz močvirnega zemljišča vzdigavala se je nezdrava para, bolezen je žugala in živeža ni bilo najti daleč okoli. Zató so začeli Huni mrmrati in od Atila zahtevati, naj jih odpelje naprej v solneno Italijo. S težkim srcem odločil se je kralj privoliti v to zahtevo, ker je sam izprevidel, da niso Huni zmožni vzeti utrjenega
285 mesta, a na izstradanje ni bilo misliti ne. Ali ljudska vraža je prišla nenadoma Atili in njegovim Hunom na pomoč.

Ko jezdi namreč Atila nekega jutra po svoji navadi okoli mesta, zapazi ptico čapljo, kako prenaša svoje mladiče z nekega stolpa pri obzidju. Brž skliče svoje vojskovodje, pokaže jim, kaj
290 dela ptica, in jim reče: „Glejte, ptiči slutijo bližnjo nevarnost, ki preti mestu, in zató se selé. Udarimo še enkrat krepko na tisti stolp in videli boste, da se zruši in vrata se nam odpró v mesto!“ In rés, vojskovodje so bili prepričani ter so oznanili četam to čudežno znamenje. Vsa vojska se zdaj vzdigne, zbere in uredi ter udari z

vso silo na omenjeni stolp. Napad je bil tako hud, da se je kmalu 295 na tistem mestu začelo zidovje rušiti. Huni so to v velikem veselju opazili in toliko časa tisto stran naskakovali, dokler niso prebili zidú in napravili dosti širok vhod. Skozi to odprtino drla je vsa ogromna vojska v mesto. Zastonj je bila zdaj vsa obramba: Akvilejčani so morali položiti orožje in priporočiti se milosti sovraž- 300 nikov. Ali te niso Huni poznali. Začeli so mesto pleniti in ropati, pa tudi po nepotrebnem rušiti in zažigati. Poklavši več tisoč hrabrih boriteljev, zajahali so zopet svoje male ali iskre konjiče ter zleteli dalje po venetski nižini proti Konkordiji in Pataviju.

Toda Huni še niso mogli zadati smrtnega udarca tolikemu 305 mestu, kakoršna je bila Akvileja. Tisti mestjani, ki so bili ušli morilnemu orožju in uničujočemu ognju, zbrali so se zopet, poklicali begunce z Grada nazaj, očistili trge in ulice, popravili poškodovane hiše in se zopet nastanili v starih svojih prostorih, kakor so vedeli in znali. Ali javna poslopja, svetišča in kipi so ostali sevéda 310 zrušeni in razdejani. Ali na to bilo je prebivalstvo že navajeno, ker so kristjani že takrat mnogo poganskih hramov in kipov potrli, ko je bil cesar Teodozij († 395) strogo zabranil malikovalstvo. S kratka Akvileja si je zopet opomogla in čeravno se v svojem popolnem blišču ni nikdar več vzdignila, vendar je še nad sto let slula 315 kot mogočno trgovsko mesto. Leta 569. po Kr. pa pridrvijo črez vzhodne planine germanski Langobardi, posedejo vso gorenjo Italijo in napadejo tudi Akvilejo. Mesto ni imelo sedaj več svojega obzidja ter se ni moglo braniti. Zató se vzdigne patrijarh Pavlin I. z vso svojo duhovščino ter prenese vse svetinje in cerkvene zaklade 320 na Grad, kjer se stalno naseli in nove cerkve sezida. Langobardi so po Akvileji tako hudo razsajali, da se je Pavlinov naslednik, patrijarh Helija, l. 579. gradskemu cerkvenemu zboru pritoževal, kako stara Akvileja „ne more več prenašati biča brezbožnih Langobardov“. Zató je duhovščina in ljudstvo sklenilo, ne vrniti se 325 več v Akvilejo, temveč ostati na varnejših primorskih otokih, vzlasti na Gradu in Rialtu (današnje Benetke). Zató so prenesli tudi ime na Grad, imenujôč ga od iste dobe naprej „Novo Akvilejo“.

Poleg teh zvananjih uzrokov imamo pa še nekoliko notranjih, zakaj je Akvileja tako popolnoma propadla. V šestem stoletju ni 330 bila ona več središče cvetočih dežel in živahni kupčiji. Okoli in okoli so jo obdajali divji, plenaželjni narodi, katerim se ni mogla braniti. Od vzhoda so pritiskali Hunom podobni Obri in malo za njimi tudi Slovenci, ki so se bili do l. 600. že do italijanske meje

335 pomaknili. Zató si zastonj iskal mirú in varnosti v akvilejskem ozidju. Prebivalci so se rajši umikali na varnejše otoke, in zapuščeno mesto je začelo hitro razpadati. Vrhu vsega tega začel se je še svet ob morju vedno bolj zniževati in voda je silila zmirom dalje v deželo. Kjer so bila poprej rodovitna polja, naredilo se je
 340 počasi močvirje, zrak se je okužil in ljudje so zbežali iz teh nesrečnih krajev. Kar ni mogla divja sila doseči, to se je posrečilo mrzlici, in Akvileja je postala v srednjem veku to, kar je še dandanašnji.

Vendár s pogansko Akvilejo ni propadla ob enem tudi krist-
 345 janska. Sveta vera, katero sta sv. evangelist Marko in njegov naslednik sv. Mohor, prvi akvilejski škof (obglavljen okoli l. 68.), oznanjala in utrdila, razširila se je bila in ukoreninila po bližnji in daljni okolici stare Akvileje, tako da je njena cerkev postala za Rimom najimenitnejša in da so se njeni pastirji začeli imenovati nadškofe
 350 in malo pozneje celó patrijarhe. Akvilejski patrijarhi so spreobrnili tudi večino Slovencev k sveti veri in njih cerkvena oblast je obsegala vse slovenske zemlje na južni strani reke Drave. A tudi posvetni knezi postali so akvilejski patrijarhi, in sicer najpoprej na zemljiščih, ki so pripadala cerkvi akvilejski, po l. 1077.
 355 pa sploh po vsem Furlanskem in Goriškem ter v Istri in na Kranjskem. To svojo posvetno oblast so patrijarhi izgubili l. 1418., ali cerkveno višje pastirstvo so izvrševali po slovenskih zemljah še do l. 1751. Tega leta prekliče papež akvilejski patrijarhat in namesto njega ustanovi dve nadškofiji (v Gorici in Vidmu). Tako je čez 1933
 360 let po utemeljenju Akvileje utihnilo za vselej to ime v svetski zgodovini in še v domači, krajni povestnici se le redkokdaj več imenuje!
S. Rutar.

157. Narodna bramba za časa turških bojev.

Najslavnejšim dobam slovenske preteklosti smemo brez ugovora prištevati one žalostne čase, ko se je Slovenec skoro 300 let bojeval z okrutnim Turčinom. Res burna, grozopolna bila so ona stoletja, a zavest, narodni ponos in hrabrost naših pradedov se je
 5 takrat kazala v svitu, v katerem bi se morali odlikovati tudi mi, njih potomci.

Neprestano stojéč na braniku za vero in domovino, po večjem brez državne ali celó inostranske pomoči, branili so Slovenci sebe

in domači hram sami. Polagoma so urejevali narodno brambo, da je turške napade ovirala in slednjič ustavila. Sevéda to poslednjo 10 svrhu dosegli so stoprav po dolgih bridkih izkušnjah, po ogromnih žrtvah ljudij in premoženja tekom mnogih, dolgih let.

Najprej je šlo za to, da se hitro zvé po deželi, kedar je prestopil neprijatelj mejo slovensko. Izkušnje so namreč učile, da se je po navadnem načinu sovražni napad prepozno naznanjeval, da so 15 se brambovci zbirali, ko je Turek že dovolj naropal in požgal, in kedar so hoteli udariti ná-nj, popihnil je že skoro vselej čez mejo. Izmislijo si torej leta 1469. brzojav, kakoršen bi dandanes pač ne zadostoval. Napravljali so namreč ob turški meji vrh naših najvišjih gorá velikanske grmade iz subih, s slamo kritih drv. Poleg 20 grmad stali so močni možnarji in straže. Kedar se je prikazal Turčin, vstrelili so na najbližjem hribu trikrat ter zapalili grmado. Prav tako so delali na drugih vrhovih bliže in bliže glavnega mesta, in v kratkem so vedeli v Ljubljani, da je sovražnik v deželi.

Kedar je bredel čez Kolpo, dajali so z gorečim brzojavom s 25 Plešivice pri Adlešicah ali pa z Vinice znamenje na Prelibl pri Poljanah, odtod na Zdihovo nad Kostelom, na Fridrikstein nad kočevskim mestom, potem na sv. Ane goro pri Ribnici, na Ortenek, k sv. Ahaciju pri Turjaku, na Ig in slednjič na grad ljubljanski. Ako je prihrul sovražnik pri Kostanjevici ali Metliki, poročali so 30 žalostno vest z visokega mehovskega gradú blizu Novega mesta proti Hmelniku, k sv. Petru pri Žužemberku, na Primskovo v litij-skem okraju, zatém na Višnjo goro, k sv. Magdaleni nad Šmarijo in v Ljubljano. Če je pa nastopil slovensko zemljo na Krasu v Istri, pokali so možnarji na Učki gori, Grobniku, Klani, Šilertaboru 35 pri Zagorju, v Vipavi, Senožečah, na postojnskem gradu; z loškega gradú so dali glas Logatčanom, Vrhníčanom in Ljubljančanom. Le-ti so turški prihod naznanjevali Gorenjcem. Na Šmarni gori, nad Kamnikom, pri sv. Marjeti pri Kranju, pri podružnici sv. Petra nad Begunjami, na blejskem gradu, Jesenicah in Belipeči gorele so 40 grmade in sosedom Korošcem z žarečimi pismenkami naznanjale strašno gorjé, ki preti slovenskim pokrajinam. Pogosto je Turek pohodil tudi lepo Štajersko; zakaj proti prepovedi svojega proroka zahlepel je včasih po žlahtni vinski kapljici. Tú so mu posvetili na Borlu, na Rogačkem hribu, na Črni gori pri Ptujju, v Ptujju, Rad- 45 goni in po drugod.

Poglavitna straža na Kranjskem je bila v Metliki. Hrvatskim banom je bil nalog, sleherno sovražno pomikanje nemudoma spo-

ročiti na Kranjsko in Štajersko. Pozneje so obstavili Donavo in
 50 Dravo, kar je stajalo silno veliko novcev. Podložniki so stražili,
 grmade delali in zažigali v sili. Nosili so na dalje pisma sem ter
 tja, v katerih je bilo zaznamovano, koliko je sovražnikov, kje se pri-
 kazujejo, kam se pomikajo itd.

Strel, goreče grmade in zvonjenje je deželjane opominjalo pre-
 55 tēce nevarnosti. Kranjsko plemstvo se je združilo v vojno krdelo,
 vselej pripravljeno udariti na neprijatelja. Plemenitaši, samostani
 moški in ženski, mesta in trgi, dajali so po premoženju ali številu
 kmetov po jednega ali več v orožju vajenih hlapcev jezdačev.
 Kdor ni mogel sam priti, poslal je namestnika. Navadno je bila
 60 ta četa razdeljena v dva oddelka po deželnih barvah z višnjevim in
 rumenim pasom, v sili pa še v tretji in četrti z višnjevo - belim in
 rumeno - belim pasom. Po potrebi bila je ta vojska različnega šte-
 vila. Zapovedovali so jej po jeden stotnik, dva poročnika in dva
 zastavnika. Nosili so ovratnike iz losove kože, ki je takrat slovela
 65 kot krogla neprodrljiva, čelade s peresom in široke pase v deželnih
 barvah. Razven samokresov in mečev nosili so tudi kratke puške,
 karabinkam podobne. Vsak konjīk stalne vojne je na leto prejemal
 iz deželne blagajnice po 50 glđ. Mesta so varovali in branili po-
 sebni stražniki, najemniki in mestjani sami, ki so morali imeti svoje
 70 orožje shranjeno v orožnicah.

Zadnja omenjenih čet je bila, kakor je lahko razvidno, jako
 slaba, kedar je Turčin prirohnel v množnem številu. O takih pri-
 likah dvignil se je ves narod: črna vojska. O potrebi je namreč
 deželni glavar poklical na boj vsakega 50tega, 30tega, 20tega, v
 75 najhujši sili celó vsakega 10tega moža, ki je znal sukati meč in
 dobro meriti. Deželni glavar je imel po sklepu inšprukskega zbora
 l. 1518. pet poštenih, zvedenih mož poleg sebe, s kterimi se je
 posvetoval, kaj in kako storiti v pojedinih slučajih. Ako se dežela
 sama ni mogla uspešno braniti navalu, prihitele so sosedne na
 80 pomoč. Tudi Benečanje so po prvem turškem napadu na Furlanijo
 uredili deželno brambo za mesta in okolice. Poslednja je morala
 dajati po 20.000 mož, država jih je preskrbljevala s potrebnim orožjem.
 Beneško mesto je bilo razdeljeno na šest okrajev, izmed kterih je
 sleherni imel po dva predstojnika, ki sta sestavljala imenike oro-
 85 žencev za svoj okraj. Šest oskrbnikov je čuvalo, da je bila vojska
 vselej pripravna na boj.

Sicer je bila deželna vojska le za brambo domačije, toda
 mnogokrat so jo pošiljali tudi v vnanje dežele, kar pa je bilo skoro

vselej škodljivo; kajti Turčin se je le prerad takrat prikradel v naše pokrajine, kedar so se njih junaki bojevali drugod. In če so bili 90 tudi domá, kaj je premoglo primerno malo njih število proti divjaku, kterega je bilo večasih kakor listja in trave! Kako okorni so bili taki oklepniki proti čilim Turčinom, ki so na lahkih konjičih vihrali po deželi kakor hudourniki! Predno se je zbrala črna vojska, koliko so v tem že naropali, podavili in požgali; saj je dokazano, da 95 je nevernik kakor besen premeril v treh dneh vso Kranjsko! Tako zvana stalna vojska je bila po večjem razkropljena po vladarskih gradovih. Bili so pogostoma razuzdani najemniki iz raznih vetrov, njih poveljniki tujci, ki so le skrbeli, kako ohranijo posestva gospodarju svojemu, ali ki so se celó med seboj prepirali ali napa- 100 dali. O takih okoliščinah niso se mnogokrat zmenili za gorjé, ki je stiskalo deželjane. Slovenci so se tedaj navadno branili sami. Na ravnem polju pa se niso mogli vselej pomeriti z dobro oboroženimi, urnimi in številnimi Azijati; zato so se umikali v naravno zavarovane kraje, na pr. visoke planine, podzemeljske jame, temne, 105 goste šume ali za trdno zidovje. Najpripravnejše so bile pred vsemi cerkve, stoječe navadno na visokih strminah; močno obzidane dajale so pobožnim pradedom našim posebno zavetje. Bili so v božjih rokah, tako rekóč v hramu, kterega si je izvolil Bog v bivališče med človeškimi otroki. Ta misel jih je navdajala z višjim pogumom, 110 večjo srénostjo; zakaj ako je Bog z njimi, kdo je zoper nje!

Cerkvice so bile pa sploh pretesne za vse, ki so iskali zavetja v njih. Poleg tega se nikakor ni strinjalo z božjo částjo, v njegovo hišo tirati živino, nositi živeža in drugih potrebsčin. Treba je bilo okoli cerkve posebnega, močnega zidovja, po več stolpov, hramov 115 za hrano, hlevov za prignano živino, orožnic, itd. Tako obzidane in utrjene cerkve imenujemo tabore. Brez pretiranja rečemo: tabori so prav narodne trdnjave. Narodne sile so jih zidale, narodni um jih je urejeval, narodna hrabrost branila. Oglejmo si jih nekoliko!

Trdno cerkev s pokopališčem vred obdaje mogočno, visoko obzidje. Vsaj pri vhodu stoji trden stolp, kakor v Osilnici na Kolpi; pogostoma jih je po več. Razdeljeni so v nadstropja. Pri tleh so bili hrami za vino, hrano, žito in hlevi za živino, ob zidovju pa mostovži ali galerije in line, skozi ktere so streljali. V dobro ure- 125 jeni orožnicah večjih taborov imeli so ogromno smodnika, žvepla, svinca, topov na podstavkih ali kolesih in drugega jednakega moralnega orodja. Pogrešali niso vsakojakih pušek, sabelj, mečev,

sulic, bandaljerov (jermenov, na katerih so visele lesene s strelivom
130 nabasane pušice), bobnov, piščalij, kijev, kos itd.

Življenje v taborih je bilo jako živahno. Možje, katerih so-
seske so zidale tabor, shajali so se vsako leto, pregledovali taborsko
premoženje, omišljevali si potrebnih stvari in volili gvardijana in
nekoliko kapitanov. Prvi je hranil ključe taborske ter bil odgo-
135 voren za vse premoženje in orodje njegovo. Izmed kapitanov izde-
laval je najimennitnejši račune, ostali so mu donašali kazenske in
darovane novce, s katerimi so popravljali tabor in ga z živežem oskrb-
ljevali. Gradjanski sodnik napósled, ki je bil navadno kak bližnji
plemenitaš, imel je denarje v varstvu in nadzoroval stanje trdnjavino.

140 Takih taborov je bilo po Slovenskem mnogo. Ostanke zata-
borjenih cerkev nahajamo na Kranjskem med drugimi pri sv. Egi-
diju v Repnjah, v Cerkljah, Dobu, na Krtini z dvema štiri-oglatima
stolpoma in mostom, na Goričici s évetero-ogelnim stolpom, v Ko-
mendi, Preddvoru, pri podružnici sv. Kunigunde v ihanski duhov-
145 niji še dandanes imenovani Tabor; v Češnjicah, nad velesovskim
samostanom, v Podbrezju na Gorenjskem. Na dalje so bili utabor-
jeni Poljanski cerkvi nasprotni hrib z imenom Tabor, Primskovo,
tabor Zagradec v šmarski dekaniji, Pletrije, Mirnapeč, sv. Miklavž
pri Turjaku, Gotenice, Starilog, Morelj, Moravice, Koprivnik na
150 Kočevskem, sv. Janez pa tabor pri Čomošnjicah, Osilnice ob Kolpi,
Semiška cerkev z okroglim stolpom, Zaklanec v horjulski duhov-
niji, sv. Križ pa Tabor pri Logatcu, Studeno, Begunje, Šilertabor
pri Zagorju postavljen l. 1471., Košana, Slavina in drugi.

Na Štajerskem so bili razven že omenjenih krajev, kjer so
155 stale straže, Žavec, Bistrica, Zajcklošter, sv. Lambert; na Koroškem
cerkev sv. Štefana in Kozme na Grobniškem polju, samostan
sv. Jurja; na Goriškem: Bovec, Črnica, Gradiška, Foljana in dolga
vrsta okopov od Sočinega izliva blizu Ogleja do Gorice.

Ako povzamemo k tem taborom še vse utrjene, močno z okopi,
160 rovi, nasipi, jarki, visokim zidovjem zavarovane samostane, gradove,
trge, mesta in navlašč za obrambo postavljena poslopja, vidimo z
duševnimi očmi na slovenski zemlji le jeden velikanski tabor, jedno
trdnjavo prepolno topovja in orožja. Njeni prebivalci so bili vedno
opasani in noč in dan pripravljeni, da zgrabijo kletega sovražnika,
165 ki jim je hotel vzeti vero in svobodo.

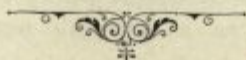
Kako so se vedli taborjani o priliki turškega napada? Prizor
je pretresljiv, vreden, da si ga naslikamo. Kedar so goreče grmade
na visočinah, streli iz možnarjev, rudeči petelin zapaljenih vasij,

plat zvoná iz bližnjih zvonikov ali urni sli naznanili grozno novico, da je Turčin v deželi, gnali so seljaki ljubo živinico v tabor in 170 znesli tja, kar se je dalo, ako niso rajši svojega blaga poskrili v duplinah in jamah. Možaki, po priliki dobro oboroženi, stopijo na mostovže okoli zidovja, v line nastavijo nabite možnarje in puške. Ženske obstopijo nakopičene groblje in kuhajo smolo; stari ljudje, otroci in za boj nesposobni pa se poskrijejo po hramih in kletéh, 175 ali pa hité v svetišče klicat Bogá na pomoč. Ako so sovražne čete naskočile tabor, niso taborjani rok križem držali: obsipali so jih s krogliami, in ženske so valile velikanske skale v nižavo. Goreče smole, vrele vode, neugašeno apno je kar deževalo na nevernika.

Kakošno pehanje, kolika gneča med ljudmi in živino v tesnem 180 taboru! Najpogumnejši, pógostoma domači duhovnik, vnmal je z zgovorno besedo in dejanjem omagujoče malo krdelce kristjanskih junakov k srčnosti, da so do poslednjega moža odbijali besne naskoke krutega napadovalca, in mnogokrat so slavno odpodili neštevilne trume sovražne. Celó iz trdnjave spuščali so se marsikteri- 185 krat za begočimi Turčini! Turške glave na drogih, nevernim krempljem odvzeti plen, kakor ženske, živina, cerkvene in druge dragocenosti, pričali so mnogokrat, da ni bilo njih junaštvo brez uspeha. Toda gorjé, trikrat gorjé pokrajini, ki jo je preobvladal ljuti osmanlij! Kri in razdejanje je bilo njen delež. Neusmi- 190 ljeno je barbar posekal borne starce, oskrunjal poštene slovenske žene in deklice, možake, mladenéce, otroke pa gnal z živino vred v sužnost, da so razširjali kot janičarji slavo turškega polmeseca! Kar ni mogel vzeti sebój, ugonobil je požrešni plamen. Kdo more opisati bridkosti, šteti solze, ki so jih o takih priložnostih učinjali 195 neverniki našim dedom! Kjer je malo poprej donela vesela pesmica, kjer sta kraljevala mir in sreča, razsajal je bojni hrup, tužno je odmevalo ječanje ranjenih, vpitje odpeljanih, jok ostalih!

Zgodovinarji čestokrat na dolgo in široko opisujejo, kaj je dovršil ta ali oni vladar, ta ali oni imenitni mož: o bridkih solzah, 200 ki so jih točili naši očetje, o junaških delih, ki so jih oni doprinašali v taborih, na teh nemih gomilah svojih pradedov, moléi povestnica, in junake pokriva zemlja, ktero je močila njih dična kri slovenska. Le iz ponižne pripovedke, iz junaške pesni doni še njih slava in bode donela na veke!

J. Parapat. 205

Ž i v o t o p i s.

158. Ivan Kacijanar.

Jedva je bilo preteklo sto let, odkar so se naše dežele mirno razvijale pod mogočnim žezlom habsburškim, in že jim zapreti najhujši sovražnik kristjanske vere in evropske omike, divji Turek. Osmanski Turki so bili l. 1356. prebrodili na splavih morsko ožino med Azijo in Evropo ter postavili (l. 1363.) svojo prestolnico v Drinopolu. Od tod niso žugali samo Carigradu, nego udarjali so s tako nezaslišano silo na srbsko in bolgarsko državo, da so ju po krvavi bitki na Kosovem polju (na sv. Vida dan l. 1389.) popolnoma spravili v svojo oblast. Tako so se približali meji ogerske države in v bitki pri Nikopolu ob dolnji Donavi (l. 1396.) potolčejo ogerskega kralja Sigismunda in njegove pomočnike iz zapadne Evrope (Francoze). V tej bitki so se tudi Slovenci pod vodstvom celjskega grofa Hermana II. prvokrat merili s Turki. Tri dni po tej bitki razlili so se Turki kakor silna povodenj po vsej Ogerski gor do Bude, poplavalili Srem, in jedna tolpa je pridrla ob Dravi navzgor celó pred mesto Ptuj. Pri tej priložnosti stopili so torej Turki prvokrat na zemljo slovensko.

Od takrat začeli so se redni turški napadi na Ogersko in na Slovenijo. Čeravno ste med tema in med turško državo stali še kraljevini Bosna in Hrvatska, vendar niste imeli zadosti moči, turško silo odbijati ali jo ustavljati na svojih mejah. Ponosna Bosna je morala kmalu upogniti svoj tilnik pod turški jarem (l. 1462.), in turška meja se je pomaknila do Save in Une. Iz Bosne ponavljali so Turki v zvezi s tistimi Bošnjaki, ki so bili iz koristolovja sprejeli Mohamedovo vero, svoje navale na slovenske dežele. Njih navadna pot je peljala iz Sarájeva čez Travnik, Jajce, Bihač, Modruš in Ogulin do Vrbovskega. Tú so se obrnili ali proti Ljubljani čez Kostel, Kočevje, Ribnico in Turjak, ali pa proti Goriškemu in Furlanskemu čez Reko ter dalje po Istri in Krasu do Gorice. S Kranjskega in Goriškega drli so Turki mnogokrat tudi na Koroško; na Štajersko pa so prihajali navadno iz Slavonije in ogerske nižine.

Doba najhujših turških navalov na ogerske in slovenske dežele začela je l. 1520., ko je nastopil vlado najslavnejši sultan turški Solejman II. (1520—1566). L. 1521. premaga on Beligrad, 35 ključ do Ogerske, l. 1526. potolče ogerskega kralja Ljudevita II. pri Mohaču, osvoji Srem, velik del Slavonije, Liko, Krbavo in vso celinsko Dalmacijo ter pridrvi l. 1529. celó pred Dunaj, ali ni ga mogel vzeti. Tako so razširili Turki svojo oblast celó do praga zemlje slovenske: kaj čuda, ako so začele te dežele misliti na resno 40 obrambo svojih mej! Stanovi tako imenovane „Notranje Avstrije“ zahtevali so neprenehoma na vseh deželnih zborih od cesarja Ferdinanda, naj utrdi hrvatsko mejo in tako zavaruje svoje podedovane dežele turških napadov. In res nahajamo že l. 1522. po gradovih ob hrvatski meji stalne posadke, ktere so dobivale orožje in 45 strelivo od cesarja, za njih hrano in plačilo pa so morali skrbeti jedino le stanovi slovenskih dežel. Tako je bil postavljen temelj vojaški krajini. Za stražnike prijemali so navadno „uskoke“ (begunce pred turškim nasilstvom) in dajali jim za užitek zemljišča ali pa stalno plačo. Toda morali so se obvezati, da bodo vedno 50 čuvali turško mejo in da bodo zmirom pripravljeni, z orožjem odbijati turške napade, ali ko bi to ne bilo mogoče, pa vsaj po brzih poslih, kresovih in drugih znamenjih sosednim deželam naznanjati bližujočo se nevarnost. Prvi vrhovni zapovednik vojaške krajine bil je grof Nikolaj Salm, drugi Nikolaj Jurišić, tretji pa naš slavni junak 55 Ivan Kacijanar.

Kacijanar je bil ud tiste plemenite rodovine, ki je imela že v XIII. stoletju svoja posestva okoli Gornjega grada na Štajerskem in ki je prijela bržkone svoj priimek od gradú Kazenstein ob Paki blizu Šoštanja. Od l. 1338. nahajamo več Kazensteinov kot 60 vazale Gornjegradčanov. Ali v prvi polovici XV. stoletja poprodali so Kacijanarji svoja posestva v savinjski dolini in pri Šoštanju Celjanom ter se preselili na Gorenjsko v okolico radovljiško. L. 1476. beremo prvokrat o Kacijanarskih posestvih v Begunjah.

Oče našega junaka bil je Lenart Kacijanar in mati Uršula, 65 sestra imenitnega državnika Žige Herbersteina iz Vipave. O Ivanovi mladosti nam ni nič znanega. V javno življenje stopil je prvokrat l. 1525., ko so ga bili kranjski stanovi poslali k zboru notranje-avstrijskih odbornikov v Wolfsberg. To kaže, da je moral biti v deželi obče priljubljen in spoštovan mož. Tudi v orožju in 70 vojskovanju bil je dobro izurjen, ker ga odbor še istega leta pošlje kot stotnika in Jurišičevega namestnika v vojaško krajino s 60 gld.

mesečnine. Z Jurišičem vred bil je Kacijanar imenovan tudi cesarskim poverjenikom, ko so imeli Ferdinanda voliti za kralja hrvatskega. Kot tak otvori na novega leta dan l. 1527. hrvatski volilni shod na gradu Cetinu (blizu Slujina) ter predloži zbranim velikašem Ferdinandova obečanja, kako misli skrbeti za obrambo Hrvatske in Kranjske. Na Kranjskem bil je Kacijanar stotnik deželnih brambocev. S temi je šel po letu 1527 na Ogersko v pomoč kralju Ferdinandu in se je odlikoval v več bitkah na gorenjem Ogerskem. L. 1529. bil je imenovan za splošnega vojaškega poveljnika v Notranji Avstriji in kot tak dobil je tudi vrhovno zapovedništvo v vojaški krajini. Spomina vredno je, da ga ogerski zgodovinar Jovius imenuje „po rodu Hrvata“, bržkone ker je poleg slovenskega tudi hrvatski govoril. Pod Kacijanarjevim vodstvom stalo je l. 1529. ob turški meji 2000 pešcev, 500 konjikov in nekoliko topničarjev.

L. 1530. poviša cesar Ferdinand Kacijanarju plačo. Poleg navadnih 500 goldinarjev na leto dal mu je še po 1000 gld. vsak mesec ob času vojne. Njemu so bili podrejeni jeden poročnik, jeden vojni tajnik, vojaški kaplan na konju, jeden trobec, 12 ranocelnikov, 10 lahkih konjikov, 8 trabantov in jeden voz. Stroške za vse to morala je plačevati kranjska dežela. Za drugo posadko pa ste doprinašali Štajerska in Koroška. Tako vidimo, da so v XVI. stoletju vse slovenske dežele složno postopale v obrambi svojih mej in skupno nosile vse stroške. V odborniški skupščini zastopnikov iz omenjenih slovenskih dežel, ki se je bila l. 1530. zbrala v Slovenjem gradu, določilo se je natanko, kako se ima turška meja utrditi in za bran pripraviti. Izvršitev teh sklepov izročili so Kacijanarju, in cesar mu je vrhu tega še naročil, naj skrbi za utemeljenje „bojnega brodovja“, ker so imeli Turki svojo mornarico že na ustju reke Zrmanje. L. 1531. nadaljevali so poslanci v Spodnjem Dravbergu posvetovanja o brambi kranjske in štajerske meje. Določbe teh dveh zborov so dolgo veljale kot pravilo in vodilo vsej mejni brambi.

L. 1532. moral je Kacijanar s Hrvatskega na Štajersko, da je opazoval od te strani Solejmanovo vojsko, ki se je približevala Kisegu. Ko pa je bila ta koncem avgusta primorana, vrniti se nazaj na Turško, spustil se je Kacijanar za njo, dotekel jo pri Fernici ter jej potolkel okoli 8000 mož. Pri Mariboru pa je odbil Sigismund Višnjegorski tri turške napade, in sovražnik se je moral umakniti čez viniške prehode nazaj v Slavonijo, kjer se je

bil ob tistem času že popolnoma udomačil. Tja mu Kacijanar ni mogel več slediti, ker mu je pomanjkovalo denarja in vojakov. Pač pa se je obrnil s kranjskim konjištvom in deželnimi brambovci 115 proti Bosni ter je moréč in plenéč pridrl naglo pod turško trdnjavo Udbino, koje so takrat smatrali glavnim zbirališčem vseh turških napadov in za ključ do kranjske meje. Kacijanar se je torej pripravljaj, da bi si to trdnjavo pridobil in tako odstranil nevarnost turške sile. Ali na njegovo veliko žalost sklenil je cesar mir s 120 Turki, in Kacijanar je moral dne 21. prosinca l. 1533. ustaviti tako srečno započeto bojevanje.

Cesar Ferdinand je odmenil sedaj našemu slavnemu junaku drugo bojišče. Hotel je namreč konečno poračunati s svojim protikraljem na Ogerskem, z Ivanom Zapoljskim. Zató je zahteval 125 l. 1536. od svojih dednih dežel „splošno pošiljatev vojakov“. In slovenske dežele so mu dovolile v ta namen 2200 pešcev, 800 težkih in 2000 lahkih konjikov, ne gledé na osebno udeležitev plemstva. In glavnim zapovednikom tej vojski bil je imenovan dne 10. junija l. 1537. naš Kacijanar. On je vodil osebno Kranjce in Goričane, pod njim 130 pa so služili poveljniki drugih oddelkov, na pr. vodja Štajercev deželni glavar Ivan Ungnad, vodja Korošcev Erazem Mayer, poveljnik Čehov grof Albrecht Schlick itd. Vsa vojska je štela 24.000 mož.

Vojsko je vodil Kacijanar po letu 1537 ob Dravi navzdol proti 135 Oseku, da bi to trdnjavo Turkom izpulil ter jih oviral Zapoljskemu priti na pomoč. Ali ta vojna je končala nesrečno za Kacijanarja in je bila uzrok njegovi prezgodnji smrti. Že hitro s početka pokazala se je nesloga med posameznimi tolpmami, vzlasti med Čehi in Štajerci. Česki vodja ni maral za Kacijanarjeva povelja, nego delal 140 je na svojo roko. Kmalu se pokaže tudi pomanjkanje hrane, za katero ni zadosti skrbel zagrebški škof, kakor je bil obvezan za to. K vsemu temu pridružile so se še dolgotrajne nevihte in večdnevno deževje, tako da so konji do trebuha stali v vodi in da se je v Kacijanarjevi vojski porodila bolezen, za katero je v kratkem času 145 pomrlo 800 pešcev.

Kljubu tem nezgodam pride Kacijanar pod Osek, utabori se na vzhodni strani mesta in sili Turke na odločilen boj. Ali turški paša je znal, da nima Kacijanar hrane, in zató je ostal miren v svojem taboru, samo z nasipov in ozidja streljal je na Kacijanarjevo 150 vojsko. Vrhu tega dal je še razširiti novico, da se bližajo nove turške čete Oseku na pomoč. Tako je postalo stanje kristjanske vojske

neznosno, in vsi vodje sklenejo jednoglasno, prepustiti sovražniku vse vozove in topove ter se umakniti (9. oktobra) nazaj proti Valpovemu. Ali jedva so se začeli umikati, bil jim je že paša za petami in pritiskal z vso silo na nje. Vsled tega prešine velik strah Kacijanarjevo vojsko, nikdo se ne zmeni več za njegove zapovedi in vsak le misli na svojo rešitev. Nekteri vojvode zapustijo Kacijanarja po noči in še predno je dal s trobento znamenje, razpršila in izgubila se je njegova vojska na vse strani. Samo Tirolci, Avstrijanci, Korošci in nekaj Kranjcev ostalo je še. Ali ti so se zastonj branili turške premoči in bili so skoro do zadnjega moža posekani.

Novica o izgubah pri Oseku je zelo nemilo dirnila kolikor dvor, toliko vse avstrijske dežele. Nevolja črez plašljive vojskovodje bila je splošna in razdraženost toliko večja, ker se je zastonj žrtvovalo toliko nadepolnih življenj. Zató so začeli povsod skladati porogljive pesni o Kacijanarjevem begu. A ta je sestavil obširen zagovor in ga poslal cesarju, vrhu tega pa se je podal še osebno v Krems, potém ko mu je bil cesar zagotovil varno potovanje skozi tri mesece. Ali vsa opravičevanja niso mogla prepričati njegovih sodnikov, in dali so ga zapreti. Dne 31. prosinca 1538 pa pobegne iz svoje temnice in pribeži na Hrvatsko, kjer mu grofa Nikolaj in Ivan Zrinjski izročita svoji trdnjavi Kostanjico in Dubico. Hrvatski plemiči so mislili porabiti Kacijanarja proti cesarju Ferdinandu, ker so vedeli, da se ne more več sprijazniti z njim. Zató so ga napeljali, da se je začel dogovarjati z Zapoljskim in celó s Turki. Prigovarjali so mu, da postane lahko na Hrvatskem najuplívnejša oseba in tedaj bode mogel on celó Ferdinandu samemu staviti pogoje. Kacijanar je šel na te limanice ter sklenil s plemiči pravo zvezo proti Ferdinandu. Ali cesar napravi nenadoma mir z Ivanom Zapoljskim, in to je kakor strela z jasnega neba osupnilo zarotnike. Vsak se je hotel na lepem izvleči iz te spletke in se zopet sprijazniti s Ferdinandom.

Ali Kacijanarju ni bilo to več mogoče. Pot nazaj mu je bila zaprta; zató je moral naprej, kakor kamen, ki se po bregu zatrklja in ne ustavi poprej, dokler ne pride v dolino in se tam ob debelejših skalah ne razbije. Ko je bil Kacijanar od cesarja za izdajaleca in sovražnika razglašen, od svojih prijateljev zapuščen in vseh svojih posestev oropan, udal se je popolnoma Turkom. S tem pa je bila sklenjena njegova osoda. Nikolaj Zrinjski se je bal, da bi Kacijanar ne izdal njegov grad Kostanjico Turkom, in zató ga prebode dne 25. oktobra l. 1538., ravno ko sta se med kosilom prijazno pogovarjala. Njegov brat Jakob se je potrudil, da je dobil

od Zrinjskih Kacijanarjevo truplo, in dal ga je zakopati v samostanski cerkvi v Gornjem gradu. Na grobni ploči je izdolbena podoba pravljice o lisici, ki je bila čapljo povabila na kosilo, ali jej potem 195 zavila vrat in jo pojedla. Kacijanarjevi sinovi so mladoletni pomrli, njegovi hčeri Školastiki pa je blagodušno plačal cesar sam njeno doto.

S. Rutar.

159. Žiga Herberstein.

Žiga Herberstein, naslavnejši avstrijski državnik v prvi polovici XVI. veka, rodil se je na kranjski zemlji, v lepi vipavski dolini dne 24. avgusta l. 1486. Med najstarejše domače plemenitaške rodbine pa niso Herbersteini spadali; pravi dom jim je bil grad tega imena na gorenjem Štajerskem poleg Bistrice. A že začetkom 5 XV. veka bila se je betva tega rodú preselila na Kranjsko in Primorsko.

Andrej Herberstein († 1442) je postal glavar postojnski in kraški in lastnik nekterim grajščinam v teh krajih. Njegovo dostojanstvo in imetje je podedoval sin Lenart († 1511), kateremu je bil 10 cesar za mnoge zasluge podelil grad vipavski. V tem prekrasnem kraju, čegar italijansko podnebje so slavili mnogi pesniki, rodila se mu je lepa kopica otrok in med njimi kot tretji sin naš Žiga.

Najbolj znana sestra Žige Herbersteina je Uršula; postala je soproga gorenjsko - kranjskega viteza Lenarta Kacijanarja in bila mati 15 znamenitega vojskovodje Ivana Kacijanarja, čegar častno življenje je siloma roka bratov Zrinjskih pretrgala; imeli so ga na sumu, da hoče Hrvatsko Turkom izdati. Izmed bratov Žigovih odlikoval se je najbolj Juri kot poveljnik cesarskih čet v kmetskih puntih osobito na južnem Štajerskem. 20

Roditelji Žigovi so bili dolgo časa v velikih skrbih za življenje dečkovo; kajti bil je silno šibek in bolehen. Zaraditega ga je poslala bogoljubna mati na slavno božjo pot v Loreto na Laškem, da bi ondi izprosila zdravja za svojega ljubljenega sinčka. Prvi pouk je prejel sedemletni deček v Vipavi; naučil se je ondi dveh 25 jezikov, nemškega, ki so ga govorili v domači hiši in v olikanih krogih, in pa slovenskega, ki ga je govoril narod tam okoli. Dasi je moral Žiga, ker se je marljivo učil slovenščine, marsiktero grenko čuti iz ust svojih ošabnih vrstnikov, učil se je vendar tako pridno tega jezika, da ga ni pozabil niti v moških letih, ko je, rano osta- 30

vivši svoj rojstni kraj, le redkokrat še bival na slovenskih tleh. Kot siv starček oziral se je s ponosom na prva leta svojega šolanja; kajti znanje slovenščine mu je bil ključ, ki mu je odprl vrata do temeljitega spoznavanja iztočnega slovanstva; jako dobro mu je ta
35 jezik tudi služil povodom diplomatskega poslovanja v Poljaki, Rusih, dà celó v šotoru Solejmanovem.

Nekaj časa bival je potém naš Žiga na Koroškem in l. 1497. so ga poslali na Dunaj, v slovečo in živahno cesarjevo prestolnico, kjer so bile znamenite šole humanistov in kjer je cvetelo duševno
40 življenje deloma vsled podpore cesarja Maksimilijana samega. Ondi je najprej dovršil nekake srednje šole in nató prestopil na vseučilišče. Zaradi odlične marljivosti so ga tudi na Dunaju pikali labkumni vrstniki z „doktorjem“, ali ta pritikljej nikakor ni žalil Žige; odrezal se je posmeovalcem prav možato, češ da je tem več vre-
45 den od puhlih svojih vrstnikov, čim bolj jih presega gledé vede in znanja.

Že v tako mladih letih zaničeval je torej Žiga prazne pred-
sodke svojega stanú, in to svedoči, da se mu je že tedaj utrdil duh v treznem in resnem mišljenju. Kar se mu je videlo ničemurno
50 in podlo, ni imelo zá-nj niti najmanjše vrednosti. Plemenita duša njegova pa se kaže tudi v dosmrtni hvaležnosti, s katero se je spominjal svojih učiteljev; točno je živel po nasvetih onega učitelja, ki mu je pri slovesu naročal, naj nikdar ne neha nadaljevati izobraženja svojega duha in naj vsaj po jedno uro na dan vedi posveti.

55 Držéc se stare prislovice, ki veli, „da biva v zdravem životu tudi zdrava duša“, in gledé na šego one dobe in posebno plemiškega stanú, učil se je Žiga tudi v orožju in vseh viteških vajah. Na ta način si je izuril svoje telesne sile in utrdil zdravje. Dovršivši v osemnajstem letu šole, bilo je duševno in telesno njegovo
60 izobraženje v najlepšem soglasju. Ker pa je bil tudi vešć raznih jezikov, bil je bogato nadarjeni mladeneč pripraven za težavne in mnogovrstne naloge v javnem življenju; kar mu je še nedostajalo gledé dvorjanske olike in okretnosti, to si je prisvojil na dvoru Maksimilijana I. (1493 — 1519). Dve leti je prebil v obližju cesarjevem in z vedno potujočim dvorom prehodil je marsiktero deželo.
65 Ker je bistro vladarjevo okó kmalu spoznalo neobičajno nadarjenost viteškega dvorjana, potegnula ga je za vselej milost cesarjeva v dvorsko službo, in zdaj se je bistril potujočega Žige um, širil se mu duševni obzor, in on je jel spoznavati ljudi in dežele, zasebne in
70 javne razmere.

Hitro je bilo Žigi prekoračiti prag med brezskrbno mladostjo in resno dobo moškega življenja in delovanja. A to življenje je bilo zá-nj dosledno nadaljevanje one dobe, ko se je marljivo učé se pripravljaj za dejansko ulogo. Vestni šolar se je izpremenil v vestnega, neumorno delujočega moža. Tudi odsihdob bil 75 je živ, v nemajóć zgléd človeka strogo vse dolžnosti izpolnjujočega. Takih mož pa je bilo tedaj Avstriji tudi sila potrebno. Kdor je torej čutil v sebi sposobnost in nagon, tega je kmalu burno življenje potegnilo v peneče svoje valove.

Ona doba je bila za Avstrijo neizmerno važna. Takrat so 80 zjediniili Habsburžani s svojimi dednimi deželami kraljestvo česko in ogersko in iz navadne nemške kneževine so napravili mogočno vele-vlast. Pa kakošni viharji so motili in gledé Ogerske v istini deloma tudi zabranili izvršitev tega svetsko - zgodovinskega razvoja! Koli- 85 kor sosedov, skoro toliko sovražnikov je obdajalo državo; najhujši nasprotniki so bili Francozi, Benečanje, Turki in Ivan Zapoljski, ki je hrepenel po kroni sv. Štefana. Vernih zaveznikov, pravih prijateljev pa iščeš skoro zaman v onih osodepolnih letih. Prispodabl- 90 ljati se smejo naši dedje onega veka tistim Izraelcem, ki so si opasali meč, ko so gradili prvo ozidje svetemu mestu, a morali biti pripravljeni, takoj braniti dom proti navalu sovražnih sosedov.

Tudi naš Žiga je moral iti v boj proti Turkom in Benečanom; priboril si je v benečanski vojski viteštvo. Bojišče so bile slovenske pokrajine notranje - avstrijske. Bogata ljudovlada beneška je namer- 95 javala utrditi podlago svojega obstanka z osvojenjem vseh primorskih dežel, med njimi tudi Goriške, Trsta, Istre in notranje Kranjske. Hoteli so odriniti Avstrijo od morja, zapreti jej trgovino po južnih krajih ter zadati smrten udarec našemu obrtu in blagostanju. Uni- 100 čiti te nakane velevala je udanost do vladarja in dinastije, pa tudi lastna korist istih dežel. Krepko so se postavili Benečanom v bran sinovi goratih pokrajin; poslušni ljubljenemu Maksimilijanu oteli so domovino pretečega jej sramotnega pogina. Štajerci so poslali nekaj 105 čet na Kras in z njimi je šel v boj tudi Žiga Herberstein in se tako odlikoval, da so ga na glas hvalili poveljniki in cesarju priporočali.

Običajne surovosti razuzdanih vojakov za one dobe pa Žiga ni poznava; moško njegovo vedenje je primoralo podložne vojake brzdati nagon za nečloveške čine. Blizu Labinja v Istri so prestrašeni prebivalci zbežali v cerkev, da bi rešili življenje, in znesli so vá-njo nekaj svojega imetja. Žigovi vojaki so hoteli cerkev naskočiti, po- 110

moriti ljudi in polastiti se plena; ali Žiga jim je to prepovedal, in pokorili so se mu.

Mnogo nevarnejši od Benečanov pa so bili iztočni sovražniki Avstrije in vse kristjanske Evrope — Turki. Skoro sleherno leto
 115 so pridivjali k nam, pustošili dežele, morili ljudi, ki jim niso bili za rabo, cvet naše mladine pa so tirali seboj. Celó na krasnem hramu sv. Štefana na Dunaju hoteli so dušmani sv. križ zameniti s polmesečem. V neprestanih bojih zoper te silovite nasprotnike krvaveli so tudi naši pradedje; med njimi se je odlikoval nečak Žige
 120 Herbersteina, Ivan Kacijanar, s katerim je l. 1532. hitel z Dunaja na Štajersko, da bi zabranili Turku osvojiti si Gradec. Z njim se je vrnil nató Žiga prek Semeringa na planoto pri Dunajskem Novem mestu, kjer je Kacijanar potolkel turško krdelo. O tej priliki je spoznal Žiga na svoje oči vrlega vojskovodjo, ki si je bil zaupanje
 125 cesarjevo že pridobil v bojih na Ogerskem. Ko je bil nekaj let za tem slavni kranjski vitez potolčen pri Oseku ter bil za vselej bojno slavo potopil v močvirjih slavonskih, zagovarjal je Žiga iskreno svojega sorodnika, osvedočen, da Kacijanar ni bil izdajica, kakor je to trdilo javno mnenje.

130 Položaj Avstrije je bil ondaj tem nevarnejši, ker so se vneli tudi domači razpori in zanetili celó krvave boje. Nastal je siloviti punt kmetiski. Kmet je bil tedaj nevoljnik; zemljišče ni bilo njegovo, nego grajščakovo in kakor v gmotnem, bil je kmet od gospoda zavisen i v osebnem oziru. Ker mu je bila odvzeta osebna svo-
 135 boda in prosto kretanje, moral se je celoma ravnati po volji gospodovi. Od poljskih pridelkóv mu je moral dajati desetino; na polju, v šumi, na cesti, pri lovu itd. imel mu je delati trdo tlako, ne da bi smel niti najmanjšega plačila zahtevati. Da bi gospodu bil lov prijetna zabava in mu dajal mnogo plena, ni smel kmet pobijati div-
 140 jačine, dasi mu je pokončavala žito, sadno drevje in drugih pridelkov. Prekomerna krutost nekterih gospodov upihala je slednjič iz iskre, dolgo že tleče, uničevalni požar nečloveške osvete. A prestopivši zakoniti red, zapadli so kmetje neusmiljenemu maščevanju, ko so podlegli oboroženim in boja vajenim vitezom. Dočim se je
 145 bojov na gorenjem Štajerskem udeleževal Ivan Kacijanar, ukrotil je spodnje Štajerce Žigov brat Juri. O istem času bili so premagani tudi kranjski kmetje na Dolenjskem, Gorenjskem in v Bohinju. Cesar Maksimilijan se je zaman trudil, da bi napotil grajščake do pravičnega ravnanja s kmeti, ki so zahtevali „staro pravdo“. Trdo-
 150 vratno držéč se svojih pravic, niso hoteli gospodje podati roke pod-

jarmljenim kmetom in so se branili po potu spravljivosti odstraniti uzroke nesrečnim domačim bojem.

S to šibo sočasna je bila še kuga, ki je pomorila mnogo ljudi, in potresi so ugonobili dokaj stanovalcev pod hišnimi razvalinami. Napósled pa je še v naše dežele prišla verska novotarija. Nemški 155 reformatorji so našli i pri nas mnogo vnetih učencev, kateri so z veliko gorečnostjo širili novo evangelije. Nastali so verski boji, in ti so slabili državno moč v boju proti Turkom. Tepli so se domačini med seboj, a imeli so z združenimi silami braniti domovino proti vnanjim sovražnikom. 160

V tem burnem času zavzemal je Žiga Herberstein jako važno mesto. Njegovo pošteno srce, pa tudi hladni in bistri razum sta ga ohranila v nekaljeni vernosti vladarju; v pridu dinastije videl je poosebljene koristi svoje domovine; posvetiti vladarju vse svoje sile, bila mu je naravna dolžnost slehernega državljana, v prvi vrsti pa 165 plemenitaša. Odkar je bil stopil v cesarsko službo, zmagali so v vsakem protislovju zasebnih in občnih koristij oziri na zadnje; dinastičnemu interesu je podredil stanovske, celokupnim pa deželske. A ni se hotel samo greti o žarkih vladarjeve milosti, temveč vodilo v dvorski službi mu je bilo načelo, da je možu delo in trud 170 dolžnost in da le izpolnjevanje te dolžnosti dela življenje dostojno in vredno. Dobro je poznavao davno prošlost pradedov svojih, in v tej svoji skromnosti in poštenosti je rad pripovedoval, kako siromašni so bili nekđaj Herbersteini; ali vedel je tudi dobro, da so se kmetski pradedje zgoli z neumornim trudom povzdignili nad druge 175 rodovine, in v živahni besedi je potomcem veleval, naj nikdar te poti ne zapusté. Zlata vreden je izrek Žigov, ki slove: „Treba je živeti tako, da bode mogel sleherni dati račun o svojem dejanju in da se bode moglo reči o njem, da je živel kdaj.“

Kdor je imel take nazore o življenju, sme se sam staviti po- 180 tomcem v zgled; ako naslika svoje bitje v knjigah, poda drugim verno podobo svojo, a samo zató, da se uée iz nje. Tako je opisal in narisal tudi Žiga Herberstein svoje življenje in plodonosno delovanje v službi cesarski. Ali njemu ni gola prevzetnost, ničemurna častilakomnost in slavohlepnost vodila peresa; kajti nesmrten 185 je postal Žiga že po činih svojih in po slavi, katero so mu v obilni meri pevali najboljši pesniki njegove dobe. Ker je s pravim merilom vedel tehtati svoje zasluge, branil se je odločno, ako so mu hoteli večjih pripisovati; po lažnjivi slavi ni mu hlepelo sreé.

190 Skoro vse življenje najdemo Žigo v službi vladarjev Maksimilijana I., Ferdinanda I. in Maksimilijana II. Oni so mu poverili vedno višjih častnih stopinj, a naložili mu z njimi tudi vedno rastoče breme težkih in važnih poslov; pri finančnih, sodnijskih in upravnih uradih imel je Žiga veljavno besedo. A to poslovanje je smatrati
 195 vendar le nekako postranskim; svojo slavo si je pridobil na polju diplomacije in ob enem kot potovalec in opisovatelj dotlej jako malo poznatih dežel. Zastopajóč politične koristi svoje domovine, nabiral je gradiva za prospeh znanstvenega opisovanja tujih narodov in dežel. V njem vidimo v lepem soglasju združenega državnika
 200 in učenjaka: najlepši dokaz vsestranske njegove nadarjenosti in izobraženosti.

Célih dolgih sedem in trideset let je Žiga skoro vedno potoval. Prehodil je križem svetá vso Evropo od Moskve in Novega grada (Novgoroda) do južne Španske, od Belta dol do južne Italije.
 205 Vseh potovanj naštejemo petdeset; dvakrat je šel v Moskvo, večkrat na Poljsko; potém na Dansko, Špansko, Ogersko, in še k raznim knezom nemškim. Kot petinšestdesetleten starček potoval je zadnjikrat na Poljsko; kajti še le v sedemdesetem letu svoje starosti odpovedal se je težavni službi avstrijskega poslanstva
 210 († 28. marca 1566). Prav ceniti moremo pa to stran Žigovega poslovanja stoprav tedaj, ako uvažujemo, kako težavno, nevarno in dolgotrajno je bilo potovanje za njegove dobe.

Peljaje se črez srednjezemsko morje proti Španiji bil je jedva utekel morskim roparjem; a še težavnejše bilo je priti v daljno
 215 Rusijo, o kateri so celó najbolj učeni možje imeli jako napačne pojme, prištevajóč jo k Aziji. Promet z Rusijo je bil jako omejen; že skozi Poljsko bila je pot sitna in dolga, malo da ne zaprta pa o priliki bojov med Poljsko in Rusko. A vendar so Poljsko še precej dobro poznávali in jo prištevali Evropi. Zapadni poslanci, trgovci,
 220 pustoloveci in drugi ljudje prišli so le redkokdaj v notranje kraje ruske; istotako so se pa tudi le malokdaj prikazali Rusi takraj Poljskega; najrajši so prihajali v zapadno Evropo po morju. Kdor je hodil po kopnem, pogodil jo je najboljše, ako je šel tja po zimi, ko se je na sanéh podričéal prek neizmernih planjav črez široke reke
 225 in skozi goste šume. A moral se je preskrbeti s kožuhovino, ako ni hotel konec storiti v grozovitem mrazu, vsled kterega je mnogo živalij vsako leto poginilo, ljudem pa često nos ali roke ozeble. Mnogo krajev je bilo po vojskah opustošenih; daleč okoli ni dobil popotnik podstrešja, nego moral je prenočevati pod milim nebom. Često je pa

tudi pritegnil jug, sneg se je tajal, reke so narastle, otresele ledeno 230
odejo in poplavile raván. Potém je bilo treba bresti po vodi, iskati
pota, delati brod črez reko, kajti mostov ni bilo navadno nikjer;
brod pa je bil dostikrat slabo stesán, nagnil se je v vodo in spravil
ljudi v smrtno nevarnost.

Kdor je po letu hodil skozi Litvo v Rusijo, prebil je mnogo 235
nezgode vsled hude vročine in žeje. Da so nezaupljivi Rusi kolikor
toliko ovirali potovanje, poslanca vohunom smatrajóč, bil je slučaj
in običaj, ki je tudi Žigi čestokrat zagrenil pot.

Za taka diplomatska potovanja je bilo treba trdnega zdravja
in neustrašljivega poguma. Te lastnosti je imel malokdo v tako 240
obilni meri kakor Žiga Herberstein. Kljubu tolikim potovanjem po
tako različnih deželah ohranil si je zdravo telo; prekosal pa je tudi
gledé na pogum druge diplomate, ki so se kaj radi odtegovali ne-
varnemu poslu. Znameniti Kristof Raybar se je tako dolgo obo-
tavljal nastopiti pot na Rusko, da so ta nalog dali Žigi. 245

Žiga je bil jako spreten in okreten diplomat; v jezo se ni dal
spraviti, nego ostal je miren, hladen, naj so se vneli nasprotni
diplomatje še tako hudo. Od doma gredóč dobil je od vladarja
določeno naročilo in po tem se je strogo ravnal. Pred tuje vla-
darje stopil je pogumno in govoril z njimi prosto in možato, kakor 250
mož, ki si je v svesti, kako važen je posel njegov. Krutemu kralju
danskemu povedal je naravnost, da je njegovo ravnanje s soprogo
in narodom „nerodno, nepošteno in nečastno“. O njegovem govoru
pred carjem Vasilijem čitamo, da se je odlikoval po „ognjevitosti,
umetnosti in sijajnosti“ ter svedočil o izurjenem govorniku, globo- 255
kem mislecu. Dasi ni sicer prisojal malenkostim nobene važnosti in
je zaničeval predsodke svojega časa, vendar ni preziral povodom diplo-
matskega poslovanja nobene niti najmanjše prilike, da bi varoval
čast svojega gospoda. Ravno na Ruskem se ni udal zahtevi pri-
stava, naj skoči on raz konja ali stopi iz sanij, ko se je bližal 260
carjev poslanec. Tega pa zató ni storil, da bi ne skazal carju več
časti, nego carjev poslanec njemu kot zastopniku avstrijskega vla-
darja. Protivil se je takim zahtevam v Moskvi sami; vpričo Rusov
jezdil je trdo do tistega vhoda v carjevo palačo, kjer je smel samo
car skočiti raz konja. Pri obedu pri carju morali so vsi navzoči 265
vstati, kedar je kdo govoril napitnico; ko je pa Žiga zapazil, da
obsedita sorodnika carjeva pri napitnici njemu veljajoči, vzdignil se
tudi on ni več, ako je kdo napil knezoma, češ da ne more skazovati
onemu časti, ki ne časti njegovega gospoda. Car sam se je smejal

270 začuvši razlog o vedenju Žigovem. Nam so to malenkosti, ali takrat so imele silno znamenitost v krogih dvorjanskih in so čestokrat odločilno uplivala na mednarodne odnošaje.

Zvali smo Žigo tudi učenjaka, znanstvenega potnika. Za njegove dobe odprl se je bil človeštvu neizmerno velik nov kos zem-
 275 ljine površine: razkrili so Ameriko, a razkrivati so jeli i iztočno Evropo in severno Azijo. Po svojem delovanju v tem smislu nabral si je tudi Žiga zaslug, ki so jednake njegovim diplomatskim. Ferdinand I. mu je dal nalog, nabirati na Ruskem gradiva za zanesljivo popisovanje te ondaj skoro neznane dežele; posebno se je Ferdinand
 280 zanimal za cerkvene in verske razmere v Rusiji. Žiga je proučil vse spise zapadnikov, bivših pred njim v Rusiji. Potujóe pa je bistrim očesom opazoval prirodo in podnebje ter proučeval narod v političnem, verskem in kulturnem oziru. Kar je ostalo drugim nerazumljivo, razmotril je bolj ali manj srečno Žigov misléci, povsod po
 285 uzrokih iskajoči duh. Prisposodabljalóe lastna opazovanja z izvestjo drugih, prišel je mnogim krivim poročilom na sled, celó takih učenjakov, ki so od nekdanj sloveli kot jedini izvirniki gledé na zgodovino in zemljepis vzhodne Evrope. Tem pôtem postal je Žiga za Rusijo tako znamenit, kakor rimski zgodovinar Tacit za popisovanje Ger-
 290 manije. Kakor so nekdanj Rimljani strmé čitali Tacitove vesti, istotako se je tudi vrstnikom Žigovim odprl nov svet. Tu v knjigah njegovih našli so imena rek, dežel, mest itd., ki jih do Žige ni bil še nikdo popisal; povedal je Žiga, kako daleč je od tega mesta do onega, ktere ribe živé v rekah, ktere živali v neizmernih šumah
 295 ruskih, kako lové Rusi zajce, ture, medvede; kje živé tiste živali, kterih kože ceni vsa Evropa za najboljše krzue. Opisal je Žiga, kaj pridela kmet ruski, kakšno je njegovo življenje, kako živé boljarji in car. Cesar Maksimilijan I. se ni naveličal poslušati Žige, ki mu je z živo besedo slikal, kar je videl in čul. Ko pa je Žiga
 300 l. 1557. poslal med svet svojo „Moskovijo“, doživela je kmalu več natisov in preložili so jo brzo na druge jezike. Zaradi te zasluge nadeli so Žigi naslov „drugega razkritelja“ Rusije, o kateri je bil deloma tudi razkritelj v zgodovinskem oziru; kajti seznanil je zapadni svet z rusko kroniko starega Nestorja, iz ktere so odslej
 305 zgodovinarji zajemali vesti o minolosti Rusije. *J. Apih.*

160. Juri Vega:

Juri Vega se je rodil l. 1754. dne 24. sušca v Zagorici, majhni vasi moravške župnije na Kranjskem. Stariši so mu bili Jernej in Helena V e h a. Pod tem imenom je zapisan v moravški krstni knjigi, in to je torej njegovo pravo ime. Brata ni imel nobenega, le tri sestre. S trinajstimi leti stopil je v latinske šole ljubljanske. Ker 5 mu stariši, borni kmetovalci, niso imeli dosti zalagati, prebil je svoje studije večinoma ob podpori dobrih ljudi. Kot dijak je po svoji nadarjenosti in točni marljivosti kmalu obrnil ná-se pozornost svojih učiteljev; posebno se je zanimal zá-nj učitelj matematike, duhovnik Josip plem. Maffei, ki mu je postal pravi oče, podpirajóč 10 ga ne le gmotno, ampak tudi navdušujóč ga za duševno izobraženje. Ta blagi učitelj je odločilno uplival na vso Jurijevo bodočnost.

L. 1775. dovršil je Juri V e h a ljubljanski licej kot prvi odličnik. Zaradi izvenrednih matematičnih znanostij dobil je takoj, jedenindvajset let star, službo c. kr. navigacijskega inženirja v No- 15 tranji Avstriji; ali njej se je — menda ker ni delokrog njegovim zmožnostim zadostoval — prostovoljno odpovedal ter je l. 1780. dne 7. malega travna vstopil kot prost topničar pri drugem topničarskem polku, in sicer kakor sam pravi, iz odločnega veselja do vojaškega stanú. V tem času izpremenil je svoje ime v Vega in tako se 20 odslej vedno piše.

Vstop v vojake je začetek njegove neminljive slave na vojaškem in učenjaškem polju. Kako vestno in bistrourmno se je tukaj vedel, temu je prvi dokaz to, da je v enem letu postal podporočnikom v topničarskem okrožju dunajske garnizone. V kratkem so 25 ga premestili nazaj k drugemu topničarskemu polku, a od tod je prišel za učitelja matematike v topničarsko šolo na Dunaju. Še istega leta 1782. postavil si je prvi spomenik na polju učenosti, izdávši knjigo: „Matematična predavanja“.

Kako pa je bilo to Vegi mogoče, ko ni vendar nikoli pohajal 30 višjih šol? Odgovor je kratek: Vega je bil samouk. Izstopivši iz ljubljanskih šol, izobraževal se je samostalno dalje; ali njegova nadarjenost ni bila jedini uzrok njegovim plodom, temveč z njo je bila združena vztrajna delavnost in čudovita natančnost — sijajen zgled učeči se mladini.

35

Stopivši v vojake je takoj bistrourmno presodil pomanjkljivost takratnih matematičnih knjig v šolah vojaških; uvidel pa je tudi

neizmerno važnost matematike za topničarsko stroko v obče. Poln energije lotil se je sam dela, po katerem je postal preosnovateljem
40 avstrijskih topničarskih šol; kajti on je prvi v te šole uvedel višjo matematiko.

Priznanje, katero je doletelo njegovo prvo knjigo, vzpodbujalo ga je tako, da je jedno leto pozneje na svetlo dal drugo znamenito knjigo: „Logaritemsko - trigonometriške tabule“ v dveh delih v nem-
45 škem in latinskem jeziku.

Prihodnje leto 1784. postal je nadporočnikom ter izdal drugi del „matematičnih predavanj“: geometrijo in višjo matematiko.

Da se povzdigne avstrijsko topničarstvo na višjo stopinjo, osnovala je vlada poseben topničarski oddelek (Bombardiercorps —
50 cohors artis pyrotechnicae) na Dunaju. Vego je zadela čast, da so ga imenovali profesorjem „matheseos“ v tej šoli, ob enem pa je postal tudi stotnik (l. 1787.). V tem letu je na svetlo dal „praktični navod, kako se mečejo bombe“, in že sledeče leto tudi tretji del „matematičnih predavanj“: mehaniko.

55 Od zdaj mu je boj pisateljevanje nekoliko oviral, a preprečil pa ne. Želéc praktično izkusiti vrednost svojih teoretičnih nauk, šel je l. 1789. prostovoljno z generalom Lavdonom proti Turkom. Pred Belim gradom pokazal je prvokrat svojo junaško hrabrost ter je s svojim izvrstnim streljanjem pošteno pripomogel, da se je udala
60 trdnjava.

Vrnivši se na Dunaj, ni se tam dolgo mudil, kajti že dne 10. julija l. 1790. nahajamo ga v Lipniku na Moravskem proti Prusom, ki so žugali z vojsko. Tam je prebil črez dve leti. Na vojski ni samo točno opravljal vojaške službe, temveč v prostih
65 trenutkih pečal se je — čudovit zgled vztrajne delavnosti — z matematično vedo. Že pred Belim gradom našli so stotnika Vego vpričo turških bomb za nekim okopom zamišljenega v svoje logaritemske račune. Tako je delal blizu deset let, ki jih je z malimi prenehljaji prebil na bojišču. Le njegovi občudovanja vredni vztraj-
70 nosti je prištevatii tolika množina duševnih proizvodov, ki jih je kljubu bojnim viharjem spravil na dan.

V Lipniku je dovršil dodatek k tretjemu delu „matematičnih predavanj“ in pri tej priliki je izumil teorijo kolesja (Räderwerk), ki se je do takrat zdelo nemogoče.

75 Vegovo ime je zdaj tako slovelo, da ga je kraljeva veliko-britanska družba znanostij že ta čas imenovala svojim dopisujočim članom.

Meseca oktobra l. 1792. prišel je za kratek čas na Dunaj, kjer je kmalu potem postal major bombardirske čete.

Ko pa je l. 1793. napočila vojska proti Francozom, šel je 80 major Vega zopet vsled lastne prošnje k cesarskim četam ob reko Ren in ondi je sam zapovedoval oblegovalnemu topništvu, dočim je bil poveljnik celi armadi alzaški državni grof Wurmser.

Predno so Avstrijanci začeli napadati utrjene francoske črte okoli Weissenburga in Lauterburga, dovršil je major Vega dne 85 1. oktobra l. 1793. v Frankenfeldu v Alzaciji novo logaritemsko ročno knjigo, in sicer tisti logaritmovnik na sedem decimalk, ki se še sedaj rabi po naših srednjih šolah.

Takoj potem prišli pa so za majorja Vega vroči dnevi. Dne 13. oktobra užugal je s svojo neustrašenostjo trdnjavo Lauterburg. 90 Spravil je dve diviziji konjice v varno zavetje blizu Lauterburga, potem pa je celó sam jezdil do mesta ter z lepimi besedami, a odločno zahteval, naj se mesto udá in most odpre. Ko se je to rés zgodilo, šel je z obema divizijama v mesto ter je štirinajst ur neprenehoma z mečem v roki sam vodil patrole, da je napravil red. 95 Še bolj slaven pa je bil njegov čin pri obleganju razvpite trdnjave „Fort Louis“, ki so jo, stoječo na otoku sredi Rena, Francozje smatrali za nepremagljivo. Počenši 10. novembra še istega leta streljali so Avstrijanci, pod poveljništvom generalmajorja Lauer-ja, zaradi slabega vremena že tretji dan brez vsega uspeha na trdnjavo, 100 in 12. novembra se je majorju Vegi pri obedu vpričo vseh gostov očitale, da bode le on kriv, ako morajo opustiti obleganje. Teh grenkih besed se ni ustrašil major Vega, ker si jih ni bil zaslužil, temveč on je dejal, da si upa v 24 urah zmagati trdnjavo, ako sme s topništvom razpolagati po svoji volji. Nató mu dá javno general- 105 major Lauer besedo, da ga hoče cesarju predlagati za viteški red Marije Terezije, ako to obljubo izvrši. Major Vega skoči od mize — in urno na delo.

Še isti večer začne staviti z velikim trudom majhno baterijo iz treh desetfuntnih topov (Haubitzen) na desnem krilu. Delal je 110 tako, kakor mora delati mož, ki hoče kaj doseči. Ne le da je dajal točna povelja, tudi s svojimi rokami je prijel za delo. Vsled tega je bila baterija tri četrt ure pred polnočjo gotova, in takoj so začele granate fréati v mesto. Pri tej priliki pokazal je naš korenjak svojo genijalnost še na drug način. Ker je bilo mesto jako 115 oddaljeno, niso ga dosegali tedanji topovi, in to tem manj, ker se je streljalo do takrat z možnarji in havbicami le „na visoko“ (elevacija

50° in črez). Da pa bi mesto vendar dosegal, dal je topove dosti močnejše phati in streljati „na nizko“ (elevacija 15° — 16°). Med tem je ukazal tudi ostalim baterijam, naj primejo mesto, niže trdnjave ležeče, od druge strani. Tako je spravil mesto v navzkrižni ogenj. Drugi dan 13. nov. je na več krajih gorelo, in opoldne je že prosila posadka premirja, kateremu je sledila nepričakovana kapitulacija.

Vsled tega slavnega in za avstrijsko vojno jako važnega čina nasvetoval je generalmajor Lauer majorja Vega za vojaški red Marije Terezije. Redovni zbor mu ga je jednoglasno priznal, ali Vega ni bil viteškega križa takrat dobil — slučaj, o kojem se nič natančnega ne vé.

A to ni našega junaka nikakor ne motilo. Zvest svojemu vladarju, izpolnjeval je strogo svoje dolžnosti kot vojak, pa tudi z navdušenjem služil vedam kot učenjak. Kljubu burnim časom dovršil je pri vojski ob gorenjem Renu dne 1. oktobra l. 1794. delo, katero samo bi zadostovalo, da postane njegovo ime nepozabljeno. To je njegov tretji ali veliki logaritmovnik v latinskem in nemškem jeziku.

Da Vegova logaritemska dela laže ocenimo, pogledati nam je v zgodovino te stroke. Prva sta iznašla prirodni logaritemski sistem l. 1614. škotski lord Napier (beri: Néper) in Švicar Jobst Bürgi. Po smrti Napierjevi l. 1617. je to delo nadaljeval londonski profesor Brigg, preračunivši ves sistem na osnovno število 10. Dovršitev logaritmov pa je jako pospeševal holandski učeni bukvar Adriaan Vlaeq, ki je izdal med l. 1628 — 1633. velikanski logaritmovnik na deset decimalk v dveh folijantih. Iz te knjige so zajemali do Vege vsi evropski matematiki, ki so izdajali logaritmovnike v manjši obliki za ročno rabo. Za Vege bili so Vlaeqovi folijanti prav redki, vrh tega pa tudi ne brez pogreškov, tedaj računanje z njimi nezanesljivo. To je uzrok, da se je Vega lotil tega dela. Preračunil je sam, deloma tudi njegovi učenci, skoro vse logaritme ter je zaporedoma izdal tri logaritmovnike; prvega v dveh delih na sedem decimalk za izučene matematike (srednji logaritmovnik), drugega kot ročno knjigo za učence na sedem decimalk (mali logaritmovnik) in tretjega za najnatančnejše račune profesorjem, zvezdoslovcem, mornarjem itd. na deset decimalk (veliki logaritmovnik). O tem zadnjem trdijo učenjaki, da je še zdaj najboljši deseterodecimalnik.

A vrnimo se zopet na bojišče. Meseca decembra l. 1794. nahajal se je major Vega v hudih bojih okoli Mannheima, kjer so

cesarski branili okope ob levem renskem bregu. Ko so se ti-le, ravno o božičnih dneh, morali umakniti presilnemu pritisku, proslavil se je Vega z nova po svoji neustrašenosti in izvrstnem po- 160
veljevanju; kajti iz lastnega nagiba rešil je vse avstrijske topove s strelivom vred sovražnikovih rok, prepeljavši je črez na pol zamrz-
njeno reko na desni breg.

Kakšno zaupanje so imeli takrat v njegovo bistrourmnost, spričuje nam to, da je dobil povelje, presnovati avstrijsko topništvo 165
s tem, da ustroji novih boljših možnarjev za bombe. To nalogo je častno rešil naš rojak spomladi l. 1795. v Mannheimu, ko je po svojem matematično utemeljenem načrtu ustrojil dva devetcolska možnarja za bombe, ktera sta lučala nad tri kilometre, prejšnji pa jedva v polovico te daljave. Ti možnarji imajo v zgodovini top- 170
ništva ime: „Vega's weittreibende Bombenmörser.“

Vrednost te izumbe se je še tisto leto izvrstno obnesla proti Francozom, ki so se bili med tem polastili Mannheima. Da si naši priboré to mesto, treba je bilo pravilnega obleganja. Začelo se je dne 13. septembra. Vega si je za svoja dva možnarja izbral izvrstno 175
stališče ter je štiri dni neprenehoma metal bombe v trdnjavo, kamor nobeden drug možnar ni segal. S tem je obleganje tako pospešil, da so se naši v osmih dneh zopet polastili tega važnega mesta.

Gledé na ta slavni čin bil je major Vega drugič predlagan za viteški red Marije Terezije in takrat ga je tudi rés dobil (1796); 180
a v posebno zaslugo štela se mu je izumba izvrstnih novih možnarjev.

To in prihodnje leto udeleževal se je vitez major s sijajnimi topničarskimi manévri bojov med Moguncijo in Strassburgom. Po sklenjenem miru (v Campo-Formiju l. 1797.) pa je spravil vso cesarsko vojno orožje domú v Avstrijo, kjer je svojo skrb zopet 185
posvetil topničarski šoli, povrh pa nadaljeval svoje znanstveno delovanje, čegar novi plod je bil zraven drugih izdaj nekterih prejšnjih del in več drobnih spisov četrti in poslednji del „matematičnih predavanj“: hidrodinamika l. 1800.

Kako daleč je slovelo takrat ime učenjaka Vege, spričuje nam 190
izvenredna čast, ki so mu jo skazovala društva učenjakov. L. 1797. bil je izvoljen članom matematično-fizikalnega društva v Erfurtu, l. 1799. članom akademije koristnih znanostij v Mogunciji, l. 1800. pa udom kraljeve česke družbe znanostij v Pragi in kraljeve pruske akademije znanostij v Berlinu. 195

A tudi Avstrija, kateri je bil, stopivši pred dvajsetimi leti v vojake, posvetil svoje najboljše moči, dičila je zvestega sina. Za

plačilo njegovim zaslugam, ktere si je bil v dvajsetletnem vojaškem službovanju po modrosti, izvrstni hrabrosti in sploh po uzornem vedenju pridobil, povzdignil ga je milostljivi vladar cesar Franc II. (I.) dne 22. avgusta l. 1800. med barone avstrijskih dednih držav. L. 1802. bil je baron Vega povišan v podpolkovnika pri četrtem topničarskem polku, ali te časti ni dolgo užival; kajti moža, ki je tolikokrat brez strahú stal pred smrtonosnimi žreli sovražnih pušk in topov, zadela je — zdravega na duhu in telesu — roka morilčeva.

O tem strašnem hudodelstvu se poroča, da je baron Vega nekega dne izginil. Deveti dan, dne 26. septembra l. 1802., našli so njegovo mrtvo truplo v reki Donavi blizu Nussdorfa s tanko vrvjo k steburu privezano. O zločinu se je marsikaj sumilo, pa nič gotovo vega. Najbolj verjetno je zdaj tó-le: Kakih sedem let pozneje zapazil je neki častnik v topničarski šoli na Dunaju v rokah nekega topničarja bakren kotomer, na katerem je bilo vrezano ime: Vega. Poprašan dejal je topničar, da mu je kotomer posodil mlinar, pri katerem stanuje. Nató je bil ta mlinar zaprt ter je na zadnje izpovedal, da je imel jako lepega konja. Podpolkovnik baron Vega, hotéč imeti ga, ponujal mu je večkrat velike svote, na zadnje toliko, da sta se pogodila zá-nj, in Vega mu je takoj naštel denar. Ko je isti večer prišel po konja, morala sta v hlev po brvi, ki je držala čez mlinsko strugo. Tú se je polastila mlinarja peklenska želja, obdržati denar in konja — in tedaj je sunil barona Vego raz brv v vodo. — Na to izpoved storil je mlinar smrt na vislicah.

Ko se je zvedela Vegova smrt, žaloval je ves Dunaj in z njim gotovo tudi vsa Avstrija; kajti izgubila je jednega najboljših svojih sinov, junaka - učenjaka. Gotovo žaluje tudi vsak rodoljub slovenski, kedar se spomni na žalostni konec slavnega rojaka. In dolžnost je naša, prav pogostoma spominjati se tega velikana; zakaj spomin na njega nam je zrcalo nenavadnih krepostij.

Njega slavo oznanjajo njegova tiskana dela, med kterimi so se matematična predavanja v avstrijskih topničarskih šolah rabila črez 70 let (I. del, 7. natis 1850; II. del, 8. natis 1848; III. del, 5. natis 1839; IV. del, 2. natis 1819); mali logaritmovnik pa je doživel nepoznano število natisov (l. 1886. 70. natis) ter je bil predstavljen na francoski, angleški, italijanski, ruski, holandski, švedski in danski jezik.

Vega se je odlikoval kot avstrijski rodoljub v besede najlepšem pomenu. To nam pričajo njegova dejanja in raznovrstni izreki v predgovorih različnim knjigam njegovim, kjer izrazuje najgorkejšo

želje, koristiti občnemu blagru. In *rés* koristil je svojim učencem kot izvrsten in skrben učitelj, avstrijskemu topničarstvu kot utemeljitelj njegove znanstvene podlage in kot preosnovatelj topniške teh- 240 nike; koristil je dalje občinstvu sploh, uspešno si prizadevajoč razširjati matematične znanosti in s tem, da je obelodanil knjižico o časoslovju in spisal knjigo o novi meterski meri; koristil je slavi Avstrije po svojih učenih delih in junaških činih. Mož, ki je tako vsestranski deloval v prid avstrijski domovini, sme se brezdvomno 245 zvati iskrenim nje domoljubom. A vsa izvenredna slava, ki ga je dičila, ni mu zmotila blagega značaja niti njegove uzorne skromnosti in hvaležnosti. Še kot plemenitaš ni se sramoval, očitno spominjati se tistih hiš v Ljubljani, kjer je nekdanj kot ubog dijak užival telesne podpore. Svojemu nekdanjemu učitelju, plem. Maffeiju, 250 posvetil je hvaležnega srca in z laskavimi besedami drugi natis malega logaritmovnika (l. 1800); ljubezen do ožje svoje domovine, kjer mu je tekla zibel, izrazil pa je v pismu, s kojim je, drugi dan po povišanju v baronski stan, posvetil četrti del matematičnih predavanj stanovom vojvodine kranjske, ter jim poslal po jeden iztis 255 vseh svojih tiskanih del, petnajst po številu. Nató so ga počastili tudi stanovi kranjski, sprejemši ga brezplačno med svoje članove.

Vega je bil za svoje dobe jeden največjih učenjakov; priznavali so mu to učenjaki sami z jako divnimi besedami, primerjajoč ga — Arhimedu in Eulerju. Do te slave pa se je povzdignil po svoji 260 neumorni delavnosti. Zanimal se je za vse, kar se je količkaj tikalo njegove stroke; več je bil tujim jezikom, francoskemu, italijanskemu in angleškemu ter je temeljito poznal znanstveno literaturo svojega časa, nemško in inostransko. Vsak prosti trenotek brigal se je ne za igro in prazno zabavo, temveč za — knjige in peró. 265

Iz teh kratkih črtic razvidimo že, da se je naš Vega svetil kot zvezda prve vrste na obzorju svojega časa. Naj ta zvezda sveti tudi nam, da ga vedno posnemamo kot uzor vztrajnosti, učenosti in vseh osebnih krepostij, osobito pa kot uzor nesebične ljubezni — do dela.

Fr. Hauptmann.

O p i s i n o r i s.

161. Družne rastline.

Skoro vse zemeljsko površje je obrasteno z raznovrstnimi rastlinami. Je pa tudi ni v naravi prikazni, ki bi na človeštvo silnejše uplivala, nego množina rastlinskih oblik. Ni čuda, da so že narodi starodavnih dob spoznavali to istino; rastlinstvo zemlje so zvali 5 obleko, češ ono opasuje jednako pestri preprogi njeno skalnato telo, ublažuje zvonanjega lica togost in oživlja dežele. Pa vendar ono ni odeja samo skalnati zemlji, temveč je jako umno razdeljeno skoro po vsem površju. Tej razdelitvi pridružuje se še raznovrstnost rastlinskih podob. Obé svojstvi pa delate stoprav isti plašč, ki daje 10 okrajem, dà celó deželam nekaj mikavnega, posebnega.

Naravno je, da bi bila naša zemlja strašno jednolična, ako bi rodila rastline zgoli jedne vrste. Popotnik bi videval povsod na pr. bukovje, smrečje, pšenico, mahove itd. in bi ne nahajal nikjer dobrodejne premembe svojim očém. V istini pa nam je oskrbela 15 mati zemlja veliko število različnih rastlin, ki so večinoma primerno razdeljene po njej. Na navedeni način nastajajo večje ali manjše skupine, pretežno sestojče iz te ali one rastline. Družnost je na dalje ona lastnost, na kateri se osniva vse organsko življenje; brez nje bi zemlja tudi za človeka bila nepripravna. Brez zjedinjenja 20 pretila bi vsaki pojedini rastlini nevarnost; a z zjedinjenimi močmi pomaga druga drugi ter se varuje vremenskih nezgod, nastalih po vzdušninah, kakor tudi žgočih solnčnih žarkov. Tedaj se tudi rastline, kakor razne živali in človek sam, družijo z namenom uspešnejše braniti se vsem neprilikam.

25 Največje družbe delajo gozdje, ki so povsod najbolj razprostranjeni in ki imajo toliko moč do zemlje gospodarja, da jim pristaja gotovo prvo mesto. Ne bilo bi vse razumno in jasno, ako bi se preziral zasad mladega gozda in uzajemnost med kaljivimi zrni in raznimi zelišči. S temi se tla najprej preprežejo in tako varujejo 30 razvijajoče se semenje. Solnčni žarki, ki jim pošiljajo svetlobo, ne

morejo neposredno do njih; potrebna vlaga se vzdržava v tleh in redi majhna drevesca, vršički pa skrbé za dostatno senco, da ne zvenó. Tako vzrastejo mogočna drevesa, in v njihovi senci ohranijo tla potrebno vlago, brez ktere bi manjše rastline ne mogle živeti. V zmernih in mrzlejših krajih usposobijo gozdje tla, da se 35 prerastó z raznimi nižjimi rastlinami, vzlasti z mahovi. Ti najbolj vlago vzdržujejo ter jo oddajajo deloma drugim, deloma pa jo spuščajo polagoma v tla in jo zbirajo v niže ležečih shrambah bregov in strmin. O dežu prisvaja si vsak listič kolikor toliko kapljic, upogne se, če treba, in zdaj padajo od lista do lista, od veje na 40 vejo in napósled na mahovita tla, ki se do dobra napijó. Nekoliko te mokrote porabijo rastline zá-se, ostala pa se spušča polagoma navzdol in ako je zemeljsko skladovje sposobno, zbira se v podzemne toke in prišumi ob porobju izpod zelenega plašča v podobi oživljajočega vrelca na dan. Studenci se spajajo v potoke, potoki 45 v reke, ki srebernim pasovom jednake iz dežele v deželo morju v naročje hité. Reke so naravne črte, po katerih se seznanjajo narodi; one je vežejo v večjo skupino ter jim donašajo blagostanje in zadovoljnost, močeče jim njive in senožeti. Tudi gonilna sila, ribštvo itd. daje človeku koristi. 50

V studence pa se ne steka vsa zračna voda, ampak samo majhna tretjina; druga tretjina odtoka po površju in ostala izhlapi v zrak. Vodna para se ne vzdiguje samo iz vsakega drevesa, iz vsakega lista, ampak tudi iz vlažnih gozdnih tal. K temu pa treba toplote nahajajoče se v zraku. Ker se pa ta zaradi zelene 55 drevesne strehe ne more od solnca nikoli toliko ugreti, kakor na kaki goljavi, in še po izparivanju znaten del svoje toplote izgubi, je v gozdu hladnejše nego izvèn gozda na planem. Nad gozdi kakor v njih je torej zrak bolj hladen ter si skuša izjednačiti svojo toploto s toplejšim zvonanjim. Zavaljo tega teče v višini toplejši 60 zrak v hladnejši prostor, spodaj pa nasprotno. Tla na planem izvèn gozda se po dnevu bolj ugrejejo in po noči bolj ohladé, nego je to možno v gozdu; zató veje na večer hladen veter proti gozdu, zjutraj pa pihljá iz njega. Tako ublažuje gozd poletno vročino in hladi zrak in ovirajóč prehitro izmeno zračne toplote, prija mnogim sadežem, katerim vzlasti spomladi in jeseni mraz in slana preti. 65

Izpara se vrši po vesoljnem svetu, osobito pa v vročih krajih; ondi se vzdigujejo vodne pare v zrak, in vetrovi je razpodé na vse strani. V obližju gozdov pa se vsled hladnejšega zraka zgosté in oplodijo kot dež okolico ter hudo vročino prijetno lajšajo. V toplejših 70

krajih so zmerni lesovi tudi v tem oziru velika dobrota, v zmernejših pa pomanjšujejo toploto ter pouzročujejo mraz. Ni težko dokazati, da je bilo naše podnebje zaradi prostranih gozdov v minolih časih mrzlejše, nego je sedaj. Omenimo samo nekterih zverin, 75 na pr. grdogledega volka, kosmatina medveda, krvoločnega risa itd., ki so se, preje v teh gozdih živeči, napredujoči omiki umaknili v gore ali pa na sever. Istotako nektere ptice, kakor divji petelin, črna žolna in dr., ki najrajši po tihih, velikih gozdih samujejo. Ravno tako očitni svedoki so nam razne rastline, na pr. vinska trta, 80 ktere ni poprej naša domovina poznala; kajti snežnate zime s hudim mrazom jej niso prijale. Čim bolj pa so se posekavali in pustošili gozdje, tembolj so pojemale hude zime, tem gorkejšje je postajalo naše podnebje. Ali vse ima svoje skrajue meje! Ako sega človek vsled objesti ali neumnosti preko njih, more prej rodovitno zemljo 85 pretvoriti v nerodovitno, dà celó v stepo ali pa v gola, skalnata rebra.

Znana je prikazen, da vetrovi nimajo v lesu take moči nego na planem. Povsod, kjer so po gorah porazili gozde, dobivajo vetrovi po dolinah večjo moč; one postajajo hladnejše in tudi manj rodovitne; vzlasti sadno drevje po mrazu veliko trpi in spomladi 90 tudi često pozebe. Kdo bi se temu čudil uvažujóč, da se po takih krajih izmena jako hitro vrši!

Lahko tedaj vsak razume, da so gore one meje, kterih ne sme človek prekoračiti. Še enkrat poglejmo gozdnató goro in gotovo pritegnemo, da vzdržava ona po koreninah svojih drevess in po gostih 95 mahovih živo zemljo po strminah ter jo veže v celoto. No pa posekajmo les in pohodimo črez nekoliko let znani nam prej rajski kraj, strašen pogled! Namesto veselega življenja okrožava nas od vseh stranij nemo skalovje, vsiljujóč nam prežalostno svojo zgodovino. Od kod ta izpremema? Dokler je stal še gozd, razbijale 100 so se plohe ob drevju in listju ter padale v kapljah na tla. Suho listje in zelena mahovita tla so se vode napila in nasrkala do sitega, a odtekalo je je slednjič le malo, in še ta je čurljala počasi. Vode dolinskega naliva že davno ni, ko prihiti ta raz gorovja. Po opustošenju pa usahnejo studenci, mahovi in druge rastline izginejo. 105 Deža nič ne zadržava, in on tolče kot strašna ploha ob tla. Za malo časa je tudi živa zemlja izginila, in gola, kamenita tla se pokažejo. Silni hudourniki, preobloženi s peskom in kamenjem, deró navzdol in prišumé s strašansko silo v ravnino, kjer razdirajo jezove in stanovanja zalivajo. Pa še več! Tú trgajo zemljo in jo 110 odnašajo na druga mesta, kjer jo spuščajo onemogli na dno. Njive

in senožeti poplavljajo in nasuvši ná-nje peska in proda, pretvarjajo cvetoča polja v nezdrava močvirja. Iz močvirij pa se navadno vzdigujejo opasni plini, in ti prisilijo človeka izseliti se ali pa v bedi in siromaštvu za rana umreti. Le poglejmo pontinsko barje na zapadni strani apeninskega pogorja. Te gore so sedaj posekane do golega ter delajo na opazovalca utis strašne razvaline, katero povodnji premnogokrat še bolj opustošijo. Neki nenavaden plin — malaria — razvija se iz močvirnih tal, kjer gnijó vsakovrstne organske tvarine. Prebivalci bolujejo na mnogih boleznih ter se selé navadno za najboljše dobe v večnost. Pa tudi v tej strašni 115 pustinji bilo je nekdanj srečno življenje, in zakaj? Zató ker je bila obrastena z gozdovi! Človek je strašno grešil zoper ravnotežje v naravi, in strašni so temu nasledki. Kaj čuda tedaj, da je okužena večnega mesta okolica, in kdor le premore, zapusti jo ob poletni vročini. Še v začetku 18. stoletja bilo je to drugače. Mogočen 125 gozd lepih pinij je odvrácal vse nezgode od mestjanov, a sčasoma se je posekal, in malaria je jela razsajati.

Slični pojavi nahajajo se tudi po drugod, in žitnice nekdanjim narodom so se tem pótem preobrazile v smrtonosna barja ali pa v inače nerodovitna tla. Tudi slovensko ozemlje čuti že stoletja sem 130 nasledke razgozdenja po takozvanem „kraškem svetu“, ki se razprostira med Postojno, Gorico, Trstom in Reko ter pošilja daleč tja v Dalmacijo svoja pusta in nerodovitna pogorja. Pa tudi to raztrgano skalovje pokrivali so nekdanj zeleni gozdje, a nemila sekira je ugonobila hribom zeleni kinč in zemlji zavetje ter grozoviti burji 135 odprla pot. Burja je rodovitno zemljo malo po malo odnesla, da je sedaj kraški svet skoro ves gol in pust. Le tu pa tam nahajajo se obdelane dolinice, po katerih tekó potoki in reke, dokler se ne izgubé v podzemeljske jame. Kaj bi dali sicer ubogi Kraševci, ko bi bilo možno hkratu popraviti škodo, katero so pouzročili lakomni 140 Benečanje, odkar so gospodujúči napominanemu ozemlju jeli pustošiti Kras ter debela zabijati v zemljo Benetkam v podstavo. Že precej dolgo delajo se poskusi in raznovrstne priprave za zopetno pogozdjenje, a vse napreduje jako počasi, kajti mnogovrstne ovire prečijo blagi namen. Bog dal, da doživé potomci tiste čase, ko 145 bode burja neznatna ter zometje in podobne prikazni skoro nepoznane.

Vsakdo, ki je navezan bolj na sobo, vé, kako ugodno ga oživlja v prostih urah zrak na planem, osobito v solnčnem gozdu. Mestjanje, ako le morejo, zapusté za poletne vročine mesto, da uživajo 150

zdravi zrak na kmetih. Zdravniki pošiljajo bolnike v toplice in kope-
 peli, a ne toliko zaradi vode, kolikor zavoljo zdravega in čistega
 zraka. Vse to nam je takoj jasno, ako se natančneje poučimo o
 hranitbi rastlin. Glavna sestavina rastlinjega telesa je ogljik, kte-
 155 rega si pripravljajo iz ogljikovega dvokisa, dobivajoč ga nekaj skozi
 listje iz zraka, nekaj pa raztopljenega v vodi po koreninah iz zemlje.
 S solnčnim uplivom razkrajajo ga v ogljik in kisik. Iz ogljika se-
 stavljajo polagoma svoje teló, kisik pa izdihavajo zopet skozi listje
 in druge zelene dele. Raztvorba traja neprenehoma in nam čisti zrak.

160 Tudi letni časi so se vsled uničevanja gozdov po malem skoro
 predrugačili. Vsi so postali nestanovitni ter se tem bolj mešajo,
 čim bolj se obdeluje zemlja. Sevéda pustošenje ne pouzročuje mno-
 ženja srednje letne toplote, ampak nje nejednako razdelitev na po-
 samezne mesece.

165 Pametni in razumni gorjani čuvajo svoje gozde tudi zategadel,
 ker jim branijo selišča sneženih plazov in gorskih usadov. Ondi
 pa, kjer so je posekali, so po zimi vedno v nevarnosti, da bi jih ne
 zasuli plazovi. O južnem vremenu udara se namreč sneg s strmin
 in golih vrhov. Čim niže prihaja, tem bolj narašča sprva mala
 170 gruča, ob gozdu se razbije in skopni brez posebnih nasledkov.
 Drugače sevéda tam, kjer ni gozdne obrambe. S strašansko silo
 prilomasti v dolino, razruši hiše in staje ter pokoplje pod seboj
 ljudi in živino. Spomladi pa tudi živé v večnem strahu pred gor-
 skimi usadi, ki se dogajajo vzlasti po takih krajih, kjer so zemeljske
 175 plasti več ali manj vzporedne s strmim površjem. Tudi te ustavlja
 gozd ob vznožju.

Posamezni človek se navadno premalo ozira na vesoljuost, a
 v svoji priprostosti tudi zlih nasledkov ne slutí. Bolj k sreči vzrastel
 mu je gozd zaradi neposredne koristi, kajti do dobra je prepričan,
 180 da ni v obče brez njega umno kmetijsko gospodarstvo mogoče.

O mahovih združenih z gozdi smo že prilično slišali. Ali tudi
 zá-se in osobito v sosedstvu lišajev so znamenitega pomena v pri-
 rodi. Kjer koli se nahajajo, povsod so zavetje majhnim živalicam,
 ki poginivši zapusté zemlji ravno isti dušik, kakor velike. Torej
 185 deluje mahovje na senožeti in v lesovju liki gnojna tovarna, in to
 tem bolj, ker vsako leto navzdol segnije in živalske snovi primernejše
 razdeli, nego bi mogel to človek z najumetnejšim orodjem storiti.
 Ni z lahka dobiti senčnatega mesta, kjer bi se mahovi ne nastanili,
 a najljubši so jim vendar mrzlotni kraji. Tu pokrivajo iste moč-

virnate planjave kraj gozdnega pasú, ki se nazivljejo „tundra“, in 190
so prava domovina severnim jelenom in drugim zanimivim živalim.

Kar so nam gozdje v velikem, to so nam trave v malem. Pod njihovim varstvom vzrastó brezštevilne nežne cvetlice, ki bi v lesu zaradi pomanjkujoče svetlobe poginile. Po razrastenih korenikah in senci vzdržujejo tla vlažna, napajajo zemljo in rodijo hladilne stu- 195
dence, vzlasti z gozdi skupaj. Sreberne pasove žuborečih potokov obkoljujejo ob stranéh razne trave; z njimi gredó na višave in ondi se razprostirajo v planinske pašnike. Istotako spremljajo potoke in reke v nižave in dobivajo, čim vlažnejša je zemlja, drugo zvu-
nanjo obliko, da jih ni skoro poznati od sorodnic, ter delujejo na 200
svoj način. Spojene z močvirnimi mahovi in razboritim človekom pretvarjajo prevlažna tla v rodovitno zemljo in zboljšujejo okuženi zrak. A to navadno samo pod zmernim podnebjem; vročih krajev stepe, prerije itd. pa se odlikujó po posebnih travah, ki vsled vlak-
natih korenik ne delajo ruš in trat, temveč samo posamezne, druga 205
od druge osebljene skupine. Po letu žareče solnce večinoma vso pašo sežge in v prah zdrobi; po suši pa začne deževati in hkratu je vsa planjava zopet zelena. Toda za visokimi bilimi skriva se pogostoma kaka opasna zver, prežéč na mirno v velikanskih jatah pasóčé se divje konje, goveda in druge nenevarne živali. 210

Za vročo Afriko, za jednolične žalostne goljave v severni Nemčiji in za druge kraje so velike važnosti razne vresnice, ki se odlikujejo po tej sposobnosti, da morejo izhajati tudi na najnerodovitnejših tleh ter oživljati in dičiti zemeljsko površje tudi tam, kjer bi se inače razprostirale peščenine. Pod njihovimi krili nastanijo 215
sé razne, vzlasti sorodne rastline, na pr. borovnice, brusnice; tudi grmičaste vrbe, toge trave in šaši pridružé se jim radi. Po krajih pa, kjer poplavlja voda vresišča takó, da sicer ne tvarja jezer, a vendar ne more odtekat, dela se ropa, ki je v novejšem času postala jako važna. Akoravno slabo gorivo, daje v zvezi s čpavcem 220
najboljši gnoj. Na dalje se sesedajo v njej razne raztopljene želez-
nate rude v blatno rudo železovko, ki služi, ker železo iz nje proizvajano ni kovno, različnim ukrasom.

Že pri mahovih smo opazovali, da zahtevajo na prvem mestu vlago in senco, a v vodi prav za prav ne živé. Krivo bi vendar 225
sodil, kdor bi mislil, da voda nima svojih rastlinskih prebivalcev. Dà, ima jih in to v toliko večjem številu, čim manjši so. Neko-
liko je prav majhnih, prištevajo se najnižjim rastlinam ter mejijo na skrajni stopinji živeče prirode rastlinstvo od živalstva. Dostikrat

230 sestavlja njih telo jedna stanica; posebnih organov ni videti na njem, temveč vsebina izvršuje vsa opravila. Ona sprejema hranitbi služeče snovi ter izloča neporabne skozi vnanjo mrenico. Včasih je nanizanih več podolgovatih stanic v trakasto palčico, včasih predstavljajo zopet popolnejšim nekako slična telesca, ki so navadno
235 sklopljena v blede-zelen povlak stoječih in počasi tekočih vodá z blatnim dnom. Vse te nežne rastlinice imenujejo se alge.

V zjedinenju kažejo ne samo velika, temveč najnežnejša bitja svojo moč. Gledé nekterih jednostaničnih alg je velevažno omeniti, da izločajo iz sprejetih snovij kremenico, ki se seseda v oklop. Ta
240 je trpežen in preostaja, kedar se rastlinica ugonobi. Ako še pa tudi zvemo, da je razmnožitev čudovito nagla, kajti vsaka rastlinica lahko za jednega dne zaplodi milijon potomcev, katerih vsak zopet okremeni in dokončavši življenje na dnu vode vedno rastočo plast zemlje tvarja: tedaj nam je lahko razumevati veliko važnost tako malih
245 telesec.

Druge sladkovodne alge, vzlasti okraki, služijo deloma brezštevilmim majhnim živalicam v prebivališče in živež, deloma pa vzvišujejo zemeljske plasti. Kakor druge, jemljejo i one hranitbi pripravne snovi nahajajoče se v vodi vá-se ter razkrajajo razne soli.
250 Tako na pr. razkrajajo vodni svečniki žveplene soli in izločujejo žveplo v podobi vodikovega žvepleca ter narejajo žveplene studence in kopeli; na drugi strani pa izločajo ogljikokislo apno, ki se na dnu seseda polagoma plast za plastjo tvarjajóč. Litavski apnenec, ki se na spodnjem Štajerju, posebno med Savinjo in Sotlo v velikih
255 skupinah nahaja, zgradjen je po predpotopnih algah.

Povodne jednokaličnice se združujejo z algami čestokrat v taki množini, da stavijo prometu velike ovire. Ker narejajo včasih skupaj se držeče velike povlake, zabranjujejo vzduhu pot do nižjih plastij ter spravijo živalske prebivalce v nevarnost. Ta odeja se
260 potaplja vsako leto na dno in se osebi od vzduhovega kisika, brez kterege ne more popolnoma segniti. Vedno višje postajajo plasti teh trhljih tvarin in na zadnje dospó do vodne površine. Ropni mahovi so prvi, katerim so nastala nova tla in novo pozorišče. Pa tudi ni niti jedne rastline, ki bi bila za ta posel sposobnejša. Imajo
265 namreč v vseh svojih delih med navadnimi tudi nenavadno velike stanice, ki liki posodice delujejo. One vsrkavajo po staničnih prodorih vodo ter vzdržujejo tla vedno vlažna in močvirnim rastlinam pripravna. Višje se jim pridružijo in umrši povikšujejo že nastale ropne plasti.

Tudi morje ima svoje rastlinske prebivalce, in sicer toliko in 270 tako različnih, da se potniki ne morejo dosti načuditi njih lepoti in pestrim bojам. Oni so zavetje raznim majhnim, pa tudi večjim živalim, katerim je tu miza pogrnjena. Osobito zanimive so nekatere haluge, ki pri razmerno jako nežnem in šibkem telesu vendar zastran visokosti nadkriljujejo največje velikane v rastlinstvu na kopnem. Se- 275 véda tako slabo telo je le v vodi možno, iz nje vzeto pa se zgrudi na kupček. Imajo namreč z vzduhom napolnjene mehurčke, ki je vzdržavajo v ravnotežju. Jagodata haluga na pr. tvarja med drugimi v atlantskem morju takozvano „sargasovo morje“, katero občudujejo potniki vozéc se iz Evrope v Ameriko ali nazaj. Že Kolum- 280 bovi pomorščaki so se ondi ustavljali ter zahtevali v stari svet. In zarés tak „plavajóč gozd“ je videti iz daljave trden dovolj, da bi se hodilo po njem.

Človek sega na različne načine precej globoko v gospodarstvo prirode. Ne samo da uporablja za mnogovrstne potrebe pozemelj- 285 skega življenja ponujajoče se mu darove ter s tem pretvarja površje — dostikrat sevéda sebi in svojim potomcem v škodo, temveč na pripravnem mestu si sezida stanovanje in se združi s sovrstniki svojimi v večjo družbo, ki navadno daleč na okrog upliva na razvoj rastlinske rasti. Dà, kaj bi pa tudi dom brez sadnega vrta! Kaj kmet 290 brez raznega žita, sočivja, detelje, lanú, konopelj itd.! Od kod bi dobivali barve, olja in stotero prepotrebni rečij! Že v starodavnosti se je človek izučil z rastlinstvom tako ravnati, da mu je donášalo kolikor možno dobička. Da bi pa rastline laže uspevale, sejal in sadil jih je zdržema in tako je stvaril umetne družbe, s 295 kterimi je vse človeštvo v najožji zvezi. *M. Cilenšek.*

162. O pojavu prirodnih nagonov pri živalih.

„Kdo po cvetju kaže pot bučeli?
Kdo postrvi dá plavute bistre?
Kdo ubral je slavcu mile strune?
Kdo jelenu dal je brze noge?“

M. Vilhar.

Lep pomladanski dan je; gorkejši solnčni žarki so že vzbudili tu in tam kako cvetlico iz zimskega spanja; lahkodušni metuljček frfoli v pisani obleki brezskrbno od cvetlice do cvetlice, kakor da se mu ni bati ponočnih mrazov; murni evréc po polju in marljiva

5 bučela nabira neumorno sladkega živeža. Glej, ravnokar ima košek poln cvetnega prahu in želodček si je nabasala s sladko tvarino; kako urno hiti sedaj proti domu, da odloži plod svojega truda! Stopiva za njo, dragi čitatelj, da si ogledava njen stan! Komu pa ni znana čudapolna uredba bučelnega panja, vzlasti odkar nam je 10 vsled bistrumne iznajdbe župnika Dzierzona možno, ponavljati vsak poletni dan prezanimiva ta opazovanja?

Vidiš-li, tam na solnénati trati ti stoji ulnjak! Kmalu sva tam. Kako življenje pred majhnimi vhodi v panje! Te-le bučelice priletavajo, óne-le odletavajo brez pokoja in odmora; in poglediva v 15 panj! Tisoč in tisoč majhnih nožic giblje se, tisoč in tisoč živalic, vzdravnivši se iz neprijetnega zimskega dremanja, začjenja novo življenje. Vsaka ima svoj posel: Tú je treba osnažiti stanú, tam umrlih tovarišev iz stana spravljati; tú se ima preveč zgoščeni med z vodo izredčiti, tam satje popravljati in nove celice staviti; te-le 20 prinašajo živeža in polnijo prazne lončke, óne-le se pripravljajo na pot pónj. Vse to se godi brez spodtikanja, brez prepira, vse v najlepšem redu in to — brez povelja. In kako ti stavijo svoje celice! Več tisoč šestero-oglatih lončkov stoji v dveh skladih, tako da se s svojimi dnišči dotikajo; vsak lonček 10 mm globok ima 25 5 mm v premeru. Ko bi si hotel narediti kaj takega sam, koliko poskusov, koliko bi bilo treba izmeriti, in vendar je še dvojiti, da bi li spravil s svojima neokretnima rokama tako mično in edinstveno delo na dan. Matematiki so izračunili, da so bučele praktično rešile pretežaven problem, izdelavši svoje lončke v obliki, ki 30 drži kar je največ mogoče medú, potrosivši kolikor možno najmanj dragocene snovi — voska.

Pa to še ni vse; knjiga bi se napolnila s tem, kar nam zanimivega kaže bučelni panj. „Vse skupaj,“ pravi neki pisatelj, „dela utis, kakor da je predložil temu zboru nevidni, najvišji stavbar črtež 35 celine, v glavo utisnivši ga vsakemu pojedincu; kakor da se je naučila na pamet vsaka vrst delavcev svoje določeno opravilo, mesto in število, po katerem se naj vrsté itd.“ Po pravici se vprašamo s pesnikom:

„Kdo po cvetju kaže pot bučeli?“

40 Kdo je priučil neznatno živalico tako lepemu redu, spravljivosti in umetnosti? Nemara se učé mladiči od starišev? Na to ni misliti. Mlada bučela dela, samo da je jedva porodila se, takisto spretno in urno, kakor starejše. — Slično opazujemo pri drugih živalih spretnosti in umetnosti, kojih se nikakor niso mogle naučiti;

na pr. v godivnicah izvaljena piščeta brskajo in razgrebajo svojo 45
pičo istotako iz zemlje, kakor druga, koja je izvalila kokoš; od ko-
koši izvaljene račice silijo v vodo navzlic svarenju svoje rejuice,
dočim se izogibljejo vode piščeta od rac izvaljena.

Če prav so taka dejanja véasih čudovito primerna svojemu 50
smotru, itak si ne moremo misliti, da je izvršujoča žival v svesti
si tega smotra, temveč ne da bi poznala zvezo med dejanjem in
smotrom, ravná tako, da bi po svojem razumu ne mogla boljše.
Takošnim dejanjem pravimo, da izvirajo iz prirodnega nagona ali
instinkta. Prirodni nagon zadene vselej, ne da pozna žival namen,
pravo pot, da ga doseže. Instinktivna dejanja so prirojena in pre- 55
hajajo od roditeljev na njih zarod.

Od druge strani dalo bi se navajati dovolj primerov uveru-
jočih nas, da ravnajo višje živali čestokrat v polni zavesti po svojem
razumu. Izmed preobilnih primerov evo jih samo nekoliko. Zopet
nam služi visoko obdarjena bučela za primer. Znameniti opazo- 60
valec Huber pravi, da se je sredi zime v nekem panju jeden sat
pogreznil vsled prevelike teže, samo spodnji sat ga je še držal ne-
koliko. To je bil celó nenavaden položaj, kteremu ni bilo pomoči
v prirodnem nagibu, ali bučele si itak vedó pomagati. Takoj se
lotijo dela, in kmalu je bil sat podprt z malimi stebrički od neke 65
smolnate tvári, takozvanega lotenja (Stopfwachs), ki ga po letu
bučele znašajo; stebrički so se upirali na stranske stene pletenice.
Da bi se ne pripetila drugič taka nezgoda, vzgradile so razumne
živalice podporne stebre, trame, bruna itd., ktere uredbe se ne na-
hajajo običajno v njihovih stavbah. — Drugi primer posnamemo po 70
Darwinu. „Ko sem nekoč,“ pripoveduje ta izsledovatelj, „na jednem
Galopaških otokov na zemlji ležal, pride oponašalec (*Turdus poly-
glottus*) ter se mi vsede na kraj vedra iz želvine črepine izdelanega,
ki sem ga z roko držal, pa začne mirno vode piti; pustil mi je od tal
privzdigniti vedro, na njem sedéc.“ Cowley pripoveduje, da so se 75
prej na tistih otokih grlice ljudem celó na klobuke in na rame
vsedale, da so jih z rokami lovili. Niso se tedaj bale ljudij, dokler
niso nekteri iz družbe ná-nje streljali, kar jih je splašilo. Tedaj so
stoprav spoznale neuke ptice, kaka opasnost jim preti od novih
prišlecev, kar že naše evropske živali zdavna vedó; zatorej je divja- 80
čina v gozdih, v kojih se čestokrat lovi, jako plašljiva. Pa saj
nam ni treba iskati v daljavi dokazov za to, da imajo živali razum;
najboljši dokaz nam je istina, da se dadó upitomiti kolikor toliko
maló da ne vse živali in nektere se priučé raznovrstnim izurjenostim,

85 koje po pravici občudujemo, kakor na pr. konj, pes in dr. Take živali razumevajo tedaj človeške pomisli in se ravnaajo po njih. Ne da bi zanikavali globoki prepad, ki loči duh človeški od istega na najvišji stopinji stoječih živalij, sme se vendar trditi, da se nahajajo i pri živalih početni pogoji duševnega in srčnega življenja.

90 Mnoge živali imajo razumnost in pomnjivost, stvarjajo si pomisli, sodijo in sklepaajo, kažejo naklonjenost in ljubezen do svojih dobrotnikov, odklonjenost, srd in jezo proti sovražnikom itd.

Razumu v zavesti dejstvujočemu stavimo tedaj nasproti prirodni nagon, ki ne poznavajoč namena, tako svoja dejanja urav-

95 nava, da se doseže nemotljivo pravi smoter. Pretežavno je čestokrat razsoditi, izvira-li kako dejanje iz instinkta, ali pa mu je razum izvor; težavost se ne malo poveča s tem, da ne poznamo načina, kako živali svoje misli razodevajo; manjka nam tedaj pravega merila v presojo duševnih sposobnostij živalskih; moramo jih torej

100 primerjati s človeškimi odnošaji, ktere jedino razumemo. Motili pa se ne bodemo, če vzamemo, da se ravnaajo višje živali večjidel, nižje pa nemara izključljivo po prirodnem nagonu.

Raznovrstni načini, kako javljaajo živali prirodne nagone, dadó se zvajati na nekoliko glavnih oblik, za ktere hočemo tukaj nekaj

105 primerov navesti.

Divno se kaže prirodni nagon v načinu, kako si stavijo ne-
ktere živali svoj stan. Kaj pa da, mnogo potepuhov prav nič ne skrbi za stanovanje, ampak brez doma se potikajo po svetu, iskaje si prenočišča in zavetja, kjer se ravno najde; obilo pa jih porabi

110 mnogo truda in časa, da pripravijo sebi ali pa svoji zalegi mirno in prijazno pribežališče. K njim spada poleg mnogih drugih čel-narjev že omenjena bučela, ta uzor marljivosti in redoljubnosti; semkaj spadajo poimenoma ptice, kojih gnezda so vzbujala vselej opravičeno občudovanje. Malo ne vse ptice znašajo kolikor toliko

115 umeteljna gnezda; načini skladanja pa so vrlo različni, in prav prikladno so primerjali nektere ptice gledé njih izdelkov obrtnikom. Najbolj poznani ptičji „zidarji“ so lastovice, ki si zidajo od blata znana lična gnezda; „lončar“ (*Furnarius rufus*) stavi pečnici podobna, do 4 kg težka gnezda na drevesne veje; žolne in deteli

120 spadajo k družbi „tesarjev“, izdletujoč si prav spretno s svojim krepkim rtastim kljunom gnezda v trhla drevesa. Največ družnikov štejejo med veselo perotnino „tkalci“; toda niso vsi jednako spretni v svoji umetnosti. Drozgi, srakopéri, penice in drugi majhni pevci

izdelujejo ne preumeteljne pletenine, nastiljajoč koritice z mehkejšim gradivom; kobilar ali pirol (*Oriolus galbula*) obeša svoje skledici 125 podobno gnezdo med vejna razrastka: za podlago mu služijo volnene niti, ktere ovijata samec in samica ob razrastka, ki imata zibel nositi; učvrstivši te niti s treskami in ličjem, uglobita raven most s svojo težo ter ga navzdol z navzkriž pretkanimi nitimi povečata. Tako stlačita vedno globokejšo jamo, ki se napósled z mehкими 130 bilkami obloži. — Trstne penice obešajo globokim čašam podobna gnezda ob trstje, da se samica kakor v viseči plahči guga v njej. Najspretnejši tkalci pa so v vzhodni Indiji, Avstraliji in posebno v Afriki živeče ptice, ki so dobile baš zaradi svoje ročnosti imé tkalcev (*Ploceidae*). Njih gnezda so mošnjasta, zdolaj z odporom, vodečim 135 najprej v cevast vhodni kanal; pravo vališče je v razširjenem prostoru, ločenem šestokrat s pretinom od vhodnega kanala. Družbenih tkalcev (*Philetaerus socius*) sklada osem sto do tisoč parov svoja gnezda pod skupno streho, slamnati hišni strehi podobno. Pod isto je neštevilno vhodov, vodečih k posameznim gnezdrom, koja si 140 stavi vsak par zá-se ter je prekrije; ker pa stavijo tikoma gnezdo do gnezda, vidi se, kakor da je vse skupaj samo jeden stan. Tkalcem najbliže stojé „klobučinarji“; to družbo zastopata plašica ali remec (*Parus pendulinus*), ki svojo mošnjasto, na vrbovo nad vodo visečo vejo pripeto gnezdo iz rastlinske volne z vmes vpletenimi 145 vlakni poklobučini, in mlinarček ali repata senica (*Mecistura caudata*). Tudi „krojača“ ne manjka urnim prhutarjem; takim se sme južno-azijatski pevec (*Orthomus Benettii*) zaznamovati: ta ptica zvija s pomočjo kljuna in nožic list tako, da je kraj nad krajem; potém ju prevrta s kljunom in napeljavši v luknjice nit, ki si jo je 150 sama zasukala, sešije zavitek, v kojega si zлага gnezdice.

Običajno so ptičja gnezda vališča ali zibeli mlademu zarodu in se rabijo tedaj samo kratek čas; redkoma služijo zakonskima razven tedaj, ko valita, v stanovališče ali pa godnim mladičem v prenočišča. O plašici pravijo, da si dela samec gnezdo na svojo 155 radost, ne da bi služilo kdaj isto kot zibel za zarod; našemu domačemu vrabcu pa je gnezdo stanovalnica in spalnica, kjer si išče zaslombe proti mrzloti in mokroti po zimi in po letu. Običajno je gnezdo izpolnilo svoj smoter, kedar so se izgodnjali mladiči; nató se zapušča in razpada. Je pa tudi takih ptic, ki vsako leto 160 svoje lansko gnezdo poiščejo in zopet popravijo, kakor na pr. štrki, katerim radi kolo nad slemenom gnezdru v podlago pričvrščajo, lastovice itd.

Žal, da moramo sedaj prezanimivo ptičje delovanje zapustiti,
 165 a treba je pogledati tudi drugam. Sesalcev stanuje mnogo v duplih,
 koja so si sami izkopali; nekteri pa si delajo tudi umetna stanova-
 lišča. Krt stanuje pod zemljo v kotličku, okoli kterege gresta dva
 rova drug nad drugim; od njiju so na daleč razpeljani lovski rovi.
 Mnogo se občudujejo bobrove trdnjave, v katerih po več rodovin
 170 skupaj živi. Take trdnjave se nahajajo ob rekah in jezerih in so
 proti deroči vodi zavarovane s čvrstimi jezi. Gradivo za zidanje so
 jim drevesa kakor rama debela, pa tudi taka, ki imajo 50 cm v
 premeru in ktere s svojimi ostrimi zobi čudno urno preglodajo.
 Praznine med debli napolnjujejo z blatom, kamenjem in protjem.
 175 V stavbi je kamrica pečnici podobna, ki ima 30 cm debelo zidovje
 in je prikrita s čvrsto streho; v kamrico pelje samo jeden vhod
 pod vodo. Čestokrat se nahaja več kamric, druga poleg druge;
 vsaka ima svoj vhod.

Veverice, polhi, podleski in dr. delajo stanovanja na drevesih
 180 iz šibja, listja in skorje. Oblasto, gnezdu trstnih penic podobno stano-
 vanje pritlične miši (*Mus minutus*) visi ob žitnih bilkah itd. Vredno
 je, da se omeni, da delajo tudi nektare topoglave ribe gnezda; mali
 zet (*Gasterosteus aculeatus*) na pr. spleta si gnezda med povodnimi
 rastlinami viseča.

185 Ogledimo si sedaj, kako si pomagajo živali do živeža! Ne-
 ktare zveri, ujede in druge mesojedne živali si pridobivajo svoj plen
 v očitni borbi z jačjim svojim orožjem; druge živali skušajo po zvi-
 jači priti do hrane. Nekteri pajki nastavljaajo preumetno spletene
 mreže iz pretankih nitij in prežé blizu njih, dokler se v skoro ne-
 190 vidne niti ne zaplete majhna žuželka, koje se potém takoj polasté.
 Volkčeva ličinka (*Myrmecoleon formicarius*) izkoplje v peščeno zemljo
 lijaku podobno jamico; na dnu iste čaka, da se jej zvali mimo-
 hodeča žuželka v past, ali pa še s peskom po njej poškropi, da
 strmoglavi v jamico ter jej pride v oblast. Som in druge z brki
 195 ali z drugimi telesnimi priveski obdarjene ribe skrivajo se v globini
 vodá in igrajoče z brki privabljajo majhne ribice k svojemu žrelu.

Osobito vredno je še omeniti jednega slučaja, kako se javlja
 prirodni nagon gledé hranitbe pri mravljah, ker je nemara jedin
 tak v vsem živalstvu. Ti majhni kožokrilci ljubijo posebno slad-
 200 kosti; zatorej obiskujejo radi sladke plodove, pa tudi rastlinske ušice
 so jim iz istega uzroka dobrodošle tovaršice. Rastlinske ušice imajo
 namreč na zadku dve cevici, iz kojih se cedi neki sladek sok;
 „medeno roso“ spuščajo osobito tedaj, če je mravlja s tipalnicami

pošegeče. Vsakdo je že nemara opazil, da mravlje rade obiskujejo
 rožne liste, na kojih živé take ušice. Nekatere mravlje obdajejo z 205
 zidom vejice, na kojih je mnogo ušic, ali pa zanašajo celó ušna
 jajca v svoj stan, kjer jim strežejo črez zimo, da se jim izvalé
 „molzne kravice“. Nič manj občudovanja vredne, kakor napomi-
 nane mravlje imajoče domačo živino, niso iste, ki „polje obdelu-
 jejo“. Takošno („*Pogonomyrmex barbatus*“) našli so najprej v Tek- 210
 sasu; ona si zлага gričasto mravljišče ter si ugladi okoli istega tla,
 kakor da so potarácana. Na tem golem, krogu podobnem polju
 zató vse rastline izvzemši travo, ki rodi zrnje, takozvani mravlji
 riž (neka vrst „*Aristida*“), ki se zrelo pobira in spravlja. Zopet
 drugače skrbé za živež mravlje, kojim so dali ime „mravlje mede- 215
 nice“ (*Honigameisen*). Poleg navadnih mravelj nahaja se med njimi
 takih, katerim je zadek silno, poloblasto otečen; izreden obseg imajo
 od tega, da jim je sprednji želodec s sladkim medom prenapolnjen.
 Ti okorni trebušnjaki visé niz stropa posebnih stanic in služijo kot
 živi lonci za med; kajti v svojem sprednjem želodcu imajo shranjen 220
 med, ktereга potrebnim tovaršicam oddajejo. Nasproti marljivosti
 večine mravelj vedó si nekatere, takozvane „razbojne mravlje“ prav
 priležno uravnati svoje življenje. Iste imajo namreč v svojih mrav-
 ljišcích pojedince drugih vrstij mravelj, ki jim morajo služiti kot sužnji.
 Taka je navadna rujava mravlja (*Formica rufa*); pa dočim so pri 225
 teh delavke tudi pri delu, živé v južni Evropi „mravlje amazonke“
 (*Polyergus rufescens*), ki se tako bojé dela, da bi morale gladú
 poginiti, če bi jih ne krmili sužnji. Ko so trideset takih mravelj
 brez sužnjevij zajeli ter jim dali obilno najljubše jim hrane, poginila
 je sleherna od gladú. To čudno ravnanje se umeje, ako se vé, da 230
 imajo te mravlje čeljusti brez zob in jim tedaj manjka k delu po-
 trebnega orodja.

Dalje nego pri mravljah sega skrb za hrano pri takih živalih,
 ki si zalagajo živež za zimo, kar pa ne storé mravlje nikoli. V
 jeseni polni lončki bučelnega satja naj bi nas opominjali, kako je 235
 treba v času obilnosti skrbeti za težavne dni nedostatka. Hrček
 ima v svojih podzemeljskih stanovanjih posebne žitnice, ki je na-
 polni med letom; ali človeku ne dopada njegovo umno gospodar-
 stvo, in v srednji Evropi so malo ne popolnoma pokončali tega
 tatú. Toda ni jih preveliko število previdnih gospodarjev v žival- 240
 stvu, in zatorej se včasih réš prav hudo neskrbnežem godi. Si ga
 li videl vrabca, kako ti berači ob zimi okoli hiše za kako drobtin-
 nico? Pa on se še itak preživi; drugim lahkoživcem godi se še

hujše in ne preostaja jim drugega nego prespavati dolgo, hudo
 245 zimo. Mnogo črvov, mehkužcev, pajkovcev, žužkov, plezalcev in
 sesalcev spada semkaj. Druge živali, vzlasti ki so urnih nog ali
 brzih kril, pomagajo si inače. Z Bogom, domovina! pa moraš po
 svetu za kruhom daleč tja proti jugu, kjer milejše solnce sije. Toda
 ne ostanejo ti tam, temveč ljubezen do domovine sili jih vrniti
 250 se tja, kjer jim je tekla zibel, samo da smejo upati, da bode tam
 zopet prigrizniti kaj. Takih selcev nahaja se med sesalci, med po-
 vodnjimi živalimi in vzlasti med lahkokrilatimi prebivalci v zraku.
 Selitev ptic se prišteva k najzanimivejšim pojavom prirodnega na-
 gona. Vsaka ptičja vrst vé dobro, kdaj je prišel čas, da bode treba
 255 misliti na potovanje. Najprej, začetkom avgusta, odpravljajo se
 brizge (*Cypselus apus*), njim sledijo kukavice, kobilarji, srakoperi
 in prepelice; meseca septembra selijo se večjidel pevci (slavček,
 penica, lastovica), race in ujede; oktobra meseca pa nas ostavljajo
 pastaričica, tašica, škrjanec, drozg, skobec, kanja, sluka, črna liska
 260 in gos. Mnoge ptice, na pr. lastovice, štrki, divje gosi in dr.,
 selijo se v velikih tropih, ali predno odleté, zbirajo se in urijo v
 letanju visoko v zraku. Žrjavi letijo v podobi klina, kakor da vedó,
 da jim je tako najlaže premagati zračni upor; na prvem mestu jim
 leti najkrepkejši samec, ki ima največji upor premagati, slabci in
 265 starci pa so na koncu. Malo selivk potuje pojedince, na pr. sluke,
 nektere paroma. Proti koncu zime vračajo se zopet v obratnem
 redu. Koje so odpotovale poslednje, so prve zopet tú, in istotako,
 kakor je vsaka selivka našla svoje zimišče, najde i vsaka svojo do-
 movino in svoje vališče; nektere si poiščejo celó vnovič svoja prejšnja
 270 gnezda.

Pridobivanje živeža je čestokrat s hudimi borbami spojeno;
 splošen zakon prirode je ta, da je vse, kar živi, zapleteno v večno
 borbo z drugimi bitji. To borbo imenujemo borbo za obstanek. Iz
 borbe za obstanek sledi neogibna potreba, da imajo živali nekaka
 275 orožja, kojih se poslužujejo pri napadu proti slabejšim ali v obrambo
 proti jačjim bitjem. Istina, da ima vsaka žival kolikor toliko zdatno
 orožje. Tiger obvlada z ostrim zobovjem svoj plen, orel napada z
 močnim kljunom srne, zajce, jagnjeta itd.; govedo se z rogovi po-
 stavlja v bran in konj kaže kopita. Slabejše živali, ki se nimajo
 280 zanašati na tako silna branila, poslužujejo se včasih tem opasnej-
 šega, goljušivega orožja. Prav majhna ranica zadostuje nasprotniku,
 samo da se vlije vá-njo kapljica nekega soka, in pomnil je bode
 neznatne živalice, če mu nemara ne pride celó do življenja. Taki

strupeni soki se izlivajo včasih v grizala, na pr. pri komarjih; silno zloglasen je golubaški komar, ki se včasih na spodnji Donavi v 285 gostih rojih prikaže. Komarji poiščejo na živinčetu mehke gole dele, vsedajo se okoli očij, na gobec, v nosnice ter lazijo celó v ušesa, v golt in sapnik. Vsak vbod tega komarja pouzročuje pekóč srbež in trd boléč otók; mnogo vbov tudi živino umori, in vsako leto pogine veliko konj, goved in prascev od tega komarja. Do- 290 godilo se je tudi, da so komarji majhne otroke pod milim nebom umorili. Pri medičarjih (bučelah, osah in dr.) izliva se strup v otlo želo, pri škorpionih v bodalast organ na koncu zadka, pri otrovnih kačah v strupene zobe.

Kaj posebno orožje podarila pa je природа nekterim ribam z 295 električnim organom. To so živčna orodja, ki se dadó primerjati v razporedbi delov Voltinemu stebri; v razdražbi razvijajo elektriko, ki proizvajajo električne udarce, če se spojijo nasprotni skrajniki. Z električnimi udarci omamljajo električne ribe svoj plen, pa tudi v obrambo poslužujejo se istega orožja. Električna jegulja omami 300 celó konja s svojimi udarci.

Prečudna branila imajo nektare živali v nekih izločilih, ktera svojevóljno izpuščajo. Navadna črnica (*Sepia officinalis*) in nektare druge pomorske živali brizgnejo, če jih kdo preganja ali draži, kakor tinta črn sok od sebe. Z njim skalijo vodo okoli sebe, tako da 305 potém lahko pobegnejo. Muren in kobilica spuščata od sebe smrdljiv sok, če se ju dotakneš; puškar (*Brachinus crepitans*) prskne proti sovražniku jedek sok; severni strakoš (*Procellaria glacialis*) bruhne ti ribje masti, če se ga dotakneš, in smrdljivec (*Mephitis*) brizgne neznosno smrdeče tvarine zatiralcu pod nos. 310

Zajec in mnogo drugih živalij jo ubriše v grm, če jim preti najmanjša nevarnost; kjer pa ni druge pomoči, pomagaj zvižaja! Več živalij se potaji v opasnosti, kakor da so mrtve, na pr. navadni prasiček (*Oniscus murarius*); trdoglavec (*Anobium pertinax*) se ti ne gane, ako se je potajil, če ga prav na iglo nabodeš. Tudi ne- 315 ktere ptice (prepelica, snežna jerebica, sluka in dr.) delajo se mrtve v opasnosti.

Do sedaj popisani nagoni služijo v lastno blagouspešnost; drugim nagonom je smoter, da se ohrani plemo. K tém-le spada vzgoja mladičev, družljivost, posnemavost in nagon k občevanju. 320

V skrbi za mladiče polagajo roditelji jajca na pripravna mesta. Žuški skrbé, da najde ličinka, izvalivši se iz jajca, potrebnega živeža. Šiškarice (*Cynipidae*) na pr. vsajajo jajca s tankim bodalcem pod

kožo določenih rastlin; vsled rane nastane neki izrastek, šiška, ki
 325 služi ličinki v stan in živež. Najezdniki (Ichneumonidae) spuščajo
 jajca v život drugim žuželkam; iz njih izlezle ličinke se razvijajo v
 svojih hraniteljih, kojih organe pozauživajo ter napósled pokončajo.
 Vredno je opomniti, da se lotijo ličinke najprej malovažnih organov,
 a važnejših še le na zadnje, da jim ne poginejo hranitelji, predno
 330 so dorastli sami. Bučela, čmerlj, osa, mravlja in dr. donajajo svojim
 ličinkam rastlinske hrane in je krmijo; mravlje nosijo pogosto svoje
 bube na solnce in zopet nazaj v mravljišče. Ose rovnice (Fossoria)
 izrujejo hodnike v pesek z razširjenim vališčem na koncu; tjakaj
 ležejo jajca ter nosijo ličinkam mesene hrane (kobilice, murne itd.),
 335 ali pa napolnijo ves prostor z žužki, da se hranijo ličinke z njimi;
 v poslednjem slučaju ne umorijo plena, temveč ga le ohromijo,
 vbodši ga v trebušni ganglij, da ne more odlaziti.

Pri ribah javlja se skrb za mladiče včasih v selitbah v daljne
 kraje, da si poiščejo pripravnih mest za drstenje. Sledi ali slanki
 340 na pr. zapuščajo morske globine ter se prikažejo v strašanskih
 množinah na morskem površju, potujóč proti bregovom in plitčinam
 med Norveškim, Angleškim in Francoskim. Tam odlagajo ikre ter
 se vrnejo potém zopet v globino. Losos (*Trutta salar*) potuje iz
 vzhodnega in severnega morja v reke ter pride, preskočivši slapove,
 345 jezove in druge zapreke, celó v majhne potoke, kjer se drstijo na
 zavarovanih in z živežem obloženih krajih. Narobe potuje jegulja
 ob času drstenja iz rek v morje, iz kterege se vrača prihodnjo spo-
 mlad na milijarde mladega zaroda ob rečnih izlivih v sladko vodovje.

Sesalci si sicer običajno ne skladajo gnezd, tem sijajnejša pa
 350 je ljubezen, s katero doji samica svoje mladiče ter je prezirajóč lastno
 življenje brani proti vsakemu napadu in vsaki opasnosti.

Vzgoja mladičev pa ne obstaja vselej jedino v priskrbljanju
 prostora razvitku primernega; pri mnogih višjih živalih opazuje se
 tudi, da roditelji mladiče nekako poučujejo. Plavutonožci na pr. in
 355 pomorske ptice vabijo plašljive mladiče v vodo; ptice pevke vzpod-
 bujajo svojo družino k vzletu in k lovu na žužke, orli in sokoli učé
 mladiče letati in se spuščati na plen.

Nagon k družljivosti preseneti nas brez dvombe najbolj v po-
 dobi, v kakoršni ga opazujemo pri nekterih ravno- in kožokrilcih
 360 (bele mravlje, ose, bučele, mravlje in dr.). Veliko število takošnih
 živalij združi se v skupno delovanje, v takozvane „živalske države“,
 v katerih so opravila strogo razdeljena. Jedna ali nekoliko „samic“
 („matice“) leže jajca in skrbi tedaj za pomnoženje države; prirejanje

in obramba stanú ter priskrbljevanje živeža je opravilo „delavk“; v nekterih družbah je obramba domovja posel posebne vrsti stanov- 365 nikov, takozvanih „vojakov“, odlikujočih se po krepkejših čeljustih — njih orožju. „Samcev“ je le malo v državi, pa še te pomoré delavke ali vojaki érez nekaj časa, ker niso k nikakemu pridu, ko ne delajo nič in se samo zastonj hranijo. Poglejmo si še družbe pri drugih živalih. Tú najdemo takih pri mnogih ribah, krkonih in 370 plazalcih; toda ker nimajo te tružbe nikakega občestva med sebj (kar jih druží, to so jedino le jednaki pogoji življenja, koje na istem prostoru nahajajo), zatorej nimajo nič zanimivega za nas. Tudi veseli prebivalci v zraku so večinoma jako družljivi in nekteri gnezdiijo celó skupaj, kakor smo že o družbenih tkaleih omenili. Čudno je, da se 375 nektele ptice družijo s pticami od drugih plemen; mokoži (Rallus) se selijo s prepelicami in pelikani lovijo zajedno s érnimi pomorskimi vrani (Carbo cormoranus). Prečudno družljivost so opazovali pri nekterih avstralskih pticah, ki si gradijo posebna igrišéa, na kterih se shajajo ter skakaje in igraje naganjajo po njih. Od neke takošne ptice 380 (Ptilorhynchus holosericeus) popisuje angleški potovalec Gould „lope“ také-le: Običajno napravljajo svoje lope pod previsečimi vejami v najsamotnejšem delu gozda in to vselej na zemlji. Od gosto prepletenege protja naredi se podlaga, ob straneh pa se gradi prava lopa iz tanšega in šibkejšega šibja in vejic. Gradivo je tako nastavljeno, 385 da se gori zjediniijo konci in rogovile. Poseben kinč dobivajo lope po tem, da se z živobojnimi rečmi vsake vrste olepšajo. Tú najdeš pisana peresa iz repa različnih papig, školjéine in polževe lupine, kamenéke, obeljene kosti itd. Peresa se utikajo med veje, kosti in lupine položé med vhod. Domači ljudje poznajo strast ptičev, ki 390 radi blišéee reči kradejo, in zatorej išéejo, ée se je kaj izgubilo, v rečenih lopah po njih.

Tudi sesalcev živi mnogo v družbah, v kterih prevzamejo éstokrat najstarejši ali najmočnejši skrb vodstva in obrambe. Divja govoda, bivoli in svinje branijo se zajedno pri napadu; konji stopijo 395 v krog, ée se jih loti kaka zver. Opice ropajo v velikih tropih zasade, postavljajóe se v redu, da si lučajo druga drugi odtrgane plodove. Ée je treba ubrisati jo, sledi cela druhal svojemu vodji, ki spleže sem ter tja na visoko drevo, da bi videl, od kod preti sovražnik. Na paši postavljajo straže opice, morski psi, divje koze, 400 jeleni in dr., da jim naznanijo, ée se bliža opasnost.

Nagon k posnemanju se javlja v posnemanju glasa, kretanja in dejanja. Ée zalaja v tibi noči kak pes, takoj mu odgovarja

tovariš pri sosedovih in kmalu se razširja lajanje po celi vasi; ali
 405 če se zglasi samo jedna žaba s svojim klasičnim *βράξενε χοάξ*, takoj
 jo spremlja ves zbor po močvirju. Nekatere ptice pevke posnemajo
 glasove drugih ptic; papige, krokarji in škorcei se priučé celó izgo-
 varjati nekoliko besed.

Posnemanje dejanj se opazuje pri pticah selivkah, kojim je
 410 običajno jedna na čelu; slično potujejo druge potujoče živali ter po-
 snemajo svojega voditelja. V družbi izpremeni včasih povsem kaka
 žival svoj značaj; krotek konj postane trmast v družbi nepokor-
 nega tovariša, in konji izgubé plašljivost v družbi, kar se čestokrat
 pri vojaških konjih opazuje.

415 Nagon k občevanju je posledica družbenega življenja; kajti
 da se združijo živali k skupnemu delovanju, treba je, da občujejo
 med seboj. Nekako občevanje se že opazuje pri mravljah in bučelah,
 ki se potipljejo v izrednih položajih s tipalnicami. Da si s tem
 naznanjajo svoje misli in namene, lahko sklepamo vidéč, da si po-
 420 magajo druga drugi, če se tako naprosijo. Nekatere mravlje se voj-
 skujejo z mravljami drugih vrstij; v lepo urejenih oddelkih stopajo
 proti sovražniku, vzpodbujajo se k hrabrosti in žrtvujejo življenje
 skupnosti v prid. Namen takim vojskam je, pridobiti si sužnjev,
 o katerih smo že govorili. O nekakem „govoru“ smemo sevéda le pri
 425 višjih živalih govoriti; da živali razumevajo glas svojih tovarišev, po-
 snemamo iz tega, da si odgovarjajo na vabeče glasove. Najbolj
 opazujemo to pri pticah in sesalcih. Ptičji glas je nekako izrazilo
 različnih občutkov; osobito so to majhne ptice z neznatnim perjem,
 ki se odlikujejo kot „pevke“ ne samo po obsegu in prijetnem,
 430 polnem zvoku svojega glasú, ampak one ubirajo tudi glasove v pra-
 vilne kitice in lepo doneče napeve.

„Kdo ubral je slavcu mile strune?“

Vselej pak ostaja govor živalski izraz čutjenju in poželenju;
 tako povzdignejo svoj glas v radosti in boli, v jezi in bojazni, če
 435 so lačne in žejne in o sličnih drugih priložnostih. Po njih se
 izpreminja tudi glas, po katerem samem lahko vselej posnamemo i
 stanje naših domačih živalij.

H. Schreiner.

163. Na piramidah.

„Jutri rano greva na piramide in v puščavo,“ pravi mi na
 cvetno nedeljo zvečer moj tovariš, avstrijski geolog, ko sva se bila

nahodila po ulicah in ovinkih cesarske Kaire. „Morava se zgodaj napraviti na pot, ako nočeva, da naju solnce ne pari na potu; hodi se črez tri ure.“

5

Solnce je ravno vzhajalo in sušilo roso po ravnem polju na obalih svetega Nila, ko drugo jutro zasedemo pripravljene osle, ki nas brzih nog ponesó iz sredine stare Kaire mimo mestnega vrta „Ezbekijeh“ skozi novo predmestje Izmailfjo na zahod proti širokemu Nilu. Onkraj mostú krene pot ob reki gor proti jugu med vrtovi in nasádi do kolodvora, od koder pelje železnica na gornji Egipet. Tú se zavije cesta in vodi po širokem polju vedno pod drevoredom temno-zelenih akacij med cvetočim sočivjem in zrelo pšenico tja do zadnjega prekopa, ki loči lepo obdelano, rodovitno Nilovo dolino od široke, gole puščave. Visoki senčnati palmovi gozdiči na obeh stranéh ravne ceste hladé male vasice na nizkih holmih ter nam zakrivajo pogled v daljavo.

A ko se prekorači zadnji most, je svet kakor izpremenjen: kamor ne sežejo Nilovi valovi ob času povodnji, tam je vse suho in pusto.

20

Gola, mrtva leži pred nami planjava tja do visokega roba, kjer se začinja „libijska puščava“. Stopivši izpod drevoreda, zagledamo ne daleč pred sebjó piramide, pa pot do njih je še visoka in strma. Tú-sem torej na mejo prijetnega življenja in tihe smrti postavili so si mogočni faraoni spomin svoje nekdanje moči in slave. Mora se reči, znali so si izbirati kraj za svoje grobove.

Stopimo bliže. Pot réš da ni več dolga, pa strma je in z drobnim, rujavim peskom na debelo posuta, ki ga je veter nanesel sem iz vroče Sahare. Vrh brega dospemo na malo plan in stojimo v podnožju „Kufu-jeve“ piramide, ki se strmo in veličastno dviga pred nami in kipi v sinje nebó.

Pojdimo okoli nje, da si jo bolje ogledamo! Štirioglatemu hribu podobna, sezidana je piramida iz samega rezanega kamenja, tako da se razprostirajo njene štiri jednako dolge strani na štiri vetrove. Vsaka stran meri tri sto korakov ali nad dve sto sedemindvajset metrov; ravno toliko tudi rob, ki seže od spodnjega ogla do vrha. Obstransko površje je torej iz štirih trioglov z enakimi stranmi.

Površina je morala biti nekaj gladka in svetla, kakor še sedaj gornji del „Kefren-ove“ piramide, ki jo zagledamo od južno-vzhodnega ogla Kufu-jeve, prehodivši njeno vzhodno stran.

40

Ali sedaj ni videti drugega ko velikanski skladi lečastega apnenca, ki so stopnicam jednako naloženi drug na drugem. Gladka apnena površna skorja in vse malo kamenje je razpadlo tekom
45 dolgih let in se posulo v visoko grobljo, ki nam zakriva podnožje piramidino ter nam brani stopiti blizu nje. Ona druga, ki jo je Kefren sezidal, malo nižja od prve, ohranila si je nepokvarjen ostri vrh in v gornjem delu tudi prav gladke strani, tako da je težko priplezati ná-njo.

50 Črez pol ure hodá dospemo zopet na severno stran, kjer je v sredi temen vhod do grobov. Od tod se tudi gre na piramido. Pa kaka bode pot po teh stopnicah, ki so bolj strme nego naše strehe! Nekako boječe merimo te stopnice, ki se brez konca kopičijo pred nami druga na drugo, vsaka skoro jeden meter visoka, spodnje pa
55 imajo črez dober meter visočine. Skoro nam je obupati, da prilezemo kdaj do vrha. Pa suhi Beduin stori mnogokaj za dober „bakšiš“ (dar). Že prej nam sledé ves čas korak za korakom, kažoč to in ono; sedaj nas opominjajo s slabo svojo francoščino na veliko „sfinksó“ ne daleč od tod, sedaj zopet na grobove v kata-
60 kambah okoli piramid in nam nadležno ponujajo zarujaveli denar in druge starine. Ko pa vidijo, da mislimo iti na piramido, ni se jih moči odkrižati; skoro bi se stepli med sebjó, kdo nas popelje gor. Saj pa tudi ni od več njih pomoč. Dva naju primeta vsak za jedno roko in peljeta varno od vhoda sredi severne strani črez nektere
65 stopnice in potém tja vprek na severno-vzhodni ogel in ob robu gor po znanih stopnicah, ki sta jih že od mladih nog vajena. Spreten dečko pa nese hladne vode za nami v mokri „alkaraci“, v slabo žgani lončeni posodi, v kateri se voda vedno mrzla ohrani, če le malo veter pihlja, kakor navlašč za one vroče kraje. Dečko
70 pomaga tudi popotniku na težavnejših krajih ter se že za mladih let vadi težavnemu potu, koder bo odrastel tudi sam tujce vodil, kakor zdaj njegov oče.

Kaj dobro dé človeku, ko Beduin malo nad sredo pota obstane v senčni votlini med kameni, da se malo oddahnemo in poživimo iz
75 mokre „alkarace“. Kakor palčeki videti so popotniki in njih arabski spremljevalci, ki lezejo ob piramidi in se trudijo doli na prvih stopnicah za nami.

Toda ni časa ozirati se. Beduin poprime zopet za roko in potegne nas više. Še bode treba mnogokrat dvigniti nogo in se speti
80 kvišku na skalo. Sto in dvainštirideset metrov ni mala višina; prišel bi že do pol „Šmarne gore“ in še više. Pot lije s čela,

kolena začnó boleti; ali bomo skoro na vrhu? Sapa nam pojema, ali Beduin ne peša. Vidi se že vrhovni rob, še malo korakov in — na piramidi smo!

No, to so jo pa uganili Arabi, da so vrh piramidin razdrli in 85 prostora naredili vsaj za stotino ljudij, ako treba. Sedimo na oni kamen na sredi, ki so ga še pustili za klop, da se na njej odpočijemo, in ozrimo se okoli sebe.

Tú se razprostira pred nami bogati Egiptet, lepa rodovitna dolina, ki se na jugu kakor zelen pas kaže izza strmih bregov, ki jo 90 na obeh stranéh obdajajo in ločijo od puščave, ktera se na desno in levo razteza brez konca in kraja. Proti severu se širi dolina, in kakor zeleno morje izginja ravnina na daljnem obzorju; po sredi pa se veličastno vije sveta reka Nil in izliva rumene svoje valove po neštivilnih tokih in prekopih, po katerih je umna in pridna roka 95 Felahova napeljala vodo, da mu namaka zelene njive in senénate gozdiče. Kamor sežejo Nilove vode ob času velike povodnji in pusté gnojno črno prst za sebjó, tam je zemlja kakor raj cvetoča in rodovitna ter daje obilo sadú. Korak više je že puščava, ker peščena tla, katerih nikoli hladni dež ne zmoči, niti bilke ne poženo; le kaka 100 osamela palma životari še nekoliko oddaljena od zelene ruše in priča, da je še tudi tu v globočini, kamor je pognala korenike, malo mokrote. Po pravici se torej Egiptet imenuje „Nilov dar“, kakor so svečeniki že Herodotu pripovedovali.

Zapustivši tesno dolino, deli se glavna struga Nilova v dva 105 vodotoka, ki objemata rodovitno „delto“, žitnico starega sveta.

Med delto in gornjim Egiptom leži nam nasproti onstran reke v vzožju strmega in divjega „Mokatama“ glavno mesto egiptovsko, „Kaira“, nekdej sedež zmagovitih kalifov. Mesto je nastalo poleg razvalin starega „Memfisa“ in se širilo ob reki okoli 110 gradú na malem griču. Sedaj je jako prostorno ter šteje do pol milijona prebivalcev in ima v novih predmestjih „Bulaku“ in „Izmailíji“ kaj lepe, visoke prostorne hiše brez streh ter krasne palače egiptovskih velikašev in tujih bogatih kupcev. Izmed brezštivilnih hiš dvigajo se premnogi tanki „minareti“ poleg veli- 115 častnih kupol na mošejah. Visoko nad vsemi pa moli utrjeni grad „citadela“ in kaže daleč črez ravnino dva šibka, pa silno visoka minareta, ki ju je Ali-paša, prvi egiptovski podkralj, sezidal pri svoji mošaji. Tam za gradom že izvèn mestnega ozidja vidi se na Mokatamu stara mošeja, ki kakor na skalo prilepljena čepí med 120

pečevjem. Dalje ni več videti človeškega bivališča; visoka planjava se razteza pusta in prazna tja do rudečega morja.

Ravno taka je puščava na tej strani doline. Valoviti svet je
 125 črez in črez pokrit z drobnim peskom in rujavim kamenjem. Po
 plitvih dolinah med širokimi holmi pa se vije steza, ki jo je v pesku
 zaznamoval težko obloženi velblod, „ladija v puščavi“, ko je po
 več tednov trajajoči poti donasal datelje in drugih pridelkov, ki
 so jih rodili zeleni otoki „oaze“ tam za peščenim morjem. Glej,
 ravno tam koraka dolga vrsta teh krivovratih živalij; Beduin v dolgi
 130 beli suknji pelje za vrh prvega velbloda, drugi pa mu sledé kakor
 gosí. Sedaj jo krenejo po stezi črez breg v dolino in pusté za seboj
 na pol razrušene piramide pri vasi „Abusir“. Više gori proti jugu
 videti je še drugih piramid, ki so bolj ohranjene, kolikor se more
 iz daljine razločiti. Vseh skupaj vidimo jih od tod štiriindvajset, pa
 135 to še niso vse.

Koliko truda je pač stalo, koliko potú so si obrisali revni
 delavci pri trdem delu na pekočem solncu, da so postavili tako
 velikanske grobne spomenike svojim kraljem. Iz sive starodavnosti
 pričajo oni, skoro neizpremenjeni v teku tisočletij, o nekdanji moči
 140 in slavi egiptovskih kraljev ter vzbujajo občutke nepristranskega
 občudovanja, ki ga gotovo zasluži neomejeni trud in tudi umetnost
 staviteljev v tej stroki.

J. Karlin.

164. A t e n e.

Dne 3. novembra plavali smo že zopet po sinjem morju; pri-
 jetna sapica od jugovzhoda nam je širila mogočna jadra, da je
 ladija kakor puščica urno in tiho delila belopeneče valove. Kmalu
 nam izgine mala Azija izpred očíj in pred nami se dvigujejo pola-
 5 goma iz morja otoki Anar, Tin in Naks, na desni pa se vidijo obrisi
 podolgastega Negroponta in daleč gori na severozahodu kipi v viš-
 njevo meglenem obnebu mogočno domovje staroveških bogov, visoki
 Olimp, kažóč na daleč okoli svojo snežnobelo glavo.

Pohlevni južnovzhodni vetrič se prevrne kmalu v viharju po-
 10 doben jug, in treba je bilo paziti, da se ladija varuje škode ter brez
 zamude poišče najbližjega pristanišča. Krenemo jo tórej proti otoku
 Sira in v kratkem smo bili obvarovani vse nezgode v krasnem pri-
 stanišču jednega najbogatejših in najlepših mest grškega kraljestva.

Sira, najvažnejše trgovsko mesto vse Levante in glavna postaja avstro-ogerskega lojda, zidana je v podobi polmesečni večjidel 15 po strmem bregu v okrožju krasnega pristanišča. Staro mesto, prava Sira, nima za tujea nič vabljivega, nego morebiti neštevilno mlinov na veter, kateri sučejo noč in dan, kakor Don Quixotov velikan, svoja nemirna motovila. Spodnji del mesta, v razliko od gornjega Hermapolis imenovan, zidan je na planem prav po smislu naših mest, 20 in tú se nahajajo nakopičena bogastva, ktera nanašajo semkaj marljivi trgovci od vzhoda in zahoda. Pristanišče je vedno polno bogato obloženih ladij, in v bazarih po tesnih ulicah imamo priliko čuditi se jutrovski obrtniji in živahnemu življenju vedno veselega in zgovornega grškega prodajalca. 25

Otok Sira je imel pred grškim vstankom leta 1829. jedva 4 — 5000 stanovnikov, a zdaj jih šteje blizu 50.000. Trdi se, da so si takrat ljudje iz vseh po vstanku pokončanih krajev grškega kraljestva na tem neutralnem otoku iskali zavetja, kjer so našli prijateljski sprejem, in na ta način se je zjediniła tukaj vsa tedanja 30 grška obrtnija in bogastvo. Drugi pa mislijo — in menda ne brez uzroka — da si je Sira pridobila svoj sedanji pomen in svoje sedanje bogastvo po nepošteni poti; bila je namreč glavno pribežališče strahovitim korzarom, koji so vznemirjali vse Egejsko morje in zaplenili silno veliko kupčijskih ladij ter jih odvedli v imenovano pri- 35 stanišče.

Po dvadnevem bivanju v sirskega pristanišču odjadramo zopet proti jugu ter dospemo dne 9. novembra v Sudo, najlepše in največje pristanišče na Kandiji in pravo luko glavnega obrtnega mesta Kanea. Našli smo tukaj srednjemorsko turško eskadro, obstoječo iz 40 petero mogočnih oklopnih, treh vitkih fregat in več manjših ladij. Kakor je navada v takih slučajih, bobneli so topovi na obeh straneh v vojaški pozdrav, da se je razlegalo po strmih, skalnatih pečinah, koje obdajejo to krasno, a večjidel malo obiskovano pristanišče. Po teh strmih pečinah — gor do veličastnega hriba Ida — skrivajo se 45 kandijski ustaši, kedar jim zavre vroča kri v srdu zoper turške zatiralce; in trdili so nam, da imajo vedno skritega orožja in streliva za celo armado po nedosegljivih, v skalo izdolbenih shrambah, da je porabijo, kedar bije ura zaželeno osvete.

Skozi romantičen, temnozelen oljčni log jahamo drugi dan v 50 Kaneo, pogledat si to mesto, dobro vedoč, da najdemo malo zanimivega; a lepa priložnost in radovednost ne daje človeku mirovati,

in tako se pridružim tudi jaz odhajajoči tolpi, ogledat si od blizu kraje, kjer je nekdam zidal Dajdal svoj čudapolni labirint.

55 „Je-li vam znano,“ obrnem se nekaj dnij pozneje do častnika na straži, ko smo že zopet plavali počasno in mirno med malimi in velikimi otoki proti severu, — „je-li vam znano v kake neznane kraje nas bo zanesla ta ugodna sapica?“

„Bog zna,“ odgovori mi on, „in pa admiral. Govori se sicer
60 na skrivnem, da bomo čez nekaj dnij pohajkovali po širokih ulicah grške stolice; a človek ne more verjeti, dokler se ne uresniči govornica. Pred tremi leti smo plavali od Sicilije gor proti Neapolu; proti večeru, bil je krasen dan, zazremo veličastno mesto v vsej svoji bliščobi večernega solnca in že smo si v duhu risali načrte
65 in šteli slastno veselje, katero nas čaka v tem krasnem pristanišču, — kar čujemo poveljnikov ukaz, kreniti jo v kolobaru tik mesta skozi ves zaliv nazaj proti jugu, in nekoliko ur pozneje plavali smo zopet v temni noči po širokem Tireuskem morju. Tako lahko tudi zdaj najina nada, — toda oprostite, tam-le me že zopet potrebujejo,“
70 in odšel je po svojem poslu, prepustivši meni daljno premišljevanje, naj si sam rešim uganko in končam stavek, kojega ni mogel on izvršiti.

To pot se nam je želja izpolnila, in drugo jutro prebudivši se zapazimo na levici iz staroveške zgodovine znani otok Salamis, na
75 desni pa strdonosno gorovje Himet, in ravno pred nami odpira se nam krasen razgled na slavni pristanišči Pirej in Faler, a v daljavi na veličastne razvaline slavitega mesta boginje Atene.

Koliko bi bil dal človek tisti čas mladeniške navdušenosti, ko nam je še razodeval učitelj skrivnosti starogrške zgodovine, da
80 bi mu bilo vsaj za trenotek možno zreti s svojim očesom čarobna čudesa srečne Periklejeve dobe ali vsaj ostanke njihove in kraje, kjer se dvigujejo še zmirom krasna svetišča starogrških bogov! Lahko je tedaj umeti, da sem z nekakim svetim strahom in s trepetajočim srcem pričakoval, da pade maček v pirejskem pristanišču
85 in me odpelje v te klasične kraje malo pristujoča železnica gor do toliko občudovanih staroveških svetišč. Saj mi je še vedno ostalo nekdanje navdušenje.

Skozi ozek vhod priplavimo tedaj v glavno grško pristanišče Pirej, kjer so ležale zasidrane tudi tri grške vojne ladije, ter občudujemo tamošnje brodnike, ki znajo s čudovito spretnostjo vesti
90 čolnice na jadra. Usuli so se kar na tujo „Lisso“ in vabili nas, da bi nas odvedli na kopno.

Za prvi vlak odpravi se nas trojica na suho in železnica nas odpelje po krasni dolini slavnoznanega Kefisa med vinogradi in oljčnimi gozdiči proti Atenam. Zapustivši vagon, gremo si najprej 95 ogledovat novogrško stolico, ležečo med strmo pečino Akropole in visokim holmom Likabella; mesto je zidano prav po zahodnem smislu; križajo ga lepe in ravne ulice ter dičijo krasna državna in zasebna poslopja. Med prvimi je najlepše kraljev grad s krasnim nasadom, koji je vedno odprt občinstvu v porabo in kratek čas; 100 tukaj se zbira lepi svet grškega glavnega mesta pri poskočnicah kraljeve godbe. A nižjega ljudstva nimamo tukaj prilike gledati; kdor hoče opazovati te ponosne in pogumne potomce slavitega Temistokleja in njegovih junakov, kdor hoče pasti svoj pogled na krasnih grških postavah v pisanih narodnih nošah: poiskati bi si jih 105 moral pri njihovih narodnih plesih in igrah v okolici cvetodišečega Himeta, pred svetiščem Tezejevim, na obalih klasičnega Kefisa ali pa v senci pod veličastnim svetiščem olimpskega Zena.

Iz kraljevih nasadov gremo po Hermejevi ulici proti jugozahodu mimo Tezejevega, zvnaj še dobro ohranjenega svetišča navzgor, 110 ogledovat si najvažnejša in najkrasnejša starinstva na nekdanji atenski Akropoli.

Starogrški zgodovinar Pavzanija, koji je obiskal Atene in njihova krasna svetišča za njihove srečne dobe, zapustil nam je natančen popis tega nekdanjega tako cvetočega mesta. Ako primerjamo 115 njegov popis z današnjimi Atenami, srce nam mora zaplakati in živo moramo pomilovati nesrečno mesto, koje je moralo prebiti toliko nezgode od toliko in tako krutih sovražnikov. Revne kočje stojé zdaj ondi, kjer so se dvigala nekdanj krasna svetišča; mramorovi in drugi dragoceni kipi, kojih se je nahajalo brezštevilno po 120 svetiščih, izginili so popolnoma in ostale so le gole stene nekdanj toliko občudovanih zidališč, — a še te vse poškodovane in v poznejših dobah tako prenejene, da se jedva tu pa tam nahajajo še mali ostanki prave grške umetnosti.

Vstopivši tedaj med veličastnimi stebri skozi krasne propileje, 125 ktere so pa, kakor navadno, kruti Turki onečastili in vá-nje baterije vzdali, — zapazimo na planjavi takoj na desni svetišče boginje Nike, kjer se še vedno hrani njen že močno poškodovani, a vendar še čudapolni basreliev na kamenitni plošči. Od tukaj je krasen razgled na saronski zaliv. Dalje proti vzhodu dviguje se veličastno 130 svetišče, krasni Partenon, kjer se je hranil znameniti in dragoceni, iz zlata in slonove kosti izdelani kip boginje Atene. Kip je sicer

izginil, a svetišče še vendar stoji, čeprav so mu Benečanje l. 1687. pokončali streho in Angleži skoro vse basrelieve poplenili iz njega; 135 njegova prvotna podoba in krasni stebri iz belega mramorja so mu ostali še vedno, nam poznim narodom v znamenje njegove nekdanje krasote.

Ogledamo si še svetišče Erehtejevo z znamenitimi, krasnimi kariatidami in druge kolikor toliko popolne ostanke nekdanj bogato 140 ozaljšanih zidališč ter obrnemo svoj pogled čez strmo steno proti severu, kjer se nam pokažejo nove Atene v vsej svoji krasoti. Proti vzhodu v nižavi nahajajo se še ostanki znamenitega svetišča olimpskega Zena, koje je nekdanj dičil še večji in dragocenejši kip, kakor je bil oni v svetišču Palade Atene; na jugu v bregu pa, kjer so se 145 razprostirale nekdanje Atene, zapazimo obris velikanskega gledišča Dionizijevega, v katerem so stari Grki praznovali svoje narodne igre in plese. V lepi dolini dalje proti jugu kaže se neka otlina, o kateri se govori, da je pil Sokrat v njej otrovno kupo; blizu tam se vidijo ostanke znamenitega učilišča Zenonovega, Stoa poikile, kakor tudi 150 razvaline starogrške Akademije, kjer je Platon učil svojo filozofijo. Od nekdanjih mogočnih zidov, koji so vezali starogrško stolico z njenimi tremi pristanišči, ne nahaja se več sledú, in holm Areopag na zahodu kaže nam tudi samo še po svojem imenu, da je stalo nekdanj ondi znamenito starogrško sodišče. Na severnozahodni strani 155 občudujemo še slavno maratonsko trofejo, krasno Tezejevo svetišče in zali Audronikov stolp, na katerem so čudokrasno izdobljene alegorije štirih vetrov; imenujejo ga zategadel tudi v obče Eolovo svetišče.

Nismo imeli časa in priložnosti, da bi si ogledali vse druge znamenite starinoslovske ostanke, kterih se nahaja brezštevilno po 160 zasebnih in očitnih poslopjih, po cerkvah in okoli vodnjakov; pa saj je tudi to, kar smo imeli priliko občudovati, napravilo na nas tako mogočen utis, da je bilo bolje oddahniti se nekoliko ter privoliti duhu potrebni čas, da uredi sprejete utise.

Pod mogočno platano postrežemo si še s čašo izvrstne pijače, 165 ktera nam kaj prijetno poplakne suho in zaprašeno grlo, zvečer pa se snidemo v gledišču pri italijanski operi, in o pozni uri odpelje nas vlak nazaj v Pirej, kjer je stala naša ladija.

Drugi dan počasti oklopnico s svojim pohodom grška kraljeva obitelj, Georgios I. s kraljico Olgo, lepo in ljubeznivo rusko prin- 170 cesinjo. Topovi so grmeli, da se je razlegalo gor proti zelenemu Himetu; vmes pa je donela zdaj poskočna grška, zdaj mogočna avstrijska himna: — tako zahtevajo vojaški običaji. V lahkih in lepih

čolničih odpelje se popoldne kraljeva družina; v slovó jej doni gro-
movit pozdrav iz stotero grl krepkih pomorščakov, koji so bili po
jadernikih, ranjah in lestvicah razpostavljeni.

175

Prihodnje dneve smo porabili z izleti po bližnjih klasičnih
krajih. Blizu vhoda v luko pirejsko kazali so nam skalo, na kateri
je sedel perzijanski kralj Kserks, opazujóč in vladujé svoje ladije
med znamenito bitko pri otoku Salamini. Razume se samo po sebi,
da nismo med tem časom Aten zanemarjali; kajti nikdo si ni bil
v svesti, da bi mu bila še kdaj prilika, obiskati te znamenite in
slavne kraje.

A. Ukmar.

165. P o b r a t i m s t v o .

V različnem obsegu in številu podelilo je božanstvo zemljanom
mnogovrstne svoje dari. Zató ni lahko najti človeku vrstnika, ki
bi se z njim v vsakem oziru strinjal; še brat je rodnemu bratu le
podoben, nikdar jednak. Kakor se pa po raznih lastnostih
odnaša človek od človeka, tako ga ni naroda na svetu, da bi se ne
razločeval od svojih sosedov po kakem znamljivem svojstvu, ki ga
diči ali pa kazí. Tudi mnogovejno pleme slovansko, katero nam naj-
starejši pisatelji opisujejo kot miroljubno, počteno, blago, ohranilo
si je do današnjega dne dokaj lepih posebnostij, akopram je pritek
čim dalje bolj prodirajoče zapadne omike že marsikaj pristno slo-
vanskega odplaval. Komu na pr. še ni srca ogrela raznih zgodovinarjev
jednoglasna hvala o prastari gostoljubnosti slovanski? Kdo ni imel
prilike z lastnimi očmi opazovati našega naroda vernost in otroško
nabožnost? Kdo še ni slišal preslavljati jugoslovanskega prijateljstva
in z njim združenega običaja, kterega se še danes z nenavadno
gorečnostjo držé vzlasti Srbi in Bolgari, nazivajóč ga pobratimstvo?
Izniknivši iz poganskih časov vzrastel je ta običaj tako trdno z
značajem in bitjem naroda jugoslovanskega, da ga niti krščanstvo
ni moglo iztrebiti, marveč ga je še celó nekako posvetilo.

20

Ako si dva človeka za trdno obljubita, da si bodeta svoje žive
dni bratovski prijatelja, imenuje se taka zaveza sklenjena med mo-
žema — pobratimstvo (pobratinstvo, kračje tudi bratstvo), med
ženama pa posestrimstvo (posestrinstvo ali sploh sestinstvo).
Pobratimstvo se sklepa med starimi in mladimi ljudmi istega ali
različnega spola. Moška imenujeta drug drugega pobratima,

ženska si izvoli posestrimo; ako sta sklenila pobratimstvo mož in žena, veli on njej posestrima, ona pa njemu pobratim; skupno ime je pobraćenici. Koga ali kojo na pobratimstvo, 30 oziroma posestrimstvo pozvati, pravi se: pobratimiti — pobratiti ali posestrimiti — posestriti. Tudi z rodbino pobratimovo družji pobratima nekaka rodbinska vez: oče pobratimov mu je poočim, mati pomajka ali pomati, sestre so mu posestrime, on sam pa je pobratimovim starišem posinovljenec.

35 Ker zapričavajo take zaveze sklepajóč tudi Boga, zove se tako prijateljstvo „Bogom“ ali „po Bogu“ potrjeno. („Potvrdimo Bogom pobratimstvo,“ poje narodna pesen.) Zató pa čislajo pobratimstvo bolj nego krvno sorodstvo; saj pravijo, da so si bratje le po krvi, pobratimi pa po Bogu, in „braća ée se rodjena svaditi, a pobra- 40 timi ne ée“. Raditega je bilo do najnovejših časov pobratimu strogo zabranjeno, stopiti v zakon s svojo posestrimo, pač pa so pobratimi uzajemno svoje otroke že v zibelkah zaročali, da si prijateljsko vez tem bolj utrdé.

Akopram se le dobri ljudje v tako prijateljstvo zavezujejo, 45 sme si vendar vsakdo, tudi zločinec, za pobratima ali posestrimo izbrati, kogar hoče; v tem oziru ga ne moti niti verska različnost. V sili, vzlasti v boju, lahko pobratimiš prvega človeka, ki ti ga sreča nanese in naj si je smrtni sovražnik tvoj. Ako ga nagovoriš z besedami: „Kumim te Bogom i svetim Jovanom, pomози! Da si mi 50 po Bogu brat!“ ne sme ti odreči svoje pomoči; kajti prišel bi ob čast in poštenje, kdor bi se v takem slučaju branil sprejeti pobratimstvo.

Kedar se bratita kristjan in mohamedan, zadostuje, da si oba slovesno obljubita, „da ée biti po Bogu braća na obadva sveta“. 55 Ako se pobratimita srbska kristjana, podata se po nekod v cerkev, da potrdita dano si obljubo pred Bogom, svećenikom in nekoliko pričami; kleéé pred žrtvenikom vprašata namreč drug drugega trikrat: „Primaš li Boga i svetoga Jovana?“ Odgovor je vselej: „Primam“. Nató se poljubita v lice, rekóč: „Od danas da smo do 60 veka braća!“

S pobratimstvom pa se lahko zaveže tudi več oseb na enkrat. Storivši tako prijateljsko zavezo napotijo se bosenski pobratimi k svojemu duhovniku ter mu naznanijo sklep svoj. Obredno oblečen sprejme jih ta pred žrtvenikom ter je opomni težkih dolžnostij, ki 65 vežejo pobratime med sebój: da si imajo v vsaki sili in nevarnosti biti drug drugemu na pošteno pomoč, da morajo brez obotavljanja,

ako treba, darovati kri in življenje za svoje pobratime, nasproti pa se tudi za vsako pregrešstvo ostro sami med seboj kazniti. Sprejemši dotično obljubo, nareka jim slovesno prisego, katero novi pobratimi za njim izgovarjajo. Ko je to storjeno, prinese cerkovnik 70 kupo dobrega vina, in sleherni pobratim si rani desno roko, da prikaplje nekoliko krvi. Te kapljice pomešajo z vinom v kupi in v potrditev svoje zaveze jih popijó. S tem je pobratimstvo sklenjeno in potrjeno. Duhovnik jih konečno blagoslovi po obredu svoje cerkve; odslej ni nobeden več sam svoj, temveč vsi so jedna duša 75 v več telesih.

V katoliški Dalmaciji bratijo se navadno ob sejmskih dnevih ali velikih praznikih. Ako se hočeta moža pobratimiti, poiščeta si mašnika ter plačata, naznanivši mu svoj namen, tri gold. za mašo in sveče. Določenega dne, kedar se ima naročena služba 80 božja opravljati, podata se pobratima s svojimi sorodniki praznično oblečena in popolnem oborožena v cerkev. Pred cerkvijo odložita orožje, stopita v božji hram in poklekmeta drug poleg drugega. Vsak ima veliko svečo v roki, za njima pa stoji župan, držéč prižgani sveči. Med mašo ali pa po njej stopi župnik h klečečima 85 ter ju vpraša, iz kakega nagiba se želita pobratiti; starejši odgovori: „Iz srčnega“. Mašnik jima razloži dolžnosti bodoče zaveze ter ju blagoslovi obljubivša, da hočeta vsegdar zvesto izpolnjevati, kar koli jima nalaga pobratimstvo. Po maši se poljubita nova pobratima pred zbrano množico, gresta s prijatelji in sorodniki v hišo 90 onega pobratima, ki stanuje bliže cerkve, in potrdita zavezo z obilno pojedino. Prihodnji dan nadaljuje se pirovanje na domu drugega pobratima.

Skoro jednako vrši se ta obred v Črnigori. Pobratima pijeta skupno trikrat vino iz čaše, katero jima ponudi svečenik, po- 95 ljubita križ, evangelij in podobe svetnikov, ki so po cerkvi razpostavljene, ter se konečno trikrat v lice poljubita in potém odpravita. Tisti, ki je drugega na pobratimstvo pozval, plača pojedino ter obdari svojega pobratima s kako dragoceno rečjo. Ko se pije vino, brez ktereга Črnogorec nikdar tega obreda ne obhaja, slišijo se po- 100 gostokrat prav lepe napitnice.

Sicer pa je pobratimstvo tudi brez teh svečanostij veljavno. Na Srbskem na pr. sklepajo take cerkvene zaveze dandanes večidel le ženske. Kedar kaka žena ali devojka zboli, naprosi mladega znanca, da jo popelje v bližnjo cerkev ali samostan. Ondi 105 položi mladeneč ženski križ na glavo in ga jej z robcem oveže.

Potém číta župnik ali menih molitev, in ako ženska pozneje ozdravi, imenuje svojega spremljevalca brata, on pa njo sestro.

Prijateljske zaveze pa se sklepajo tudi v sanjah. Takim pobratimstvom pripisujejo posebno važnost, menéc, da božja previdnost človeka v sanjah napotuje, kako se izogniti pretečim nepri-likam. Ako se človek sanjajóč nahaja v veliki nevarnosti ali zadregi, na pr. ako ga napade divja zver, ugrizne kača, ako se potaplja ali ga preti ognjena sila ugonobiti, takoj v sanjah tistega pobratimi, 115 kojeqa najprej vidi. Vzbudivši se, poišče osebo, s katero se je bil v sanjah pobratil, in jej razodene svoj sen. Pobratima si sežeta v roke, poljubita se srčno in v znamenje sklenjenega pobratimstva tudi drug drugega obdarita. Odslej sta si bratovski udana. Ako pa kdo sanjajočemu odreče zahtevano pomoč, potéq se vé, da se 120 ne pobratita, pač pa se češče med njima vname smrtno sovraštvo; kajti hujše ne moreš Jugoslovana žaliti, kakor če ga v zadregi na cedilu pustiš. Ako pa nesrečnež v zlih sanjah nobenega človeka ne vidi, pobratimi (v Banatu) sv. Ivana ter mu odsihdob kot svo-jemu pobratimu skrbno doprinaša posebne darí.

Da se je pobratimstvo ravno v Jugoslovanih tako trdno uko- 125 reninilo, temu se ne bode čudil, kdor pomisli, da so naši bratje na jugu več stoletij ječali pod neznosnim turškim jarmom, na milost in nemilost izročeni samovoljnosti svojih gospodarjev. Ker ni tedaj uboge „raje“ nobena državna oblast branila krutega nasilstva, bil 130 je posameznik prisiljen, tem tesneje okleniti se svojega bližnjega. Vrh tega so jugoslovanska selišča v mnogih pokrajinah zelo raztre-sena in čestokrat moraš po več ur skozi odljudne, radi lopov in divjih zverin nevarne kraje hoditi, predno prideš iz sela v selo. Kaj čuda, da si na tako pot marsikdo rad vzame seboj spremljevalca 135 pobratima, v sili pomočnika, vzlasti slabotna ženska!

Mladi ljudje sklepajo radi tudi le začasna pobratimstva in sicer (tu pa tam na pokopališču) drugi pondeljek po veliki noči. To je doba, ko se priroda iz smrtnega zimskega spanja probuja ter vsled tega sama veselejša in prijaznejša postaja, pa tudi človeštvu 140 srce z živahno radostjo napolnjuje. Omenjeni pondeljek se slovesno spominjajo umrlih, spominjajo pa se tudi živih, ukrepčajóč stara in sklepajóč nova prijateljstva. Ta dan imenujejo „družičalo“ (ker se takrat družijo ali „družičajo“), pa tudi pobusani ali pobu-šeni ponedelnik t. j. pondeljek obnavljajoče se ruše; kajti tedaj 145 obnavljajo rušo na grobih. V nekterih okrajih zberó se popoldne vaški mladenči in dekleta na določenem kraju (v Sremu vselej na

pokopališču), da se pobratijo. Pri tej zabavi izvoli si vsak mladenec jedno devojko za družico. Iz vrbovih šibic si spletajo vence ter se skozi nje poljubljajo, obdarujóč se s pisanimi ali samo rudeče barvanimi jajci. Napósled zamenjavajo vence, polagajóč si je 150 jeden drugemu na glavo. Nató prisegajo mladenči po dva in dva, da si hočejo biti do prihodnjega leta v zvesti ljubezni udani pobratimi, deklice pa druge, ali kakor velé Vlahinje, kumače. In rés célo leto so si v sili in šali prijateljski na roko ter se ljubijo med sobój kakor bratje in sestre. Ob prihodnjem družičalu se 155 nektele teh zavez ponové, nektele pa tudi opusté.

Sveto pa je pobratimstvo Jugoslovanu tako, da je vedno pripravljen za svojega pobratima nemudoma žrtvovati vse, tudi kri in življenje. Zgledi pobratimske nezvestobe so silno redki; saj pa tudi glavo zapade, kdor se svojemu pobratimu izneveri. To nam potrjuje 160 naslednja dogodba:

V Črnigori bil se je pobratimil kristjanski Čevljanec s Turkom iz Onogošta. Kmalu poté odide prvi s svojim krdelom na četovanje. Šest dnij zapored skitali so se, ne da bi se jim bilo posrečilo upleniti kaj. Sedmo jutro naleti četobaša (glavar čete) na 165 svojega pobratima Husejna in njegovo tolpo, gonečo pred sobój čredo ovac. Veselja zablisnejo kristjanu oči; saj se je nadejal, da mu Turek podari skopca, s kojim bi mogel sebe in svojo četo nasititi. Prijazno ga pozdravi rekóč: „Dobro jutro, Husejn pobratim!“ A Turek se zareži nad njim: „Kaj pobratim! bratimi se še danes z mrtvo 170 glavo!“ Z nova poudarja četobaša med njima sklenjeno pobratimstvo rekóč: „Ne šali se, brate, o nepriliki! jaz nisem nihče drug, nego tvoj pobratim! Pri najini ljubezni in zvestobi, daj nam skopca, da si lakoto utolažimo! Šest dnij je tega, kar tičimo v tej soteski; kruh v torbi nam je že davno pošel in plen je zlodej vzel!“ Nató 175 odvrne Turek: „Nič ne dam, prav nič; tudi mi je tvoje pobratimstvo deveta briga, dokler nosim to-le puško na ramenu.“ V tretje ga rotí Čevljanec: „Bodi pameten, Husejn! daj mi skopca, da se tukaj ne pokoljemo za ranega jutra; kajti če se spopademo, je čreda naša, pri moji veri!“ Takoj dene Turek Črnogorce na muho, ob 180 enem pa zakličé četobaša svoji četi: „Nujte, Črnogorci! Vaša čast ostane neomadeževana. Hajdite, ako se turška para ne zmeni niti za Boga niti za človeško bedo!“ Ko bi trenil, planejo možaki na Turke, pobijejo je in jim vzamejo čredo.

To se je zgodilo pred kakimi dvajsetimi leti.

Temu nasproti pa se pripoveduje na stotino ginljivih povestij iz starejših in novejših časov, ki pričajo o vestnem izpolnjevanju pobratimskih dolžnostij.

Ker je ženska nrav dokaj rahločutnejša od moške, je tudi posestrimsko razmerje še nežnejše od pobratimskega. Posestrime tiče skoro vedno skupaj. Ob praznikih umivajo si lice z isto vodo, češejo se z istim glavnikom, spletajo si lase v jednake kite; one tkó jednako platno, šivljejo in vezejo jednaka oblačila, jednake otirače, pletó jednake nogavice, oblačijo in lepoticijo se jednako in kupujejo le jednake sreberne uhane. V cerkev in iz cerkve gredé vodijo se za roke, v božjem hramu klečé na enakih pregrinjalih. Nerazločljive ko rodne sestre držé se druga druge pri igri, na plesišču, v prejnici, ter se kličejo z medenimi besedami: Sestrica, moje zlato, moja srnica! Skrivnosti ni med njimi. Skupno pojó, skupno se smejejo — skupno jokajo, skupno žalujejo. Nadlogo, ki je jedno zadela, nosijo skupno ter si tako olajšujejo breme. V togi se posvetujejo in tolažijo. V kateri stroki je koja spretnejša umeteljnica, v oni poučuje svoje posestrime. Ima li ktera lepo cvetlico, ne diči se z njo, ako ne more z jednako tudi svoje posestrime ozaljšati. Vsako jabelko, vsak grižljej deli s svojo prijateljico. V teku let gine jim sicer telesna lepota: lasje se pobelijo, zobje izpadejo, obraz se jim zgubanči, ali ljubezen v srcu se jim ne postara; ona zeleni, cvete — do groba!

Fr. Wiesthaler.

Opombe.

1. O važnosti tradicionalnega slovstva. Vrsta 40: *Ferdo Kočevar*, r. 1834 v Žavcu na Štajerskem, zató Žavčanin imenovan, računski pregledovalec v Zagrebu, u. 1878 v Gradcu. Jedino njegovo samostalno delo je povest „*Mlinarjev Janez*“, v slov.-hrv. mešanici pisana. Kočevar je bil marljiv dopisovatelj „*Novicam*“ v Ljubljani, „*Slovenskemu Gospodarju*“ v Mariboru in „*Slov. Glasniku*“. Osobito se je pa zanimal za narodno naše slovstvo in vzpodbujal rojake svoje, naj ga pridno nabirajo. — V. 63: *Stanko Vraz*, r. 1810 v Cerovcu blizu Ljutomera; šolal se je v Mariboru in Gradcu. Bil je tajnik „*Matice ilirske*“; u. 1851 v Zagrebu. Najprej je zlagal slovenske pesni, potém pa postal znamenit pesnik ilirski, t. j. hrvatski. „*Matica hrvatska*“ je izdala v peterih knjigah Vrazova dela (1863—1877). Posebno marljivo pa je nabiral narodno blago. L. 1839. izdal je: „*Narodne pèsni ilirske*, koje se pèvaju po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugarske“. I. del. Drugo po njem nabrano nar. blago je ostalo v rokopisu, ktereга hrani „*Matica slovenska*“. — V. 82: *Herder*, r. 1744 v mesticu „*Mohrungen*“ na vzhodnem Pruskem, u. 1803. — V. 85: *Ossian* je slaven, v pravljici živéč keltski pesnik, „*barde*“ imenovan, v 3. stol. po Kr. V lirsko-epskih pesnih je opeval čine svojega očeta Fingal-a. Te pesni so živele v ustnem sporočilu škotskih planinskih prebivalcev; zbral jih je Anglež *Macpherson* ter je l. 1762. izdal v angleskem prevodu. V nemščino jih je l. 1769. v heksametrih preložil avstrijski pesnik Mihael Denis (*Sined der Barde*, 1729—1800). Za Klopstockove dobe (r. 1724 u. 1803) so se Ossianove pesni više cenile nego Homerjeve. — V. 86: *Goethe*, r. 1749 v Frankfurtu ob Majnu, u. 1832 v Weimaru, največji pesnik nemški. — V. 89: Italijanski opat *Alberto Fortis* je potoval kot naravoslovec po dalmatinskih in sosednih okrajih ter prvi odkril Evropi zaklad srbske narodne poezije; on jo imenuje „*morlakisch*“. V knjigi „*Viaggio in Dalmazia 1774*“ objavil je pesen o plemeniti *Asan Aginici* z italijanskim prevodom. V nemščino se je njegovo potovanje po Dalmaciji že l. 1775. preložilo. — V. 90: *Jakob Grimm* (1785—1863), znameniti starino- in jezikoslovec, in njegov brat *Viljem Grimm* (1786—1859) sta zbirala nemške pravljice in pripovedke ter razkrila v obče notranjo vrednost tradicionalnega slovstva. Skupno sta izdala: „*Kinder- u. Hausmärchen*“ (1812—13, 3 deli; 17. izdaja 1881), „*Deutsche Sagen*“, „*Irische Elfenmärchen*“ itd. — V. 99: Franc Ladislav *Čelakovský* (1799—1852), znamenit česki pesnik, zanimal se je za slovansko nar. blago. On je izdal: „*Slovanské národní písně*“ v 3 delih l. 1822—27; med njimi pa je le malo slovenskih. On je vzpodbujal Slovence (*St. Vraza*), naj pobirajo nar. blago, ter uplival kot pesnik slovanski na svojega prijatelja, našega Fr. Prešérna. — V. 100: *Pavel Još. Šafarík* (1795—1861), po rodu Slovák, jeden najznamenitejših preiskovalcev slovenskih starožitnostij in slovstev. — V. 100: *Vencel Hanka* (1791—1861), pesnik na glasu, prevajal je narodne srbske in poljske pesni; prevel je starorusko epsko pesen: „*Slovo o polku Igorjevem*“ ter izdal: „*Kraljedvorski rokopis*“ in „*Ljubušino sodbo*“. — V. 114: *Vuk*

Štefanović Karadžić, r. 1787 v Tršiču ob Drini iz hercegovske rodbine, † 1864 na Dunaju, ustanovitelj novosrbskega slovstva, zbral je ogromno narodno blago srbsko ter je začel l. 1814 izdajati: „Narodne srbske pjesme“ I—V.; Život i običaji naroda srpskoga; Srpske narodne pjesme iz Hercegovine (ženske); Srpske narodne poslovice; Srpske narodne pripovijetke; Srpski rječnik. Naš učenjak *Jernej Kopitar* (1780—1844) je uplival na njegovo delovanje. — V. 115: *Vuk Vršević*, † 1882 v 72. letu svoje starosti v Dubrovniku, bil je vreden naslednik Vuku Stef. Karadžiću v nabiranju narodnih svetinj. — V. 124: *Anastasius Grün* (Anton Aleks. grof Auersperg), r. 1806 v Ljubljani, † 1876 v Gradcu. Učitelj mu je bil nekaj časa na Dunaju naš pesnik Prešeren. Prevel je 48 daljših, a to najlepših, in nekaj krajših nar. pesnij slovenskih. Svoji izdaji na čelu podal je tudi uvod, ki govori o slov. nar. pesništvu.

V. 138: **Važnejši nabiratelji slovenskega narodnega blaga.**

Kot prvi nabiratelj nar. pesnij imenuje se v spisu patra *Marka Pohlina* (1735—1801): „Bibliotheca Carnioliae“ avguštinca *Dismas Zakótnik* († 1793). O njem se poroča: Collegit ruri in plebe antiquissimas carniolicas cantilenas a) od „Pegama“, quam *Lienhart* (1758—1795) in germanicum atque in suum lib. *Blumen aus Krain* transtulit (v šestomerih); b) od „Jurja Kobile“; c) od „kralja Matjaža“; d) od „lipe na starem trgu“; e) od „lepe Vide“ itd. Rokopis teh pesnij se je izgubil. „Lepo Vido“ je kasneje ogladil Fr. Prešeren, in o „lipi na starem trgu“ je zložil sam l. 1830. krasno balado: „*Povodnji mož*“.

Valentin Vodnik (1758—1819), prvi pesnik slovenski, nabiral je marljivo nar. blago; med drugim tudi nar. pesni, kakor Pegam in Lambergar (glej v tekstu štev. 55), Ravbar (štev. 62), Kralj Matjaž in Alenčica (štev. 56) itd. L. 1807. izšla je pesen o Pegamu z nemškim prevodom: „Das Turnier zwischen den beiden Rittern Lamberg und Pegam, ein krainerisches Volkslied,“ prevedena od prof. J. A. Zupančiča po Vodnikovem originalu.

Navduševanje Čelakovskega, naj Slovenci nabirajo nar. pesni, našlo je mnogo uspeha. Več rodoljubov je začelo poslušati narodovo petje in tudi pesni njegove zapisavati, ali sprva brez prave razumnosti. Pesni so popravljali, vzlasti pobožne ponarejali ter jih potem prodajali za narodno blago. Tako je izdal *Peter Dajnko* (1787—1873), blizu Radgone na Štajerskem doma, l. 1827. „Posvetne pesni med slovenskim narodom na Štajerskem“. Med vsemi pesnimi pa je le jedna narodna: „Nesrečni turški snoboki,“ ali še ta je pokvarjena. Pač pa je dodal svoji zbirki 200 večjidel nar. ugank. — V Celovcu sta izdala l. 1833. *Anton Slomšek* (1800—1862) in *Matija Ahacelj* (1779—1845): „Pesni po Koroškem in Štajerskem znaue, nekoliko popravljene in na novo zložene“. Največ jih je na novo zloženih po *Mihaelu Andreasu*, tkalcu v Rožni dolini na Koroškem (1762—1821) in *Slomšku*. Nekaj jih je tudi narodnih, med njimi dve štaj.: „Lavdon pri Belem gradu“ (štev. 65) in „Veseli hribček“ (štev. 79).

Vse naše priznanje in hvalo pa zasluži Prešernov prijatelj *Andrej Smolè* (1800—1840), ki je marljivo nabiral po Kranjskem nar. pesni ter drago plačeval navlašč za to najete ljudi. Nekoliko jih je bilo iz Smoletove zbirke natisnjenih v „Kranjski Čbelici“, ki je doživela pet zvezkov, 1830—33 in 1848.

Veliko važnejši nabiratelj nar. pesnij iste dobe pa je Poljak *Emil Koritko* (r. 1813 v Lvovu, živel od l. 1837. iz političnih uzrokov internovan v Ljubljani, † 1839). Na njegov poziv izročilo mu je več rodoljubov svoje zbirke narodnih

pesniji, kakor *Andrej Smolè*, grajščak *A. Rudež*, pesnik *Fr. Prešeren*, knjižničar *M. Kastelec* in župnik *Matevž Ravnikar-Poženčan* (1802—1864).

Po Koritkovi smrti sta vsa zbirke, katero je prevzel tiskar J. Blaznik v Ljubljani, uredovala *M. Kastelec* (r. 1796, † 1868, knjižničar v Ljubljani) in *Juri Kosmač* (1799—1872, skriptor v ljubljanski knjižnici). Od l. 1839—1844. došlo se na svetlo: „*Slovenske pesni kranjskega naroda*“ I—V. Ali ta zbirka ni uzorna, ker je v njej mnogo popravljanih in predelanih pesniji; vzlasti se nahajajo v merilu velike nepravilnosti.

Najvažnejši nabiratelj slov. nar. pesniji pa je brez dvombe *Stanko Vraz* (glej op. 63). Prepotoval je vse slovenske dežele in zbiral nar. pesni *z napevi* vred. L. 1839. izdal je v Zagrebu 114 nabranih pesniji v gajici (to je prva v gajici (sedanjem črkopisu) tiskana knjiga slovenska) pod naslovom: *Narodne pesni ilirske itd.* Str. XXVI + 204. Knjigo je posvetil nabiratelju srbskih nar. pesniji, V. Stef. Karadžiću. Izmed vseh do sedaj izdanih zbirk slov. nar. pesniji je ta knjiga najvernejša in najbolj kritična.

Anton Žakelj (Rodoljub Ledinski, r. 1816 v Ledinah pri Idriji, župnik, † 1868), sam pesnik zapisal je iz ust lastne matere nekaj prav lepih epskih pesniji. Objavil jih je v *Kranjski Čbelici* V. 1848., med drugimi tudi baladi: *Mlada Zora* (štev. 47) in *Mlada Breda*. Zadnjo pesen je dal še bolj oglašeno l. 1856 v *Bleiweisovem Koledarčku* na svetlo (štev. 48).

Matija Majar (r. 1809 v Ziljski dolini, župnik, sedaj v Pragi) nabiral je prav marljivo nar. blago, osobito po Koroškem. Izdal je l. 1846. v Celovcu „*Pesmarico cerkevno* ali svete pesni, ki jih pojó ilirski Sloveni na Štajerskem, Koroškem, Goriskem in Benetskem“. Pozneje je objavljaj nar. blago in pisal o običajih koroških Slovencev v „*Slov. Bčeli*“ v Celovcu (1850—1853).

Anton Janežič (1828—1869) je izdal v Celovcu l. 1852. „*Cvetje slovanškega naroda*“. I. knjižica: *Slovenske narodne pesni, prislovice in zastavice*.

Matija Valjavec, profesor v Zagrebu, nabral je premnogo nar. blaga, pesniji in pravljice, v svojem rojstnem kraju na Gorenjskem in okoli Varaždina in Zagreba. Izdal je že l. 1858. v Varaždinu: „*Narodne pripovedke*, skupio u i oko Varaždina *Matija Kračmanov Valjavec*“. Pozneje je objavljaj nar. blago v *Bleiweisovih „Novicah“* (1843 do sedaj), v *Janežičevem „Slovenskem Glasniku“* (1858—1868), v *Pajkovi „Zori“* (1872—1878), v „*Slovenskem Narodu*“ in sedaj v „*Kresu*“ v Celovcu. L. 1875. izdal je v varaždinskem gimn. programu 21 „*narodnih pripovestij*“ iz sosedne štajerske dežele. Prof. Valjavec objavlja pesni in pravljice točno v dotičnem narečju pisane. Njegove zbirke imajo veliko vrednost v jezikovnem in bajeslovnem oziru.

Davorin Trstenjak, nadžupnik v Starem trgu pri Slovenjem gradcu, nabiral je tudi narodno blago ter ob enem pokazal, kolike vrednosti so naše pravljice v bajeslovnem smislu. Svoje razprave je objavljaj v „*Novicah*“ in „*Slovenskem Glasniku*“.

Dr. Jože Pajek je zbral v knjigi: „*Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev*“ 1884 mnogo narodnega blaga, ki nam kaže duševno življenje našega ljudstva.

Razven v imenovanih glavnih zbirkah pa se mnogo nar. blaga nahaja še raztresenega po raznih listih (*Novice*, *Slov. Glasnik*, *Kres*, *Ljublj. Zvon*, *Potpotnik*, *Vrtec* itd) in v rokopisih, katero bi, zbrano v jedno celoto, jasno pričalo o vrednosti našega nar. slovstva.

3. Dečko nadvlada tri pozoje. V. 62: Ta pravljica obstoji iz treh delov. Prvi (v. 1—62) kaže, kako so trije bratje junaki (strelonosni gromovnik) osvobodili kraljičine (svetlobo) pred petero-, devetero- in dvanajsteroglavih pozojem (nevihito). Konj in pes sta vsled svoje hitrosti simbol bliska. Kot nadnaravna bitja kažejo se mladenči, konj in pes vsled *zlate* ribe, ki je pouzročila njih porod. Pozojeva voda pomenja blagodejni dež, baba pa je zimski demon (zima). — V. 100: Drugi del (v. 63—100) je *nravno-ethiškega značaja*. Cigan je tip goljufije in laži. Hoče se okoristiti, ali mu izpodleti. Mladeneč, imajoč na prsih solnce, mesec in zvezde, konj, pes in roža so zlati, kar svedoči blisk, svetlobo. — V. 135: Tretji del predočuje, kako baba (zimski demon) s pomočjo treh šib junaka, psa in konja okameni (t. j. solnčno svetlobo premaga), a tretji brat reši vse s posebnim zeliščem in uniči babo (t. j. spomladnje solnce prežene zimo). Prim. štev. 2, 1, 4.

4. Zločesta vila. Nemška pravljica: „Dornröschchen“ je slična naši pravljici. Tukaj so stopile vile na mesto rojenic ali sojenic, ktere jedine človeško osodo določujejo. Zločesta vila je zimski demon. Drugo glej štev. 2, 4.

5. Človek osvobodí zakleto devojko. Ta pravljica se razlaga kakor predstoječa; na mesto zločeste vile stopila je baba, ki ima oblast érez zaklete devojke. Stoprav tretjemu bratu se je posrečilo, rešiti s pomočjo mravelj, bučel in rac zakleto devojko, t. j. solnce oživi celo naravo in izbavi Vesno (spomlad) iz zimskih spon. Zlati ključ je simbol svetlobe, bliska.

6. Začarani kraljič. Namesto mladenča junaka je v tej pesni deklica rešilno bitje, ki pretvori s tremi drobnimi, léto dnij starimi šibicami kačo v kraljiča. V slični nar. pesni iz Cerovca, rojstnega kraja Vrazovega, svetuje Vidi mlad študentič: „Vtrgaj si ti drobno šibo. Ki za *léto dnij* je vzrastla.“ Razlago glej štev. 2, 4.

7. Deček in vila. Gledé treh bratov prim. štev. 2, 5. str. 19. V tej pravljici se kažeta mesec in solnce kot posebljeni bitji. Celó naravno je, da je vila pri solncu; kajti le solnce hrani v sebi isto moč, da nam pošlje spomlad (Vesno) na zemljo. Sreberne hruške so znak svetlobe, vila pa spomladi.

8. Jug in pastork. Prvi del (v. 1—50) je popolnoma sličen „Zločesti vili“ štev. 4. in odgovarja nemški pravljici: Dornröschchen. Mačeha je hudobno bitje (baba, zimski demon), ki hoče ugonobiti pastorka (junaka, spomladnje solnce). Ali njena moč je preslaba, in dečko (solnčni junak) reši zamrto kraljičino, izdrši jej ostro bodalce iz prsij (oživi otrpnelo naravo). — V drugem delu so vetrovi posebljena moška bitja. Le Jug pomore kraljiču (solnčnemu junaku) zopet na drugí, po njem rešeni svet (oživiljeno naravo); kajti solnce more uspešno prav za prav le z jugom otaliti otrpnelo, zmrzjeno zemljo.

9. Mačeha in pastorka. Prvotni bajeslovni pomen je zeló otemnel in pravljica je postala *nravno-ethiškega značaja*. Ona obstoji iz treh delov. Prvi (v. 1—27) kaže, da pomaga vila, nadnaravno bitje, zatirani pastorki, da uide nakanam hudobne mačeha. — Drugi (v. 28—56) nam predočuje mesece kot posebljena bitja, ki ponižno pastorko pred mačeho rešijo. — Tretji del pa je najvažnejši; kajti ta nam pové, da je konečno rešil bogat gospod ubožno pastorko celoma iz rok zlobne mačeha. — Vsa snov kaže na to, da je mačeha posebljeni *zimski* demon (baba, zima), ki ne pusti *pomladanski* naravi na dan (mačeha zatira pastorko). Vesni pa pomagajo iz zimskih spon oblaki in južni

etrovi (vila, sušec, jug), ali popolnoma more jo le rešiti in jo tudi reši *solnce* (solnčni junak, bogat gospod).

10. O osodnih božanstvih slovenskih. V. 14: *Μοῖρα*, boginja, ki človeku osodo deli; *μοῖρα* (kor. *μερ, μείρομαι*) pomeni: del, prideljeno osodo. — V. 15: Homer navaja moire v množini le v Ilijadi 24, 49:

τλητὸν γὰρ Μοῖραι θυμὸν θέσαν ἀνθρώποισιν,

in v Odiseji 7, 197, kjer jih pesnik *Κλώθεξ*, predice, imenuje. — V. 15: *Heziod* je grški epski pesnik v 8. stol. pred Kr. iz Askre v Beotiji. Spisal je theogonijo, kjer nam v sistemu razvija sorodstvo grških bogov ter opisuje postanek svetá po grških pravljicah, in didaktičen epos „Dela in dnevi“. V tem se nahaja prva živalska basen v grškem slovstvu: „*Kanja in slavulj*“. Z njo dokazuje Heziod, da gre moč nad pravico. Razvidna je torej velika starost živalskih basnij. — V. 125: V nekterih krajih, na pr. na Koroskem, prevzele so vile ali žalik-žene ulogo sojenic ali rojenic. O osodnih božanstvih nahajamo med Slovenci še veliko pravljic. Nabranih in objavljenih jih je mnogo po „Novicah“, „Slov. Glasniku“ in v Valjavčevih Nar. pripovedkah.

13. O vilah. V. 24: Vila je poseobljena megla. Po svoji dobri, *beli* strani je *rodovitna, vlago- in dežonosna megla*, po svoji črni strani pa *burna, blisko- in gromonosna megla*. Po teh dveh straneh lažijo se tudi njene lastnosti kot *dobre in hude*. Pluskajoči dež in doneči grom (kot govor) v megli posreduje nam nagled, da je vila tudi boginja prorokovanja, modrosti, zgovornosti itd. Vilam kot boginjam megle odgovarjajo popolnoma njih bivališča. — V. 48: *Kraljevič Marko* je glavni junak v srbskih narodnih pesnih. On je sin Vukašina, ki je bil za srbskega carja Štefana Dušana († 1355) njegov namestnik v Macedoniji okoli Prilipa. Prim. življenje kraljeviča Marka v štev. 66. — V. 48: *Hunyadi*, oče Korvinov (kralja Matjaža), r. 1387 v Hunyadu na Sedmograškem, u. 1456 v Semlinu. Prim. štev. 61. v. 118 sl. — V. 74: *Kolo*, jugoslovanski narodni ples.

14. Nebeška kola Dobroradova. Kakor drugi narodi, imajo tudi Slovenci mnogo pravljic, kako so razna sozvezdja in zvezde nastale. Obče pa je mnenje, da ima vsak človek svojo zvezdo. Kedar se človek narodi, užge Bog novo luč na nebu; kedar pa umrje, utrne se zvezda in ugasne. — V. 69: *Nebeška kola Dobroradova* je sozvezdje na severni polutki, obstoječe iz sedmero zvezd. Imenuje se voz (kola); 4 zvezde značijo kolesa, ostale 3 pa oje. Rimljani so je imenovali: septentriones, t. j. sedem volov, kako žito mlatijo in proso menejo; Nemeec je nazivlje: der grosse Bär, Slovenci pa: veliki voz, koroški ali Martinov voz, voznik, kola Dobroradova. — Pretvoritev Dobrorada v zvezdo spominja nas na slične Ovidijeve pravljice v Metamorfozah. Ta priča je že legendnega značaja, pripovedujoča o Bogu, da je hodil po svetu in učil ljudi, kako morajo živeti. Vile so božje služabnice, ki imajo nalogo, dobrim ljudem pomagati, hudobne pa na dobro pot napeljavati. Kažejo se kot nadnaravna bitja v službi najvišjemu bitju.

16. Voda in njena moč v domišljiji prostega naroda. V. 31: *Morske deklíce*: vile, bele žene, vodne žene, boginje nebeske vlage, rodovitnega deževja. Njim lahko primerjamo nemške „Schwanenjungfrauen“. — V. 33: O lepi Vidi glej nar. pesen štev. 45. — V. 37: *Zlata gora* je v slov. pravljicah to, kar nemški: „Glasberg“. Pod zlato ali stekleno (svetlo) goro razumeva se

— *svetlo nebo*. *Zlati ključ* je simbol bliska, ki otvori svetlo nebo, in *zlata utva* je podoba bele žene, vile, boginje vlagonosne megle. — V. 39: *O rajskem jezeru* pripovedujejo Slovenci, da leži na njegovem dnu *zlati ključ do nebeških vrat*, do kterega le zlata utva more. Svoje dni ulovil je kmetič zlato utvo, priselši do rajskega jezera skozi visoko goro, kamor so ga palečnjaki peljali. Utvo je hotel ubiti, ali ker mu je obljubila, iz dna jezera prinesiti zlati ključ do nebeških vrat, ni jej storil nič žalega. Nazaj je moral kmet črez visoko goro. Na vrhu gore vzame zlati ključ, menéč, da utegne seči do nebes in vrata nebeška odpreti. Ali na enkrat, ko ga proti nebu vzdigne, jelo je bliskati in grmeti. Silen vihar ga unese, in hipoma je bil na trati pred svojim domom. Nič se mu ni zgodilo; *zlata utva* ga je na hrbtu zanesla skozi grom in blisk in postavivši ga na trato, hitro odletela (Dav. Trstenjak v Slov. Glas. 1863). — V. 65: *Deveta dežela* je mythska dežela; imenuje se tudi „dežela Indija“. Nar. pesen poje o njej: „Na svetu lepše ni dežele, Ko je dežela Indija; Nikoli zemlje ne kopajo, Tudi je ne orjejo; Ali vendar slednje leto, Po trikrat žanjejo.“ Sploh je v njej vse bogastvo in sreča domá. Prim. nemški: „Schlaraffenland“.

17. Pravljica o povodnjem možu. V. 5: V nar. pravljicah so nektre številke jako priljubljene, osobito *tri*, *sedem*, *devet*. Sprva so imele bajesloven pomen in so bila v poganskem poverju sveta čísla. Tako je na pr. številka *sedem* v zvezi z ono prirodno prikaznijo, da je imel zimski demon (baba, zima) *sedem* let (t. j. sedem zimskih mesecev) zakleto devico (spomlad) v zaporu, dokler je ni rešil junak (solnce). Tudi v tej pravljici je deklica *sedem* let v oblasti povodnjega moža. Baš tako je s číslom *devet*. Od jeseni do Jurjevega je blizu *devet* mesecev. — V. 23: Povodnji mož je poosebljenje vodne moči in njene lastnosti. Žalostno izkušnjo, da je marsikdo izginil na veke v vodi, razlagal si je človeški duh tako, da ga je povodnji mož odvedel v svoje kristalno-čisto domovje.

19. Slovenske pripovedi o jezerih. V. 9: *Vineta*: Wendenstadt, slavno kupčijsko mesto starih polabskih Slovanov na obali pomeranski. V 5. stol. največje mesto severne Evrope, katero se je neki v 12. stol. po potresu ali morskem navalu pogreznilo v morje. Narod priča, da se še sedaj sliši iz morja glas zvonov. — V. 18: Tacitus (54—117 po Kr.) poroča v Germaniji cap. 40: „Mox vehiculum et vestes et, si credere velis, númen ipsum (Nerthus, Terra mater) secreto lacu abluitur“. — V. 25: *Rusalke*: vile, glej op. 16. v. 31 in 37. — V. 48: *Šmarje za Bočem*: Ljudstvo še zdaj pripoveduje, da je cerkev *na jezeru* postavljena, in daleč na okrog je znana ta božja pot pod imenom: Marija na jezeru. Ali davno se že okoli cerkve razprostira vas in trg. — V. 77: V egipčanskih hramih viselo je pod stropom „svetovno jajce“; kajti Egipčanje so verovali, da je bil svet s početka podoben jajcu, a potem se je razdelil na dve polovici: gorenja je *nebó*, dolnja — *zemlja*. Te dve polovici imenovali so Pe in Anuke ter ju častili kot posebni božanstvi. — V. 94: Ljudska domišljija sliši v harmoničnem šumenju in pluskanju jezera — glas zvonov. — V. 103: To pripovedko je lepo obdelal v pesniški obliki kot legendo *S. Gregorčič* v Besedniku 1871. str. 164. — V. 127: To pripovedko je porabil *Dav. Trstenjak* za novelico „Slovenski Leander“ v „Novicah“ 1860.

20. Malik. Malik, skrat, skratec je lesni, gozdni duh, ki odgovarja po svojih lastnostih rimskim gozdnim duhovom: *Faunus*, *Silvanus*. Tudi ta dva kričita in grohočeta kakor naš skratec. Nemci poznajo slična mythska bitja.

Staronem. *scrat* in *scrato*, srednjenem. *schrat* in *schrates*, *schretel* (slov. skratel): wilder, zottiger, struppiger Waldgeist. V staronordiskem pomeni *scratti*: böser Geist, Unhold, Zauberer. V češčini: skret, skřet, skřitek. Reki, kakor: „skratec se ti iz breze smeji; grohoče kakor skratec,“ nemški: „lachen wie ein Kobold, lachen wie ein Hampelmann,“ značijo nagajivost gozdnega duha. Beseda *malik* pomenja na Gorenjskem: *jek* (Echo) in *škrat*.

21. Volkodlak. V. 84: *Ovidij* (43 pr. Kr. — 17 po Kr.) za rimskega cesarja Avgusta. — V. 87: *Wodan* (Wuotan), najvišji bog Germanov, bog svetlega neba kakor viharja in nevihte. On daruje vse dobro, vzlasti zmago nad sovražnikom. Njemu je bila sreda (Wodanstag) posvečena. — V. 117: Baron *Janez Bajkart Valcazor* (r. 1641 v Ljubljani, † 1693 v Krškem), znamenit historiograf, popisal je v topografskem, zgodovinskem in kulturnem oziru deželo kranjsko pod naslovom: „Die Ehre des Herzogthums Krain“, v Ljubljani, 1689. Knjiga obsega štiri debele zvezke s 533 podobami; ona sodrži neprecenljiv zaklad o zgodovini in življenju našega naroda. Zabeleženih je v njej mnogo navad, šeg, pravljic in običajev slovenskih. — Druga knjiga njegova je važna za kosroško deželo: „Topographia Carinthiae“, 1688.

22. Polifem v narodni tradiciji slovanski. V. 12: *Oprtiv*: part. perf. nam. oprtívši: na rame, hrbet vzešči. — V. 31: Odiseje IX. spev je v šestomerih prevedel prof. *F. Kermavner* v programu celjske gimn. l. 1870. — V. 76: *Kropilo*: *λοιπίρι*, Trankopfer. — V. 84: *Velejagodno vino*: *οἶνον ἐριστάφυλον*, grosstraubig. — V. 106: *V brezsmrtniški noči*: *ἀμβρόσιος*, stalen pridevnik noči, ktera kot dar božji vso naravo okrepča. — V. 111: Kiklopje so umeli *Ovitis* za *ovitis* ter si smisel odgovora takó-le razlagali: „Nikdo me ne ubija ne z zvijačo, ne s silo“. — V. 154: štiri, ker imamo pri Rusih dve, *veliko*- in *malo*-rusko pričo; glej op. v. 264. — V. 155: *Karadžić*, glej op. 1, 114. — *Divljan*: v srbsčini pomeni *div*: der Riese, gigas. — V. 264: *Z velikorusko pričo* sklada se posebno na tanko *maloruska* pravljica: „*O kovaču in babi ljudojedki*“. Na kratko glasi se takó-le: Bil je neki kovač, ki ni poznal nadloge. Zapre kovačnico in odide iskat je. Ide dalje in dalje ter pride do neke koč. Stopivši v kočico, leže na klop in zaspi. A v tej koči živela je *jednooka* baba ljudojedka. Ona pride v izbo, ugleda človeka in se začudi. „Zdrav, zdrav človek! človeškega mesá že davno nisem jedla.“ Ali kovač le spi. Baba ga *potiplje za rebra*, ali medel je, jako medel. Zatorej zakolje ovna in pogosti tujca prašaje ga: „Čemu ste tebi dve očesi?“ „Znabiti,“ reče on, „bi rada tudi ti imela dve? Jaz sem kovač in ti lahko *drugo oko* ustavim.“ „Dobro, stori, kar praviš.“ „Lezi na klop; *segrél bom dleto*“. Ona leže na klop, on pa segreje dleto, *vzame sekiro in ko mahne, odskoči še ono oko, ktero je imela*. Baba skoči s klopi, pa za njim, a on med ovne in se skrije. Ona hiti k vratom, zapre jih in čaka kovača, ali ne pričaka ga. „No, čas je, da ženem ovne na pašo“. Vstopi se pred vrata in tiplje, da jej kovač med ovni ne uide. *On obrne kožuh, obleče ga in se pomika po štirih proti njej*. Prileze do nje. Ona ga potiplje po hrbtu, — „oven“, pravi in ga spusti. On skoči skozi vrata in zavpije: „Ne tiplji dalje ne, sem že za vrati“. Začuvši njegov glas, zgrabi baba *sreberno sekiro*, vrže jo za njim, pa v neko drevo, tako da se je ondi zasadila. Kovač ubeži hotéč vzeti sekiro, ali dotaknivši se je, obtiči mu roka na njej. Baba leti proti njemu škripaje z zobmi, on pa videč, kaj je nadloga, odreže si roko in uteče. — V. 293: *Skopec*: bravec, kostrán, Schöps. — V. 324: Da se knežič na skopca obesi, to gotovo tej priči

prvotno ni bilo lastno; kajti nahaja se v arjo-evropskih narodih samo v Homerjevi povesti. — V. 408: Heziod: glej op. 10, 15. — V. 412: Evripid (*Εὐριπίδης*), slavni grški tragiški pesnik (480 — 407 pr. Kr.). Od njegovih 92 iger ohranilo se jih je 17, kakor Medeja, Orest, Ifigenija v Arlidi, Ifigenija v Tauridi itd. — V. 419: *Starbe*: To so kiklopske stavbe starih poročil, kakor na pr. znano kiklopsko ozidje z levjimi vrati v Mikenah (*Μικῆνα*). — V. 432: *Sloy*: Ablagerung. Schichte; glag. lijem, liti. — V. 435: *Echemerovski* se imenuje ono razlaganje starih mythov, ki smatra bogove in heroe le za *zgodovinske*, po duhu in telesni moči odlikujoče se ljudi, katerim so se po smrti božje časti skazovale. Te naglede je najbolj razvijal grški filozof *Echmeros* (*Ἐχήμερος*) okoli l. 300 pr. Kr. iz sicilske Mesane. Zatorej se imenuje ta sistem *evhemerizem*, razlaganje pa *evhemerovski*. — V. 449: pesnik Vergilij (70 — 19 pr. Kr.). Dela njegova so: *Eneida*, junaski epos v 12 spevih; *Georgika*, poučna pesen o kmetijstvu v 4 knjigah; *Ekloge*, 10 bukoljskih (idilskih) pesnij. — V. 454: Grski zgodovino- in zemljepisec *Pausanias* (ok. 180 po Kr.) poroča to o Zenu v svojem potopisu, imenujoč ga: *Ζεὺς τριόφθαλμος*, s tremi očmi.

23. O pesoglavcih ali pesjanih. V. 97: *Koprivnica*: mesto v varaždinski županiji. — V. 109: *Jaska*: mesto v zagrebski županiji. V teh okrajih govori se takozvana kajkavska slovensčina. — V. 124: *Jaz pridem iz druge dežele* itd.: To govori služabnik, kterega je svetli gospodar poslal po svetu, da zve, kaj se po njem godi. Nar. pesen, 124 stihov obsegajočo, objavil je *F. Kočecar* (glej op. 1, 40.) iz rokopisne ostaline *Stanka Vraza* (glej op. 1, 63.) v „Slov. Glasniku“ l. 1868. pod naslovom: „Kaj se po svetu godi“. Začenja se takóle:

Oj svetel, svetel grad stoji,	Rožič zvit prime v roke
Pred gradom so lipe tri,	In piska, — tresejo se gore.
Pred gradom so lipe tri,	Prvič zapiska, zaroži,
Pod lipam' zbor častit sedí:	Prvi služabnik tu stoji.
V sredi svetli gospodar,	„Kaj se, kaj se po svet' godi?“
V sredi svetli gospodar!	Povej nam zdaj služabnik ti!“

Zaporedoma dojdejo služabniki iz deveterih dežel, in vsak pové, kdo živi v njih. Drugi sluga govori besede v vrstah 124 — 129. Kot služabnik iz devete dežele prileti bela račica, ki odloživši tri peresa, postane krasna deklica; ta pové, da kraljujejo ondi žene, ki več kot drugi ljudje vedó. Nató pa svetli gospodar tako odgovori:

„Z ženskim' se ne bojujemo,
Mirne pri miru pustimo;
Pesoglavcev ne potrebujemo,
In tako pri mir' ostanemo.“ (v. 130, 131).

V. 141: *Aleksander*: slavni kralj makedonski (356 — 323). O njegovih bojih in vojskah nastale so tekom stoletij različne, čudne pripovedke pri vseh narodih zahodne Evrope, in tako tudi pri Rasih in Jugoslovanih. Življenje Aleksandra Velikega se je okrasilo s čudovitimi dogodbami ter dajalo v srednjem veku snovi za epske proizvode. — V. 149: *Aristoteles*: slavni filozof grški (384 — 322), učenec Platonov. — V. 160: *Ἱπποκένταυροι*: Beseda je sestavljena iz *ἵππος*, konj, in *Κένταυρος*. Kentavri so bili prè neko divje pleme tesalsko, v poznejših bajkah pa divja bitja, na pol konj in človek. — V. 167: *Brezglavec* pozna tudi arabska zbirka pravljic: 1001 noč. Srednji vek je bil sploh polu

takih in enakih čudnih bitij, in mnogo takega se nam je sporočilo v srednjeveški literaturi. — V. 176: *Bajestovno slatô*: Tako pomenja *svetli grad* — *svetlo nebo*. Zbor častiti so *bogovi* nebesnih prikaznij, svetlobe, groma itd. Ta zbor stoluje nad *deceterimi* deželami; tedaj so si stari Slovani *devet nebeških prostorov* mislili. Svetli gospodar (*vladar* nebeškega *svetâ*) zapiska v *rožič*. *Rog* ni samo simbol *obilnosti*, temveč tudi *glasilo groma*; zatorej se *tresejo* gore. Svetli gospodar je tedaj *vladar nad gromom in bliskom*.

24. Pesen o Hildebrandu in njene sestre slovanske. V. 2: *Dietrich bernski* je v zgodovini *Teodorik Veliki*, kralj vzhodnih Gotov (493 — 526). On je premagal Odoakerja (enkrat pri Veroni [Bern], zatorej bernski) in ustanovil v Italiji kraljestvo vzhodnih Gotov l. 493. — V. 3: *Atila*, kralj hunski, vladal (od l. 433) nad Hunci in mnogimi podjarmljenimi rodovi od Volge noter do Rena. l. 452. je uničil mesto Oglej (Akvilejo), a hotéč prodreti na Lasko, vrne se na priprošnje rimskega škofa Leona I. v Panonijo, kjer l. 453. umre. On živi v nemških pravljicah kot „*Etzel*“ ali „*šiba božja*“, in njegovo ime je tudi znano med Slovenci (glej štev. 156, v. 251 sl.). — V. 16: *Karol Veliki* (768 — 814), kralj Frankov in rimski cesar. On si je podvrnil Bavarsko in tudi *naše slovenske* pokrajine. Od njegovega imena (staronem. Charal) izvira naš *kralj*. — V. 18: *Evgamon*: jeden tako imenovanih grških kiklikov (ok. 570 pr. Kr.), t. j. epskih pesnikov, ki so po Homerjevem načinu razne dogodke iz bojev trojanskih opevali v ozki zvezi z Iliado in Odisejo. On je nadaljeval Odisejo, opisujóč nam v Telegoniji osodo Odisejevo in njegovega sina Telegona. — V. 24: *Teiresias*: slavni grški prorok v Tebah, ki je po svoji smrti v spodnjem svetu prorokoval Odiseju, kako bi mogel priti domá. — V. 27: Na svoji vožnji došel je Odisej do čarovnice *Kirke*, ki mu je vse tovariše v svinje izpremenila, a na njega prošnje zopet počlovečila. — V. 37: *Hajduk*: tolovaj; ali pri Jugoslovanih ne v slabem pomenu, temveč blizu toliko kot junak, ki skrivši iz zasede Turke napada in tako narod turške sile obvaruje. Beseda je turška: hajdud. — V. 59: *Harambaša*: starešina, vodja hajduški. Bes. arabska: harami, tolovaj, tat. — V. 125: *Pud*: ruska utež, á 1638 kg.

25. O živalskih pravljicah in basnih. V. 96: *J. Grimm*: gl. op. 1, 90. — V. 103: Ruski učenjak *Afanasjev* je izdal 8 zvezkov ruskih nar. pravljic: *Narodnyja russkija skazki*?, v Moskvi, l. 1863. Na dalje je važno tega učenjaka delo: „*Poetičeskija vozrženija Slavjan na prirodu*“. — V. 129: *Esop*: glej Uvod § 18. — V. 188: *Valvazor*: glej op. 21, 117. — V. 190 — 193: *Babrius* je grški basnopisec ok. l. 100 po Kr. On je zbiral ezopske basni ter jih po svoje preobrazil. — *Phaedrus*, rimski basnopisec za cesarja Avgusta in Tiberija: „*Phaedri Augusti liberti fabulae*“. — *Lessing*, znamenit pesnik in prvi nemški kritik (1729 — 1781). Spisal je mnogo izvirnih basnij in znamenito „*razpravo o basni*“ (1759). — *Jean de Lafontaine* (r. 1621, † 1695 v Parizu), znamenit francoski pesnik in basnopisec: „*Fables*“. — *Ivan Andrejevič Krylov* (r. 1768 v Moskvi, † 1844), prvi ruski basnopisec, s katerim se gledé izvirnosti morebiti izvrstni basnopisci drugih narodov še meriti ne morejo. Krylov je spisal 268 izvirnih basnij, 56 jih je pa preložil. Mnogo njegovih basnij je v francoski, italijanski in nemški jezik prevedenih. — *Volkmer* (r. 1741 v Ljutomeru, † 1816) je spisal dokaj (nad 60) deloma izvirnih, deloma po drugih basnopiscih (vzlasti Gleimu, Gellertu, Lessingu) posnetih basnij. — *Valentin Vodnik*, glej op. 1, 138. — Anton M. *Domšek* (1800 — 1862) je spisal mnogo krepkih izvirnih basnij v Lessingovem duhu in krotkih

parabol v Herderjevem (op. 1, 82) smislu. S pesnini vred sta jih dva zvezka: I. in II. zv. „Zbranih spisov“, izdal M. Lendovšek. — Franc *Metelko* (1789 — 1860), znamenit slovničar (1825, po njem metelčica), poslovenil je več Ezopovih basnij.

31. Solnce in Nasta. S slovensko bajko se kolikor mogoče strinja nar. bolgarska pesen: „*Solnčeva ženitev z lepo Grozdanko*“, samo da ima zadnja starejše lice. Pesen nam pripoveduje, da je solnce tri dni in tri noči trepetalo in ne zahajalo, očarano o lepoti krasne Grozdanke. Solnce se zakolne, da noče več razgrevati zemlje. Na prošnjo solnčne matere dovoli nebesni vladar venčanje ter določi, kako se ima Grozdanka vzdigniti z zemlje na nebo. Ravno na Jurjevo (23. apr.) spusté zlato zibel na zemljo. Vá-njo se vsede Grozdanka in ziblje. Mahoma spusté tudi meglo na zemljo, in ta potegne zibelko kvisku. Mati Slavka vzdihuje rekóč: „*Devet let sem te redila, Grozdanka, devet let ne smes govoriti niti s tastom niti s tasčo niti z ženinom.*“ In rés Grozdanka ni devet let govorila z nikomur. Solnce pa, vidéc, da je Grozdanka nema, izbere si drugo nevesto ter določi, da pri venčanju Grozdanka kumuje. Pri tej priliki je svetila in zamišljena užgè vel nevestin. Ta pa jo kolne slepico in nemico, a zdaj izpregovori Grozdanka, in to je solnce tako razveselilo, da se od nove neveste poslovi in venča z Grozdanko. — Obe pravljici ste za slovansko starinoslovje imenitni, kajti bajeslovna snov je v obeh jako plastično izražena. Obé bajki segate v óno rano dobo, ko se je jel prvotni *fizični* nazor mythov izpreminjati v nagled, ki si je mislil prirodne prikazni v *človeški* in *živalski* podobi. Tu se govori sicer o *poosebljenem* solncu, a priča ga imenuje le še solnce, a ne Svarožič, Daždbog, ali z imenom kakega junaka slovanskih nar. pesnij. Solnce, katero so si Slovani kot *moško bitje* mislili, snubi Nasto (pomladansko zemljo). Zlata nihalka (oblak) se spusti po deklico. K teti Móri (viharni megli, Gewitterwolke) pošlje se po sito (dež), češ da jo ona uničí, t. j. setev in plod pomladanske zemlje pokonča. Nesrečnega konca pa jo reši miška (simbol švigajočega bliska). Tudi *češelj* in *upletnik* značita v tej zvezi *blisk*, *šuma* pa deževni *oblak*, iz kterega se vlije, če švigne blisk, plodovita ploha, ki reši mlado zemljo pred pretečo pogubo. *Nasta* se imenuje deklica v popolnem soglasju s pomladansko narodo, ki je na novo *nastala* ali *ustala* iz zimskega spanja k novemu življenju. Dalje pa je tudi razumno, zakaj se izpremeni v lastovico, kajti tudi ta je simbol pomladanske narode.

32. Marjetica in Trdoglav. Ta pesen je odlomek stare bajke in njena vsebina se dá razvezati v sledeče prirodne prikazni: Bog viharja (Trdoglav) ujame boginjo nebeske svetlobe (Marjetico) in jo zapre v svoj črni grad (temno oblakovje), dokler je ne reši iz sužnosti mlad kraljevič (mladoletno solnce). — V. 1—10: *Črni* ali pusti grad je simbol viharnih oblakov. Marjetica je tudi v nemških pravljicah bajeslovno ime. Njen opis kaže boginjo svetlobe. — V. 12: *Španski tron*: Poznejši dodatek, ki se ne nahaja v starejši sličnici Vrazove zbirke nar. pesnij od l. 1839. Odkar so si Habsburžanje s Karolom V. l. 1516. pridobili špansko deželo, prišel je tudi marsikteri Slovenec kot vojak, kupec ali romar na Špansko. Na to dobo nas spominja izraz: „španski tron“, ki znači tú visokost in oblast kraljevičevo. — V. 16: *Krščeno*: Ta izraz kakor mnogi drugi v tej pesni kažejo kristjanski upliv, ki je utisnil tej bajki poznejši legendni značaj. — V. 25: *Križem pot*: križpotja, razpotja so še dandanes óna mesta, kjer se po ljudskem nagledu copernice shajajo, ter so jako nevarna. Najbrže so križpotja simbol križajočih se bliskov, ki so predhodniki viharjev. — V. 45: Trdoglav, bog viharja, je čuvaj nad prisegami. — V. 46—52: To so zgoli krist-

janska sredstva; ali v Vrazovi nar. pesni so poleg teh tudi poganska, kajti ondi beremo:

„Prinesi <i>oljkove križe</i> tri,	K' so cvetno nedeljo žegnane.
K' so cvetno nedeljo v cerkvi b'li;	Z vsako trikrat vdaril boš,
Tri <i>leskove šibice</i> ,	Potlej Marjeto rešil boš.“
K' so vse en'ga leta vzrastene,	

Oljka je v grškem mythu znak vremenskega drevesa (Wetterbaum) in leskova šiba še veljá dandanes kot bajalna šibica (Wünschelruthe). Prim. št. 6. Začarani kraljič. — V. 59—64: V starejši pesni se glasi:

„Vzel je <i>oljkove križe</i> tri . . .	Potlej Marjeto rešil je.
Vzel je tri <i>leskove šibice</i> . . .	Marjeta se doli spusti
Z vsako trikrat vdaril je,	Po drobni zlati ketini.“

Zlata ketina = solnčni žarki. — V. 66: V *decétu deželu*, glej op. 16, 65.

Prejšnji izraz: v Ogersko, na Ogersko, ima tukaj isti mythiski pomen kakor deveta dežela. — V. 106: *Zlato* in pridevniki: *zlat* so znaki nebesne svetlobe. — V. 118: *Mnihu* — *posvetili*: Konec se je po kristjanskem uplivu zasukal.

33. Obredna narodna pesen. V. 6: *Šiba Perunova*: strela, blisk; Perun, bog groma. — V. 43: *Svarog*, najvišji bog poganskih Slovanov. — V. 47: Tako molijo Rusi po Afanasjevem sporočilu. — V. 64: *Cicero* (106—43), prvi rimski govornik. — V. 65: *Salii*: rimski svečeniki plesalci (salire), ktere je bil prè že Nuna Pompilij ustanovil. Meseca marca so oboroženi in pevaje plesali na čast bojnemu bogu Martu. — V. 88: Prim. pravljici štev. 4. in 8. — V. 92: *Sarafan*, široka, brezrokavna gornja obleka ruskih kmetie. *Kokošnik*, ruska nar. noša kot naglavni kinè za ženske. *Telega*, kmetijski voz, gare. — V. 93: *Jahala* itd.: Vozila se koleda (solnčno božanstvo) v majhnem vozičku, na črnem konjičku. — V. 101: *Badnjak*, sirova cerova glavnja, ki se na sveti večer pri Jugoslovanih položi na ogenj. — V. 112: *Ocoliko goredâ* itd.: Toliko goved itd. kot prvi isker z gorečega badnjaka. — V. 116: *Ovočno*, sadno; starosl. ovoštije: sadje. — V. 128: *Okupam*: okopljem (abbaden) malega boga in božiča. — V. 133: *Batati*, tolèi, trkati. — V. 151: *Sijaj*, bog in božič, našemu (imè domačina). — V. 169: *Tiha* nedelja je pred *cvetno*, ta pa pred veliko nočjo. — V. 191: *Veselo*: v rožanškem narečju nam. veselè. — V. 202: Srb. kukuruz: kuruz. — V. 206: *Pokisnu*, pokisnejo; pokisnuti, beregnet werden. — V. 218: *Triput* itd.: Trikrat od straha postane.

34. Kolednica. Kit. 3. Starosl. *stado*, gen. *stada*: čreda.

35. Zmladletek. Kit. 1.: *Prevnoža se nam*: mrzi nam, schwer ankomen, lästig sein.

36. Tri device kresnice. V. 3: *Dro*: dobro. Kraljič mlad: solnčni junak, solnce. — V. 6: Deveta dežela, glej op. 16, 65.

37. Sveta Marjeta. Pravljice o pozaju, zmaju, lintveru (nemski Lindwurm, Wasserschlange) so med vsemi Slovenci zelo razširjene. V vsaki kmetijski hiši visi na steni podoba sv. Jurja, kako z dolgo sulico zabada ostudnega lintvera, ki je hotel lepo devico, sv. Marjeto, požreti. Ta dogodek operajo čestokrat nar. pesni. Mi vemo, da dandanašnji ne živi nobena taka žival, kakoršno si je ljudska domisljija v pravljicah naslikala ter zmaj ali lintver imenovala. Naše priče o pozaju imajo tedaj gotovo bajesloven pomen. Pozoj je v vseh starih bajeslovjih simbol pogubonosnega vodovja in kužnega izhlapanja. Vzlasti pomenja mračnost, zimsko meglevje, nezdravo paro, ki zrak okuži in ljudi mori.

Pozoja premaga in ubije bog solnea in svetlobe (solnčni junak, pri Slovencih sv. Juri). Pri Grkih ubije solnčni junak Heraklej lernajsko hidro. — Veliko število slovenskih pravljic o pozaju dá nam sklepati, da je bila nekdanja naša domovina veliko bolj močvirnata in tudi nezdrava. — Dobro znana je priča o *celovškem* zmaju. V močvirnati okolici celovski živel je ostuden zmaj z velikimi perotnicami in ostrimi kremplji. Zrak je okuževal in vsako stvar, ki mu je prišla blizu, požrl. Knez obljubi velik kos zemlje onemu, ki ugonobi zverino. Kraj močvirja sezidajo trden stolp in iz njega spustijo vola priklenjenega na verigo z železno kljuko. Zmaj hlastne po volu in se ujame. Na mestu, kjer je stal stolp, postalo je mesto Celovec. — L. 1590. postavili so Celovčanje kamenitega zmaja nad vodnjakom na Novem trgu. — V. 9: Sv. Marjeta iz Antiohije je postala za cesarja Dioklecijana (284—305) kristjanka. Rimski prefekt Olybrius, kteremu je odrekla ljubezen, vrgel jo je v ječo, kjer so jo obglavili. Nje dan je 20. julij. — V. 15: *Pasica*, pas (pojas), Gürtel. — V. 19: Sv. Juri, po legendi knežič iz Kapadocije, umrl kot mučenik za ces. Dioklecijana. Njega dan 23. april. — V. 47: *P. Hieinger* (Podlipski, Znojemski), r. 1812 v Trziću, dekan v Postojni, † 1867. Nabiral je nar. blago; vzlasti pesni poučnega ali pobožnega zapopadka so mu dopadale. Dajal jim je rad boljšo obliko (prim. to pesen z narodnima v Vrazovi in Koritkovi zbirki) in tudi sam je zlagal pesni v nar. duhu. Bil je i marljiv zgodovinar.

38. Kurent. Med Slovenci vzlasti na Štajerskem je še navada, da hodijo tri dni pred pustom orači po vaseh. Čvetero zalo oblečenih fantov vleče plug, za pluzno orožje drži mlad dečko, lepo oblečen in nakinčan. Pred hišami postajajo smešne pesni pojóc. Vaščanje obdarujejo orače z jedili in vinom. Darove pobira smešno našemani fantič, ki ima kožuh narobe oblečen, na klobuku roge nastavljene, med nogama zvonec, v roki čakar (Hackenstock) in na hrbtu koš. Ta vriska, skače in burke uganja. Temu šaljivcu pravijo *Kurent* ali Mastnjak. To so še ostanki iz poganskega poverja, spomin na agrarsko-solnčne praznike v mladoletju. V zvezi s tem je navada, da na mali pust „babo žagajo“, t. j. iz slame narejeno podobo razrežejo in v vodo pomečejo. Baba je simbol zime, ktere vladarstvo sedaj neha. Glej štev. 33, v. 156. Kurent je slovanski Priapus, bog razuzdanosti, *rodovitnosti*. To potrjuje tudi naša priča.

39. Školastika. Ta nar. pesen kaže očito, kako je naše ljudstvo legendo o sv. Školastiki po svoje preobrazilo. Sv. Školastika je sestra sv. Benedikta (480—543) iz Nurzije v Umbriji. Obljubila je večno devišstvo ter postala nuna. Časti se kot ustanoviteljica ženskih benediktinskih samostanov, † 542. Nje dan 10. febr.

41. Prispovedka o Edipu v slovanski obleki. V. 1: Edip (*Oιδίπους*), sin tebanskega kralja Laja in Epikaste, ubil je nevedé svojega očeta in se zaročil z materjo, srečno rešivši Sfinksine zastavice. Ko je prišla ta pregreha na dan, umori se Epikasta, Edip pa vlada nesrečno v Tebah do svoje smrti. Tako poroča Homer v Odiseji XI. 271 sl. in v Iliadi XXIII. 679. — Po tragiških pesnikih pa si je Edip iztaknil oči in bežal v Atiko spremljevan od svojih hčeri Antigone in Izmene. — Največji grški tragik, Sofoklej (497—406), porabil je Edipovo pravljico kot snov za svoje tragedije: Antigona, kralj Edip, Edip kolonejski. — V. 44: *Jakob a Voragine*, nadškof geneški (1230—1298). Zbiratelj sv. legend. Njegove „*Legendae Sanctorum*“ (zavoljo svoje imenitosti: *Legenda*

aurea) so se skoro v vse jezike prestavljale. — V. 48: Nikolaj Ivanovič *Kostomarov*, glasovit ruski zgodovinar in pisatelj (1817—1885). — V. 49: *Sv. Gregor na Kamnu* je nemška legendarna oseba: St. Gregorius auf dem Steine. — V. 50: *Pavel iz Cezareje* je samo legendarna oseba. — *Sv. Alban*: prvi mučenik britanski, umorjen za cesarja Dioklecijana l. 286. — V. 53: *Vuk*: glej op. 1, 114. — *Janja*: mestice na levem bregu reke Drine (mejna reka med Bosnijo in Srbijo). — V. 54: *Negovati*, pligen, curare; nežen, zart. — V. 55: *Košulja*, srajca, plur. perilo. — V. 56: *Vilindar*, samostan na Sveti gori (Chilendar). — V. 60—66: Ko je bilo dete (čedo, starosl. čedo, Kind) jedno leto staro, bilo je toliko, kakor so druga deteta v treh letih. — *Iguman* (*ἱγούμενος*), načelnik v samostanu. — V. 67: Do dobrega konja in svetlega orožja.

42. Narodna pesen — zrealo narodnega života. V. 42: *Moru ali Morena*: boginja smrti, simbol zime. — *Kurent*: gl. op. 38. — V. 70: Glej štev. 36 in 56. — V. 71: Nam. Jerice imajo nektere nar. pesni tudi ime: „Alenčica“, Koritko I. 127. — V. 75: Iz *Ogleja po laških*, iz *Solnega grada po nemških* duhovnikih osobito v VII. in VIII. stol. — V. 86: Nar. pesen pripoveduje, kako je Jezus razposiljal svoje učence. Med njimi je sv. Tomaža postavil v deželo Indijo. Ta pa se protivi rekóč: „Kaj si mene sèm postavil, Men' dežela znana ni.“ Jezus mu odgovarja, da je to najlepša dežela, kjer nič ne delajo, pa trikrat žanjejo; ali tam tudi ni hudobnega srca, temveč ko se duh od telesa loči, gre takoj v sveto nebó. Koritko I. 69. — V. 89: Ker se Otokar II., česki kralj in jeden najmočnejših vladarjev tedanjega časa, ni hotel odpovedati državnih fevdov: *Aestrijske, Štajerske, Koroške, Kranjske* in *Istre* ter prositi za novo podelitev *Česke* in *Moravske*, začel je nemški kralj Rudolf (1273—1291) vojsko z njim. Premagavši ga pri Suhih Krutih na Moravskem polju l. 1278, podelil je v Augsburgu dne 27. dec. l. 1282. z dovoljenjem izbornih knezov *Aestrijsko, Štajersko, Koroško* in *Kranjsko* svojima sinoma *Albrehtu I.* (1282—1308) in *Rudolfu* († 1290). — V. 116: *Matija Korvin* (Corvinus): r. 1443, kralj ogerski 1458—1490. — V. 133: *Ladon*, slavni avstrijski vojskovodja, r. 1716 v Livóniji (Livland), najprej v ruski, od l. 1742. v avstrijski vojni službi. Proslavil se je že v sedemletni vojski (1756—63), vzlasti pa kot poveljnik na Hrvatskem proti Turkom l. 1788. in 1789., ko jim je Beligrad vzel ter vojsko slavno dokončal. Umrl je leta 1790. — V. 139: Od l. 1476. začeljali so že majhni kmetski upori, ne le v nemških deželah, temveč tudi v slovenskih okrajih, na pr. na Koroškem. Velik kmetski upor je bil na Štajerskem l. 1515. (v Brežicah so se posvetovali, kako bi dognali staro pravdo); l. 1573. bil je upor štajerskih in hrvatskih kmetov. — V. 140: Glej op. 32, 12. — V. 144: Slovenci so od nekdaj radi potovali in romali. Kakor so romali v Trevir (Trier) in Kolin (Köln), tako k *sv. Jakobu Kompostelskemu* v španski Galiciji. Tega svetnika so tako častili, da so mu sezidali dve cerkvi v svoji domovini: „*Sv. Jakob v Galiciji*“ nad Celjem in v Junski dolini na Koroškem. — V. 146: *Maksimilijan* (1493 do 1519): Vzemiš Blanko Sforzo, hčer milanskega vojvode (Galeazzo Sforza) za ženo, zapletel se je v laške zadeve ter se je trudil, cesarsko oblast nad Italijo zopet pridobiti. Zatorej se je pridružil l. 1508. ligi kambrajski (*Cambrai*) proti Benetkam. — V. 150: Napoleon I. je bil dežele, ktere mu je Avstrija prepustila, združil l. 1809. v ilirsko, od Francozov odvisno kraljevino. K njej so pripadale med drugimi gornja Koroška, Kranjska, Goriška, Trst, avstrijska Istra in zahodna Hrvatska to stran Save. — V. 158: *Radecky*: slavni vojskovodja (r. 1766

na Českem, † 1858.) Znamenite so zmage njegove pri Custozzi dne 25. jul. 1848 in pri Novari, dne 23. marca 1849. — V. 224: Primeri pravljici štev. 8. in 9.

43. Desetnica. Glej št. 42. v. 212. — Na ljudske nazore o desetem bratu opira se snov v Jurčičevem romanu: „Deseti brat“. — V. 26: *Porančica*: gubánica, potica, pogača. — V. 47: *Zatnè*: zatnèm, zatéti = zajeti, dohiteti. — V. 50: V nar. pesnih in pravljicah ne govoré samo žive stvari, kakor ptice in druge živali, temveč tudi nežive, kakor drevje, cvetlice itd. Ljudska domisljija vse z življenjem navdihne.

45. Lepa Vida. Slovenci so vedno blizu morja prebivali. Brez dvombe so se tudi vozili po njem ter vsestranski občutili mogočni upliv, ki ga dela morje na dušo človeško. Ta utis izražali so Slovenci kakor tudi drugi narodi v svojih pesnih in pripovedkah. Spomin na morje se je ohranil pri Slovencih vlasti še v dveh krasnih nar. pesnih: Lepa Vida in Mornar. — Pripoved o lepi Vidi spominja nekoliko na nemško pravljico o Gudruni, a še bolj pa je naša Vida podobna grški Heleni, katero je bil Paris odvedel v Trojo. V enakem smislu je *J. Jurčič* porabil to nar. snov v romanu „Lepa Vida“. Glej štev. 76. — V prvotnem, bajeslovnem pomenu je lepa Vida *boginja meseca*, boginja mokrote in rodovitnosti, podobna grški Artemidi. Potovanje lepe Vide v Španijo bi ne bilo tedaj nič drugega, nego potovanje lune iz jedne nebesne polkrogle v drugo. Španska dežela pa bi pomenjala sploh le oddaljeno neznanu deželo (prim. nemški: ein spanisches Dorf). — V. 22: *Kraljica španska*. Glej op. 32, 12. in štev. 42. v. 140. — V. 35: *Naboglen*: bolehav, bolan; prim. ubog, nabore.

46. Mornar. V. 39—42: Nekterim rastlinam, zeliščem in duhtečim rožam pripisuje ljudstvo posebno čarobno moč. V štev. 47. v. 38. omenja se koren lečén, ki človeka na videz mrtvega stori. Vsled dišečih rož zadremlje mornar in *zaspí* t. j. *umre*. Smrt, pouzročena od prevelike ljubezni, žalosti ali zvestobe, omenja se čestokrat v nar. pesnih. Ta smrt je vselej naravna in se prav nežno opisuje; na pr. Mati na tla pade, omedli, Pri tej priči dušico spusti. Glej št. 43, v. 89; št. 47, v. 32; št. 48, v. 225. Nikdar pa ne nahajamo samomora v naših nar. pesnih vsled kakega moralnega orodja ali strupa. — V. 132: V tej pesni izraža se čudodelna vabljenost vode na človeka in vera, da prihajajo mrtveci nazaj po to, kar se jim je v življenju obljubilo.

47. Mlada Zora. V tej pesni nahajamo več spominov na romantične čase srednjega veka. Vitez odpelje skrivši grajsko gospico, kakor je bila navada v srednjem veku. Spremistvo je obstajalo iz dvornih gospá (mojskra, Näherin, Kammerzofe) in pažev. Pavove veterince so delale hlad in senco. Grajski norec (Hofnarr) je kratkočasil s svojimi burkami gospodo.

48. Mlada Breda. V. 51: Šlarast, schleierartig; šlar (avstr. nem. Schlar nam. Schleier), eine Art feine Leinwand. — V. 90: *Rebulja*: Na desnem bregu reke Soče, osobito v furlanskih goricah, pravijo neki vrsti belega grozdja in iz njega pridelanemu vinu: ribolla (rebulla). — V. 123: *Jaro*: srdito, zlobno, tobend, ergrimmt.

49. Asan - Aginica. Glej op. 1, 89. — V. 6: *Aga*: gospod, plemenitaš v turškem jeziku. Naslov turških uradnikov, toliko kakor: vodja, Chef. — V. 9: *Od stida*: od sramežljivosti; žena se je sramovala, da bi šla v šotor in srečala moško glavo. To je znak sramežljivosti turškega ženstva, da ne vidijo moškega. — V. 22: *Beše*: voc. nam. nom. beg. Beg, turška beseda; knez, gospod; naslov višjih vojaških dostojanstvenikov. — V. 45: *Imoski kadija*: Kadija, turška bes.:

sochnik. *Imoski*: trg v Dalmaciji. Fortis pristavlja: „Imoski, l' Emota dei bassi geografi greci, luogo forte, tolto a' turchi nell' ultima guerra“. — V. 87: Kedar neče vsmiliti se vaju; ker se ne bode usmilila vaju; srb. kad se neče smilovati na vas.

50. Mutec osojski. Osoje, Ossiach, kraj ob osojskem jezeru, od mesta Beljaka proti severo-vzhodu. Tam je bil nekdanj benediktinski samostan, ustanovljen od starišev oglejskega patrijarha Poppa ok. l. 1026. — Kit. 11: *Boleslava* II., kralja poljskega, izobčil je škof Stanislav krakovski zavoljo lahkomišelnega življenja iz cerkvene občine. Drzni kralj umori škofa pred oltarjem. Za ta svoj greh gre se pokorjavit v Rim in v osojskem samostanu delal je pokoro do svoje smrti l. 1099. — Spomin na to dogodbo še živi v pravljici med ljudstvom v osojski okolici.

51. Svetopolkova oporoka. V. 1: Svetopolk (Svatopluk II.) je ustanovil velikomoravsko kraljestvo, združivši pod žezlom moravskim deželo česko in one panonske pokrajine, ki so bile poprej Frankom podvržene. Cesar Arnulf (887 — 899), vojvoda *koroski*, začne l. 892. vojsko proti Moravski, ali Svetopolk se mu srečno ustavlja, če so tudi Ogrji (Arpadi se imenujejo po svojem junaku Arpadu, ustanovitelju ogerske dinastije) pustošili po njegovem kraljestvu. Pred svojo smrtjo (894) razdelil je kraljestvo med svoje tri sine. Med brati nastane boj, in velikomoravsko kraljestvo je kmalu razpadlo. — V. 74: *Samo* je premagal Avare ter ustanovil veliko samostojno kraljestvo l. 623., ktero pa je le 35 let trajalo do Sameve smrti. Sredotočje mu je bilo Česko, ter se razprostiralo proti jugu do Karnskih planin in daleč proti vzhodu in severu.

52. Smrt carja Samuela. Samuel, sin Šišmana I., bil je car zapadne bolgarske države (976 — 1014). Hude boje je imel s cesarjem bizantinskim, Bazilijem II. L. 1014. napadli so Grki Bolgare ob gori Belasici ter jih potolkli. 15.000 jih je bilo ujetih, in z njimi je Bazilij nečloveško ravnal. Vsled te nesreče je Samuel še tisto leto umrl.

53. Jeftejeva prisega. *Jefte iz Gileada*: Izraelci, onkraj Jordana v gorati deželi Gilead, stekali so 18 let pod težkim jarmom Amonitov, semitskega plemena v severni Arabiji. V tej nadlogi obrnejo se starešine do pregnanega Jefteja, prosčé ga, naj jih reši amonitskega jarma. Jefte stori obljubo, žrtvovati to, kar mu pride prvo iz njegovega doma naproti, ako se vrne z zmago venčan domú. Ob reki Arnonu premaga sovražnika in potem je žrtvoval — svojo hčer.

55. Pegam in Lambergar. Plemenitá rodovina Lambergarjev dá se do začetka 14. stol. in sicer do Viljema (okoli 1330) nepretrgano nasledovati. Ona je jedna najstarejših ter za državo in cesarja najbolj zaslužnih domačih plemenitaskih rodovin, ki je imela mnogo posestev na Kranjskem. Nar. pesen pozna le *Krištofa* Lambergarja in njemu pripisuje *dejanje vseh Lambergarjev*. — Krištof L. je živel koncem 15. in začetkom 16. stol. Bil je ljubljenec in svetnik nadvojvode, poznejšega cesarja Maksimilijana I., ter se je udeleževal za Fridrika IV. mirovnih obravnáv z Matijem Korvinom. — V. 26: *Kámen*: Lambergarjev grad pri Begunjah na Gorenjskem (sedaj se še vidijo razvaline). — V. 44: *Zlod* nam. zlodej. — V. 62: *Rebuljica*; Glej op. 48, 90. — V. 99: *Šírokemu*: V nar. pesnih nahaja se večkrat dajalnikova oblika nam. mestnikove. Prim. št. 59, kit. 27: Po zlatu rumenemu, — belemu. — V. 140: Ta pesen je jedna najstarejših naših nar. pesnij. Na prvi pogled hrani nam ona ljudske spomine na srednjeveške *turnirje*. Ali pravljíce, ki nam pripovedujejo o boju med kristjanskim junakom in poganskim velikanom, segajo v ono dobo, ko

so se borili kristjani z nevernimi, iz Azije došlimi ljudstvi. Ni pa dvomiti, da so se tudi te pravljice izcimile iz bajeslovnega zrna. Na to nas spominja nadnaravna posebnost, da ima velikan Pegam dva hudiča in tri glave. — Valvazor (op. 21, 117.) nam poroča, da se je za njegove dobe nahajala na steni Lambergarjevega gradu Kámena na Gorenjskem podoba, predočujoča dejanje naše nar. pesni, ter pristavlja: „Wie solche Geschichte noch täglich von den Bauern in einem krainerisch gemachten Liéde abgesungen und auf die Nachkommen fortgepflanzt wird“. Lambergarji so ljubili turnirje ter se često odlikovali v tedanjih viteških bojih. — Prim. s to pesnijo povest o Martinu Krpamu, št. 74.

56. Kralj Matjaž in Alencéica. Kit. 13: *Na zlatem jab'ku*: na zlati kroglici na sotoru. Turski šotori so se odlikovali po svoji krasoti. — Kit. 20: *Meniško*: Prim. št. 66, v. 281 — 290. — Kit. 22: *Voza*, Band; prim. vože, Seil. — Kit. 23: Nam. *so beri: se kadi*. — Kit. 27: *Paša* (bes. tur. baš, glava): Naslov visokih civilnih in vojskih dostojanstvenikov (guvernerjev, generalov). — Kit. 41: Nam. *sperotami beri: s perotami*. — Kit. 50: Razlago o tej pesni kakor o sledečih treh glej štev. 61.

57. Kralj Matjaž v turški vózi. V. 68: Iz tega se nam kaže ljudski nagled, da so si naši pradedje z darili skušali pridobiti nadnaravna povodnja bitja. Tudi Kserks je vrgel v morje zlato torilce, ko je vodil svoje čete prek Helesponta.

60. Dve pripovedki o kralju Matjažu. V. 36: Imenovane tri gore stojé na severnovzhodni strani celovski. Tja hodijo Korošci radi na božjo pot. Bil je običaj, vse tri cerkve na jeden dan oblaziti, kar pa je bilo silno mučno. — V. 56: *Za sveto staro vero* t. j. za katoliško vero bode stala vojska v bran proti *novi veri Lutrovi*. Imamo tedaj spomin na dobo reformacije, ki si je bila tudi na Koroškem pridobila mnogo pristašev.

61. Kralj Matjaž v narodnih pesnih in pripovedkah. V. 5: Nicoletti piše: „Usano essi cantare in versi ne' varií modi della loro lingua le lodi di Christo e de' Beati, nonche di Mattia re d' Ungheria e di altri celebri personaggi di quella Nazione“. — V. 6: Prim. št. 2, 3. — V. 60: *Orfej*, grški pesnik mythiške dobe, svečenik in prorok. S svojim petjem očaroval je divje zveri, skalovje in dreve; z njim je rešil Evridiko, ženo svojo, iz spodnjega sveta, ali ko se mu na potu obrne nazaj, izgubi jo na veke. Tej pravljici je slična, sevéda po legendarnem smislu zasukana nar. pesen: Kralj Matjaž pred peklom, št. 59. — V. 84: *Podébrad* (Pódiebrad), od stanov l. 1458. za českega kralja proglašen; Matija Korvina je l. 1469. k miru prisilil; † 1471. Njegov naslednik je bil *Vladislav II.*, ki je po Korvinovi smrti l. 1490. postal tudi kralj ogerski; † 1516. — V. 85: *Štefan Báthori*: stara plemenitaska, pozneje kueževska rodbina na Erdeljskem. V 16. stol. je zasedla vsled volitve poljski prestol (1574). — V. 91: Friderik IV. (III.) 1440 — 1493. — V. 100: *Vurberski grad*: Nad levim bregom reke Drave, tri ure niže Maribora, je grad *Wurtemberg*. Listine iz 11. stol. imenujejo ga *Wurben*, kar v stari nemščini „pozoja“ pomenja. Po nar. pravljici živel je v gradu *Krsnik* (bog svetlobe, solnca). O tem gradu se nahaja mnogo pravljic. Glej *Pajkove „Črtice“* str. 77 — 82. — V. 119: Ulrik II. † 8. nov. l. 1456. — Ladislav *Postumus I.*, kralj česki in ogerski, 1453 — 1457. — V. 152: *Murad II.* (1421 — 51) je podjarmil Valaško, Srbijo in Morejo (Peloponez). — V. 158: Pri Varni (1444) padel je na bojišču poljski kralj Vladislav, ki je bil od l. 1439. tudi kralj ogerski. Po njegovi smrti izvolili so petletnega Ladislava Postuma za kralja ogerskega in

Hunyada za deželnega oskrbnika. — V. 210: *Sigmund*, 1387—1437. Njemu je sledil njegov zet Albert II. (1438—39), oče Ladislavov. — V. 220: „*Veroniko Deseniško*“ je v XV spevih epično opeval *J. Frankolski*. — V. 310: *Ludovik Veliki* (1342—82) je primoral Benečane, da so mu Dalmacijo odstopili. — V. 342: *Lambergar*; glej op. 55. — V. 376: *Anárrej Baumkirchner*, rodom Kranjec iz Vipave, bil je v službi cesarja Friderika IV. Kot poveljnik si je pridobil za cesarja veliko zaslug. Ogerski kralj Matija Korvin se mu je začel tedaj prikupovati in ga od cesarja odvrčati. Ko mu pa ta vojsknihi stroškov ni plačal, zgrabil je naposled za orožje proti njemu. Zato je storil smrt v Gradcu leta 1471. — V. 444: *Svetopolk*; glej op. 51, 1. — V. 480: *Sceti gral* je po srednjeveški pravljici skleda od smaragda, iz ktere je Kristus pri zadnji večerji jedel in v ktero je tekla njegova kri. Ta skleda ima čudovite moči.

62. Ravbar. Plemenita rodovina Ravbarjev je med Slovenci jako slovela. Njen rod se izvaja od tiste rodovine na Koroškem, ki je imela pravico ropati, med tem ko so novega vojvodo ustanavljali. To šego je bil prè že slovenski vojvoda *Ingo* proti koncu osmega stoletja uvedel (okoli l. 798.). Od tod se je razširil Ravbarjev rod na Kranjsko. L. 1433. prejeli so grad Kravjek od grofa celjskega *Hermana II.* Na Gorenjskem so kupili *Krumpersko grajščino* in v Gradcu so imeli tako imenovani „Ravbarjev dvor“; od tod še zdaj ime ulici: „*Raubergasse*“. Osobito so se v vojaskih službah odlikovali. Poseben spomin si je med našim narodom ohranil *Adam Ravbar*, glavar težkih konjиков; ali naša narodna pesen o Ravbarju nima samo v mislih *Adama R.*, nego sploh junake iz te rodovine. Med drugimi so vzlasti sloveli *Krištof R.*, ljubljanski škof (1497—1536), ki se je udeleževal prve beneške vojske v letih 1509—1511, in močni *Andrej R.* (1507—1575), ki je bil znan po svoji dolgi, skoro do tal segajoči bradi in po telesni moči; nekega plemenitega Španjca spravil je v dvoboju v vrečo ter prejel za to od cesarja Maksimilijana II. drago nevesto. — L. 1593. oblegal je paša Hasan, o katerem se pripoveduje, da je bil nekdanj menih, mesto *Sisek ob Kolpi* s 30.000 mož. Trdnjavo sta branila dva hrvatska duhovnika, Jurak in Fintić. *Andrej Turjaški* (Auersperg), žlahtnik iz stare kranjske rodovine, general na Hrvatskem, zbral je kristjanske vojsčake in hitel Sisku na pomoč. Med njimi je bilo mnogo Slovencev. *Adam Ravbar* je vodil kot konjiški glavar 200 kranjskih arkebuzirjev (strelcev). Koroških konjиков bilo je 100, štajerskih konjиков in pešcev pa 400. Vseh skupaj pa ne črez 4000 mož. V treh oddelkih (srednji pod *Andrejem Turjaškim*) prijeli so sovražnika in ga tako pobili, da se je neki le 300 Turkov rešilo. Večina se je potopila. *Andrej Turjaški* sam poroča, da so se Kranjci, Korošci, Štajerci ljuto bojevali. Zabavljica na štajerske in koroške deželjane v nar. pesni je tedaj neopravičena in je le osebnemu humorju nar. (kranjskega) pesnika pripisovati. Saj se sploh čela ta pesen po svojem ljudskem humorju odlikuje od drugih. V spomin te zmage obhaja se vsako leto na dan sv. Abacija (22. jun. je zmage dan) ob 10. uri predpoldnem v cerkvi sv. Nikolaja v Ljubljani maša, ktero streže duhovnik v mašnem plašču, narejenem od obleke Hasan-paše, ki je bil padel na bojišču. — Kit. 1: Paša; glej op. 56, 27. — Kit. 8: *Ata* je medmet, kakor ga tudi v srbskih nar. pesnih vsled turskega upliva nahajamo. — Oblike, kakor *Adame*, poglavare, so zvalniki, ki stojé nam. imenov. — Siškega poglavarja imenuje pesen *Adame* po imenu nar. junaka *Adama Ravbarja*; in tako se naslanja menda tudi v kit. 30. *Andreje* na *Andreja Turjaškega* ali *Andreja Ravbarja*. — Kit. 17: *Drajna*, Tummelplatz; prim. ital. traino, Zug,

Tross. — Kit. 25: *Čiči*: Ravberjevi hlapci se zato tako imenujejo, ker so bili „Vlahi“, t. j. iz Bosne in Dalmacije pribegli kmetje. Dandanes nazivljemo Čiče posebej ono siromašno ljudstvo, ki stanuje v severnem delu Istre; šteje okoli 10.000 duš na blizu 520 km². Po narodnosti so Slovenci, Hrvatje in Rumuni (Vlahi). Pridevnik: *osemnajste Čiče* ne dá se iz zgodovinskih uzrokov tolmačiti in je najbrže pomota narodnega peva. — Kit. 28: *Predrožiti*, prepeljati z *drogom* (Stange). — Kit. 32: *Jašpre*: beli (srebrni) denar; serb. jaspri, gršk. ἄσπρος, bel, in ἄσπρη, denar.

61. Oblega dunajska. V nar. pesnih slovenskih živi najbrže le spomin na drugo obleganje dunajsko l. 1683., a ne na prvo od l. 1529. V pesni: „Turki pred Dunajem“ (Vraz str. 41) pové se naravnost, da je prišel „poljski kralj“ s svojo vojsko na pomoč:— Tudi pričujoča pesen nas more le na l. 1683. spominjati. Za Leopolda I. (1658—1705) uprli so se Ogrji proti cesarju, njim na čelu grof Emerik Tököly. Ta je prosil Sultana pomoči, in res on pošlje velikega vezirja Karo Mustafo z več nego 250.000 vojaki proti Dunaju. Od 16. jul. do 12. sept. oblegali so Turki mesto dunajsko, dokler ne pride poljski kralj *Ivan Sobieski* († 1696) z nemško-poljskimi mezdniki na pomoč ter sovražnika potolče. — V. 7: Na *oljsko* (cvetno) nedeljo bilo je že gotovo med ljudstvom znano, da pridejo Turki nad glavno mesto, kajti priprave za to vojsko so se že delale dolgo poprej. — V. 17: *Papež*: Znano je, da so se vsi papeži ne le z besedami, temveč tudi dejansveno zoperstavljali Turkom kot največjim sovražnikom kristjanstva. Med drugimi odlikuje se v prvi vrsti *Inocent XI.* (1676—1689), ki je za dunajskega obleganja gmotno podpiral kristjansko vojsko ter sam mezdnike (solce = Söldner) plačeval. On je tudi vzpodbujal nemške kneze in poljskega kralja, naj hitijo Dunaju na pomoč. V spomin na slavno zmago kristjansko pred Dunajem uvedel je praznik *Marijinega imena* (12. sept.) po vsej katoliški cerkvi. Tako je i legendni značaj te pesni (v. 14 in 47 sl.) zgodovinsko opravičen.

65. Lavdon. Glej op. 42, 133. in Juri Vega štev. 160. v. 55—71.

66. Kraljevič Marko v narodni pesni jugoslovanski. V. 27: *Tirtej* (Tyrtaios), grški pesnik iz Atike, okoli 684 pr. Kr., zlagal je politisko-bojne elegije. Z njimi so se Spartanci navduševali v zmagonosnem boju proti Mesenom. — V. 29: *Vukašin*, gl. v. 85. — V. 33—60: Tudi Slovenci pripovedujejo to pravljico o kr. Marku. Ona ima bajesloven pomen: Solnčni junak (Marko) je sprva slaboten, še le kedar solnce mokroto (oblačno božanstvo, vilo) izsesa in posuši, dobi moč ter premaga zimski mraz in vetrove. — V. 83: *Knjige carostavne*, od carja sestavljene, t. j. knjige, v ktere je dajal car svoje naredbe vpisavati. V srbski pesni se bere: „knjige starostavne“, altverfasste Bücher, libri antiqui; morda nam. carostavne. — V. 85—132: *Štefan Dušan Silni* (1336—1355) se je slavno vojskoval proti Grkom, pridobil si Macedonijo in Albanijo do Soluna ter namerjaval podvreči si cesarstvo bizantinsko. Svojo državo je razdelil v osem vojvodin ter si pridejal naslov: car srbski. Umrlí dné 24. dec. 1355, prepustil je 18letnemu sinu Urošu svojo državo. L. 1366. nastopil je v Srbiji zraven Uroša kralj Vukašin (Volchassinus), vzal mu oblast in vsa sredstva po mnogih bojih. V bitki proti Turkom na desnem bregu Marice bil je Vukašin premagan in usmrten (1371). Uroš ga je za malo mesecev preživel († 4. dec. 1371). Prim. št. 68. — V. 137: *Buzdovan*: v bolgarski, srbski in druge jezike došla je ta beseda iz turškega: bozdogan, Keule, Streitkolben, bät. — V. 217: *Para*, majhen turški denar. — V. 244: *Vezir*, naslov visokih dostojanstvenikov, vzlasti prvih ministrov.

— V. 246: *Hodža*, turški duhovnik; prvotno perz.: starec, gospod, učitelj. — V. 281—290: Vsebina nar. pesni srbske, ki opeva to dogodbo iz Markovega življenja, služi v podlago naši nar. pesni: Kralj Matjaž in Alenčica (štev. 56). — V. 303: *Topuz* (bes. turška), buzdovan, Streitkolben, Keule, bät. — V. 307: *Dolama*: srbska dolga obleka, prek katere se priveže pas; bes. turška (Ceremonienkleid der Janitscharen). — V. 308: *Kalpak*, tur. bes., die mit Pelz verbrämte Mütze, sobolovka. Na to besedo se naslanja i stara izposojenka: klobuk v vseh slovanskih jezikih. — V. 309: Iguman, gl. op. 41, v. 66. — Prim. štev. 69.

68. Uroš in Mrljavčeviči. Prim. op. 66, 85. — V. 19: Vukasine kralje: zvalnik nam. imen. — V. 27: Starodavne, gl. op. 66, 83. — V. 44: *Jutrenje*: juferna služba božja. — *Liturgija*: pravoslavna maša.

69. Smrt kraljeviča Marka. V. 90: *Perni* buzdovan (topuz): mit Buckeln (pera, grbi) versehene Keule. — V. 132—133: *Iguman* in *Vilindar*, gl. op. 41, 56 in 66. — V. 166: *Dušman*: neprijatelj, iz turš., prvotno perzijskega jezika: dūšman. Grško *δυσμενής* je le sorodno.

70. Ljubušina sodba. K najstarejšim spomenikom českega jezika so prštevati štirje listi iz pergamena, ki so se našli l. 1817. na starodavnem gradu: Zelena gora (Grünberg) blizu Nepomuka ter se poslali českemu muzeju, kjer se še sedaj hranijo. Tekst se deli na dvoje. Najprej stoji konec (le 9 stihov) neke pesni, kateri je služilo v predmet posvetovanje o rodnem pravu. Potém sledi spev (obstoječ iz 112 stihov), ki nam podaja *začetek* o sodbi česke kneginje Ljubuše v rodbinskem prepiru dveh bratov, Hrudoša in Staglava. Ta spomenik, zelenogorski rokopis imenovan, pripisuje se 10., dà celó 9. stoletju. — *Ljubuša* je po českich pripovedkah ustanovila Prago (okoli 700). Bila je najmlajša hči Krokova, ki je po njegovi smrti prevzela česko kraljestvo. Zaročila se je s Přemyslom in tako postala pramati dinastije Přemyslov, ki je do l. 1306. vladala nad deželo česko. — V. 32: *Dobrovina*: česki: dūbravina, dobov les, Eichenwald; prim. dob, dobrava. Zatorej prav za prav: dobravina. — V. 41: *Kmetje, lehi* in *vladike*: Razvèn prej imenovanih županov došli so i rodni staresine, zlahtniki in svitezi na razsodbo. — V. 53: *Pravskazen*: č. pravdozvéstén, wahrkundend. — V. 54: *Svetočuden*: č. svatocičúdný t. j. svatočistný, heiligsühnend, Reinigungs-; prim. č. cuda, Reinigungsgericht, cuditi, reinigen. Slov.: svetočistna, svetočistilna voda. — V. 95: *Ptenec*: bes. č. ptiček. — V. 104: *Jednakega* moža: samim sebi jednakega, jednakopravnega.

71. Jaroslav. Iz večje zbirke staronarodnih českich pesnij, zapisanih koncem 13. stoletja, ohranilo se je dvanajst celih pergamenovih listov, ktere je bil dné 16. sept. 1817 našel V. Hanka (gl. op. 1, 100) v stari shrambi pod cerkvenim zvonikom v Kraljevem dvoru (Königinhof); zatorej imenujejo ta spomenik kraljedvorski rokopis. Celi ostanek sodrúže 14 pesnij, in sicer 6 epskih, 6 lirskih in 2 lirsko-epski. Po dobi, v kateri so bili epski spevi prvotno zloženi, dádo se takó-le razvrstiti: 1. Pesen „Záboj in Slavoj“ je najstarejša in nam opisuje v 259 stihih boj, kterega so bili poganski Čehi s Karolom Velikim l. 805. Imé Karola glasi se v tej pesni: *Král*, iz ktere oblike je nastalo poznamenovanje: kralj. — 2. Pesen „Čestmir in Vlaslav“ opisuje v 232 stihih pobjo kneza Vlastislava v prvi polovici 9. stol. — 3. Odlomek (61 stih.) „Oldrih in Boleslav“ slavi pobitje poljskega kralja, Boleslava Hrabrega (992—1025) in rešitev Čehov od poljskega vladarstva v Pragi l. 1004. — 4. Kratka pesen: „Beneš Hermanov“, v rokopisu z naslovom „O pobjoju Saksoncev“, nanaša se na zgodovinsko znani

dogodek od l. 1203. — 5. Največji spev v celem kraljedvorskem rokopisu pa je pesen z naslovom: „*O velikih bojih kristjancev s Tatari*“. Nanaša se na svetovnoznani prihod Tatarov v Evropo in opisuje slavno zmago *Jaroslavovo* (Jaroslav von Sternberg, zatorej je tej pesni tudi naslov: „Jaroslav“) nad Tatari pri Olo-mucu l. 1241. za kralja Vencela I. (1230—1253). S to zmago so Moravsko rešili vlade tatarske. — V teh pesnih se kaže česka narodna poezija na vrhuncu svojega razvitka in se dá z epskimi pesnimi jugoslovanskimi primerjati. — V. 12: *Tatar-kama*: tatarskega kama; kam (chám) ali kan (chán): knez, vladar (naslov mongolskih vladarjev). — V. 67: Mrak: č. mrak, Dunkel, Wolke. — V. 68: Oščep: č. oščep, oštép, oštíp, Spiess, Lanze, Speer; slov. ščip, Pfeil, Spitze. — V. 90: Voj: č. voj, Kriegsheer. — V. 92: *Ognejo se*: sich bewegen, marschieren; prim. česki original: „sě hnuchu“ od hnouti se, sich bewegen; ne: ausweichen, kar navadno ogniti, ogibati se pomenja. — V. 142: *Nasprotno*: krščenikov in Tatarjev nasproti si stoječih; prim. česki original: „I zapřeti zraky zapolená I křest'an i Tatar protiv sobě“. — V. 143: *Vrh naspejo*: vrh nasipljejo. — V. 208: *Naj-hujše vedro*: č. najliutějše vedro; vedro, Hitze, Schwüle. — V. 220: *Stolec*: č. stolec, Thron. — V. 231: Na nebu na *vznojenem*: na razpaljenem, razgretim nebu; prim. č. na vznojeném nebi mráček. — V. 248: *Hrest*: č. chřest, Geräusch. — V. 284: Narod (ljud) Tatarjev hudih: Tatarji hudi se ustrašijo. — V. 288: *Hana* (rodovitna okrajina na Moravskem): Moravsko.

72. Slovo o polku Igorjevem. Grof Musin-Puškin, višji prokurator sv. sinode na Ruskem, ki je marljivo zbiral starinske spise, kupil je l. 1795. od Ioilja, arhimandrita spaso-jaroslavskega samostana, z roko pisan zbornik, v katerem je bilo 8 spisov različne vsebine; petemu izmed njih bilo je nadpisano: „Slovo o plčku Igorevě, Igorja Švjatčslavlja vnuka Oľgova“. — L. 1800. je grof Musin-Puškin s pomočjo dveh učenih mož na svetlo dal „Slovo“ natisnjeno, v sedanjo ruščino preloženo in z nekaterimi opombami razjasnjeno. To izdanje nam zdaj nadomešča rokopis; kajti ta je l. 1812. zgorel v Moskvi, ko so bili Rusi o vojski s Francozi to mesto sami zažgali. Učenjaki, kateri so videli zbornik, trdili so, da je utegnil biti pisan koncem 14. ali v začetku 15. stoletja. Pesnika ne poznamo po imenu, ali toliko lahko iz vsebine „Slova“ presodimo, da ni bil duhovnik; kajti v pesni ni najti ne jednega reka iz sv. pisma, sicer pa jih je vse polno po duhovniških spisih one dobe. Pesnik je bil vsekako vrstnik Igorjev, morda celo član njegove „družine“. Gotovo je tudi, da je bil kristjan, dasi je v pesni veliko tega, kar poganstva spominja. Toda temu se nam ni čuditi; na Ruskem so se še v 14. stoletju tu pa tam nekterih poganskih šeg držali. — „Slovo“ opeva nesrečno vojsko Igorjevo s Plavci, ali pogostoma se ozira tudi v prejšnje čase ter se spominja vzlasti razporov in svaj med ruskimi knezi. Tedaj je namreč ruska zemlja bila v mnoge kneževine razdeljena, po več knezov pa je bilo združenih pod „velikim knezom“. Taka velika kneza sta bila konec 12. stoletja dva, jeden v Kijevu, drugi v Vladimiru. Ob Donu in Črnem morju pa so bivali Plavci (rus. Polovci), bolj znani pod imenom Kumani, divji turški narod, ki je od l. 1061. pogostoma napadal zemljo rusko. Veliki knez kijevski, Svetoslav III., Vsevladovič iz rodú Oľgovega, vojskoval se je večkrat srečno z njimi. Slava v teh vojskah pridobljena ni dajala mirú Igorju, knezu severnega Novega grada (Novgoroda). Natihoma se vzdigne l. 1185. z bratom Vsevladom, knezom trubečkim in kurskim in drugimi na Plavce. Prva krdela plavska, ktera so srečali onstran Donca, premagali so srečno in v beg zapodili. Ali drugi

dan so se Plavci vrnili, in hud boj se začne ob reki Kajali. Hrabro so se bili Rusi, toda naposled so zmagali Plavci; skoro vso rusko vojsko so pobili, kneze pa ujeli. Hudo so razsajali Plavci po tej zmagi po ruski zemlji. Črez nekaj časa se je pa posrečilo Igorju Plavcem uiti in se srečno vrniti v svoj Novi grad.

„Slovo“ ni zloženo v stihih po metričnih pravilih, vendar pa je nekaj ritem na mnogih mestih spoznati in tudi rime se nahajajo tu in tam ob koncu zaporednih stavkov, tako da se dá ta pesen najboljše primerjati ukrajinskim „dumam“, t. j. onim epskim, gledé oblike istotako svobodno zloženim pesnim, ki jih še dandanašnji na južnem Ruskem starci, brenkaje na „kobze“ ali „bandure“ (gitaram podobna glasbila) o junaštvu kozaskem popevajo. Tudi krasna poezija, ktera se bujno razširja po vsem „Slovu“, nekaj spominja južnoruskih narodnih pesnj in dum, nekaj pa je izvira iz pesniške genijalnosti neznanega nam pesnika, o kateri pričajo občudovanja vredne prispejbe, metafore in hiperbole, ki jih je vse polno po pesni.

Tú je nekako polovica cele pesni natisnjena. Izpuščen je uvod in neki oddelki med II. in III. V uvodnih besedah omenja pesnik, da hoče peti o Igorjevi vojski po istinitih dogodkih, ne pa po bujni domisljivosti slavnega pesnika *Bojana* (kteri je brž ko ne v drugi polovici 11. ali v začetku 12. stoletja opeval junake svoje dobe).

V. 1: *Stari Vladimir* je gotovo veliki knez Vladimir Veliki (981—1015), ki je vso takratno Rusijo združil pod svojim vladarstvom ter se dal s svojim narodom krstiti; pred smrtjo pa je državo razdelil med svoje dvanajstere sinove. *Igor*, knez severnega Novega grada (Novgoroda), bil je rojen l. 1151. in je umrl l. 1202. Bil je sin Svetoslava II., kneza črnigovskega, in vnuk tistega Olga, ki je iz političnih namenov Plavce poklical na rusko zemljo. — V. 7: *Družina*: Bila je tedaj navada, da so knezi do 400 najhrabrejših junakov okoli sebe na svojih dvorih imeli in te so imenovali svoje „družino“. — V. 10: Igor vidi *znamenje* (solnéno mrknjenje), ki mu z nesrečo preti; toda ne dá se mu preplašiti ter odvrniti od namena: pokusiti veliki Don, t. j. priti do Dona premagavši Plavce. — V. 15: *Obajno* slavo: opevajoč slavo Vladimira Velikega in Igorjevo. — *Trojana* imenuje morda pesnik Vladimira, primerjajoč ga rimskemu cesarju Trajanu, ker je bila Ruska za njega tako srečna, kakor rimsko cesarstvo za Trajana (98—117). — V. 17: *Sokoli*: Rusi; kavke: Plavci. (To mesto ni natančno po izvirnih besedah preloženo, ki niso povsem jasne.) — V. 19: *Veles* je bil starim Rusom bog domače živine; ker je bila živinoreja imeniten posel v njihovem življenju, častili so zelo Velesa ter mu vsakojaka svojstva pripisovali. Tako je bog pastirjev tudi lahko postal bog pevec in pesnikov; zato pesnik tukaj *Bojana* imenuje vnuka Velesovega. — V. 20: *Sula* je pritok Dneprov na levem bregu. „Slava“: namreč velikega kneza Svetoslava, premagavšega Plavce. — V. 21: *Putelj* bilo je mesto Vladimira, sina Igorjevega. Tú in v Novem gradu se odpravljajo na Plavce, med tem ko v Kijevu praznujejo zmago nad Plavci. — V. 22: *Vseclad* je bil knez trubečki in *kurski*, zelo slaven junak svoje dobe; zato je imel pridevek „silni tur“. Igor ga je čakal za Doncem ob reki Oskoli. — V. 33: *Dív* je hudobni „črni bog“, ki, sovražen Rusom, neznanu zemlji, t. j. Plavcem naznanja prihod Rusov. — V. 34—35: *Pomorje* je zemlja ob Črnem morju; *Posulje* — zemlja ob reki Suli, za katero so Plavci bivali; *Surož* je bilo staro ime Azovskega morja (beri: Surožu nam. Surožju); *Korsunj* je mesto Herson blizu Sebastopola, in *Tmutorokan* je Taman pri vhodu v Azovsko morje; to mesto

je bilo tedaj pod plavsko oblastjo. Tmutorokanski malik stoji za Tmutorokan, v katerem je imel neki poganski malik slavno svetišče. — V. 44: V petek 3. maja 1185 premagali so Rusi krdelo Plavcev. — V. 48—49: Igorju so se izročila znamenja zmage, trofeji. — V. 50: Olgovo gnezdo, t. j. Olgova vnuka Igor in Vsevlad, Igorjev sin Vladimir, knez putivljski, in nečak Svetoslav, knez riljski, glavne osebe v ruski vojski. — V. 52—53: Gzak in Končak, dva plavska kneza (hana).

V. 55: Štiri solnca: to kar Olgovo gnezdo, v. 50. — V. 59: *Stribog* je bog vetrov. *Strele* so deževne kaplje ali deževni curki. — V. 68: *Oberske* imenuje čelade, ker so jih morda od kakega oberskega (avarskega) plemena dobivali; v kozaških pesnih imenujejo se navadno čerkaske. — V. 72: Pesnik je pustil Vsevlada v boju s Plavci ter se v duhu ozira v pretekle čase. — Časi Trojanovi so časi Vladimira Velikega (gl. op. 1.), ki pa niso dolgo trajali; že za njegovega sina Jaroslava začeli so se domači razpori, vzlasti pa za vnuka Jaroslavovega, Olga, ki je, prognan iz Vladimira od velikega kneza Izeslava, ubežal k Romanu Krasnemu, knezu tmutorokanskemu, ter je od ondot skušal s silo si zopet pridobiti svojo kneževino. — V. 75: Izvirni tekst je tu gotovo pokvarjen, ker besede niso jasne. Morda bi moralo stati: Jaroslavov sin, Vsevlad. Potém bi besede imele tá-le pomen: Tudi stari Vsevlad, knez črnigovski, udeleževal se je rad razporov (poslušal zvon na vojno vabeči), toda njegov sin Vladimir Monomah je bil miroljuben knez, zato se ni hotel udeležiti domače vojske.

V. 77: Z Borisom, sinom svojega strica Večeslava, in s Plavci je šel Oleg I. 1078. nad Vsevlada, kneza črnigovskega; v prvi bitvi je zmagal, v drugi pa je padel Boris, ob enem pa tudi na nasprotni strani veliki knez kijevski Izeslav, ki je svojemu bratu Vsevladu pomagal. — V. 78: „Zelenotkani mrtvaški prt“: travnato bojišče. — V. 79: Ime reke Kajale stoji tukaj gotovo po kaki zmoti; kajti bitva ni bila ob Kajali. Svetopolkov oče je gori omenjeni Izeslav. — V. 80: Nam. „jezdenci“ čitaj „inohodeci“ (Zelter, Passgänger) t. j. konji, ki v teku obe nogi jedne strani ob enem premikajo. Že v 10. stoletju so si Rusi konje z Ogerskega naročali. — V. 81: Gorislaviča imenuje pesnik Olga, ker je pouzročil „gorje“ ruski zemlji. — V. 82: Daždbog je solnčni bog, in Ruse zove pesnik njegove vnuke. Narodi izvajajo radi svoj rod od bogov. — V. 87: S poslednjimi besedami te vrste vrača se pesnik zopet k bitvi ob reki Kajali. — V. 93: Neko krdelo ruske vojske je začelo bežati, in Igor je je vračal nazaj v bitvo, toda zastoj. — V. 95: Igor in Vsevlad sta se morala ločiti, ker sta bila ujeta vsak od drugega krdela Plavcev. — V. 102: Zemlja Trojanova: ruska zemlja. — V. 108: Sokol: Igor. — V. 109—110: Karna in Žlja, plavska hana. — *Ognjeni rog* je neko strelno orožje, iz kterega so z živim ognjem streljali. — V. 117: Po „beliču“: V izvirnem tekstu stoječa beseda „bela“ znači tudi verice; mogoče je tedaj, da so „verice“ pobirali v davek. —

V. 121: Vsebina tukaj izpuščenim delom pesni je tá-le: Svetoslav ima čudne sanje, ktere mu bojarji s takimi besedami iztolmačijo, da lahko iz njih ugane usodo svojih sinov, Igorja in Vsevlada, ter začne žalovati po njih. Pesnik pa jame zdaj klicati ruski zemlji na pomoč vse sočasne slavne kneze. Nató se spominja severnih kneževin, vzlasti polotskih knezov, ki so tudi s svojimi razpori v nesrečo spravljali rusko zemljo. Naposled se obrne v mesto Putivlj k Jaroslavni, ženi Igorjevi, in popisuje, kako žaluje po svojem možu. — V. 123: Ovlur, neki Plavec, ki je Igorju pomogel, da je utekel. — V. 140: Rastislav, sin Vsevlada I., utonil je l. 1093., bežec pred Plavci, v reki Stugni, predno je

mogel priti do Dnepra. — V. 151: Ptice: Rusi. Vladimir, sin Igorjev (sokolić), ki je bil še jetnik pri Plavcih, oženil se je pozneje rés s hčerjo Končakovo. — V. 154: Naj se popravi také-le: . . . glave.* Tako tudi ruski zemlji brez Igorja! Te poslednje besede niso več Bojanove. — V. 156: V narodnih pesnih ruskih se véasi *Dunaj* imenuje *morje*. — V. 156—157: Boričev, pobožje hriba pri Kijevu. Pirogoška bogorodica, slavna slika matere božje, baje po nekem kupcu Pirogošcu, ki jo je prinesel, tako imenovana.

73. Krst pri Saviel. V prvi polovici VIII. stol. vladal je vojvoda Borut po Koroskem (stara Karantanija je obsegala za Karola Velikega sedanjo Koroško, Kranjsko, Štajersko razven vzhodnega roba, Pustersko dolino na Tirolskem in južnovzhodni del Avstrijskega). Ker so Obri nadlegovali Slovence, prosil je njih vojvoda Bavarce pomoči. Zadnji so pomagali pregnati Obre iz dežele, a zato so morali Slovenci pripoznati bavarsko vrhovno oblast. V poroštvo poslal jim je Borut svojega sina Gorazda in stričnika Hotimira z drugimi možmi vred. Po Borutovi smrti bil je z dovoljenjem Frankov (Bavarci so že bili od l. 743. pod frankovsko oblastjo) vojvoda Gorazd in za njim Hotimir, kterege je Pipin (751—768) kralj Frankov potrdil. Gorazd in Hotimir sta z gorečnostjo širila kristjanstvo med Slovenci. Pod Hotimirom vnel se je dvakrat upor proti novi veri in tujeem, ki so prihajali v deželo. Po njegovi smrti († 769) uprli so se poganski Slovenci v tretje, in sicer tako, da je vojska tri leta trajala. Katoliški duhovniki so morali zdaj deželo zapustiti in kršćeni Slovenci so iskali pomoči pri Bavarcih. Njih vojvoda Tasilo II. je pomagal tedaj Hotimirovemu nasledniku *Valjhun* (Valhunus, Valdungus, Waltune dux), da je zatrl moč poganskih Slovencev l. 772. ter stalno uvedel med njimi vero kristjansko. L. 788. izgubil je Tasilo (Tesel) svoje vojvodstvo in Karol Veliki je prevzel Bavarsko in *Koroško* popolnoma pod svojo oblast. — V. 1: Kajtimar (Chetimar), oče Valjhunov, poganjal se je tudi jako za kršćanstvo po Koroškem in Kranjskem. — V. 3: *Avrelij* (Aurelius) in *Droh* (Drohus) sta bila vodja poganskih Slovencev. — V. 11: *Živa*, boginja ljubezni, slovenska Venera. Namesto tega imena nahajamo navadno pri Slovanih ime: Déva, Dévana, boginja spomladi in rodovitnosti. — V. 12: *Črt* ali *Črni bog* je bog vsega hudega. „Malum deum (Sclavi) sua lingua Diabol sive *Zcernoboch*, id est nigrum deum, appellant,“ poroča o Slovanih latinski kronist *Helmold* (v 12. stol.) v svoji kroniki slovanski. — V. 39: More nam. mora. Tako tudi v v. 7. kit. 16. — Kit. 2: *Harpýje*, v grškem bajeslovju boginje ljute nevihte, boginje kazni. Mislili so jih kot ptice z deviskim obličjem, jako plenzeljne in neskončno požrešne. — Kit. 3: *Katon*: Marcus Porcius Cato Uticensis, navdušen republikanec, ni mogel preživeti rimske republike ter se je po Cezarjevi zmagi pri Tapsu dne 8. apr. l. 46. pr. Kr. sam usmrtil. — Kit. 7: *Abydus*, grško mesto ob Helespontu v Mali Aziji. Tam se je dogodilo, kar pripoveduje grška pravljica o svečenicu *Heri* in Leandru. Prim. št. 19. v. 116 sl. — Kit. 31: *Združbo najno v glavi*: o najini združbi premisljujôč. — *Druid*: imé keltskega svečenika v stari Galiji. — Kit. 47: *Peza*, Last, Bürde; sicer Folter, Qual. Prim. ital. peso, Last, Bürde, Gewicht; pesa, Wage; pesare, wägen.

74. Martin Krpan. V. 44: *Pegam*: Prim. nar. pesen štev. 55 in opombe. — V. 104: Nam. pekleu beri: pekla.

100. Junak in lastovka in 101. Junak in dete. Kristjanski prebivalci v Bosni in Hercegovini (Turki je imenujejo raja t. j. čreda) so ječali pod neznošnim turškim gospodstvom. L. 1875. vzdignili so se kristjani proti svojim

zatiralcem, ali moč in sila je bila v rokah turških begov. Kdor se ni hotel pokoriti, temu so odvzeli vse ter ga iztirali z doma. Nad dve sto tisoč kristjanov je zapustilo svoje ognjišče ter si iskalo na gostoljubnih avstrijskih tleh novega domovja. Tem nesrečnejem dajala je naša država skozi tri leta podpore, da so mogli živeti, in je zá-nje črez deset milijonov glđ. potrosila. Na to nesrečno dobo nanášata se pričujoča dva prizora „Junak in lastovka“ in „Junak in dete“. Neznosnemu položaju kristjanskega prebivalstva v Bosni in Hercegovini storila je Avstrija konec s tem, da je deželi zasedla l. 1878. ter ondi red in pravico uvedla.

105. Roža med trnjem. Kit. 3: *Mogila*, nam. sedaj navadnega: gomila (zaradi rimanja); staroslov. mogyla je prvotna oblika.

107. Na Vršacu. *Vršác*, po Triglavu najvišji snežnik med Bohinjem in Sočo. — Kit. 2: *Les*: le-sém. — Kit. 6: Savica se neki iz dvanajsterih jezer steka, predno pribobni iz pečine na svetlo delajoča krasni slap, kterega opeva pesnik v „Krstu pri Savici“.

108. Milanski dom. Veličastna je stolna cerkev v Milanu. Njena lepota omami človeka, da se mu zdí, kakor bi gledal čaroben tvor kake pravljíce. Stojčemu na ravni strehi čini se mu, kakor da stoji v sredi mramornatega gozda. Nad 6000 sohic, slopov in stolpov štrli navpično okoli tebe v nebó. Dom se je začel zidati l. 1386. ter se je črez štiri stoletja nadaljeval. Stavbina se ne more čisto-italijanski gotiki prištevati, kajti nemski umetniki so sodelovali pri tem delu. Zatorej se stikata pri tem dómu germanski in romanski značaj gotike. Stolnica je iz belega mramorja, glavna ladija je 148 m dolga, poprečna 88 m; kupola je 73 m, zvonik pa 105 m visok. — Kit. 10: *Stolb*: stolp, Säule. — Kit. 14: *Certosa*, velikanski kartuzijanski (zató molčéča) samostan pri Paviji. — Kit. 16: *Superga*, gora blizu Turina ob reki Padu s krasnim razgledom. Na vrhu stoji krasna cerkev s kraljevo rakvijo.

112. Pozdrav Njega Veličanstvu cesarju. Njega Veličanstvo, presvetli naš cesar je obiskal slovenske dežele l. 1883. V Ljubljano je došel dné 11. jul. ter se ondi tri dni mudil. Za to svečanost zložil je pesnik „Pozdrav“, kterega sta uglasbila Fr. S. Vilhar in Fr. Grbec. Vilharjeva skladba se je pela pri bakljadi dné 11. jul., Grbčeva pa pri slavnostni glediščni predstavi 12. jul.

116. V spomin Andreja Smoleta. Andrej Smolè, glej op. 1, 158. — Kit. 4: Vsa njegova nesreča izvira po pesnikovem mnenju iz nezveste ljubezni. Da si uteši sree, zapustil je A. Smolè „v obupu kranjski svet“ ter šel na pot v tuje dežele. — Kit. 7: *Sibile* so pri Grkih in Rimljanih prorokujoče žene. Najbolj slovi kumejska (Cumae) Sibila, od ktere so baje sibilinske bukve, ktere je kupil kralj Tarkvinij in ki so jih Rimljani v kapitolskem svetišću shranjevali. Ta Sibila velja za tisto, kakor je eritrejska (Erythrae), kteri je Apolon toliko dnij življenja podaril, kot je peska na obrežju njene domovine, ali s tem pogojem, da zapusti rodno zemljo in se nikdar več ne vrne. V Kumah v Kampaniji živela je tako dolgo, da si je naposled sama želela smrti. Nasla jo je po pismu, ki je bilo s prstjo iz njene domovine zapečaćeno.

117. Na Jenkovem grobu. *Simon Jenko*, pesnik slavnega „Napreja“, je rojen dné 27. oktob. l. 1835. na sorskem polju na Gorenjskem. Šolal se je v Rudolfovem in v Ljubljani, pravoslovja pa se učil na Dunaju. Že na gimnaziji zgalal je pesni (med temi „Adrijansko morje“ štev. 96. in „Pobratimija“ št. 99.). l. 1856. došel je na vseučilišće, kjer je marsikaj grenkega užil. l. 1865. prišle

so njegove pesni na svetlo. Umrl je dné 18. okt. 1869. v Kranju ter počiva zraven prvega našega pesnika, *Fr. Presérna* (1800 — 1849).

118. Dunajske elegije. II. — V. 3: *Prokrustes*, priimek razbojnika Damasta v Atiki, ki je vse potnike, ktere je ujel, v postelj položil in po njej njih telo ali skrajšal ali raztegnil (od tod njega ime: raztegovalec).

119. Sonetje. 9. — Pesnik pošilja v domovino pozdrav svoj iz dežele francoske, in sicer iz morskega mesta „*Boulogne sur Mer*“ v depart. Pas de Calais.

122. Samota. V. 12 — 13: *Irus*, ime berača v Odisejevi hiši; v prislovcu sploh: ubog človek. Zatorej poje Ovid. trist. 3, 7, 42: *Irus est subito, qui modo Croesus erat*“. Nam. Kreza primerja pesnik slavnega kralja Cira (559 — 529). — V. 14: *Filipa I. slavni sin* je Karol V., vnuk Maksimilijana I., kralj španski od l. 1516., nemski kralj (od l. 1519) in cesar. Od svojih prastarišev je med drugim podedoval Kastilijo z *amerikanskimi* kolonijami vred; zatorej izrek, da njegovim deželam nikdar solnce ne zaide. L. 1556. odpové se vladarstvu in gre v samostan „San Yuste“ pri Plasenciji, kjer je dné 21. sept. 1558. preminil. — V. 24: *Odpéza*: überwiegen, übertreffen; gl. op. 73, kit. 47. — V. 30: *Evetpe*, muza lirskega pesništva (godbe). — V. 31: *Pojatina*: palača (palatium). — V. 59: Ta kancona obstoji iz pet kitic. Izmed prvih 4 ima vsaka po 13 vrst ter si po rimi jedna drugi odgovarjajo.

125. „Novice“ bralcem h koncu leta. „Novice“ so začele pod imenom „Kmetijske in rokodelske Novice“ izhajati l. 1843. v Ljubljani pod uredništvom dr. Janeza *Bleiweisa* († 1881). V zadnji številki tretjega tečaja (l. 1845) prinesejo one svojim čitateljem ob enem kot vošilo za novo leto pričujočo pesen pod naslovom: „Bralcem h koncu leta v spomin“. Za geslo služijo besede iz Mark. IX. 49: „Habete sal in vobis et pacem inter vos“. — V. 6: Ruja: rija, rja, Rost.

126. Poslanica o tragediji. V. 8: *Batica*: butica, glavica.

128. Nova pisarija. Nova pisarija, ktero je prvič objavila „Kranjska Čbelica“ v II. zv. l. 1831., je najboljša in najduhovitejša zabavljica v naši literaturi. V njej igra ulogo „učenca“ Presérn sam, a „pisar“ zastopa tedanjo stranko Prešérnovih nasprotovalcev, ki so imeli popolnoma krive nazore o jeziku našem in o pesništvu v obče. Po duhovitih mislih, ki se izražajo o našem jeziku in o poeziji, kakor tudi po svoji sestavi in obliki odlikuje se ta satira. Uspех te zabavljice je bil velik, kajti Presérnovi nazori so obveljali pri njegovih potomcih. — V. 22: *Rotarski*, gorjanski; rovtarski jezik: jezik, kakor se v rovtah govori. Rovta, Gereut, kraj v gorah, ki je vsej omiki in prometu odročén. Staronem. rot, riuti; novonem. Reute. Prim. slov. rot, rut, Bergwiese. — V. 51: *Dobrovski* (1753—1829) slaven jezikoslovec česki, ki si je za staroslovenski jezik in slovostvo veliko zaslug pridobil. Bil je prijatelj in svetovalec našemu rojaku, slavnemu jezikoslovcu *Jerneju Kopitarju* (1780—1844). Najvažnejše delo Dobrovskega so: „*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*“ (1822). V svoji knjigi: „*Lehrgebäude der böhmischen Sprache*“ (1809) razvrstil je slovanski glagol v 6 vrst. — V. 66: *Musi*: Za besedo *müssen* rabijo Čehi nemško izposojenko: „*musiti*“: müssen. — V. 106: *Horatius*, največji lirski pesnik latinski (65—8 pr. Kr.). V svoji epistuli ad Pisones (de arte poetica) podaje pravila o poeziji. O smotru pesništva piše takó-le:

„Aut prodesse volunt aut delectare poetae,

Aut simul et iucunda et idonea dicere vitae“ . . .

„Omne tulit punctum, qui miscuit *utile dulci*,

Lectorem delectando pariterque monendo.“ —

V. 109 — 111: Prva zvezka „Kr. Čbelice“ kažeta, da se je začelo z njo živahno življenje v našem pesništvu. Balade, romance in sonete pevali so „Čbeličarji“, med njimi v prvi vrsti Prešeren sam, ki je celó obetal spisati slovensko tragedijo. — V. 123: *Romejeva Julija*: „Romeo in Julija“ imenuje se jedna najboljših tragedij angleškega dramatika Viljema Shakespeareja (1564 — 1616). — V. 129: *Lenora*: V I. zv. „Kr. Čbelice“ l. 1830. prišla je *Bürgerjeva* Leonora (zložena l. 1774.) v izvrstnem prevodu Prešernovem na svetlo.

129. Kos in brezen. *Brezen*, März, od breza. Česki: březen, März. — Kit. 7: Nár. pregovor pravi: „Kar v breznu vzraste, april pobrije“.

139. Sreča, Poezija in Prešeren. Doktor France Prešeren, prvi pesnik slovenski, je rojen v Vrbi na Gorenjskem dné 3. dec. 1800. Šolal se je v Ljubljani in na Dunaju. L. 1828. je prišel v Ljubljano in od tod kot odvetnik v Kranj l. 1847., kjer je kmalu umrl dné 8. febr. 1849. Svoje pesni je objavljval v „Kranjski Čbelici“, skupno pa jih je izdal l. 1847. v Ljubljani pod naslovom: „Poezije doktorja Franceta Pešérna“.

141. Muhe. 4. — *Marcipan*, pecivo, iz sladkorja in zmencanih mandljev (Mandeln) napravljeno. Ital. marzapane, prvotno menda „Marci panis“, Markov kruh.

152. Orest. Orest (*Ὠρέστis*), jedini sin Agamemnona in Klitemnestre, brat Elektre in Ifigenije, preživel je po umoru svojega očeta mlada leta v Fociji pri kralju Strofiju, očetu Piladovem. Odrasel vrne se na svoj dom, da maščuje očeta, ter ubije Aggista in tudi svojo — mater. Izvršivši ta zločin, plane iz kraljevega dvora na oder, kjer govori pričujoči monolog. Njegov duh se zmirači, in materine erinije ga preganjajo, dokler ga areopag in boginja Atena ne očistita storjene pregrehe. To snov je porabil največji grški tragik Sofoklej (497 — 406 pr. Kr.) za svojo tragedijo „Elektra“ in Evripid (480 — 407) za „Oresta“.

153. Regulovo slovo. Pripoveduje se (kar pa ni zgodovinski dokazano), da so Kartażani v prvi kartaški vojski (264 — 241 pr. Kr.) ujetega vojskovodja, prokonzula Regula, poslali v Rim z naročilom, naj pregovori svoje rojake, da se pomirijo s Kartago. Ali Regul jih je nasprotno le na vojsko navduševal ter se vrnil kljub vsem prošnjam, zvest zastavljeni besedi, nazaj med sovražnike v gotovo smrt.

154. Tugomer. V Tugomeru, tragediji v petih dejanjih, predstavlja se nam boj polabskih Slovenov proti prodirajočemu frankovsko-nemškemu vladarstvu. Že Karol Veliki je začel uspešno razširjati vero kristjansko med poganskimi zapadnimi Sloveni. Pri polabskih Slovenih sta to delo nadaljevala vzlasti Henrik I. (919 — 936) in Oton I. Veliki (936 — 973). Ali s sv. križem prišel je tudi meč, z duhovnikom vojaki v deželo, ki so podjarmili pokristjanjena ljudstva. V polabski okrajini spravil je hrabri mejni grof *Geron* Slovene pod frankovsko oblast. Dejanje naše tragedije se vrši l. 940. po Kr. v mestu Braniboru (Brandenburg), pred mestom in v Geronovem ostrogu. — *Prvo* dejanje nam slika notranje odnošaje in razmere polabskih Slovenov ter nakane frankovske vojske. V *drugem* pregovori *Gripo*, frankovski naseljeneec med Sloveni, *Tugomera*, najveljavnejšega zastopnika med njimi, naj stopijo z Geronom v dogovor o miru in njega pogojih. Temu nasvetu se Tugomer lahkoverno udá ter prisili svoje rojake, da pošljejo 30 znamenitih mož iz svoje srede v ostrog Geronov,

a ta jim pošlje v poročstvo po dva tala (Geisel) za vsakega Slovena. *Tretje* dejanje se vrši v Geronovem ostrogu. Gripo izdajalec reši frankovske tale in jih privede h Geronu, zastopniki polabskih Slovencev pa se zavratno umoré. Le Tugomer in njegov prijatelj Bojan uide ta smrti. Temu lokavemu činu sledi pričujoče *četrto* dejanje, ki kaže posledke tega umora med Slovenci. V *petem* dejanju borijo se Polabi v zadnjem ljutem boju proti Geronu, in Tugomer očisti s svojo junasko smrtjo na bojišču nezasuženo sumnjo, da je izdal svoje rojake. — Izmed velmož in vojvod nastopijo v 4. in 5. dejanju razven *Tugomera* in *Bojana še Spitignev*, *Mestislav* in *Batog*. Druge osebe so: *Zorislava*, Tugomerova žena, in *Rastko*, Tugomerov sinček.

V. 54: *Tretji* prizor: Bojan obljubi Grozdani, Zorislavini sestri, večno zvestobo in zakon po srečno dokončanem boju. — V. 82: *Perán*, bog nebeškega ognja in bliska, strelonosni gromovnik. — V. 113: *Veglasen*: veleglasen, na velikem (dobrem) glasu. — V. 133 in 135: *Trizna*, borba mrtvecu na čast, Kampspiel. — *Stráca*, gostovanje mrtvecu na čast, katero se je čestokrat godilo po trizni. — V. 136: *Daždbog*, solnčni bog slovanski. — V. 139: *Glagolánje*: govorjenje; glagol, verbum. — V. 144: *Okájani*, verrucht; prim. kajati: grajati, vituperare. — V. 152: *Otroba*, Gedärme, Eingeweide. — V. 167: *Spas*: rešitev, Befreiung. — V. 194: *Riza*: obleka. — V. 228: Sledita še 7. in 8. prizor, kjer odvede Spitignev v narodovem imenu Tugomera v zbor, da se opraviči, ker ga izdajstva dolžé. — V. 244: *Rujecit*, vojni bog severnih Slovencev. — V. 251: *Bodriški bratje*: Polabski Slovenci so bili v več glavnih plemen razdeljeni. Tako pleme bili so i *Bodrici* v sedanjem Meklenburškem in Holsteinu. — V. 277: *Obročiti*, roth färben; na pr. jajca bročiti; broč, Färberröthe. — V. 284: *Tres*, bog treska; tres ali tresk, Donner, Krach, Donnerkeil. — V. 370: V 5. prizoru nastopi stara *Vrza*, Tugomerova babica; zblaznela huduje se nad bogovi, da niso dali zmage Slovenom. V 6. prizoru prideta *dea vojnika*, bežeča pred bližajočim zmagonosnim sovražnikom. Na begu srečata *Zorislavo*, ki išče Tugomera; ali ona jima ne sledi, temveč se skrrije, začuvši moški glas, za grmovje. — V. 416: *Morena*, boginja smrti. — V. 449: *Bojnokopljanik*, Schlachtenlanzen-schwinger. — V. 503: V zadnjem (9.) prizoru prikaže se še enkrat Vrza, kasneje pa Geron in njegovi vojniki. Predno se Vrza mrtva zgrudi na tla, izreče kletev nad sovražnikom v pričó Geronu, a ta konča celo dejanje z besedami: „A ti spasil je naš, na križ razpeti, Odvrni kletvo njenih ust otrovnih“.

155. Posuto mesto Pompeji. V. 55: *Sannazaro* Jacopo, pesnik italijanski, r. 1458. v Neapolu, † 1530. Glavno delo njegovo je idila „Arkadija“; izvrstne so tudi latinske elegije njegove.

158. Ivan Kacijanar. V. 38: *Celinska* Dalmacija, t. j. kopna D., das Festland Dalmatien, nasproti primorski ali otočni D. — V. 83: „*Ogerski*“ zgodovinar Jovius ni točno, temveč imelo bi se reči: *italijanski* zgod. J., kajti Jovius je le polatinjeno ime *Pavla Giovio*, ki je bil spočetka zdravnik v Rimu in pozneje škof v Nucერიji, † 1552. Spisal je „Historiarum libri XLV“ t. j. občno zgodovino od l. 1494 — 1546. in „Illustrium virorum vitae“ I. — V. 112: *Vinški* prehodi: Trg Vinica blizu štajerske meje med Borelom in Varaždinom. Turki so se takrat umaknili čez *Haloze* v nižino ob Dravi in potém ob tej reki naprej proti Oseku.

159. Žiga Herberstein. V. 1: Beri najslavnejši nam. naslav. — V. 183: Poglavitne knjige *Herbersteinove* so té-le: 1. Rerum moscoviticarum commentarii,

Basel. 1547. Fol. Nemški prestavi je naslov: *Moscouia der Hauptstat in Reissen durch Herrn Sigmunden Freyherrn zu Herberstain, Neyperg vnd Guetenhag etc*.
 Wienn 1557. Fol. Izšla je ta knjiga tudi v francoskem, laškem, ruskem, českem in drugih jezikih. 2. S. Ph. zu Herberstain den gegenwärtige vnd nachkommende Freyherrn zw Herberstain Seines thunns, Dienste vnd Raisens mit trewer vermannung sich zu tugenden vnd gueten wesen schicken. Wienn Fol. 3. Gratae posteritati Sigismundus liber baro in Herberstain. 1558. Fol. 4. Sigismunds Freyherrns zw Herberstain Diennst. Wienn. 1564. Fol. 5. Beschutzung der vurecht beschuldigten vnd sein selbst fursehung. Wien. 1560. 6. Raittung vnd Antzaigen meines lebens vnd wesens (izšlo tiskano 1853). 7. Familienbuch.
 — V. 244: *Krištof Rauber* se je rodil l. 1466. iz staroslavne rodovine na Kranjskem, prim. op. 62. L. 1497. je postal škof ljubljanski, a služil je skoro neprenehoma cesarju Maksimilijanu I., čegar najodličnejši državnik je bil. Poveril mu je Maks. in po njegovi smrti Ferdinand I. najvažnejša opravila. Bojeval se je pa tudi l. 1509—1511. kot poveljnik oddelku avstrijske vojske proti Benečanom in tudi na bojišču ni zatajil viteške krvi svojega rodú. Bil je mnogo let deželni glavar za notranjo Avstrijo v Gradcu ter se nahaja med onimi možji, ki so si prizadevali, da se obdelujejo idrijski rudniki. Umrl je na Dunaju l. 1537.
 — V. 251 *Danski* (pa tudi švedski in norveški) kralj Kristijan II. (1513—1523) bil je poročen z vnukinjo Maksimilijana I.; a ravnal je z njo jako surovo in jo imel skoro v zaporu. Brezuspšno je bilo potovanje Herbersteinovo na Dansko; nesramni trinog se ni zmeuil za opominjevanje sivega cesarja. Na Švedskem se je dal venčati, a takoj potém je ukazal pomoriti najveljavnejše prvake l. 1520 („stokholmska moritev“), pa tudi drugod je na njegovo povelje naslo mnogo ljudij grozno smrt. Vsled tega se je spuntala vsa Skandinavska in mu odrekla pokorščino. Iztirali so ga pa kmalu tudi Danci, ko je hotel tja uvesti reformacijo. V svoji nesreči je iskal sevéda zaman pomoči pri katoliških vladarjih in Habsburžanih; udaril je na Norveško; da bi si jo osvojil, a prišel je sovražnikom v pest in živel do smrti (1559) v hudi ječi na otoku Alsen.
 — V. 254: *Vasilij II. Ivanovič*, s katerim je občeval Herberstein, vladal je od l. 1505—1593. — V. 289: *Tacit*, najslavnejši rimski zgodovinar (54—117). Tú se misli njega delo: „*De vita, moribus et populis Germaniae*“. — V. 304: *Nestor*, prvi ruski kronist, r. ok. 1066 v Kievu, kjer je živel kot menih in umrl okoli l. 1116. Razven životopisov nekterih opatov in menihov svojega samostana spisal je v ruskem jeziku kroniko (do 1113), ki je važna za staro slovansko zgodovino.

160. Juri Vega. V. 29: Naslov se glasi: *Vorlesungen über die Mathematik sowohl überhaupt zu mehrerer Verbreitung mathematischer Kenntnisse in den k. k. Staaten, als auch insbesondere zum Gebrauche des k. k. Artilleriecorps.* — Von Unterlieutenant Georg Vega. Erster Band. Die Rechenkunst und Algebra enthaltend. Wien. Trattner. 1782.* — V. 44: „*Tabulae logarithmico-trigonometricae, cum diversis aliis in matheseos usum constructis tabulis et formulis*“, 1783. — V. 73: Po računanju je Vega tako osnovo urnega kolesja dognal, da je mogoče, ure ki bijejo brez uteži (Stoekuhren mit Schlagwerk) tako natančno ustrojiti, da kažejo zanesljivo kakor astronomske ure z nihali. — V. 86: *Logarithmisch trigonometrisches Handbuch.** — V. 106: *Viteški red* Marije Terezije (1740—1780) je najvišji vojaški red v Avstriji, kterege je leta 1757. ustanovila Marija Terezija za hrabre bojne čine (zató z napisom „*Fortitudini*“). Z redom so spojeni letni denarni doneski in diplom avstrijskega baronstva. —

V. 135: Latinski naslov je tá-le: „*Thesaurus Logarithmorum completus ex arithmetica logarithmica et ex trigonometrija artificijali Adriani Vlacii collectus, plurimis erroribus purgatus, in novum ordinem redactus . . . a Georgio Vega, supremo vigiliarum praefecto et professore in caes. reg. artis pyrotechnicae cohorte, et societatis regiae scientiarum Goettingensis sodali correspond. . . Lipsiae. In libraria Weidmannia, 1794.*“ — V. 221: To poročilo podaje *O. Terquem* v francoskem časopisu „*Nouvelles Annales de Mathématiques*“ v Parizu, meseca aprila 1855., str. 50., kar je posnel „*Grunert's Archiv für Mathematik und Physik*“, 25. del 1855., str. 123. — V. 243: „*Anleitung zur Zeitkunde*“ l. 1801.; in „*Natürliches Mass-, Gewichts- und Münz-System*“, izšlo po Vegovi smrti l. 1803. — V. 260: *Archimed.*, najslavnejši matematik starega veka (287—212), ki je branil mesto Sirakuze pred oblegajočimi Rimljani z lastno iznajdenimi metalnimi stroji l. 212. — *Euler Leonard*, jeden najslavnejših matematikov in prirodoslovcev, r. v Baselu l. 1707., profesor v Petrogradu, kjer je umrl 1783 kot ravnatelj na akademiji matematičnega oddela.

161. Družne rastline. V. 216: *Brusnica*, Preiselbeere ali rothe Heidelbeere. — V. 217: *Šas*, Riedgras. — V. 219: *Ropa*, šota, Torf. — V. 220: *Čpacec*, Ammoniak. — V. 250: *Vodni svečniki*, Characeae, Armleuchter. — V. 253: *Litavski apnenec*, Leithakalk, apnenec posebne geološke tvorbe, ki je v litavskem gorovju (Leithagebirge) najbolj razvit. — V. 274: *Haluga*, Meertang. — V. 279: *Sargasovo morje*: Ostro mehurjasta jagodna haluga (*Sargassum bacciferum*) stvarja z mnogimi drugimi njej podobnimi halugami skupine, prosto plavajoče v posameznih oddelkih, ki so nekako otokom podobni. Osobito velikanska skupina, ki se razprostira med Azorskimi otoki in Ameriko, nosi ime sargasovo morje (*Fucusmeer*, Tangwiesen).

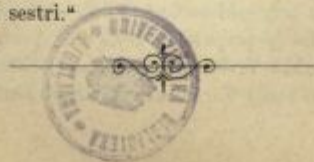
162. O pojavu prirodnih nagonov pri živalih. V. 10: *Dzierzon Ivan*, znamenit bučelar, r. 1811. v Lovkovicu na gornjem Šleskem. Kot župnik v Karlsmarktu poleg Briega ustanovil je le tam veliko bučelarstvo ter isto praktično in teoretično vrlo pospeševal. Izumil je bučelna stanovanja s premakljivim satovjem, ki je sedaj obče razširjeno. Ono se dá vsak čas iz panja in v panj deti. — V. 70: *Darwin Charles Robert* (1809—1882), prvi prirodoslovec našega stoletja. Prepotoval je velik kos južne Amerike in otoke Tihega morja; potem je živel večidel na svojem posestvu „*Down*“ poleg Bromley-a v Kentu na Angleskem. Vsled po Darwinu ustanovljene teorije o „izrodu vrstij“ (*Descendenztheorie*) ločijo se danes naravoslovci v dva taborja, v darviniste in protidarviniste. — V. 71: *Galopaški otoki* v Tihem morju ob polutniku, 890 km od obrežja ekuadorskega (Ekuadór). — V. 179: *Podlesek*: *Muscardinus avellanarius*, Haselmaus. — V. 183: *Zet*: Stichling. — V. 210: *Teksas*, severno-amerikanska svobodna država ob meksikanskem zalivu. — V. 285: *Golubaški komar*: *Golubae* (*Golumbaez*), srbska vas blizu Pošarevaca ob desnem bregu reke Donave. Ondi so dupline in pečne votline, iz katerih se dvigajo v mesecih april, maj, junij grozne tmine „golubaških komarjev“, ki so prava kuga ljudem in živalim. — V. 297: *Volta Aleksander grof*, znamenit fizik (1745—1827) profesor na vseučilišču v Paviji v Italiji. Mimo drugih iznajdeb sta po njem imenovana Voltin steber in Voltina baterija na polju elektrike posebno znana. — V. 303: *Črnica*, neka vrst muhe; *Anthrax moris*, Hummelfiege. — V. 376: *Mokož*, *Wasserahle*, *Rallus aquaticus*. — V. 381: *Gould John*, angleški zoolog (1804—1881). Baval se je osobito z ornitologijo in v to svrhu je prepotoval velik del Avstralije.

163. Na piramidah. V. 30: *Kufu* (Keops), kralj egiptovski okoli 3000 pr. Kr., ki je dal najvišjo sedaj ohranjenih piramid sezidati. — V. 40: *Kefren*

(Šafra), naslednik kralja Kufu-a, odlikuje se tudi po svojih monumentalnih stavbah. — V. 59: *Sfinks*a, kamenita pošast, predstavljajoča leva z glavo človečjo, do vratu v pesek pogreznjena. Sfinks meri 42 m v dolžini in je 18 m visoka. — V. 81: *Šmarna gora*, na levem bregu reke Save severno od Ljubljane, znamenita božja pot. — V. 96: *Felah* se imenuje ono prebivalstvo v Egiptu, ki se peča s poljedelstvom, nasproti Beduinom. — V. 104: *Herodot*, najstarejši grški zgodovinar (484—424). Na svojem potovanju prišel je tudi v Egipt in občudoval na lastne oči deželo in njene mogočne stavbe. V drugi knjigi svoje zgodovine opisuje nam Egipt in njegove prebivalce z vero in običaji vred.

164. Atene. V. 15: *Avstro-ogerski lojd* je zavod ali družba zastopajoča kupčijske interese na morju. Ustanovljen l. 1833. ima v Trstu velikanski arzenal za ladije in stroje. — V. 18: *Don Quixot* (španski: Don Quijote, izgov. Don Kišot), junak v slavnem španskem romanu od *Cervantes-a* (1547—1616). V romanu, po svojem junaku „Don Quixot“ imenovanem, smeši se tedanje viteštvo. — V. 54: *Dajdal*, grški umetnik iz mythijske dobe, ki je kralju *Mino-u* (Minos) sezidal slavnoznani kretiški labirint; v njem je bivala pošast „Minotauros“, kateremu so morali Atenčanje mladenče v živež pošiljati. Tezej ga je usmrtil s pomočjo device Ariadne. — V. 113: *Pavzanija*, glej op. 22, 454. — V. 138: *Erehtej* (Erechtheus), grški heros, ki je kot kralj v Atenah boginji Ateni na Akropoli sezidal svetišče, po njem Erechtheion imenovano. — V. 139: *Kariatida*, ženski kip, ki nosi namesto stebra ogredje (Gebälk). — V. 148: *Sokrat*, slavni grški modrijan (470—399), bil je zatožen, da zaničuje bogove in mladino zapeljuje. Znamenita njegova učenca sta Platon (429—347) in Ksenofont (445—355). — V. 149: *Zenon*, grški filozof, ustanovitelj stoiške filozofije (ok. 340—260), učil je v Atenah v pestri steberski dvorani, takozvani „Stoa poikile“. Od tod tudi imé njegovi filozofiji. — V. 156: *Andronikov stolp* (ali stolp vetrov, Thurm der Winde), ker ga je sezidal Andronicus Cyrrhestes.

165. Pobratimstvo. V. 39: *Bračo će se itd.*: Rodni bratje se bodo svadili (prepirali), a pobratimi se ne bodo. — V. 49: *Kumiti* koga, einen zum Gevatter bitten, einen bei dem Namen Gevatter (kum) rufen; bitten. *Kumite Bogom*: Prosim (rotim) te pri Bogu. — V. 143: *Pobusan*: pobusati, pobusiti, mit Rasen (bus) bedecken. — V. 153: *Vlahinje*: Srbkinje grskega veroizpovedanja. — V. 208: Tudi med Slovenci živelo je nekdanje pobratimstvo in posestrimstvo, kakor se ono med drugimi Jugoslovani še dandanes nahaja. Besede: *pobratim* in *posestrima*, glagoli: *pobratiti* in *posestriti* nahajajo se še sedaj med narodom. Gledé koroških Slovencev je zanimivo, kar nam poroča *M. Majar* v „Slov. Béli“ l. 1851.: „Koroški Slovenci se tudi pobratijo in Slovenke se posestrijo in tedaj se zovejo bratje in sestre. Pobratjeni Slovenci se imajo za žlahto ter si pomagajo v potrebah. O semnju, cerkvenem shodu itd. vabijo se na obed. Ako se hočeta pri Zili dva pobratiti, napijeta si na zdravje, rekóč: „Bodiva si brata? Pomozi ti Bog!“ Ako se v Rožu hočete dve ženski posestriti, greste k duhovniku, daste za sv. mašo ter si obljubite, da hoče ona izmed njiju, ki bude dalje živela, dati za drugo, rajno, zopet sv. mašo brati. Pri Zili pa se drugače posestrijo: Vsaka vzame čašo vina, rani se malo na srednjem prstu in pusti v vino tri kaplje krvi kaniti in potem nazdravi svoji prihodnji sestri.“

Tiskarna družbe sv. Mohorja v Celovcu

založila je in ima na prodaj naslednje šolske knjige:

1. *Dr. J. Sket*: **Slovenisches Sprach- und Uebungsbuch**, nebst Chrestomathie und slov.-deutschem und deutsch-slov. Wörterverzeichnis. III. Aufl. Preis 1 fl. 30 kr.
2. *J. Šuman*: **Slovenska slovnica** za srednje šole. Cena 1 gld.
3. *A. Janežič*: **Cvetnik**, berilo za slov. mladino. Prvi del, IV. natis, oskrbel dr. J. Sket. Cena 70 kr.
4. *A. Janežič*: **Cvetnik**, berilo za slov. mladino. Drugi del, II. natis. Cena 70 kr.
5. *Anton Janežič*: **Slovensko-nemški slovar**, pomnožil J. pl. Kleinmayr. II. natis. Mehko vezan 2 gld. 20 kr., trdo vezan 2 gld. 50 kr.

